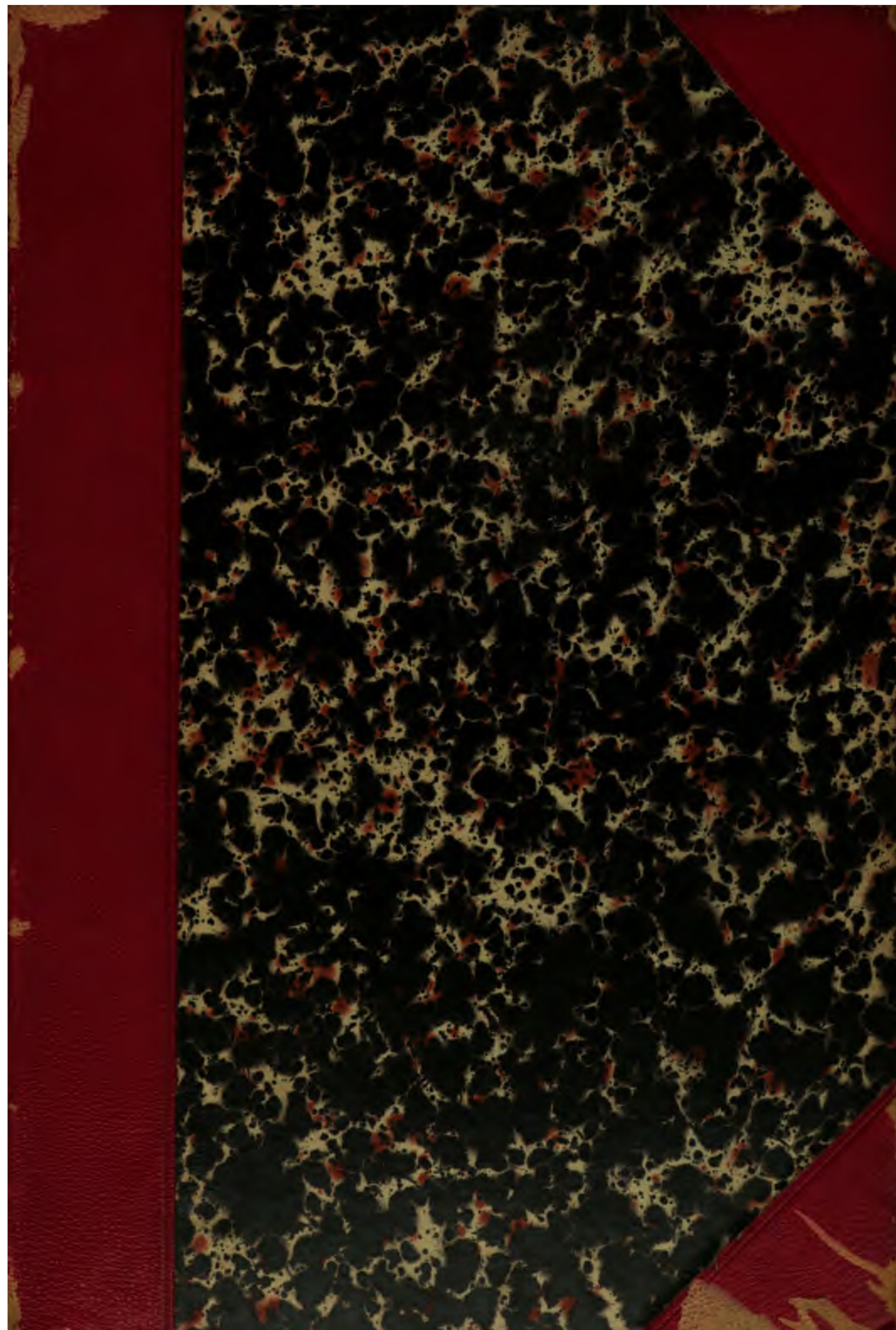
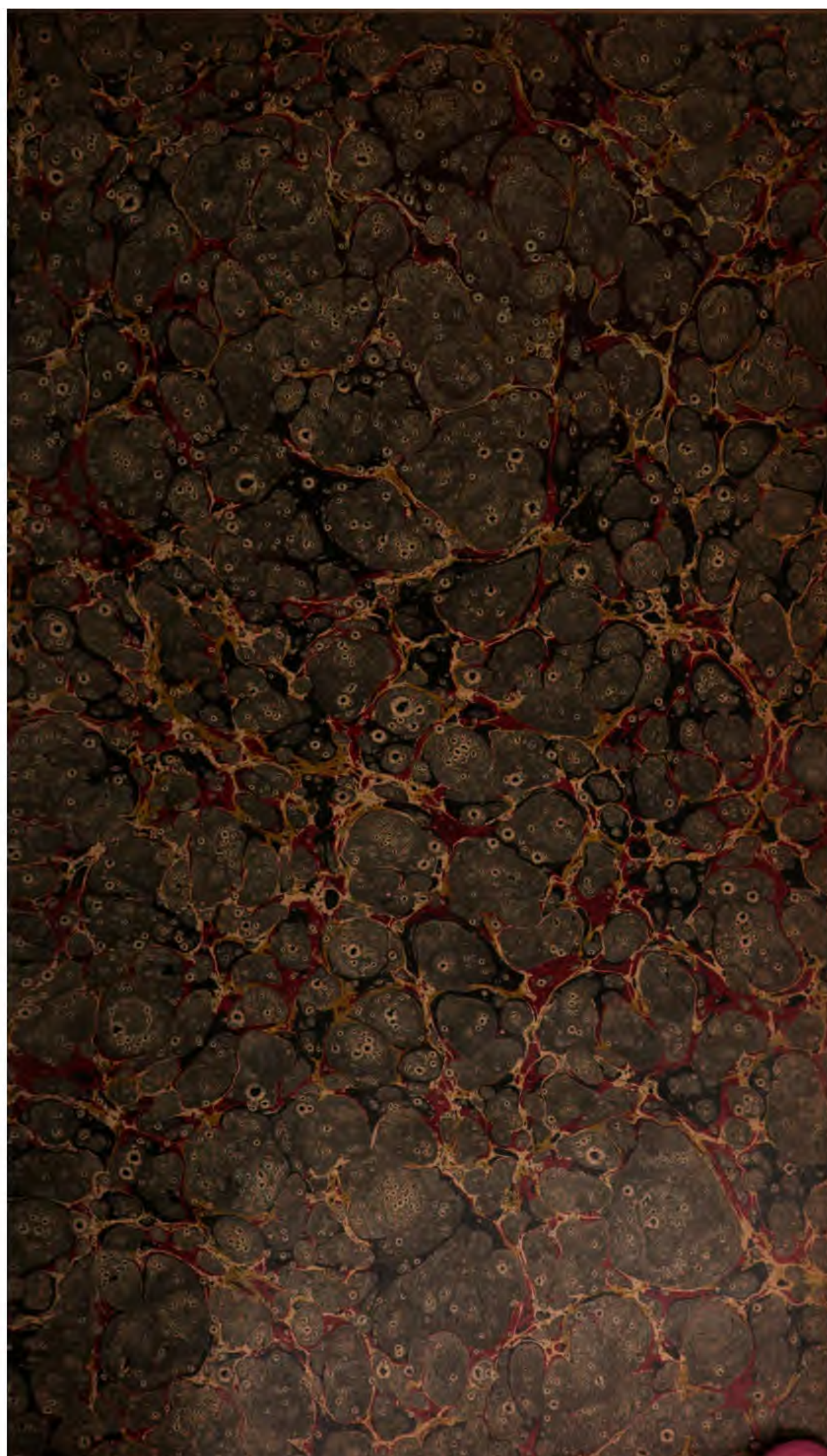

SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE
The Gift of
the University of
Copenhagen.
19 Sept, 1879.

Bind

KJØBENHAVNS UNIVERSITETS

RETSHISTORIE

1479—1879

EFTER KONSISTORIUMS OPFORDRING

UDARBEIDET AF

HENNING MATZEN

ORD. PROFESSOR I RETSVIDENSKABEN VED KJØBENHAVNS UNIVERSITET

FØRSTE DEL

I

KJØBENHAVN

TRYKT HOS UNIVERSITETSBOGTRYKKER J. H. SCHULTZ

1879

1879, Feb. 19
Gift of the
Univ. of Copenhagen.
7. III.

TIL

KJØBENHAVNS UNIVERSITET

I ANLEDNING AF

DETS FIREHUNDREDAARS FEST.

FORORD.

Anledningen til nærværende Skrifts Udarbejdelse fremgaar af Dedikationen. Af egen Drift vilde jeg ikke have indladt mig derpaa; men da det af Konsistorium nedsatte Festudvalg rettede en Anmodning derom til mig, ansaa jeg det for min Pligt som Universitetslærer ikke at afslaa den.

Æmnet for Arbejdet er angivet i Titlen. Det er Kjøbenhavns Universitet, hvormed det beskæftiger sig, og for saa vidt som der i Indledningen er medtaget visse Grundtræk af Universiteternes almindelige Udviklingshistorie, er det kun sket for at tilvejebringe de fornødne Forudsætninger for Forstaaelsen af den efterfølgende Fremstilling af vort eget Universitets historiske Ordning.

Udtrykket Kjøbenhavns Universitet i Bogens Tittel maa dernæst forstaas i snæver Bemærkelse, saaledes at derunder kun indbefattes Universitetet selv, ikke de dermed forbundne Stiftelser, Legater og Stipendier med de dertil sig knyttende Bestemmelser f. Ex. om Kollegie-Alumnernes Forpligtelse til at disputere, deklamere o. s. v., der vilde haft deres rette systematiske Plads i 4de Afsnits 3dje Kap. § 18. Hovedaarsagen til denne Forbigaaelse er, at Kommunitetets og Regensens Historie indtil 1848 er bleven skildret af Kontorchef C. E. F. Reinhardt, medens Gehejmeraad Dr. jur. A. V. Scheel har givet en Fremstilling af Kjøbenhavns Universitets Kollegier og Stipendier for de studerende ved dette Universitet, som rigtig nok skriver sig fra Aar 1844, men ved Hjælp af de trykte akademiske Aarbøger med Lethed kan føres lige ned til Nutiden.

Det er endelig ikke Kjøbenhavns Universitets almindelige Historie, men kun dets Retshistorie, som nærværende Skrift omhandler. Om end jeg haaber, at det ogsaa vil findes at yde Bidrag til Personalhistorien saa vel som til selve Videnskabernes Historie inden for Universitetet, har dets egentlige Sigte dog kun været en Fremstilling af det Indbegreb af Retsnormer, der til enhver Tid har ordnet og bestemt Universitetets Væren og Virken i de forskjellige Retninger, i hvilke dets Væsen historisk har udfoldet sig.

For Fremstillingens trykte saa vel som utrykte Kilder mener jeg at have gjort saa udførlig Rede paa hvert enkelt Sted i Værket selv, at jeg ikke her behøver at dvæle videre derved. Med Hensyn til Stederne, hvor de utrykte Kilder findes, maa jeg dog gjøre opmærksom paa, at de i nærværende Arbejde anførte

statlige Protokoller og Aktstykker fra Tiden før 1750, — hvoriblandt især de sjællandske Registre (Sj. Reg.) og Tegnelser (Sj. T.), — findes i det kgl. Gehejmearkiv, medens de, der tilhøre Tidsrummet fra 1750 til 1796, findes i Kancelliets Arkiv, og alle senere i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. De akademiske Protokoller og Aktstykker, hvoriblandt i Særdeleshed Konsistoriums Forhandlingsprotokol (A. C.) og Kopibog (Kop. B.) samt Universitetets Regnskaber m. m., findes alle i Konsistoriums Arkiv.

Hvad Gavn jeg har høstet af de tidligere historiske Arbejder angaaende Universitetet, vil ligeledes fremgaa af Værket selv. Særlig føler jeg mig dog opfordret til at erkjende, hvor meget min Bog skylder Dr. H. Rørdams grundige og udtømmende Fremstilling af Universitetets Historie fra Fornyelsen indtil 1621. For det deri omhandlede Tidsrums Vedkommende har jeg saa godt som ikke fundet noget at tilføje, hvorimod jeg haaber at have ydet et ikke uvæsentligt Bidrag til det ældste Universitets Historie ved Belysningen af de almindelige Statutters Tilblivelse.

Da den Samling Aktstykker, der følger med Værket, for den allerstørste Del slutter sig til Indholdet af første Bind, har jeg anset det for rigtigst at føje den som Tillæg dertil. I Tillægget til andet Bind er derimod optaget en Række Træsnit med tilhørende Texter, der vise Udseendet af de Bygninger, som have rummet Universitetet i de forskjellige Tidsrum af dets Tilværelse indtil Aar 1807.

Kjøbenhavn, den 13de April 1879.

Forfatteren.

Indhold.

Indledning.

Side.

Første Afsnit.

Universitets-Lovgivningen.

Andet Afsnit.

Universitetets Forvaltning.

Første Afdeling.

De overordnede Myndigheder.

I. Tidsrummet før 1537.

II. Tidsrummet efter 1537.

Anden Afdeling.

De korporative Organer.

Tredje Afsnit.

Universitetet som politisk Korporation.

Indledning.

§ 1.

Universitetets Benævnelser. — Athenæum. — Akademi. — Høje Skole. — Kollegium. — Gymnasium.

Den første Opgave for Fremstillingen af en Institutions Retshistorie er at gjøre Rede for Institutionens retlige Væsen og de Forandringer, som dette i Tidernes Løb er undergaaet. Derfor indledes nærværende Fremstilling med en Undersøgelse af Universitetets oprindelige Begreb og dettes senere Omskiftelse. Til Vejledning gjennem denne Undersøgelse vil det imidlertid være hensigtsmæssigt at benytte de forskjellige Benævnelser, som man til de forskjellige Tider har tillagt Universitetet.

Blandt disse Benævnelser maa dog først udsondres nogle, som ikke ere Væsensbetegnelser, men kun i mindre egentlig Forstand tillægges det. Dette gjælder saaledes om Ordet Athenæum (Ἀθήναιον), der oprindelig betyder Athenes Helligdom, men af Kejser Hadrian overførtes som Benævnelse paa den højere Undervisningsanstalt, han stiftede i Byen Rom[1]). I nyere Tider er Ordet blevet en Betegnelse paa literære Selskaber og Tidsskrifter, hvorimod det ordentligvis ikke anvendes paa Læreanstalter, og kun en ganske enkelt Gang finde vi derfor Universitetet betegnet som et Athenæum[2]).

Meget hyppig kaldes det derimod Akademi (Ἀκαδήμεια; Ἀκαδημία), et Ord, der oprindelig var Navnet paa det Anlæg uden for Byen Athen, i hvilket Filosoffen Plato lærte[3]), og senere overførtes paa det lærde Selskab, der dannede sig i Florens omkring Cosmo af Medici (1434—1464), i hvilket navnlig den platoniske Filosofi dyrkedes[4]). Derefter er det i mange Lande blevet den gængse Betegnelse paa viden-

[1]) Pauly: Encyclopædie der Alterthumswissenschaft I. 2 S. 1984; III. S. 104. VI. 1. S. 504—41. Ersch und Gruber: Encyclopädie s. v. Athenäon. L. Preller: Die Regionen der Stadt Rom S. 170. — [2]) Verlauff: Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen S. 71 Note; jfr. R. Vinding: Regia Academia Hafniensis p. 230. — [3]) Pauly: I. S. 26. — [4]) Ersch og Gruber s. v. Akademien.

skabelige og kunstneriske Selskaber overhovedet, en Bemærkelse, som dog ikke er bleven almindelig hos os, hvor der vel findes et Videnskabernes Selskab, men ikke noget Videnskabernes Akademi; kun Fdg. 22. Juni 1785 § 14 indeholder en Antydning af den almindelige Sprogbrug. Denne blev dog ikke staaende ved den anførte Bemærkelse; men Ordet Akademi brugtes i Tidernes Løb ogsaa om saadanne Selskaber, hvis Formaal tillige var Meddelelse af Undervisning. Exempel derpaa frembyder hos os det kongelige Akademi for de skjønne Kunster, der i Følge Bekjgj. 28. Juli 1857 § 1[1]) dels er en Kunstskole, dels et Kunstselskab. Men herfra sker atter meget let Overgangen til saadanne Selskaber som det forrige kirurgiske Akademi[2]), hvis Hovedformaal netop er Undervisnings Meddelelse; og paa denne Maade bleve i Tidens Løb ogsaa Universiteterne kaldte Akademier. Om Pariser Universitetet forekommer denne Benævnelse allerede i en Bulle, der forkynder sig som værende udstedt af Pave Alexander den IV. i Aaret 1256[3]), men Brugen deraf turde være et Indicium mere for, at denne Bulle er uægte; thi i Almindelighed begynder man først i det 16de Aarhundrede at betegne Universiteterne som Akademier[4]). De første Aktstykker, i hvilke vort eget Universitet benævnes saaledes, ere fra Aarene 1522 og 1530[5]). Strax efter Reformationens Indførelse optoges Navnet i den latinske Kirkeordinans 2. Sept. 1537 sidste Artikel[6]) og i den trykte Forelæsningsplan for det restavrerede Universitet af s. A.[7]) Derefter findes det anvendt gjennem lange Tider ved utallige Lejligheder, ikke blot i Literaturen[8]), men ogsaa i Lovgivningen, saa som i alle tre Fundatser[9]), D. L. 2—20—2, 6; Rskr. 13. Novbr. 1662; 2. Septbr. 1740 m. fl. Efter at under 30. Novbr. 1623 et ridderligt Akademi var bleven oprettet i Sorø[10]), talte Kongen ogsaa om begge Akademiers Professorer[11]), ligesom Academia nostra Hafniensis stilles i Modsætning til Academia nostra Sorana[12]); og da dette sidste ved Fundats 10. Maj 1643 erholdt Universitets-Privilegier, skete det med Tilkjendegivelse af, at det for Fremtiden skulde nyde privilegia academica[13]). Vidnesbyrd om denne Sprogbrug aflægger den Dag i Dag Tillægsordet „akademisk", i det der tales om akademiske Borgere og

---

1) Jfr. den ældre Fundats 28. Juli 1814 § 4. — 2) Fdg. 22. Juni 1785 § 14. — 3) Bulæus: Historia Universitatis Parisiensis III. p. 332. — 4) Thurot: De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris au moyen age p. 11 Note 4. Meiners: Geschichte der hohen Schulen IV. S. 392. — 5) Verlauff S. 88; Dr. Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Klostre, Tillæg S. 188; jfr. Thura: Regiæ Academiæ Hafniensis infantia et pueritia p. 33: Decani Academiæ (1520). — 6) Cragii Additam. II. p. 86: una aliqua solennis et generalis Academia. — 7) Ordinatio lectionum in Academia Hafniensi, nunc per Regiam Majestatem instaurata 1537; jfr. Dr. H. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie S. 56—63. — 8) Jfr. C. Bartholin: de ortu, progressu et incrementis Regiæ Academiæ Hafniensis; m. fl. — 9) Cragii: Additam. III. S. 91, 121. Fdts. 31. Marts 1732 § 89, 104. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. II § 7; IV § 17. — 10) Fdts. i Pontoppidan Annales III. S. 735—46. — 11) Kgbrev 11. Oktbr. 1633. — 12) Fdts. for Sorø Akademi 10. Maj 1643 i Pontoppidans Annaler IV. S. 360. — 13) Kgbrev 10. Aug. 1643: Vi have for godt anset det kongelige adelige Akademi udi Soer med privilegia academica som andre lovlige Akademier her og andre Steder nyde at forsé (Sj. Tegn.).

Borgerbreve[1]), akademiske Examina og stipendia[2]), akademiske Grader[3]), akademiske Arbejder[4]) og akademiske Lærere[5]). Vi have en akademisk Lærerforsamling[6]), et akademisk Senat[7]) saa vel som et akademisk Apparat[8]) m. m. Men selve Hovedordet Akademi bruges næppe længere om Universitetet, og det maa tillige fastholdes, at hvor hyppig end samme Ord lejlighedsvis er bleven anvendt derpaa, har det dog aldrig været dets rette fundatsmæssige Navn end ikke efter Universitetets Fornyelse; i den ældste Fundats af 1539 kaldtes det nemlig schola universalis og i de senere Universitet[9]). Derimod staar Akademi som officiel Benævnelse i hele Rækken af Fundatser for Sorø Akademi lige fra Fundats 10. Novbr. 1623 til Statutterne 28. Jan. 1827[10]). Herved maa nu vel mærkes, at der ved Sorø Akademi i Følge Fundats 10. Maj 1643 ogsaa kunde meddeles akademiske Værdigheder; men dette vedvarede dog kun indtil Nedlæggelsen i Aaret 1665, da de senere Fundatser forbeholdt Kjøbenhavns Universitet samme Ret[11]), og ved Bedømmelse af Anstaltens almindelige historiske Karakter kan man derfor afse fra bemeldte korte Tidsrum.

Henses dernæst til de andre Læreanstalter, hvilke Benævnelsen Akademi findes tillagt, nemlig det kongelige Akademi i Kjøbenhavn[12]) og kirurgisk Akademi[13]), kan man vist nok sige, at vor legale Sprogbrug ved Akademi i Betydning af Læreanstalt har forstaaet en saadan, som vel kunde skaffe Eleverne en videre gaaende afsluttende Uddannelse af almindelig eller faglig Natur, men dog ikke tildele dem den højeste videnskabelige Udmærkelse, der finder sit Udtryk i de akademiske Grader. Retten til at meddele dem var derimod et Særkjende for Universitetet, som derfor fra gammel Tid har baaret Navn af høje Skole[14]), ligesom Lærerne ved samme i ældre Tid plejede at tituleres: de højlærde. Denne betydningsfulde Forskjel erkjendte ogsaa det kirurgiske Akademi, da det i Aaret 1787 ansøgte om Ret til at kreere Doctores chirurgiæ, hvilken Ansøgning dog paa Grund af det medicinske Fakultets Modstand blev afslaaet[15]); og naar Sorø Akademi ikke blot efter[16]), men endogsaa forinden det Tidspunkt, da det erhvervede Ret til at meddele akademiske Grader, i adskillige Kongebreve tituleredes Universitet[17]), var det følgelig en lignende unøjagtig Sprogbrug som den, i Følge hvilken Universitetet i Almindelighed kaldtes Akademi.

---

[1]) Bkgj. 13. Maj 1850 § 26. — [2]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. III. § 1, Kap. VI. § 2. 5to. — [3]) Fdg. 9. Jan. 1824. — [4]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. VII. § 8. — [5]) Rskr. 18. Juli 1817. — [6]) Bkgj. 18. Sept. 1850. — [7]) Instr. 8. Maj 1801 § 2; Rskr. 18. Juli 1817. — [8]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. VII. — [9]) Jfr. Fundatsernes Overskrifter. — [10]) Jfr. Fundats 10. Maj 1643, 7. Juli 1747; 29. Jan. 1782. — [11]) Fdts. 7. Juli 1747 § 2; 29. Jan. 1782 § 4. — [12]) Fdg. 26. Sept. 1695, Fdg. 4. Jan. 1696; 29. Apr. 1697; Stiftelse 4. Apr. 1701, m. fl. — [13]) Fdg. 22. Juni 1785. — [14]) Rørdam IV. S. 20, 56, m. fl. — [15]) Akad.s Ansøgn. 19. Novbr. 1786 og Konsist. Erklær. 17. Marts 1787, der henholder sig til det medic. Fakultets Betænkning af 12. Jan. i Universitetets Kopibog for s. A. — [16]) Forsikringsbrev til Gejstligheden 8. Maj 1648 (Sj. T.). Geh. Ark.s Aarsberetn. II. S. 124. — [17]) Kgbrev 14. Marts 1631 til Professorerne udi Kjøbenhavns og paa Sorø Universiteter, hvori forekommer Udtrykket: af begge Universiteters Professoribus; Kgbrev 11. Oktbr. 1633 til Biskopperne udi Danmark og Norge, Skolebøgerne anlangende, hvori tales om Professorerne paa begge vore Universiteter udi Kjøbenhavn og Sorø (Sj. Tegn.).

Den Forskjel mellem Universitet og Akademi, der saaledes har Hjemmel i vor regelmæssige, historiske Sprogbrug, stemmer i det væsentlige ogsaa med den andet Steds gængse [1]).

Vi forlade hermed Ordet Akademi for at dvæle lidt ved en anden dog langt mindre hyppig Benævnelse paa Universitetet, nemlig Kollegium. I snævreste Forstand betegner dette Ord, for saa vidt det vedkommer os her, en Anstalt, i hvilken studerende kunne bo og modtage Undervisning. En saadan Anstalt havde vi en kort Tid i Karmelitter-Kollegiet, ved hvilket den berømte Povl Helgesen (Paulus Eliæ) lærte [2]). Men Udtrykket forekommer dernæst ogsaa i forskjellige videre Bemærkelser. Paa den ene Side bruges det saaledes om blotte Fællesboliger for Professorer eller Studenter, af hvilke de første ikke ere kjendte hos os, medens Regensen (Collegium Regium) og de af Valkendorf, Bork og Elers stiftede Kollegier [3]) frembyde Exempler paa de sidste. Paa den anden Side anvendes Ordet Collegia som Betegnelse paa højere Undervisningsanstalter uden Hensyn til, om de tillige ere bestemte til at huse de studerende. Saaledes var navnlig den ene af de fundatsmæssige Benævnelser paa de højere Skoler, som Kristian IV. anordnede i Stiftsstæderne, collegia cathedralia [4]). Disse adskilte sig fra de almindelige Skoler ved den højere Undervisning i Teologi, Filosofi og Matematik, som deri meddeltes, og havde for saa vidt en væsentlig Lighed med Sorø Akademi, der derfor ogsaa findes benævnt Kollegium [5]); men dog var der en Forskjel mellem Akademiet og Kollegierne som Følge af, at disse ikke havde samme selvstændige Karakter som hint, men udelukkende meddelte en forberedende Undervisning. De vare nemlig indstiftede, „paa det Ungdommen des bedre og skikkeligere og bedre beredt kunde indstille sig paa Universitetet" [6]). Mellem dette sidste og bemeldte Kollegier er der følgelig en Væsensforskjel, som ogsaa fremhæves i Kongebrevene, hvor de nævnes hvert for sig [7]).

I Modsætning til denne nyere Sprogbrug, der saaledes skjelner mellem Universitet og Kollegium, maa imidlertid vel mærkes en ældre, i Følge hvilken Universitetet selv betegnes med det sidstnævnte Udtryk; den kan dog ikke paavises i dets ældste Periode, men i det mærkelige Udkast til Kirkeordinansen, som opbevares i Gehejmearkivet, erklæres det til Slutning for aldeles nødvendigt, „at heer udi Riiget oprettis ith høytii-

---

[1]) Meiners Geschichte I. S. 6. IV. S. 392—94. — [2]) Jfr. Verlauff S. 23; Rørdam: Univ. Historie I. S. 17—18; Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 90—97; Engeltoft: Nyt hist. Tidsskr. II. S. 16 ff. Suhm: Samlinger til dansk Hist. II. 1. S. 157, 160. Danske Samlinger II. 2. S. 183. — [3]) Thura: Idea historiæ literariæ Danorum p. 105. Rørdam: II. S. 685; III. S. 320—21; 684—701, m. fl. Beckmann: Historia communitatis. Reinhardt: Kommunitetet og Regensen. Baden: Journal II. S. 145; III. 122; IV. 118, 140; V. 105. — [4]) Se om dem R. Nyerup: Udkast til Skildring af de latinske Skolers Historie S. 102—103; Bloch: Bidrag til Roskilde Domskoles Historie I. S. 20—33; 95—102. Bloch: Fynske Gejstligheds Historie II. S. 245. Rietz.: Skånske Skoleväsendets Historie S. 100; Gjellerup: J. D. Jersin S. 65; m. fl. — [5]) Pontoppidan: Annales IV. S. 369: Collegium nostrum Soranum. — [6]) Bloch.: Anf. Skr. S. 95. — [7]) Kgbrev 21. Novbr. 1632 (Sj. T.): Vore Universiteter og Kollegier.

deligt skentt allmyndeligt Collegium eller och hielpis paa føder thet, som nu er" [1]); og efter Universitetets Fornyelse finde vi det lejlighedsvis benævnt med samme Navn. Saaledes er navnlig „gamle Collegii Rente" i Universitetets Regnskab et andet Udtryk for den fra det ældste Universitet hidrørende Indtægt [2]). Særlig bruges derhos Ordet Kollegium som Betegnelse for Universitetsgaarden [3]), i Særdeleshed Avditoriebygningerne, collegium vetus og novum [4]), og de enkelte Avditorier [5]). Ikke saa sjældent møder man ogsaa Udtrykket Kollegii Gaarden [6]), som paa Latin gjengives ved area collegii [7]) og derfor i Almindelighed maa forstaas om Universitetets Grund eller Plads, i Særdeleshed den for Bygninger fri Plads, eller Gaardspladsen. Den menes aabenbart, naar det berettes, at Konsistorium holdes in area collegii [8]) (universitatis), eller naar det bevilges, at „Kollegii den store Gaard maa oplægges og saaledes forhøjes, at Vandet kan bekomme Fald og Udløb". Denne Bevilling meddeles den 4. Oktbr. 1643 [9]), og efter den Tid mindes vi ikke at have set Udtrykket: Kollegii Gaarden brugt noget Steds.

Det Spørgsmaal kan nu rejses, om Universitetets Benævnelse som Kollegium nærmest staar i Forbindelse med dette Ords Betydning som Fællesbolig for Studenter eller som Læreanstalt. For det første taler den Omstændighed, at Benævnelsen netop fremkommer paa den Tid, da Universitetet fornyedes, og Fundatsen af 1539 vedkjender sig unægtelig den Tanke, at saa mange Studenter som mulig skulde have Adgang til at bo paa selve Universitetet [10]). Men paa den anden Side bruger dog Fundatsen selv intet Steds Benævnelsen Kollegium, og heller ikke findes senere den Del af Universitets-Gaarden, der fra først af var bestemt til at huse Studenter, benævnt saaledes. Naar man nemlig har ment, at Ordene Kollegium og Kollegii Hus i Kongebrevene 20. Febr. og 7. Marts 1593 samt 8. Marts 1600 [11]) betegnede en Bygning, hvori Studenter skulde have Bolig [12]), da beror dette paa en Misforstaaelse, der skriver sig fra de mindre korrekte Udtryk i Kongebrev 29. Juli 1594 [13]); thi Ordene i selve Kongebrevet 20. Febr 1593 vise klart og bestemt, at Studenterne skulde bo andet Steds paa Studiigaarden, medens Kollegiehuset skulde benyttes til Avditorier [14]). Universitetets Benævnelse som Kollegium skyldes derfor vist nok en friere Brug af det sidstnævnte Ord, i Følge hvilken det omfatter enhver højere Læreanstalt, i hvilken Undervisningen

---

[1]) Kirkeh. Saml. I. S. 115. — [2]) Nye Danske Magasin III. 1. S. 69 og 81 jfr. S. 76. Rørdam IV. S. 142. — [3]) Rørdam IV. S. 251. — [4]) Engelstoft og Verlauff: Kjøbenhavns Universitets Bygnings Historie S. 7, 9 Note a. 10 Note c; m. fl. — [5]) A. C. 16. Maj og 3. Juni 1635: i det lidet Studenter collegio veteri under bibliotheca; A. C. 25. Juni og 23. Juli 1642: M. Zoega kan læse in veteri collegio som tilforn; Engelstoft og Verlauff S. 16 og 17. — [6]) Rørdam IV. S. 54, 251, 395 m. fl. — [7]) Rørdam IV. S. 184: juxta aream collegii. — [8]) A. C. 18. Juli 1628, 13. og 25. Apr. 1629 m. fl. — [9]) Jfr. A. C. s. D. — [10]) Cragii Additam. III. p. 93—96. Engelstoft og Verlauff S. 6. — [11]) Rørdam IV. S. 394, 398, 471. — [12]) Engelstoft og Verlauff S. 11. — [13]) Rørdam IV. S. 400. — [14]) Rørdam III. S. 153.

sker ikke gjennem Overhøring, men gjennem Foredrag. Fra selve Anstalten føres da Benævnelsen videre til Bygningen og Værelserne, i hvilke Foredragene holdes, og derefter atter til selve de samme Steds holdte Foredrag, der lejlighedsvis findes benævnte collegia baade i Fundats 3. Marts 1732 § 17 og i Fdts. 7. Maj 1788 Kap. 1 §§ 7, 10, 11, m. fl. Men som disse Lovbestemmelser vise, bruges Benævnelsen dog navnlig om Forelæsninger, der ere beregnede paa en snævrere Kreds, saaledes at collegia privata og privatissima modsættes lectiones publicæ, og i Nutiden bruges det anførte Udtryk vist nok aldeles ikke uden om de skrevne Forelæsninger, der ere indførte i „Kollegiehefterne“.

Til foranstaaende Bemærkninger angaaende Benævnelsen Kollegium skulle vi endnu blot knytte et Par Bemærkninger angaaende Benævnelsen Gymnasium.

Ogsaa med Hensyn til dette Ord kan skjelnes imellem en ældre og yngre Sprogbrug. I Følge den ældre omfatter det Universitetet selv, der f. Ex. i ordinatio lectionum benævnes gymnasium universale, og i et Brev fra Rigens Raad til Kurfyrsten af Saksen gymnasium publicum[1]), hvorimod de andet Steds brugte Betegnelser: archigymnasium[2]) og gymnasium sublimius[3]) ikke forekomme hos os. I Følge den senere Sprogbrug er derimod Gymnasium den anden fundatsmæssige Betegnelse paa de af Kristian IV. anordnede Stiftsskoler[4]). For de øvriges Vedkommende forsvandt dog Betegnelsen snart, men derimod bevaredes den lige indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede som det officielle Navn paa Odense lærde Skole[5]). Vi skulle ikke her indlade os paa en Undersøgelse af Forskjellen mellem denne Skole og andre, men blot fremhæve, at den var den eneste Skole paa Fyn, fra hvilken der i ældre Tid kunde dimitteres til Universitetet[6]), og som endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede meddelte en højere Undervisning, saaledes at Disciplene der fra underkastedes en særlig Examen[7]).

Af Konsistoriums Akter ses derhos, at Odense Skoles Rektor i ældre Tid nød det Privilegium at kunne dimittere privat[8]), hvad andre Rektorer ikke kunde. Det Fortrin, som Fundatserne af 18. Febr. 1621 og 17. Maj 1639 hjemlede Odenses og andre Gymnasiers Disciple, at de strax kunde melde sig til Examen for Kosten saa vel som til Attestats, have vi derimod kun en eneste Gang fundet anerkjendt i Praxis[9]).

---

[1]) Müller: Staats Cabinet IV. S. 363. — [2]) Jfr. Sarti: De claris archigymnasii Bononiensis Professoribus. — [3]) Meiners IV. S. 391—92. — [4]) Jfr. S. 4. N. 4, Rskr. 2. Decbr. 1682 § 4: Gymnasierne, der ere i slet Stand og afgive grovere Disciple end Skolerne. — [5]) A. C. 15. Jan. 1718: Læst Kgbrev 7. s. M., at Rektor og Professores skulle forfatte en Fundats og Adg. om Læsningen paa Odense Gymnasium og samme til Konfirmation indsende. Fdts. 25. Juni 1718 i Hofmans Samling V. S. 40—52; jfr. Kanc. Prom. 23. Decbr. 1775; Rskr. 15. Maj. 1795; Resol. 25. Sept. 1801; Rskr. 1. Oktbr. 1802 § 54 a. — [6]) Nyerup: De lat. Skolers Hist. S. 52. — [7]) Prom. 24. Decbr. 1775 og Ex. art. Protokol. — [8]) A. C. 26 Juni 1686: Canutus Werchmeisterus, som er kommet til Akademiet med testimonium fra Rector scholæ Ottiniensis maa antages til depositionem, saasom gammel Praxis det tillader, medmindre episcopus derimod skulde protestere. — [9]) A. C. 26. Juli 1826 5 Laurentio Nicolai et Jano Thomæ, gymnasiastis Otthoniensibus, blev ex jure privilegii regii lovet at

Saa vidt om de uegentlige Benævnelser. Nu komme vi til Væsensbetegnelserne.

§ 2.

Universitetets Benævnelser. — Fortsættelse. — Studium generale.

Det almindelige Begreb, hvorunder Universitetet falder ind, er Undervisningsanstalten, Skolen, og dennes almindelige Benævnelser anvendes derfor ogsaa paa Universitetet, dog i Reglen kun med Tilføjelser, der angive dets Væsensmærke i Modsætning til andre Skoler.

En middelalderlig Betegnelse paa Skolen er Studium [1], som dog i Særdeleshed betegner Højskolen i Modsætning til Børneskolen, f. Ex. i Udtrykket Skole og Studium [2]) Derfor kaldes ogsaa jævnlig Universitetet simpelthen studium [3]; men dets egentlige begrebsmæssige Navn ved Siden af universitas, hvorom neden for, er dog studium generale. Denne Benævnelse findes første Gang i Aaret 1224 tillagt det af Hohenstauferen Frederik II. privilegerede Universitet i Neapel [4]; noget senere møde vi Udtrykket i de pavelige Buller, hvor det endnu ikke forekommer i Bullen angaaende Universitetet i Toulouse 1233 [5], der kaldes studium literarum, men først i senere Buller af Innocens IV. [6] og af Alexander IV. 1259 [7]. Selv hen imod Aarhundredets Slutning er dog Brugen deraf endnu kun en Regel, som ikke er uden Undtagelse, i det Ordet f Ex. ikke findes i Pavebullen angaaende Universitet i Lissabon fra Aar 1290 [8]; men efter Aar 1300 turde næppe noget Universitet være blevet oprettet uden at have faaet Prædikatet studium generale tildelt, og i hele den katolske Tid bærer da ogsaa vort Universitet denne Tittel [9]. Modsætningen dertil danner Udtrykket studium particulare, som dog næppe forekommer hos os. En „schola particularis“ omtales vel alt i Odense 1247 [10]; men et studium particulare have vi forgjæves søgt.

Med Reformationen ophører Benævnelsen studium generale, og selv det blotte studium forsvinder brat efter faa Aars Forløb [11]; men endnu minder dog Studiiskatten [12]) og Studiistræde (vicus studiosorum) derom, og heller ikke er Betegnelsen Studiigaarden endnu ganske forsvunden af

---

præfereres omnibus exspectantibus in communitate regia. — [1]) Savigny: Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter III. (2te Ausg.) S. 413. — [2]) Rørdam: I. S. 27. — [3]) Kgbrev 30. Avg. 1477, 13. Avg. 1484; Gavebrev 24. Juni 1492; Forbud 10. Maj 1498; Verlauff S. 8, 18, 20. Haandfæstn. 22. Juli 1513 Art. 67; Geh. Ark. Aarsberetn. II. S. 64; jfr. Dr. Rørdam: Kbhvns K. og K. Tillæg S. 105. — [4]) P. de Vineis: Epistolæ l. III. cap. 10, 12, 13. — [5]) Bulæus III. p. 140. — [6]) Kap. 2 in VI (5—7) jfr. Savigny III. S. 318. — [7]) Bulæus III. S. 351, jfr. Thurot p. 11. — [8]) Bulæus III. S. 493. — [9]) Pave Martin V.s Bulle 1419; Pontoppidan Ann. II. S. 321; Sixtus IV.s 1475; Chr. I. Brev 4. Okt. 1478; Tillæg. Rørdam IV. S. 3. Statutterne; Tillæg; Verlauff S. 84—87. — [10]) Bloch: Fynske Gejstligheds Historie II. S. 232. — [11]) Se dog Ordinatio lectionum 1537: studii Hafniensis; Rørdam IV. S. 5 (1537); D. M. III. 6 S. 309: holde Studenter her i Studiummet (1541); Engelstoft: Reformantes et catholici S. 186: eyne gode dreplike vniversitet vnde Studium (1536); jfr. endnu Fdg. 9. Jan. 1635: til andre Studier; Kirkeh. Saml. IV. S. 628. — [12]) D. L. 2—22—51; Adg. 18. Marts 1732.

Sprogbrugen[1]), skjønt Betydningen deraf er undergaaet en vis Modifikation; thi i Nutiden tænkes derved regelmæssig paa Universitetsbygningen, medens denne Bemærkelse var en forholdsvis Sjældenhed i ældre Tid[2]), da Ordet regelmæssig betegnede Kommunitetet[3]).

Men hvad forstodes saa ved Udtrykket studium generale? Herom hersker der ingen fuldstændig Enighed. Man erkjender vel, at Udtrykket maa omfatte et vist Hele i Modsætning til dettes enkelte Dele; men hvilket Hele? Nogle tænke derved paa den samlede Videnskab i Modsætning til dens enkelte Discipliner. De forstaa følgelig studium generale som enstydig med schola universalis[4]); men denne Mening er ikke rigtig. Det skal villig indrømmes, at Ordets Betydning de første Gange, det bruges om et Universitet, ikke er klar, i det man i de anførte Breve af Kejser Frederik II.[5]) baade finder Udtrykkene studium generale, studium commune og studium universale; og enkelte pavelige Buller fra det 13de Aarhundrede turde endog kunne paaberaabes til Fordel for den anførte Mening. Naar saaledes Innocens IV.s[6]) Bulle bestemmer, at der for Fremtiden skal være et studium juris canonici et humani i Byen Rom, og at Studenterne ved samme skulle nyde de samme Rettigheder „quibus gaudent studentes in scholis, ubi generale regitur studium", da synes den strængt taget at forudsætte, at Tilværelsen af et enkelt Fakultet ikke er nok til at konstituere et saadant. Heller ikke skjønnes rettere, end at Bullen angaaende Universitetet i Montpellier 1289 fremkalder en berettiget Tvivl, om ikke Udtrykket maatte være brugt med særligt Hensyn til, at der ved Universitetet gives Undervisning i alle Videnskabsfag[7]). Trods disse Tvivlsmaal maa imidlertid fastholdes, at den regelmæssige Sprogbrug, som herskede fra det 14de Aarhundredes Begyndelse, ikke

---

[1]) Rskr. 3. Febr. 1769: Akademiets botaniske Havge ved Studiigaarden; Patronats-Indstilling 2. Marts 1799: Opslag paa Studiigaarden. Engelstoft Annaler 1807 II. S. 283. Selmer Aarbog 1847 S. 4, m. fl. — [2]) Rørdam IV. S. 403, 420; A. C. 20. Jan. 1655: Blev og talt om det Museo paa Studiigaarden. Engelstoft og Verlauff: Kjøbenhavns Universitets Bygnings Historie S. 9 Note a; 31. — [3]) Se „Studiigaardens" Regnskaber i Konsist. Arkiv og „Studiigaardens" Jordebøger fra 1660 i Geh. Ark. Dom 5. Febr. 1648 mellem Jacob Jensen Tugthusskriver og ærlig og gudfrygtig Pige Mette Søffrensdatter, nu tjenende paa Studiigaard (Kopi B). A. C. 31. Decbr. 1635: Kjældersvenden paa Studiigaarden; 8. Juli 1648: Indkom Kokken paa Studiigaarden. 23. Novbr. 1656: Blev for godt anset, at Mad og Øl tilskikkes den (incarcerede) Hans Jensen ved Dagens Lys og Studiigaardens Karle at indlevere det udi Pedellernes Nærværelse, som faar at se sig vel for, eftersom der hemmelig trues; 18. Apr. 1656: Ogge Jensen blev samtykt at være sub jurisdictione academica, eftersom han har tjent baade professoribus og Studiigaarden for Foged. Kgbr. 20. Febr. 1654: Th. Fincke forløves fra sin Bestilling som Inspektør ved Kommunitetet og maa sin Levetid der udi Studiigaarden forblive. A. C. 12. Jan. 1684: Dm. episc. proponerede, om Universitetet vilde annamme en Del af Studiigaardens Huse i Betaling for de Penge, som Stedet til Universitetet skyldig er, som kunde separeres fra den anden Del og Universitetet gjøre sig Interesse af. — [4]) Meiners IV. S. 389; Aschbach: Geschichte der Universität Wien I. S. 7; jfr. ogsaa Huber: Die englischen Universitäten I. S. 2. — [5]) S. 7 N. 4. — [6]) S. 7 N. 6. — [7]) Bulæus III. p. 488: Auctoritate presentium indulgemus, ut in dicto loco sit deinceps studium generale, in quo magistri doceant et scholares libere studeant et audiant in quavis licita facultate.

ved studium generale forstod det samme som ved schola universalis. Det godtgjøres noksom ved de pavelige Buller fra 1363 og 1422, som avtorisere et studium generale i et enkelt Fakultet[1]), og ved selve Martin V.s Bulle af 1419 til Ærkebispen i Lund, ved hvilken han avtoriserer Oprettelsen af et generale studium in qualibet facultate licita præterquam theologiæ[2]). Det Hele, til hvilket Ordet generale hentyder, er derfor ikke et ideelt, men et materielt, nemlig et vist Territorium. Dette stemmer ogsaa ganske med den Betydning, der i andre analoge Forhold tillægges Ordet. Saaledes er General-Koncilium[3]) et saadant, der repræsenterer hele Kirkesamfundet i Modsætning til dettes enkelte Provinser. General-Stænderne[4]) er en Betegnelse for Rigets i Modsætning til Provinsernes Stænder, et General-Hospital er det samme som et Rigs-[5]) i Modsætning til et Stifts-Hospital; en General-Skole er en Skole for et helt Distrikt[6]) o. s. v. Det danske Ord, som svarer til generalis, er „almindelig", der ogsaa har en med det anførte stemmende Bemærkelse. Naar saaledes Recessen 1533[7]) taler om en almindelig Skole og Universitet, da forklares Meningen deraf nærmere ved Tilføjelsen: hvorudi bekvemme Personer *af alle Stifter* kunde læres og opdrages; og Meningen med det „almindelige Kollegium" i Udkastet til Kirkeordinansen belyses noksom ved Tilføjelsen „her udi Riget"[8]). Vor Frue Skole i Kjøbenhavn benævnes gjentagne Gange den almindelige, fordi den var hele Byens, ikke de enkelte Sognes Skole[9]) o. s. v.

Det Hele, der betegnes ved Ordet generale, vil, som de anførte Exempler vise, variere efter Hensynet til den Forbindelse, hvori Ordet forekommer. Efter Omstændighederne kan det være en By, en Provins et Land, et Kirkesamfund osv. Men naar Paven bruger Ordet, i det han erklærer en Anstalt for et studium generale, da er Meningen, i Analogi med, naar han udskriver et concilium generale, utvivlsomt den, at vedkommende Anstalt frit kan søges ikke blot fra det enkelte Stift eller den enkelte Provins, men fra hele Paveriget[10]). De kirkelige Myndigheder i Stiftet eller Provinsen, hvor vedkommende Anstalt er beliggende, kunne følgelig ikke forbyde uden for boende at søge den, og lige saa lidt kunne

---

[1]) Savigny: III. S. 414. — [2]) Pontoppidan: Annales II. S. 524. — [3]) Krag: Chr. III. Historie I. S. 547, jfr. 623. — [4]) A. C. 21. Juni 1645: General Stændernes Møde. — [5]) Kgbrev 27. Marts 1627 (Sj. Tegn.): Cancelleren och Statholderen anlangendis itt general hospitall. Chr. IV. W. S. G. T. Wij bede eder och Naadigtt wille, Att I skulle tale med Bisperne udj neydenn, Om mand icke kunde an Aarde Et hospitall, paa et Welbeleyligt steed mit udj Rigett, huortheden Ald indkombstenn aff de Andre kunde henwendis, och sammestedtz ordinere alle hospitalls lemmer de som udj Riget fantis, deris Vnderholding Och Qvartier Vnder en forstander Och inspectore, med Andre nødvendige Wartelse..... — [6]) A. C. 16. Avg. 1636: Ao. 1634 skal Jacobus Engelbertus Stralsundiensis være kaldet Heidam in Ditmarsia aperire scholam generalem pro universa provincia. — [7]) Rosenvinge: Recesser og Ordinanser S. 149. — [8]) Oven for S. 5. — [9]) Rørdam: IV. S. 136; 212. — [10]) Thurot S. 11 Note og S. 126, hvor der gjøres opmærksom paa den analoge Adskillelse mellem studia generalia og particularia inden for Dominikaner-Ordenens Læreanstalter.

andre Provinsers eller Stifters Myndigheder forbyde deres undergivne at drage der hen.

Nogen anden Retsvirkning end den nævnte var fra først af ikke knyttet til Anerkjendelsen af en Læreanstalt som et studium generale. Naar Savigny[1]) yderligere fremhæver, at et saadant ogsaa kunde kreere doctores, der anerkjendtes overalt, da var dette dog ikke fra først af udtrykkelig sagt; men det var unægtelig den naturlige Konsekvens af Skolens Anerkjendelse som en almindelig Skole, og i Tidens Løb blev derfor ogsaa den nævnte Ret et yderligere Særkjende for alle studia generalia. Pariser Universitetet privilegeredes dermed i Aaret 1279[2]), Bologna i 1292[3]), Oxford i 1319[4]), og efter den Tid findes næppe nogen Pavebulle angaaende Oprettelse af et Universitet, hvori Retten ikke direkte eller indirekte er hjemlet, skjønt Bestemmelsen desangaaende endnu i senere Tider kan fremtræde som et Slags Tillæg, der viser, at den ikke fra først af ansaas som nødvendig for Begrebets Skyld[5]).

Betydningen af Udtrykket studium generale kan altsaa i Korthed gjengives saaledes, at der derved forstodes en Højskole, der var anerkjendt og avtoriseret som almindelig kirkelig Læreanstalt. Som Følge af denne Anerkjendelse maatte et studium generale i og for sig kaldes privilegeret; men til Anerkjendelsen sluttede sig endvidere i Tidernes Løb Meddelelse af et Indgreb af særlige Begunstigelser, og Særkjendet for et studium generale i den almindelige Opfattelse blev derfor, at det var et studium privilegiatum. Derfor siger endog Bulæus, at et studium generale lige saa lidt kan bestaa uden Privilegier, som Sjælen uden Legeme[6]), og i sin Tid nærede ogsaa vort Universitet Betænkelighed ved at anerkjende den hollandske Højskole i Franecker, fordi dér ikke fandtes et studium universitatis privilegiatum, ligesom det juridiske Fakultets Statutter kun medregne de Aar, der ere tilbragte ved et sligt studium, naar Talen er om den til Gradernes Erhvervelse fornødne Læretid.[7]) Blandt de Privilegier, der saaledes tillagdes studia generalia, kunne navnlig mærkes følgende:

1) Personer, der lærte eller studerede ved samme, kunde vedblive at nyde gejstlige Præbender ligesom residentes.[8]) En Eftervirkning deraf indeholdes i Fundatsen af 1539[9]), hvis herhenhørende Forskrift stadfæstedes ved Kgbrev 21. Febr. 1620[10]), ligesom Kgbrev 5. Nvbr. 1639[11]) hævdede Prof. theol. L. Mortensens Ret i Følge samme over for Roskilde Kapitels Anfægtelse.

2) Universitetet var berettiget til at indlevere den saakaldte „rotulus nominationum“ eller anbefale Paven et vist Antal Kandidater til Nydelse af kirkelige Beneficier[12]). Som en historisk Parallel kan herved mærkes Universitetets Forslag i Aaret 1773 om at maatte indlevere slige

---

[1]) Anf. V. III. S. 414. — [2]) Bulæus: III. 449—50. — [3]) Savigny: III. S. 220. — [4]) Bulæus: IV. p. 184. — [5]) Jfr. f. Ex. Thomasini de gymnasio Patavino p. 373. — [6]) Bulæus: I. p. 98. — [7]) Scr. R. D. VIII. p. 350. — [8]) Meiners: II. S. 5—8; Budinsky: Die Universität Paris S. 53. — [9]) Cragii Additam. III. p. 125—26. — [10]) Rørdam III. S. 322. — [11]) Sj. Tegn — [12]) Meiners II. S. 404; Budinsky anf. St.

rotuli til Kollegierne[1]), ligesom Indleveringen deraf var ligefrem paabudt i Instruxerne for Prokanslerne 2. Maj 1755 § 10[2]) og 9. Juni 1786 § 8.

En nødvendig Følge af Anerkjendelsen og Tildelingen af Privilegier var imidlertid, at det enkelte studium generale ogsaa maatte anerkjende de andre studia generalia saa vel som de af dem tildelte Grader som saadanne, og at Kirken dermed tiltog sig en vis Magt og Myndighed over Studiet. Ved Siden af den jus advocatiæ, der viste sig i Anerkjendelsen og Beskyttelsen deraf, havde derfor Paven en jus reformandi eller Ret til at give Studiet ny Statutter. Saaledes reformeredes Pariser Universitetet gjentagne Gange ved pavelige Legater[3]); men ikke nok hermed, øvede Paverne endog en jus inspiciendi, i det de efter det fra Pariser Universitetet hentede Exempel ved samtlige andre Universiteter indsatte en stadig kirkelig Tilsynsmand, den saakaldte Kansler, hvis Opgave og Virksomhed vi senere ville komme tilbage til.

Af det anførte vil fremgaa, hvad Meningen var, naar Pave Sixtus IV.s Bulle af 19. Juni 1475 til Ærkebispen i Lund bemyndigede denne til paa det Sted, Kongen maatte vælge, at oprette og anordne et studium generale, og Bullens eget Indhold støtter ogsaa vor Forklaring af det anførte Ords Betydning. Thi vel er det unægteligt, at der fra først af tillagdes Kjøbenhavns Universitet en vis statlig eller, som vi i denne Sammenhæng hellere ville sige, en lokal Betydning. Den fremhæves i Kristian I.s Brev, hvor han erklærer at have erhvervet Avtorisationen til Oprettelsen pro commodo regnorum nostrorum et honore[4]), og endnu stærkere akcentueres dette Øjemed i Biskop Oluf Mortensens Stadfæstelsesbrev[5]) saa vel som i Kong Frederik I.s Brev af 3. Juli 1529[6]). Ja selv Pavebullen fremhæver Afhjælpningen af Rigernes Savn som en Hovedgrund for Avtorisationens Meddelelse; men at lige fuldt efter Pavens Mening ogsaa andre skulde have Adgang til at nyde godt af Stiftelsen, fremgaar tilstrækkelig klart af Henvisningen til de omliggende Egnes Interesse, hvilken den vilde fyldestgjøre lige saa vel som Rigernes[7]). Forskjellen mellem de indfødtes og fremmedes Forhold til Universitetet viste sig herefter kun i den Kjendsgjerning, at de indfødte kunde tvinges til at søge det, hvilket ogsaa skete ved Kong Hans's Forbud 10. Maj 1498, hvorimod en lignende Tvang ikke kunde øves mod fremmede; dem kunde Staten derimod forbyde Adgang dertil, dog vel at mærke kun i Kraft af den almindelige Fremmedlovgivning, ved hvilken den kunde holde dem borte fra Riget og derved ogsaa fra Universitetet, hvorimod et specielt Forbud mod fremmedes Adgang til dette ikke kunde nedlægges af Staten, uden at den kom i Konflikt med sin egen Begjæring om Studiets Avtorisation som Studium generale.

Den anden Følge af dets Egenskab som saadant, nemlig den generale licentia docendi for de ved samme promoverede, er vel ikke udtalt saa

---

[1]) Baden: Univ. Journal II. S. 58. — [2]) Suhm: Nye Samlinger IV. 2 S. 20. — [3]) Thurot S. 12. — [4]) Tillæg. — [5]) Rørdam IV. S. 4. — [6]) Verlauff S. 32. — [7]) prædictis et aliorum prædictorum locorum circumvicinorum incolis et habitatoribus, volentibus in scientia proficere, magna commoditas studendi pararetur.

ligefremt i Bullen af 1475 som i Bullen af 1419[1]); men indirekte er dog det samme bestemt derved, at der er tillagt promoti ved Kjøbenhavns Universitet alle de samme Privilegier som dem, der promoveredes ved et hvilket som helst andet og især ved Bolognas Universitet, hvilket bemeldte Privilegium udtrykkelig var tillagt[2]).

Om den Magt og Myndighed, som Kirken paa den anden Side øvede over Studiet, vil senere blive talt. Her skal kun fremhæves, at dets Anerkjendelse af andre studia generalia og de af dem meddelte Grader noksom fremgaar af det juridiske Fakultets Statutter, der erklære en andet Steds promoveret for berettiget til Optagelse som saadan, naar han blot aflægger Ed til Fakultetet og betaler en vis Kjendelse[3]).

§ 3.

Studium generale. — Fortsættelse.

I Følge den Betydning, der saaledes tilkom Udtrykket studium generale, er det i sin Orden, at det forsvinder ved Reformationen. Juridisk talt ophævede den nemlig for de reformerte Landes Vedkommende det internationale Kirkesamfund med den fælles overordnede Myndighed, der dannede det retlige Baand mellem Universiteterne, og satte Landskirker og Landsherrer i Stedet. Samtlige protestantiske Universiteter bleve paa denne Maade til Landsuniversiteter, og dette gjaldt ogsaa om Kjøbenhavns Universitet. Det klare Bevis herfor yder Fundatsen af 1539, i hvis Indledning Kristian III. erklærer at have restavreret Universitetet „in commodum reipublicæ et regnorum horum"; vel føjer han til „atque adeo in usum ecclesiæ Christi et salutem multorum", men det er dog kun Landskirken, som derved haves for Øje, hvilket klart fremgaar af de efterfølgende Ord „ut sic per doctos viros consulamus regnis nostris et politiis, maxime vero tot ecclesiis quarum aliquot millia sunt in hisce regnis;" og det Synspunkt, der saaledes er udtalt i den første Fundats, er ogsaa fuldt ud fastholdt i den sidste af 7. Maj 1788, i hvis Begyndelse det hedder, at Universitetet er blevet stiftet af Kongens Forfædre, for at sammes Indretning paa kraftigste Maade kunde tjene til at udbrede og befordre saa vel den sande Religionskundskab som og alle andre nyttige Videnskaber i disse Riger og Lande.

Den fulde Betydning af den Væsensforandring, Universitetet saaledes undergik ved Reformationen, ville vi komme tilbage til neden for i en anden Sammenhæng. Her skal kun fremhæves dens Indflydelse paa de før nævnte Regler om I. fremmedes Adgang til Universitetet og II. de paa fremmede Universiteter erhvervede Graders Anerkjendelse ved samme.

I. De foranførte Udtalelser i Fundatserne om Øjemedet med Universitetets Stiftelse hjemle paa ingen Maade, at fremmede nødvendigvis skulde være udelukkede der fra. Tvært imod er der ingen fundatsmæssig

---

[1]) Pontoppidan II. S. 525. — [2]) Ovenf. S. 10. — [3]) Scr. R. D. VIII. p. 334.

Hindring for, at de vedblivende søge det, saa længe det kan ske uden Hinder for de indfødte. Det maa kun fastholdes, at de ikke længere saaledes som før 1537 have en af Statens Vilje uafhængig fundatsmæssig Ret til at inskriberes ved Universitetet, men at det derimod til enhver Tid staar Staten frit for at nægte dem Adgang dertil ikke blot i Kraft af den almindelige Fremmedlovgivning, men ogsaa i Kraft af rent akademiske Forskrifter. Retten hertil har Staten imidlertid ikke fundet sig foranlediget til at benytte, men tvært imod ogsaa efter 1537 beredvillig ladet de fremmede nyde godt af den akademiske Undervisning.

En Selvfølge var det saaledes, at den danske Regering ikke afviste Personer fra løsrevne Dele af Riget, der vedblivende søgte til Kjøbenhavns Universitet. Tvende Reskripter, af 30. og 31. Oktbr. 1665, tilskikkede Dr. Hans Svane samt Rector og Professores, paalagde dem derfor udtrykkelig at admittere Studenter fra de afstaaede Dele af Norge til Deposits og eventuelt til Promotion. Reskripterne ere rimeligvis foranledigede ved, at 3 Studenter fra de nævnte Steder havde meldt sig til Optagelse; thi den 3. Novbr. s. A., udfærdigedes endnu et Reskript til Rector og Professores, saalydende: „Vider, at vi naadigst har bevilget at Peder Olufsen Oddewald, Niels Christensen Tanumiensis og Peder Hansen Quildensis maa til Deposits annammes.“ Efter Hallands midlertidige Afstaaelse til Sverrig i Brømsebro Freden 1645 læses kun en kort Bemærkning i A. C. 26. Sept. 1646: Blev bevilget, at studiosis Hallandis maatte gives testimonia publica, ligesom de pleje at gives tyske Studenter; men at Hallandsfarere dog ere vedblevne med at søge Kjøbenhavns Universitet, fremgaar baade af Konsistoriums Forhandlinger [1]) og af Matriklen; endnu i Aarene 1663 og 64 indskreves saaledes 5 fra bemeldte Provins. Med Gullandsfarerne var det samme Tilfældet; i det der f. Ex. i Aarene fra 1660 til 84 findes 11 saadanne indskrevne, og i Betragtning af Omstændigheden undlod Konsistorium ikke at gjøre for dem, hvad det kunde. Den 8. Juni 1678 bevilgedes saaledes, at Andreas Schønefeld fra Gulland efter Landets Tilstand maatte admitteres i Henhold til Landsdommer Valgensteins Testimonium, og den 7. Septbr. s. A. bevilgedes endvidere i Henseende til Personernes og Tidernes Tilstand, at Laurentius Oxenwald Gothlandicus (inskriberet 23. Avg. s. A.) foruden prævio examine philosophico maatte admitteres til examen theologiium. Endelig vedbleve ogsaa skaanske Studenter at lade sig immatrikulere i Kjøbenhavn selv efter Skaanes Afstaaelse og trods deres egen Regerings Forbud derimod. Den 23. Juni 1660 proponerede saaledes Rektor, at Dekanus havde talt med ham om nogle Studenter, der vare komne fra Lunds Skole uden deres præceptors, Mag. Foss's testimonio og uden Bispens Vilje og Videnskab. Den sidste

---

[1]) A. C. 27. Sept. 1648: Rector gav til Kjende, at han havde talt med Hr. Kansler om Oge Ogesen, som blev nu forleden rejiceret, om han maatte faa sit testimonium igjen, eftersom han som Hallandsfar begjærer intet beneficium her i Riget. Kanslerens Vilje var, at han først skulde give sin Revers fra sig, at han ingen Lejlighed begjærer her i Riget, saa kunde man fly ham sit testimonium igjen.

havde tilskrevet Rektor, at han ej kunde undlade at monere dem, da Kongen og Rigens Raad i Sverrig havde udstedt den Ordre, at Disciplene fra de skaanske Skoler ikke maatte rejse over og deponere i Kjøbenhavn, men skulde forføje sig til Upsala. Konsistorium var enig i, at de paagjældende i Følge Loven ej kunde stedes til Deposits, efterdi constitutio regia expresse tilholdt, at ingen maatte indskrives in matriculam, med mindre han havde sin præceptors testimonium at fremvise. Det kunde følgelig kun ske, om høje Øvrighed derudi vilde dispensere, og Rektor bemyndigedes i den Anledning til at tale med Rigens Hofmester, som anviste den Udvej, at Mag. Foss kunde give de paagjældende et generale testimonium om deres profectus og Forhold i Skolen. I Overensstemmelse hermed skrev Rektor til Mag. Foss, og efter at Svar fra ham var indløbet, bleve de paagjældende Personer med Rigens Hofmesters Samtykke deponerede[1]). Den 4. Avg. s. A. berettes dernæst, at Disciple fra Malmø og Kristianssstad Skole ere stedte til Deposits, efterdi saadanne som extranei vel uden testimonia til dette Universitet dirigerede kunde herudi Universitetet annammes, naar de formedelst deres Profekt ej kjendtes udygtige dertil[2]). Den 11. Avg. s. A. konkluderer Konsistorium, at en Student Vilhelmus Nikolaj kan indskrives i Henhold til et testimonium generale fra Rektoren i Helsingborg, en anden (Janus Jonæ Herdalius) findes samme Dag indskreven fra samme Skole uden al Forhandling, og paa lignende Maade sker Indskrivningen af en hel Række andre Skaaninger. Adskillige blandt dem have saa kort forinden deponeret i Greifswalde[3]), at de paa denne Maade synes at have omgaaet Forbuddet mod at deponere i Kjøbenhavn. En Del Skaaninger ere derhos vedblevne at gaa i danske Skoler, fra hvilke de, som Matriklen viser, senere deponerede[4]), og overhovedet vedblev Forbindelsen med den løsrevne Landsdel saaledes, at hvert eneste Aar flere eller færre Studenter indskreves der fra. Det nøjagtige Antal lader sig imidlertid ikke opgive, da ved mange indskrevne

---

[1]) A. C. 23. Juni, 5. og 12. Juli 1660. — [2]) I Matriklen findes den 3. Avg. indskrevne 10 Studenter fra Lund, 2 fra Malmø og 4 fra Kristianstad; den 12. Avg. 2 fra Helsingborg; den 5. Novbr. 1 fra Ystad; den 10. Decbr. 1 fra Lund o. s. v. — [3]) 10. Decbr. 1660: Chr. Castani Fundanus fra Lunds Skole, som i Novbr. har deponeret i Greifswald. 22. Avg. og 19. Sept. 1661: Otto Andreæ og Severin Henrici Finckius fra Malmø, der have deponeret i Greifswald, sidstnævnte den 30. Avg. s. A. 27. Sept. s. A.: Johan Andreæ fra Blekingen, som den 12. Avg. har deponeret i Greifswald. 28. Marts 1664: J. O. Vandalinus fra Skaane, som den 24. Marts 1663 har deponeret i Greifswald. 20. Juni s. A.: Paulus Pauli Mællissæus, Scanus, deponeret i Greifswald den 10. Maj; 4. Juli s. A.: J. Danielis Gemzæus ex schola Lundensi, deponeret i Greifswald den 10. Maj; 11. Avg. s. A.: Paulus Friderici Scandorphius, Scanus, deponeret i Greifswald den 8. Novbr. 1662; 16. Sept. s. A.: Olaus Nicolai Kierulius, Hallandus, deponeret i Greifswald den 17. Maj; 12. Novbr. s. A.: Henr. Nicol. Qvistorph, Scanus, deponeret i Greifswald den 10. Maj s. A.; 3. Marts 1665: Franciscus Erici, Malmogius, deponeret i Greifswald den 13. April 1662; 2. Juni 1665: Mauritius Johannis e schola Ystadiensi, deponeret i Greifswald den 23. Maj s. A.; 31. Maj 1666: Olaus Nicolai Vejerus, Scanus, deponeret i Greifswald den 12. Maj o. s. v. — [4]) Den 20. Juli 1666 inskriberes Petrus Jani og Matthias Carstani, Scani samt Jacobus Olai, Halmstadiensis fra Roskilde Skole; m. fl.

kun er tilføjet: ex Academia Carolina eller: ex Academia Upsaliensi, af hvilke i alt Fald en Del kunne formodes at have været Skaaninger. Vel kan man nu ikke bygge aldeles sikre Slutninger til de politiske Sympatier paa disse Navne, da den videnskabelige Forbindelse til en vis Grad maa antages at være forbleven uberørt af den politiske Modsætning, i det vi ellers ikke kunde forklare os, at Vestgoter gjæste Kjøbenhavn [1], og Lollikker, Alsinger og Nordmænd Lund [2], ligesom Danske ikke mange Aar efter den skaanske Krig deponere samme Steds; men ikke desto mindre turde de anførte Data dog bekræfte den Kjendsgjerning, at danske Sympatier endnu levede i de erobrede Provinser indtil og efter den skaanske Krigs Tid. Under den tager Antallet til, i det der i 1677 indskreves 7 og i 1678 19; i 1679 11; i 1680 synker Antallet derimod til 7 og i 1681 til 2. Under og efter den skaanske Krig møde vi ogsaa lignende Forhandlinger som efter Fredslutningen 1660. Den 15. Febr. 1679 samtykkes saaledes i, at en Person, som er kommen fra Kristiansstad med testimonium til Academiam Carolinam udi Skaane maa her admitteres til examen og annammes in numerum civium Academiæ nostræ. Den 31. Jan. 1680 forespørger endvidere Decanus Dr. Borrichius, om Rektorens Broder i Kristiansstad kan stedes til Examen i Henhold til et testimonium generale, hvilket Spørgsmaal besvares bekræftende, og den 17. Novbr. 1684 bevilges endelig endnu en Skaaning ved Navn Petrus Andreas Hvid Inskription.

Afse vi fra de nævnte særlige Forhold og spørge om den almindelige Regel, vil det dernæst findes, at Universitetets Egenskab som Statsanstalt ikke gjør sig gjældende, naar Spørgsmaalet bliver om, hvem der har Adgang dertil; thi det har selv i Nutiden alle baade fremmede og indfødte, naar de fyldestgjøre de lovbestemte Betingelser [3]; men Egenskaben gjør sig derimod gjældende ved Afgjørelsen af, hvem der kan dimittere dertil. Fra gammel Tid har dette kunnet ske af vedkommendes private Præceptor; men han maatte dog, for saa vidt Dimittenden var indfødt, i Følge Fdg. 30. Jan. 1650 og 23. Novbr. 1697 være immatrikuleret og i Følge Fdg. 7. Novbr. 1809 § 98 jfr. Fdg. 9. Jan 1824 § 7 yderligere have erhvervet Graden som Magister artium her ved Universitetet, i det han i modsat Fald maatte erhverve en særlig Tilladelse dertil af Universitetets Direktion, indtil Bekjgj. 13. Maj 1850 § 13 nedsatte Fordringen til, at han skulde være cand. philos. Nu er denne Dimissionsret for private Personer ganske bortfalden ved Lov 1. Apr. 1871 § 10, og tilbage staar kun Skolernes Dimissionsret. Blandt disse var det i ældre Tid ingenlunde blot de indenrigske Skoler, der kunde

---

[1]) Matr. 12. Maj 1668 Jsacus Brochius vestro-gothus post exactos in Academia Upsalensi et Aboensi tres annos. — [2]) Matrikl. 7. Oktbr. 1678: Johannis Thomæ Grubbius, Laalandus, Acad. Carol. per novennium civis; 23. Juni 1678: Paulus Georgii, Alsingius, ex Acad. Lundensi; 23. Decbr. 1678: Chr. Christophori, Normannus, ex schola Carol. — [3]) Lov 1. Apr. 1871 § 7: Enhver, der har bestaaet Afgangsexamen, har Ret til at indskrives som akademisk Borger ved Universitetet.

dimittere til vort Universitet; tvært imod tog det ogsaa imod testimonia fra Lyneborgs[1]) og Hamborgs[2]) Skoler; men i Følge Pl. 19. Juli 1805, Fdg. 7. Novbr. 1809 §§ 98, 99, Bkgj. 13. Maj 1850 § 4 og Lov 1. Apr. 1871 §§ 7 og 9 er Reglen den, at kun Skoler, som enten ere danske Statsskoler eller dog avtoriserede af den danske Stat, kunne dimittere til Universitetet.

Ved Siden af de anførte almindelige Bestemmelser om Adgang for novitii har man imidlertid fra gammel Tid fulgt særlige Regler med Hensyn til dem, der alt vare immatrikulerede ved et fremmed Universitet. Disse Regler ere aabenbart en Eftervirkning af den Anerkjendelse, som det ene studium generale fra først af skyldte det andet, og ved deres Anvendelse har man endog gjennem lange Tider begunstiget de fremmede paa de indfødtes Bekostning.

Oprindelig var det saaledes Regel, at Studenter, der havde søgt et fremmed Universitet, uden videre bleve antagne ved vort, naar de blot medbragte „testimonium depositionis". Brugtes de dermed forbundne Ritualia ikke ved det fremmede Universitet, maatte de finde Sted inden Inskriptionen[3]), men om nogen forudgaaende Examen var der ikke Tale. Denne Regel gjaldt oprindelig ogsaa for Indlændinge. Dette viser navnlig Kgbrevet 6. Decbr. 1630[4]), som forbyder den Uskik, at Personer, der vare rejicerede ved Examen, lode sig deponere ved et fremmed Universitet og ad denne Omvej opnaaede Indskrivning. Det paabydes derfor, at saadanne rejecti forinden Antagelsen skulle examineres paa ny[5]), og senere blev det almindelig Vedtægt, at Danske og Norske, der havde deponeret ved forskjellige udenlandske Universiteter, maatte underkaste sig en Examen forinden Inskriptionen[6]); men da denne Regel kun var beregnet paa at afværge en Omgaaelse af Examensforskriften, blev den dog ikke anvendt paa saadanne Universiteter, ved hvilke Faren for en Elusion laa fjærnere[7]),

[1]) A. C. 25. Maj 1661: Verner Matthissøn blev bevilget at admitteres til Depositsen, saa fremt han ellers kan bestaa in examine artium med slig Vilkaar, at han skaffer testimonium fra rectore scholæ Luneburgensis, fra hvilken han immadiate kommer. — [2]) A. C. 25. Apr. 1675: Den Studiosus, som er kommen fra gymnasio Hamburgensi, kan ikke admitteres til examen, uden han fremfører sine testimonia. — [3]) Rørdam III. S. 421. A. C. 26. Septbr. 1660, 17. Juli, 14. Avg. 1661: Norske Studenter, som i Krigens Tid ere dragne til Franeckers Universitet i Holland, maa først deponeres inden de inskriberes. — [4]) Tillæg. — [5]) A. C. 17. Decbr. 1633: Blev samtykt, at de, som have deponeret i Rostock, før edictum regium udgik, maa absque examine ulteriori faa Inskription. — [6]) A. C. 12. Novbr. 1687: Blev sluttet, at naar nogen af begge Rigerne Danmark og Norge kommer og angiver sig at have studeret til Rostock, Kiel eller Lunden og der deponeret og begjærer her Inskriptionen, da kan Dekanus altid antage dem, naar de paa ny ere examinerede og deres jus civitatis regnes da først fra samme Tid. A. C. 8. Avg. 1683: En Fynbo fra Haderslev Skole, som har deponeret i Kiel, kan stedes til ny Examen og saa erlange jus civitatis. 25. Juli 1685: Blev omtalt, at de, som sig hos Magnif. Rectorem have angivet at ville indskrives i Akademiets Matrikel og have deponeret i Lund, kunne ikke admitteres, førend de forskaffe deres rigtige testimonia fra Skolen og lade sig examinere her igjen. A. C. 30. Novbr. 1689: Bevilget, at Student Herfort, som for nogle Aar siden har deponeret i Lund, maa admitteres her til Akademiet, naar han først privatim giver decanus e, spe cimen paa sin Dygtighed. — [7]) A. C. 25. Apr. 1696. Jacobo Stendorph og Frederico Kruspio, deponeret til Jena, bevilgedes efter Begjæring at inskriberes absque prævio

og i Særdeleshed fandt den i Følge sit hele Øjemed ikke Anvendelse paa Udlændinge[1]). Dem stod følgelig Adgangen til Optagelse fremdeles aaben, naar de blot medbragte testimonium fra et fremmed Universitet, og det var saa langt fra, at Universitetet lagde Hindringer i Vejen for deres Indskrivning, at det tvært imod ved en Flerhed af Kongebreve søgte at fremtvinge den[2]). Imidlertid turde dog Mængden af de indstrømmende navnlig tyske Studenter, der toge Pædagogierne fra de indfødte[3]), have bevirket, at Universitetet efterhaanden stillede strængere Fordringer til de fremmede, der vilde immatrikuleres her. I en Votering af 1694 angaaende en Mag. Nik. Møller, promoveret i Jena, ytrer saaledes Joh. Vandal, at han ikke finder noget, som kan forhindre en fremmed, der beviser sig at være promotus magister in aliqua civitate, at han jo kan indskrives i Matriklen sine prævio examine, hvilket er fornemmelig det, vi rekvirere af fremmede, som ville immatrikuleres her hos os.

I Følge denne Udtalelse, som enstemmig er tiltraadt af alle Konsistoriums Medlemmer, kunde det vel synes, som om kun promoti kunde indskrives uden foregaaende Examen; men at den Udtalelse dog ikke maa forstaas saa ganske bogstavelig, fremgaar utvivlsomt af de samttidige Vidnesbyrd[4]), og det kort efter udkomne Forbud 23. Novbr. 1697 godkjender heller ikke paa nogen Maade Vandals Paastand; i det højeste kan man sige, at det skærper Fordringerne noget ved som Betingelse for Indskrivningen at kræve, at de fremmede Studenter skulle have fremført Vidnesbyrd om deres Profekt og Religion samt Liv og Levned[5]). Men da Forordningen dog lod sig nøje med andet Steds erhvervede Vidnesbyrd i Stedet for i alle Tilfælde at paabyde en egen Examen her ved Universitetet, havde Skærpelsen næppe synderligt at betyde, og den tidligere Regel bestod derfor principielt uforandret[6]). Dens vedvarende Gyldighed antydes ogsaa ved en Bemærkning i Konsistoriums Forslag til Reskr. 7. Juni 1743[7]), hvilket Forslag tillige viser, at Reskr. 11. Maj 1743 angaaende fremmede studiosi kun havde Hensyn til saadanne, som endnu ikke vare

---

examine. 20. Juni 1711: Fr. Thomesøn Langelandus, som har deponeret til Vittenberg og studeret i nogle Aar samme Steds, maa faa Inskription her ved Universitetet. — [1]) A. C. 13. Juli 1659: Bevilget, at Carstanus Magni Rønnou, deponeret til Rostock, maa faa Inskription foruden nogen Examen som en fremmed, anseende, at han er født i Bleking og af slig Aarsag ej er obligeret til det statutum, som er gjort om vore egne, der examen at eludere paa fremmede Akademier sig begive der at deponere og mesten Dels aldeles rudes hjemkomme og andre af vore beneficia hac fraude betage. — [2]) Kgbrev 30. Jan. 1650 i Kirkehist. Saml. V. S. 219—220: Forbud 23. Novbr. 1697. — [3]) N. M. Petersens Literaturhist. III. S. 27; IV. S. 60. — [4]) Jfr. foran S. 16 N. 7 og A. C. 30. Novbr. 1695: Bevilget N. J. Raben af Haderslef udi Sønderjylland, efter at han havde fremvist sine testimonia depositionis og inscriptionis fra Vittenberg, at admitteres in numerum civium Academicum og inskriberes hos Rectorem; jfr. derimod A. C. 19. Oktbr. 1695: Ivar Lagesen fra Haderslev udi Sønderjylland, deponeret for 3 Aar siden til Kiel, bevilgedes Inskription, dog prævio examine styli et artium, som sædvanligt er. — [5]) Jfr. Præmisserne: en stor Del fremmede Studenter lade sig bruge til Undervisning og Prædiken, endog de ikke paa Universitetet hos Rektor og Professores i ringeste Maade have gjort sig bekjendte ved testimoniis fra andre Steder, hvor de have været studiosi, om deres Levned og Lærdom. — [6]) Kopibog S. 267.

immatrikulerede ved andre Universiteter (studiosi novitii), „thi med dem, som tilforn have studeret anden Steds og der ere blevne immatrikulerede, er dets uden ingen Difficultet“. Konsistoriums Udkast omfattede ligesom Reskr. 11. Maj 1743 fremmede Studenter ganske i Almindelighed; men det senere Reskr. 11. Juni lød dog kun paa Studenter fra Fyrstendømmerne og Grevskaberne, hvorfor Udlændinge næppe kunde nyde godt deraf. At for disse Adgangen til at immatrikuleres her, naar de først vare indskrevne ved et fremmed Universitet, ogsaa i den følgende Tid stod aaben, godtgjør imidlertid Fdg. 22. Marts 1805 § 1 i Slutningen; men denne Fdg. viser tillige, at man paa den Tid var kommen bort fra den tidligere Praxis, at behandle de indfødte anderledes end de fremmede, i det Fdg.s Ord i lige Grad omfatte begge. Ved Bekgj. 1. Juli 1806 indførtes imidlertid igjen en Forskjel i Disfavør af dem, som vare forberedte til akademiske Studier i Danmark og Norge, i det disse, naar de uden at bestaa examen artium vilde immatrikuleres her ved Universitetet efter først at være immatrikulerede ved et fremmed, skulde godtgjøre, at de havde studeret mindst 1 Aar ved dette, medens andre fremdeles kunde indskrives uden videre [1]). Selv i den gjældende Ret bestaar der følgelig endnu en Adskillelse, som fortrinsvis vil komme de fremmede til gode, medens Adgangen til Universitetet i øvrigt er lige for alle.

Adgangen til at absolvere Examina her ved Universitetet har man i ældre Tid ogsaa været tilbøjelig til at gjøre lettere for Udlændinge end for Indlændinge. Den 6. Juli 1678 forhandledes saaledes i Konsistorium om en Student Hans Andersen fra Haderslev, som i nogle Aar havde studeret i Kiel og ved andre tyske Universiteter, men nu begjærede at stedes til teologisk Examen uden foregaaende examen philosophicum. Andragendet bevilgedes, „saasom Kongens Brev om Bakkalavr-Graden alene syntes at have sit egentlige Henseende til den indenlandske studerende Ungdom, som aarlig ankommer og deponerer ved Akademiet“. I foreliggende Fald var der nu vel ikke Tale om nogen Udlænding; men det opstillede Ræsonnement maatte dog gjælde for alle saadanne. Med udtrykkelig Paaberaabelse af det fornævnte Præcedens blev da ogsaa under 19. Marts 1681 meddelt en Holsatus, som havde deponeret til Kiel, samme Fritagelse; men derefter synes Konsistorium at være kommen paa andre Tanker; thi den 11. Juni 1681 konkluderes, at derefter ingen, som ikke har deponeret her, foruden foregaaende examen philosophicum maa stedes til examen theologicum uden sær Bevilling; men en saadan Bevilling meddeltes efter Omstændighederne ogsaa Indlændinge [2]), og for saa vidt

[1]) Jfr. Skr. 1. Febr. 1834. — [2]) A. C. 16. Decbr. 1876: Islandi kunne sine examine philosophico stedes til examen theologicum, da de i adskillige andre Maader ere privilegerede, og desuden saa mange beskikkes til Præster endog uden Examen; reservatis tamen fac. theol. juribus in aliis casibus, udi hvilke decanus cum tota facultate har at disponere. Konsist. Anbefal. 20 Sept. 1749 paa en Ansøgning derom fra en Færing (Kopib. S. 11). Bevilling 8. Maj 1750 for Th. Ibsen Schandorph (Kop. B.).

var Ligheden mellem indfødte og fremmede paa dette Punkt forholdsvis tidlig gjennemført[1]. Den senere Adgang til at undgaa den filosofiske Prøve, som Fundats 7. Maj 1788 Kap. III. § 8 hjemlede, var ogsaa fælles for indfødte og fremmede; men derimod bestod fremdeles den væsentlige Forskjel, at de andet Steds immatrikulerede ikke for at stedes til Embedsexamen behøvede at underkaste sig examen artium her ved Universitetet, men kunde slippe med at underkaste sig den præliminære Prøve efter Fundats 7. Maj 1788 Kap. II § 2, jfr. Fdg. 22. Marts 1805 § 1 Slutn. I Følge denne Fdg. og den ældre Praxis, hvortil den henviser, maatte samme Regel gjælde for indfødte og for fremmede, der vare immatrikulerede andet Steds; men den foran nævnte Bekgj. 1. Juli 1806 gjorde den væsentlige Forandring heri, at i Følge samme Personer, som i Danmark og Norge vare forberedte til akademiske Studier og derefter inskriberede ved et fremmed Universitet[2], ikke maatte admitteres til Embedsexamen uden først at have bestaaet en examen artium. De Personer, paa hvilke Fdg.s Ord ikke vare anvendelige, altsaa ordentligvis de fremmede, maatte derimod fremdeles have Adgang til at stedes til Embedsexamen efter en forudgaaende præliminær Prøve; men nu er enhver Forskjel paa dette Omraade fuldstændig hævet ved Bekgj. 20. Decbr. 1833, og for saa vidt der dispenseres fra denne Bestemmelses Bud[3], maa Dispensationen ogsaa lige saa vel kunne meddeles Indlændinge som Udlændinge.

Til Besvarelsen af Spørgsmaalet om fremmedes Adgang til at promovere foreligger intet særligt Materiale i den ældre Tid[4]. Men naar man erindrer, at Promotioner vare baade til Ære og til Fordel for Universitetet, hvorfor det juridiske Fakultets Statutter lod Bakkalavrerne sværge, at de ikke vilde erhverve de højere Grader andet Steds, og samtlige graduerede, at de ikke vilde erhverve Graderne paa ny ved et andet Universitet[5], ligesom ogsaa stipendiarii regii afgav det edelige Løfte end ikke at ville tænke paa Gradernes Erhvervelse i Udlandet[6], saa kan man vist nok være overbevist om, at Universitetet ikke har lagt unødvendige Hindringer i Vejen for fremmedes Promotion. Tvært imod var det uden Tvivl Reglen, at enhver, der var bleven inskriberet, ogsaa kunde blive promoveret. I Overensstemmelse hermed indrømmede ogsaa Reskr. 30. og 31. Oktbr. 1663 de norske Studenter baade Adgang til Deposits og til Promotion[7],

---

[1]) Vi forbigaa her foreløbig Studenterne fra Fyrstendømmerne og Grevskaberne, om hvilke senere vil blive talt. — [2]) Jfr. § 2: nogen saaledes inskriberet. — [3]) Jfr. f. Ex. Kgl. Resol. 2. Maj 1834. Selmer Aarbog 1847 S. 79 med Note; Linde: Medd. 1849—56 S. 226—29. — [4]) Jfr. dog Kgbr. 28. April 1626: Efter som Cluverus paa Soer tilforn uden Riget skal have disputeret offentlig pro gradu doctoratus, har Prinsen (Regenten) bevilget, at han uden videre Disputats her maa doktorere, saafremt han det begjærer. A. C. 21. Febr. 1644: Paa spectabilis Dni Decani proposito anlangende den cand. phil. fra Danzig, som her begjærer at tage Magist. Graden, om Professorer ikke vilde tillade saadant at maatte ske i Aar tempore extraordinario, blev svaret, at Resolution kan opsættes til plenius consistorium. — [5]) Scr. A. D. VIII. S. 354. — [6]) Kopibog 1623 p. 161, jfr. Rørdam IV. S. 465; 98. — [7]) Jfr. ligeledes Fdg. 22. Marts 1805 i Slutn.

og i Lægevidenskabens glimrende Periode under Bartholin og Steno, hvis Eftervirkninger strakte sig over et længere Tidsrum, promoverede en Mængde fremmede Medicinere her ved Universitetet[1]). Det var følgelig kun en gammel Regel, som Fundatsen af 1732 slog fast ved i § 51 udtrykkelig at forudsætte, at fremmede kunde promoveres, i det den kun som Betingelse derfor krævede, at de skulde medbringe testimonia om deres Lærdom og Levned fra de Universiteter, hvor de havde studeret. For den nyere Tids Vedkommende hjemler endelig Fdg. 9. Jan. 1824 § 6, jfr. Fundats 7. Maj 1788 Kap. V. § 6, udtrykkelig fremmede lærde samme Adgang til at erhverve akademiske Grader, som for indfødte er bestemt.

Af det anførte vil fremgaa, at Universitetet i Henseende til Reglerne om Adgangen dertil endnu den Dag i Dag kan betegnes som et studium generale. Den akademiske Lovgivning udelukker ingen, som i øvrigt er kvalificeret; hvor vidt den politiske Lovgivning maatte gjøre det, er en anden Sag. Saa vel efter som før 1537 har derhos Forskjellen mellem indfødte og fremmede gjort sig gjældende ved den de første paalagte Studietvang, som indførtes ved Adg. 15. Marts 1743 blot med den Modifikation, at de studerende nu foruden Kjøbenhavns Universitet havde Sorø Akademi og efter 1773 Kiels Universitet at ty til, ligesom de før 1537 en Tid lang havde kunnet søge til Upsala. Men paa den anden Side har Universitetet efter 1537 budt de indfødte studerende en Fordel, hvorom vi intet høre før den Tid, i det Adgangen til akademiske beneficia, specielle Undtagelser fraregnede[2]), altid har været og endnu er forbeholdt dem. Derfor findes ogsaa allerede før 1776 Exempler paa, at der ved særlige Bevillinger meddeltes Personer jus indigenatus, saa vidt stipendia angik, dog saaledes, at de ikke maatte blive delagtige i dem, hvis Fundatser udtrykkelig krævede, at Nyderen skulde være født i Danmark eller Norge[3]).

II. De pavelige Buller, der forpligtede det ene Universitet til at anerkjende de af andre meddelte Grader, tabte vel ved Reformationen deres Betydning for vort Universitets Vedkommende; men sædvansmæssig vedligeholdtes dog gjennem lange Tider den ældre Regel, saa at de andet Steds erhvervede akademiske Værdigheder stilledes paa lige Trin med dem, vort eget Universitet havde meddelt. I denne Henseende er det tilstrækkeligt at henvise til Kgbrev 29. Jan. 1656[4]). Deraf fremgaar, at før dets Udstedelse de, der paa fremmede Steder havde erhvervet gradum doctoratus, endog havde prætenderet Session og Gang over de

[1]) Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen II. S. 21; 214. — [2]) C. F. Reinhardt: Kommunitet og Regens S. 75 (om Don Antonio de Sandeval) og 89; 206—7, jfr. A. C. 15. Juni 1763. Læst Reskr. 10. s. M. om, at den ungarske Student T. Oszwald, som studerer Teologi, her endnu i to Aar maa nyde Kommunitet og Regens, jfr. Matriklen 21. Oktbr. 1760; Ansøgning med Konsist.s favorable Erklæring 31. Oktbr. 1760 i Kopibog. — [3]) Reskr. 19. Maj 1758, jfr. A. C. 19. Apr. og 7 Juni s. A. Personen var Ernst Gottlieb Kettwig fra Wernigerode, som siden sit 3dje Aar havde opholdt sig i Danmark. — [4]) Engelstoft: Annaler 1810 I. S. 198.

Professorer, som vare in officio, men ikke havde antaget titulum doctoratus. Denne Pretension blev vel underkjendt ved Kongebrevet, skjønt med en vis Lempelse i Henseende til Forholdet mellem de daværende Doctores og Professores; men i øvrigt respekteredes den andet Steds erhvervede Grad fremdeles, saa at navnlig Fremvisningen af bulla doctoralis var tilstrækkelig til at give Adgang til Katedrene [1]). At samme Regel fremdeles gjaldt i Aaret 1694, viser Joh. Vandals tidligere omtalte Cirkulære [2]), i hvilket det hedder, at naar en Gang den Vittenbergske Magister er antaget inter cives, maa det være ham tilladt at disputere præsidendo som en af vore egne Magistre; „thi jeg véd ej videre, end at vi jo antage fremmede Grader, særdeles in theologia, jura og philosophia, for fulde.“ Den medicinske Doktorgrad, som Voteringen ikke nævner, blev det vel ved Fdg. 4. Decbr. 1672 § 2 forbudt de indfødte og kongelige Undersaatter at erhverve andet Steds end ved Kjøbenhavns Universitet, og det Udkast til en Fundats af 1691, som vil blive omtalt neden for, opstiller endog samme Forbud som gjældende for alle Grader; men i dette Omfang blev Reglen i hvert Fald ikke gjeldende Ret, og selv de, der ved andre Universiteter vare kreerede til doctores medic., maatte ogsaa i Følge Fdg., for saa vidt de vare fremmede, nyde Anerkjendelse som promoverede, naar de blot fremviste deres testimonia promotionis legitima for det medicinske Fakultet. Som en Anvendelse af denne Sætning kan det betragtes, at der lige indtil Aarhundredets Slutning indrømmedes Jøderne Adgang til at praktisere her i Henhold til en i Udlandet erhvervet Doktorgrad; thi, som vi senere skulle se, var denne Praxis netop en Hovedgrund til, at det endelig tillodes dem at promovere ved vort Universitet. Men efter at disse Tilladelser vare komne i Brug, turde for den medicinske Grads Vedkommende et lignende Omslag i den almindelige Opfattelse være foregaaet, som i Henseende til de øvrige Grader kan konstateres at være sket henimod Slutningen af forrige Aarhundrede. Uden Tvivl kom man først til Erkjendelse af, at det politiske Fortrin, nemlig Rangen, som Lovgivningen havde knyttet til Graderne, ikke kunde tilkomme fremmede Doctores, der som Følge heraf heller ikke forpligtedes til at svare Rangskat [3]), og denne Erkjendelse førte da i Tidens Løb yderligere til, at ogsaa de akademiske Rettigheder nægtedes dem. At dette skete, fremgaar noksom af de Bevillinger, ved hvilke der tillægges andet Steds promoverede Personer samme Rettigheder som dem, der have taget Graden her ved Universitetet [4]). Et positivt Bud, som konstaterer den forandrede Opfattelse, foreligger i Kgl. Resol. 1. Novbr. 1808, som bestemmer, at ingen akademisk Værdighed, modtagen ved eller fra et udenlandsk Universitet, giver Ret til Rang eller Fortrin i Kongens Riger og Lande uden særlig Bevilling [5]).

---

[1]) Jfr. nedenf. i §'en om Privatdocenter. — [2]) Konsist. Arkiv. — [3]) A C. 17. Febr. 1776; jfr. derim. A. C. 4. Maj 1774. — [4]) Bev. 25. Apr. 1794; Kanc. Prom. 30. Apr. 1796; Kons. Skr. 4. Apr. 1797, hvori der foreslaas visse alm. Grundsætninger for fremmede Doktorers Anerkjendelse. (Kop. B. S. 163); — [5]) Jfr. Bev. 11. Jan. 1834.

§ 3.

Universitetets Benævnelser. — Fortsættelse. — Schola universalis.

Paa samme Maade som Studium bruges undertiden Ordet schola til alene at betegne Universitetet[1]); men den særlige Betegnelse for det i Modsætning til andre Skoler er dog schola universalis (gymnasium universale)[2]). Denne fremkommer ved Reformationen[3]) samtidig med, at Udtrykket studium generale forsvinder, men udgjør dog kun et nyt Navn paa den samme Ting; thi allerede Pavebullen af 1475 havde avtoriseret Kjøbenhavns Universitet som et generale studium cujuscunque facultatis et scientiæ, og ved schola universalis i Modsætning til schola particularis[4]) betegnes netop en Læreanstalt, der er bestemt til samtlige Videnskabers Dyrkelse. Dette Universitetets Øjemed fremhæver Kongen saa bestemt som vel muligt i selve Fundatsens Ord: constituentes, ut in ea doceantur omnes artes liberales, Jura, Medicina, Christiana Theologia, id est verbum dei ex veteri et novo testamento, et lingvæ, Latina, Græca et Hebraica. De senere Fundatser bruge vel ikke Benævnelsen schola universalis; men Tanken deri vedkjende de sig fremdeles. I Fundats 31. Marts 1732 § 104 paalægges det saaledes Rektor og Professores at paase, at den studerende Ungdom oplæres i den sande Gudsfrygt samt udi alle gode og nyttige Videnskabers Lærdom og uophørlige Øvelse, og paa samme Maade udtaler den sidste Fundats 7. Maj 1788 i Indledningen, at Kjøbenhavns Universitet er bleven stiftet og vedligeholdt, for at sammes Indretning paa kraftigste Maade kunde tjene til at udbrede og befordre den sande Religions-Kundskab som alle andre nyttige Videnskaber i disse Riger og Lande; jfr. § 11, i hvilken det hedder, at Kongens Hensigt og Vilje er, at alle Videnskaber og nyttige Kundskaber ved Universitetet med behørig Flid skal læres.

Analyserer man herefter Universitetets Formaal, er det indskrænket til at være en Skole for Videnskaberne eller for de boglige Kunster. Andre Kunster er det ikke bestemt til at fremme. I tidligere Tid vare dog blandt dets Betjente Kunsthaandværkerne repræsenterede ved Kobberstikkeren og Formskæreren; men disse ere nu for længe siden forsvundne. Blandt dets Lærefag er i Nutiden kun Kunsthistorien repræsenteret ved en extraordinær Docent[5]); men for den ældre Tids Vedkommende erindres, at til Videnskaberne henregnedes Musikken og doceredes ved vort Universitet af Frue Skoles Rektor, der i Følge Fundatsen af 1539 var octavus lector med Tilnavn musices[6]). Indførelsen af dette

---

[1]) Cragii Additam. III. p. 119, 126: ita tamen, ut similia his a schola possint statui plura; m. fl. — [2]) Ordinatio lectionum 1537. — [3]) Ordinatio lectionum Epilog; Cragii Addit. III. p. 89: Fundatio et ordinatio universalis scholæ Hafniensis, jfr. II. p. 86: De schola universali sive universitate. — [4]) Ovf. S. 7. Danske Magasin III. 5 S. 6. Kbhvn. Selsk. Skr. IV. S. 271. Rørdam II. S. 103; IV. S. 174; jfr. S. 16 (ludi particulares) m. fl. — [5]) Lindes Medd. 1849—56 S. 262; Aarbog 1873—75 S. 160—62. — [6]) At dette Udtryk dog ikke findes i det bevarede originale Exemplar af Fundatsen, vil blive bemærket neden for. — [7]) Jfr. Dom 20. Juni

Læreæmne skyldes vel nærmest Hensynet til Kirkesangen; men Fundatsen, som her aabenbart taler med Bugenhagens Røst, undlader dog heller ikke i øvrigt efter Luthers Forbillede at prise Musik og Sang. Tittelen scholæ rector og lector musices findes endnu i Kongebrev 22. Avg. 1661 tillagt Jørgen Eylersen [1]; men Forelæsningerne over Musik vare vist nok alt bortfaldne længe forinden. I Lektionskatalogen for Aaret 1618 findes endnu en slig Forelæsning anmeldt; men i de følgende Lektionskataloger er det ikke mere Tilfældet, og i Udkastet til Universitets-Fundatsen af 1691 [2]) saa vel som i Fundatsen af 1732 er Musiklæreren ganske forsvunden.

Ved Forelæsningernes Bortfalden ophørte dog Rektor scholæ ikke ganske at glæde Universitetet med sin Kunst. Efter den bitre Fejde om Besættelsesretten til Taarnby Degnekald, hvorom neden for, sluttedes tvært imod 1661 et Forlig mellem Universitetet og Rektor scholæ, hvorved han lovede for sig og sine Efterkommere at lade betjene Professoribus og deres efterladte Enker, saa som hidtil har været Brug, med Musik og Sang, i Glæde og Sorg, for dem, deres Børn og Folk af deres egne Huse uden nogen Betaling. Det sidste blev dog ikke Tilfældet, i det Skolen ved alle Universitetsfester modtog sit Honorar for Vokal-Musikken [3]), som derhos i Almindelighed lededes ikke af Rektor, men af Kantor. Denne Musikopvartning bortfaldt ogsaa i Følge Fdg. 22. Marts 1805 § 8, men heller ikke derved bortfaldt den Løn, der var tillagt Rektor scholæ som lector musices, hvilken i Følge Fundatsen 1539 var 20 Rdlr., som i Regnskabet for Aar 1575—76 uden nogen paaviselig Hjemmel ere forhøjede til 30; dem vedblev Universitetet at yde først til Rektor og derefter til Skolen, indtil Forpligtelsen dertil afløstes ved Finanslov 1870—71 [4]).

Universitetet er dernæst i Følge Fundatsens Ordlyd en Skole for samtlige Videnskaber. Som Følge heraf er det fundatsmæssig anlagt paa at optage hele det til enhver Tid existerende Indbegreb af Videnskaber i sig. Det ligger imidlertid i Forholdets Natur, at dette Formaal kun kan realiseres i Overensstemmelse med Videnskabens Tilstand til enhver Tid, og den er ikke uforanderlig; tvært imod er den i Aarhundredernes Løb voxet langt ud over, hvad den var i 1479. Skal Universitetet vedvarende fyldestgjøre sin almindelige Bestemmelse, maa derfor til sine Tider en Optagelse af ny Videnskaber finde Sted, og denne Optagelse vil da ikke kunne betragtes som en Udvidelse, men kun som en Gjennemførelse af dets oprindelige, fundatsmæssige Formaal i Overensstemmelse med de vexlende Tiders Krav. Som Rækken af Fundatserne fra 1539 til 1788 udviser, har vort Universitet dog gjennem Aarhundreder været

1634 over Anders Heggelund, Prof. musices et rectorem scholæ (Kopibog). — [2]) Jfr. derom nedenf. i første Afsnit. — [3]) Jfr. Univ.s Regnskaber og Danske Saml. IV. S. 178—80. A. C. 30. Juni 1779: Kantor Buchs Regning paa 53 Rdlr. for Jubilæums Musikken er approberet; A. C. 14. Maj 1783; m. fl. — [4]) Jfr. Anm. til Finansloven, Tillæg A. til Rigsdagstid. S. 549.

temmelig konservativt i den anførte Henseende; men paa den anden Side godtgjøre Reglementerne af 1836 og 1844, hvorledes Tiden efter 1788 har tilført Universitetet og i Særdeleshed det filosofiske Fakultet, som i det hele taget repræsenterer Fremskridtet, et Indbegreb af ny Videnskaber, hvilket endogsaa har medført, at den Aarhundreder gamle Ramme for samtlige Lærefag, som dannedes af de fire Fakulteter, brast, i det der i 1850 ud af det filosofiske dannedes et femte Fakultet. De Forandringer, som Universitetets indre Ordning i den anførte Retning er undergaaet, skulle vi i øvrigt ikke gaa nærmere ind paa her, da vi ville komme tilbage dertil i Fremstillingen af Fakulteternes Retshistorie. Paa dette Sted skal derimod fremhæves den Kjendsgjerning, at Universitetet ingenlunde til enhver Tid har fyldestgjort sin universelle Opgave, og at andre Anstalter derfor momentant have maattet erstatte Mangelen.

Fra først af fandt dog ingen saadan Udfyldning Sted. Samtlige de da anerkjendte Videnskaber vare i det væsentlige repræsenterede ved Universitetet, og uden for dette fandtes af højere Læreanstalter kun Domskolerne med den i Følge Laterankonciliets Beslutning af 1179 indstiftede Lektor [1], som ikke foredrog andet, end hvad der ogsaa lærtes ved Universitetet, nemlig Teologi. Denne Enevælde varede imidlertid ikke ved, i det tvært imod andre Læreanstalter med særlige Formaal opstod uden for Universitetet.

Gjennem Aarhundreder have ved dette kun de gamle, men ikke de levende Sprog henhørt til de normerede Lærefag. Extraordinært og privatim blev vel i alt Fald Fransk foredraget, men normeret var intet af dem i nogen af Fundatserne, end ikke i Fundatsen af 7. Maj 1788 [2]. Derimod har allerede Fundatsen af 1623 for Sorø Akademi normeret en Professor linguarum Gallicæ et Italicæ saa vel som en Lærer i Tysk [3], og paa samme Maade er Undervisning i nyere Sprog normeret i de senere Fundatser [4]. Ligeledes anordnede Sorø Akademis Fundats af 1747 II. §§ 1, 9 og 10 Politik samt Cameralia, Økonomi og Commerce [5] som selvstændige Lærefag, medens Universitetets Fundats 7. Maj 1788 Kap. I. § 6 nøjes med at nævne dem, men uden endnu at anvise dem nogen fast og regelmæssig Plads i hele Ordningen. Nu stiller Forholdet sig anderledes, i det Sorø Akademi i sin ældre Skikkelse som Fagskole er død og borte siden Aaret 1798 [6], og Reglementerne af 1836 og 1844 med tilhørende senere Bestemmelser [7] have afhjulpet det tidligere Savn ved Universitetet.

For at raade Bod paa den mangelfulde Undervisning i Naturvidenskaberne ved Universitetet indrettedes i Aaret 1759 Naturaliekabinettet

---

[1]) Heppe: Schulwesen im Mittelalter S. 19. — [2]) Jfr. Kap. I. § 6. — [3]) Pontoppidan: Annales III. S. 715, IV. S. 356. — [4]) Fdts. 7. Avg. 1747 § 11, 29. Jan. 1782 §§ 4, 13; jfr. Fdg. 26. Sept. 1691 § 5, 14. Sept. 1695 § 11. — [5]) Jfr. Fdts. 29. Jan. 1782 §§ 4, 15, 16. — [6]) Soransk Tidsskrift II. S. 4. — [7]) Jfr. nedenf. om det rets- og statsvidenskabelige Fakultet.

paa Charlottenborg[1]) ikke blot til et Museum, men ogsaa til en egen Læreanstalt med særlige Lærere; og i Aarene fra 1762 anlagdes end videre den botaniske Have paa Amalienborg. Takket være navnlig Oeders Bestræbelser blev dog denne unaturlige Splittelse atter ophævet. Et Projekt fra Aar 1762 til at oprette et nyt „økonomisk“ Fakultet ved Universitetet[2]) mislykkedes vel; men i Følge Kabinetsordre 6. Marts 1771 blev Naturaliekabinettet overført til Universitetet, og den botaniske Have var alt ved Skjøde 6. Juni 1770[3]) overdraget til samme, som i Stedet derfor 1778 erhvervede Haven ved Charlottenborg, hvor der indrettedes en botanisk Anstalt[4]), som derefter ved Kgl. Reskr. 26. Febr. 1817 og Reglement 25. Novbr. 1836 ganske indlemmedes i Universitetet og i den nyeste Tid er bleven ombyttet med den ogsaa Universitetet tilhørende ny botaniske Have[5]).

Fra gammel Tid saa' endelig Medicinerne ned paa Kirurgien som paa en ars mechanica, der som saadan ikke kunde finde nogen Plads blandt artes liberales. Følgen heraf blev da, at der ved Adg. 30. April 1736 indrettedes et Generaldirektorat for Kirurgien med et anatomisk Teater, som ved Fdg. 22. Juni 1785 forvandledes til et kirurgisk Akademi, der imidlertid ved kgl. Resol. 17. Decbr. 1841 er bleven indlemmet i Universitetet[6]). Derimod har dette ikke optaget Veterinærvidenskaben, der siden 1770 er bleven foredraget ved den af Abildgaard indrettede Veterinærskole[7]), som ved Lov 8. Marts 1856 blev forenet med Landbohøjskolen.

Som en Skole, der skal kunne føre Eleverne frem til at naa den højeste videnskabelige Udmærkelse, har Universitetet dernæst altid krævet, at de ved Optagelsen skulde være i Besiddelse af en vis klassisk Dannelse. Oprindelig var det endog tilstrækkeligt, naar de blot forstod Latin; nu fordres vel ogsaa Kundskab i Realfagene, men fremdeles kræves dog som Betingelse for Adgangen til Universitetet, at vedkommende har tilegnet sig den lærde Dannelse eller den, der erhverves i de lærde Skoler[8]), hvoraf Kjendskab til Latinen udgjør en nødvendig Bestanddel. Ved Siden deraf har imidlertid den nyere Tid affødt en saakaldt „real“ Dannelse, forskjellig fra den forrige deri, at den aldeles ikke hviler paa noget klassisk Grundlag. Den første Hentydning til Indførelse af Skoler, i hvilke en saadan Dannelse skulde kunne erhverves, foreligger i den Plan til Videnskabens Flor, som Konsistorium indsendte i Henhold til Kab.s Ordre 4. Jan. 1771 under 23. Marts s. A.[9]). Deri henstilles, om det ikke maatte være hensigtsmæssigt efter Prøjsens og Kursaksens Forbillede at indrette Realskoler, i det mindste én i Danmark og én i Norge.

---

[1]) Gosch: Danmarks zoologiske Literatur II. 1 S. 317. Baden: Journal V. S. 90, 97. Brünnich: Dyrenes Hist. Indledn. S. 24—25, jfr. S. 31. — [2]) Baden: Univ. Journal V. S. 106; Gosch II. 1 S. 584—85. — [3]) Konsist. Kopib. — [4]) Reskr. 22. Juli 1778; Botan. Tidsskr. III. 1 S. 3. — [5]) Jfr. den udførlige Beretn. i Goos's Aarbog 1871—73 og 1873—5. — [6]) Selmer: Aarbog s. A. S. 3—13. — [7]) Jfr. Fdts. 23. Juli 1777. Gosch II. 1 S. 509—10; 579—81. Brünnich: Anf. Skr. S. 30—31. — [8]) Jfr. L. 1. Apr. 1871. — [9]) Baden: Journal II. S. 52.

Adg. 29. Juli 1814 § 2 optog denne Tanke ved at paabyde, at der i de større og folkerige Kjøbstæder skulde indrettes borgerlige Realskoler; men dette Paabud blev ikke realiseret, og i 1836 fremkom derfor Andragender om Realundervisningens Fremme i begge Stænderforsamlinger[1]). Resultatet deraf var ikke blot, at der i Følge Bkgj. 17. Oktbr. 1837 indførtes en Realundervisning ved Sorø Akademi, som senere er udvidet til andre Skoler[2]), og at et Par lærde Skoler ere blevne forvandlede til Realskoler[3]), men ved kgl. Resol. 14. Febr. 1838 og 10. Maj 1839 bestemtes end videre, at der skulde oprettes en selvstændig videnskabelig Realskole i Aarhus, som dog senere er ophævet ved Bkgj. 13. Avg. 1853, og ved kgl. Resol. 27. Marts og 31. Decbr. 1847 besluttedes endelig Oprettelsen af en Real-Højskole i Sorø, hvilken Beslutnings Udførelse dog ved kgl. Resol. 31. Marts 1848 atter stilledes i Bero[4]). Hele denne Bevægelse vedrører Universitetet for saa vidt, som der i Følge med den er gaaet en Indførelse af reale Forberedelses-Examina af lavere og højere Grad, som dog ikke længere udelukkende ere henlagte til Universitetet, men noget modificerede og under en anden Benævnelse ogsaa kunne afholdes ved forskjellige Skoler[5]). Ligeledes kan paa dette Sted mærkes Universitetes Virksomhed ved Afholdelsen af juridisk Examen for ustuderede, Tandlægeexamen og lignende Prøver, hvorom henvises til Afsnittet om Examensvæsenet.

Universitetets Karakter som videnskabelig Højskole udelukker dernæst paa ingen Maade, at det, saa vidt muligt, søger at bibringe sine Elever en ikke blot teoretisk, men ogsaa praktisk Uddannelse. Ved Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvor vidt der arbejdes med det sidstnævnte Maal for Øje, maa vi imidlertid skjelne imellem de forskjellige Fakulteter.

I det teologiske Fakultet vare alt fra gammel Tid homiletiske Øvelser og Prøver forbundne med Studiet[6]), og Fdts. 7. Maj 1788 indeholder endnu i Kap. I. § 3, jfr. Kap. IV. § 10 e et Paabud til Professorerne om Meddelelse af Anvisning til det offentlige og almindelige Religionsforedrag og sammes bedste Indretning, hvori ogsaa de fornødne Øvelser skulle anstilles. Efter den Tid er der imidlertid bleven oprettet en særlig Anstalt, hvori Anvisningen til Præstegjerningens praktiske Udførelse gives, nemlig Pastoralseminariet[7]), hvilket vel staar i en vis Forbindelse med Universitetet, men dog ikke udgjør nogen Bestanddel deraf.

---

[1]) Roskilde Stændertid. 1835—36 S. 78—80, 368, 506, 844—83. Viborg Stændertid. s. A. I. 169—71, II. 778—800. — [2]) Bkgj. 18. Sept. 1855. M. Skr. 22. Avg. 1873. — [3]) Koll. Tid. 1843 S. 126, 641, jfr. 599. L. 14. Apr. 1852, jfr. Bkgj. 11. Novbr. 1843. Angaaende de forskjellige private Realskoler, som der er bleven ydet Tilskud af Statsmidler, henvises til Finansloven. — [4]) Selmer: Aarbog 1847 S. 189—94. — [5]) Selmer: Aarbog 1838 S. 141—58. Jfr. Samling af Examensbestemmelser vedrørende det højere Skolevæsen, udgivne efter Foranstaltning af Min. for K. og U. V. — [6]) Kirkeh. Saml. IV. S. 627—29; Fdg. 1. Avg. 1707 § 3; Fdts. 1732 § 40; Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV. § 11; Instr. 3. Apr. 1789 § 13. — [7]) Rskr. 13. Jan. 1809; Resol. 8. Novbr. 1817; Kskr. 14. Marts 1818;

Ved de juridiske Examiner indførte Fdg. 10. Febr. 1736 §§ 7 og 10 en saakaldt praktisk Prøve, der bevaredes i de senere Examensforskrifter[1]), indtil den bortfaldt ved Adg. 30. Juni 1871, jfr. L. 8. Jan. 1872, efter at det juridisk praktiske Selskab, der, i øvrigt uden Forbindelse med Universitetet, var bleven oprettet i Aaret 1826, alt en rum Tid forinden var ophævet[2]).

Det medicinske Studium var fra først af alt andet end praktisk anlagt. Man læste vel over Anatomi, men anatomerede ikke. Den første, som begyndte herpaa hos os, var Anders Kristensen, som ansattes i 1585[3]); men han maatte snart igjen høre op dermed, da han stod Fare for af den Grund at blive udelukket af det gode Selskab. Først under Kristian IV. begyndte man for Alvor at dyrke Anatomien, som ikke længe efter under Bartholin og Steno fejrede sine glimrende Triumfer ved vort Universitet. Men endnu var dog ikke den rette Aand over Studiet, i det Professorerne nøjedes med at staa paa Katedrene og læse, saa længe der var Fred og ingen Fare; men naar Pesten kom, flygtede de. Retten dertil var endog udtrykkelig hjemlet dem saa vel som samtlige andre Medicinere ved Fdg. 10. Jan. 1619[3]), og det var ikke Fakultetets Skyld, at den ikke ogsaa udtrykkelig hjemledes ved Fdg. 4. Decbr. 1672 § 7[4]). Selv den store Th. Bartholin trak sig i Pestens Tid tilbage til Hagested Gaard, og det var en hæderlig Undtagelse, naar den brave Ole Worm holdt ud og døde paa sin Post. Under disse Omstændigheder er det ikke saa underligt, at der hengaar endnu et Aarhundrede, inden vi i Lovgivningen høre Tale om Klinikken. Først Fdts. 7. Maj 1788 Kap. I. § 5 paabød, at de medicinske Professorer skulde give Anledning til den medicinske Praxis og Øvelse deri ved de offentlige Anstalter, som dertil ere indrettede, ligesom ogsaa Kap. IV. § 20 indførte en fakultativ klinisk Prøve. Siden den Tid har Studiet mere og mere udviklet sig i den praktiske Retning, som dets eget Væsen udkræver, navnlig ved det kirurgiske Akademis Indlemmelse[5]) og den kliniske Undervisnings Gjennemførelse[6]).

Ved det filosofiske Fakultet erindres den praktiske Prøve, som er knyttet til filol.-hist. Skoleembedsexamen[7]). Derimod er det pædagogiske Seminarium, der tidligere var sat i Forbindelse med Universitetet[8]), for længe siden igjen ophørt.

Resol. 21. Avg. 1832; 18. Novbr. 1840; 12. Maj 1841; Skr. 3. Maj 1852; L. 12. Jan. 1858 § 10; 25. Marts 1871 § 9. — [1]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV. §§ 15, 19; Instr. 3. Apr. 1789 §§ 5, 15; Rskr. 27. Maj 1791 §§ 5, 9; Fdg. 26. Jan. 1821 §§ 10, 13; Fdg. 30. Decbr. 1839 §§ 12—14. — [2]) Kgl. Resol. 7. Febr. 1826; Kskr. 18. Apr. s. A., Resol. 25. Apr. 1845, L. 12. Jan. 1858 § 10; Linde: Medd. 1857—63 S. 76—79 og 568—69. — [3]) Rørdam: II. S. 326—27. — [4]) Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen I. S. 320, jfr. II. S. 47—48. — [5]) Jfr. oven for S. 25 Note 5. — [6]) Selmer: Aarbog 1844 S. 51; 1845 S. 24; Goos: Aarbog 1871—73 S. 66—76; 1874—75 S. 33—69; Bkgj. 31. Maj 1873. — [7]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV. § 24 c; Fdg. 24. Oktbr. 1818 § 9; Adg. 2. Febr. 1849 §§ 13, 14. — [8]) Kgl. Resol. 28. Juni 1799; C. Prom. 17. Sept. s. A.; Rskr. 24. Jan. 1800 og 20. Febr. 1801; C. Prom. 2. Maj s. A.; 26. Maj 1802; 25. Maj 1804 § 2; Instr.

Med Hensyn til de Fag, som det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet repræsenterer, maa endelig strængt fastholdes, at Universitetet kun er en videnskabelig, ikke nogen teknisk Skole. De akademiske Læreres Opgave gaar derfor ikke videre end til at granske og fremstille de matematiske og fysiske Sandheder; men Anvendelsen og Frugtbargjørelsen deraf i dette eller hint civile eller militære Formaals Tjeneste er ikke deres Sag [1]). Denne Sætning erkjendtes vel ikke til fulde i 1621, da der foruden de andre Reformer, som forhandledes i samme Aar, ogsaa synes at have været tænkt paa, at der ved Universitetet skulde doceres Mekanik og Begyndelsesgrundene til Arkitektonik [2]); men Projektet er ikke blevet udført, og Universitetet suppleres endnu i den nævnte Retning af

1) den polytekniske Læreanstalt [3]), der ogsaa paa andre Punkter staar i en vis Forbindelse dermed. Lige fra sin Tilblivelse har den saaledes haft et økonomisk Mellemværende med Universitetet, som dog senere er blevet opgjort [4]), og kun den formelle Forbindelse vedvarer, at begges Midler administreres i Kvæsturen [5]). Dernæst bleve ved Lønningsloven 12. Jan. 1858 § 6 de derefter ansatte Universitetslærere forpligtede til uden særligt Vederlag at holde de Forelæsninger og lede de Øvelser i den polytekniske Læreanstalt, som høre under deres Fag, og ved Lønningslov 25. Marts 1871 § 3 bestemtes ligeledes, at en Del af Lærerne ved den polytekniske Læreanstalt skulde være forpligtede til at holde de til deres Fag hørende Forelæsninger ved Universitetet. Endelig er der ved kgl. Resol. 8. Jan. 1841 under visse Betingelser indrømmet de polytekniske Kandidater samme Rettigheder som Embedskandidater [6]).

2) Landbohøjskolen. Medens Landbrugsvæsen maatte falde ind under den Økonomi, der skulde dyrkes i Kabinettet paa Charlottenborg, har det aldrig været et normeret Fag ved Universitetet; men Forelæsninger derover ere dog i tidligere Tid blevne holdte samme Steds. Ved Reskr. 18. Sept. 1761 udtaltes nemlig, at Kongen vilde være betænkt paa at beskikke en Professor œconomiæ ved Kjøbenhavns Universitet, og ved Kaldsbrev af 27. Avg. 1762 udnævntes derefter Ole Stockflet Pihl til første Professor œconomiæ [7]), under hvilket sidste Udtryk ogsaa indbefattedes Landøkonomien. Senere beskikkedes Brünnich og Fabricius til Professorer i samme Fag [8]), og under 5. Septbr. 1801 udnævntes endelig gjennem Rentekamret Dr. Begtrup til Prof. extraordinarius ved Universitetet med Forpligtelse til at foretage Indenlandsrejser til nyttige Efterretningers Indsamling om Agerdyrkningen og om Vinteren at holde offentlige Fore-

---

13. Sept. 1805 § 12 g; Adg. 24. Oktbr. 1818 § 1; Fdg. 9. Jan. 1824 § 1. — [1]) Jfr. Forhandlingerne om Farmakognosiens Indførelse som Lærefag i Lindes Medd. 1857—63 S. 143. — [2]) Rørdam: VI. S. 701. — [3]) Jfr. Selmer: Akad. Tid. 1834 S. 403—501; Rglm. 9. Juni 1829 og 22. Avg. 1860. — [4]) Linde: Medd. 1849—56 S. 637—39. — [5]) Instr. 9. Juni 1829 § 13. — [6]) Selmer: Aarbog s. A. S. 26—27. — [7]) Kopibog jfr. Patr. Skr. 8. Septbr. 1756, at for Kongen er proponeret, at det vilde være nyttigt, om en Prof. oecon. beskikkedes ved Universitetet. (Kopibog). Gosch: II. 1 S. 584. — [8]) Gosch: II. 1 S. 327 og 449.

læsninger, der kunde være til Gavn baade for studerede og ustuderede[1]). Dette Hverv opfyldte han i en lang Række af Aar. Senere bleve nogle Forelæsninger for Landmænd holdte ved den polytekniske Læreanstalt[2]), og Undervisning deri var ogsaa projekteret ved Sorø Akademi[3]) og ved Realhøjskolen samme Steds[4]); men det blev ved Projektet, indtil der ved L. 8. Marts 1856 oprettedes en egen Landbohøjskole.

3) Endelig kunne paa dette Sted mærkes de militære Undervisningsanstalter, der have udviklet sig fuldkommen nafhængige af Universitetet, ved hvilket Militærvidenskaben aldrig er bleven dyrket, saaledes som i sin Tid ved Akademierne i Sorø og Kjøbenhavn[5]), hvilket sidste af Frederik IV. helt og holdent forvandledes til et militært Akademi[6]).

Til Slutning skal her endnu bemærkes, at Universitetet for at løse ovenanførte fundatsmæssige Opgave behøver et omfattende videnskabeligt Apparat, der vel oprindelig kun bestod i en lille Samling Bøger, men navnlig i nyere Tider gjennem Realstudiernes overordentlige Udvidelse er bleven forøget med mangfoldige Samlinger af Redskaber og Studiegjenstande. Hvorledes denne Udvidelse er foregaaet ved de naturhistoriske Museers Anlæg samt Indlemmelsen af det kirurgiske Akademi, botanisk Have og Observatoriet i Universitetet, vil blive fremstillet neden for. Her kan derimod mærkes, at Universitetet ogsaa paa dette Punkt suppleres ved de kongelige Samlinger, hvis første Oprindelse dateres fra Frederik III., der anlagde baade Biblioteket[7]) og Kunstkamret. De andre historiske Samlinger, der ere dannede med Benyttelse af dette sidste[8]), vedrøre os ikke her; men derimod er det kgl. naturhistoriske Museum[9]) ved Lov 29. Decbr. 1862 overgaaet til Universitet.

§ 4.

Universitetets Benævnelser. — Fortsættelse. — Universitas.

Denne Benævnelse, som er Kilden til den endnu gængse, findes første Gang brugt i en Bulle fra Pave Innocens III. til Universitetet i Paris[10]) og forekommer ogsaa hos os baade i Avtorisationsbullen og i Kristian I.s Brev samt utallige Gange senere, i den katolske Tid hyppig i Sammensætningen: universitas studii generalis[11]). Men hvad forstaas da ved Udtrykket universitas? Kirkeordinansens sidste Artikel, der har Overskriften de schola universali sive universitate[12]) tager det i Betydning af

---

[1]) Baden: Journal IX. S. 162. Rentekamrets Indstilling med Kancelliets Betænkning i Rtk.s Ark. — [2]) Linde: Medd. 1849—56. Polyt. Læreanstalt S. 51—69; 73—75; 102—104 og 155. — [3]) Stat. 28. Jan. 1827 §§ 42—44. — [4]) Linde: Medd. s. A. Sorø Akad. S. 12. — [5]) Pontoppidan: Annales III. S. 745; 29. Jan. 1782 § 21, jfr. Fdg. 26. Sept. 1691 § 5; 14. Sept. 1695 § 7. — [6]) Jfr. om Sø-Akademiet: Bircherods Dagbøger S. 393. — [7]) Jfr. Chr. Bruun: Det store kongelige Bibliotheks Stiftelse. — [8]) Jfr. T. Hindenburg i Dansk Maanedsskrift I. S. 149, jfr. 166. — [9]) Reskr. 21. April 1809, jfr. Gosch: II. 1 S. 581. — [10]) C. 7 X. (1—38); Savigny: III. S. 342. Bulæus: III. S. 712. — [11]) Jfr. Pavebullen, Statutternes Fortale, Scr. R. D. III. p. 339. Verlauff S. 84; m. fl. — [12]) Cragii Additam. II. S. 98.

en universitas literarum, men dette er en urigtig Forstaaelse af Ordet, da Universitas her som andet Steds betegner en Korporation eller et Indbegreb af Personer, der udgjøre en retlig Enhed[1], og at Ordet oprindelig ogsaa hos os havde den Betydning, dokumenteres noksom ved, at der f. Ex. i Statutterne tales om membra universitatis[2]. Jævnlig bruges det dog ogsaa saaledes, at der derved betegnes ikke hele Samfundet, men kun de aktive Medlemmer eller de, som kunne beslutte og handle paa Samfundets Vegne, med andre Ord: Samfundets Repræsentanter[3], og meget tidlig er det derhos gaaet over til at have den videre Bemærkelse, hvorefter det omfatter baade Læreanstalten[4] og Subjektet for de dertil knyttede Fonds[5].

For at kunne besvare Spørgsmaalet om, hvorledes denne Betegnelse er opstaaet, maa vi kaste et Blik paa Universiteternes Tilblivelsesmaade.

De ældste Universiteter i Paris og Bologna dannedes ikke saaledes som de nyere ved kirkelige og statlige Akter, men havde en aldeles privat og spontan Oprindelse. I gamle Dage, da man ikke havde den senere ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse fremkaldte rige Literatur, spillede den personlige Undervisning en ganske anden Rolle end nu om Stunder. Enkelte berømte Lærere kunde da drage Skarer af Disciple til sig alle Vegne fra, og hvor én Gang Disciplenes Mængde var samlet, fandt atter de dygtigste Lærere den fortrinligste Mark for deres Virksomhed. Paa denne Maade have Jurister med Irnerius[6] i Spidsen lagt Grunden til Universitetet i Bologna, medens Pariser Universitetets Tilblivelse skyldes Filosoffer, blandt hvilke især maa nævnes den berømte Abælard[7]. Kun maa herved mærkes, at den blotte Tilværelse af en Skare Lærere og Elever vel var tilstrækkelig til at begrunde et Studium, der endog, naar den fornødne Avtorisation fandtes, kunde være et Studium generale[8], men en Universitas forelaa først, naar de til Studiet knyttede Personer havde enet sig i Samfund ved at vælge Organer. Tidspunktet, hvornaar dette er sket, lader sig imidlertid ikke angive, og derfor kan heller ingen sige, hvornaar Universiteterne i Paris og Bologna, retlig set, ere blevne stiftede.

Organisationen foregik paa en væsentlig forskjellig Maade henholdsvis i Bologna og Paris. Paa det første Sted var det de fremmede Studenter, der oprindelig sluttede sig sammen og dannede Foreningen, hvilket noksom fremgaar af, at de senere vare Universiteternes eneste aktive Medlemmer, medens de indfødte Skolarer og samtlige Docenter vel

---

[1]) Savigny: III. S. 412—13. — [2]) Statutt. Art. 7: membra fieri volentes; Rørdam: IV. S. 473. — [3]) Statutt. Art. 16: sine consensu universitatis; 20: per universitatem legitime approbatum; Rørdam IV. 199: kaldet af vort Universitet; 208: det ganske Universitet eller den største Hob. Kirkehist. Saml. III. S. 6: conclusum est a tota universitate, etc. — [4]) Cragii Additam. l. c. Verlauff S. 90, 91: Universitetets Læsemestre. — [5]) Verlauff l. c.; Rørdam: IV. S. 21—22, m. fl. — [6]) Savigny: IV. S. 9, flg. — [7]) Thurot: S. 17—18; Budinsky: S. 12—13. — [8]) Jfr. Tomek: Geschichte der Prager Univ. S. 6—7.

maatte henregnes til Samfundet, for saa vidt som de nød godt af de Medlemmerne tilkommende akademiske og politiske Rettigheder, men dog ikke havde Stemmeret i Samfundets Anliggender. Universiteterne i Bologna vare derfor universitates scholarium blot med Undtagelse af det senere af Pave Innocens VI. stiftede teologiske Universitet[1]), der var organiseret efter Pariser Universitetets Forbillede; ved dette var det Lærerne, der fra først af havde dannet Foreningen og derfor vedblivende vare de aktive Medlemmer i samme, saaledes at Universitetet dér var en universitas magistrorum; og naar det desuagtet jævnlig i Pavebullerne og andet Steds benævnes universitas magistrorum et scholarium, er dette begrundet i, at Skolarerne dog vare passive Medlemmer, der repræsenteredes af Lærerne, ligesom Lærerne i Bologna repræsenteredes af Skolarerne[2]). Denne Parisiske Organisation afgav Mønstret for de allerfleste senere Universiteters Ordning, og skjønt Pavebullen af 1475 ikke, som den af 1419[3]), henviser til Paris, men derimod til Bologna, kan dog, som vi senere skulle se, ogsaa Grundlaget for vort Universitets første Organisation over Køln føres tilbage til Paris.

Det positive Grundlag for Korporationens Dannelse inden for den akademiske Kreds var fra først af ikke Fællesskab i Studiefagene. Aldeles klart er dette i Bologna, hvor der fra først af kun fandtes Jurister, men dog vedblivende bestod to juridiske Universiteter, og hvor dernæst, som bemærket, kun de fremmede Studenter vare Aktivborgere. Udgangspunktet for Dannelsen har derfor utvivlsomt været de fremmedes Trang til at slutte sig sammen for gjensidig Hjælp og Beskyttelses Skyld, og deslige Sammenslutninger havde Landsmandskabet til deres naturlige Grundlag. Senere sluttede atter de enkelte Landsmandskaber sig sammen og dannede større Samfund for paa denne Maade med større Energi og Eftertryk at kunne værge deres Ret; men dog naaede, som bemærket, Juristerne aldrig til at danne en Enhed, i det de tværtimod vedbleve at være adskilte i et cis- og transmontant Universitet. I Paris fandtes derimod kun et enkelt Universitet, hvilket uden Tvivl stod i Forbindelse med den før omtalte Ordning, hvorefter kun de forholdsvis mindre talrige Mestere vare aktive Medlemmer deraf; men inden for Universitetet gjenfindes dog Inddelingen i Nationer, der godtgjør Sammenslutningens oprindelige Udgangspunkt. Fagforeninger have vist nok ogsaa forholdsvis tidlig dannet sig ved Højskolen; men aabenlyst og selvstændig fremtræder dog Organisationen deraf først efter Midten af det 13. Aarhundrede, da Teologer, Legister og Medicinere udsondrede sig fra Nationsforbindelsen og organiserede sig som egne Fakulteter, hvorefter det samlede Universitet kom til at bestaa af de 3 Fakulteter og de tilbage blivende 4 Nationer, hvilke sidste dannede det fjerde Fakultet, som fik Navn af facultas artium. Inddelingen i Nationer bevaredes i de første offentlige

[1]) Savigny: III. S. 179. — [2]) Savigny: III. S. 347—48. — [3]) Pontoppidan: Annales II. S. 524.

Universiteter, saaledes navnlig i Prag, men dér viste sig det uheldige i samme ved Stridighederne mellem Czecher og Tyskere, der endte med de sidstes Udvandring, som tilføjede Universitetet et varigt Knæk[1]. I Wien, hvor Inddelingen ogsaa var bleven optagen, bortfaldt den af sig selv[2], og andet Steds blev den fra først af opgiven. Som Bestanddel af Universiteternes officielle Organisation var Nationsinddelingen derfor forsvunden, længe før vort Universitet stiftedes, og vi finde heller ikke Spor til den hos os, hvor ogsaa det fornødne faktiske Grundlag, nemlig den talrige Frekvens af Medlemmer fra forskjellige Lande, savnedes. Mærkeligere er det derimod, at der heller ikke findes videre Spor til Dannelsen af Landsmandskaber mellem Studenterne fra de forskjellige Riger og Provinser; kun de norske Studenter have i sin Tid haft et eget Kollegium i St. Pederstræde[3], og ved Opbuddet i Aaret 1700 organiseredes ligeledes samtlige Studenter i Kompagnier efter de forskjellige Riger og Provinser[4].

At en akademisk Forening paa den anførte Maade havde dannet sig, var vel strængt taget tilstrækkeligt til at konstituere Begrebet om et Universitet. Men saa længe den ikke retlig var stillet anderledes end enhver anden privat Forening, dannet af hvilke som helst andre Personer, var der ingen Anledning til særlig at nævne den som en Universitas frem for andre. Det modsatte blev først Tilfældet, naar Foreningen blev „privilegeret"; og Privilegier vare som Følge heraf i den almindelige Opfattelse lige saa nødvendige for Universitetet som for Studiet.

I de mest ample Udtryk tilsikrede da ogsaa Pavebullen vort Universitet alle de Forrettigheder, der paa nogen som helst Maade af Fyrster eller Paver vare blevne tillagte noget Universitet i Verden, i Særdeleshed Universitetet i Bologna. Denne Bestemmelse undlade Professorerne heller ikke endnu i langt senere Tider at paaberaabe sig[5]; ja i en Besværing fra 19. Oktbr. 1763 nøjes de ikke med Bologna, men tage endog Paris med.[6]

---

[1] Tomek S. 69. — [2] Kink: Geschichte der Universität Wien I. S. 20, 60. — [3] Rørdam: IV. S. 224. — [4] Frantzen: Gjenlyd af danske og norske Søheltes Tapperhed I. S. 63—65. — [5] Rørdam: IV. S. 594 (1608); A. C. 15. Decbr. 1655. Jak. Knudsen mener, at efterdi Academia Hafniensis er funderet paa Academiæ Bononiensis statuta og privilegia, kunde man vel rette sig derefter (i Spørgsmaalet om Professorernes Sæde og Rang). — [6] Kong Kristian I. forhvervede dette Universitet Pave Sixti IV.s Bulle, at det skulde nyde samme Privilegier som Universiteterne i Bologna og Paris havde (Kop. B. fol. 502). At det sidste medtoges, skete i øvrigt næppe uden Hensigt, thi Striden drejede sig om, hvor vidt et Par almindelige Reskr. af 24. Sept. 1762 og 8. Juli 1763, der paabød Udredelsen af visse militære Udgifter efter Grundtaxten, ogsaa omfattede Professorresidenserne med flere akademiske Bygninger, hvilket Magistraten formente. Professorerne gjorde derimod gjældende, at i Kraft af Privilegiet i Fundats 1732 § 98 maatte deres Bygninger altid anses undtagne, naar de ikke vare særlig medtagne, og anføre til Støtte derfor: Just saadant et Privilegium var det sidste eller et af de sidste, Universitetet i Paris havde faaet, da Kr. I. funderede dette deres Maj.s Universitet efter at have faaet Pavens Bulle, at Universitetet her skulde nyde samme Privilegier som det Parisiske. Derpaa citeres lange Stykker af Crevier: Histoire de l'université de Paris IV. p. 387; V. p. 314, 417.

Motiverne, i Kraft af hvilke disse Privilegier tillagdes Universiteterne, vare forskjellige; dog gaves de fleste vist nok mere af selviske end af ideelle Hensyn. Paverne have saaledes gjennemgaaende vist sig som Universiteternes Velgjørere, og adskillige have utvivlsomt begunstiget dem af ren Interesse for Videnskaben; men i det væsentlige stillede dog Forholdet sig saaledes, at de fra først af i Særdeleshed begunstigede Pariser Universitetet for at benytte det som en Magt i Kirkens Tjeneste. Efter at imidlertid denne Magt paa Koncilierne i Konstans og Basel var optraadt fjendtlig mod Pavedømmet, fremmede dette andre Universiteters Dannelse for at bryde Pariser Universitetets Enevælde.

Blandt de verdslige Privilegier staar vel ogsaa f. Ex. Kejser Frederik I. Barbarossas berømte Konstitution af 1158[1]), hvorom strax neden for, som et hædrende Vidnesbyrd om den Anerkjendelse, han ydede Videnskabens Dyrkere; men i Almindelighed begunstigede Fyrsterne, f. Ex. Kong Filip den smukke, kun Universiteterne af Hensyn til den Understøttelse, de ventede sig der fra, og Fordelene, som de bragte Landet eller Byen. Trods disse Fordele vare dog Byerne jævnlig alt andet end glade ved Universiteterne, i det de kun modstræbende fandt sig i Medlemmernes privilegerede Stilling, der hyppig medførte, at de optraadte paa en overmodig og hensynsløs Maade over for Borgerne. Fra de fleste Universitetsbyer høre vi derfor om en Række bitre Stridigheder, der undertiden, som f. Ex. i Oxford, endog udartede til formelige Massakrer paa Studenterne[2]); men efter ethvert saadant Udbrud vendte dog Universitetet i Reglen kun stærkere privilegeret tilbage[3]). Saa slemt som i Oxford blev det vel ikke i Kjøbenhavn; men at der dog fandt lange og hæftige Rivninger Sted mellem Byen og Universitetet, saa længe dette indtog en privilegeret Stilling, vil senere blive vist.

Hvad selve Privilegiernes Indhold angaar, bortse vi her fra de tidligere omtalte, der vare tillagte Universitetet som Studium, og holde os udelukkende til dem, der tilkom dets Lærere og Studenter som Korporation eller Medlemmer af en saadan, hvilke Privilegier derfor i og for sig kunde tænkes tillagte hvilke som helst andre Foreninger. De kunne inddeles i formelle og materielle. Blandt de første medtages vel som oftest Retten til at vedtage Statutter[4]), men dette er strængt taget urigtigt; thi at et Indbegreb af private Personer sluttede sig sammen og vedtog Bestemmelser angaaende deres fælles Anliggender, var noget, som ikke behøvede at hjemles ved noget særligt Privilegium. Derfor anerkjende og hævde ogsaa Pavebullerne Pariser Universitetets Ret dertil lige over for de lokale Myndigheders ubeføjede Indsigelser, og den positive Beføjelse, de tillægge Universitetet, er kun den at kunne forpligte Med-

[1]) Auth. C. 4—13. — [2]) Jfr. Budinsky S. 51—52, hvorefter Borgerne i Orleans protesterede mod at faa et Universitet, og Borgerne i Cambridge brændte Universitetets Privilegier offentlig paa Torvet. — [3]) Meiners: II. S. 108, 109. — [4]) Meiners: II. S. 129 ff.

lemmerne ved Ed til at efterleve Statutterne[1]). Ligeledes anerkjendte Innocens III. Korporationens Ret til at vælge Organer, der kunde optræde og handle paa dens Vegne, og kun ex tuto stadfæstede han derfor dens Beføjelse til at lade sig repræsentere ved en Syndikus[2]). Endelig er det klart, at Benyttelsen af et eget Segl ikke særlig behøvede at hjemles Korporationen, og naar desuagtet Pariser Universitetet saa vel som dets forskjellige Falkulteter erhvervede pavelig Konfirmation paa at maatte føre et eget Segl[3]), havde denne Konfirmation hovedsagelig kun symbolsk Betydning som et udvortes Tegn paa Pavens Anerkjendelse af de akademiske Korporationers retlige Selvstændighed.

Som et virkeligt Privilegium maa derimod nævnes den Unddragelse fra Statens Tvangsmyndighed, der indrømmedes Universitetets Medlemmer ikke blot i deres indre Medlemsanliggender, men ogsaa i andre Forhold. Grunden hertil lagdes ved Frederik I.s før omtalte Konstitution, der i Almindelighed bestemte, at „Skolarer“ ikke skulde kunne sagsøges for andre end for deres Lærer eller for Stadens Biskop (coram domino vel magistro vel ipsius civitatis episcopo), mellem hvilke Valget stilledes dem frit. I Paris bleve ligeledes Universitetets Medlemmer ved et Privilegium af Filip Avgust i kriminelle Sager unddragne Byfogden og underkastede den gejstlige Jurisdiktion[4]). Dette beviser imidlertid tillige, at Universitetsmedlemmernes Unddragelse fra den statlige Tvangsmyndighed ikke fra først af var forenet med en Overdragelse af Tvangsmyndigheden til Universiteterne selv. Bolognas Universitet erhvervede den egne Jurisdiktion først efter heftige Kampe i et forholdsvis begrænset Omfang, Pariser Universitetet[5]) øvede den ikke uden i indre Anliggender, og de senere stiftede franske Universiteter vare ordentligvis slet ikke i Besiddelse deraf[6]). I Overensstemmelse hermed undtager vel ogsaa Kristian I.s Brev af 1478 Doktorer og Magistre med deres Ejendele fra Landets Dommere, men underlægger dem dog ikke Universitetets egen Myndighed, i det han tvært imod indsætter visse særlige Dommere, der tillige havde et andet Hverv, hvorom vil blive talt neden for. En omfattende egen Jurisdiktion baade i civile og kriminelle Sager indrømmedes derimod efter Prager Universitetets Mønster største Delen af de tyske Universiteter; men i den kriminelle Jurisdiktion gjordes dog senere en vis Indskrænkning for Livssagers Vedkommende[7]), og paa dette Standpunkt staar Fundatsen af 1539, der indrømmede Rektor og Dekaner Jurisdiktion i alle kriminelle Sager, undtagen Manddrab[8]).

Af det anførte vil fremgaa, at vort Universitet ogsaa i den her omhandlede Retning har været tilbørlig privilegeret, og i forbigaaende maa vi derfor bestemt protestere mod Meiners's Paastand[9]), at intet andet

---

[1]) Bulæus: III. 52. — [2]) C. 7. X. (1—38); Bulæus: III. 23. Thurot p. 11. Additam. p. 1. — [3]) Jfr. Thurot p. 12, 17. — [4]) Bulæus: III. 2. 3. Udtrykket capitale i dette Privilegium, som Savigny III. S. 242, jfr. ogsaa Meiners II. S. 67, oversætter ved Rektor, vil Thurot S. 16 Note 2 have forstaaet om Lærerne i Almindelighed. — [5]) Savigny: III. S. 174, 193—99, 324—59. — [6]) Meiners: II. S. 83—85. — [7]) Jfr. Meiners: II. S. 113—17. — [8]) Cragii Additam. III. p. 123. — [9]) II. S. 119.

Universitet i det 15de og følgende Aarhundreder fra Begyndelsen af erholdt en saa indskrænket Jurisdiktion som Kjøbenhavns Universitet. Forf. kan umulig have efterset den ene Hjemmel, han citerer, nemlig Bartholin [1]), hos hvem en korrekt Angivelse findes, og med Hensyn til den anden, hvis Angivelse han har benyttet, nemlig Fabricius [2]), har han ikke lagt Mærke til, at denne fremstiller Tilstanden efter 1771, da Universitetets Jurisdiktion ved Fdg. 15. Juni s. A. var bleven indskrænket til en ren akademisk.

Blandt de materielle Privilegier kan først fremhæves Medlemmernes særlige Fredhellighed. Denne, der var af største Betydning for de rejsende Skolarer under de middelalderlige Tilstande, i hvilke fremmede vare saa godt som retløse [3]), blev første Gang hjemlet i Frederik I.s før omtalte Konstitution, som forbød at forurette en Skolar, navnlig ved at gjøre ham ansvarlig for en Landsmands Forseelse eller Gjæld, under Straf af Infami og firdobbelt Erstatning. Bolognas Stattuter tilsagde ogsaa den skadelidende Skolar Erstatning af Byen, naar Gjerningsmanden ikke kunde yde den [4]). Kristian I.s Brev gaar ikke saa vidt; men det udtaler dog, at Lærerne, deres Elever og Husstand (familiares) i Kjøbenhavn og overalt i Kongens Riger og Lande skulle nyde en særlig kongelig Fred og Beskyttelse. Derfor forbyder det ogsaa alle Embedsmænd og Undersaatter paa nogen Maade at tilføje Lærerne, deres Gods og undergivne Overlast eller berøve dem deres Ejendele og paalægger endelig i Særdeleshed Magistraten og Byfogden i Kjøbenhavn at bistaa, beskytte og forsvare Lærere og Studenter mod al Vold og Uretfærdighed, hvis de ikke ville ifalde hans kgl. Majestæts Unaade.

Af andre Privilegier mærkes i Særdeleshed Friheden for offentlige Afgifter og Byrder, som dog i Bologna kun hjemledes forholdsvis sent og i et begrænset Omfang, navnlig for Lærerne [5]), medens den derimod i Paris fuldt ud indrømmedes samtlige Universitetets Medlemmer ved en Række kgl. Fdgr. [6]). Et lignende Privilegium hjemledes vort Universitet ved Fundatsen af 1539 [7]), og, som vi senere skulle se, har det spillet en meget betydelig Rolle i dets Historie. Til en vis Grad gjælder noget lignende om den Akcisefrihed, som ved en anden Række Fdgr. var indrømmet Pariser Universitetet [8]), og som Fundatsen af 1539 ogsaa hjemler, dog i et mere indskrænket Omfang [9]).

Vi minde her om, hvad der er bemærket oven for angaaende den Betydning, som den almindelige Bevidsthed tillagde det foranførte Indbegreb af Privilegier, og denne Betydning bedes atter vel erindret, naar vi senere se Professorerne kæmpe saa ihærdig for deres Bevarelse. Det var ikke en saadan smaalig Kamp for egen, privat Fordel, som den fra Nutidens Standpunkt kunde

---

[1]) De ortu etc. p. 13. — [2]) Über Academien, insonderheit in Dänemark S. 142. — [3]) Budinsky: Die Universität Paris S. 55—56. — [4]) Savigny: III. S. 201. — [5]) Savigny: III. S. 204. — [6]) Budinsky: S. 55. — [7]) Cragii Additam. III. S. 123. — [8]) Budinsky: S. 55. — [9]) Cragii Additam. III. S. 123—24.

synes at være; men efter Datidens Opfattelse førtes den for Universitetets Ære og Værdighed i Erkjendelse af, at det maatte være udrustet med det samme Indbegreb af Forrettigheder, hvormed alle andre Højskoler vare udrustede, da det ellers vilde blive til en Spot for Verden og ikke agtes for et Universitet. Denne Betragtning fremlyser af saa godt som hver eneste Supplik [1]).

Det Middel, hvorved Universiteterne fra først af hovedsagelig hævdede deres privilegerede Stilling og værgede den mod Overgreb, var i Væsenet det samme, men paa Grund af Universiteternes forskjellige Dannelse i Formen noget afvigende henholdsvis i Bologna og Paris. Paa det første Sted udvandrede eventuelt Universitetet, ɔ: Studenterne, naar deres Rettigheder formentlig vare krænkede, og forpligtede sig endog edelig til ikke at vende tilbage, hvilken Fremgangsmaade gjentagne Gange anvendtes [2]); i Paris suspenderede Universitetet, ɔ: Lærerne, Forelæsningerne, hvilken Forholdsregel selvfølgelig, naar den fortsattes i længere Tid, ligeledes maatte føre til en Udvandring af Studenterne. Retten for Universitetet til at træffe denne Foranstaltning stadfæstedes udtrykkelig af Pave Gregor IX. i Aaret 1231 [3]), og som et Minde derom lyder det endnu, naar i Konsistorium den 22. Marts 1658 blev omtalt, at dersom saadan forsmædelig Modvillighed blev fremturende, og saadan en bevist Insolens (fra Borgernes Side med at ville paalægge Universitetets Medlemmer Indkvartering) ikke blev aflagt, da var det raadeligst, at Universitetet allerunderdanigst anholdt om at forflyttes her fra Byen til Roskilde, hvor det med langt større Kommoditet kunde holdes.

Det fornævnte Middel, hvilket Pariser Universitetet anvendte sidste Gang i Aaret 1499 [4]), var dog i sig selv saa besværligt og misligt, at det kun kunde tænkes anvendt i overordentlige Tilfælde, medens Universiteterne ordentligvis maatte kunne naa til deres Rets Nydelse paa anden, regelmæssig Maade. Erkjendelsen heraf gjorde sig ogsaa snart gjældende og førte til, at der indstiftedes egne Organer med den særlige Opgave at værne om Universiteternes Privilegier. Begyndelsen dertil skete ved Pariser Universitetet. For at værne om Privilegierne, som de havde meddelt dette, indsatte Paverne nemlig saakaldte Konservatorer [5]), hvilket Exempel senere fulgtes af Filip af Valois, som i Aarene 1337 og 1340 beskikkede Byfogden i Paris til Konservator for de Universitetet af ham skjænkede Privilegier [6]),

---

[1]) Jfr. f. Ex. Supplikker 3. Febr. 1644, 10. Juli 1645, 22. Marts 1658: Naar som helst eragtes den ringe Hjælp, Byen af vores Indkvartering kunde have, imod den store Skade, pietatis et studiorum exercitia tager til dette Universitets Nachdel og Vanære hos alle Nationer, hvor Akademier af kristne Potentater ere stiftede osv. (Kopi B.). Supplik 17. Oktbr. 1660: Dette Universitet (er af Kongens Forfædre bleven) begavet med de Immuniteter og Rettigheder, som til Universiteters og Studeringers Konservation og Forfremmelse fornødne og over den hele kristne Verden brugelige ere. N. h. Tidsskrift VI. S. 481. (Villum Lange udtaler, at Fordringen om at levere Postvogne er imod Universitetets Privilegier og imod den Reputation, som alle Akademier i al Verden have.) S. 184 (imod alle kristne Akademiers Skik), 510, 16, 27. Nyerup: Annaler S. 155 m. fl. — [2]) Savigny: III. S. 177; Meiners: II. S. 57—58. — [3]) Bulæus: III. p. 141; Budinsky: S. 54; Meiners: II. S. 72—73. — [4]) Meiners: II. S. 79. — [5]) Gregor IX.s. Bulle 1237. Bulæus: III. 159, jfr. Rørdam I. S. 406 Note 1. — [6]) Bulæus: IV. 256, 264.

og som sædvanligt indsattes da efter det af Paris givne Forbillede Konservatorer ved en hel Række andre Universiteter, ja endog, skjønt ingenlunde til Stadighed [1]), i Bologna. Indlysende er det imidlertid, at disse Konservatorer som saadanne vare Affødninger af abnorme Tilstande og derfor i sig selv en abnorm Institution, hvilket ogsaa fremgaar af en vis Ubestemthed i Henseende til Virkekreds og Virkemaade, der spores hos dem overalt. Jo regelmæssigere Retten plejedes, des mindre blev der Brug for særlige Konservatorer, og i Væsenet forsvandt de derfor ogsaa efterhaanden, i det de enten bleve rent borte eller i alt Fald gik op i andre Myndigheder, saaledes at kun Tittelen blev tilbage.

Oprindelig vare Kansler- og Konservator-Embedet adskilte, men de forenedes første Gang af Pave Pius II. ved Universitetet i Nantes 1463 [2]), og dette Exempel fulgte Kristian I., i det han i sit Brev valgte Kansleren, Roskilde Bisp, til ogsaa at være Konservator, dog, vel at mærke, med Tilføjelse af tvende andre, nemlig Degnen og Provsten i Roskilde samt Degnen i Kjøbenhavns Kapitel.

Fra først af kunde de pavelige Konservatorer kun røgte deres Hverv ved Hjælp af den moralske Indflydelse, som deres Stilling medførte, og de Tvangsmidler, navnlig kirkelige Censurer, hvoraf de i anden Egenskab, f. Ex. som Bisper, vare i Besiddelse. Men skulde Øjemedet med deres Indstiftelse til fulde naas, maatte der nødvendigvis tillægges dem en Jurisdiktion lig den, hvoraf den kongelige Konservator som Byfoged var i Besiddelse, og en saadan findes ogsaa at være øvet af dem [3]). Konservatorerne dannede paa denne Maade en særlig Domstol for Privilegiebrud med en egen udstrakt Myndighedskreds ved Siden af den sædvanlige akademiske Domstol; men det maatte da ligge nær at forene begge disse Domstole i én. Dette Skridt gjordes ogsaa af Kong Karl V. ved Oprettelsen af Højskolen i Angers 1364, i det han gav det 3 verdslige Embedsmænd til conservatores et judices [4]), hvilket Exempel Kristian I. til en vis Grad har fulgt, i det han i sit Brev har indsat 4 gejstlige Embedsmænd til conservatores et judices. Den naturlige Følge af den anførte Forbindelse blev imidlertid, at det uklare og ubestemte Konservatorhverv efterhaanden væsentlig gik op i Dommerhvervet, saa at Konservator kun blev en anden Tittel paa Dommer, hvilket navnlig var Tilfældet i Følge de kølnske og ligeledes i Følge vore ældste Statutter, i hvilke Konservatorer kun omtales i Egenskab af Dommere [5]).

Medens Universiteterne efter det anførte fra ældgammel Tid vare privilegerede, vare de derimod ikke understøttede eller funderede. Tvært imod, ligesom de vare opstaaede ad privatretlig Vej, saaledes var det ogsaa overladt dem selv at tilvejebringe Midlerne til deres Fornøden-

[1]) Savigny: III. S. 204. — [2]) Bulæus: V. S. 663. — [3]) Bulæus: III. p. 159, 242—43; IV. p. 113—14; 180. Crevier: Histoire de l'université de Paris II. p. 373. Meiners: III. S. 4, 7—8, 28—29 m. fl. — [4]) Bulæus: V. p. 663, jfr. 845 (Poitiers 1431). — [5]) Statt. Art. 8. 16, 37.

heders Tilfredsstillelse ad samme Vej. Om end Bolognas Universitet forholdsvis tidlig modtog et vist Beløb af Byen til Lærernes Lønning, var dette dog kun en forholdsvis ubetydelig Understøttelse; i det væsentlige lønnedes Lærerne fremdeles af Studenterne. Anderledes stillede Forholdet sig derimod, da senere Fyrsterne foranledigede Tilblivelsen af Universiteter paa Steder, hvor tidligere ingen havde existeret, hvorpaa Stiftelsen af Universitetet i Prag frembyder det første Exempel. Her maatte der nødvendigvis tilvejebringes særlige Midler, navnlig til Lærernes Underhold. Dette kunde nu vel ske paa den Maade, at de lønnedes ved Pengelønninger, Præbender o. s. v., hvilket hovedsagelig var Tilfældet i vort ældste Universitets Tid, men den Ordning, som baade stemte bedst med Datidens almindelige System for Statshusholdningen og var mest betryggende for Universitetet ved at stille det sikrest og friest, var dog den, at der én Gang for alle anvistes det et vist Indbegreb af Indtægtskilder, hvis Udbytte det overlodes det selv at oppebære og anvende til Fyldestgjørelse af dets fundatsmæssige Fornødenheder. Denne Fremgangsmaade anvendte alt Kong Hans ved at henlægge Faxe og Sæby Kirker til Universitetet, og den gjennemførtes ved Fundatsen af 1539 og en Række senere Gavebreve. Paa denne Maade skete det, at vort Universitet, ligesom saa mange andre, foruden at være en Korporation og en Læreanstalt tillige blev en Stiftelse eller et Institut, der til Fyldestgjørelse af sit materielle Behov er udrustet med et Indbegreb af særlige dertil bestemte Fonds.

§ 5.

Universitetets Benævnelser. — Fortsættelse. — Det kongelige Universitet.

Paa en Mængde Steder, navnlig i Danske og Norske Lov[1]), tituleres Universitetet „Kongens“ eller „det kongelige“ Universitet; i de kgl. Fundatser og Breve lyder det derfor ogsaa: „Vort“ Universitet[2]), og i Universitetets Ansøgninger gjenlyder det: Eders Majestæts eller, i særlig Modsætning til fremmede, Eders Majestæts eget Universitet[3]). Omsat i Nutidens Sprogbrug vil dette sige, at Universitetet er en Statsanstalt. For Tidsrummet efter 1537, fra hvilket samtlige de anførte Udtalelser datere sig, kan der ikke indvendes noget imod denne Paastand; men hvorledes stiller Forholdet sig i Henseende til den forudliggende Periode? I denne have vi ikke fundet Prædikatet benyttet; men et andet Spørgsmaal er selvfølgelig, om det ikke lige fuldt tilkom Universitetet.

Uden Tvivl vil man i Almindelighed besvare Spørgsmaalet bekræftende under Henvisning til Universitetets kongelige Stifter. Efter Verlauffs Vidnesbyrd skal endog Kristian I. selv have erklæret, at han

---

[1]) D. L. 1—2—14; D. og N. L. 2—2—1; 2—20—9; 2—21—1; 2—18—7, 16; 2—20—1. — [2]) Fdts. 31. Marts 1732 § 4; Kab.s Ordre 4. Jan. 1771; meine Universität. — [3]) Suplikker i Kopibog 1602—32 p. 151 og 1687 S. 1.

har stiftet Universitetet[1]), men det forholder sig dog ikke saaledes; thi efterser man Brevet af 4. Oktbr. 1478, der paaberaabes som Hjemmel for Paastanden, erklærer han deri kun, af det hellige apostoliske Sæde at have faaet fuldkommen Bemyndigelse til at fundere og oprette et Universitet i sine Riger, men ikke virkelig at have stiftet det. Imidlertid taler allerede Kong Hans om det Universitet, som Kristian I. har „begyndt og funderet“, og i Fundatsen af 1539 siges det udtrykkelig at være stiftet af ham[2]), ligesom begge de følgende Fundatsers Indledning taler om det af Kongens Forfædre stiftede Universitet. Vi skulle aldeles ikke modsige denne Paastands Berettigelse fra et historisk Synspunkt, men kun undersøge, hvor vidt den ogsaa finder Medhold i en juridisk Betragtning af Forholdet.

Fra denne Betragtningsmaades Synspunkt rejses imidlertid strax den Indvending, at Universiteter i Følge deres eget i forrige § fremstillede Væsen formelt set aldeles ikke kunne stiftes af andre end af deres egne tilkommende Medlemmer. Ret forstaaet kan denne Sætning ogsaa udtrykkes saaledes, at Universiteterne ikke stiftedes af andre, men derimod stiftede sig selv. Dette maa vel fastholdes ved Besvarelsen af Spørgsmaalet om, ved hvilken Akt Kjøbenhavns Universitet egentlig blev til. Det skete hverken ved Pavens Bulle eller ved Kongens Brev; men Universitetet stiftedes ved, at et Indbegreb af Mænd i Henhold til Kongens Bemyndigelse og Pavens Avtorisation traadte sammen og konstituerede sig selv som et Universitet ved at vælge en Rektor. Det Rektorvalg, der foregik i Frue Kirke tredje Pinsedag den 1. Juni 1479[3]) og faldt paa Mester Jesper Henriksen til Sandagergaard, maa betragtes som Universitetets retlige Stiftelsesakt, og naar man taler om Kristian I.s Stiftelse deraf, er derved følgelig kun tænkt paa Tilvejebringelsen af de retlige og faktiske Forudsætninger, der udkrævedes, for at Universitetets Stiftelse virkelig gyldig kunde finde Sted. Heller ikke disse Forudsætninger tilvejebragte imidlertid Kongen alene. Kirken tog tvært imod en ikke uvæsentlig Del deri, og ved sine Bestemmelser angaaende det tilkommende Universitets Ordning bragte den derhos dette fra først af i et væsentligt og varigt Afhængigheds-forhold til sig. Vi skulle godtgjøre dette nærmere ved at undersøge henholdsvis Kongens og Kirkens Andel i Universitetets Stiftelse, Ordning og Styrelse.

1) Kong Kristian I.s Hovedfortjeneste er, at han bevirkede Udstedelsen af Pave Sixtus IV.s Bulle, der avtoriserede Oprettelsen af et studium generale i samtlige Fakulteter paa det Sted i Kongens Riger og Lande, som han selv maatte vælge. En lignende Bulle havde vel allerede Kong

---

[1]) Verlauff: S. 16, jfr. Rørdam: I. S. 8. — [2]) Cragii Additam. III. S. 89: Universalis schola Hafniensis, quam Christiernus primus laudata memoria rex, noster paternus avus erexerat. — [3]) Bartholin de ortu, progressu et incrementis Regiæ Academiæ Hafniensis p. 7—8. Varlauff S. 75 Note 9. Scr. R. D. VIII. p. 845.

Erik af Pommern erhvervet i Aaret 1419 af Pave Martin V.; men denne Bulle havde dels gjort en Undtagelse i Henseende til det allervigtigste Fakultet, nemlig det teologiske[1], og dels var Virkningen deraf bortfalden, i det den ikke i Overensstemmelse med dens Ordlyd var bleven benyttet inden to Aar efter Meddelelsen. At Pave Sixtus IV. viste en større Liberalitet skyldtes vel til Dels den forandrede Situation efter Baseler Konciliet, men at Kristian I.s ihærdige Bestræbelser, navnlig hans personlige Nærværelse i Rom, har haft en væsentlig Andel deri, er dog i højeste Grad rimeligt. Med Rette kunde derfor Kongen paastaa, at han havde gjort sig stor Umag og sammeledes Tæring, førend han kom til Ende mod sit Forehavende[2].

I Anledning af, at Kristian I. søgte og erholdt denne pavelige Avtorisation, har man ikke undladt at løfte Raabet mod Pavernes Tyranni, der formentlig ikke tillod Fyrsterne at oprette Universiteter uden deres Samtykke[3], men dette beror paa en Misforstaaelse, thi Paverne have aldrig rejst Paastand paa, at Læreanstalter ikke maatte oprettes uden deres Samtykke. Universiteterne i Bologna og Paris ere saaledes opstaaede uden nogen pavelig Avtorisation, og andre, som f. Ex. Orleans's og Montpelliers Universitet, avtoriseredes som studia generalia med udtrykkelig Anerkjendelse af, at de alt havde bestaaet som Læreanstalter længe forinden[4]. Derfor vilde det ogsaa staaet Kong Kristian I. fuldkommen frit for at fundere og privilegere en Læreanstalt i sit Rige uden at indhente Pavens Samtykke. Dette var ikke bleven indhentet af Hohenstauferen Frederik II., da han stiftede et studium generale i Neapel[5], saa lidt som af den franske Konge Karl V., da han privilegerede Skolen i Angers 1364[6], og det vilde følgelig i ethvert Fald været aldeles tilstrækkeligt, hvis Kongen havde erhvervet det lokale Ordinariats Indvilgelse i Studiets Oprettelse. Derimod laa det ganske vist i Forholdets Natur, at ingen Konge overhovedet kunde meddele det af ham oprettede Universitet kirkelig Anerkjendelse, og lige saa lidt kunde den lokale kirkelige Myndighed avtorisere det som almindelig kirkelig Læreanstalt. Dertil udkrævedes nødvendigvis en pavelig Avtorisation. Denne tvang Paven imidlertid ikke nogen verdslig Hersker til at søge, men det overlodes ganske til enhver selv, hvor vidt han vilde erhverve eller afse de Fordele, som vare forbundne dermed. I Reglen valgtes dog det første. Den tyske Kejser Karl IV. gav Exemplet, i det han i Aaret 1347 erhvervede Pave Klemens VI.s Avtorisation af Universitetet i Prag som et Generalstudium[7], og ham fulgte mangfoldige andre Fyrster. Men denne gjennem Aarhundreder fortsatte Brug indvirkede atter naturlig paa Opinionen,

---

[1]) Pontoppidan: Annales II. S. 521, jfr. Verlauff: S. 2 Note e. — [2]) Verlauff: S. 8. — [3]) (A. Kall.) Univ. Program 1775: sine interveniente sedis Romanæ auctoritate instituta hujus modi quam utilissima principibus haud permisit papalis tyrannis. — [4]) Bulæus III. S. 488—89; IV. S. 101, jfr. Savigny: III. 413—16. — [5]) Meiners: I. S. 351—354. — [6]) Meiners: I. S. 362—63. — [7]) Tomek: Geschichte der Universität Prag S. 3.

naar Spørgsmaalet blev om Fordringerne, der stilledes til et Universitet. Man kunde ikke vel tænke sig et saadant uden en formel pavelig Avtorisation; men denne hørte først og fremmest med til de Privilegier, hvormed et Studium, som tidligere bemærket, maatte være udrustet, for at de videnskabelige Udmærkelser, det tildelte, kunde respekteres som saadanne i det almindelige Omdømme inden- saa vel som udenlands. En ganske analog Udvikling foregaar senere i Tyskland, hvor Landsherrerne fra først af selv søgte kejserlig Stadfæstelse paa de af dem oprettede Universiteter i disses egen Interesse, hvilken Fremgangsmaade i Tidens Løb havde til Følge, at en slig Stadfæstelse ansaas for retlig nødvendig[1]) i den Grad, at tyske Studenter endog understod sig at stikle til Kjøbenhavns Universitet, fordi det ikke var udrustet med kejserlige Privilegier[2]). Derfor er det vel sandt, at naar Kong Kristian I. i 1475 vilde have et Universitet, der nød Anseelse som saadant ogsaa blandt hans egne Undersaatter, maatte han erhverve pavelig Sanktion derpaa; men dette var aldeles ikke Pavens Skyld.

2. Kong Kristian I. har dernæst ved sit Brev af 4. Oktbr. 1478 udrustet Universitetet med de statlige Privilegier, som den almindelige Bevidsthed krævede til Begrebet om et Universitet, og indsat Konservatorer og Dommere for samme. Da disse sidste imidlertid alle vare gejstlige, kan han for saa vidt siges selv at have underlagt Universitetet Kirkens Myndighed.

3. Kong Kristian I. har fremdeles valgt Stedet, hvor Universitetet skulde være, i det Valget deraf ved Pavebullen var overladt til ham, blot at det skulde være et udmærket Sted, hvor der fandtes Overflod af alle mulige Levnedsmidler (locus insignis, in quo victualium omnium copia haberetur), og Valget faldt derefter paa Kjøbenhavn. Senere er der vel lejlighedsvis fremsat Projekter om at henflytte det andet Steds[3]); men intet af dem er bleven realiseret, og i Nutiden vilde en saadan Forflyttelse paa Grund af det akademiske Apparats Omfang være saa godt som utænkelig. Saa længe Universitetet overhovedet bestaar, tør det derfor forventes vedblivende at ville bære sin nedarvede 400aarige Tittel som Alma Universitas Hafniensis eller, som det juridiske Fakultets Statutter kalde det: Felix Studium Hafnense.

4. Hvad endelig de faktiske Forudsætninger for Universitetets Tilblivelse angaar, fremtræder Kristian I. hovedsagelig som Stifter derved, at han har virket for at tilvejebringe det fornødne Personel til samme, i det han ved Brev 4. Oktober 1478 udsendte Peder Albertsen med Fuldmagt til at antage Lærere, som tillige med ham kunde holde Forelæsninger og foretage Promotioner i de enkelte Fakulteter. Dette Hverv

---

[1]) Meiners: I. S. 364, 70. — [2]) A. C. 17. Oktbr. 1632: Qui se tuetur legibus Academiæ, Caesareis privilegiis non donatæ, duplex pennalis est. Kirkeh. Saml. V. S. 188. — [3]) Engelstoft og Verlauff: S. 51 og 70, hvor Literaturangivelserne findes samlede.

blev lykkelig fuldbyrdet af Udsendingen, i det han i Maj Maaned 1479 vendte tilbage med en hel Mængde Lærere. Vel nævner den Skibyske Krønnike som Universitetets første Lærerstamme kun Peder Albertsen, Peder Skotte og Tileman Slecht[1]; men at dette i hvert Fald ikke maa forstaas, som om den førstnævnte ikke havde medbragt flere, godtgjør Dekanatsbogen, som førtes af det artistiske Fakultet i Greifsvald; thi dens Optegnelser for Aaret 1481 nævne endnu to andre Mænd, som i Henhold til Kong Kristians Indbydelse tillige med mange andre Doktorer og Magistre drog fra Køln til Danmark for at danne det ny Studium.

Disse to Mænd vare Johannes Sartoris og Baltazar Wortwyn. Den første, hvis tyske Navn rimeligvis lød: Johannes Schrøder, var fra Lingen i Vestfalen; den anden, som ogsaa bærer det mærkelige Navn: Hose de Pingwia, var baccal. medic. fra Distelhusen i Ærkestiftet Mainz[2]). Begge forbleve her, saa længe Kristian I. levede; men efter hans Død fulgte de et Kald fra det artistiske Fakultet og Raadet i Greifswald til Universitetet samme Steds[3].

Af den Virksomhed, Kongen saaledes udfoldede i Henseende til Personellets Tilvejebringelse, maa man imidlertid ikke lade sig forlede til den Tro, at han i det ældste Universitets Tid vedblivende selv antog og beskikkede Universitetets Lærere saaledes, at disse vare kongelige Embedsmænd. Tvært imod var Forholdet det, at enhver immatrikuleret Doktor havde Adgang til at optræde som Lærer, og det var Universitetet, der antog nogle blandt disse til at holde bestemte Forelæsninger samt lønnede dem af Universitetets Midler. Dette forhindrede vel ikke, at Kongen extraordinært kunde lønne enkelte, hvilket muligvis har været Tilfældet med de først antagne, og ligeledes kunde Fundatsen for det enkelte Professorat paalægge dets Indehaver bestemte Forpligtelser over for Kongen, hvilket f. Ex. var Tilfældet med Professoren i kanonisk Ret, der i Følge Kong Hans's Fundats 1492 skulde være Kongen og Kronen til Tjeneste, „naar Behov gjøres, og Vi ham tilsige[4]"; men ordentligvis stode dog de enkelte Professorer aldeles ikke i noget direkte Forpligtelsesforhold til Kongen; de vare ikke hans, men Universitetets Embedsmænd. For rigtig at vurdere Betydningen af Peder Albertsens Hverv, maa man derfor fastholde, at det ikke gik ud paa at antage Mænd til Kongens Tjeneste, men derimod til i Forening med ham selv at danne et Selskab for Undervisning i alle Videnskaber. At dette Selskab skulde være

---

[1]) Scr. R. D. II. p. 559. Verlauff: S. 6 Note z. — [2]) Kosegarten: Geschichte der Universität Greifswald I. S. 133, 144. — [3]) Jfr. Kosegarten II. S. 229: Uddrag af det artistiske Fakultets Dekanatsbog for 1481: Sub eodem decanatu fuerunt recepti ad facultatem duo magistri videlicet Baltazar de pingwia et Johannes Sartoris de Linghe westualus, qui primum venerunt ad daciam de Colonia vocati per regem Christiernum cum multis aliis doctoribus et magistris pro erectione noui studii Haffnensis. Postea, mortuo rege Christierno, ad scripta dominorum de consulatu huins opidi et nostre facultatis, que tunc defecit in magistris et suppositis, venerunt prefati magistri ad vniversitatem istam, et extunc incepit hic vigere via beati Thomé, quam doctrinarunt hic presertim prefati magistri. — [4]) Verlauff: S. 83.

privilegeret, udtaler Brevet selv, hvorimod der i samme ikke tales om nogen materiel Understøttelse, som Kong Kristian dog utvivlsomt ogsaa maa have ydet det. Det tør man nok slutte fra selve Forholdets Natur, skjønt historiske Kjendsgerninger ikke kunne paaberaabes til Støtte for Slutningen.

5. Spørger man nemlig om det ældste Universitets Fundering, viser sig her den Mærkelighed, at skjønt Kongens Iver derfor ganske vist var stor, i det han ansaa det for forsmædeligt, om Universitetet ikke skulde fuldkommes efter al den Umage og Omkostning han havde haft for at udvirke Avtorisationen [1], var Resultatet lige fuldt tarveligt. Hus maatte Universitetet først laane hos Kapitlet [2]) og derefter hos Kjøbenhavns Kommune, hvis Raadhus det fik overladt og senere beholdt, mod at Kommunen fik Erstatning af Frue Kirke [3]), der ogsaa hovedsagelig afgav Festlokalet for de akademiske Højtideligheder. Men hvorledes Lønningen til Lærerne fra først af er tilvejebragt, lader sig ikke oplyse. Et Cirkulære af Avgust 1477 viser kun, at Kongen da indkrævede Hjælp af Bisperne [4]), men om Gaver af Statsmidler savnes enhver Efterretning; thi at Kongen skulde have skjænket St. Margarete og St. Jakobs Altre til Universitetet [5]), er bevist at være en urigtig Paastand [6]). Endnu findes vel tre Kirker, hvis Erhvervelsesmaade ikke kjendes, men som dog alle have tilhørt Universitetet alt i Aaret 1505, nemlig Herløv, Gladsaxe og Eggitslevmagle. Af disse hidrøre imidlertid de to første rimeligvis fra Kjøbenhavns Kapitel [7]), og der savnes ogsaa enhver positiv Hjemmel for, at den tredje skulde være skjænket af Kongen. Den eneste bevislige Donation fra Staten til Universitetet i dets ældste Periode bestaar derfor i Sæby og Faxe Kirker, der skjænkedes af Kong Hans [8]), samt Beløbet af en Bevilling, der ydedes ham til Fordel for Universitetet, om hvis Størrelse imidlertid intet er bekjendt [9]).

Saa vidt om Kongens Andel i Stiftelsen og Styrelsen; vi komme nu til Kirkens, som bestod i følgende:

1) Avtorisationen af Universitetet som almindelig kirkelig Læreanstalt med Tilføjelse af alle de Privilegier, der plejede at tilkomme saadanne.

2. Organisationen. Med Hensyn til den maa særlig erindres, at Pavebullen ikke er rettet til Kongen, hvorfor det er mindre korrekt, naar denne i Brevet af 1478 erklærer, at han har faaet Bemyndigelse til at stifte et Universitet. Det er tvært imod Ærkebispen i Lund, til hvem Pavebullen er rettet; ham paalægges det i Følge pavelig Avtorissation (avtoritate nostra) at oprette og indstifte et almindeligt Studium og i

[1]) Verlauff: S. 9. — [2]) Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre, Tillæg p. 73, 106—8. — [3]) Rørdam: I. S. 13; IV. S. 129. Verlauff: S. 7. — [4]) Verlauff: S. 8—9. — [5]) Verlauff: S. 9. — [6]) Rørdam: S. 11, 14, jfr. Verlauff: S. 83—84. — [7]) Rørdam: I. S. 14, jfr. Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 54. Naar Forf. antager, at disse Kirker først ere skjænkede i Aaret 1505, da følger dette dog ikke af Vindings Ord (Academia p. 20), der kun lyde paa, at de fordeltes til de filosofiske Professorer. — [8]) Verlauff: S. 18, 83. — [9]) Verlauff: S. 18.

samme at indrette Lærestole for alle Videnskaber saa vel som et Rektorat og alle for dets heldige og lykkelige Styrelse fornødne Bestillinger, at fastsætte og anordne Love og Statutter m. v. Dette Paalæg, som Pavebullen havde givet ham, fyldestgjorde Ærkebispen, i det han lod udarbejde og den 28. Novbr. 1479 oversendte Universitetet dets almindelige Statutter.

3. Andel i Funderingen. Medens Kirken ikke havde videre Andel i Tilvejebringelsen af Højskolens Personel, undtagen for saa vidt som Biskop Oluf Mortensens Raad særlig er bleven benyttet ved Peder Albertsens Udsendelse[1]), har den derimod taget betydelig Del i Højskolens Fundation. Naar undtages Kong Hans, der i Følge foranførte[2]) ikke blot selv sørgede for Universitetet, men ogsaa lod Adelen saa vel som Gejstligheden bidrage dertil, synes nemlig Kongerne i den ældste Tid hovedsagelig at have betragtet dets Underhold som noget, der tilkom og paahvilede Kirken. Dette fremgaar af selve Stifterens, Kristian I.s, Cirkulære til Bisperne af Avg. 1477 og godtgjøres yderligere ved Frederik I.s Brev af 3. Juli 1529 til Roskilde Bisp og Kapitel, hvori de opfordres til at sørge for Universitetets Forsyning ved Hjælp af Kjøbenhavns Kapitels Prebender. Ved denne Opfordring fulgte Kongen dog kun den historisk anviste Vej; thi er der nogen Institution, som har Fortjenesten af, at Universitetet saa længe kunde friste sin tarvelige Tilværelse i den ældste Periode, da er det Kjøbenhavns Kapitel. Foruden at det fra først af overlod Universitetet sin Skole til Lokale, findes nemlig Lærerne ved samme jævnlig aflagte med Prebender, ja adskillige saadanne, dels af Kapitlet selv, dels af Roeskilde Bisp, endog helt og holdent bestemte til Bedste for dem[3]).

Bag efter Kjøbenhavns Kapitel, der saaledes staar i første Række, følger imidlertid hele den danske Kirkeprovins, som ydede sit Bidrag til Universitetet gjennem den Skillingsafgift, der i Aaret 1514 paalagdes samtlige danske Kirker til Fordel for det[4]).

4. Tilsynet. Foruden Paalægget til Lunds Ærkebisp om at organisere Universitetet indeholder Pavebullen endnu en Bestemmelse om, at Bispen paa det Sted, hvor Universitetet maatte blive anlagt, skulde være sammes bestandige Kansler eller den, der paa Kirkens Vegne førte Tilsyn dermed. Om den omfattende Myndighed, Kansleren som saadan øvede i Universitetets Anliggender, vil senere blive talt.

Skulle vi nu paa Grundlag af den foranstaaende Undersøgelse besvare det Spørgsmaal, om Universitetet i Følge sit retlige Væsen før 1537 kunde betegnes som kongeligt eller kirkeligt, da maa vi allerførst fastholde, at det ikke umiddelbart var enten en kongelig eller kirkelig Stiftelse, men i Lighed med de ældre Universiteter principalt maatte betegnes som en privat Korporation, for saa vidt som dets aktive Medlemmer ikke udgjorde et

---

[1]) Jfr. Kongens Brev. — [2]) Jfr. ogsaa Thura p. 29: Anno 1512 rex Johannes novis reditibus numeroque professorum auxit academiam. — [3]) Verlauff: S. 83—84, 88—90; Rørdam: I. S. 11, 14; Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 81; m. fl. — [4]) Verlauff: S. 85—86.

Kollegium af Embedsmænd, hvis Antal var lovbestemt, men et Selskab, i hvilket Medlemmer indtraadte og udgik efter statutmæssige Regler. Vil man have en Analogi dertil i Nutiden, kan man finde den i det kongelige Akademi for de skjønne Kunster. Ligesom dette var imidlertid Universitetet ikke noget rent privat Selskab, men et privat-offentligt. Dette viste sig for Universitetets Vedkommende i, at det var anerkjendt og privilegeret af Kirke og Stat samt offentlig retlig forpligtet ved de af Ærkebispen givne Statutter og ved de forskjellige kongelige og kirkelige Fundatser, der havde overdraget det visse Indtægter med Forpligtelse til ved Hjælp deraf at beskikke og lønne visse Lærere; men spørger man saa, om dette privat-offentlige Selskab nærmest og fortrinsvis havde en kongelig eller kirkelig Karakter, da afse vi fra Donationerne, som forpligte det i begge Retninger, samt fra Privilegierne, som ere givne af begge Parter, og fra de conservatores et judices, der ere beskikkede af Kongen, men kirkelige Embedsmænd. Tilbage bliver herefter 1) at Universitetet havde modtaget sine Statutter af Kirken, 2) at det fundatsmæssig var stillet under en kirkelig Myndigheds Tilsyn, og 3) at Adgangen dertil stod aaben fra hele Kirkens Omraade, ligesom endelig 4) de Værdigheder, det tildelte, respekteredes overalt inden for samme. Derefter skjønnes ikke rettere, end at et saadant Selskab, som det nævnte, fortrinsvis maatte bære Navn af kirkeligt.

Ved Reformationen mistede Universitetet ikke sin konfessionelle Karakter, men den skiftede kun. Medens det tidligere havde været et katolsk, blev det nu et evangelisk-luthersk Universitet. Denne dets konfessionelle Karakter er fremhævet i hver eneste Fundats. Saaledes byder Kristian III., at den kirkelige Teologi skal læres ved Universitetet, for at ikke det sande Evangeliums frelsende Ord, som Barmhjærtighedens Fader nu har skjænket os af sin store Miskundhed og Gavmildhed i overflødigt Maal, skal gaa til Grunde hos Efterkommerne. Derfor fornyer han Universitetet til Guds Ære og vor Herres Jesu Kristi Evangeliums Bevarelse. I Følge Fundatsen 1732 § 104 skulde Universitetets Professorer i alle Maader se derhen, at den studerende Ungdom til Guds Kirkes Ære og Vore Rigers og Landes Tjeneste grundig oplærtes i den sande Gudsfrygts samt alle gode og nyttige Videnskabers Lærdom og uophørlige Øvelse. Endelig fremhæver ogsaa Fundatsen af 1788 allerførst Udbredelsen og Befordringen af den sande Religions Kundskab som Universitetets Formaal. I ældre Tid hævdedes denne konfessionelle Egenskab saa strængt, at der maa siges at have hersket Trostvang ved Universitetet. Til Bevis herpaa kan mærkes, at Studenterne i Følge de ældre leges skulde søge Kirken og nyde Nadveren, ligesom enhver Professor skulde afgive sin skriftlige Bekjendelse til den evangelisk-lutherske Religion [1]; men denne Forpligtelse finder efter Grundloven ikke længere Sted [2]. Heller ikke maatte de akademiske Grader i

[1] Kirkeh. Saml. VII. S. 604, jfr. Fdts. 1732 § 9 og 1788 Kap I. § 15. — [2] Jfr. Goos: Aarbog 1871—73 S. 5—7.

Følge Fundats 1732 § 51 tildeles nogen, der var berygtet for falsk Lærdom, og i Henhold dertil vægrede Konsistorium sig længe haardnakket ved at stede Jøder til Erhvervelsen af den medicinske Doktorgrad; men allerede i forrige Aarhundrede meddeltes dog særlige Bevillinger til deres Erhvervelse deraf, og paa lignende Maade slap man over de Vanskeligheder, som Prøven i Religion ved examen artium forvoldte. Ligeledes er Nydelsen af beneficia og stipendia i nyere Tid gjort uafhængig af Trosbekjendelsen, ja i Følge den allernyeste Reform er det end ikke længere, som tidligere, udtrykkelig befalet, at Talen ved Reformationsfesten, hvilken enhver Professor skal holde paa Omgang, skal holdes til Erindring om Reformationen [1]). Direkte eller indirekte Trostvang mod den enkelte finder herefter ikke længere i nogen Henseende Sted ved Universitetet; men dets konfessionelle Præg er dog fremdeles bevaret ved Tilværelsen af det teologiske Fakultet, der fra gammel Tid indtager Forrangen blandt Fakulteterne [2]). Derhos fejrer Universitetet aarlig en Reformationsfest, ligesom det tre Gange har fejret Sekularfester til Minde om Reformationens Begyndelse [3]) og i alt Fald tvende Gange Sekularfester til Minde om dens Indførelse i Danmark [4]).

Men medens saaledes Universitetet selv efter Reformationen er vedblevet at være konfessionelt, ophørte det derimod ved samme at være en kirkelig Læreanstalt i den tidligere fremhævede Betydning af dette Ord som en af et selvstændigt kirkeligt Samfund anerkjendt og privilegeret, organiseret og styret Anstalt og gik over til at blive en ren statlig Institution. Dette var den uundgaaelige Følge af den Kjendsgjerning, at i Aaret 1536 ved det katolske Episkopats Ophævelse Kirken som selvstændig organiseret Samfund bortfaldt, og Staten som saadan ogsaa overtog Styrelsen af Borgernes religiøse Anliggender. Denne Sætning fandt sit fundamentale Udtryk i den uomtvistelige Kjendsgjerning, at Beslutningen om de katolske Bispers Afsættelse samt Indsættelsen af ny og Gjennemførelsen af andre i den Anledning fornødne Foranstaltninger blev besluttet den 30. Oktbr. 1536 paa en „menig Rigsdag", dannet af Rigens Raad, Adel, Kjøbstæder, Bønder og menige Almue, og at Beslutningen selv erklæredes for en menige Rigens Konstitution, Skikkelse og Ordinans. Vel synes Kristian III. senere ved den latinske Ordinans, der udstedtes den 2. Septbr. 1537 uden Rigsraadets Deltagelse og skulde gjælde ikke blot for Kongeriget, men ogsaa for Hertugdømmerne, at have villet indføre et fra det verdslige adskilt Kirkeregimente eller konstituere sig selv som summus episcopus ved Siden af Landsherskeren; men dette Forsøg tilintetgjordes, da Kirkeordinansen udstedtes paa ny den 14. Juni 1539, beseglet af Kongen med Rigens Raad [5]). Og ligesom Staten i øvrigt overtog Kirkens Hverv, saaledes indtraadte

---

[1]) Selmer: Aarbog 1837 S. 137. Kgl. Resol. 1. Decbr. 1877. — [2]) Reskr. 26. Septbr. 1695. — [3]) Rørdam: III. S. 310—12. Kgbrev 4. Avg. 1717 om Jubelfestens Holdelse (Kop. B.). Skr. 31. Maj 1817 (Tillæg til Reskriptsamlingen). — [4]) Reskr. 24. Avg. 1736. Resol. 19. Febr. 1836. — [5]) Kr. III.s Historie I. S. 547.

den navnlig ogsaa som Disponent over de Midler, der tidligere havde ligget under Kirkens Styrelse. Begrebet kirkelige Midler i den ældre Betydning af Midler, hvorover Kirken som saadan raadede, eller, som man i Almindelighed udtrykker det, hvortil Kirken havde Ejendomsret, bortfaldt selvfølgelig ved selve Kirkens Bortfalden som selvstændigt retligt Samfund. Udtrykket kunde fremtidig kun bruges i Betydning af Midler, der vare henlagte til de religiøse Formaals Fremme, og det var da overladt Statens eget fornuftige Skjøn. hvor vidt denne Bestemmelse fremdeles skulde vedblive. Den vedblev vel navnlig for de til Kirker og Præstekald henlagte Midlers Vedkommende, i det Staten i det højeste brugte Overskuddet ud over, hvad Kirken selv behøvede, i andet Øjemed; men derimod stillede Forholdet sig anderledes med Hensyn til Bispedømmers, Kapitlers og Klostres Indtægter, af hvilke en Del kom Universitetet til gode.

Naar vi sige, at dette ved Reformationen blev en Statsanstalt, er Meningen hermed dog ikke, at Styrelsesformen strax blev en Statsstyrelse i stræng Forstand. I Overensstemmelse med den fra først af overleverede Ordning af Universitetets Forhold har Staten gjennem lange Tider i meget vidt Omfang anerkjendt dettes Selvstyrelsesret, som i Særdeleshed viste sig i:

1) Den politiske Repræsentation med Deltagelse i Kongevalg og Kongehyldinger samt Skattebevillingsret indtil 1660; efter dens Ophør vedblev endnu Universitetets politiske Jurisdiktion indtil 1771.

2) Den akademiske Selvlovgivning, indeholdende en Beføjelse til Affattelse af Vedtægter angaaende Universitetets indre Anliggender[1]). Navnlig ordnedes Professorernes økonomiske Forhold imellem dem selv indbyrdes saa vel som til Universitetet ved en Række Vedtægter, hvis Affattelse i Særdeleshed falder inden Slutningen af det 17de Aarhundrede.

3) Den akademiske Selvforvaltning, omfattende Universitetet baade som Læreanstalt og som Stiftelse. I førstnævnte Henseende mærkes navnlig, at Kaldelsen af ny Lærere for de ordinære Pladsers Vedkommende formelt udgik fra Universitetet selv. Kongelig Bestalling erholdt de normerede Lærere først i Tiden efter 1660, ligesom de ogsaa først i Aaret 1664 begyndte at aflægge Ed til Kongen i Stedet for til Universitetet. Derefter varer det endnu en rum Tid indtil hen imod Aarhundredets Midte, inden Bestallingerne regelmæssig udfærdigedes i sædvanlig Embedsstil med Tilføjelse af Klausulen: Thi skal han være Os som sin rette suveræne Arvekonge tro og lydig m. m. I Konsekvens heraf henregnedes Professorerne endnu efter Enevældens Indførelse ikke til de „kongelige Betjente“ og nød ikke Privilegier som saadanne; først ved Aab. Brev 18. Febr. 1679 indrangeredes Konsistoriales og ved senere Rangfdgr. ogsaa de andre Professorer iblandt dem. I sidstnævnte Henseende mærkes, at Universitetets Formue selv efter 1660 vedblev at styres af Konsistorium under et gjennem Aarhundreder meget laxt Stats-

[1]) Jfr. Cragii Additam. III. p. 126—36.

tilsyn indtil Aar 1837. Da først skiftede Forvaltningssættet fra at være et Selvstyre under Statens Tilsyn til et Statsstyre under raadgivende Medvirkning fra Universitetets Side.

Med al Anerkjendelse af det Selvstyre, hvoraf Universitetet historisk har været i Besiddelse, og hvorom der endnu findes adskillige Minder, maa vi imidlertid fastholde, at det lige siden 1537 har været en Statsinstitution i videre Forstand. Denne dets Karakter viser sig i

1) Funderingen. I Tidernes Løb er der vel af private skjænket adskillige ikke ubetydelige Beløb til Fremme af selve Universitetets og de dermed forbundne Anstalters Formaal og Virksomhed i forskjellig Retning, hvilke ville blive omtalte paa sine Steder i det følgende; men i øvrigt er det materielle Grundlag for Universitetet tilvejebragt af Staten, der ved Fundatsen af 1539 og en Række senere Fundatser har henlagt de til Fyldestgjørelse af dets materielle Behov fornødne Indtægtskilder til samme, foruden at den extraordinært har understøttet Universitetet dels af Statskassen dels af andre Stiftelsers Midler. Fundatsernes Egenskab som Statsakter vise sig navnlig ogsaa i den Kjendsgjerning, at de vigtigste blandt dem, nemlig Fundatsen af 1539 og den ny Fundats af 1571, ere udstedte af Kongen i Forbindelse med Rigens Raad.

I Henseende til Spørgsmaalet om, hvor fra Staten tog disse Midler, kan mærkes, at de for en ringe Del toges af det ældre Universitets Beholdning, der efter Universitetets Opløsning som herreløs maatte tilfalde Staten; men i øvrigt benyttede denne fra først af hovedsagelig sin ny erhvervede Ret over de kirkelige Midler til Universitetets Fordel, og Professorerne glædedes ogsaa mest ved Erhvervelsen af deslige bona ecclesiastica. Dog berigedes det gjennemgaaende ikke paa Bekostning af saadanne kirkelige Institutioner, hvis Virksomhed blev væsentlig uberørt af Reformationen. En Undtagelse herfra danner kun Frue Kirke, som maatte afgive alle sine Huse til Universitetet. Men i øvrigt udstyredes dette hovedsagelig ved Hjælp af Gods, der var henlagt til saadanne kirkelige Personer og Institutioner, som enten vare helt bortfaldne eller dog havde mistet deres egenlige Betydning ved Reformationen. Saaledes erhvervede det sukcessivt Knardrup og St. Klara Kloster. Efter Kjøbenhavns Kapitel arvede det Professorresidenserne saa vel som Taarnby m. fl. Kirker, ligesom det ogsaa sukcederede Kapitlet i Patronatsforholdet til Frue Kirke. Roskilde Kapitel maatte senere afgive det ene Præbende efter det andet til Universitetet, og nogle Gange var det samme Tilfældet med Kapitlet i Lund samt, for et enkelt Præbendes Vedkommende, med Kapitlet i Aarhus. Samtlige Kapitler paalagdes der dernæst Afgifter til Universitetet eller i alt Fald i dettes Interesse[1], og det samme gjaldt senere om Kirker og Præstekald, i det den gamle Studiiskat efterhaanden udvidedes over begge Rigers Hovedlande, og den ny Studiiskat saa vel som Cathedraticum i 1732 blev gjort til et almindeligt Paalæg. Intet af disse

---

[1]) Rørdam: I. S. 142—43; 248—51. II. S. 219—21.

Paalæg omfattede dog Sønderjylland ene med Undtagelse af Als og Ærø, og heller ikke udstraktes de til Bilandene og Kolonierne; fra disse sidste har derimod Universitetet gjennem en længere Aarrække modtaget et særligt Bidrag under Navn af de saakaldte vestindiske Penge eller den Afgift, der svaredes af Byfogedembedet paa St. Croix.

Hovedmassen af Fonds i Jordegods og Tiender, som overdroges Universitetet, laa paa Sjælland, og en mindre Del i Skaane, ved hvis Afstaaelse Universitetet til Erstatning blandt andet fik det saakaldte Præbende Tved i Jylland. I Fyns Stift har det aldrig ejet andet end Landet Sogns Kongetiende paa Øen Taasinge, hvilken Tiende det erhvervede i 1674; fra Norge fik det i 1732 tre Kongetiender, der dog i Følge Reskr. 2. Septbr. 1811 overgik til Frederiks Universitetet i Kristiania.

2) Organisationen. Medens det oprindelige Universitets Statutter vare givne af Ærkebispen, er Ordinationen af 1539 udstedt af Kongen og Rigens Raad, og ligeledes ere samtlige senere Fundatser og Reglementer, der uden fra have ordnet dets Virken og Væren, udgaaede fra Staten. At inden for denne Ramme dog Avtonomien har spillet en væsentlig Rolle, er alt bemærket, og som en Anvendelse af denne Avtonomi maa det ogsaa betragtes, naar Universitetet, som vi senere skulle se, vedblivende lod de gamle Statutter have Gyldighed, i alt Fald paa visse Punkter.

3) Adgangen til Universitetet. Om og hvor vidt Universitetets Betydning som Statsanstalt har gjort og gjør sig gjældende ved Spørgsmaalet om fremmedes Adgang dertil, vil fremgaa af den tidligere Udvikling. Her maa tilføjes, at i Kraft af Universitetets Karakter som Statsanstalt Studenterne fra de forskjellige Riger og Provinser i Almindelighed have nydt og fremdeles nyde ens Ret. Dog har jævnlig selve Forholdenes Beskaffenhed medført, at der er taget et særligt Hensyn til Studenter fra fjærnere Steder. Naar afses fra, at Nydelsen af stipendium regium i alt Fald til et vist Tidspunkt synes at være bleven forbeholdt Studenter fra Kongeriget[1]), have i øvrigt blandt dettes Studenter kun to fra Frederiksborg Skole nydt et varigt Privilegium ved en fortrinlig Adgang til Regens og Kommunitet. Det lignende Privilegium, som Frederik III. indrømmede Studenter fra Kjøbenhavns Skole, er stiltiende bortfaldet[2]). Derimod nød 4 Studenter fra Trondhjems Skole indtil 1814 samme Forret, som i sin Tid ogsaa tilkom Studenter fra Gulland, Øsel og Østindien[3]). Teologiske Kandidater fra Norge fik dernæst længe før andre Bevilling til at maatte prædike til Dimis for Bispen[4]); thi endnu i 1770 fraraadede Konsistorium at meddele Slesvigere en slig Bevilling, der kun plejede at gives hine[5]). Faktisk turde ogsaa Tilladelsen

---

[1]) A. C. 21. Oktbr. 1635: M. Brynulfus, Island. scholæ Roscild. Konrektor kan ikke strax admitteres til stipendium regium, efterdi Fundatsen alene taler om indfødte danske. — [2]) Reinhardt: S. 87. — [3]) Reinhardt: S. 87, 353. Engelstoft: Annaler 1810 I. S. 191—94. — [4]) Bevill. 26. Oktbr. 1742 for en Kand. fra Trondhjems Stift (Kopi B.). — [5]) Kopi B. s. A. Skr. Nr. 10.

til at promoveres in absentia[1]) og til extraordinært at underkaste sig examen artium og philosophicum i Særdeleshed være bleven meddelt Nordmænd[2]); men dog vare deslige Bevillinger ikke forbeholdte dem[3]). Ved Prom. 27. Febr. 1796, jfr. 22. Juli 1797, indrømmedes der derimod de norske Studenter forskjellige Begunstigelser, navnlig Adgang til at absolvere examen artium i Norge selv, som dog atter bortfaldt ved Fdg. 22. Marts 1805 § 1 c.

Islændere og Færinger blev der ikke blot regelmæssig bevilget en extraordinær examen artium[4]); men disse Bevillinger gik endog i Tidens Løb over til at blive lovhjemlede Undtagelser fra almindelige Regler[5]). En Tid lang fritog Universitetet ogsaa islandske Studenter for den filosofiske Examen[6]), og en fortrinlig Adgang til Kommunitet og Regens tilkommer endnu Studenter fra Island, Færøerne[7]) og Grønland[8]). Desforuden er der i ældre og nyere Tid bleven tilstaaet Islænderne forskjellige materielle Begunstigelser[9]), hvorom henvises til de neden for

---

[1]) A. C. 8. Maj 1686: Rektor Holstein i Kristiania ansøger om en slig Bevilling; 12. Maj 1688: Bevillinger for præpositus Laurentius Quilinus, Slotspræst paa Aggershus, og Petrus Leeganger, som bor højt oppe norden Fjælds; 19. Maj s. A. for Bent Friis fra Gudbrandsdalen; 4. Apr. 1696: Collegæ scholarum i Norge maa i Aar promoveres absentes, og rectores og conrectores samme Steds i lige Maade promoveres in magistros, hvilket ogsaa bevilgedes Nicolaj Gries, Pastor udi Norge. S. Glud: De gradu magist. 1695: Olim vix cuiquam, nisi ultra Bergas in Norvegia degenti, gratiam illam obtigisse vidimus. — [2]) A. C. 7. Maj 1687: Laugmandens Søn fra Kristiania maa efter forudgaaende privat Examen admitteres til Deposits; 2. Juni 1688: to Nordmænd, hvis Fader berettes at ligge for Døden, maa deponere privatim; 21. Septbr. 1695: Nic. Laurentii Albinus fra Frederikshald maa deponere privatim prævio examine; 23. Oktbr. 1697: to Sønner af Mag. Niels Gries, som laa syg af Kopper, da de andre deposituri rejste, maa stedes til en extraordinær examen artium; 8. Juli 1699: Nikolaus og Peter Gielderup samt Nikolaus Bründlund, studiosi fra Trondhjem, som paa Grund af Forsinkelse til Søs ere komne for silde til Examen philosophicum, maa substinere den privat. 21. Juni 1710: En Student fra Bergen, som paa Nedrejsen er bleven plyndret af en svensk Kaper og nu kan komme hjem med Skibslejlighed, maa deponere privatim; ligesaa 1. Oktbr. 1712. — [3]) A. C. 30. Juli 1698: Bevilling for bornholmske Studenter til privatim at stedes til examen art. og phil. 29. Oktbr. s. A.: P. Christopherson Hammer, som er bleven forsinket af Uvejr, maa deponere privatim. 3. Maj 1690: Carl Coccius, øverste Kapellan i Kristiania, Ole Roselius, Præst i Glückstadt, Johannes Oxenius, Præst i Oldenborg, maa promoveres absentes. 24. Apr. 1700: Adskillige vel meriterede Mænd udi Provincien maa med Patroni Samtykke promoveres absentes. — [4]) A. C. 10. Juli 1697: Naar de af Island hidkomme at deponere. 31. Juli s. A.: En rejiceret maa admitteres med Islandis. 7. Septbr. 1709: Kasper Lemvig maa privatim deponere med Islænderne. 20. Novbr. 1716: J. Munthe fra Norge maa privatim deponere med en Islænder, som og paa denne Tid er kommen. Reskr. 25. Apr. 1760 om extraordinær Examen for en Islænder; do. 15. Febr. s. A. om samme for to Færinger, som ved Sygdom have været forhindrede i at indstille sig til den ordinære (Kopi B. s. A.). — [5]) Fdg. 11. Maj 1775 § 1; Fgd. 22. Marts 1805 § 4. — [6]) S. 18 N. 2. — [7]) Jfr. ogsaa om Færingers privilegerede Adgang til Beneficier ved de lærde Skoler Linde: Medd. 1849—56 S. 282. — [8]) Reinhardt: S. 86—87, 210, 291, 353—54; Engelstoft: Annaler 1810 I. S. 188—90; Rgl. 11. Febr. 1848 § 4, 1 og 2, jfr. Linde: Meddel. om Univ. 1819—56 S. 853—56; Aarbog 1875—76 S. 70—79, jfr. Aarbog 1871—73 S. 128—29; 1874—75 S. 153—54. — [9]) A. C. 18. Decbr. 1654: Blev bevilget 4 Islandis at komme i Klosteret, indtil Depositionen angaar; Reskr. 4. Maj 1759; Resol. 10. Marts 1826; Reskr. 8. Apr. 1768, jfr. Resol. 21. Novbr. 1818, 25. Novbr. 1823 og 14. Decbr. 1832; Linde: Medd. om Univ. 1859—56 S. 836, 853—55; om de lærde Skoler s. A. S. 280—82; Finanslove

citerede trykte Bestemmelser, hvortil her blot skal føjes, at der ved kgl. Resol. 23. Jan. 1817 fastsættes at skulle ydes et Stipendium af Fonden ad usus publicos til en Islænder, som studerede Fysik, Naturhistorie og Lægekunst, hvilket Stipendium ved kgl. Resol. 4. Avg. 1820[1]) fordobledes for 3 Aar, saaledes at hver af de to, som nød det, erholdt 150 Rdlr. aarlig. Om dette Stipendiums senere Skæbne have vi imidlertid ikke fundet nogen Oplysning. Særlig kan derhos mærkes, at der ved Rskr. 8. Apr. 1760[2]) meddeltes Islænderne Bevilling til frit at erholde tilsendt Varer fra Island til et Beløb af 20 Rdlr.[3]) aarlig efter Landets Pris; og denne Bestemmelse optoges i Oktroj 15. Avg. 1763 Art. 57. De Varer, som paa Island vurderedes til 20 Rdlr., kunde imidlertid i Kjøbenhavn sælges til en forholdsvis højere Pris, og Kompagniet beholdt da Varerne mod at godtgjøre Studenterne Forskjellen, for saa vidt som disse ikke selv behøvede dem til Føde og Klæder. Da Taxten paa de islandske Varer forhøjedes ved Fdg. 30. Maj 1776, var dette følgelig til Skade for bemeldte Privilegium, og ved Resol. 6. Juni 1776 bestemtes derfor, at Studenternes Føring fremdeles maatte beregnes efter den gamle Taxt fra Aar 1702. Godtgjørelsen udbetaltes efter en Liste over Studenterne, som aarlig indleveredes fra Konsistorium til Rentekammeret[4]). Privilegiet bortfaldt vel ved Pl. 18. Avg. 1786 § 21; men ved kgl. Resol. 17. Juni 1789 bevilgedes desuagtet, at enhver islandsk Student fremdeles maatte faa gratis tilført 6 Skpd. Platfisk aarlig i 5 Aar[5]). Senere blev der ved Resol. 20. Jan. 1841 givet Rentekammeret en Bemyndigelse til at indrømme de islandske Studenter en Rejsegodtgjørelse af den islandske Jordebogskasse.

4) Retsvirkningen af Universitetets Vidnesbyrd. Medens de af Universitetet tildelte Grader med Undtagelse af de filosofiske, der udkrævedes til Ansættelse ved de lærde Skoler, samt den medicinske Doktorgrad, der i Følge Fdg. 4. Decbr. 1672 § 12 indtil 1788 var nødvendig til Erhvervelse af licentia practicandi, hovedsagelig kun havde Betydning i akademiske Forhold, og deres Virkning, afset fra den nu bortfaldne Rang, ogsaa er vedbleven at indskrænke sig dertil, hvilket ligeledes gjælder om de af Universitetet tildelte Prismedaljer, ere derimod de af Universitetet og dets enkelte Fakulteter udstedte testimonia og Attester af væsentlig Betydning over for Staten. Allerede i Fundatsen for Kommunitetet 25. Juli 1569 bestemtes det, at ingen maatte indvies til Præst, forinden han havde erhvervet sit testimonium publicum fra Universitetet[6]), og Forpligtelsen til at løse samme er senere udvidet til andre Embedskandidater[7]).

1860—61 og flg., ved hvilke der under Kommunitetets Udgiftskonto 1. e. bevilges 800 Rdlr. til islandske Studenter, som studere Lægevidenskaben; jfr. Aarbog 1871—73 S. 130, 380; 1875—76 S. 80—83. — [1]) Kopi B. — [2]) Kopi B. S. 110. — [3]) Reskr. sætter dette Beløb i Stedet for et tidligere paa 8 Rdlr. Om Oprindelsen til denne Begunstigelse have vi ingen Oplysning fundet. — [4]) Jfr. nærmere Kopi B. 1770 Nr. 52—57; 287—90; 1775 Nr. 363—64; 367—68; 962—63, m. fl.; ved Resol. 3. Febr. 1783 og 14. Febr. 1784 var Godtgjørelsen fastsat til 35 Rdlr. 90 Skill. aarlig. — [5]) Rtk. Prom. 19. Juli 1789 (Kopi B.). — [6]) Beckman: historia communitatis p. 178. — [7]) Fdg. 10. Febr. 1736 I. § 9; Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV

Dernæst have Fdg. 7. Novbr. 1629 angaaende den teologiske, 10. Febr. 1736 angaaende den juridiske, samt Fdts 7. Maj 1788 Kap. IV § 20—22 og §§ 24—25 angaaende den medicinske og filologisk-historiske med senere dertil sig sluttende Bestemmelser anordnet en Række af Embedsexamina, hvis Bestaaen, til Dels endog med en vis Karakter, har været og, skjøndt i snevrere Maal, fremdeles er en Betingelse for at kunne ansættes i visse Embeder, ligesom den lægevidenskabelige Examens Bestaaen er en Betingelse for Adgangen til at praktisere som Læge. Attester for at have bestaaet visse andre Prøver medføre vel ikke en udelukkende Ret, men dog en særdeles Anbefaling til visse Statsembeder [1], og selv hvor ingen saadan særlig Virkning er knyttet til Beviset for Aflæggelsen af en anordnet Prøve, ligger det dog i Forholdets Natur, at Statsmyndighederne i alle mødende Tilfælde maa tillægge den embedsmæssige Bevidnelse af, at den er bestaaet med et vist Udfald, fuld Troværdighed i Overensstemmelse med dens Indhold, saa at Kandidaten forudsættes virkelig at være i Besiddelse af de Kvalifikationer, Attesten udviser.

5) Endelig maa endnu fremhæves den konsultative Virksomhed i Statssager, som Konsistorium og de enkelte Fakulteter gjennem lange Tider have udfoldet, ligesom Konsistoriums Deltagelse i Tamperetten og Fakulteternes Censormyndighed heller ikke bør glemmes i denne Oversigt.

§ 6.

Det kongelige Universitet. — Fortsættelse.

Naar vi i Henhold til det i foregaaende § udviklede kalde Universitetet for en Statsanstalt, da maa her ved Stat tænkes paa Kongeriget Danmark og indtil 1814 ogsaa paa Kongeriget Norge. Inden for dette Omraade var Kjøbenhavns Universitet, hvad baade Kongen og Universitetet ved Lejlighed fremhæver, det eneste, blot med Undtagelse af det korte Tidsrum fra 1643—1665, da Sorø Akademi ogsaa var et Universitet, og det endnu kortere Tidsrum, i hvilket det ved kgl. Resol. 2. Sept. 1811 grundlagte kongelige Frederiks Universitet i Kristiania, hvortil den første Plan alt var udkastet i 1771 af Biskop Gunnerus [2], var i Virksomhed forinden Norges Afstaaelse ved Traktaten 14. Jan. 1814. Lejlighedsvis er vel til forskjellige Tider fremsat Antydninger og Forslag om Anlæg af et Universitet eller Akademi paa den nørrejyske Halvø [3]; men de ere ikke blevne iværksatte.

Tilbage staar endnu at kaste et Blik paa Universitetets Forhold til

---

§§ 17, 21 og 24; Kgl. Resol. 29. Decbr. 1843; Selmer: Aarbog 1843 S. 6, jfr. Pl. 30. Jan. 1838 § 7; Selmer: Aarbog 1838 S. 138; 1839 S. 46 ff. — [1]) Bekgj. 10. Juni 1851 § 5. — [2]) Nyerup: Annaler S. 396 flg. — [3]) Engelstoft og Verlauff: S. 52, 62—63, hvor Literaturangivelserne findes; Selmer: om Oprettelsen af et Universitet i Jylland. 1851; jfr. ogsaa Tschernings Bemærkning om Anlæg af et underordnet Universitet i Jylland. Folket. Tid. 1. Sess. S. 619.

Hertugdømmerne eller „Fyrstendømmerne og Grevskaberne", som det i Almindelighed hedder i de ældre Tiders Sprogbrug. Kristian III.s Udtalelse i den latinske Kirkeordinans kunde ganske vist synes at vidne om, at det var hans Tanke at grunde et virkeligt Rigsuniversitet [1]); men ligesom Kirkeordinansen ikke blev nogen Rigslov, saaledes blev Universitetet heller ikke noget Rigsinstitut. Der er saaledes aldrig fra Hertugdømmerne blevet krævet noget Bidrag til Universitetets Grundlæggelse eller Vedligeholdelse; men det har fra et finansielt Synspunkt vedblivende været en særlig kongerigsk Institution [2]). Heller ikke har der nogen Sinde været paalagt Hertugdømmernes Studenter en Forpligtelse til at søge Kjøbenhavns Universitet uden i alt Fald alternativt med Kiels og med Sorø Akademi [3]). I Kristian IV.s og Frederik IV s Tid drøftedes Planer til Anlæg af et eget Universitet for Hertugdømmerne [4]), men de Planer bleve ikke til noget, og lige saa lidt fremmedes Grev Zinzendorfs Forslag til Kong Kristian VI. om Anlægget af et Universitet i Slesvig; men i Stedet for indrettedes kun et Gymnasium i Altona [5]).

I Traktaten med Rusland 21. Maj (1. Juni) 1773, hvorved Kongen erhvervede den gottorpske Andel af Holsten, forpligtede han sig derimod til at konservere det i Aaret 1665 af Hertug Kristian Albrecht stiftede Universitet i Kiel [6]), hvis Underhold derefter paalagdes Slesvig og Holsten i Forening, hvilket Fællesskab opretholdtes ved Kdgj. 28. Jan. 1852. I Henhold til en hemmelig Artikel i den foreløbige Traktat med Rusland $^{11}/_{22}$ Apr. 1767 blev der dernæst ved Fdg. 1. Febr. 1768 for begge Hertugdømmers Vedkommende indført et Kielsk Biennium, og skjønt denne hemmelige Artikel ikke optoges i den endelige Traktat af 1773, blev dog Bienniet indskærpet ved Reskr. 21. Septbr. 1774, indtil det ophævedes for Hertugdømmet Slesvig ved Bkgj. 21. Novbr. 1850. Ved Siden deraf bestod imidlertid et Indbegreb af særlige Regler angaaende Adgangen fra Hertugdømmerne til Kjøbenhavns Universitet, og dette har i visse Retninger hævdet sin Betydning som Rigsuniversitet ogsaa i Forhold til dem og i Særdeleshed til Slesvig.

1) Om Frekvensen i det ældste Universitets Tid foreligge ingen Oplysninger; men lige siden Kristian III.s Tid have Studenter fra den sidst nævnte Provins, navnlig fra den rent danske Del deraf, indbefattende Strækningen fra Angel og nord paa, søgt til Kjøbenhavns Universitet [7]).

En nøjagtig Opgivelse af Antallet er ikke mulig, da Universitetets ældste Matrikkel er tabt, og i den næste, som begynder med Aaret 1611,

---

[1]) Cragii Addit. I. S. 86. — [2]) Grdlovsbest. 29. Avg. 1855 § 2. — [3]) Naar der i Reskr. 24. Novbr. 1755 tales om „die verordneten zwei Jahre an Unserer Universität in Copenhagen", da sigtedes derved kun til det i D. L. 2—20—6 paabudte almindelige Biennium. Dette er misforstaaet i Slesv. Prov. Efterretn. I. S. 125. — [4]) Jfr. to Aktstykker om Oprettelsen af et Universitet i Flensborg, meddelte af T. A. Regenburg i Danske Saml. III. S. 193. Højer: Leben Friedrich IV. II. S. 224. — [5]) J. Møller: Mnemosyne IV. S. 187—92. — [6]) Allen: Geschichte der dänischen Sprache im Herzogthum Schleswig I. S. 402—4; Falck: Schlesw.-Holst. Privatrecht III. 2. S. 730—32. — [7]) Slesv. Prov. Efterretn. III. S. 1—26.

findes en Del Studenter anførte under Betegnelsen: Cimber, hvorunder ogsaa Slesvigerne kunne gaa ind, i det der paa sine Steder f. Ex. nævnes Sunderburgo-Cimber og Haderslebiensis-Cimber; men lige fuldt er der Navne nok tilbage, som vise, hvilket forholdsvis betydeligt Tal netop den danske Del af Slesvig har sendt til vort Universitet. I den nævnte Matrikkel, der gaar fra Aar 1611 indtil Aar 1666, have vi saaledes talt 142 Slesvigere, blandt hvilke én er fra Tønning, én fra Bredsted, én fra Slesvig og et Par fra Husum, medens Resten er fra Flensborg, Als, Ærø, Aabenraa, Tønder, Møgeltønder, Hammelev og Haderslev.

Kieler Universitetets Stiftelse voldte dette Besøg kun et midlertidigt Afbræk; thi i de første Aar derefter findes vel kun enkelte Slesvigere immatrikulerede, men derpaa komme igjen flere og flere fra de samme Egne. I Aarene fra 1666 til 1689 findes saaledes 52 indskrevne. Kiels større Nærhed gjorde kun for saa vidt sin Indflydelse gjældende, som en Del Slesvigere nu plejede at deponere dér, inden de droge til Kjøbenhavn. Her behandledes de først paa almindelig Maade. Den 16 Apr. 1682 konkluderes saaledes i Konsistorium, at en Alsatus, som har deponeret i Kiel og nu her begjærer civitatem sine prævio examine, kan admitteres, hvis han ikke har gaaet i danske Skoler. Men senere blev Konsistorium strængere, Slesvigerne bleve vel admitterede uden videre, naar de havde deponeret i Vittenberg eller Jena [1]) eller ved andre tyske Universiteter; men kom de fra Kiel, maatte de først uuderkaste sig en ny Examen her ved Universitetet [2]). Denne Fremgangsmaade var uden Tvivl valgt med Hensigt. Derfor taler navnlig en Supplik, som Universitetet i Aaret 1687 i alt Fald tænkte paa at indgive til Kongen om, at Studenterne fra Fyrstendømmerne og Grevskaberne maatte tilholdes at søge hans eget eneste Universitet. Det var, mærkeligt nok, ikke nogen dansk, men Tyskeren Prof Masius, som undfangede Ideen dertil [3]). Om Supplikken end virkelig maatte være bleven indgiven, har den imidlertid ikke frugtet noget. Først i 1743, da der indførtes Studietvang over hele Monarkiet, og Adgangen til de indenrigske Universiteter følgelig maatte lettes, udkom Reskr. 11. Maj 1743, som paabød, at Rektor og Professores skulde indgive Betænkning og Forslag angaaende Antagelsen af fremmede studiosi og imidlertid, indtil dette var sket, indskrive enhver, som meldte sig. Konsistorium indgav sin Betænkning, og derefter udkom Reskr. 7. Juni 1743, hvorefter studiosi novitii fra Hertugdømmerne skulde antages uden al Examen, naar de medbragte behørig Attest om deres Liv og Levned

---

[1]) 14. Febr. 1683: Johannes Risius, Marcus Buch, Jensenius Corvinus, Haderslebb., monstratis testimoniis ab Academiis Germanicis, in album studiosorum relati sunt. — [2]) A. C. 19. Oktbr. og 30. Novbr. 1695, oven for S. 17 N. 4. — [3]) A. C. 4. Juni 1687: Prof. Masius proponerede, at en Memorial maatte blive opsat til Kongen angaaende, at alle studiosi udi Slesvig og Holsten maatte vorde tilholdte at fortsætte deres Studier ved Kjøbenhavns Universitet, saafremt de i sin Tid vilde nyde beneficia og Promotioner i bemeldte Slesvig og Holsten; m. m. Et udateret Udkast til Memorialen findes foran i Kopi B. 1687; jfr. Verlauff: Prisskrift om det danske Sprog i Slesvig S. 76. Slesv. Prov. Efterret. III. S. 9.

enten fra Rectore scholæ eller fra gejstlig og verdslig Øvrighed under Haand og Segl[1]). Den Tendens, hvoraf dette Reskript fremgik, forsvandt imidlertid sporløst, efter at Kiels Universitet ved Mageskiftet med Rusland ligeledes var bragt under Kongens Scepter; nu blev det „Landesuniversität“ for Hertugdømmerne, som i Forening underholdt det, og hvor deres Studenter forpligtedes til at studere i to Aar. Et Spørgsmaal blev det endog, om ikke Reskriptet selv maatte anses ophævet ved Fundats 7. Maj 1788 Kap. II § 2. Derfor kunde paaberaabes, at Clausula derogatoria i Indledningen maatte medføre, at i hvert Fald ældre Bestemmelser angaaende de i Fundatsen omhandlede Æmner bortfaldt, og Adgangen til Indskrivning henhører netop til de i Fundatsen omhandlede Æmner. Fastholdt man denne Antagelse, maatte igjen Følgen blive, at, da Fdg. 22. Marts 1805 § 1 ophævede den private Indskrivning for alle, undtagen for dem, der vare immatrikulerede ved et fremmed Universitet, kunde ogsaa Personer fra Hertugdømmerne kun faa Adgang til Universitetet enten ved at tage examen artium eller efter at være blevne immatrikulerede ved et fremmed Universitet. Fra denne Forudsætning gaar uden Tvivl Bkgj. 20. Decbr. 1833 ud; thi hvis man, da den blev givet, havde tænkt sig Muligheden af, at Reskr. 7. Juni 1743 fremdeles gjaldt, maatte dens Paabud af en præliminær Examen fornuftigvis ogsaa have omfattet de i Henhold til samme indskrevne, medens Bekjendtgjørelsen nu udelukkende taler om dem, der ere immatrikulerede ved et fremmed Universitet. I 1845 udtalte derfor ogsaa Universitetets Direktion den Anskuelse, at Reskr. ikke længere gjaldt[2]), hvorimod det juridiske Fakultet i en Betænkning af 5. Juli 1839[3]) fastholdt, at Reskr. fremdeles stod ved Magt, hvilken Anskuelse ogsaa Konsistorium vedkjendte sig[4]).

Om Betingelserne for, at Studenter fra Hertugdømmerne kunde stedes til Examen her ved Universitetet, henvises for den ældre Tids Vedkommende til det oven for S. 18 bemærkede[5]). Reskr. 23. Apr. 1745 fritog dem udtrykkelig for examen philosophicum som Betingelse for at absolvere teologisk Embedsexamen, og denne Begunstigelse kunde ikke antages berørt ved Fdg. 11. Maj 1775 § 10; men derimod maatte de paagjældende Studenter, naar de ikke foretrak at absolvere samme Examen, underkaste sig den præliminære Prøve efter Fundats 7. Maj 1788 Kap. II § 2 og III § 8, som vi derfor ogsaa finde Studenter fra Hertugdømmerne aflægge, længe før Bkgj. 20. Decbr. 1833 nærmere regulerede den[6]). At

---

[1]) Jfr. Fdgrne for Hertugdømmerne i Corp. Const. Holsat. I. S. 505—8, Dänische Bibliothek VII. S. 433 ff. — [2]) Selmer: Aarbog 1845 S. 31. — [3]) Skr. 27. Avg. 1839 Note; Aarbog 1845 S. 32—34. — [4]) Jfr. Linde: Meddel. 1849—56 S. 223. — [5]) Jfr. ogsaa A. C. 8. Juli 1719: Studiosus Henning Nissen, Haderslebiensis, som har deponeret til Kiel, maa ikke admitteres til examen theol. uden at sustinere examen philosophicum. — [6]) I en U. D. Indstilling fra Aar 1808 hedder det: I Henseende til de studerende, der komme fra Hertugdømmerne, er i Henhold til Reskr. 23. Apr. 1745, jfr. Fdg. 11. Maj 1755 § 10 og Univ. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. 3 § 8 bleven forholdt paa den Maade, at enhver saadan studiosus, forinden han stedes til Embedsexamen, har underkastet sig en foreløbig Prøve i de

ogsaa de, der vare inskriberede umiddelbart i Henhold til Reskr. 7. Juni 1743, maatte aflægge denne Prøve for at stedes til Embedsexamen, var man fra alle Sider enig om [1]). Promovere kunde Personer fra Hertugdømmerne under samme Betingelser som alle andre [2]).

2) Adgang til Nydelse af akademiske beneficia tilstodes vel af Kristian III. saa vel som af Kristian IV. og Frederik III. enkelte Slesvigere [3]) og af Kristian IV. endog Holstenere [4]); men en lovhjemlet Adgang til Kommunitet og Regens antoges dog ikke at tilkomme Personer fra Hertugdømmerne. Den 27. Febr. 1605 forhandledes Spørgsmaalet i Konsistorium, og skjønt det til Slutning hedder: „nil poterat concludi", vise dog Forhandlingerne tydelig nok, at Professorerne vare mest stemte for den benægtende Besvarelse [5]). Senere synes vel Konsistorium tilbøjeligt til at dispensere for Slesvigeres Vedkommende [6]); men den ældre Regel fastholdtes dog i Rskr. 23. April 1745, uden at der endnu skjelnedes mellem Slesvigere og Holstenere; tvært imod indbefattedes de første i Reglen under Betegnelsen: holsati, i det Matriklen paa mange Steder bruger Udtrykket: Tundera-Holsatus, Haderslebia-Holsatus samt skifter med Udtrykkene: Sunderburgo-Cimber og Sunderburgo-Holsatus [7]), indtil man endelig i Midten af forrige Aarhundrede naaede til Erkjendelse af, at de dog ikke vare egentlige Holstenere, og Reskr. 20. Oktbr. 1758 som Følge heraf bestemte, at indfødte Slesvicenses ikke mindre end andre danske eller norske Studenter skulde antages til at nyde Kosten paa Klosteret, naar de i øvrigt fyldestgjorde Betingelserne derfor, og deres testimonia udviste, at de ikke vare egentlig saakaldte Holstenere, men Slesvigere af Fødsel, „saasom Undersaatterne i Slesvig ikke bør anses for andet, end hvad de virkelig ere, nemlig rette danske, fødte inden Danmarks Riges Grænse" [8]). Indfødsretten 15. Jan. 1776 udvidede ikke umiddelbart Adgangen til beneficia; men efter at Begrebet Indfødsret først var fremkommet, laa det dog nær at give det Anvendelse ogsaa paa dette Punkt; og Bkgj 20. Decbr. 1833 § 4 jfr. Rgl. 11. Febr. 1848 § 3 Nr. 1 forud-

---

Forkundskaber, der havde nærmest Forbindelse med hans Hovedstudium (Indstillings-Protokollen). U. og Sk. D. Skr. 31. Avg. 1822 om, at en stud. medic., som er inskriberet ved Universitetet i Kiel, maa paa samme Maade, som forhen har været tilstaaet andre fra Hertugdømmerne kommende studerende, stedes til en præliminær Prøve i Stedet for den filosofisk-filologiske Examen. — [1]) Jfr. den S. 55 N. 3 cit. Betænkn. — [2]) Ovenf. S. 19. — [3]) Rørdam: I. S. 235; IV. S. 597. Slesv. Prov. Efterretn. III. S. 8, 18. — [4]) Kgbrev 20. Apr. 1627: en Søn af Provst Gerhard Culemann i Rendsborg. A. C. 25. Marts 1625: Eftersom Vilhelmus Alardus Holsatus holder sig fra Kommunitet, indtil hans Kontroversie med Jacob Theodori bliver udført, og derfor var begjærende, at man med det første vilde lade det komme til en Ende, blev sagt, han nok alligevel kunde søge Kommunitet; jfr. A. C. 24. Marts, hvorefter begge de nævnte Personer have været i Slagsmaal sammen. Matriklen 21. Juli 1624: Wilhelmus Alardus Crempensis. — [5]) Rørdam: III. S. 448—49. — [6]) A. C. 5. Oktbr. 1622: Rector proponerede, at Dr. Frederik intercederede for en studioso Flensburgensi at maatte faa Kost udi Kommunitetet, om man skulde tale Magn. Cancellarium til derom. Blev svaret, at Theologi kunde selv derudi dispensere. — [7]) Den 20. Avg. 1775 immatrikuleres Paulus Brandt, Sunderburgo-Holsatus; den 5. Oktbr. 1676 kreeres Paulus Brandt, Sunderburgo-Cimber, til Bakkalavr. — [8]) Jfr. M. Skr. 22. Novbr. 1851; Linde: Meddel. 1849—56 S. 225, 1857—63 S. 56—57.

sætter derfor ogsaa, at Adgangen til akademiske beneficia i Almindelighed staar aaben for indfødte[1]. Selvfølgelig gjaldt i øvrigt de almindelige Betingelser for Adgangen til Stipendia ogsaa for Studenter fra Hertugdømmerne. Navnlig maatte de saaledes til dette Øjemed have bestaaet den filosofiske eller den i Stedet for samme trædende præliminære Prøve, for saa vidt de ikke undtagelsesvis dispenseredes derfra[2].

3) Ligesom Studenterne fra den danske Del af Hertugdømmet Slesvig fra gammel Tid have søgt til Kjøbenhavns Universitet, saaledes have ogsaa Skolerne samme Steds fra dimitteret Studenter dertil[3]. At man i ældre Tid tog imod Testimonia fra disse Skolers Rektorer, var ikke saa underligt, da man gjorde det samme ved Testimonia fra fremmede Steder, som Hamborg og Lybek[4]; men selv i senere Tider, da de statsretlige Begreber vare klarede, og en virkelig retlig Grænse for Dimissionsfriheden opstillet, erkjendtes det dog, at de slesvigske Skoler havde Dimissionsret, saaledes at Eleverne kunde stedes til examen artium i Henhold til et Testimonium fra deres Rektor[5], og efter at examen artium var ophævet, tillagdes der ogsaa Modenhedsbeviser fra slesvigske Skoler samme Retsvirkning som dem, der vare erhvervede ved de kongerigske[6]. Samme Regel anerkjendtes senere i Henseende til de holstenske Skoler[7].

4) Den ved Kjøbenhavns Universitet absolverede teologiske Examen medførte dernæst i Følge Rskr. 6. Apr. 1739 og 24. Novbr. 1755 Adgang til Ansættelse i Slesvig; og disse Bestemmelser stadfæstedes selv efter det Kielske Bienniums Indførelse ved Rskr. 30. Novbr. 1771 og 15. Sept. 1772 samt Verfügung 9. Novbr. 1811[7]) Senere gjennemførtes paa dette Punkt Gjensidighedsprincipet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, saa at den ved Kjøbenhavns Universitet erhvervede teologiske Examen medførte Adgang til Ansættelse ikke blot i Slesvig, men ogsaa i Holsten[8].

5) De i Hertugdømmerne examinerede juridiske Kandidater maatte i Følge Kgl. Resol. 26. Avg. 1826 underkaste sig en Tentamen ved

---

[1]) A. V. Scheel: Kjøbenhavns Universitets Kollegier og Stipendier S. 8. — [2]) Reskr. 2. Avg. 1793. — [3]) Matriklen 15. Apr. 1620: Petr. Eilhardi e schola Hadersleb.; 1. Septbr. 1621: Arnerus Nicol. Therstius e schola Arøchj; 5. Febr. 1629: Georgius Bonnix; Petr. Martini Flor e schola Flensburg, jfr. A. C. 17. Jan. 1629: Tvende scholastici Flensburg, som ikke have kunnet erholde testimonia fra Skolen, der er dissiperet af Fjenden, begjære at deponeres. De kunne admitteres, dersom Decanus in examine finder dem dygtige dertil. 12. Novbr. 1632: Nic. Claudii Emmerløf e schola Flensburg.; 1. Juni 1637: Nic. Petreus; Petr. Volfius e schola Hadersleb.; 7. Juni 1655: Petr. Martini; 16. Novbr. 1657: Petr. Bonnix; 24. Apr. 1662: Laur. Ewaldi e schola Flensburg; 23. Maj s. A.: Matth. Sassius, Asnio-Danus, e schola Hadersleb. m. fl. — [4]) Ovf. S. 16; Matr. 12. Juli 1623: Ancharus Ancharius, Hadersleb. e schola Lubecensi. — [5]) U. D. Skr. 12. Avg. 1834 med Note; Selmer: Akad. Tid. III. S 802. Skr. 27. Avg. 1839 Note; Selmer: Aarbog 1845 S. 31. — [6]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 224. — [7]) Linde: Meddel. 1857—63 S. 55. — [8]) Slesv. Prov. Efterretn. I. S. 127, 130. — [9]) Slesv. Prov. Efterretn. I. S. 129—32. Canc. Prom. 18. Maj 1793. Selmer: Aarbog 1842 S. 43. Linde: Meddel. 1849—56 S. 114—15.

Kjøbenhavns Universitet for at kunne ansættes som Avditører i Armeen, og efter 1848 anordnedes ogsaa Forelæsninger i slesvigsk Ret samme Steds[1].

6) Den ved Kjøbenhavns Universitet erhvervede Grad som Doctor theol., jur. og med. medførte privilegium fori superioris i Holsten og Pinneberg. Det bestemtes ved et Reskr. 9. Okt. 1769, hvorom Konsistorium først fik Kundskab ved dets Bekjendtgjørelse i Adresseavisen. Det tilskrev da Grev Bernstorf for at erfare, om Meddelelsen forholdt sig rigtig, og modtog til Svar et yderst aimabelt Brev af 10. Marts 1770[2], bilagt med et Exemplar af Reskriptet.

7) En Verfügung 27. Febr. 1801[3]) forudsatte endelig, at Kjøbenhavnske Doctores havde licentia docendi ved Kiels Universitet, medens hos os en modsat Regel gjaldt[4].

§ 7.

Universitetets Begreb.

Ved de foregaaende Undersøgelser antage vi saa udførlig at have belyst Universitetets Væsen fra de forskjellige Synspunkter, fra hvilke det kan og bør ses, at vi her kunne nøjes med at sammenfatte Udslaget, for saa vidt som det skal tjene til at danne Rammen for den efterfølgende Fremstilling. I Betragtning af den historiske Organisation, hvori Universitetet er fremtraadt, det almindelige Formaal, som skal realiseres ved samme, og de materielle Midler, der særlig ere bestemte til at tjene dette Formaal, lader Universitetet sig henføre under en Flerhed af Begreber.

I. Fra først af dannede det saaledes en politisk privilegeret Korporation; men efter at dets Repræsentation paa Rigsdagen var bortfalden ved Enevældens Indførelse, og dets almindelige Jurisdiktion er ophævet ved Fdg. 15. Juni 1771, udgjør det i Nutiden ikke længere nogen politisk Korporation, og de Privilegier, som fremdeles tilkomme de akademiske Borgere, ere af ringe Betydning. Men til Trods herfor maa den retshistoriske Fremstilling begynde med at omhandle Universitetet som politisk Korporation, hvorved bliver at undersøge I. den akademiske Korporations Forhold til Stænderne, navnlig Gejstligheden, II. dens Sammensætning, III. dens politiske Repræsentation og IV. Jurisdiktion samt V. de akademiske Borgeres politiske Rettigheder.

II. Universitetet har dernæst fra først af været og er fremdeles en Anstalt, ved hvilken samtlige Videnskaber skulle læres, saaledes at de studerende saa vidt muligt hjælpes frem til at naa de højeste videnskabelige Udmærkelser. Som Følge heraf omslutter det et Indbegreb af

[1]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 283 ff. — [2]) Kopi B. Nr. 391. — [3]) Samml. von Verordnungen für Schleswig og Holstein. — [4]) Jfr. Bevill. 3. Apr. 1839 for Dr. phil. ved Kiels Universitetet A. F. Beck til, uagtet han ikke har promoveret ved Kjøbenhavns Universitet, at holde Forelæsninger samme Steds. Fak.s Erklær. 19. Febr. 1841 og Konsist. Skr. 24. s. M. (Konsist. Arkiv); Linde: Meddel. 1857—63 S. 189, jfr. i øvrigt Prom. 13. Avg. 1796; Engelstoft: Annaler 1810 I. 165.

Lærere og Studenter, hvis Retsforhold blive at fremstille i særskilte Afsnit. Den store Mængde af Universitetets Lærere har derhos fra gammel Tid været organiseret i et Indbegreb af Fakulteter, hvis Antal, Dannelse og Virksomhed udgjør et andet Æmne for Undersøgelsen.

Fakulteternes Hovedvirksomhed har fra først af været at meddele de akademiske Grader, og Spørgsmaalet bliver derfor, om ikke Læren om disse rettest burde sættes i Forbindelse med Fakulteterne; men da det samlede Universitet og dets Tilsynsmyndighed dog til alle Tider, om end paa forskjellig Maade, har taget Del i Promotionerne, bør deres Retshistorie rettest fremstilles særskilt. Dertil er der saa meget mere Grund, som Adgangen til Gradernes Erhvervelse i den nu gjældende Ret for en væsenlig Del er betinget af en forud erhvervet Embedsexamen. Disse Embedsexamina afholdes imidlertid ikke alle af Fakulteterne, og lige saa lidt har dette været eller er det fremdeles Tilfældet med de forskjellige akademiske Examina. Hele Examensvæsenet, blot med Undtagelse af examen artium, der har sin rette Plads i Fremstillingen af Betingelserne for at kunne blive Student, bør imidlertid fornuftigvis fremstilles under ét og som en Følge heraf uden Forbindelse med Fakulteterne. Det samme gjælder om de testimonia publica, som Universitetet meddeler, og de Prisspørgsmaal, som det udsætter, samt Præmierne, som det tildeler.

Den Virksomhed, der saaledes udfoldes af Fakulteterne og Universitetet i dets Helhed, danner i Forening med de enkelte Læreres det samlede akademiske Arbejde, der, som alt bemærket, udkræver et omfattende akademisk Apparat med en Mangfoldighed af Bestanddele, hvis Retsforhold ligeledes blive at fremstille i et eget Kapitel.

Fuldstændig gaar dog Universitetet ikke op i Arbejdet; tvært imod har det fra først af fejret og fejrer endnu sine egne akademiske Fester, hvis Afholdelse har været og er ordnet ved et Indbegreb af særlige Regler, hvis Fremstilling fylder endnu et Kapitel. Det Afsnit, der omhandler Universitetet som Læreanstalt, vil herefter fremstille Indbegrebet af Retsreglerne vedrørende I. de enkelte Lærere; II. Fakulteterne; III. Studenterne; IV. Examina; V. Testimonia publica; VI. akademiske Præmier; VII. akademiske Grader; VIII. akademiske Fester; IX. det akademiske Apparat.

III. Som Følge af, at der fra gammel Tid har været henlagt en egen Formue til Bestridelse af Universitetets Fornødenheder, vil endelig det tredje Afsnit, omhandlende Universitetet som Institut med særlige Fonds, besvare Spørgsmaalene om I. Universitets-Formuens historiske Bestanddele, II. Anvendelse, III. Styrelse, IV. Dispositionsretten derover.

Forinden vi kunne gaa over til Fremstillingen af de foran omtalte Æmner, maa imidlertid forudskikkes et Par almindelige Afsnit, omhandlende dels Universitets-Lovgivningen, dels Universitets-Forvaltningen.

Første Afsnit.

Universitets-Lovgivningen.

§ 8.

Om Retskilderne i Almindelighed.

Den Overskrift, vi have givet dette Afsnit, kunde for saa vidt synes mindre korrekt, som ikke Lovene alene udgjøre Kilden til Universitetets Ret. Tvært imod kunne Kilderne til samme inddeles i saadanne, der have deres Udspring fra Universitetet selv, og saadanne, der ere givne uden fra. De første, der historisk bære forskjellige Navne, som statuta, constitutiones og conclusa, men som vi alle indbefatte under det ene Ord Vedtægter, vil det imidlertid være korrektest at omhandle i Forbindelse med de Myndigheder, fra hvilke de ere udgaaede. Den nærmere Omtale af dem vil derfor hovedsagelig blive gjemt til det efterfølgende Afsnit om Universitetets korporative Organer. Kun forbeholde vi os at gjøre Brud paa Reglen, hvor den historiske Sammenhæng maatte udkræve det, og derfor ville f. Ex. det juridiske Fakultets ældste Statutter blive omtalte i Forbindelse med de af Ærkebispen givne almindelige Statutter.

Med Hensyn til de uden fra givne Retsnormer kan dernæst skjelnes mellem statsretlige og folkeretlige eller mellem Love i videre Forstand og Traktater.

Af Traktater, der umiddelbart have berørt Universitetets Retsforhold, kunne nævnes:

I. Fredstraktaten til Brømsebro 13. Avg. 1645, ved hvilken Halland midlertidig afstodes, og Universitetet mistede Studiiskatten fra samme Provins [1]).

II. Fredstraktaten til Roskilde 26. Febr. 1658, ved hvilken Universitetet mistede samtlige sine Besiddelser og Indtægter fra de skaanske Provinser, hvoriblandt navnlig Studiiskatten [2]).

---

[1]) Den beløb sig ved Afstaaelsen til 67 Rdlr. 3 Ort 20 Sk. aarlig. — [2]) Til Beløb af 383 Rdlr. 3 Ort 12 Sk aarlig.

III. Konvention med Sverrig 1. Sept. 1819, i Henhold til hvilken Skjoldet med den norske Løve udgik af Universitetets Vaaben[1]).

IV. Wienerfreden 30. Okt. 1864, ved hvilken Universitetet mistede Studiiskatten fra Øen Als[2]).

Samtlige disse Traktater give imidlertid ikke Anledning til videre Bemærkninger med Undtagelse af Traktaten 26. Febr. 1658, og de Forhandlinger, som den fremkaldte, ville passende kunne fremstilles i Forbindelse med de Bestemmelser, som ydede Universitetet Erstatning for Tabet. Der er følgelig ingen Anledning til ved Fremstillingen af Universitets ydre Retskilder at lægge særlig Vægt paa andre end Lovene, som have spillet en alt overvejende Rolle ved Ordningen af dets Retsforhold. I det efterfølgende skulle vi da forsøge at give et orienterende Overblik over Universitetslovgivningen i de forløbne fire Aarhundreder; men forinden maa dog omhandles selve de vexlende Myndigheder, fra hvilke Lovene til de forskjellige Tider ere udgaaede.

§ 9.

Om Lovgivningsmyndighederne.

Vi forudskikke den Bemærkning, at Universitetets Tilværelse kun i dets ældste Periode, da Bisperne endnu havde Sæde i Rigens Raad, har været forfatningsmæssig sikret, i det Kong Hans's Haandfæstning 1. Febr. 1483 Art. 34 bestemte: Item disse tre Riger til Hæder og Værdighed skulle vi besørge, at disse Universiteter udi Kjøbenhavn og Upsala blive ved fuld Magt til evig Tid efter Rigens Raads Raad, og Kong Kristian II.s Haandfæstning 22. Juli 1513 Art. 67 saa vel som Frederik I.s 3. Avg. 1523 Art. 70 gjentog: Item skal det Studium i Kjøbenhavn ved Magt blive, som det funderet er[3]). Men en tilsvarende Bestemmelse fandtes ikke i de efterfølgende Haandfæstninger, og de senere grundlovgivende Myndigheder have heller ikke indladt sig paa at træffe særlige Bestemmelser til Fordel for Studiet, i det saadanne hverken fandtes i Kongeloven eller findes i Grundloven. Ordningen af dets Forhold har derfor lige siden 1537 været og er fremdeles ganske overladt den almindelige Lovgivningsmyndighed.

Med Hensyn til de vexlende Indehavere af Lovgivningsmyndigheden bliver at skjelne mellem en Flerhed af Perioder omfattende henholdsvis Tiden, 1) fra 1479 indtil det ældste Universitets Opløsning; 2) fra 1537 til 1660; 3) fra 1660 til 1849 og 4) efter 1849.

Den første Periode adskiller sig fra alle de følgende derved, at der i samme findes ikke blot en statlig, men ogsaa en kirkelig Lovgivningsmagt, udøvet henholdsvis af Paven som hele den katolske Kirkes og samtlige kirkelige Anstalters Overhoved; det danske Episkopat med

---

[1]) Jfr. Skr. 4. og 24. Decbr. 1819, 12. og 13. Jan. samt 16. Febr. 1820 om Forfærdigelsen af et nyt Segl (Kopi B.). — [2]) 30 Rdlr. 84 Sk. — [3]) Geh. Ark.s Aarsberetn. II. p. 58; 64; 78.

Ærkebispen af Lund i Spidsen, som Repræsentant for den samlede danske Kirkeprovins; Ærkebispen af Lund alene som den, hvem Paven havde overdraget Universitetets Indretning; Roskilde Bisp som ordinarius loci og Universitetets Kansler.

Vi skulle senere se, hvor vidt disse forskjellige Myndigheder aktuelt have taget Del i Ordningen af Universitetets Retsforhold.

Den statlige Lovgivning udøvedes i denne Periode gjennemgaaende ikke af Kongen alene, men af ham i Forbindelse med Rigens Raad. Dettes Samtykke er saaledes i Følge Kristian I.s Brev af 1478 blevet indhentet til Erhvervelse af den pavelige Bemyndigelse til Universitetets Indretning og ligeledes til den Peder Albertsen givne Kommission. Endvidere paakaldes Rigens Raads Samtykke i begge de aabne Breve af 24. Juni 1492, ved hvilke Kong Hans overdrog Faxe og Sæby Kirker til Universitetet[1]), og endelig gjælder det samme om Forbuddet 10. Maj 1498[2]), ved hvilket samme Konge indførte Studietvangen i Riget. Kun de enkelte Bestemmelser vedrørende Universitetet i Kristian II.s Lovgivning, navnlig Skoleloven[3]), ere givne uden Rigsraadets Medvirkning.

Grunden til, at Rigens Raad saaledes i den ældste Tid øvede en mere omfattende Andel i Universitetslovgivningen end senere, kan vist nok kun forklares ved det kirkelige Element, som det indeholdt. Efter Reformationen, da det bestod af lutter verdslige Medlemmer, befattede det sig nemlig kun i enkelte Retninger og det endda kun til en vis Grad med Ordningen af Universitetets Anliggender. Blandt den store Mangfoldighed af herhenhørende Bestemmelser, udgaaede i et Tidsrum af over 120 Aar, har Rigsraadet kun medudstedt Fundatsen af 2. Septbr. 1539[4]) og Gavebrevet af 29. Septbr. 1555[5]) paa en Del Jordegods til Universitetet samt Frederik II.s saakaldte ny Fundats af 11. Septbr. 1571, ved hvilken en større Mængde Gods henlagdes til Professorernes Underhold[6]). Ved Gavebrevet af 1555 er derhos den Mærkelighed, at et den 20. Maj s. A. alene under Kongens Haand og Segl udstedt Exemplar kasseredes, og et andet i øvrigt ligelydende under 29. Septbr. 1555 medforsegledes af Rigens Raad og af den udvalgte Tronfølger[7]). Derimod har Rigens Raad ikke haft nogen Andel i Udstedelsen af Kristian IV.s novellæ constitutiones saa lidt som i de forskjellige Bestemmelser, ved hvilke Kristian IV. og Frederik III. funderede en Række Professorater og Stipendier. Man kan derfor sige, at Rigsraadets Samtykke kun udkrævedes ved Overdragelser af betydeligere Ejendomme til Universitetet. En anden end denne rent kvantitative Grænse lader sig

---

[1]) Verlauff: S. 18 og 83. — [2]) Rørdam: IV. S. 130. — [3]) Verlauff: S. 86. — [4]) Cragii Additam. III. p. 136. — [5]) Kristian III.s Historie Supplem. S. 154—56. — [6]) Rørdam: IV. S. 235—36. — [7]) Rørdam: I. S. 233. Da det ikke direkte vedkommer Universitetet, skulle vi her kun i forbigaaende tilføje, at Kristian III.s Gavebrev af 29. Septbr. 1555, ved hvilket der skjænkedes 39 sjællandske Kongetiender til det almindelige Hospital til 20 fattige Studenters Underhold, samt Frederik II.s Fundats for Kommunitetet ogsaa ere medudstedte af Rigens Raad.

ikke drage, da det Gods, som overdroges ved de senere Fundatser, var af ganske samme Art som det, der skjænkedes ved den ny Fundats, nemlig Kapitelsgods. Til Paalæg af Afgifter i Universitetets Interesse udkrævedes selv i Kristian III.s Tid ikke Rigsraadets Samtykke, i alt Fald ikke, hvor Afgifterne paalagdes kirkelige Institutioner og Stiftelser. Det viser Kgbrevet 13. Juli 1557 angaaende det hebraiske Professorat, der funderedes paa Studiiskatten fra Lolland og Falster. Deri omtales ikke Rigsraadets Medvirkning[1]), og lige saa lidt omtales den i de Breve, der paalagde Kapitlerne og Klostrene at udrede visse Beløb til fattige Studenters Underhold ved Universitetet. At Rigsraadet derimod samtykte i Skattepaalæg paa Universitetets saa vel som paa andet Bøndergods, behøver kun i forbigaaende at anmærkes i denne Fremstilling.

Ved Enevældens Indførelse bortfaldt Rigens Raad, og fra den Tid indtil 1849 tilkom Lovgivningsmagten udelukkende Kongen.

Efter at Provinsialstænderne vare blevne indførte, maatte vel deres Kompetence i Henhold til Adg. 28. Maj 1831 § 4 efter Omstændighederne ogsaa kunne strække sig til Bestemmelser vedrørende Universitetet; men ordentligvis betragtedes saadanne dog som liggende uden for deres Myndigheds Sfære. I alt Fald har ingen af de Forskrifter, ved hvilke Universitetets Forhold i Tidsrummet fra 1836 til 1849 ere blevne ordnede, været forelagt Stænderne. Begge dets Normalreglementer bleve saaledes givne henholdsvis ved kgl. Resol. 25. Novbr. 1836 og 18. Novbr. 1844, uden at Stændernes Betænkning derover var indhentet. Heller ikke medvirkede de ved den Række Bestemmelser, der ikke blot omordnede bestaaende Examina[2]) og regulerede Adgangen dertil[3]), men ogsaa indførte ny, til hvilke der dels knyttedes ny Retsvirkninger[4]), dels saadanne, som tidligere i alt Fald til en vis Grad havde været forbundne med andre Examina[5]). Pl. 28. Jan. 1840 angaaende Ret til Lægepraxis for den Udlænding, der har taget Examen her i Landet, og Pl. 21. Juli 1842 om det gjensidige Forhold mellem de ved Kjøbenhavns og Kiels Universitet meddelte Karakterer ere ligeledes udstedte af Kongen paa egen Haand. Det samme gjælder endelig om det akademiske Sportelreglement af 29. Jan. 1839. Vel kan man nu ikke overalt lægge afgjørende Vægt paa de foranførte Kjendsgjerninger, naar Spørgsmaalet bliver om i Nutiden at fastsætte Grænsen mellem den lovgivende og den udøvende Magts Kompetence i Universitetets-Anliggender, i det Stændernes Myndighed i Følge den oven anførte Forskrift ikke strakte sig til alle Bestemmelser af Lovgivningsindhold; men en vis Betydning kan og bør dog paa enkelte Punkter tillægges dem som Vidnesbyrd om

[1]) Kong Kristian III.s Historie Supplem. S. 160—61. — [2]) Fdg. 30. Decbr. 1839 angaaende Forandring i Fdg. 26. Jan. 1821; Bkgj. 26. Apr. 1847 om en forandret Indretning af den filosofiske Examen. Bkgj. 18. Maj s. A. angaaende den teologiske Examen. — [3]) Bkgj. 18. Maj 1847 angaaende gjentagen Adgang til Embedsexamen. — [4]) Bkgj. 14. Septbr. 1838. — [5]) Pl. 30. Jan. 1838 angaaende Indførelsen af en forenet medicinsk-kirurgisk Examen.

den historiske Retsopfattelse, fra hvilken den grundlovgivende Myndighed maa antages at være gaaet ud.

Bemeldte Grænsebestemmelse havde ingen videre Interesse, saa længe Kongen var Eneindehaver af den samlede Statsmagt. Derimod har Grundloven 5. Juni 1849 § 2, jfr. Grl. 28 Juli 1866 § 2 indført en Adskillelse mellem den lovgivende og udøvende Magts Subjekt og paa den Maade medført Nødvendigheden af en Skjelnen imellem Love i stræng Forstand og Anordninger, der udgjør det ejendommelige for den sidst omtalte Lovgivningsperiode i Modsætning til den foregaaende. Ogsaa i akademiske Anliggender opstaar derefter Spørgsmaalet om, hvor den udøvende Magts Kompetence hører op, og Lovgivningsmagtens begynder. Besvarelsen af dette Spørgsmaal, som vel har været rejst ved forskjellige Lejligheder, men dog ikke spillet nogen videre Rolle i Praxis[1]), vil til en vis Grad kunne finde Sted i Henhold til et formelt Kjendemærke, for saa vidt som de siden Grundlovens Tid givne Love ikke kunne ophæves eller forandres ad administrativ Vej, med mindre de selv maatte indeholde den fornødne Hjemmel dertil, hvorimod den udøvende Magt er stillet frit over for de Anordninger, den selv har udstedt. Men naar Spørgsmaalet bliver om Ophævelse eller Forandring af Bestemmelser, givne før 1849, eller om at udfylde den bestaaende Lovgivning ved ny Forskrifter, da maa Afgjørelsen bygges paa et materielt Kriterium, og som et saadant, der i Almindelighed kan tjene til Vejledning ved de konkrete Tilfældes Afgjørelse, kan mærkes det, som er udviklet i en Betænkning fra det juridiske Fakultet af 18. Apr. 1874[2]). Derefter er Administrationen i Almindelighed kompetent, saa længe der kun handles om Iværksættelse af saadanne Foranstaltninger, der, med Fastholdelse af Universitetets almindelige fundatsmæssige Anlæg og Formaal, indskrænke sig til at lempe Gjennemførelsen deraf i Overensstemmelse med de vexlende Tiders Krav, saa vidt som de for Haanden værende Midler og Kræfter tilstede det. I modsat Fald maa under alle Omstændigheder den fornødne Bevilling meddeles af den finanslovgivende Myndighed. Den tilkommer det nemlig i Følge Grl.'s §§ 48 og 49 at træffe Bestemmelse om Universitetets Indtægter og Udgifter, da dets Budget lige siden 1849 har været optaget paa Finansloven, og for saa vidt Bevillingerne knytte sig til Foranstaltninger, hvis Drøftelse ligger uden for en Finanslovsbehandlings Omraade, vil det yderligere være nødvendigt at ty til den ordinære Lovgivningsmagt. Dens Medvirkning maa derhos søges, selv om økonomiske Hensyn ikke maatte nøde dertil, naar der handles om Forandring i selve de almindelige Grundsætninger, hvorpaa Universitetets Ordning hviler, og de almindelige Formaal, som det er bestemt til at fremme.

---

[1]) Skr. 8. Apr. 1850 med Note; 19. Novbr. 1852 med Note; Linde: Meddel. 1849—56 S. 804; Goos: Aarbog 1873—75 S. 3—7—9. — [2]) Goos: Aarbog 1873—75 S. 3—4, jfr. S. 8.

I Overensstemmelse med det opstillede Synspunkt har man navnlig besvaret det Spørgsmaal, om den udøvende Magt kunde indrømme Kvinder Adgang til Universitetet. Da Indrømmelse af en slig Adgang kun gav Universitetet Lejlighed til i et videre Omfang at virke for den Opgave, som Fundatsen stiller det, at fremme og udbrede Videnskabens Dyrkelse, ansaas en Lov ikke for nødvendig dertil; men Adgangen indrømmedes ved Adg. 25. Juni 1875, jfr. Bekgj. 28. Juni 1876[1]). En Oversigt over det Indbegreb af Forskrifter, vedrørende Universitetet, der siden 1849 ere givne af Statsmagterne, turde ogsaa vise, at de i Almindelighed have vedkjendt sig den foranførte Grænsebestemmelse. I fuldkommen Overensstemmelse dermed finde vi nemlig efter Grundloven kun givet enkelte Love eller Lovbestemmelser, som særlig og umiddelbart vedrøre Universitetet[2]); de aarlige Finanslove have derimod foruden de ordentlige ydet en Række overordentlige Bevillinger navnlig til den omfattende Forøgelse og delvise Fornyelse af det akademiske Apparat, der har fundet Sted siden Grundloven[3]); og endelig har den udøvende Magt været allermest virksom i Henseende til Ordningen af de akademiske Anliggender. Foruden, som før bemærket, at have forundt Kvinderne Adgang til Universitetet, har den navnlig truffet Bestemmelser angaaende Universitetets korporative Organisation ved Indførelsen af den akademiske Lærerforsamling og Oprettelsen af et nyt Fakultet ved Bkgj. 18. Sept. 1850. Ligeledes har den reformeret Ordningen af de akademiske Promotioner og Grader ved Bkgj. 19. Maj 1854, jfr. Bkgj. 26. Apr. 1855; 3. Jan. 1865, 7. Juni 1866 og 15. Maj 1872, hvorved navnlig Magistergraden i det filosofiske samt Licentiatgraden i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ere blevne afskaffede[4]). Endelig har den ordnet Examensvæsenet ved en Række Bestemmelser angaaende Realexamina[5]) og Adgangsexamina[6]), af hvilke der endog gives administrativt bestemte ved Siden af de lovbestemte[7]), akademiske[8]) og Embedsexamina. Med Hensyn til

[1]) Goos: Aarbog 1874—75 S. 3—19, jfr. 1875—76 S. 39—42. — [2]) Lønningslove 12. Jan. 1858; 19. Febr. 1861; 25. Marts 1871; Lov 1. Apr. 1871 §§ 7 og 10; Lov 8. Jan. 1872, jfr. Lov 26. Maj 1868 §§ 2, 3 og 4; Lov 29. Decbr. 1862 om det kgl. naturhist. Museums Overgang til Universitetet; Lov 6. Juli 1867 § 4 om Erhvervelse af Grunden til botanisk Have og Observatoriet; Lov 3. Marts 1852 om Selvejendoms Indførelse paa det Kjøbenhavns Universitet m. fl. tilhørende Bøndergods, jfr. Lov 24. Febr. 1865. — [3]) Se om det ny Universitetsbibliotek Linde: Meddel. 1857—63 S. 530—32; om det ny Observatorium, Linde: Meddel. s. St. S. 558—63; om et nyt Anatomikammer, Finanslov 1862—63 Univ. Post 10. a.; om det kemiske Laboratorium, Linde: Meddel. s. St. S. 549—55; det fysiologiske Laboratorium, Finanslov 1866—67 Univ. Post. 12; Anm. p. 169 ad 12; den botaniske Have, Goos: Aarbog 1871—73 S. 384, 1874—75 S. 75—126, 417—18; om Rundetaarns Reparation, Finanslov 1866—67, 1867—68 Univ. Post 12 og 13; Festsalens Dekoration, Finanslove fra 1862—63 til 1865—66 Univ. Post 14.; jfr. Prof. Aagesens Oversigt i Goos's Aarbog 1874—75 S. 385. — [4]) Jfr. Bkgj. 30. Avg. 1871 om Ophævelsen af den med Doktorgraden i de forskjellige Fakulteter forbundne Rang. — [5]) Bkgj. 10. Oktbr. 1850; 1 Avg. 1857; 12. Marts 1861; 15. Maj 1867; 19. Maj 1870; Adg. 5. Avg. 1871 § 3, jfr. § 2; Bkgj. 25. Avg. s. A. — [6]) Bkgj. 13. Maj 1850; 30. Novbr. 1864; 15. April 1865; 31. Maj 1866; 19. Maj 1870; Adg. 1. Juli 1872, jfr. Lov 1. Apr. 1871 § 7. — [7]) Bkgj. 22. Maj 1874, jfr. Bkgj. 12. Apr. og 6. Oktbr. 1869. — [8]) Bkgj. 7. Sept. 1850; 8. Septbr. 1871.

disse sidste har den udøvende Magt ikke blot fuldbyrdet den nærmere Ordning af tidligere paabudte[1]) samt omordnet bestaaende Examina i Henseende til Form og Indhold[2]) og nærmere reguleret deres Virkninger[3]), men endog indført helt ny med særlige Retsvirkninger[4]) for slesvigske juridiske Kandidater og forhenværende slesvigske Embedsmænd. Herved maa imidlertid vel fastholdes, at disse Embedsexamina saa vel som de før omtalte Adgangsexamina hovedsagelig kun i Formen adskille sig fra de almindelige, da de i Realiteten ere anlagte paa at give samme Garanti som disse. Blandt hele den anførte Række Bekjendtgjørelser er der derfor næppe nogen, som kommer i Strid med det opstillede Synspunkt, undtagen maaske Bkgj. 13. Maj 1850 angaaende Ophævelse af Exam. art. og Indførelse at en Modenhedsprøve ved Universitetet; men den Uregelmæssighed, som derved maatte være begaaet, er i hvert Fald senere rettet ved Lov 1. Apr. 1871.

Den almindelige Myndighed til Ordningen af et vist akademisk Anliggende, som i Henhold til den opstillede Grundsætning maatte tilkomme Administrationen, indskrænkes dernæst ikke ved den Omstændighed, at Lovgivningen forudsætningsvis maatte have anerkjendt en vis bestemt Ordning deraf og knyttet sine Forskrifter til samme. Til Trods herfor vil tvært imod den udøvende Magt kunne reformere i samme Omfang som ellers, hvorefter det maa overlades Lovgivningsmagten fra sin Side at træffe de Foranstaltninger, som den stedfundne Forandring maatte nødvendiggjøre Saaledes havde Lov 26. Maj 1868 §§ 2, 3, 4 gjort en Bestaaen af de med de juridiske Examina forbundne praktiske Prøver til Betingelse for at kunne beskikkes til Sagfører; men desuagtet ophævedes disse Prøver ved Adg. 30. Juni 1871, og derefter forandredes bemeldte Forskrift ved Lov 8. Jan. 1872[5]).

Til Bestemmelse af Grænsen mellem den lovgivende og udøvende Magts Kompetence i enkelte Retninger kan i øvrigt mærkes:

1) Forskriften i Grundlovens § 47 om, at ingen Domæne kan afhændes uden ved Lov, finder ikke Anvendelse paa de Universitetet tilhørende Ejendomme, der kunne afhændes i Henhold til en kongelig eller, for saa vidt Talen er om Ejendomme under 2 Tdr. Hartkorn, en ministeriel Resolution[6]). Denne Regel har dog mindre praktisk Interesse, efter at Universitetets Bøndergods er bortsolgt i Henhold til Lov 3. Marts 1852, jfr. Lov 24. Febr. 1865.

2) Til Fastsættelse af akademiske Gebyrer behøves ingen Lov

---

[1]) Bkgj. 10. Juni 1851 om den statsvidenskabelige Examen, jfr. Pl. 10. Avg. 1848. — [2]) Jfr. om den teologiske: Bkgj. 23. Decbr. 1849, 30. Avg. 1851, Resol. 16. Novbr. 1871; om de juridiske: Adg. 30. Juni 1871; om den medicinske: Bkgj. 26. Avg. 1851, 22. Jan. 1858, 21. Jan 1861; 12. Juli 1870, jfr. Bkgj. 1. Marts 1873 om Indretning af Tandlægeexamen; om den filologisk-historiske Skoleembedsexamen Adg. 2. Febr. 1849, Bkgj. 13. Avg. 1873. — [3]) Bkgj. 28. Maj 1851. — [4]) Bkgj. 7. Juni og 28. Juli 1856; 7. Marts 1865. — [5]) Jfr. om de Tvivl, som dette Forholds Ordning foranledigede, Goos: Aarbog 1871—73 S. 50—58. — [6]) Kgl. Resol. 9. Juni 1850; Linde: Meddel. 1849—56 S. 942—43.

men den kan ske ved kgl. eller ministeriel Resolution[1]). For Rigtigheden af denne i Praxis fulgte Fremgangsmaade kan navnlig paaberaabes det oven for bemærkede om, at Sp. Rgl. 29. Jan. 1839 ikke har været forelagt Stænderne, og at akademiske Gebyrer følgelig ikke historisk ere blevne opfattede under Synspunktet af Skatter, der som saadanne i Følge Grl.'s § 47 vilde være at paalægge ved Lov.

3) Medens den udøvende Magt frit kan dispensere fra administrative Forskrifter, kunne Bevillinger og Undtagelser fra Forskrifter af Lovgivningsindhold ogsaa i akademiske Anliggender kun meddeles i Overensstemmelse med Grl. § 32. Denne sidste Forskrift er dog uden stor Interesse for Universitetet, da de allerfleste af de Normer, fra hvilke der plejede at dispenseres i Tiden før 1849, vist nok vare af administrativ Natur, saa som Bkgj. 20. Dcbr. 1833[2]), Fdg. 9. Jan. 1824 § 2[3]) og Forskrifterne om Pastoralseminariets Besøg[4]); men den turde paa den anden Side dog have en vis Betydning, naar Spørgsmaalet bliver om Dispensation fra Pl. 28. Jan. 1840[5]) eller fra de fundatsmæssige Bestemmelser angaaende Adgangen til Nydelse af Universitetets Stipendier. Disse sidste Bestemmelser ere de eneste, med Hensyn til hvilke Spørgsmaalet findes rejst, og baade Ministeriet og Konsistorium vare ved den Lejlighed enige om, at de maatte betragtes som en Helhed, saa at det til at hjemle Dispensationen fra de enkelte Forskrifter var tilstrækkeligt, at de overhovedet vare ansete for dispensable[6]).

§ 9.

Lovgivningen.

Medens vor almindelige Lovgivning ikke har været Gjenstand for en hyppig Kodifikation, gjælder det modsatte om den akademiske, der gjentagne Gange er bleven samlet i saakaldte „Fundatser“. I snævrere Forstand betegner dette Udtryk Indbegrebet af de Regler, der ordne Universitetets økonomiske Grundlag i Modsætning til dem, der ordne dets Forhold som Læreanstalt[7]); men i videre Forstand betegnes derved hele Indbegrebet af Lovforskrifter vedrørende Universitetet i Modsætning til Vedtægterne eller constitutiones academiæ[8]), og i denne videre Bemærkelse, der vist nok kan siges at være den sædvanlige, vil Ordet ordentligvis ogsaa blive taget i denne Fremstilling.

---

[1]) M. Skr. 18. Decbr. 1871; Kgl. Resol. 16. Maj 1874; Skr. 31. Marts 1876; Bkgj. 28. Juni 1876; Goos: Aarbog 1871—73 S. 64, 1873—75 S. 26, 1875—76 S. 37, 42. — [2]) Selmer: Aarbog 1839 S. 88, 1841 S. 70, 1843 S. 51, 1844 S. 59, 1849 S. 79. — [3]) Selmer: Aarbog 1840 S. 31, 1843 S. 57—58, jfr. Goos: Aarbog 1871—73 S. 105—6, 1873—75 S. 71. — [4]) Ovfr. S. 26, jfr. Selmer: Aarbog 1843 S. 50; Goos: Aarbog 1871—73 S. 43—44, 1873—75 S. 28, 1875—76 S. 42—43. — [5]) Selmer: Aarbog 1843 S. 50. — [6]) Linde: Medd. 1849—56 S. 804—5. — [7]) Jfr. Fundatio et ordinatio universalis scholæ Hafniensis 10. Juni 1539, Cragii Additam. III. S. 89—136. Fundation og Stiftelse for det kongelige Universitet i Kjøbenhavn 31. Marts 1732. Ny Fundation og Anordning for Kjøbenhavns Univ. 7. Maj 1788. — [8]) D. L. 2—20—2, hvor det hedder, at Professorerne skulle gjøre deres Embede

De tre Fundatser af 1539, 1732 og 1788 afgrænse de Hovedperioder, hvori Fremstillingen af Universitetslovgivningen bliver at inddele. De omfatte derfor henholdsvis Tidsrummet fra 1479–1530, 1539–1732, 1732—1788 og efter 1788. Inden for de to mellemste Perioder maa atter for Oversigtens Skyld sondres mellem en Flerhed af kortere Tidsrum, hovedsagelig bestemte ved de enkelte Kongers Regeringstid. For den første og sidste Periodes Vedkommende kunne vi derimod nøjes med at give en samlet Udsigt over Lovgivningsvirksomheden i dens Helhed.

§ 10.
Første Periode.
1479—1530.

Som foran fremhævet, ere de Lovbestemmelser, vi møde i denne Periode, dels kirkelige, dels statlige; men af Hensyn til den historiske Sammenhæng kan denne deres forskjellige Egenskab dog ikke bestemme Fremstillingens Orden. Tvært imod ville de første grundlæggende Forskrifter blive omtalte tidsfølgevis. Vi begynde derfor med

I. Pave Sixtus IV.s Bulle 19. Juni 1475 [1]. Angaaende dens historiske Skæbne mærkes, at den, uvist hvorledes, skal være kommen i Peder Syvs Eje [2] og af ham igjen være overdraget til Kongen, der atter tillod, at den maatte overgives i Universitetets Gjemme [3], hvor den i den nyeste Tid er bleven gjenfunden. Nedenstaaende Citat fremhæver derhos særlig, at Bullen af Kongen overleveredes til Peder Syvs gode Ven [4] Ole Rømer, som derfor vel nok tør antages at have haft en vis Andel i den stedfundne Erhvervelse. Bullens Affattelse, der ikke er fri for at være noget skjødesløs, i det den indeholder et større Antal Skrivefejl [5], har til Dels afgivet Mønstret for Affattelsen af Tübinger Universitetets Stiftelsesbulle [6], der ogsaa er udstedt af Pave Sixtus IV.

Angaaende Bullens almindelige Indhold og Betydning er det fornødne bemærket i Indledningen S. 11, 32 og 40.

II. Kristian I.s tidligere omtalte Brev af 4. Oktbr. 1478 [7], hvortil der slutter sig en Række senere Bekræftelsesbreve [8], anføres i Almin-

---

efter Fundatsen og constitutiones academiæ, jfr. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. VII § 9: Denne Fundation. — [1]) Tillæg. Den er første Gang trykt i Program ved Rektorskiftet 1775 og derefter i Münters Magazin für Kirchengeschichte des Nordens I. S. 59 ff., jfr. Verlauff S. 3 Note k. — [2]) Dr. Fr. Winkel-Horn: Peder Syv S. 24. — [3]) A. C. 12. Febr. 1698: Magn. Rector nedlagde udi Skabet hos Universitetets Capital Dokumenter Sixti quarti Bullam paa Universitetets Fundats og den in originali. Samme Bullam, som tilforn ej har været udi Universitetets Gjemme, har Hs. kgl. Maj. leveret til Justitsraad Rømer og tilladt, at den herefter maatte være udi Universitetets Gjemme. — [4]) Anf. Skr. S. 30. — [5]) Jfr. Tillægget. — [6]) Bøck: Geschichte der Universität Tübingen, Anhang S. 6, 7, 12, 13. — [7]) Tillæg. Brevet er optrykt efter Thura: Hafnia hodierna S. 327, dog med Rettelse af enkelte Fejl, der ogsaa have indsneget sig i hans Text, som i øvrigt er korrekt og fuldstændig. Oversættelser af Brevet findes i Hvitfeldt, Danmarks Krønnike II. S. 957—55, Holbergs Danmarks Historie I. S. 731 og Wolfs Encomion regni Daniæ S. 341. — [8]) Jfr. Breve af Ærkebiskop Jens Brostrup 18. Oktbr. 1478, af Oluf Mortensen 4. Novbr. 1478; Rørdam: IV. S. 3—5 samt af Kong Hans 1480 og 6. Apr. 1482; Thura S. 13—14, jfr. ogsaa Ærkebispens Brev 28. Novbr. 1479; Scr. R. D. VIII. S. 359.

delighed under Benævnelsen Kristian I.s Fundats[1]), en Benævnelse, som dog kun lader sig forklare af Mangel paa en virkelig Fundats. En saadan har nemlig Kristian I. slet ikke udstedt, skjønt man kunde fristes til at tro det modsatte, naar der i A. C. 7. Novbr. 1657 citeres Kristian I.s Fundats Art. 11 og 15[2]). Men da der ellers ikke findes Spor til en slig Fundats, maa Citatet aabenbart bero paa en Forvexling med Ærkebispens Statutter. I Følge sit hovedsagelige Indhold gaar det ovennævnte Brev, som ogsaa fremhævet af Kong Hans[3]), ud paa en Fuldmagt eller Kommission; men for Retshistorien har det dog især Interesse ved det Indbegreb af Privilegier, som det tilsiger Universitetet. Dets Bestemmelser angaaende conservatores og judices bleve vel forandrede ved Fundatsen af 1539, men i øvrigt bekræftede denne udtrykkelig de Privilegier, som det havde meddelt[4]), og da Fundatsen 3. Marts 1732 § 90 end videre conserverede Universitetet ved alle de Friheder, hvormed Kongens Forfædre havde forlenet det, maatte de af Kristian I. givne Privilegier fremdeles staa ved Magt, hvorfor vi ogsaa finde hans „Fundats“ citeret af Konsistorium endnu i Aaret 1763[5]), indtil den Fritagelse fra Underkastelse under den almindelige Øvrighed, som den fra først af havde tilsagt Universitetet, ganske bortfaldt ved Fdg. 15. Juni 1771.

III. Statuta Almæ Universitatis Studii Haffnensis. Det er allerede lejlighedsvis antydet, at disse Statutter i Overensstemmelse med Pavebullen ere givne af den Lundske Ærkebisp Jens Brostrup. I Fortalen erklærer han efter en Indledning i sædvanlig Stil at have udstedt dem de consilio magnifici domini rectoris pro tempore et venerabilium dominorum doctorum, licentiatorum et magistrorum ejusdem sæpedictæ universitatis juratorum, og i et Brev fra Ærkebispen til Universitetet af 28. Oktbr. 1479 hedder det yderligere, at de ere samlede „cum concilio vestro, XLVII in numero“, samt, at han oversender dem med Universitetets Sendebud, som i den Anledning ere blevne skikkede til ham[6]), hvorfor det er urigtigt, naar Verlauff[7]) paastaar, at Brevet kun bebuder dem. Tvært imod ere de givne og meddelte Universitetet ved selve det anførte Brev.

---

[1]) Cragii Additam. III. S. 123: in principio fundationis, quæ facta est per Christianum primum; Bartholin p. 6; m. fl. — [2]) A. C. 7. Novbr. 1657: R. E. Brochmand voterer: maximum og det farligste momentum, saa vidt mig synes, i denne Sag (om Adgangen til Konsistorium for tert. prof. medic. ord. Erasm. Bartholin) er dette at observere, at slig Dispensation og Forandring (i Reglerne om Adgangen) er en forbeholden Højhed og hverken Professores eller nogen anden vedkommende, saa som af Christiani I. Fundatione Artt. XI. og XV. udtrykkelig ses og erfares. Hvilken Fundation, undtagen hvis siden derudi af Christiano 3tio og siden efterkommende Konger Akademiet til bedre Skik, Gavn og Fremtarv er vorden forandret ved særlige fundationes, diplomata og rescripta, endnu i alt andet ved sin fulde vigor beror, som den, der os baade af Frederico 2do, Christiano 4to iblandt flere af Kongerne deres naadigst Ratifikation til Observans er kommenderet saa vel som ogsaa per continuam praxin af decessores nostros saaledes i mange Sager i Ære og Agt tagen, det Protokollerne videre skal udvise og forklare. — [3]) Thura l. c. — [4]) Cragii Additam. III. S. 123. — [5]) S. 32 N. 6. — [6]) Scr. R. D. VIII. p. 360: cum oratoribus vestris, super hac re ad nos missis, quos benigne suscepimus et andivimus, ... transmittimus. — [7]) S. 7.

Haandskriftet, i hvilket disse statuta ere bevarede, findes nu paa Universitetsbiblioteket i Samlingen Additam. Nr. 299. 4to og har tidligere hørt til den Samling, der ejedes af Etatsraad Jens Rosenkrantz [1]) til Favrskov og Kvitzovsholm († 1695) og siden for største Delen kom i Arne Magnussens Hænder. Det er Pergament med nyere Indbinding, indeholdende 2 Læg, hvert paa 10 Blade, og derhos 3, der senere ere tilsyede; paa første Side staar næsten udvisket: Liber Statutorum Alme Universitatis Studii Haffnensis; den næste er ubeskreven. Derefter følger paa S. 1—3 Begyndelsen af de 4 Evangelier i Vulgatas Text [2]); S. 4. en Tegning af den korsfæstede Kristus med en Kvinde paa hver Side af sig, og S. 5—7 de Edsformularer, der i Tillægget ere trykte som Anmærkninger til Statutt. Art. 3. 4. 8. 11. 44. 47 samt efter denne sidste Artikel. Den forandrede Affattelse af juramentum notarii, der er er trykt som Anmærkning til Art. 47, daterer sig dog først fra en senere Tid, da den er indført med Niels Hemmingsens Haand [3]); men de andre ere skrevne med samme Haand som Statutterne. S. 8 indledes disse med den Fortale, som antydes i Ærkebispens foranførte Brev [4]), og fortsættes indtil S. 34 midt paa Siden, hvor de pludselig afbrydes uden nogen egenlig Slutning; men Samlingen maa desuagtet antages at være fuldstændig, da den netop indeholder det Antal, som ogsaa nævnes i Brevet, nemlig 47 [5]). De nærmest efterfølgende Blade ere ubeskrevne, skjønt linierede ligesom de foregaaende indtil S. 42. Paa denne Side findes nedskrevet med en Haandskrift, der i alt Fald meget ligner den foregaaende, den Bestemmelse fra Aaret 1487 angaaende Rektorvalget, der er trykt i Tillægget som Anmærkning til Statutt. Art. 1. Hermed ende de to Læg; men paa S. 43 findes dernæst med en utvivlsomt anden Haand indført den i samme Anmærkning trykte Omarbejdelse af Statutt. Art. 1 og 2. S. 44 følger Bestemmelsen fra 1497 om Messen for Universitetets Velgjørere, S. 45—46 Fortegnelse over de Bøger, som Peder Albertsen gav til Universitetet, og S. 46 nederst ligeledes med Niels Hemmingsens Haand den juramentum theologi recipiendi et professorum, som er trykt i Scr R. D. VIII. S. 335 og hos Rørdam IV. S. 6, men ikke gjenaftrykt i Tillægget, da den ikke staar i nogen virkelig indre Forbindelse med de oprindelige Statutter.

Vi have dvælet saa udførlig ved Beskrivelsen af det anførte Haandskrift, fordi det maa antages at indeholde selve det oprindelige Udkast eller, for strængt at følge Ærkebispens Udtryksmaade, selve den Renskrift af det oprindelige Udkast til Statutterne, der af ham blev overleveret Universitetets Udsendinge tillige med Brevet af 28. Oktbr. 1479 og derfor har Krav paa den Opmærksomhed, der skyldes en Relikvie fra selve Universitetets Stiftelsesaar. Denne Paastand skulle vi tillade os at begrunde nærmere.

---

[1]) Verlauff: Efterretn. om det store kgl. Bibliotek S. 96. — [2]) Matth. I. v. 1—16; Mark. I. v. 1—8; Luk. I. v. 1—4; Joh. I. v. 1—14. — [3]) Rørdam: I. S. 6. — [4]) Scr. R. D. VIII. S. 259. — [5]) Side 69.

Allerførst maa fastholdes, at en formel Udfærdigelse af et beseglet Exemplar af Statutterne slet ikke har fundet Sted. Dette bevises ved den Passus i Ærkebispens Brev af 28. Oktbr. 1479, som lyder: statuta cum quadam præfatione præmissa, quorum minutam originalem, collacionatam et auscultatam, nobis reservamus. Minuta originalis kan ikke betyde andet end selve det oprindelige af Bispen godkjendte Udkast, hvoraf Universitetet modtog en med en Fortale indledet Renskrift. I fuldkommen Overensstemmelse hermed er den Skikkelse, hvori Statutterne findes indførte i det foreliggende Haandskrift, og man kan følgelig ikke grunde nogen Indvending mod vor Paastands Rigtighed paa den abrupte Form, hvori de foreligge.

Ærkebispens Udtryk: minutam originalem nobis reservamus, viser dernæst, at det oprindelige Udkast til Statutterne ikke hidrørte fra ham, da han ellers ikke havde behøvet udtrykkelig at forbeholde sig det. Udkastet maa derfor antages at være udarbejdet ved Universitetet, hvilket ogsaa af andre Grunde har Formodningen for sig. Selv om intet udtrykkeligt Vidnesbyrd derom forelaa, vilde det vel været i høj Grad rimeligt, at Peder Albertsen tillige med de andre Doktorer og Magistre hovedsagelig havde besørget Arbejdet ved Statutternes Udfærdigelse. Men til Overflødighed erklærer Ærkebispen udtrykkelig selv i Brevet, at han har overladt Udførelsen af sine Forretninger ved Universitetets Oprettelse til Vicekansler Peder Albertsen i den Grad, at det endog siges at være oprettet ved ham, ligesom Statutterne selv vidne om Rektors og Lærernes Medvirkning. Den naturligste Forklaring af de oven anførte Ord er herefter den, at Universitetets Udsendinge medbragte et Udkast, som rimeligvis alt forinden havde modtaget Ærkebispens foreløbige Godkjendelse, og en derefter forfattet Renskrift, af hvilken Ærkebispen efter en forudgaaende Jævnførelse beholdt den første, medens den anden tillige med Brevet, som legitimerede dens Gyldighed, overgaves Universitetets Udsendinge. Men denne Renskrift maa netop antages at have været indført i den foreliggende liber statutorum. Hele Udstyrelsen af denne med Begyndelsen af de 4 Evangelier og Billedet af den korsfæstede kan aabenbart ikke anses som en Tilfældighed, men har fornuftigvis skullet tjene til en Slags Indvielse af den Bog, der var bestemt til at optage selve det renskrevne Udkast. At man begyndte med at indføre Edsformularerne, lader sig forklare som Følge af den praktiske Trang til deres Brug, som nødvendiggjorde, at de indførtes først og særskilt.

For at liber statutorum indeholder det renskrevne Udkast til Statutterne, taler end videre den Omstændighed, at den medgaves Professorerne, naar de droge til Tinge for at værge Universitetets Rettigheder[1]); thi

---

[1]) A. C. 27. Apr. 1826: Tvende af Professorerne skal drage til Herredag, enten Dr. Th. Fincke did kommer eller ikke, da skal dog en anden der hen. Og skal M. Joh. Erasmi sig resolvere, om han kan komme til at drage eller ikke, og lovede M. Gelstrupius at ville tage vare paa i hans Fraværelse, om han did forrejser. Og fik Joh. Erasmi alle Dokumenter, nemlig de to kgl. Domme, Universitetets Fundats, Roskilde Kapitels Dom, juramentorum librum; 29. Apr. s. A. Dr. Thomas og Fogden skal gives en Fuldmagt nomine universitatis, og skal dem med-

ved saadanne Lejligheder medgives, saa vidt muligt, ikke Afskrifter, men Originaler, og naar netop liber statutorum medgaves ved en slig Lejlighed, viser det følgelig, at Universitetet ikke havde noget mere originalt Exemplar af Statutterne end det i samme indeholdte.

Endelig kunne vi endnu som et Faktum, der i høj Grad støtter vor Antagelse, fremhæve, at den oprindelige Bestanddel af det her omhandlede Haandskrift, hvori Statutterne ere nedskrevne, utvivlsomt er ældre end Aar 1487, i det Statutternes Artt. 1 og 2, hvis Bestemmelser forandredes ved den i Aaret 1487 fattede Beslutning angaaende Rektorvalget, findes overstregede, og denne Overstregning efter Blækkets Farve at dømme maa være sket samtidig med, at Antegnelsen om samme Beslutning er indført S. 42. Den forudgaaende Del af Haandskriftet maa følgelig have existeret allerede før 1487. Men naar saa er, forklares dens Tilblivelse vel naturligst ved at henføres til selve Aaret 1479.

Vilde man endnu spørge, hvorledes det kan forenes med den Betydning, vi i det foregaaende have tillagt Haandskriftet, at Universitetet ikke har gjemt det omhyggeligere, end at det har kunnet komme i fremmede Hænder, da er Forklaringen heraf heller ikke vanskelig. Som det S. 71 N. 1 anførte Sted af Akterne viser, fandtes det endnu i Aaret 1626[1]) i Universitetets Værge, og det samme var fremdeles Tilfældet i Aaret 1664; thi da Universitetet i Henhold til kgl. Befaling af 1. Oktbr. s. A. indleverede samtlige sine fundationes, leges, constitutiones og statuta til Revision i Statskollegiet, fandtes deriblandt, som det fremgaar af en Opsats, der findes i Gehejmearkivet[2]) og vil blive omtalt neden for, nogle statuta in membrana[3]); men ved den Lejlighed ere de formodentlig bortkomne og først senere gjenerhvervede paa den tidligere omtalte Maade.

I Henseende til Statutternes Kilde er den Paastand bleven fremsat, at de i det væsentlige ere affattede i Overensstemmelse med Statutterne i Bologna. Det er Professor A. Kall, der af Münter[4]) citeres som Hjemmelsmand for dens Rigtighed. I Henhold til Münters Udsagn er derefter Paastanden om denne Overensstemmelse, der ofte endog skal være ordret, bleven gjentagen af Verlauff[5]), og med Henhold til ham udtaler atter Dr. Rørdam[6]), at der vedtoges en Række almindelige Statutter for Univer-

---

gives Universitatis Fundats, liber veterum juramentorum et statutorum, de to kongelige Domme de anno gratiae, Roskilde Kapitels Dom, et Forsæt at nedlægge mod M. Søren og Kopi af M. Søren Nielsens juramenta, som han har præsteret universitati. Sagen, som der her handles om, have vi ikke fundet Lejlighed til at granske. — [1]) Jfr. ogsaa Rørdam: III. S. 651, hvorefter statuta veteris academiæ i Aaret 1603 fandtes i bibliotheca vetus. — [2]) I en Pakke: Kjøbhvns Universitet ang. Nr. 39. — [3]) I Slutningen af Opsatsen er nemlig tilføjet: NB. At efterse de statuta in membrana, om noget derudi findes stridende mod H. K. Majts Arve-Regering. — [4]) Magazin für Kirchengeschichte I. S. 351—52: Die Statuten der ältern Universitäten und besonders der so berühmten Bolognesischen, waren das Muster, nach welchem die Gesetze für die zu Kopenhagen verfasst wurden. Eine Vergleichung dieser Statuten mit jenen würde die Übereinstimmung deutlich zeigen, welche oft wörtlich ist, wie mich Hr. Professor Abraham Kall belehrt hat. — [5]) Jfr. hans Skrift S. 7, 41, 42. — [6]) I. S. 9.

sitetet nærmest i Overensstemmelse med dem, der gjaldt for Universitetet i Bologna, som i det hele var det Forbillede, hvorefter den kjøbenhavnske Højskole indrettedes. Til en vis Grad kan vel Pavebullens Henvisning til Bolognas Universitets Privilegier forklare, hvorledes man er naaet til at søge Kilden ad den Vej; men der bliver lige fuldt noget uforklarligt i Münters foranførte Bemærkning; thi et Eftersyn af Bolognas Statutter, som findes paa det kgl. Bibliotek, vil vise, at der ikke er mere Overensstemmelse mellem dem og de kjøbenhavnske, end der overhovedet er mellem forskjellige Universiteters Statutter. Kilden til de kjøbenhavnske er derfor ikke de bolognesiske, men de kølnske. Formodningen maatte i og for sig være herfor; thi da Peder Albertsen hentede Lærere fra Køln, var det rimeligt at medtage Statutterne samme Steds fra, og det har han ogsaa gjort. Derfor siger allerede A. Sørensen Vedel, at Universitetet stiftedes efter den Sædvane med Bøger og Læsning, som der holdes i deres Studium udi Køln [1]), og et Blik paa begge Universiteters Statutter, saaledes som de ere aftrykte i Tillægget [2]) Side om Side, vil vise, at denne Paastand indeholder den reneste Sandhed. Af samtlige de 61 kølnske Statutter ere kun 9 aldeles udeladte blandt de kjøbenhavnske [3]). Af disse ere to fuldstændig originale, nemlig §§ 13 og 58 om Mulkt for dem, der ikke give Møde ved Lærerforsamlingerne eller Messerne. Bestemmelserne i §§ 1 og 2 om Rektorvalget og Messerne ere ogsaa affattede paa en mere selvstændig Maade, og ligeledes findes der i § 44 tilføjet en lille selvstændig Bemærkning om Pedellernes Lønning, men i øvrigt ytrer Originaliteten sig kun i enkelte indledende Udtryk, saa som i §§ 19, 39, 43. En Sammenligning mellem Kolonnerne vil dernæst vise den Mangfoldighed af Kildens Artikler, der ere optagne enten aldeles uforandrede eller i alt Fald kun med Forandringer i Affattelsesmaaden. Det Privilegium, som i Følge de kølnske Statutter tilkom Munkene af de fire Tiggerordener, bestaaende i, at de ikke behøvede at lade sig immatrikulere, er saaledes gaaet fuldstændig uforandret over i de danske Art. 25. Ligeledes har disses Art. 15 uforandret optaget de kølnske Statutters Straffebestemmelser om 6

---

[1]) Verlauff: S. 6. — [2]) Der have vi ladet optrykke vore Statutter (der tidligere ere trykte delvis i Abraham Kalls Program 1776; fuldstændig, men lidet omhyggelig i Scr. R. D. VIII. S. 333—46; bedre, men ikke diplomatisk nøjagtig i Münters Magasin I. S. 350—78), og i Kolonnen til højre Kilden, som er: Statuta antiqua universitatis generalis studii Coloniensis de anno 1398 sexto decembris publicata, efter: F. J. Bianco: Die alte Universität Köln und die spätern Gelehrtenschulen dieser Stadt. Köln 1855 I. Anlagen S. 6 flg. Til yderligere Jævnføring er derhos vedføjet Henvisninger til Statutterne af Aar 1385 for Universitetet i Wien, der ere trykte hos R. Kinck: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien 2ter Bd. Wien 1854 S. 73—87. — [3]) Art. 16 og 17 om Prædikener og Messer ved Universitetet. 30—32 om Fakulteternes Oppebørselsbetjente og Gebyrer. 34, at ingen Doktor eller Magister maatte modtage noget for at stede en Skolar til Bakkalavreatet eller en Bakkalavr til at blive Licentiat, nisi pauca esculenta vel poculenta aut modicum jocale, si ex mera liberalitate offerantur. 39, at den, der uden lovligt Forfald vægrede sig ved at overtage Rektoratet, skulde bøde 2 Mark Sølv og lige fuldt være Rektor. 53, at ingen maatte læse eller disputere, naar Kongregation holdtes. 60, om Boghandleres Ed.

Maaneders suspension a regentia Paa enkelte Steder ere dog Kildens Bestemmelser blevne sammendragne, saa som i Art. 34, eller forkortede, hvilke Forkortelser imidlertid ere foretagne paa en lidet tænksom Maade. Dette gjælder saaledes om Art. 9., der regulerer Indkaldelserne til Universitetets Forsamlinger. I dens Kilde findes en Bestemmelse om, at Bakkalavrer i et af de højere Fakulteter kunne repræsentere Fakultetet, dog kun, naar de ere Doctores eller Magistri i et andet; denne Bestemmelse er udeladt i Artiklen. Som Følge heraf burde imidlertid ogsaa Artikel 13 være bleven omredigeret; men denne Følge har man ikke lagt Mærke til, og derfor tales der i Artiklen om Fakultetsundergivne, som kunne repræsentere Fakultetet, og saadanne, der ikke kunne det, hvilken Tale vilde være aldeles uforstaaelig, naar Kilden ikke gav Opløsningen paa Gaaden. I Art. 15 er ligeledes Kildens Forskrift bleven sammendragen paa en saadan Maade, at den er bleven temmelig uforstaaelig. I nogle Artikler er der end videre foretaget Forandringer, begrundede i Forskjellen mellem de kølnske og kjøbenhavnske Forhold. Saaledes taler Artikkel 22 om Personer de familia domini nostri regis serenissimi, medens Kilderne have ex dominis de consilio. Betegnende er derhos den lille Bemærkning, som vore Statutter i Art. 27 have føjet til Bestemmelserne om Klædedragten og Forbuddet mod Vaabenførsel: per hoc tamen prælatis et viris nobilibus nequaquam volumus præjudicare. Andre Uoverensstemmelser ere endelig mindre vel forklarlige og bero maaske paa Trykfejl, f. Ex. naar det i vore Statutter Art. 10 hedder, at Rektor ikke maa foranledige mange Møder, i Særdeleshed ikke om smaa Ting (super parvis factis), medens Kilden har: om egne Ting (super propriis factis), hvorimod de Wienske Statutter ogsaa akcentuere Anliggendernes Vigtighed (nisi super articulis notabilibus).

En udførlig Oversigt over Statutternes Indhold er givet af Verlauff[1], til hvilken vi nøjes med at henvise, i det vi kun tilføje et Par smaa Oplysninger. Verlauff synes saaledes ikke at have forstaaet Meningen med Udtrykket: convocare universitatem per sacramentum, som forekommer i Art. 10, i det han har føjet et Spørgsmaalstegn til. Meningen deraf er utvivlsomt en Indkaldelse til Forsamlingen i den strængeste Form ved Paakaldelse af den Ed, vedkommende havde svoret[2]). Det er dernæst urigtigt, naar Verlauff[3]) forstaar disputatio de quolibet om en Disputats over et selvvalgt Æmne. Udtrykket betyder ligefrem en Disputats over hvad som helst. Saadanne Disputatser, ved hvilke en Person traadte frem og erklærede sig parat til at disputere med hvem som helst om hvad som helst, spillede en stor Rolle ved de ældre Universiteter[4]). Endelig er den receptor facultatis, som Verlauff omtaler i Noten S. 43, kun kommen med ved en Inkurie, da de almindelige Bestemmelser om

---

[1]) S. 41—54. — [2]) Kinck: I. S. 84 Note 92, hvor der nævnes en Række Indkaldelses-Formularer: sub poena non contradicendi, sub poena trium, quatuor etc. grossorum, sub juramento. — [3]) S. 45. — [4]) Jfr. Kinck: I. S. 75—76 og Statt. fac. art. ved Kølns Universitet hos Bianco: Anlagen S. 59.

receptores, som fandtes i de kølnske, netop ere udeladte i vore Statutter. I øvrigt ville de Bestemmelser i Statutterne, der have særlig Interesse i forskjellig Retning, blive fremhævede paa sine Steder i det følgende.

Statutternes Gyldighed betragtedes i alt Fald ikke af Universitetet som bortfalden ved den ny Fundats; men det tillagde dem tvært imod vedvarende bindende Kraft, for saa vidt som de ikke kom i Strid med senere Bestemmelser. Saaledes finde vi dem ikke blot citerede i et Relegationsprogram fra Aaret 1603 af Prof. jur. N. Theophilus[1]), men de medtoges ogsaa i Aaret 1626 paa Tinge, og endnu den 19. Febr. 1660 paaberaaber Rektor Joh. Vandal sig i Anledning af en Strid med Biskop Svane, at det efter statuta academiæ hørte ham til tanquam p. t. rectori academiæ congregationes facere, og at han efter samme statuta ej maatte multiplicere congregationes, hvilket netop er forbudt i de ældste Statutters Art. 10. At de fremdeles vare gjældende i det hele, for saa vidt de ikke vare ophævede i det enkelte, erkjendte ogsaa R. E. Brochmand den 7. Novbr. 1657, i det han specielt citerede Art. 11 og 15[2]), skjønt under urigtig Henførelse deraf til Kristian I.s Fundats. Ved den paagjældende Lejlighed var sat under Debat, hvor vidt Rasmus Bartholin, der af Kongen var udnævnt til tertius professor medic. ord., som saadan kunde faa Adgang til Konsistorium, og Paakaldelsen af Statutternes Artt. 11 og 15 kan da nogenlunde passe.

IV. Statuta facultatis utriusque juris. Ærkebispens ovenomtalte Brev af 1479, ved hvilket de almindelige Statutter meddeltes Universitetet, paalagde dette at udarbejde udførligere og speciellere Bestemmelser for de enkelte Fakulteter, da de efter andre Universiteters Skik og Sædvane trængte til særlige Statutter. Nogen sikker Hjemmel for at antage, at dette Paalæg er bleven efterkommet i Henseende til de andre Fakulteter, haves ikke. Udtrykket statuta facultatis artium, som findes i det juridiske Fakultets Statutter[3]), er nemlig efter al Rimelighed overført fra fremmed Kilde, skjønt en saadan ikke lader sig paavise særlig for det paagjældende Stykkes Vedkommende; for det juridiske Fakultet er derimod bleven udarbejdet i alt Fald et Udkast til Statutter. At det kun er sket i dette, lader sig naturlig forklare som Følge af, at netop det juridiske Fakultet blomstrede fremfor noget andet i det ældste Universitets Tid; og hertil kommer end yderligere den Omstændighed, at Vicekansler Peder Albertsen, som efter Ærkebispens Vidnesbyrd særlig virkede for Universitetets Indretning, tillige var Dekan i samme Fakultet[4]), ligesom han ogsaa var den første, der blev promoveret til Doctor in jure canonico.

Udkastet er bevaret i et Papirshaandskrift, som Verlauff erklærer for omtrent samtidig med Universitetets Stiftelse, hvilken Paastand vi ganske

[1]) Rørdam: I. S. 113. — [2]) Ovfr. S. 69. — [3]) Jfr. Ærkebispens Brev. — [4]) Scr. R. D. VIII. S. 355. — [5]) Scr. R. D. VIII. S. 349. — [6]) Findes i Kongens Bibliotek, gl. kgl. Saml. 3199. 4to. Statutterne ere trykte i Scr. R. D. VIII. S. 347—56, jfr. Verlauff S. 55 Note.

tiltræde[1]). Omslaget bærer Titlen: statuta facultatis utriusque juris. De fremtræde i lignende Form som de almindelige Statutter, saaledes at der er forudskikket en længere Fortale, hvori det til Slutning hedder, at Dekanen og Repræsentanterne for det juridiske Fakultet i et lovlig sammenkaldt Møde enstemmig have udarbejdet (condidimus) og i den efterfølgende Skikkelse nedskrevet de paagjældende Statutter samt paalagt alle, hvem det vedkommer, at offentliggjøre dem til sin Tid og paa sit Sted, for at alle ret kunne indse og forstaa, hvad vi ville, at vort Fakultets undergivne skulle iagttage, da vi ikke for Fremtiden ville tilgive nogen deres Overtrædelse paa Grund af overfladisk Uvidenhed. Derimod findes hverken Datum, Segl eller Notarialattest i Slutningen, og heller ikke findes noget Steds omtalt, at Universitetets Samtykke er bleven indhentet, hvilket Samtykke dog i Følge de almindelige Statutters Art. 21 var ubetinget nødvendigt til deres Gyldighed. Formel Retskraft har saaledes næppe tilkommet de her omhandlede Statutter, men at de dog ere blevne efterlevede i Praxis, lader sig næppe betvivle. Et Fakultet, hvori der forefaldt en saadan Række Promotioner[2]), som i det juridiske før 1530, maa fornuftigvis have haft Statutter, og at man lod sig nøje med kun at have dem i Skikkelse af et Udkast, er slet ikke saa forunderligt, da Exemplet var givet med de almindelige Statutter.

Angaaende disse Statutters Kilde kan dernæst mærkes, at forskjellige Partier deraf ligeledes ere hentede fra det juridiske Fakultets Statutter i Køln[3]). Dette gjælder saaledes navnlig om de to sidste Stykker de graduatis alienis supervenientibus og de juramentis graduandorum. Ligeledes er Afsnittet de promovendis ad licentiam i alt væsentligt hentet fra samme Kilde. Af Afsnittet de studentibus nostrae facultatibus et eorum statu stemme de første 5 Artikler med de kølnske, men de to sidste ikke. Paa lige Maade stiller Forholdet sig i Henseende til de to sidste Artikler i Afsnittet de promovendis ad gradum baccalaureatus, medens de to første stamme fra Køln. Det samme er til Dels Tilfældet med den første Art. de vacationibus, medens Resten af Bestemmelserne derom ikke kan føres tilbage til samme Kilde, og i Afsnittene de doctorisandis, de forma examinis, de modo legendi et librorum ordinatione ere ligeledes kun enkelte Bestemmelser hentede der fra, medens Fortalen, Forskrifterne de decano facultatis utriusque juris, samt qualiter doctores incedere debeant, endog ikke for nogen Del kunne føres tilbage dertil. Dermed være det nu ingenlunde sagt, at de ere selvstændige Udarbejdelser; rimeligvis ere de overførte andet Steds fra. Derfor taler ogsaa selve Indholdet, i Følge hvilket der f. Ex. forudsættes en Flerhed af ordinære legentes baade i den romerske og i den kanoniske Ret. Denne Forudsætning vilde Statutterne næppe have vedkjendt sig, hvis de fra først af vare udarbejdede med det kjøbenhavnske Universitets Forhold for Øje Angaaende

[1]) Fra Tidsangivelserne 1500 og 1516, der findes i Haandskriftet, kan ikke med Sikkerhed sluttes, da det Læg, hvorpaa de staa, er senere tilsyet. — [2]) Scr. R. D. VIII. S. 355. — [3]) Bianco: Anlagen S. 50—59.

deres Indhold henvises i øvrigt til Verlauffs Oversigt[1]) og til vedkommende Steder i den efterfølgende Fremstilling.

V. Af senere kirkelige Bestemmelser vedrørende Universitetet i dets ældste Periode kunne dernæst mærkes forskjellige Dotationer, saa som Bevilling 20. Juni 1514, ved hvilken det danske Episkopat paalagde samtlige Landets Kirker en Skillings Afgift til Fordel for Universitetet[2]). Biskop Johannes Jepsens Overdragelse 23. Septbr. 1511 af Præsentationsretten til St. Jakobs Alter i Vor Frue Kirke til Universitetets Syndikus[2]) og Biskop Lavge Urnes Stiftelse 2. Decbr. 1522 af Smørum og Ledøje Kirker til et Præbende, hvis Indehaver skulde holde Forelæsninger ved Universitetet[3]).

Med Hensyn til disse sidste Dispositioner maa dog erindres, at de vare af en noget ejendommelig Natur; thi medens utvivlsomt Kirkens Henlæggelse af Gods til rent kirkelige Formaal maatte anses som en legal Akt af samme Natur som Statens Henlæggelse af en Del af sin Formue til Anvendelse for særlige Statsøjemed, havde dens Overdragelse deraf til en Anstalt, i hvilken tillige Staten var interesseret og berettiget, en noget anden Karakter. Vedkommende forpligtedes nemlig derved ikke blot i samme Omfang, som en Lovgiver ellers forpligtes ved den Art Overdragelser til de ham underlagte Anstalter og Individer, men ogsaa over for en anden selvstændig Myndighed, Staten. For saa vidt fik den Slags Dispositioner i det ældste Universitets Tid en vis retlig bindende Karakter i Lighed med private Overdragelser, og dette gjaldt ikke blot om de kirkelige i Forhold til Staten, men ogsaa om de statlige, der ville blive omtalte neden for, i Forhold til Kirken. Men da de dog i øvrigt ere af væsentlig samme Natur som de senere Fundatser paa Gods til Universitetet, bør de ikke forbigaas paa dette Sted, hvorimod de private Donationer selvfølgelig ikke vedkomme Lovgivningen[4]).

Af kirkelige Bestemmelser angaaende Universitetet som Læreanstalt er den vigtigste Biskop Lavge Urnes Forbud 25. Juni 1527 mod at nogen, der ikke var Bakkalavr eller Præst, maatte studere Teologi ved Universitetet[5]).

VI. Blandt de verdslige Herskere søgte navnlig Kong Hans at fremme Universitetets Blomstring ved sit tidligere omtalte Forbud[6]) samt Henlæggelse af Faxe og Sæby Kirker dertil, hvorhos han endnu i Aaret 1512 skal have forøget Universitetets Indtægter saa vel som Lærernes Antal[7]), om hvilken Foranstaltning dog intet nærmere er bekjendt. Henlæggelsen af de foran nævnte Kirker til Universitetet stadfæstedes ved Kong Fre-

---

[1]) S. 54—59. — [2]) Verlauff: S. 85—86. — [3]) S. 88—89. — [4]) I taknemmelig Erindring om Universitetets ældste Velgjørere skulle vi dog paa dette Sted fremhæve, at Povl Laxmand stiftede St. Peders Alter i vor Frue Kirke for en Mester in studio, at Peder Albertsen skjænkede 4 Boder i St. Pederstræde til dette Alter, og at Dronningens Livlæge Clavs de Polonia skjænkede Facultas artium en Sum, for hvilken dette kjøbte to Gaarde af Prioren i Helligaands Hus (Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre S. 104, 126, 160). — [5]) Nyerup: Litt. i Middelald. S. 424 Note. — [6]) Ovfr. S. 44. — [7]) Thura: S. 30.

derik I.s Brev 23. April 1530[1]), hvorledes denne Konge var virksom for at skaffe Universitetet Indtægter af det gejstlige Gods, i det han navnlig ved Brev 3. Juli 1529 til Roskilde Kapitel opfordrede dette til i Forening med Bispen og Kapitlet i Kjøbenhavn at bestemme, at Præsentationsretten til Vikarier og Præbendor ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn overdroges til Universitetet. For at denne Opfordring har baaret Frugt, taler allerede Thuras Bemærkning ved Aar 1529: Ho anno Fredericus I. jus presentandi canonicos rectoribus magnificis academiæ Hafn. clementissime indulsit[2]), og det samme fremgaar yderligere af et Indlæg 11. Marts 1660 i den Strid, som Konsistorium førte med Biskop Svane om Besættelsesretten til Taarnby Degnekald. Som Bilag til bemeldte Indlæg fremlagdes det anførte Brev med Tilkjendegivelse af, at derudi bona capituli Hafniensis gives og tillægges Kjøbenhavns Universitet, omtrent 10 Aar før Kirkeordinansen nogen Tid er udgangen[3]). Denne Paastand er nu vel urigtig[4]); men Indlægget gaar dog ud fra, at Universitetet i Henhold til Brevet erhvervede Taarnby Kirke fra Kjøbenhavns Kapitel[5]), og saaledes forklares den Ytring i Pontoppidan Annales II. S. 833, der syntes Verlauff[6]) noget uforstaaelig.

§ 10.
Anden Periode.
1539—1732.

Kong Kristian III. gjenoprettede Universitetet den 9. Sept. 1537, i det han paa den Dag i Frue Kirke i Overværelse af Rigens og Byens Raad samt hele Menigheden skjænkede Universitetet baade Indtægter og Privilegier samt til Slutning lagde Scepteret i den beskikkede Rektor Kristen Torkelsen Morsings Haand[7]) med Paabud om, at han i Forbindelse med Dekanerne selv skulde træffe de fornødne Bestemmelser angaaende Lærervirksomheden, hvilket Paabud blev efterkommet ved Fastsættelsen af en foreløbig Læseplan, hvorefter Forelæsningerne begyndte den 28. Oktbr. 1537, indtil selve Fundatsen for Universitetet ud-

[1]) Verlauff: S. 32 Note æ. — [2]) Thura: S. 40. — [3]) Hvad vore Dokumenter sig belange, med hvilke jura Academica Taarnby Kald anlangende klarlig bekræftes, da fremlægges nu først højlovlig Ihukommelse Kong Frederik I.s Brev, dateret Anno 1529 sabbato infra octavas visit. Mariæ, litr. B., hvorudi osv. (Indlægget i Konsist. Arkiv blandt Dokum. ang. Taarnby Kirke). — [4]) Jfr. om Kapitelsgodsets Skæbne: Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre S. 79—80. — [5]) Iblandt samme Kjøbenhavns Kapitels Gods har ogsaa været Taarnby Kirke med sin Pension 7 lødige Mark, som bevises med Kantors og menige Kapitels aabne Pergamentsbreve, dat. 1538 die S. Dorotheæ virginis, hvorudi de unde og forlene Hr. Laurits Pedersøn deres Kapitels Kirke og Sogn Taarnby paa Amager m. m. Efter at nu samme Kirke efter de Kannikers Død, som den udi deres Livs Tid i Forlening havde, er kommen til Universitetet med bemeldte Kapitels Kirke, som nu er templum academicum, kaldet vor Frue Kirke, tilhørende Universitetet med alle sine Appertinentier og Rettigheder, da har Rektor og Professores A. 1566 den 27. Maj kaldet en Sognepræst til Taarnby Kirke ved Navn Hr. Jørgensen osv. — [6]) S. 32 Note z. — [7]) Ordinatio lectionum in Academia Hafniensi; nunc per regiam majestatem instaurata, Anno domini MDXXXVII; Cragii Additam. III. p. 123.

stedtes af Kongen og Rigens Raad paa Herredagen i Odense den 10. Juni 1539. I Følge forskjellige Poster i Universitetets Regnskab fra 1538—39 maa det dog antages, at Fundatsen har været affattet forinden [1]), og at Rigsraadets Virksomhed kun har indskrænket sig til Beseglingen [2]). Fundatsen udstedtes i to originale Exemplarer. Det ene Hovedexemplar, som ikke blot var beseglet, men ogsaa underskrevet af Kongen og Rigens Raad [3]) og udstyret med megen Elegance af Universitetet [4]) samt ved Rektorskiftet overleveredes enhver ny Rektor af den fratrædende, brændte i Aaret 1807 [5]); men det andet, som kun er underskrevet af Kongen, medens det er beseglet baade af ham og af de 22 Rigsraader, hvorfor det er mindre rigtigt, naar det i A. C. 23. Marts 1620 benævnes en Kopi af Fundatsen, er i den nyeste Tid bleven gjenfundet og haves nu i Konsistoriums Arkiv. Kongens store Segl, som hænger ved, skriver sig rimeligvis fra Aaret 1555, da han beseglede Fundatsen med sit ny Majestætssegl [6]). Fundatsen er trykt i N. Cragii: Historia Christiani III. Additam. III. S. 89—136. En Sammenligning med den bevarede Original viser imidlertid, at Aftrykket lider af forskjellige Fejl. Afset fra rent formelle Unøjagtigheder [7]), er nemlig paa et Par Steder Meningen

---

[1]) D. M. III. 1. S. 73: Udgifter til Universitetets Behov her i Byen: for Pergament, adapteret til Universitetets Fundats 1½ Mark; for to hele Pergament-Skind, som Behov gjordes til Fundatsen, 3 Mark; for den, der pronuntierede Notario, da han skrev Fundatsen, 12 Mrk.; for Fundatsen blev bunden 3 Mrk.; jfr. dog Rørdam: I. S. 115, hvor det antages, at der i de anførte som i flere andre Poster kun er Tale om private Afskrifter af Fundatsen. — [2]) Anf. Skr. S. 71: Item Dr. Christiernus til Tærepenninge, da han selv tredje for til Fyn efter Universitets-Fundatsens Besegling udi den almindelige næst forleden Herredag 5 Dlr. 3½ Mrk. 4 Sk. — [3]) Rørdam: I. S. 238 Note 2. — [4]) Universitetets Regnsk. 1646—47: For et skønt „Offverteche" af Eg med Jærnhængsel til at lægge Fundationem regiam auro dignissimam udi, at forfærdige in perpetuum universitatis et actus rectoratus ornamentum og for et nyt Egeskrin til sigillum, som ikke bruges uden in sollenni rectoratus resignatione og altid bliver hos Magn. Rectorem i god Forvaring 1 Rdl. 1 Ort 8 Sk.; for 1½ Alen rødt Fløjl, som blev brugt til at overdrage samme Fundatsens „Teche" med og til scrinium 6 Rdl. 1 Ort; Hans Schalle, Bogbinder, som gjorde deraf et fuldkomment Futteral, overdrog Fundatsen og Skrinet og besatte Skrinet med fuld Knipling; gjorde et Cardevan Futteral til Skrinet, fodret „Techet" med rødt Bay 1 Rdlr. 2 Ort; for Bay til samme Teche 1 Ort 12 Sk.; for samme Futteral at forgylde paa Snittet 1 Rdl.; for en Alen Guldknipling til Skrinet 2 Ort; for Sølv til Sølvpladerne, Spænder og til Skrinets Beslag 7 Rdl. 12 Sk.; for Pladerne at stikke med Kongens og Univ.s Vaaben 3 Rdl.; for Forgyldning baade paa Pladerne, Spænderne og Skrinets Beslag 4 Rdl.; dog deri beregnet Spirene, som blev „opløed"; Guldsmedden for Arbejdsløn 1 Rdl. 2 Ort 12 Sk.; for Schellert (Lærred?) at overdrage Fundatsen og Skrinet med; item at forbedre det gamle Schellert med til Humerale og Spirene 5 Alen à 2 Mk. er 1 Rdl. 2 Ort 16 Sk.; for Arbejdsløn 2 Ort 16 Sk.; A. C. 21. Juni 1679: Blev sluttet at gjøre et Futteral eller Omslag til det Fløjls Bind om Fundatsen. — [5]) Engelstoft: Annaler 1809 I. S. 266. — [6]) Rørdam: I. S. 238. — [7]) S. 101 L. 10—11 f. n. i Stedet for: in diebus festis Professores ferientur a lectionibus publicis; qui dies festi servantur, læs: Professores ferientur a lectionibus publicis in diebus festis, qui servantur; S. 90 L. 3 f. n. staar ejus for illius; S. 92 L. 2. f. o. er: ad udeladt foran: Thimoth; S. 94 L. 3 f. o. l.: vendantur for: vendatur; S. 95 L. 12 f. n. glemt: eam foran: sibi; S. 97 L. 3 f. n. f.: et l.: vel; S. 98 L. 11 f. o. ab udgaar; S. 100 L. 28 f. o. l.: coeperint f.: ceperint; S. 101 L. 7 f. o. l.: hoc f.: hac; L. 13 f. o. er udeladt: et foran: Rector; S. 102 L. 7 f. o. l.: libros Augustini for: Augustini libros; L. 24 f. o. er udeladt: Melanchtonis; S. 105 L. 15 f. n. l: et f.: de.

bleven forstyrret, i det ikke blot et enkelt Ord[1]), men endog en hel Sætning[2]) er udeladt. Paa andre Steder ere igjen Ord tilføjede. Saaledes kan navnlig mærkes, at septimus lector in facultate artium i Aftrykket har Tilnavnet Hebræus og octavus kaldes musicus; men ingen af disse Benævnelser findes i Originalen. Derhos har Aftrykket rettet en Fejlskrift, som findes i det bevarede og ligeledes maa antages at have staaet i det brændte Exemplar[3]), i det Afskriften rigtig nævner Sømme Herreds, men Originalen urigtig Smørum Herreds Kongetiender[4]).

De Mænd, som hovedsagelig have haft Andel i Fundatsens Udarbejdelse, ere for Lønningernes Vedkommende den senere Kansler Johan Friis til Hesselager[5]), i Henseende til Læreordningen Pommerinken Johan Bugenhagen. Derved fremmedes yderligere, hvad Forholdene selv medførte, at den Vittenbergske Højskoles Ordning i det hele taget blev Forbilledet, hvorefter Fundatsens vigtigste Del affattedes, og at nogle enkelte Forskrifter ligefrem ere overførte samme Steds fra[6]); men dog bør Fundatsen ikke i fjærneste Maade sammenstilles med de ældste Statutter, da den helt igjennem er et ganske anderledes selvstændigt og grundigt Arbejde end disse.

I formel Henseende adskiller den sig fra begge de efterfølgende Fundatser derved, at den er affattet paa Latin, ligesom den ogsaa i naturlig Konsekvens af dens Egenskab som grundlæggende overgaar dem begge i Henseende til Omfang. Indholdet, hvorom vi henvise til den grundige og omfattende Oversigt, som findes i Dr. Rørdams Universitets-Historie[7]), gjør langt fra overalt og ubetinget noget tiltalende Indtryk. Paa sine Steder er nemlig en vis husholdersk Aand alt for stærkt fremtrædende. Der gives næppe nogen anden Fundats, hvori der i samme Grad tales om Kakkelovne, Køkken og Kjælder samt om Mad og Øl; ja selv de Øltønder, Johan Friis forærede Universitetet, forbigaas ikke med Tavshed; men denne husholderske Aand har indvirket lidet heldig paa Lønningerne, der vare utilbørlig smaa, hvilket noksom godtgjøres ved, at allerede Kristian III. selv maatte forhøje dem. Læreordningen lider dernæst under Indtrykket af en vis aandelig Ufrihed, fremkaldt ved de alt for meget i det enkelte gaaende Anvisninger og den hele Skolemestertone, hvori den er skreven, hvilken imidlertid var en naturlig Følge af, at den hovedsagelig er udarbejdet af en fremmed, indkaldt til Lærer for de indfødte af en Konge, der, selv fremmed, havde ringe Tanker om de danskes aandelige Evner. Vi ville dernæst ikke anke over, at Fundatsen medtog Musikken, men vel over, at den udelod Historien, og at den kun

---

[1]) S. 100 L. 27 f. o. er udeladt: non foran: conveniunt. — [2]) S. 105 L. 5 f. o. er efter: auro udeladt: et alter similiter centum quadraginta aureos Rhenenses in auro. — [3]) Konsist. Skr. 1742: For Sømme Herred nævnes Smørum Herred i Kristian III.s Fundats, hvor vi dog aldrig har ejet en eneste end sige alle Kongetiender; men dette maa være en lapsus calami, som i vore gamle Kopier for længe siden er bleven rettet (Kopi B. S. 219). — [4]) Additam. III. p. 90. — [5]) Additam. III. p. 95. — [6]) Nyerup: Annaler S. 14. Rørdam: I. S. 105. — [7]) I. S. 76—114.

normerede én Professor juris, var en Fejl, der medførte, at den danske Retsvidenskabs Udvikling ved Universitetet først begyndte i Tiden efter 1732. Men i Sammenligning med den tidligere Tilstand betegnede Fundatsen lige fuldt et overordentlig betydningsfuldt Fremskridt, og dens Læreordning turde ogsaa fremfor nogen af de senere Fundatsers have fyldestgjort de Fordringer, som i Følge Videnskabens samtidige Udviklingstrin maatte stilles til et Universitet.

Af senere Bestemmelser fra Kristian III.s Tid vedrørende Universitetet kunne mærkes Kgbrev 4. Maj 1542 [1]), der tilbagekalder Fundatsens Tilsagn om, at Kannikedømmer kun skulde tildeles dem, der havde studeret to Aar ved Kjøbenhavns Universitet, og Kgbrev 17. Maj 1550 [2]), der opretholder og nærmere bestemmer Professorernes Akcisefrihed; Kgbreve af 1541 jfr. 23. Decbr. 1557 til de danske Herreklostre og Kapitler samt Kgbrev 15. Marts 1558 til de norske Kapitler om at underholde et vist Antal studerende ved Universitetet [3]). For Fuldstændigheds Skyld kan ogsaa mærkes den kgl. Konfirmation paa Vedtægten om Jordskyldens Fastsættelse [4]), hvorimod det turde være urigtigt, naar Kongen paastaas at have konfirmeret den efter Fundatsens Tid stedfundne Bearbejdelse og Foregelse af leges studiosorum [5]). Det hele indskrænker sig vist nok til, at den ny Samling, som Konsistorium har foretaget paa egen Haand i Henhold til den i Fundatsen givne Bemyndigelse, har beholdt den fundatsmæssige Overskrift og Indledning.

Størst Interesse blandt Kristian III.s senere Lovgivningsakter har hans Fundats for det hebraiske Professorat af 29. Juni 1557 [6]) samt den tidligere berørte Donation af 1555 [7]). I Anledning af denne Donation ses nogle Professorer at have været kaldede til Kongen [8]), og rimeligvis ere ved denne Lejlighed de Forhandlinger foregaaede, hvorom Vidnesbyrd foreligge i et Par Opsatser i Gehejmearkivet, der i hvert Fald skrive sig fra Tiden før 1563, da Knardrups Kloster endnu nævnes som tilhørende Universitetet. I den første, der er underskrevet af hans kgl. Maj.s Højmægtigheds underdanige Tjenere, afgive de unævnte Forfattere efter Opfordring deres Betænkende om, hvilke af Universitetets Indtægter der kunde anses som visse, og hvilke som uvisse [9]), og komme da efter Samraad med dem, „som hjemme ere", til det Resultat, at Indtægten fra Knardrups Kloster samt Sømme og Tune Herreds Tiender ere visse, hvorimod Tolden fra Helsingør, skjønt den nu kommer til gode Rede, og Jordskylden, „som vi daglig baade i Oppebørsel og i anden Maade

[1]) Rørdam: IV. S. 20. — [2]) Rørdam: IV. S. 95. — [3]) D. M. III. 6. S. 309. Rordam: IV. S. 91. 93. — [4]) Rørdam: IV. S. 36. — [5]) Crag: Kristian III.s Historie Supplem. S. 41—56. Rørdam: I. S. 364—71. — [6]) Kristian III.s Hist. Supplem. S. 160—61. Rørdam: IV. S. 87—88. — [7]) Rørdam: IV. S. 232—34, jfr. I. S. 241. — [8]) Rørdam: IV. S. 65. — [9]) Efterdi vi ere hidkaldte af kgl. May. vor kæreste, naadigste Herre at give til Kjende, hvad os er vist eller uvist af det, som er lagt til K. M.s Universitet udi Hs. Naades Stad Kjøbenhavn, paa det at der kunde findes andre gode Raad i Stedet for det, som findes at være uvist etc.

forfare, med hvad Vilje den udgives," samt endelig Studiiskatten, der ikke kommer frem til gode Rede, i det der findes mange Kirker, som ikke ville udlægge noget dertil, henregnes til de uvisse Indtægter. Derefter ere de rimeligvis blevne opfordrede til at fremkomme med Indstillinger om Erstatning, og i den anden Opsats [1]), som ikke bærer nogen Underskrift, besvares denne Opfordring med Forslag til, at Universitetet i Stedet for Afgiften af Øresundstolden skulde have capellum trium regum og i Stedet for Jordskylden og Studiiskatten nogle mediocres canonicatus et vicariatus af hvert Stift, saa meget, som den Summa kunde beløbe sig til; „thi saadant Gods, som er givet den hellige Kirke og kan beholdes med Rolighed og uden Trætte, det bekvemmer Universitetet allerbedst efter vort Tykke."

For at lette disse Erhvervelser af Kapitelsgods indledes de med det karakteristiske Forslag at indlemme Universitetet selv i Roskilde Kapitel. Det hedder nemlig i Opsatsen: „Vort første fattige Betænkende paa vor Øvrigheds gode Behag er de incorporatione universitatis Haffniensis in ecclesiam Roskildensem propter concordiam et unanimitatem. Efterdi at de ere og ellers visselig blive uens og usamdrægtige i Lærdom, i Troen og i Religion, desligeste i Levned, Omgængelse og i andre Stykker af den Fravillighed, „augusth" (Ugunst), ond Forligelse, Fortalelse og andet ondt, ligesom af Had og Avind til hverandre indbyrdes, hvilket vi haabe ikke vilde ske, dersom de vare incorporerede i hverandre." Disse Forslag have imidlertid næppe vundet Bifald; i alt Fald findes intet af dem at være bleven realiseret.

Kong Frederik II. havde alt som udvalgt Konge stadfæstet sin Faders Gaver til Universitetet [2]), og efter at have tiltraadt Regeringen stadfæstede han yderligere ved Kgbrev 30. Maj 1560 baade Fundatsen af 1539 og Gavebrevet af 1555 samt Fundationen af 1557 [3]). Hans egne Bestemmelser sikre ham dernæst et varigt Minde som Universitetets store Velgjører. Først sørgede han for Studenterne ved Fundats 25. Juli 1569 [4]). Dens Hovedfortjeneste er at have grundlagt Kommunitetet, men ved Siden deraf indeholdt den ogsaa forskjellige, ikke uvigtige Bestemmelser angaaende Universitetet. Saaledes paabød den navnlig, at ingen maatte annammes og indskrives in matriculam universitatis, med mindre han kunde fremvise testimonium præceptoris og havde studeret sin grammaticam saaledes, at han var congruus og skikkelig til at lære de Lektier, som her udi Universitetet plejede at læses. End videre findes i denne Fundats første Gang bestemt, at ingen maatte kaldes til Præst,

---

[1]) Overskriften er: Om hvis fattige Raad vi kunde optænke paa kgl. Maj.s gode Behag til Hans Naades Universitets Bestandighed i Hs. Naades Stad Kjøbenhavn. Indledningen lyder: Endog vor kjæreste naadige Herre, Hans Naades Kansler og de andre gode Mænd, som her ere tiltagne, vide og kunne finde langt bedre Raad o. s. v. — [2]) Rørdam: IV. S. 69—70. — [3]) Rørdam: IV. S. 166—67. — [4]) Beckman: Historia communitatis S. 160—82.

der ikke havde studeret i nogle Aar ved Universitetet og modtaget testimonium rectoris[1]).

Efter at Studenterne vare forsynede, sørgede Kongen dernæst for Professorerne ved den saakaldte ny Fundats 11. Sept. 1571[2]), hvis Udstedelse navnlig skyldes Hofpræsten Niels Kolding og Rigshofmester Peder Oxe. Denne Fundats, som glædede Professorerne i den Grad, at en iblandt dem, nemlig Johannes Sascerides, endog besang dens Udstedelelse i et latinsk Digt, forhøjede ikke blot deres Lønninger, men tillagde desforuden hver enkelt et Kapitelspræbende dels i Roskilde, dels i Lund. Derved indførtes den Adskillelse mellem Fællesgodset, eller de senere Prokuratorier, og Præbenderne, der spillede en saa betydningsfuld Rolle i Universitetets Godshistorie, lige indtil det sidste Spor deraf forsvandt i 1831. Ved disse Præbenders Erhvervelse bleve Professorerne tillige Kapitelsherrer, der som saadanne deltog i Udøvelsen af Kapitlets gejstlige Jurisdiktion og af deres Roskilde Præbender svarede den statutmæssige Skillingsafgift til Roskilde Peblinge (solidarii, af solidus, en Skilling), som senere vedblivende erlagdes af Professorerne[3]) og efter Korporas Ophør af Universitetet, indtil den afløstes i Henhold til Finanslov $18^{70}/_{71}$[4]). Endelig og i Særdeleshed indeholdt denne Fundats den berømte Klavsul om, at „ingen af Professorerne skal have Magt til i nogen Maade at afhænde fra Universitetet noget af det Gods enten Kjøbstadgods eller Landgods, som fremfarne Konger af Danmark dertil givet haver, og ikke heller af det, vi nu dertil have funderet; men det skal stedse og altid blive hos Universitetet aldeles uformindsket under Guds Hævn, Straf og Vrede. Vi skulle i femte Afsnit se, hvor ofte og kraftig denne Klavsul har værnet om Universitetets uforstyrrede Besiddelse af sit Gods, indtil der kom den Tid, da en slig Trusel ikke længere skræmmede.

I Tiden før denne Hovedlovs Udstedelse havde Frederik II. udstedt Mageskiftebrevet 7. Juli 1561, hvorved Universitetet fik tillagt St. Klara

---

[1]) Kirkeh. Saml. IV. S. 617. — [2]) Rørdam: IV. S. 229, jfr. om dens Tilblivelseshistorie II. S. 95—100. — [3]) A. C. 27. Juli 1633: Af Sigfridi Kanonis Gods skal M. Hans holde 2 solidarios ex præbenda og Universitetet 1 ex procuratorio. 20. Oktbr. 1643: Belangende den solidum, som skal gives af vicariatu Trinitatis, blev handlet, at Peder Spormand, som nu har Offrløbs Pørs, kan denne Gang betale Terminen til Mikkelsdag nemlig 11 slette Mark; siden kan videre delibereres, hvem der skal betale Paaske Terminen. 31. Oktbr. 1663: Solidarii af Roskilde Skole beklagede, at de nogle Gange i Mag. Langii Residens har anholdt om den Skilling, som skal erlægges af Overløbs Pors, som er præbenda novi philosophi (ellers kaldet præbenda trinitatis eller Abbetved) og beløber sig hvert halve Aar 11 Mark 6 Skilling; 21. Decbr. 1672: Blev annoteret, hvad enhver af professoribus skulde give til solidarios udi Roskilde, hvilket videre skal efterses og med de Bøger, som nu ere, konfereres; 4. Novbr. 1721: Bispen vil medtage Pengene til Roskilde; Skr. 28. Septbr. 1775 (Kopi B. S. 189), hvori Roskilde Skoles Rektor, Saxtorph, klager over, at Pedel Bloch er udebleven med Pengene for Mikkelsdag og Paaske Termin, 42 Rdlr. for hver. En Fortegnelse over alle de Præbender, der samlede bidrog til Skillingsafgiften, findes paa Kongens Bibliotek i gl. kgl. Saml. 1073 fol. — [4]) R. T. 1870—71 Till. A. Sp. 559.

Kloster i Roskilde mod at afstaa det samme ved Fundatsen tillagte Knardrup Kloster m. m.[1]), og et andet Mageskiftebrev 14. Febr. 1563[2]). Efter Fundatsens Udstedelse bleve ved Kgbrev 22. Avg. 1573 jfr. Kgbr. 6. Juli 1574 og 12. Juni 1575[3]) Universitetets Patronatsrettigheder bekræftede, og navnlig ved Kgbr. 30. Avg. 1587 Faxe Kirke gjengivet det[4]), hvorhos dets Ret til Studiiskatten bekræftedes ved Kgbreve 29. Juli 1571[5]) og 30. Sept. 1581[6]), saa vel som dets Skattefrihed ved Kgbrevene 13. Apr. 1567 og 21. Febr. 1569[7]), og Enkernes samt Bøndernes Privilegier ved Kgbreve 12. Juni og 18. Decbr. 1575[8]). Et Par Kgbreve 28. Jan. og 13. Marts 1587[9]) angaaende Retten til en vis Professorresidens have ogsaa spillet en Rolle i Universitetets indre Historie. Det sidste omtales navnlig i Indledningen til constitutiones de residentiis 7. Juni 1679[10]).

Af den almindelige Lovgivning under Frederik II. kan endelig endnu som særlig vedrørende Universitetet mærkes Censurbestemmelserne i Kgbr. 1. Jan. 1562 og 15. Maj 1576[11]).

Kong Kristian IV., Regensens Stifter, stadfæstede strax efter sin Kroning ved Aab. Brev 5. Okt. 1596 samtlige de Fundatser, Privilegier og Friheder, som af hans Forfædre, fremfarne Konger i Danmark, vare forundte Rektor, Doctores og menige Professores udi Universitetet, særlig Kong Kristian III.s Fundats 10. Juni 1539, Brevet 13. Juli 1557 og Frederik II.s Brev 11. Sept. 1571 foruden Fundatsen for Kommunitetet og de Breve, som vare givne dem paa Kronens Tiender med annis gratiæ af Kapitler og Kannikedømmer, jus patronatus til Kirkerne, samt hvis andet de nu i Brug og Værge have og dem med Rette tilhører[12]). Blandt hans egne omfattende og betydningsfulde akademiske Love kunne først mærkes Bestemmelserne angaaende Læreordningen, hvis Fremstilling passende kan grupperes omkring de saakaldte novellæ constitutiones, der formelt indtage den mest fremtrædende Plads.

Novellæ constitutiones udarbejdedes i Følge Slanges Beretning af en Kommission, bestaaende af Universitetets Kansler, Kristen Friis til Kragerup, Rigsraaderne Holger Rosenkrands, som bærer Tilnavnet „den lærde", Kristian Holck til Hastrup, Lensmand paa Silkeborg, Bisperne Dr. Hans Michelsen i Fyn og Mads Jensen i Skaane samt nogle af de ældste Professorer[13]). Disse Mænd fik i Begyndelsen af Aaret Paalæg om at tage for sig alle de gamle Stiftelser, som vare gjorte og givne Akademiet, for at se, om derudi kunde findes noget, som formedelst Tidernes Omstændigheder og Akademiets Tilvæxt i saa mange Aar burde forandres

---

[1]) Rørdam: IV. S. 177, jfr. II. S. 48 Note. — [2]) Rørdam: IV. S. 190. — [3]) Rørdam: IV. S. 248, 256, 265. — [4]) Rørdam: IV. S. 356. — [5]) T. o. a. L. XI. 347—48; Rørdam: II. S. 94. — [6]) Rørdam: IV. S. 313. — [7]) Rørdam: IV. S. 211 og 117. — [8]) Rørdam: II. S. 191. — [9]) Engelstoft: Annaler 1811 2. S. 27—28; Rørdam: IV. S. 349—50. — [10]) Engelstoft: Annaler anf. St. S. 32. — [11]) Rørdam: IV. S. 181—82, 268. — [12]) Rørdam: IV. S. 424, 687, jfr. S. 673, 696. — [13]) Slange: Kristian IV.s Historie I. S. 453; jfr. Nyerup: Annaler S. 51—52.

og forbedres[1]). Efter at Kommissionen havde endt sit Arbejde, foregik Udstedelsen den 18. Maj 1621. Et originalt Exemplar af Novellerne er ikke bevaret, men en Afskrift findes i Sjællandske Register, og aftrykte ere de i Nyerups Annaler S. 52—57.

Angaaende Indholdet mærkes, at Novellernes Art. 1. bekræfter Fundatsen i alle dens Ord og Punkter, saa vidt ikke med Bevilling derudi Universitetet til bedste er forandret eller herved forandres. I Art. 2—6 gives dernæst Forskrifter vedrørende Studenterne. Art. 2 bestemmer saaledes, at naar der dimitteres Personer fra Skolen, der ikke vel og fuldkomment have fattet prima fundamenta grammatices, meget mindre have gjort nogen temmelig profectum udi deres latinske Sprog, skulle de vel for det ringe Tal, nu paa Universitetet findes, ikke alle tilbageskikkes, men Skolemesteren, som har dimitteret dem, skal staa til Ansvar. Denne Bestemmelse forandredes senere ved Fdg 27 Marts 1629 II § 5 jfr. St. Reces. I—1—5, hvorefter ingen maatte antages til Universitetet, som ikke var congruus in lingva Latina og forstod faciliores textus græcos N. T. Hertil sluttede sig Kgbrev 6. Decbr. 1630[2]), der indskærpede Forbuddet mod at admittere nogen, som ikke havde tilstrækkelige fundamenta fra Skolerne, og i Forbindelse dermed, for at afværge Elusion af Forbuddet, paabød, at de, der, efter at være rejicerede her, havde deponeret andet Steds, skulde examineres, forinden de admitteredes. Ved Kgbrev 13. Apr. 1649[3]) bestemtes derhos, at ingen Rektor scholæ maatte antage Disciple, der ikke medbragte testimonium fra den Skole, de tidligere havde søgt, og at Rektorerne, saa vidt muligt, skulde tilbageholde Disciplene i Skolerne, indtil de kunde have Haab om at stedes til Kosten.

Artikel 3 anordnede, at der skulde holdes og berammes med Studenternes Forhøring, exercitiis og Tilladelse til Kost, saaledes som Universitetet bedst kunde være til Forfremmelse, samt at Bestillingen som Økonom ved Kommunitetet efter den daværende Professor Th. Finckes Afgang ikke mere skulde være forenet med noget Professorat. Denne Bestemmelse udfyldtes ved Aab. Brev 24. Decbr. 1636, der indførte Regensprovstiet[4]).

Art. 4 slutter sig til Bestemmelsen i Kommunitetets Fundats og den norske Kirkeordinans 1607[5]) ved at opstille et fuldendt akademisk Toaar eller Treaar som Betingelse for at faa Præstekald. Om de senere hertil sig sluttende Fdgr. 12. Sept. 1627 og 7. Nov. 1629, af hvilke den sidste indfører den teologiske Embedsexamen, Kgbr. 9. Jan. 1635, der indeholder Bestemmelser om de teologiske studerendes Prædikeøvelser og den homiletiske Prøve, hvorhos det ubetinget kræver et fuldendt akademisk Treaar som Betingelse for gejstlig Ansættelse, samt Kgbr. 18. Okt. 1636, der indskærper, at ogsaa Magistre bør underkaste sig teologisk Examen for at opnaa en saadan, henvises til Dr. Rørdams udførlige Fremstilling[6]).

---

[1]) Jfr. Rørdam: IV. S. 700—1; ovfr. S. 28. — [2]) Tillæg. — [3]) Sj. Tegn. — [4]) Nyerup: Annaler S. 79—80. — [5]) Kirkeh. Saml. IV. S. 619. — [6]) Kirkeh. Saml. IV.

Særlig skal blot fremhæves, at den foranførte Fdg. 9. Jan. 1635 tillige bestemte, at Regensens Oratorium skulde være Studenternes ordinære Sognekirke, ved hvilken Tjenesten forrettedes af Frue Kirkes Kapellaner, indtil der i Henhold til Kgbrev 21. Avg. 1635 [1]) ansattes en egen Sognepræst ved samme.

Art. 5 og 6 angaaende stipendia regia, som skulde bortgives efter forudgaaende Konkurrence og nydes ved bestemte Universiteter, som anvistes den vedkommende af collegio theologico, for at han ikke skulde søge dem, der var suspekte for Religionen, udfyldtes senere ved Fdg. 28. Febr. 1624 [2]), som for Jesuiternes Skyld forbød danske at studere i hele Prøjsen, hvilket Forbud dog atter ophævedes ved Kgbrev 22. Maj 1632 [2]), efter at Jesuiterkollegiet i Braunsberg var blevet nedlagt, hvorimod de rejsende Stipendiaters Forhold endelig reguleredes ved Kgbrev 3. Febr. 1639 [2]), som navnlig forbød dem at paatage sig Pædagogier for Herremænds Børn eller at peregrinere, hvorimod de skulde forskrives til et bestemt Akademi i Tyskland.

I Forbindelse med den fremhævede Række Forskrifter angaaende Studenterne kan endelig endnu erindres, at Kristian IV. ogsaa gav de første Bestemmelser angaaende deres Kredit, navnlig ved Fdg. 17. Maj 1642 [3]).

Artt. 7—12 handle om Professorerne. Den første foreskriver, at ingen maa admitteres til nogen Profession uden de, som tilforn have disputeret publice, absque præsidio, opponentibus professoribus. Denne Forskrift er det første Ophav til de disputationes pro munere, som endnu findes paabudte i Fdts. 31. Marts 1732 § 7 og 7. Maj 1788 Kap. I. § 14. En yderligere Betingelse for Ansættelsen tilføjedes ved den udvalgte Prins Kristian V.s Brev 17. Decbr. 1625, som paabød, at ingen Professor maatte antages ved Akademiet, med mindre han forud deklarerede sig at være Augustanæ confessionis anni 30 [4]), jfr. Fdts. 31. Marts 1732 § 9, 7. Maj 1788 Kap. I. § 15, Concl. consist. 28. Febr. 1872 [5]).

Art. 8 paabyder dernæst, at Professorerne skulle læse og disputere publice og privatim, saa tit om Ugen og om Aaret, som dem befales, og det, som Universitetet kan være til Gavn og Ære. Samtidig hermed godkjende imidlertid Novellerne udtrykkelig den ejendommelige Sætning, hvis Gyldighed gjennem lange Tider har voldt Universitetet stor Fortræd, at en Professor i paakommende Tilfælde kunde lade sit Embede besørge ved Fuldmægtig. Art. 12 forbyder nemlig Professorerne, episcopus undtagen, paa egen Haand at begive sig ud af Byen og forsømme deres lectiones; men hvis saadant bevilges en enkelt, skal han dog konstituere en anden concilio et autoritate rectoris, som de kan vorde ens derom.

I Art. 9 paatales endelig, at Professorerne tilbringe den meste Tid med Dikteren af det, som de have sammenflikket af andre Autoribus,

S. 609.—65. — [1]) Sj. Tegn. — [2]) Sj. Tegn. — [3]) Sj. Reg. — [4]) Kirkeh. Saml. VII. S. 604. — [5]) Goos: Aarb. 1871—73 S. 5—7.

deres egen Umage dermed at spare og Tiden saaledes at henslide, hvorover ingen sin ganske Profession paa nogle Aars Tid kan fuldende, og dog ingen Studenter forblive her saa længe. Derfor, i Betragtning af, at Universitetet ikke i Synderlighed er stiftet til nogen Professors Ophold, men alene Gud til Ære og Ungdommen til Forfremmelse, paalægges det dem at indstille saadan unyttig Dikteren, forrette deres Profession paa et Aars Tid og undervise auditores den fuldkommelig og vel at forstaa „eftersom videre derom kan berammes". Af disse sidste Udtryk fremgaar, at yderligere Bestemmelser angaaende Professorernes Virksomhed have været paatænkte, og Forhandlinger derom ere ogsaa blevne førte, hvilket fremgaar af det Udkast til en Anordning, som findes paa Kongens Bibliotek[1]), skrevet med Jesper Brochmands Haand, tillige med en Opsats, indeholdende kritiske Bemærkninger, som efter Haandskriften at dømme hidrøre fra Professor Rasmus Bartholin[2]). Hvad der i og for sig har mest Interesse i dette Udkast er et Forslag til en Forening af Kirurgiens og Medicinens Studium ved Universitetet, der først fuldbyrdedes 220 Aar senere. I retshistorisk Henseende har Udkastet for saa vidt mindre Betydning, som dets Bestemmelser ikke bleve gjældende Ret. Dette ses bl. a. af, at Fundatsens Forskrift om fire aarlige Disputatser endnu i 1647 erkjendtes for formelt gjældende, medens Udkastet lader Professorerne i de højere Fakulteter nøjes med to aarlige Disputatser.

Foruden de anførte almindelige Forskrifter indeholde dernæst Novellerne særegne Regler vedrørende de filosofiske Professorer. Den Ordning, som en ældre Brug havde indført, i Følge hvilken de efter senium opterede Professioner med tilhørende Stipendier, lempedes ved Novellerne paa den Maade, at Professioner og Stipendier skiltes ad, saaledes at de sidste kunde opteres efter senium, men de første ikke, i det tvært imod enhver skulde vedblive at betjene den Profession, for hvilken han havde disputeret. I fjerde Afsnit vil dog blive paavist, at denne Bestemmelse, der kun bekræftede en inden Novellernes Udstedelse begyndt Praxis, alt i Frederik III.s Tid ikke længere overholdtes, men at Professionerne derefter fremdeles vare Gjenstand for Option. Det foran omtalte Udkast til Læreordningen indeholder ogsaa en Række Bestemmelser særlig vedrørende de filosofiske Professorer, der navnlig ere mærkelige ved, at de helt igjennem ville have Aristoteles's Værker lagte til Grund for Undervisningen baade i Metafysik, Logik, Retorik, Etik og Fysik. Dette synes at have været Brochmands Ide, hvormed dog Rasmus Bartholin, som hans Bemærkninger vise, var alt andet end fornøjet.

End videre foreskriver Novellernes Art. 10 med Hensyn til de pædagogiske Professorer, at, da Skolerne nu med Guds Hjælp ere saaledes ordnede, at ingen længere forskikkes til Universitetet, som jo in fundamentis linguæ Latinæ er grundet, skulle Professores pædagogi herefter

[1]) Gl. kgl. Saml. 1073 fol. — [2]) Udkastet er trykt i Nyerup: Annaler S. 58—64 Meddelelsen om Haandskrifterne skylder Forfatteren Hr. Dr. Rørdams Velvilje. —

fremsætte andre Materier i Filosofi og Matematik. Den anden Pædagogus gik derefter over til at blive Prof. mathem. inferior. ved Siden af Prof. math. superior. sive astron., hvilken Ordning udtrykkelig fremhæves i det nævnte Udkast som allerede indtraadt [1]. Derimod bestemmes intet om den første pædagogiske Professors fremtidige Virksomhed, men Nyerup synes paa egen Haand at have villet afhjælpe dette Savn ved at gjøre ham til Lector musices [2].

Det anførte Udkast til Læreordningen viser endelig endnu, at der ved samme Lejlighed har været forhandlet om Lempelser af Udgifterne ved Promotionerne, som alt tidligere vare blevne nedsatte ved et akademisk Statut 6. Oktbr. 1610 [3]) og senere bleve yderligere formindskede ved Fdg. 23. Febr. 1625 [4].

Næst efter de anførte Forskrifter vedrørende Læreordningen maa dernæst mærkes den Række Fundatser, hvorved Kong Kristian IV. forsynede Universitetet med de fornødne Midler til en Udvidelse af dets Virksomhed og Tilfredsstillelsen af dets Fornødenheder i forskjellige Retninger. Først kan her nævnes Fundatserne for en Række ny Professorater, nemlig Fundats 3. Apr. 1619 for det metafysiske Professorat [5]) og Fdts. 10. Septbr. 1630 [6]) for et fjerde Professorat i Teologi og et i latinsk Veltalenhed (elegantiæ Latinæ) samt Aab. Brev 24. Decbr. 1636 [7]), der indstiftede endnu et Professorat, som sattes i Forbindelse med Regensprovstiet. I Følge Kgbrev 21. Jan. 1635 [8]) skulde denne Professor docere Metafysik og Matematik, men i Praxis forvandledes han ubegribeligvis til en Professor poeseos. Ved Kgbrev 27. Novbr. 1646 [9]) bleve dernæst to vakante Vikarier i Roskilde Kapitel skjænkede Universitetet, saaledes at Indtægten deraf skulde anvendes til at underholde en stud. mathes. Det ene af disse, som var ledigt efter Mester Peder Mollerup, Superintendent over Trondhjems Stift, kaldtes bona altaris Barbaræ senioris; det andet, som afg. Borgmester Reinhold Hansen i Kjøbenhavn havde nydt, hed bona Altaris Erasmi [10]). Endelig udstedtes under 11. Avg. 1622 Fundats paa det første ledig blevne Kannikedom i Roskilde Domkirke til en Bogtrykkers Underholdning [11]), hvorhos der ved Brev 10. Apr. 1631 [11]) privilegeredes endnu en Bogtrykker ved Universitetet, og Kgbrev 10. Septbr. 1634 [11]) tillige privilegerede dette med en Boghandler. Ved Aab. Brev 24. Septbr. 1622 [11]) bestemtes dernæst, at det første ledig blivende Vikarie ved Roskilde Domkirke, som ikke allerede var bortforlenet, skulde funderes og lægges til en Kobberstikkers Bestilling, og under 31. Oktbr. 1631 [11]) udstedtes endelig en Fundats paa det første ledig blivende Vikarie i

---

[1]) Nyerup S. 61: Mathematicus, som har været den anden pædagogus hidindtil. — [2]) I det af ham trykte Udkast staar nemlig: Rector scholæ (eller Pædagogus) skal to Timer om Ugen læse musica og én Gang over computus; men de indklamrede Ord mangle i Haandskriftet. — [3]) Rørdam: IV. S. 607. — [4]) Nyerup: Annaler S. 64—66. — [5]) Rørdam: IV. 687, jfr. 673, 696. — [6]) Tillæg. — [7]) Nyerup: Annaler S. 79. — [8]) Nyerup: Annaler S. 78, hvor der skal læses 1635 i Stedet for 1634. — [9]) Sj. Tegn. — [10]) Overskriften i Sj. Tegn. har den uforklarlige Tilføjning „Bona Altaris Erasmi „Saup“ eller „Saux““. — [11]) Tillæg.

Roskilde Domkirke, som ikke var bortforlenet og havde en Indtægt af mindst 80 Spdlr.. til en Formsniders Bestilling.

Af andre Bestemmelser, som Kong Kristian IV. gav til Gunst for Universitetet, kan endnu fremhæves, at han ved Kgbrev. 10. Oktbr. 1600 [1]) har hævdet dets Ret til Studiiskatten af Skaane, Halland og Blekinge og ved Kgbr. 29. Novbr. s. A. bekræftet Kommunitetsfundatsens Tilsagn om 400 Rdlr. aarlig til 4 Studenters Udenlandsrejse [2]). Ved Kgbr. 27. Juni 1617 [3]) gav han end videre Tilladelse til, at Universitetet maatte sælge sine Jordskyldshuse i Kjøbenhavn, og ved Kgbr. 10. Decbr. 1618 [4]) tillagde han det 1 Rdlr. af hver Ordinand i Stedet for den fundatsmæssige Rigsdaler af hver afdød Præsts Bo. Om Kgbrev 21. Febr. 1620 se ovfr. S. 10.

Endelig bør endnu paa dette Sted nævnes Fdg. 16. Apr. 1636, jfr. St. Reces I—1—35, om Universitetets Eneret til at udgive Almanakker; Fdg. 17. Maj 1636, jfr. St. R. I—1—34, angaaende Præsteenker, der ogsaa har en vis Interesse for Universitetet, og Dom 20. Juli 1630 [5]), der, skjønt ikke foreliggende i Fdgs. Form, dog aabenbart har Betydning som saadan.

Kong Frederik III. begyndte paa samme Maade, som hans Forgængere, med at bekræfte ældre Bestemmelser. Kristian IV. havde nemlig alt ved sin ældste Søns Valg i Aaret 1608 lovet, at denne eventuelt vilde stadfæste den gejstlige Stands Privilegier [6]), og samme Løfte gjentoges i det Aab. Brev 28. Novbr. 1647, hvorved Stændernes Fuldmægtige indkaldtes til den 12. Apr. for at vælge Prins Frederik til Konge. Strax efter, at denne var bleven valgt, udstedte han under 8. Maj 1648 [7]) en Forsikring til Gejstligheden om, at Valget ikke skulde komme dens forskjellige Bestanddele, hvoriblandt Universitetet, til Forkrænkelse paa deres Statutter, Friheder eller Privilegier i nogen Maade, og efter Hyldingen, til hvilken der indkaldtes ved Rigsraadets Brev Dagen efter, og som fandt Sted den 6. Juli s. A., stadfæstede han dernæst under 15. Decbr. s. A. [8]) Universitetets Privilegier i de samme Udtryk, som tidligere vare brugte, blot med Tilføjelse af: „hvis Vor elskelige kjære Fader højlovlig Ihukommelse Kong Kristian IV. for^{ne} Universitetet til bedste funderet og det saa vel som for^{ne} Professorer der samme Steds med privilegeret haver". Inden Hertug Kristians Valg til Tronfølger, hvortil Stænderne indkaldtes ved Aab. Brev 1. Septbr. 1649, bekræftede Kongen derhos under 3. Jan. 1650 [9]) paa ny de Gejstligheden tidligere tillagte Privilegier, Universitetets derunder indbefattede, og efter Valget fandt en yderligere Bekræftelse deraf Sted den 8. Juli 1650 [10]). Den akademiske Lovgivning under Frederik III. falder naturlig i to Perioder, omfattende henholdsvis

---

[1]) Rørdam: IV. S. 475. — [2]) Rørdam: IV. S. 485, jfr. II. S. 83—85. — [3]) Rørdam: IV. S. 587. — [4]) Kirkeh. Saml. VIII. S. 540. — [5]) Tillæg. — [6]) Rørdam: IV. S. 596—97. — [7]) Sj. Tegn. — [8]) Sj. Reg. — [9]) Sj. Reg. — [10]) Geh. Ark. Aarsberetn. II. S. 128.

Tiden før og efter 1660. I Tiden før 1660 falde Kongebreve 30. Jan. 1650 om, at fremmede Studenter skulde lade sig indskrive hos Rektor[1]; 4. Febr. 1651 om Afholdelse af Examen til Deposits to Gange aarlig[2], 27. Maj s. A. om, at Præster, som tage Magistergraden, ikke skulle have Rang over andre Præster[3], hvilket senere modificeredes ved Kgbrev 4. Juni 1663; 8. Oktbr. 1653 om Overholdelse af det teologiske Biennium[4] samt Fdg. 29. Jan. 1656 om Doktorers og Professorers Session[5]. Kgbrev 6. Juli 1658[6] tillagde dernæst Universitetet Patronatsretten til Helligtrefoldigheds-Kirken eller den ny Studenterkirke, hvorhos to Kgbreve 10. Apr. 1650[7] gjengav det Langvaddam og tildelte det Retten til selv at lægge Bønderne i Lægd, hviken sidste Ret bekræftedes ved Kgbrev. 14. Juli 1658[8]. Endelig har Frederik III. ogsaa alt inden de skaanske Besiddelsers Tab doteret Universitetet, i det han ved Aab. Brev 13. Decbr. 1650[9] tillagde det 3 Vikarier i Lunds Domkirke, kaldede henholdsvis altare S. Canuti Regis, altare B. virginis prope horologium og altare B. virg. in medio capellæ. Disse Altre, som i nogle Aar havde været tillagte afgangne Dr. Johan Melchior Hypfant, perpetueredes ved det anførte Brev, udstedt i Hans Svanes Rektoratsaar, til et Rejsestipendium for en studiosus medic. ved Kjøbenhavns Universitet. Rektor paahvilede det i Følge Brevet at oppebære og udbetale Indkomsten samt holde Bønderne ved Lov, Skjel og Ret, saa at de ikke forurettedes mod Loven eller besværedes ved nogen ny Indfæstning eller andet usædvanligt Paalæg. En Jordebog over Godset findes i Konsistoriums Arkiv, og Universitetets Regnskaber vise Beløbet af Indtægten der fra[10]. Des værre fik Universitetet dog ikke længe Lov til at nyde godt af dette Stipendium. Efter Brømsebro-Freden havde det alt mistet Studiiskatten fra Halland trods Forsøgene paa ved den franske Gesandts Mellemkomst at beholde den[10], men Roskilde-Freden paaførte det endnu langt større Tab.

---

[1]) Kirkeh. Saml. V. S. 219. — [2]) Sj. T. — [3]) Engelstoft: Annaler 1808 II. S. 177. — [4]) Kirkeh. Saml. IV. S. 632 Note. — [5]) Engelstoft: Annaler 1810 I.. S. 198. — [6]) Sj. Reg. — [7]) Engelstoft: Annaler 1810 I. S. 197. — [8]) Sj. Reg. — [9]) Sk. Reg. — [10]) Regnskab 1652—53: Den 19. Oktbr. skikkede Doktor Vinstrup episc. Scaniæ Jordebog og Regnskab paa de 3 Vikarier, som ere lagte til stipendium medicum her in academia at annammes til en stud. med. udenlands at lade studere, og beløb sig Beholdningen for Ao. 1651 196 sl. Dlr. 10 Sk. eller 131 Rigsdlr. 10 Sk. Nok for Anno 1662 har Rektor M. Fincke annammet 341 sl. Dlr. 2 Mk. 8 Sk. 1 Alb. 3 Penn., som er lig 227 Rigsdlr. 3 Mk. 1 Alb. 3 Penn. — [10]) A. C. 18. Oktbr. 1645: Mfcus Rektor havde efter Afsked exhiberet Hr. Kansler det scriptum til Lavritz Kagge om Studiiskatten fra Halland fremdeles at erlange, hvilket Hr. Kansler med nogen Tilvæxt havde forøget; og eftersom han havde set for godt an, at Rektor med en anden af Professoribus kunde tale med Legato Gallico og hos ham anholde om commendatitiis til Dronningen i Sverrig for samme Skat der ubehinderligen at nyde, saa er dertil deputeret O. Vorm, som og anlovede sig saadant Negotium med Rectore at ville paatage. 15. Novbr. s. A.: Magn. Rekt. gav til Kjende sig med Ole Worm at have været hos Legatum Gallicum, anmodende ham om Assistens hos Dronningen af Sverrig til at beholde fremdeles her hos Universitetet Studiiskatten af Halland. Legaten havde omsider tilsagt sin Bistand samme Steds, naar Professorerne først havde ladet anholde hos Guvernørerne i Halland og fornummet, om de vilde være forhinderlige i at lade samme Skat blive Universitetet følgagtig.

Saa snart Konsistorium havde modtaget Efterretning om, at de svenske endelig vilde have Skaane med nogle andre Provinser, og at denne Begjæring for Fredens Skyld var bevilget af vore Kommissærer, besluttede det at supplicere til Kongen om, at dets Interesse med Hensyn til de skaanske Besiddelser og Indtægter, som tilkom det, maatte tages i Agt[1]). Besiddelserne bestod i de to pædagogiske Professorers Præbender, der vare tillagte dem ved Fundatsen for 1571[2]), Præbendet Gjordshøj[3]) og de forannævnte 3 Vikarier. Desuden besad Universitetet Patronats-Retten til Fossie Kirke og nød Studiiskatten fra samtlige Landsbykirker i de skaanske Provinser samt Halvdelen af Naadensaaret efter Kannikerne i Lunde Kapitel saa vel som Afgiften af novi vicarii og ordinandi[4]). Kongen tillod, at Kommissærerne, Joch. Gersdorf og Kr. Skeel, som trakterede om Freden, maatte instrueres om Professorernes Begjæring, og til dette Øjemed sendtes P. Scavenius den 19. Febr. til Roskilde, hvor han efter en forudgaaende mundtlig Forhandling med de nævnte Mænd overleverede dem en Memorial, hvis Indhold proponeredes de svenske Underhandlere i en Konference den næste Morgen. Svenskerne viste sig imidlertid aldeles umedgjørlige; hverken ved Ord, Raisons eller de store Forbandelser, som vare paalagte Fundatsens Overtrædere, vilde de lade sig bevæge til Billighed. De danske Kommissærer proponerede derfor Scavenius selv at henvende sig til dem eller til den svenske Konge, som ventedes til Roskilde den 22de s. M., men den Proposition fandt Scavenius sig ikke foranlediget til at efterkomme, hvorimod han nøjedes med at bede Kommissærerne have Sagen i Erindring og lade indføre det fornødne desangaaende i Udkastet til Fredstraktaten, hvilket ogsaa skete, i det § 28 i det af de danske Kommissærer overleverede Udkast til samme lød saaledes: Hvad Rettigheder, Indkomster, Friheder eller andre Jura, ihvad Navn de have kunde, som til Universitetet udi Kjøbenhavn saa og Kirker, Skoler, Hospitaler eller andre pias causas, ihvor de ligge, efter de derpaa af Arilds Tid oprettede Fundatser og kgl. udgivne Benaadninger under Guds Hævn og Straf ere perpetuerede og udi de til Sverriges Krone aftraadte Provinser og Len beliggende, saadant skal alt sammen herefter som tilforn til evig Tid efter Fundatsernes Indhold med alle sine Rettigheder blive og følge bemeldte Universitet, Kirker, Skoler og Hospitaler uden noget deraf i ringeste Maade at formindske eller fratage. Saa skulle ogsaa de Bisper, som nu ere i de aftraadte Stifter og Provinser, saa længe de leve, blive i deres Bestilling, og de, som med Kanonikater, Vikarier og andet gejstligt Gods ere beneficerede, derved blive og Indkomsten deres Livstid nyde[5]).

---

[1]) A. C. 17. Febr. 1658: Supplik s. D. i Kopi B. — [2]) Rørdam: IV. S. 230. — [3]) Rørdam: II. S. 221; IV. S. 347. — [4]) Denne Specifikation findes i en Memorial, som den 2. Marts 1658 overleveredes Kongens Sekretær paa Frederiksborg (Kopi B. Fol. 160. 2.), jfr. A. C. 29. Febr. 1658; ovfr. S. 60. — [5]) A. C. 1. Marts 1658, jfr. N. h. Tidsskr. VI. S. 478—81.

De svenske Kommissærer udelukkede imidlertid ganske denne Artikkel ex instrumento pacis, som blev gjort og fuldfærdiget den 26. Febr. i Roskilde, og dermed havde Universitetet mistet sine skaanske Besiddelser. Opgaven blev da at faa Erstatning derfor. Muligheden af at ansøge derom drøftedes alt i Konsistorium den 17. Marts; men det blev dog for godt anset ikke at indgive nogen Ansøgning, før alting var kommen i større Rolighed. Først den 16. Juni s. A. supplicerede derfor Universitetet om til Erstatning for det tabte Gods at maatte erholde Studiiskatten af Kirkerne i Jylland, Stipendium studiosi mathematici, Kobberstikkerens efterladte Vikarie og to Præbender udi Ribe, Viborg eller Aarhus Kapitler. Naar her tales om Kobberstikkerens Vikarie, beror dette paa en Forvexling med Formskærerens, og denne korrekte Betegnelse findes ogsaa anført i Kgbrev 6. Juli 1658 [1]), som bevilger Ansøgningen om Studiiskatten samt om den matematiske Stipendiats og Formskærerens Vikarier, ligesom et senere Kgbrev af 14. s. M. [2]) bevilgede Ansøgningen om de to jyske Præbender til Universitetet, „paa det samme Gud til Ære og den studerende Ungdom til Forfremmelse herefter som hidindtil kan blive konserveret og ved Magt holdt". I Henhold til dette Kongebrev valgte da Universitetet Præbende Tved i Aarhus Kapitel, som Doktor Jacob Mathiæ var fradød, hvilket overdroges det ved Kgbrev. 21. Juni 1660 [3]). I Brevet bestemtes særlig, at Ordinansen, som om Religionen er udgaaet, saa vel som Kapitels Statutter skulde i Agt tages; Gaarden og Residensen, som hørte dertil, skulde holdes ved god Hævd og Bygning, og de tilliggende Bønder ved Lov, Skjel og Ret, saa at de ikke forurettedes mod Loven eller besværedes med noget usædvanligt Paalæg. Endelig maatte Skovene ikke forhugges til Upligt. Paa denne Maade erhvervede Universitetet det ene Præbende; men det andet, hvortil Kgbrev. 6. Juli 1658 berettigede det, har det endnu til gode.

Professorerne synes at have slaaet sig til Ro ved den modtagne Erstatning. I alt Fald var det ikke dem, der rejste Spørgsmaalet om de skaanske Besiddelsers Bevarelse ved Fredslutningen 1660, men det var Rigens Hofmester, der paa ny satte Sagen i Bevægelse ved at erindre Rektor om, at Universitetet nu, da der arbejdedes ivrig paa Fred, strax udi Tide skulde negotiere hos Kommissærerne og Mediatores, at det udi Fredstraktaten maatte haves i god Agt, at samme Gods, eftersom det ej af hans Kgl. Maj. med Skaanes Cession til de svenske var afstaaet, som det og ej kunde afstaas, ej heller var af Universitetet selv nogen Tid cederet, maatte bevares for Universitetet, som det ej mere med nogen Billighed burde at „ombære" end nogen Particulier, som havde beholdt sit private Gods. Professorerne optage saadan Hs. Excellences gunstige Erindring med største Taksigelse, formodende derhos visselig, at dersom med saadan Negotiation i disse Fredstraktater noget frugtbarligt efter Ønske kunde erlanges, Universitetet ikke desto

[1]) Sj. Reg. — [2]) Jyske Reg. — [3]) Orig. i Konsist. Arkiv.

mindre fremdeles vilde beholde det Gods, som det af høj kongelig Naade til Vederlag for bemeldte skaanske Gods Anno 1658 in Julio havde bekommet, eftersom Universitetet nu havde dette auctarium meget vel fornøden, om det kunde bekommes[1]). Derpaa blev affattet en underdanigst Memorial til Kongen, som strax overleveredes Sekretæren. Svaret derpaa var et Kgbrev, lydende paa, at Rektor skulde henvende sig til de kgl. Kommissærer, som videre skulde forebringe Sagen for Mæglerne. Efter Samraad med Kommissærerne besluttede Professorerne selv at henvende sig til trium statuum legatos mediatores med en latinsk Memorial, som Rigens Hofmester i Forvejen havde godkjendt. P. Scavenius, Th. Bartholin og V. Lange paatog sig at gaa til den engelske og hollandske, Rasmus Bartholin og Scavenius til den franske Gesandt. Om Gesandternes Svar berettes intet nærmere; men fuldstændig afvisende har det dog næppe været, siden Rektor den 10. Maj 1660 leverede Rigens Hofmester en Memorial og Designation over det Gods i Skaane, hvorom der var givet Universitetet Fortrøstning ved disse Fredstraktaters Afslutning. Efter at den havde fundet Sted, henvendte Rektor sig igjen til Rigens Hofmester med Forespørgsel, om der i Fredsartiklerne var akkorderet noget angaaende Universitetet, og om noget videre desangaaende skulde negotieres. Hs. Exc. mente, at Artiklen om denne Materie[2]) var saaledes generaliter forfattet, at Universitetet noksom kunde holde sig til sin Possession udi bemeldte Gods, og at Universitetets Interesse videre kunde rekommanderes til mediatores legatos, som nu skulde forrejse til Stockholm, at man videre kunde forsikres om samme Godses Beholdelse. Og lovede Dr. Scavenius og Dr. Th. Bartholinus derom mediatores at ville anmode og erindre. Om Udfaldet af denne Henvendelse forlyder imidlertid intet. Ævred blev dog endnu ikke opgivet; men et sidste Forsøg gjordes, i det Kgbrev. 3. Marts 1661[3]) paalagde Doktor Ostenfeldt at drage til Skaane med de kgl. Kommissærer Hr. Iver Krabbe og Hr. Henrik Lindenov, som skulde handle om det adelige Godses Afstaaelse for at varetage Universitetets Interesse i Restitutionen af dets Gods. Men heller ikke denne Sendelse førte til noget, i det de svenske Kommissærer erklærede, at de ikke havde nogen Kommission til at traktere med Ostenfeldt om Universitetets Gods, hvorfor de henviste ham til den svenske Regering. Den 13. Marts blev derefter foreløbig forhandlet om Tilvejebringelsen af Omkostningerne til Ostenfeldts mulige Rejse til Stockholm; men den 17. Marts blev man efter en ny Forhandling enig om at meddele Kongen det passerede og henstille, om det ikke var hensigtsmæssigst at lade Regeringen føre Sagen videre ved dens egne Kommissærer. Denne Henstilling er uden Tvivl bleven taget til Følge; thi den 25. Marts ses Ostenfeldt at være vendt tilbage.

[1]) A. C. 9. Apr. 1660, jfr. med Hensyn til den følgende Fremstilling A. C. 11. og 15. s. M., 19. og 31. Maj 1660, 13. og 23. Febr. samt 6., 8., 9., 17., 18. og 30. Marts 1661. — [2]) Jfr. Fredstraktat 1660 Art. 12 hos Londorph: Act. publ. 1670 S. 679. — [3]) Sj. T. Vinding p. 418 har den urigtige Dag: 10. Marts.

Hvilke senere Anstrængelser Regeringen maatte have gjort, vides ikke; men i alt Fald bleve de jo frugtesløse[1]).

Hermed forlade vi Lovgivningen i det stænderske Monarkis Tid og gaa over til Enevoldslovgivningen.

§ 14.

Anden Periode.

1539—1732. — Fortsættelse.

Endnu ved Kgbrev. 14. Juli 1658 vare Universitetets Privilegier blevne stadfæstede med Tilsagn om, at de Ofre, som Universitetet frivillig havde bragt i den sidste Krig, ikke skulde regnes dets Professorer eller supposita til Præjudice, være sig i Krig eller i Fred; men efter Arveregeringens Indførelse gik det ikke paa samme Maade. Den 17. Oktbr. 1660 indgaves vel ogsaa en Supplik fra „Eders Majestæts kongelige Universitet“ om at faa stadfæstet de Immuniteter og Friheder, som vare fornødne til Universitetets og Studeringernes Forfremmelse og brugelige over hele den kristne Verden, hvilke derhos paa ingen Maade stred mod Arverigets Rettighed eller en suveræn kristen Konges Ret, efterdi andre Universiteter nød de samme under suveræne kristne Konger i Frankrig, Spanien og England samt andre Arveriger[2]). Men dette Andragende blev ikke bønhørt. Tvært imod maatte Universitetet døje den Ydmygelse, at Rektor med en af hvert Fakultet blev beordret op paa Slottet den 12. Juli 1661 Kl. 4 i den grønne Sal for at overvære Privilegiernes Udlevering til de andre Stænder, medens de selv maatte gaa tomhændede bort[3]). Denne Behandling kan vel til Nød forklares af den adelsvenlige Holdning, Universitetets deputerede indtog paa Rigsdagen 1660; men vi kunne dog ikke værge os mod den Tro, at Ærkebisp Svane har benyttet samme Lejlighed til at tage Hævn over sine Modstandere i Konsistorium; og vi formode ligeledes, at det er ham, der har udvirket Ordren af 1. Oktbr. 1664[4]) til Statskollegiet om med det forderligste at tage alle Universitetets fundationes, leges, constitutiones og statuta samt før den absolute Regerings Indførelse meddelte Benaadninger og Privilegier for sig, flittig gjennemse dem og observere, hvis deri kunde være i Strid med „vor itzige Arveregering og Suverænitet[5])“. Ikke blot udgik den nemlig paa en Tid, da Ærkebispen førte en af sine mange Fejder med Konsistorium[6]), men i Forbindelse med samme modtog ogsaa Statskollegium en anden Befaling, nemlig til at gjøre Indstilling angaaende nogle visse capita, som Ærkebispen havde opsat derom til nærmere Betænkende[7]). Imidlertid maa vi dog tilføje, at Maaden, hvorpaa Indledningen til denne Ærkebispens Opsats, som findes i Geh. Ark., er affattet, taler imod, at Initiativet til

---

[1]) Jfr. N. hist. Tidsskr. VI. S. 537—38. — [2]) Orig. i Geh. Ark.; oven f. S. 36. — [3]) A. C. 12. Juli 1661. — [4]) Sj. T. — [5]) Ordre s. D. til Rektor og Professores (Sj. T.). — [6]) Jfr. nedenf. i §'en om Rektor. — [7]) Udkast til Statskollegiets Betænkning i Geh. Ark.

Foranstaltningen skulde være taget af ham[1]). De paagjældende capita omfatte tretten Poster, som Statskollegium derpaa tog under Overvejelse. I Gehejme-Arkivet findes ligeledes et første Udkast til dets Betænkning, hvilket efter en almindelig Indledning deles i to Kolonner, den ene med Overskrift „Ercke Biscopens Opsat", den anden med Overskrift „vores underdanigste Betænkende". Den sidste er imidlertid ganske blank; i den første gjenfindes derimod de oprindelige 13 capita i udvidet Skikkelse med tilføjede Indstillinger. Disse gik hovedsagelig ud paa, at af Fundatsen maatte udelukkes alt, hvad der i indeholdtes om Munke og Messer samt om Pavens og Rigens Raads Samtykke; at Professorerne maatte aflægge deres Ed for Hs. kgl. Maj. selv, og Eden gjøres ligesom af andre, hvem nogen Bestilling af Kongen ved denne hans absolute Arveregering maatte betros; at Titlen Inspectores agtedes bedre at stemme med den suveræne Arveregering end Conservatores, og at Retten til at forfatte statuta ikke længere skulde tilkomme Universitetet, men være forbeholdt Inspectores. Paa den anden Side indstilledes, om Kongen, dersom han agtede efterhaanden at sekularisere Kapitelsgodset (hvorved maa antages tænkt ogsaa paa den Universitetet tillagte Andel deraf), i andre Maader vilde skjænke det Vederlag derfor. Endelig henstilles Professorernes og deres Bønders Friheder, de „udlevede" Præsters og Skolemestres Forsørgelse samt den fremtidige Udbetaling af stipendia regia til Kongens gode Behag. Den rette Kopi af dette Udkast blev efter en Paategning paa samme leveret Kansleren den 24. Novbr. 1664, men videre synes Sagen ikke at være fremmet.

Hvad der navnlig taler for, at Ærkebisp Svane har været medvirkende ved de anførte Foranstaltninger, er den Omstændighed, at Kongen i andre Retninger ikke viste Professorerne nogen Ugunst, men tvært imod lod sin Naadessol skinne over Universitetet ved under 18. Febr. 1663[2]) at stadfæste dets Bønders Privilegium paa ikke at besværes mere end Adelens samt Universitetets Beføjelse til selv at lægge dem i Lægd, hvortil sluttede sig en Bevilling 20. Juli 1663[2]) for Rektor og Professorer til selv at maatte indkræve Matrikels-Kontributionen, ligesom endelig Universitetet ved Aab. Brev 12. Juli 1666 denne ene Gang friedes for Rostjeneste[2]). Paa den anden Side kan imidlertid mærkes, at Kongen i Forbud 23. Jan. 1666[3]) erklærede Jagtretten paa Universitetets Gods for sig tilhørende Ved Bevill. 27. Jan. 1666 fik dernæst Universitetet Privilegium paa Trykning og Forlag af Skolebøger[4]), og af den allerstørste økonomiske Betydning var endelig Bevill. 29. Juni 1667, der tillagde det Studiiskatten af Fyn og Jylland, hvorhos et Kgbrev af samme Dato med

[1]) Udi Universitetets Fundatser, legibus, Privilegier, statutis etc. fornemmer jeg ikke meget at stride imod denne hans kgl. Mj.s vor allernaadigste Herre og Konges suveræne Regering. Noget lidet har jeg efter Begjæring excerperet at fornemme Collegii status Mening om. — [2]) Sj. Reg. — [3]) Trykt i Goedes Saml. af Fdgr. — [4]) Sj. Reg.; jfr. Supplik 18. Apr. 1657 (Kopi B. fol. 92).

Henvisning til et Par ældre Kgbreve af 13. Novbr. 1662 og 27. April 1663[1]) drog Omsorg for dens behørige Erlæggelse.

I Henseende til Universitetets Forvaltning mærkes Kgbreve 3. Juli 1662 om, at Professores extraconsistoriales strax skulde ascendere i de licentierede Professorers Sted; 4. Okt. 1664 om at lade det forblive med Rektoratet som tilforn[1]); 26. Apr. 1665 om, at Rektor og Professorer skulde holde Ærkebispen for deres Præsident, naar Konsistorium og conventus academicus convoceredes; 23. Febr. 1666 om Formularen for Kanslerens Nævnelse i de akademiske Programmer. Om Professorernes Lærervirksomhed findes ingen Bestemmelse fra Frederik III.s Tid, men deres Forpligtelse til at prædike for Kongen udvidedes ved Kgbrev 15. Juli 1666[1]), og deres Udførelse af Censorhvervet reguleredes navnlig ved Aab. Brev 6. Maj 1667[2]), der er Kilden til D. L. 2—20—1. I Henseende til de teologiske Professorer, som ikke vare Doctores, bestemtes særlig ved Kgbrev 26. Juni 1666[1]), at de skulde have Gang med andre promotis theologiæ doctoribus.

Som Bestemmelser vedrørende Studenterne mærkes Kgbrev 12. Avg. 1665, foranlediget af Ærkebiskop Svane, hvorved Dimission af Skolerne bestemtes kun at skulle finde Sted én Gang aarlig[3]); Aab. Brev 5. Novbr. 1666[2]) om, at den studerende Ungdom ikke maatte stedes til nogen Examen ved Universitetet, være sig teologisk eller anden, før de havde godtgjort Kundskab i de matematiske Discipliner, samt Forbud 23. Decbr. 1667 mod, at Studenterne maatte bære Kaarder[4]). Derhos kan erindres det tidligere omtalte Privilegium for Studenter fra Kjøbenhavns Skole[5]) samt den midlertidige Tilladelse, der ved Kgbrev 16. Decbr. 1661[2]) gaves fattige og flittige Studenter til at stedes til Attestats inden Bienniets Udløb.

K o n g K r i s t i a n V. udslettede enhver mulig Følge af Frederik III.s Undladelse af at stadfæste Universitetets Privilegier efter Suverænitetens Indførelse, i det han ved Aab. Brev 6. Oktbr. 1670[2]) fuldbyrdede, konfirmerede og stadfæstede alle Universitetets Fundatser, Privilegier, Friheder og Benaadninger, som vare givne det af fremfarne Konger, være sig paa Kirker, Ejendom og Huse her udi Byen saa vel som paa Landet, Bøndergods Tiender, Jordskyld Studiiskatten, og hvad Navn det ellers have kunde, som til professorum, studiosorum og Akademiets Betjentes Underholdning var bevilget og tilladt, saa vidt ikke efter forbigangne Tiders Lejlighed derudi allerede var bleven forandret, og saa vidt det ikke stred mod Kongens absolutum dominium, Suverænitet og Arverettighed.

Ved samme Brev optog og annammede han dernæst hæderlige og højlærde Mænd, Doctores og menige Professores ved Universitetet i sit kongelige Værn, Fred og Beskjærmelse samt konfirmerede dem en og hver i deres Charger og Embeder, hvorhos han vilde beskjærme, forsvare og fordagtinge dem til alle Rette, saa at endog deres Gods, Bønder og Tjenere ikke skulde besværes højere end Adelens eller Kjøbenhavns Bys

[1]) Sj. T. — [2]) Sj. Reg. — [3]) Engelstoft: Annaler 1809 I. S. 196—98. — [4]) Engelstoft: Annaler 1807 I. 199—200. — [5]) Ovfr. S. 49; Aab. Brev 9. Juli 1661 (Sj. Reg.).

Indbyggeres Gods. Dermed begyndte den Bekræftelse af Professorernes Beskikkelser, der fra Frederik IV.s Tid formede sig til en Konfirmation af hver enkelts Kaldsbrev ved Tronskifte. Under 7. Apr. 1691 udgik dernæst et Kgbrev til Proff. Villum Vorm, Hans Bagger, Rasmus Bartholin, Povl Vinding, Hans Vandal og Kasp. Bartholin, der paa en Maade sluttede sig til foran nævnte Konfirmation; thi det lyder: I Betragtning af, at Kongen har bekræftet Universitetets Fundatser m. m., „da paa det egentlig kan vides, hvad derudi paa en eller anden Maade kan være forandret, og alting dermed paa en vis Fod sættes, have I med forderligste at foretage Eder alle de Dokumenter, som hos Universitetet findes, samme Universitet, Kommunitetet eller deres underliggende angaaende, være sig Fundationer, Reskripter, Statutter ell. lign., deraf en kort Extrakt at uddrage, tagende udi Agt, i hvad Poster I finder en Forandring at være sket, naar det kan være sket og af hvad Aarsag, hvorefter I have at oprette en Koncept til en ny og forbedret Fundats for Universitetet, som den nu efter foregaaede Forandringer bedst kunde skikke sig, erindrende Eder derhos, hvis som i deslige Fald til Vor og Vore Rigers Nytte og Berømmelse tjenlig eragtes; til hvilket des bedre at fuldbyrde I have at tage til Eder Secretarius academiæ og en af de nederste Professorer, som kan gaa Eder til Haande ved Protokollen og anden Hjælp, hvilken Eders Forretning I, saa snart I dermed til Ende komme, Os til videre Vor allernaadigste Resolution have at tilstille.“ Kommissionen fuldførte sit Hverv ved at udarbejde og indsende et (udateret) Udkast til en Fundats, hvis Original opbevares i det kgl. Gehejme-Arkiv. Næst efter en Fortale til Kongen, som henviser til det kongelige Kommissorium og i Korthed gjør Rede for de Principper, Forfatterne have fulgt ved Udarbejdelsen, følger selve Udkastet, inddelt i 15 Afsnit[1]), hvorpaa det hele igjen slutter med en kort Henvendelse til Kongen. Udkastet omfatter 67 Spalter i folio foruden Epilogen. Om dets Indhold kan i Almindelighed bemærkes, at det i fuldeste Overensstemmelse med den Forfatterne stillede Opgave ikke paa noget Punkt røber reformatoriske Tendenser, men kun indeholder en Kodifikation af den da gjældende Ret og derfor fra et retshistorisk Synspunkt er en sand Skat, af hvilken vi, som den efterfølgende Fremstilling vil vise, have øst en Mangfoldighed af Oplysninger og Vidnesbyrd om den daværende Retstilstand. Til Lov er det imidlertid ikke blevet, men efter Indleveringen synes det at være blevet henlagt.

[1]) I. Om Professorerne. II. Om Professorernes Lectionibus udi Særdeleshed. III. Om Disputationibus og Declamationibus. IV. Om Examinibus. V. Om Depositionis Actu og Examina. VI. Om Promotionibus. VII. Om Konsistorium og Assessoribus udi Consistorio. VIII. Om Rektor Universitatis og Decanis Facultatum. IX. Om Secretario Universitatis, Bibliothecario og Ministris Universitatis. X. Om Habitationibus, hvorledes de skal opteres og holdes vedlige. XI. Om Penge, Gods og Tiender, som er lagt til Universitetet og Professorerne, deres Betjentes og Studiosorum Underholdning. XII. Om Anno gratiæ. XIII. Om Legatorum, Administratione og Inspectione collegiorum. XIV. Om Communitate Regia og Collegio Regio seu Regensiano. XV. Om Studiosis paa Universitetet.

Landsloven indlod sig heller ikke paa nogen Reform af den akademiske Lovgivning, men nøjedes i det væsentlige med ved sine forskjellige Bestemmelser angaaende Universitetet at slaa den gjældende Ret fast[1]). Én betydningsfuld Reform har dog Kristian V.s Lovgivning at opvise, nemlig Indførelsen af den filosofiske Examen. Denne Foranstaltning havde allerede været paatænkt i Kristian IV.s Tid under Kansler Kristen Thomsen Sehested[2]); men Planen realiseredes først under Kristian V., medens Griffenfeldt var Universitetets Kansler[3]). Det første Reskr. 17. Marts 1675 gik saa vidt, at det fordrede Bakkalavrgradens Erhvervelse som Betingelse for at stedes til teologisk Attestats, men denne Fordring blev atter opgivet ved Reskr. 3. Jan. 1679. Alt forinden var en anden Reform gjennemført i Henseende til det teologiske Studium, i det der under 25. Jan. 1671 var udgaaet Kongebrev til Dr. Joh. Vandal, Dr. Jørgen Vitzleben, Mr. Mathias Fos, Mr. Hans Leth, Mr. Jakob Faber og Mag. Mikael Hendriksen om at afgive Betænkning over Mr. Jens Birkerods Forslag til Oprettelse af et Collegium theologicum, hvorefter der ved Reskr. 21. Avg. 1672 paabødes Oprettelsen af Collegium disputatorium for teologiske studerende, om hvis senere Virksomked dog ingen Oplysning foreligger.

Med Konsistorium foregik i Kristian V.s Tid den betydningsfulde Forandring, at det ved Aab. Brev 31. Jan. 1681 blev en Hovedbestanddel af Tamperretten for Sjællands Stift[4]), hvorhos dets Ret til at udnævne til de smaa Bestillinger ved Universitetet konfirmeredes ved Rskr. 23. Decbr. 1670. Aab. Brev 18. Febr. 1679 glædede dernæst Consistoriales ved endelig at stille dem i Klasse med kongelige Betjente, i det de ved samme erholdt den Rang efter Assessorer i Kancellikollegiet, hvorom de forgjæves havde anraabt Griffenfeldt. Desuden ordnedes deres akademiske Rangfølge ved Rskr. 26. Septbr. og 8. Oktbr. 1695, det sidste særlig vedrørende Sjællands Biskop, som desuden ved Rskr. 5. Decbr. 1693 havde faaet indrømmet den meget begunstigede Retsstilling, han senere nød som Professor.

Til de anførte Bestemmelser om Rangen slutte sig Forskrifterne om det akademiske Festceremoniel, repræsenterede ved Rskr. 23. Decbr. 1698 angaaende Parentationers Afholdelse.

Af særlig Interesse for det medicinske Fakultet var Fdg. 4. Oktbr. 1672, der navnlig i §§ 1—4, jfr. Bev. 5. Oktbr. 1667, indeholder en Række Bestemmelser angaaende den medicinske Doktorgrad.

For Studenterlovgivningens Vedkommende mærkes navnlig Bevilling 1. Juni 1670 om Afgiften af deposituri til Trinitatis Kirkes Kapellan samt Rskr. 23. Avg. 1697, der paabød, at Deponendernes Alder skulde anføres i deres Testimonia, hvilket har haft den gode Følge, at senere enhver Students Alder ved Indskrivningen indførtes i Matriklen. I øvrigt

[1]) D. L. 1—2—14; 2—2—1, 2, 3; 2—3—10; 2—17—25; 2—18—3, 5, 16, jfr. Rskr. 8. Febr. 1696; 2—20; 2—21—1, 5, jfr. Rskr. 31. Decbr. 1681; 3—4—11; 3—6—2. — [2]) Kirkeh. Saml. IV. S. 637, Note. — [3]) Kirkeh. Saml. IV. S. 636—40. — [4]) Jfr. Suppl. om Fritagelse for Kapitelsrejser 13. Apr. s. A. (Kopi B.)

haves endnu fra Kristian V.s Tid Bestemmelser, der forbyde Studenterne at bære Kaarde[1]) og gjøre Gjæld[2]) saa vel som fremmede Studenters Antagelse til Præceptorer, med mindre de vare indskrevne her ved Universitetet[3]).

Den økonomiske Lovgivning fra samme Tid indeholder endelig en Flerhed af Bestemmelser angaaende Erstatning til Universitetet for afstaaet Gods[3]) og en lang Række Paalæg angaaende Studiiskattens Inddrivelse[4]), hvortil endnu kommer den i sin Tid betydningsfulde Resol. 22. Jan. 1687 angaaende Skattemoderation for det gejstlige Gods; Aab. Brev 16. Avg. 1687 angaaende Bøndergodsets Konservation ved Professor-Vakancer samt Reskr. 24. Jan. 1699, hvorved det tillodes, at Landsbykirkernes Beholdninger maatte anvendes til Underhold af Universitetets publikke Bygninger. Sit Almanakprivilegium fik Universitetet bekræftet ved Forbud 18. Avg. 1685, jfr. Reskr. 2. Decbr. 1690 og endnu den Dag i Dag nyder det godt af Aab. Brev 27. Oktbr. 1681 angaaende Tiendefrihed for St. Klaræ Klosters Jorder samt til Dels af Bevill. 18. Novbr. 1790 paa sjette Penge og Bøder, som falde i dets Distrikt.

Kong Frederik IV. stadfæstede Universitetets Privilegier under 15. Febr. 1701[5]) i den Form, der senere har været den almindelige ved alle Konfirmationer, som have fundet Sted lige indtil den 24. Juni 1849, da de konfirmeredes sidste Gang blot med Udeladelse af den Klavsul: saa vidt de ej befindes at stride mod Vores Jura Majestatis, absolutum dominium, Suverænitet og Arverettighed[6]). Konsistoriums Akter indeholde en Fortegnelse over de Kongebreve, der i Anledning af samme Konfirmation den 24. Jan. 1699 indleveredes i Kancelliet og atter tilbageleveredes den 30. Apr. 1701[7]). De ere 36 i Tallet fra Kristian III.s og følgende Kongers Tid, men ældre findes ikke deriblandt. Mærkes kan, at Kommunitetets Fundats fremdeles ligesom tidligere medtages blandt disse Universitetets-Privilegier.

Frederik IV.s akademiske Hovedlov er Fdg. 1. Avg. 1707 om Examination og Vokation til Prædike-Embede i Danmark og Norge, hvortil slutter sig Reskr. 21. Jan. 1710 og 2. Maj 1721. Om denne Fdg.s Tilblivelse nøjes vi med at henvise til Dr. Rørdams udførlige Fremstilling[8]).

En anden Bestemmelse, som ogsaa bør nævnes, er Reskr. 8. Jan.

---

[1]) Rskr. 16. Septbr. 1681. — [2]) Fdg. 29. Septbr. 1685. — [3]) Kgbreve 12. Decbr. 1670 og 24. Marts 1671 til Kammer-Kolleg. om Vederlag til Universitetet samt Præsterne og Skolebetjentene i Roskilde i de tiloversblevne Præstepensioner og Tiender for, hvad de ved Ryttergaardenes Udlæg have mistet (Sj. Tegn.); Skjøde 7. Apr. 1674 paa Landet Sogns Kongetiende, erhvervet til Vederlag for nogle Residenshaver, som Universitetet i sin Tid afstod til Kongen. — [4]) Rskr. 11. Marts 1675, Fdg. 4. Jan. 1682; 29. Decbr. 1688; 2. og 13. Apr. 1689; Aab. Br. 31. Avg. s. A. samt Rskr. 26. Oktbr. s. A., Rskr. 20. Jan. 1691, 20. Maj 1699. — [5]) Geh. Ark. Sj. Reg. over Konfirm. — [6]) Selmer: Aarbog 1840 S. 82. Jfr. Engelstoft: Annaler 1811 1. S. 207. Konfirmat. 15. Jan. 1768 (Kopi B. fol. 235). 3. Marts 1747 (Kopi B. fol. 164). 16. Febr. 1731 (Sj. Reg.). — [7]) En tilsvarende Fortegnelse findes paa Kongens Bibliotek i gl. Kgl. Saml. 1073 fol. — [8]) Kirkehist. Saml. IV. S. 640—57.

1703, der har haft en ikke ringe Betydning ved at udvide Reglen i det tidligere anførte Reskr. 24. Jan. 1699 derhen, at Beholdningen af Universitetets Landsbykirker ogsaa maatte anvendes til at betale Gjælden, som hvilede paa Fonden til Professorresidensernes Vedligeholdelse [1]). Dette Reskr. er ikke optaget i de trykte Samlinger [2]), hvilket er saa meget uheldigere, som der ellers findes saa faa Bestemmelser fra Frederik IV.s Tid, der ere Omtale værd. Enkelte Anordninger ere kun en Fortsættelse og Udfyldning af Kristian V.s Lovgivning [3]). Reskr. 7. Maj 1723 om, at der for Fremtiden ikke maatte udgives Exspektancebreve paa Professorater ved Universitetet saa lidt som paa flere andre Bestillinger, blev ikke i fjærneste Maade overholdt. I øvrigt indskrænke Bestemmelserne angaaende Professorerne sig til Reskr. 15. Marts 1717 angaaende de teologiske Professorers Rang og Reskr. 28. Jan. 1718 angaaende samtlige Professorers Udøvelse af Censorhvervet. Af en vis Betydning for Studenterne var det Ligbærerprivilegium, som Kongen indrømmede dem ved Reskr. 4. Maj 1712 til Tak for deres Ligbæring i Pestens Tid [4]). Adgangen til at blive Student indskrænkedes ved Kgbrev 17. Oktbr. 1712 [5]), som i Værnepligtens Interesse paabød, at ingen Bondersønner over 17 til 18 Aar maatte antages i de latinske Skoler, og at de alt i Løbet af de sidste Aar over den Alder antagne skulde remitteres. I Henseende til de akademiske Grader erklærede Kongen endelig ved Reskr. 21. Febr. 1702 [6]), at han ikke længere vilde udgive Breve paa Doktorgrad eller kreere saakaldte Doctores bullati, hvilket Kongerne siden Suveræniteten havde gjort; men denne Bestemmelse blev heller ikke overholdt, i det slige Doctores fremdeles bleve kreerede, endog af Frederik IV. selv, i det han f. Ex. udnævnte Grevinde Schinckels Skriftefader, Caspar Wilthagen [7]), til Doctor theol. og senere til Biskop over Viborg Stift.

§ 15.
Tredje Periode.
1732—1788.

Kong Kristian VI. afbrød den Stilstand, der havde hersket i den akademiske Lovgivning under Frederik IV.s Regering ved en omfattende Virksomhed, som satte Frugt i et Indbegreb af Reformer. Der

---

[1]) Kopi B.; jfr. Supplik 18. Decbr. 1700 (Kopi B. fol. 292). — [2]) Det omtales heller ikke hos Engelstoft og Verlauff S. 40—41. — [3]) Rskr. 13. Apr. 1723 om, at secretarius universitatis skal være notarius capituli. Rskr. 22. Novbr. 1727 om Skattefrihed for Klara Klosters Jorder; Rskr. 24. Decbr. 1723 om Indkrævningen af den norske Studiiskat; Rskr. 8. Marts 1727 om Almanak-Privilegiet. — [4]) Se herom Reinhardt S. 168 flg. — [5]) A. C. 20. Oktbr. s. A. — [6]) Til bedre Forstaaelse af det korte Uddrag i Reskriptsamlingen mærkes: Kgbrev 22. Oktbr. 1701 til Dr. Henrik Bornemann om at foreslaa en belejlig Tid, til hvilken Bisperne Mag. Ludv. Stud i Kristiansand, Mag. B. Deichman i Viborg og Mag. Kr. Mus i Ribe kunne komme hid for at tage Doktorgraden med de sædvanlige Ceremonier. Kgbr. 10. Decbr. 1701 til samme om at indbyde bemeldte tre Bisper til medium Maji. — [7]) Se Fortegnelsen i Hundrups biografiske Efterretn. om Doctores ved Kjøbenhavns Universitet I. S. 91—103; II. S. 134.

var Opgaver nok for denne Virksomhed. Fundatsen var omtrent 200 Aar gammel, og den suppleredes ikke blot ved en Mangfoldighed af senere Lovbestemmelser og en Praxis, der paa sine Steder, f. Ex. i Henseende til det filosofiske Fakultets Sammensætning, var ikke lidet uklar og i andre Forhold, f. Ex. Optionen af Professorater, endog i Strid med den gjældende Lov; men uden for, om ikke i Strid med samme laa derhos det hele Indbegreb af Vedtægter, der havde dannet sig i Løbet af Aarhundreder, og hvis hele Omraade og Indhold nok kunde trænge til en Revision. Selv fra et rent formelt Synspunkt var derfor Udarbejdelsen af en ny Fundats i højeste Grad ønskelig. Men ikke mindre maatte dernæst efter Aarhundreders Forløb Trangen til materielle Reformer gjøre sig gjældende, og det i adskillige Retninger. Professorernes Lønninger vare sidste Gang blevne regulerede ved Fdts. 11. Sept. 1571, altsaa for 160 Aar siden; de normerede Lærerkræfter havde ikke modtaget nogen varig Forøgelse siden 1630, da den senere tilkomne Professor poeseos atter var bortfalden, og Indbegrebet af normerede Videnskaber var uforandret siden 1618, da Metafysikken kom til. At Lærerkræfterne imidlertid vare utilstrækkelige, havde Lovgiveren selv klarlig godtgjort ved i Tiden omkring 1660 at ansætte en secundus, ja en tertius jurisconsultus og en tertius, ja en quartus professor medicinæ ordinarius[1]). I Særdeleshed indeholdt Kongebrevet 18. Septbr. 1657, ved hvilket Peder Scavenius beskikkedes til sec. prof. jur., den klareste Begrundelse af, at en saadan burde være normeret; thi Ansættelsen siges bl. a. at være sket, for at facultas juridica her saa vel som ved andre vel funderede Universiteter kunde være completa, og ingen skulde foraarsages paa fremmede Steder at udrejse for at tage gradum, men kunde in patria academia promovere. At det fundatsmæssige Fagantal heller ikke længere strakte til, havde alt Kong Kristian IV. erkjendt, da han i 1639 ansatte Simon Pauli som Professor i Anatomi, Kirurgi og Botanik, saa vel som Frederik III. ved i 1660 at ansætte Ole Borch som Professor i forskjellige Fag, hvoriblandt ligeledes Botanik og Kemi, ligesom endelig Kristian V. endog den 4. Marts 1681 havde beskikket Dr. Holger Jacobsen, prof. hist. & geogr., til secundus anatomicus.

De udvortes Forhold maatte dernæst yderligere fremme Tanken om en ny Retsordnings Udarbejdelse. Ildebranden i 1728 havde fortæret hele det akademiske Apparat. Næppe et eneste Haandskrift var bleven reddet. Man skulde for saa vidt lægge en fuldstændig ny faktisk Grundvold; hvad var da naturligere end ved samme Lejlighed at give Universitetet et nyt Retsgrundlag. Saa længe Frederik IV. levede, og U. A. Holstein var Patron, gjordes dog intet for dets indre Reform, i det man ikke naaede længere end til Projekter om at „visitere" det[2]); men efter at Kristian VI. havde besteget Tronen, og Iver Rosenkrantz

---

[1]) Jfr. herom neden for i Afsnittet om Lærerne. — [2]) Danske Saml. III. S. 358.

under 16. Marts 1731 var bleven konstitueret som Patron, tog man med Iver fat paa Arbejdet. Det er saaledes Rosenkrantz, som hovedsagelig har Æren af, hvad der er udrettet, og maa staa til Ansvar for, hvad der er forset. Forarbejderne til Fundatsen begyndte med Nedsættelsen af en Kommission i Henhold til Kgbrev 26. Juni 1631[1]. Dette nævner uheldigvis ikke samtlige Kommissionens Medlemmer, da det kun siger sig at være udstedt til Gehejmeraad Iver Rosenkrantz m. fl.; men disse flere angives af Nyerup at have været Biskop Worm, kgl. Konfessionarius Johan Frauen, Etatsraad Thomas Bartholin og Justitsraad Hans Gram[2]. I Følge Kommissoriet skulde de paagjældende træde sammen og foretage alle til Universitetet, Kommunitetet, og hvad ellers derunder sorterer, hørende fundationes, privilegia, statuta, Benaadninger, legata og andre Breve og Dokumenter, nøje gjennemgaa samme og efterse, hvorledes de hidtil vare blevne efterlevede, og hvor vidt de i en eller anden Maade kunde behøve nogen Forandring eller til Universitetets og de studerendes Tarv og bedste bedre indrettes. Dernæst skulde Kommissionen lade sig give fuldkommen Oplysning og Underretning om, hvorudi Universitetets Indkomster bestode, hvorledes de administreredes, og paa hvad Maade og til hvilke af Professorerne de distribueredes, samt hvad der paalaa enhver af dem at forrette derfor. Om alt det anførte blev det dernæst paalagt Kommissionen at indgive Relation med hosføjet Betænkning, hvorledes en ny Fundats og Anordning for Universitetet bedst kunde indrettes, og derved alt det, som var bleven forsømt og kommet i Afgang, redresseres, samt Videnskaber og Studeringer efterdags i bedste Maade kunde exkoleres, og Universitetet igjen bringes til sin forrige overalt i Verden berømte Aktivitet, Flor og Lustre.

Man kan ikke nægte Kommissionen, at den arbejdede hurtig. Først anstilledes en Undersøgelse af de forskjellige Æmner, hvorover det var paalagt den at give Betænkning, hvilket Arbejde Bispen og de 2 Professorer fordelte mellem sig saaledes, at Bisperne extraherede Fundatserne, Bartholin undersøgte Formuesforholdene, og Gram Legaterne samt det akademiske Apparat. Denne Undersøgelse var allerede sluttet den 16. Juli. Derefter paalagde Patronen hver af de fire Kommissarier at indgive sin særskilte Betænkning, hvilket ogsaa skete, hvorefter Betænkningerne i Udtog bleve oplæste i et Møde den 3. Oktbr. Med de enkelte Betænkninger til Udgangspunkt gjordes dernæst Sagen til Gjenstand for en fælles Drøftelse, ved hvilken man i alle væsentlige Poster enedes om Indholdet, hvorefter Biskoppen tog samtlige Aktstykker hjem med sig for paa Grundlag deraf at udarbejde Udkastet, og i Maj Maaned var al Ting fix og færdig. Resultatet af Arbejdet blev derhos ikke blot en Fundats, men forud for den gik et Par særlige Bestemmelser, sigtende til at skaffe Universitetet de til den ny Ordnings Gjennemførelse fornødne ny Ind-

[1]) Sj. Tegn. — [2]) Gram, Worm og Bartholin nævnes ogsaa som Forf. til Fundatsen i en Votering 3. Novbr. 1769 (Kopi B. Nr. 337).

tægtskilder. Disse Love vare Adg. 18. Marts 1732[1]), der skjænkede Universitetet den saakaldte ny Studiiskat og Kathedraticum til Forøgelse af samtlige Professorers Lønning, hvilken Adg. foranledigede en hel Række Reskripter angaaende Gjennemførelsesmaaden[2]), samt Aab. Brev 21. Marts 1732, der særlig henlagde Kongetienden af 3 Præstegjæld i Norge til Lønning for den ny Professor juris[3]). Derefter udkom selve Fundatsen 31. Marts 1732, af hvilken et originalt Exemplar, paraferet af I. Rosenkrantz, findes i Gehejme-Arkivet. Den bestaar af en Indledning og 104 Paragraffer, hvoraf §§ 1 - 9 handle om Professorernes Antal, Beskikkelse og Sæde i Konsistorium; §§ 10—20 om deres Forelæsninger og Forpligtelsen til at høre dem; §§ 21—25 om Rektoratet; §§ 26—34 om Adgangen til Universitetet; §§ 35—40 om den filosofiske og teologiske Examen; §§ 41—51 om de akademiske Grader; §§ 52—79 om Kommunitet og Regens samt Legaterne; §§ 80—83 om Biblioteket; §§ 84—87 om Rentemesteren; §§ 88 og 89 om Notarius; §§ 90—95 om forskjellige Rettigheder for Professorer (§ 91 Seniors Fritagelse for Forelæsninger; § 92 Professorernes Naadensaar) samt Studenter (§ 93 Kredit; § 94 Værneting; § 95 Befordring.); §§ 96 - 102 give Regler for Professorernes Lønning og Residenser; § 103 for Afgiften af ordinandis, hvortil endelig i § 104 er føjet et almindeligt Paalæg om Fundatsens behørige Efterlevelse og Patronens særlige Tilsyn dermed. Til selve Fundatsen sluttede sig dernæst Adg. 18. Apr. 1732 om Indkomsternes Deling mellem Professorerne, der indeholder adskillige Bestemmelser af den Art, som vi gjenfinde i de senere Reglementer, hvorimod Budgettet, som disse opstille, ganske mangler.

Foranstaaende Oversigt vil vise, at Fundatsen, som formel Lovsamling betragtet, ikke udmærker sig ved god Orden og Overskuelighed i Æmnernes Følge. Udkastet af 1691, som Forfatterne, i forbigaaende sagt, aldeles ikke synes at have kjendt, frembyder i saa Henseende et ubetinget Fortrin. Det samme gjælder dernæst i Henseende til Spørgsmaalet om dens Fuldstændighed. Kommissionerne af 1691 og af 1731 havde begge det udtrykkelige Hverv at gjennemgaa ikke blot Lovene, men ogsaa Statutterne, og Udkastet af 1691 har derfor ogsaa dels helt og holdent optaget de ældre Vedtægters Bestemmelser f. Ex. om Naadensaar og Residenser i sig, dels, for saa vidt de vare alt for omfattende til at kunne indlemmes deri, udtrykkelig henvist til og stadfæstet dem. Til Bevis herpaa skulle vi anføre dens Bestemmelser angaaende Professorernes Jordegods, Konge- og Kirketiender, som findes i 11te Afsnit. Det begynder med at omtale, at der ved forskjellige Bestemmelser er henlagt et Indbegreb af Formue og Indtægter til Universitetet, hvilke Bestemmelser herved paa ny konfirmeres, ligesom de alt ere blevne konfirmerede under 6 Oktbr. 1670. Derefter fortsættes:

---

[1]) Jfr. Indledningen. — [2]) Rskr. s. D., 12. Apr., 19. og 26. Septbr., 21. Novbr., 12. og 31. Decbr.; Konfirm. 13. Febr. 1733, 28. Jan. 1735, 10. og 17. Febr. 1736, 1. Maj 1739, 31. Jan. 1741; m. fl. — [3]) Engelstoft: Annaler 1810 2. S. 246—53.

Saa stadfæste vi og den Deling, som Rektor og Professores mellem sig gjort have paa samme Gods og Indkomst, som kaldes Procuratoria, hvilke efter de forrige Fundationer vare under en Kvæstors Forvaltning og siden af Rectore universitatis oppebaaren. Men Aar 1662 den 10. Marts med samtlige Rectoris og Profesorum Vilje og Samtykke er gjort denne Deling af dem samtlig underskreven, formedelst at Tidernes Vanskelighed udkrævede større Tilsyn og Omhyggelighed for Bønderne med Forstrækning og Hjælp at holde ved Magt og sætte paa Fode, end af Rectore, som mange andre vigtige Forretninger havde at forestaa, kunde ventes.

Herefter bestemmes, at Resten af Universitetets Indkomst skal oppebæres af Rektor, og deraf udbetales det fornødne til Enkernes Pension, Betjentenes Løn og andet, hvorpaa det videre hedder:

Professores maa og optere Stipendia efter senium, hver i sit Fakultet, dog at Procuratoria og Præbendæ ikke skilles ad. Consistoriales Professores maa og beholde, som de pleje, for deres Umage Konge-Tienderne efter den gamle Taxt, hvorom meldes udi Frederici II. Fundats, og betale derefter til Rectorem universitatis samme Tienders Afgift og for Resten gjøre sig dem saa nyttige, som de kan, dog efter deres gamle Vedtægt, og de optere secundum senium consistoriale, som regnes fra den Tid, som nogen har først været membrum udi consistorio. Kirkerne opteres efter senium academico-consistoriale, som er, naar tvende ere begge udi consistorio, og der falder nogen Option, da skal den regnes for at have senium acad.-consist., som er først til virkelig Løn og Tjeneste udi Universitetet indkommen; omendskjønt en af de andre consistorialibus havde opteret tilforn, før han ascenderede udi consistorio, da skal han dog først optere, naar nogen Option falder, som haver dette senium acad.-consist. Dog skal han betale Kirken sin fulde Afgift af Tienden og lade Kirken reparere og holde vedlige, hvorfor han inden den 1. Oktbr. hvert Aar skal levere til Forhør Regnskab paa consistorio for Indtægt og Udgift og lægge Beholdningen fra sig paa consistorio, og saa fremt nogen med Regnskab at fremlægge findes for forsømmelig, da har han dermed forbrudt sit jus optionis templorum. Og paa det at Kirkerne kunne holdes vel ved Magt, har Rektor aarlig at lade tage Syn paa dem, at derefter kan det Aar blive forfærdiget, hvis brøstfældigt eller fornødent eragtes efter consistorialium Sigende. Hvilket, dersom aarlig sker, da er at formode, at Kirkerne blive holdte ved Magt, og da maa af den overblevne Beholdning bruges til de andre Kirkers Nytte, som ikke det Aar med deres Indkomst kunne tilkomme.

Se vi derimod hen til Fundatsen 1732, saa nøjes den overalt med den fjærnest mulige Hentydning til Vedtægterne. Om Naadensaaret hedder det saaledes kun i § 92., at det skal vedblive efter den hidtil brugelige Maade; om Residenserne i § 10, at det „ligesom hidindtil“ skal være Professoribus tilladt at optere dem; angaaende Jordegodset bestemmer den saa godt som intet, og angaaende Tienderne nøjes den i det væsentlige med at gjentage Lovens Regel i D. L. 2—22—24[1]), hvortil kun

[1]) § 97: Vi ville og allernaadigst, at Professores skulle beholde det dem forhen tillagte Jordegods samt Tiender med al den Herlighed, hvormed de hidindtil have nydt det. Og forundes dem Frihed til endog ved Avktion at fæste bort saadanne Tiender til den højstbydende i Afgift, hvorudi ingen maa gjøre dem Hinder og Forfang, under hvad Paaskud det være kunde. Dog bliver det hverken nogen Professori eller samtlige Consistorialibus tilladt at bortfæste nogen Tiende paa den

slutte sig enkelte administrative Forskrifter, navnlig vedrørende Kirkerne i § 85 1, 2, 4, 7, 10.

Fastholder man nu, at Opgaven for en Kodifikation først og fremmest bør være at tilvejebringe Klarhed og Sikkerhed i Retsgrundlaget ved at fæstne Udslaget af den ældre Retsudvikling, for saa vidt det fremdeles skal have Bestand, og løse de Tvivl, som den har affødt, da kan man ikke være uvis om, hvor vidt Udkastet eller Fundatsen bærer Prisen. Den sidste gaar aabenbart ud fra det Synspunkt, at constitutiones laudabiles ere akademiske Hemmeligheder, hvilke Lovgivningen, saa vidt muligt, skal betragte som et noli me tangere; men det er netop det samme Synspunkt, som Professorerne fra gammel Tid havde fastholdt, og derved føres vi ind paa den almindelige Anke, der maa fremføres mod Fundatsen af 1732, at den helt igjennem tager et alt for ensidigt Hensyn til Professorerne. Den økonomiske Reform, som var i deres Interesse, fandt Sted, i det Lønningerne forøgedes dels ved Hjælp af de ny Indtægtskilder, dels ved 3 Professoraters Nedlæggelse; men Videnskabens Krav er ikke paa samme Maade sket Fyldest.

I Henseende til Opfattelsen af Lærerembedets Væsen er Fundatsen ikke naaet ud over det Standpunkt, som Novellerne indtoge. Ligesom disse forbyder den vel Option af Professorater samtidig med, at den tillader Option af stipendia; men § 15 hjemler derhos fremdeles, at Professorerne i Forfaldstilfælde kunne lade Embedet besørge ved en Fuldmægtig, som de selv kunne antage uden at behøve nogen som helst Avtorisation, end ikke, som i Følge Novellerne, af Rektor, i det først Rskr. 12. Avg. 1740 foreskrev kongelig Approbation paa Valget. Den nævnte Besørgelsesmaade lader Fundatsen derhos være Regel for Professorer, som tillige beskikkedes til at beklæde andre Embeder, for Bispen, for Professor honorarius og for Professor Quæstor. At Indførelsen af denne sidste var en aldeles forfejlet Foranstaltning, synes dog selv paa den Tid at burde været indlysende.

Fundatsen af 1539 havde ubetinget paalagt de filosofiske Professorer at læse de fire Dage og repetere paa den femte, medens det stilledes Lærerne i de højere Fakulteter frit for, om de vilde repetere paa de ordinære Dage eller extraordinært. Brugen havde imidlertid indskrænket de fem Dage til fire[1]), og denne Brug har Fundatsen af 1732 optaget saaledes, at den kun forpligter samtlige Professorer til at læse 3 Dage og repetere den fjerde.

Antallet af Disputatser, som Fundatsen af 1539 paalagde Professorerne aarlig at holde, var 4, medens Fundatsen af 1732 har nedsat det til 1.

Spørge vi dernæst om Forholdet i Henseende til Lærerkræfterne og Fagenes Normering, da frembyder Fundatsen et Lyspunkt for det juridiske Fakultets Vedkommende, hvis tarveligste Fordring den endelig tilfredsstillede ved at normere og fundere et andet Professorat. Denne Foran-

fæstendes Livstid eller længere end den, som haver opteret Tienden, samme beholder, men hermed skal aldeles forholdes efter Loven. — [1]) Udkast 1691.

staltning i Forbindelse med Indførelsen af juridisk Examen ved Fdg. 10. Febr. 1736 vare Kjendsgjerninger, der ikke undlode at vise deres hurtige og betydningsfulde Indvirkning paa Retsvidenskabens Udvikling ved Universitetet. Vil man have et klart Bevis paa de ungdomsfriske Kræfters Rørelse efter Aarhundreders Uvirksomhed, behøver man blot at læse Beretningen om den juridiske Konkurrence i Aaret 1740, ved hvilken 6 Ansøgere meldte sig, blandt hvilke Mænd som Henrik Stampe og Peter Kofod Ancher, der tillige med B. Møllmann i et halvt Aar kæmpede om Prisen [1].

I Modsætning til det juridiske afgiver derimod det filosofiske Fakultet et yderst sørgeligt Skue. Dette, Fremskridtets Bærer, har Fundatsen ligefrem mishandlet. Dets Lærerbestand er formindsket fra 10 til 7, og af Fag har det vel optaget Historien og Geografien, men til Gjengjæld mistet Etikken, hvori der i alt Fald en Tid lang havde været en særlig Professor, i det Forelæsningerne over philosophia moralis ere henlagte til den ene professor juris. Det er dernæst saa langt fra, at Fundatsen har indrømmet ny naturvidenskabelige Fag, saa som Kemi og Botanik, en egen Plads i Fakultetet, at den tvært imod endog har berøvet den eneste Repræsentant for samme, nemlig Fysikken, sin egen Lærestol og overladt Forelæsningerne derover efter Behag enten til en af Proff. medic. eller til Prof. mathem., som skulde læse over samme en Time ugentlig.

Trods denne forøgede Opgave er imidlertid det medicinske Fakultet fremdeles kun forsynet med de samme to Lærere, som det alt havde i 1537, hvilke begge foruden deres offentlige lectiones jævnlig skulde gjøre experimenta physica, hvorhos den ene tillige skulde traktere Anatomien med andre partibus scientiæ medicæ, og den anden tillige undervise in botanicis og pharmaceuticis. At her er et Misforhold til Stede, synes indlysende selv for den læge Bevidsthed. Til Trods for det gode, Fundatsen af 1732 har medført paa et enkelt Punkt, maa man derfor rejse den Hovedindvending imod den, at den ikke staar hverken paa det videnskabelige eller paa det økonomiske Fremskridts Standpunkt. De Hovedreformer i begge Retninger, som Fremtiden bar i sit Skjød, Realvidenskabernes selvstændige Fremme og Korporas Ophævelse, har den aldeles intet Syn for; ja i førstnævnte Henseende betegner den endog snarere et Tilbageskridt.

Uden Hensyn til den Dom, der saaledes fældes over Fundatsen, er det imidlertid vist, at Adg. 18. Marts 1732, der paalagde den ny Studiiskat, samt Aab. Brev 21. Marts 1732 angaaende Funderingen af det ny juridiske Professorat saa vel som Fdg. 10. Febr. 1736 angaaende Indførelsen af juridisk Examen med de dertil sig sluttende speciellere Forskrifter staa som varige og betydningsfulde Minder om Kristian VI.s levende og frugtbringende Interesse for Universitetet.

Af andre Lovbestemmelser vedrørende dette kunne fra samme Konges Tid mærkes Adg. 15. Marts 1743 angaaende Studietvangen og de tidligere

---

[1]) Danske Saml. V. S. 229—37.

omtalte Reskripter, ved hvilke Kongen søgte at drage Studenterne fra Hertugdømmerne til Universitetet, samt Reskr. 2. Septbr. 1740, der afgrænsede det akademiske Samfunds Omraade og bekræftede Medlemmernes borgerlige Frihed, saa vel som forskjellige specielle Bestemmelser angaaende Universitetets indre Organisation og Forvaltning[1], Professorernes Gang og Sæde[2], Examensvæsenet[3], testimonia publica og Tilsynet med de teologiske Kandidater[4] m. fl. Ligesom Kristian V. var den første, der forundte consistoriales Rang, saaledes var Kristian VI. den, som først benaadede Doktorerne dermed[5], hvorimod de extraordinære Professorer først opnaaede den under hans Eftermand[6]. Endelig mærkes Censurlovgivningen[7], Fdg. 17. Apr. 1739 om de latinske Skoler, i hvilken der ogsaa findes en Række Bestemmelser vedrørende Universitetet, saa vel som Fdg. 9. Apr. 1740 angaaende det kgl. medic. Kollegiums Stiftelse.

Kong Frederik V. lovgav ikke i noget stort Omfang med Hensyn til Universitetet; men af Bestemmelser fra Tiden inden 2. Maj 1755 kunne dog mærkes Rskr. 28. Oktbr. 1746 om juridisk Examen, der til Dels slutter sig til Adg. 15. Marts 1743, Rskr. 14. Decbr. 1753 om Aflevering af Bøger til Universitetsbiblioteket; Rskr. 3. Jan. 1755 angaaende en Kobberstikkers Beskikkelse og en Flerhed af Rskr. angaaende det evindelige Spørgsmaal om de akademiske næringsdrivendes borgerlige Frihed. Til de to af 31. Oktbr. 1749 og 9. Oktbr. 1750, der findes i Reskriptsamlingen, kan endnu føjes et af 15. Febr. 1760, der i Henhold til Rskr. 2. Septbr. 1740 hjemlede Boghandler Mummes Enke Frihed for Næringsskat[8]. En Plan, der fremsattes i en Skrivelse fra Patronen af 26. Febr. 1754 til Fremme af de fysiske og matematiske Videnskabers Studium ved Universitetet, begravedes derimod i en Kommission[9], og bemeldte Videnskaber maatte indtil videre søge et Asyl uden for Universitetet. Den første Ophavsmand til Planen var uden Tvivl Biskop Pontoppidan, som under 2. Maj 1755 udnævntes til Prokansler. Fra den derefter følgende Tid kunne navnlig mærkes Rskr. 4. Maj 1759 om Indførelsen af decani legentes; Rskr. 15. Maj 1761, ved hvilket Fødselssiftelsen i Frederiks Hospital skjænkedes det medicinske Fakultet[10]; Rskr. 16. Juni s. A. om at sætte Runde-Taarn i den Stand, at det kunde balancere med de fornemste Observatorier i Evropa; Rskr. 12. Septbr. 1760, som indskærper Magistres og Bakkalavrers Rettigheder, samt i Særdeleshed de bekjendte Pontoppidanske Reskripter 16. Juli 1756 og 18. Septbr. 1761

[1]) Rskr. 19. Maj 1741 om Adgang til Rektoratet; Rskr. 12. Juli 1743 angaaende Fakulteternes sigilla; Rskr. 10. Oktbr. 1738 om det teologiske Dekanat; Rskr. 31. Maj og 28. Decbr. 1743 angaaende Organisationen af det juridiske Fakultet; Rskr. 29. Novbr. 1743 om Gebyret til notar. fac. jurid.; Rskr. 18. Apr. 1744 angaaende Antagelse af en Prosektor. — [2]) Rskr. 15. Juni 1742. — [3]) 22. Juli 1746 ang. ex. theol.; Rskr. 5. Septbr. 1737 ang. jurid. Ex. for fraværende; Rskr. 31. Juli 1744 ang. ex. jurid. for lukkede Døre. — [4]) Fdg. 2. Novbr. og Rskr. 4. Novbr. 1736. — [5]) Doctores theol. ved Rskr. 24. Avg. 1736; doctores juris ved Fdg. 10. Febr. 1736 Kap. II § 2; doctores med. ved Rskr. 20. Juli 1744. — [6]) Fdg. 14. Oktbr. 1746 V. 8. — [7]) Rskr. 7. Septbr. 1736; 4. Oktbr. 1737; 18. Apr. og 10. Oktbr. 1738; 23. Septbr. og 14. Oktbr. 1740; 23. Avg. 1745. — [8]) Kopi B. s. A. S. 45. — [9]) Nyerup: Annaler S. 314—24. — [10]) Jfr. Ingerslev: Lægevæsen II. S. 394.

angaaende Professorernes Disputatser og andre akademiske Forretninger, der vakte saa megen Bevægelse, og af hvilke det sidste, der indeholdt adskillige mindre vel overvejede Udtalelser og Paabud, som vi senere ville komme tilbage til, i Følge Professorernes indtrængende Besværing lempedes ved Rskr. 26. Marts 1762, jfr. Rskr. 14. Maj s. A.

Af almindelige Forordninger fra Frederik V.s Tid, som tillige have Betydning for Universitetet, mærkes Skolefdg. 23. Juli 1756 og Udskiftningsfdg. 29. Decbr. 1758. Bestemmelsen i dennes § 10 om et eventuelt Mageskifte af de offentlige Stiftelsers Gods for Udskiftningens Skyld voldte, som vi senere skulle se, Konsistorium stor Uro og Bekymring, men Faren blev dog, takket være dets energiske Anstrængelser, lykkelig afvendt.

Kong Kristian VII. var mindre selvherskende end nogen af de andre Konger, og efter de forskjellige Organer, ved hvilke Regeringen hovedsagelig besørgedes, kan derfor Lovgivningen i hans Tid indtil 1788 naturlig inddeles i 4 Perioder, omfattende henholdsvis Tiden før Struensee, Struensees Tid, Guldbergs Tid og Tiden efter 1784, da Kronprinsen førte Regimentet.

I den første Periode, da Otto Thott var den styrende, udstedtes kun enkelte Reskripter, blandt kvilke det mærkeligste er Rskr. 14. Juli 1769, der paabød den medicinske Examens Offentlighed og derved egentlig først fremkaldte en virkelig Examen. Ligeledes gjennemførte Rskr. 3. Septbr. s. A. i Modsætning til Rskr. 31. Juli 1744 Offentligheden af samtlige juridiske examina, og begge Rskr. foreskreve derhos Dekanatets Omgang mellem samtlige Fakultetets Medlemmer. Naturvidenskabernes Krav søgtes tilfredsstillede ved Rskr. 3. Febr. og 15. Juni 1769 angaaende en Dotation og bedre Indretning af Universitetets botaniske Have[2]) og især ved Skjødet 6. Juni 1770[3]), der overdrog det den botaniske Have paa Amalienborg. Endelig forøgedes Universitetets Indtægtskilder ved Rskr. 19 Juni 1770, der tillagde det de saakaldte vestindiske Penge.

Blandt de almindelige Fdgr. fra samme Tidsrum har kun Fdg. 13. Maj 1669 § 7 om Overdragelse af offentlige Stiftelsers Bøndergaarde til Arvefæste en vis Betydning for Universitetet.

Struensees reformatoriske Iver lod heller ikke Universitetet gaa Ram forbi. Om hans Bestræbelser i denne Retning findes udførlige Oplysninger i Nyerups Annaler[4]). Navnlig findes der meddelt det væsentligste Indhold af Biskop Gunnerus's[5]) bekjendte Plan, som ikke kan andet end vække Interesse, fordi den indeholder det, som Fundatsen af 1732 ganske savnede, nemlig et Indbegreb af ny Ideer, af hvilke ikke faa senere ere blevne gjennemførte, om end under en noget forskjellig Form, og andre vedblivende drøftes. Mærkes kan saaledes, at han blandt det filosofiske Fakultets 6 Klasser vilde have indført en moralsk-politisk med en egen Lærestol for Økonomi, Politik, Kameral- og Finansvidenskab og en fysisk

---

[1]) Nyerup: Annaler S. 324–29. — [2]) Nyerup: Annaler S. 367–68. — [3]) Ovf. S. 3. — [4]) S. 375–96. — [5]) Jfr. Suhms saml. Skr. XV. S. 212, 222, 227 m. fl.

Klasse med 3 Professorer, henholdsvis i Fysik og Kemi, Zoologi og Mineralogi samt Botanik. De aarlige Lektionskataloger skulde dernæst ombyttes med halvaarlige, og Professorernes Forelæsninger holdes paa Dansk, examen artium og examen philosophicum afskaffes, og Embedsexamina henlægges til særlige Kommissioner. Dernæst skulde corpora ophæves, theatrum anatomico-chirurgium forenes med Universitetets Teater, og den Charlottenborgske Anstalt forenes med Universitetet. Denne sidste Plan fuldbyrdedes ved Kabinetsordre 6. Marts 1771 [1]), men de øvrige Forslags Gjennemførelse forhindredes ved Struensees bratte Fald. Forinden havde han dog faaet Lejlighed til at iværksætte en gjennemgribende politisk Reform, der medførte Afskaffelsen af Universitetets politiske Jurisdiktion og dermed Ophøret af dets Egenskab som politisk Korporation. Denne fandt Sted ved Fdg. 15. Juni 1771, som oprettede den fælles Hof- og Stadsret, hvortil senere sluttede sig Rskr. 20. Jan. 1774 [2]), der ophævede Universitetets Overformynderi, og Reskr. 10. Juni 1778 angaaende Refusion for Sportlerne til secretarius academiæ. Forgjæves supplicerede Konsistorium den 28. Marts 1772 [2]) under Paaberaabelse af, at det ikke kjendte noget Universitet i Verden, som jo havde sin egen Jurisdiktion, om at maatte faa den igjen. Den Reform overlevede sin Ophavsmand.

End videre maa paa dette Sted mærkes Reskr. 14. Septbr. 1770, der endelig friede Professorerne fra Censorhvervet, saa vel som en af Struensee underskreven kongelig Kabinetsordre, der bevilgede Simon Salomon Polacs Ansøgning om at maatte disputere for den medicinske Doktorgrad og derhos bestemte, at akademiske honores uden Hensyn til Religion skulde meddeles enhver, som fortjente dem [3]). Denne Kabinetsordre blev imidlertid skreven i Glemmebogen, og Spørgsmaalet maatte senere rejses paa ny.

I Guldbergs Tid udgik under 1. Decbr. 1774 et Reskr. til det danske Kancelli, hvis Indledning lyder saaledes:

„Da det er en bekjendt Sag, at vore latinske Skoler ere meget forfaldne, og at Ungdommen saa vel der fra som fra de private Informationer kommer til Universitetet raa og mindre grundet, end Vi kunne vente, saa, for at standse et saa farligt Onde og tilvejebringe Sundhed i Stammen selv til lærde og duelige Mænd i Vore Riger og Lande, ville Vi allernaadigst, at Vort danske Kancelli skal tilkjendegive Biskop Harboe, Biskop Hagerup, Etatsraad Horrebow, Etatsraad Guldberg, Etatsraad Borch og Professor Balle, da Sekretær Graah kan føre Pennen, hvorledes Vores Vilje er, at de træde tilsammen for at overlægge følgende Poster, som Vi selv ville oplyse, paa det de deraf kan kjende Vor Hensigt og des rigtigere fuldkomme Vor Vilje“.

De første blandt disse Poster angik Bestemmelsen af en fuldstændigere, paa Dansk skreven Lærebog i Religion, saa vel som af de autores, der skulde læses i Latin, hvilket Sprog hidtil var blevet skammelig forsømt, samt i Græsk, som med ganske anden Iver burde drives. Derhos

---

[1]) Jfr. Baden: Journal V. S. 90, 97. — [2]) Kopi B. — [3]) A. C. 6. Apr. 1771.

skulde Kommissionen ytre sig om Maal og Maade ved den hebraiske Undervisning. Den 5te Post lyder: „Ogsaa er det Vores Vilje, at Ungdommen i Skolerne med Flid skal anføres til at kjende deres Fædrelands Sprog, øves i at tale og skrive det rigtig, læse nogle af de bedste Skribenter at dannes til at tale offentlig med Sømmelighed og Yndighed; til dette Arbejde maa visse Timer om Ugen fastsættes. Den 6te Post angik Undervisningen i Historie og Geografi samt Astronomi. Af de andre skulle vi kun fremhæve den 8de, der paabød Afskaffelsen af de saakaldte bene ved første Examen, i Stedet for hvilke skulde sættes Karaktererne laud., h. illaud. og non, saa vel som den 9de, der paabød Kommissionen at give sine Tanker om, hvad der burde fordres ved examen philosophicum. Det forstaar sig, tilføjer Reskriptet, at Ungdommen i Særdeleshed der maa bevise sin Kundskab i Filosofien og en virkelig Fremgang siden dens første Examen i de andre Videnskaber, som kunne tros af en almindelig Nødvendighed. Men alt, hvad foreslaas, maa afpasses til Ungdommens Kræfter og Mængdens ringe Formue, der ikke tillader en stor Del at opholde sig ved Universitetet.

Udslaget af Kommissionens Arbejde var Fdg. 11. Maj 1775 om Skolevæsenets Forbedring ved de publikke latinske Skoler samt, hvad den studerende Ungdom ved Akademiet skulde gjøre Rede for, og Fdg. af s. D. angaaende examina academica ved Kjøbenhavns Universitet, der indførte examen philologicum[1]) samt magisterium philolog. og afskaffede Bakkalavrgraden, jvfr. Rskr. 11. Maj 1775. Til denne Hovedforordning sluttede sig endnu i Tiden før 1788 en Række specielle Bestemmelser angaaende examen artium[2]). Blandt de andre Bestemmelser, som gaves i Guldbergs Tid, kan navnlig mærkes Rskr. 5. Apr. 1777 angaaende Udnævnelse af professores designati og Antagelse af Vikarer; Fdg. 6. Okt. 1773, der skærpede Fordringerne ved ex. theol., og Reskr. 1. Novbr. 1781, der paabød, at denne Examen skulde afholdes 4 Gange aarlig, samt Rskr. 4. Juni 1777, som indskærpede, at den fuldstændige juridiske Examen skulde holdes paa Latin, og at de paa Dansk examinerede ikke kunde befordres videre end ved Underretterne. Endelig blev endnu den botaniske Haves Indretning paa Charlottenborg approberet ved Rskr. 22. Juli 1778, og Almanakprivilegiet gjengivet Universitetet ved Rskr. 21. Juli 1773, jfr. Reskr. 19. Marts 1751. Særlig kan derhos mærkes en Kabinetsbefaling af 10. Avg. 1782 i Canc. Prom. 28. s. M.[3]), som mærkeligt nok ikke er indført i Reskriptsamlingen, hvorved befaledes, at Fakulteterne udtrykkelig skulde forsyne Afhandlinger, som de antoge til at forsvares for Graderne, med en Paategning derom.

Efter Regeringsforandringen blev der truffet en Del selvstændige Bestemmelser, i det Rskr. 23. og Prom. 31. Marts 1787 indførte en professor artis obstetriciæ ved Universitetet; Reskr. 3. Decbr. 1784 regulerede Censuren ved examen artium, og Rskr. 13. Decbr. 1784 Adgangen til

[1]) Jfr. Prom. 31. Marts 1783. — [2]) Prom. 23. Decbr. 1775; 30. Novbr. 1776; 13. Oktbr. 1778; 27. Septbr. 1779; 22. Jan. 1780; 25. Marts og 11. Decbr. s. A. — [3]) Kopi B.

juridisk Examen; Reskr. 14. Jan. 1785 traf Bestemmelse om Almanakpengenes Anvendelse til det astronomiske Studiums Fremme, og to Rskr. 19. Apr. 1788 normerede den botaniske Haves økonomiske og administrative Forhold. Endelig og i Særdeleshed ophævede Rskr. 3. Decbr. 1784 Kvæstoratet, i Stedet for hvilket der ansattes en Fuldmægtig ved Kvæsturen under Tilsyn af inspectores quæsturæ, en Reform, til hvilken den senere Prokansler Janson havde taget Initiativet; men hovedsagelig er det her omhandlede Tidsrum dog opfyldt af Forarbejderne til den ny Fundats, i hvilke Janson ligeledes havde en væsentlig Andel

I Aaret 1785 indgav nemlig daværende Prof. og Dr. theol. Hector Friedrich Janson[1]) til Hs. kgl. Højhed Kronprinsen et „Udkast til en Plan, betræffende Studeringernes Indretning i de offentlige Skoler og ved Kjøbenhavns Universitet". Udkastet, hvis Original findes i Hs. Maj. Kongens Haandbibliotek, indledes med et kort Forord, hvoraf ses, at det er forfattet »efter Befaling«, og er inddelt i tre Afsnit: I. Om Videnskaberne i Almindelighed, II. Om de offentlige latinske eller lærde Skoler, III. Om Studeringernes Indretning ved Kjøbenhavns Universitet. Kronprinsen har formodentlig sendt Udkastet til Kancelliet, i hvis Arkiv findes Afskrifter af sammes tredje Del tillige med den neden for omtalte Kommissions Betænkning. Under 26. Avg. 1785 sendte Kancelliet Udkastet videre til Patronens, Grev Thotts, Erklæring, som bemærkede, at hans svagelige Helbred ikke tillod ham at give en udførlig Betænkning derom, men „som derudi dog kunde være adskilligt godt", formente han, at samme kunde tages i nøjere Overvejelse af en Kommission, hvori maaske kunde indtræde en Professor af hvert Fakultet. Denne sidste Bemærkning er dog ikke taget til Følge i Kancelliets Indstilling, hvorpaa under 31. Avg. s. A. faldt den kgl. Resolution:

„Det er Vores allernaadigste Vilje, at Gehh. Raadd. Luxdorph[2]) og Carstens[3]), Kammerherre Suhm, Konff. Raadd. Nielsen[4]) og Erichsen[5])

---

[1]) Han er født 2. Oktbr. 1737 i Golzawarden i Grevskabet Oldenborg, blev Slotspræst 11. Apr. 1766, anden tysk Hofprædikant 16. Juli 1772, Prof. theol. 11. Maj 1774, Prokansler 9. Juni 1786, Biskop i Aarhus Stift 23. Juni 1789; udgav efter Kronprinsens Befaling en Beskrivelse over Universitetets Midler og Indtægter 1787. — [2]) Bolle Willum Luxdorph, deputeret i Kancelliet, Formand i Videnskabernes Selskab; jfr. Molbech: Vdsk. Selsk.s Hist. S. 269—71. — [3]) Adolf Gotth. Carstens, født i Kjøbenhavn 31. Marts 1713, men Søn af en Tysker og uddannet ved tyske Universiteter, var fra 1771 Oversekretær, fra 1780 Direktør i det tyske Kancelli; er mest bekjendt som Medlem af Videnskabernes Selskab og Evalds Protektor. Jfr. N. M. Petersen: Litt. Hist. V. 2. S. 271—72. — [4]) Georg Nielsen, født i Nordborg 3. Apr. 1710, men tysk i sin Dannelse; Informator for Kristian VII. som Kronprins, Bibliotekar ved Kongens private Bibliotek, Medlem af Selskabet for de skjønne Videnskaber; jfr. Baden: Journal V. S. 94—95. — [5]) John Erichsen, Islænder, født 1728, Student fra Trondhjem 1748, Prof. juris i Sorø (1759—71), deputeret i General-Tolkamret (14. Jan. 1773) og Rentekamret (9. Decbr. 1776), Bibliotekar ved det kgl. Bibliotek (18. Apr. 1781), Medlem af den Arna-Magnæanske Kommission, Udgiver af Jon Arnesens Indledning til islandsk Rettergang (1762), af Kongespejlet samt af Arna-Magnæanske Udgaver af Sagaer; Forfatter af en Levnedsbeskrivelse af Torfæus. Jfr. N. M. Petersens Litt.-Hist.; Nyerup og Kraft: Litt.-Lex. samt Verlauff: Efterretn. om det kgl. Bibliotek.

skal sammentræde i en Kommission, udi hvilken H. P. Aagaard skal føre Protokollen, for at tage i Overvejelse, hvad af denne af Doktor og Professor Janson indgivne Plan kan tjene til Forandring og Forbedring ved de offentlige latinske Skoler og ved Kjøbenhavns Universitet, saa og til at rette visse Fejl, som ved en eller anden Lejlighed have indsneget sig, og for derefter at indkomme med deres allerunderdanigste Forestilling desangaaende, ligesom Vi og tillade, at de udi denne Forestilling maa bringe i Forslag, hvad de selv formene at kunne tjene til bemeldte Øjemeds Opnaaelse. Saaledes ville Vi og, at indtil Vor endelige Resolution i denne Sag er falden, ingen Forandring og intet nyt af Vigtighed, som kunde blive den af os intenderede ny Indretning til Hinder, ved Universitetet og Kommunitetet skal foretages." I Overensstemmelse med denne Resolution udgik Reskr. 9. Septbr. s. A. Da Konf. R. Erichsen senere afgik ved Døden, og Geh. Raad Carstens begjærede Fritagelse, beordredes under 16. Novbr. 1787 Prof. Janson, der imidlertid under 9. Juni 1786 var bleven udnævnt til Prokansler, og Etatsraad Karl Trant [1]) til at tiltræde Kommissionen. Denne Kommissions Betænkning, som afgaves, underskreven af samtlige de nævnte Medlemmer, den 19. Juli 1786, findes i Kancelliets Arkiv. Den indeholder imidlertid kun fire Afsnit, angaaende henholdsvis Professorerne, den offentlige og private Undervisning, de akademiske examina og Embedsexamina.

Angaaende Ordningen af de sidste indhentede Kommissionen de forskjellige Fakulteters Betænkning. Det teologiske Fakultet afgav sin, skreven af Janson og medunderskreven af C. F. Hornemann og D. E. Moldenhaver, den 14. Febr. 1786. Det juridiske Fakultets Betænkning, underskreven af Kofod Ancher, Obelitz, Kolbiørnsen og L. Nørregaard, blev afgivet den 10. Apr. Det medicinske Fakultet indsendte enkelte Voteringspaategninger af Kratzenstein, Callisen, Tode og Rottbøll. Prof. medic. design. F. Bang paa Frederiks Hospital indsendte derhos Forslag om at candd. medic. ikke skulde faa licentia practicandi, før de havde bestaaet en klinisk Prøve for ham, hvilken Tanke Fakultetet optog, dog med den Lempelse, at Prøven skulde være fakultativ og aflægges i Examinatorernes egne Hospitaler. Samtlige disse Erklæringer bleve efter Kommissionens eget Udsagn lagte til Grund for dens Arbejde. Særskilt indsendte derhos Prof. Kratzenstein en meget instruktiv Erklæring angaaende Oprettelsen af et Professorat i Kemi, hvormed efter hans egen Afgang skulde forbindes Professoratet i Experimentalfysik, hvilken Plan Kommissionen ligeledes optog. Dens Betænkning blev derefter af Kancelliet tilstillet Patronen, som under 9. Oktbr. s. A. erklærede sig derover i en udførlig Række Anmærkninger [2]), ligeledes omfattende de ovennævnte 4 Afdelinger og indeholdende adskillige selvstændige Propositioner samt kritiske Bemærk-

[1]) Friederich Karl Trant, født 28. Marts 1738 i Oldenborg, kommitteret i Økonomi- og Kommerce-Koll. (23. Febr. 1775) og deputeret i General-Toldk. (21. Maj 1790) har skrevet: Über Schulen und Schulanstalten in Dänemark. Kopenhagen 1789. Jfr. Minerva 1790 I. S. 76, 244; 1793 II. S. 385; III. S. 221; Baden: Journal VI. S. 189–90. — [2]) De fylde 23 Folio-Sider.

ninger til Kommissionens Forslag. Saaledes havde Kommissionen foreslaaet, at candidati chirurgiæ for at kunne udøve praxis medica ogsaa skulde prøves af det medicinske Fakultet; men denne Bestemmelse turde Patronen af Hensyn til det kirurgiske Akademi paa ingen Maade tilraade, hvorfor den udgik. Efter endnu under 28. Oktbr. 1786 at have indhentet Generalprokurør O. L. Bangs Erklæring, som blev afgiven den 11. Novbr. 1786, men er uden Interesse, affattede Kancelliet under 20. Apr. 1787 en Indstilling, underskreven af P. Aagaard; Schou og Bang, hvorpaa under 27. Juli s. A. afgaves en Række med Schack-Rathlous egen Haand skrevne Resolutioner. Ved Prom. 31. Juli s. A. tilstillede derefter Schack-Rathlou Kancelliet en Nota om de Punkter i de forhen udgaaede Rskr., som efter det nu allernaadigst approberede Forslag dels skulde vedblive at gjælde, dels vilde være at forandre. I Henhold dertil overdrog Kancelliet ved Skr. 8. Avg. 1787 General-Prokurør Bang at udarbejde et Udkast, til hvilket Schack-Rathlou paa ny føjede en Række egenhændige Bemærkninger, der alle bogstavelig ere gaaede over i Fundatsen, hvorpaa Bang foretog en ny Bearbejdelse, i hvilken Schack-Rathlou atter foretog forskjellige smaa Rettelser, hvorefter den i den saaledes ændrede Skikkelse, forsynet med Kongens Underskrift og Segl, udstedtes som Fundats og Anordning for Kjøbenhavns Universitet 7. Maj. 1788. Et originalt Exemplar deraf, som blev overgivet Universitetet, brændte i Aaret 1807 med Rektorskabet, et andet, endnu bevaret, findes derimod i Kancelliets Arkiv[1]).

I Henseende til Indholdet maa først mærkes, at Fundatsen begynder med en Indledning, helt og holdent konciperet af Schack-Rathlou, som slutter med en almindelig clausula derogatoria. Hvad Kongen af hans Forfædres Fundation og Anordninger saa vel som af hans egne Befalinger har eragtet tjenligt fremdeles at lade gjælde, er sammenfattet i denne ny Fundation og Anordning for Universitetet, der for Fremtiden alene skal tjene saa vel Lærerne som den studerende Ungdom og andre vedkommende til Regel og Rettesnor i forekommende Tilfælde. En Selvfølge er det dog, at ældre Bestemmelser maa staa ved Magt, for saa vidt Fundatsen selv henviser til dem[2]), og dernæst kan Klavsulen i Indledningen fornuftigvis kun forstaas om de Materier, som Fundatsen selv har ordnet. Bestemmelser vedrørende dem, som den ikke har berørt, maa derimod fremdeles have Gyldighed. Saaledes har ingen tvivlet paa, at Rskr. 2. Septbr. 1740 og de øvrige Privilegiebestemmelser staa uberørte af Fundatsen. Heller ikke ordner denne Fakulteternes Organisation, og de forskjellige Bestemmelser vedrørende Dekanaterne maatte som Følge heraf vedblivende staa ved Magt. Derfor antog ogsaa det juridiske Fakultet og Konsistorium, at Bestemmelsen i Rskr. 18. Apr. 1732 § 3 angaaende det filosofiske Fakultets Dekan gjaldt efter som før Fundatsens

[1]) Fdts. Kap. VII § 9. — [2]) Jfr. Kap. I § 18 om Instr. 9. Juni 1786 og det hidtil brugelige Rektorat; Kap. VII §§ 7, 8, 9.

Tid; men Patronen og Kancelliet vare af en modsat Mening, og i Overensstemmelse dermed faldt den kgl. Resol. 7. Marts 1804. Bortset fra den findes Tvivlsmaal om ældre Bestemmelsers Gyldighed kun rejste i et Par Tilfælde uden videre Interesse[1]).

Fundatsen er dernæst inddelt i 7 Kapitler, omhandlende henholdsvis I. Professorerne, deres Embedsforretninger samt den offentlige og private Undervisning; II. de studerendes Pligter samt den akademiske Jurisdiktion; III. de Examina, der holdes ved Universitetet; IV. de sidste eller Embedsexamina i Særdeleshed; V. de akademiske Værdigheder; VI. de beneficia og stipendia, der findes ved Kjøbenhavns Universitet. VII. det akademiske Apparat samt Universitetets Økonomi og andet der hen hørende.

Af den foran givne Fremstilling vil fremgaa, at ikke alle de nævnte Afsnit have faaet en lige grundig Behandling, i det de tre sidste Kapitler udelukkende paa Grundlag af Patronens Nota ere udarbejdede i Kancelliet, og i Særdeleshed det syvende Kapitel om Økonomien nøjes derfor ogsaa hovedsagelig med at bekræfte den gjældende Ordning, i det der til denne Bekræftelse blot føjes enkelte til Dels endog forblommede Antydninger af en mulig Forandring. De saakaldte corpora bleve saaledes bestaaende; men det skulde tages under nærmere Overvejelse, hvorledes den Skade, som hidtil var foraarsaget ved den idelige Ombytning af dem, bedst kunde hæves[2]), og de saakaldte Eforier, eller hvad andet under en eller anden Professors Forvaltning kunde være henlagt, skulde efterhaanden ophæves[3]). I de fremhævede Ord indeholdes vel en fjærn Hentydning til corpora; men at Fundatsen nøjedes hermed og fuldstændig skød den økonomiske Reform, som dog alt var sat paa Dagsordenen i 1771, fra sig, bevirkede, at dens Bestemmelser i et Hovedpunkt bleve aldeles ufyldestgjørende.

Hovedsummen af det aandelige Arbejde, der er nedlagt i den, maa herefter søges ikke i den økonomiske Del, men i Læreordningen eller de første 4 Afsnit. Deri ere indeholdte de ny Ideer, som Fundatsens Forfattere have søgt at virkeliggjøre. Spørgsmaalet om, hvilke disse ere, lader sig let besvare ved Hjælp af det foreliggende Materiale.

I. En Hovedreform, som Jansons Plan akcentuerer, er Afskaffelsen af professores designati. Det Forbud, som alt Rskr. 7. Maj 1723 havde nedlagt, men Praxis tilsidesat, saa at Rskr. 5. Apr. 1777 endogsaa maatte nøjes med at give en indskrænket Tilladelse til Designation, blev nu atter fuldt ud hævdet ved Fundatsens Kap. I § 17; men Traditionens Magt viser sig dog fremdeles i den Kjendsgjerning, at Professor v. Eggers endnu den 26. Septbr. 1788 ansattes med udtrykkelig Tilkjendegivelse af, at han i sin Tid lig andre proff. ordin. maatte vente at ascendere i det juridiske Fakultet[4]). Efter den Tid vides derimod intet Kaldsbrev

[1]) Prom. 24. Septbr. 1801; Skr. 18. Avg. 1831. — [2]) Kap. VII § 8 — [3]) Kap. VII § 6. — [4]) Baden: Journal I. S. 101.

af lige Indhold at være bleven udstedt. End videre brød Fundatsen endelig med Princippet om, at et Professorembede kunde varetages ved en Vikar[1]; men paa dette Punkt var dog Fremskridtet fra Rskr. 5. Apr. 1777 i det væsentlige kun nominelt, i det Fundatsen kaldte den Adjunkt, som Reskriptet benævnede Vikar.

II. Fundatsen forstærkede dernæst Lærerkræfterne i samtlige Fakulteter. Øjemedet med denne Foranstaltning faar man alt en Anelse om ved at se hen til, at Forøgelsen i det filosofiske Fakultet hovedsagelig gaar ud paa en Doublering af forskjellige Fag[2], og Jansons Plan borttager enhver Tvivl om, at Meningen dermed hovedsagelig var at tilvejebringe en Flerhed af Lærere i de forskjellige Fag, som ved at skabe en Konkurrence udelukkede ethvert Monopol. Derfor stilledes, saa vidt muligt, flere Lærere med ganske samme Myndighed over for de studerende, hvilke det udtrykkelig tillodes at vælge imellem dem[3]. Det, der principielt adskiller Fundatsens professores extraordinarii fra alle tidligere, er derfor, at hine tillige ere lovbestemte Examinatorer[4]. Derimod var det paa ingen Maade noget nyt og særligt, at der, da Universitetet ikke havde nogen Fond til at lønne flere end visse professores ordinarii, tillagdes de nævnte extraordinære Professorer Løn af den kongelige Kasse. Tvært imod bidrog denne alt paa Fundatsens Tid langt mere til samme Øjemed end de 2700 Rdlr., den senere kom til at udrede, i det de extraordinære Professorers Løn forinden løb og til 3100 Rdlr. aarlig af Finanserne og Kongens partikulære Kasse foruden 600 Rdlr. af Fondet ad usus publicos og 400 Rdlr. vestindiske Penge[5].

III. En Forøgelse af Lærefagene ses aldeles ikke at have ligget i Jansons Plan, men han synes tvært imod i saa Henseende at gaa ud fra det givne Grundlag. Kommissionen har dog været opmærksom paa Nødvendigheden af en Udvidelse i en vis Retning, i det den strax i Begyndelsen af sin Betænkning udtaler: Som en betydelig Mangel ved Universi-

---

[1]) Kap. I § 16. — [2]) Kap. I § 1. — [3]) Kap. I § 11. — [4]) Kap. I § 2. Jfr. Baden: Journal I. S. 98; Jansons Plan: Men for at da en saadan overordentlig Lærer ikke skulde blive unyttig for Universitetet, bliver det uomgængelig fornødent, at ham tilstaas al den Indflydelse paa Videnskaberne selv, som hans Dueligbed og Lærdom kan og bør have. Og dertil behøves kun én Ting, nemlig at extraordinarii lige saa vel som ordinarii have Del i de offentlige Examina. Saaledes har det hidtil været i det teologiske Fakultet, naar en Prof. extraordinarius har været ansat ved samme, at han nemlig har skiftet med ordinariis til i sin Tid at examinere Kandidaterne. Hvorfor kan dette ikke lige saa vel ske i alle de andre Fakulteter; thi det modsatte er en aabenbar Fejl. Indretningen gjør en Lærers Arbejde og Flid unyttig, betager ham den fornødne Opmuntring, hindrer den ved de lærde Embeder højst nødvendige Æmulation og fører til, at en eller faa tilegne sig monopolium i Videnskaberne, som er den skadeligste Misbrug, der kan tænkes. — [5]) Proff. jur. design. J. E. Colbjørnsen og L. Nørregaard erholdt henholdsvis 800 og 600 Rdlr.; Prof. med. design. Tode 200 Rdlr.; Prof. eloqu. ordin. Baden 700 Rdlr.; Prof. linguæ Graecæ Sahl 300 Rdlr.; Prof. lit. Franco-Galliæ Fumars 600 Rdlr.; Prof. oecon. et hist. nat. Brünnich 300 Rdlr. (+ 400 Rdlr. vestind. Penge); Prof. Horrebow 400 Rdlr. af Partik.-Kassen; Prof. og Pastor Adler 200 Rdlr. af Fondet ad usus publicos; Prof. scient. cameral. v. Eggers 400 Rdlr. af samme Fond. (Fortegn. i Kanc. Ark. ved Fundatsens Akter).

tetet maa det vist anses, at saa mange nyttige og nødvendige Forelæsninger savnes, og at de, som den studerende Ungdom har Lejlighed til at høre, kun holdes af én Lærer. Ved blot at sammenligne den kjøbenhavnske catalogus lectionum med andre, saa som den gøttingske eller leipzigske, kan enhver forvisse sig derom. Især have de studerende her ved Akademiet hidtil næsten ingen Vejledning haft til at dyrke jus publicum universale Danicum et Germanicum, Politikken og notitiam statuum Europæ, og alligevel er dette Savn saa meget desto større, som disse Videnskaber foruden Lovkyndigheden nødvendig udfordres til at gjøre sig ret duelig og bekvem til Statens Tjeneste i verdslige Embeder, og ikkun faa have Adgang og Evne til at benytte sig af den Undervisning, som gives i bemeldte Discipliner ved Sorø Akademi.

Kommissionen indstillede derfor, at der foruden de to ordinære maatte normeres to professores juris extraordinarii, hvilket ogsaa Fundatsen hjemlede.

I det medicinske Fakultet proponerede Kratzenstein, som tidligere bemærket, Ansættelsen af en Professor i Experimentalfysik og Kemi; men med Patronens Haand er skrevet den kongelige Resolution paa dette Forslag, at der kun skulde beskikkes en lector chymiæ med 200 Rdlr. Løn, indtil Kongen en Gang besluttede sig til at ansætte en professor physices. Hvad der saaledes afknappedes det medicinske, anvendtes til bedste for det teologiske Fakultet, hvilket den kgl. Resolution ligeledes tildelte en Prof. extraord. med 400 Rdlr. Løn.

I det filosofiske Fakultet var der inden Fundatsens Udstedelse ansat to extraordinære Professorer henholdsvis i Kameralvidenskaberne og Naturhistorien. Fundatsen selv bestemte, at disse to Professorer vedblivende skulde beskikkes[1]), og Janson har uden Tvivl ogsaa forudsat, at de vedblivende skulde beskikkes i de samme Fag, i det hans Plan endog udkaster Tanken om en kameralistisk Examen. Den samme Forudsætning gaar nærmest igjennem det juridiske Fakultets Betænkning, men lige fuldt er den ikke udtrykkelig hjemlet i Fundatsen, hvor Fagene selv ikke nævnes, og Følgen deraf blev da ogsaa, at, da Professoren i Kameralvidenskaberne, v. Eggers, gik over til at blive prof. jur., ansattes i mange Aar ingen særskilt Professor i samme Fag. Paa lignende Maade stiller Forholdet sig i Henseende til Naturvidenskaben, dog med den væsentlige Forskjel, at der senere, efter Brünnichs Bortgang, vedblivende beskikkedes en Professor deri. At Fundatsen ikke har tænkt sig hverken Cameralia eller Naturhistorien som egentlige normerede Fag, fremgaar ogsaa af den Maade, hvorpaa de i Kap. I § 6 sammenstilles med de levende Sprog, for hvilke der aldeles ikke oprettedes egne Lærestole[2]), saa lidt som der

[1]) Kap. I § 1: foruden de extraordinariis, der allerede ere. — [2]) Forelæsningerne over Kameralvidenskaben, Naturhistorien, Økonomien og andre herhen hørende nyttige Kundskaber ligesom over de levende Sprog holdes af de Lærere, som dertil ere beskikkede, eller, om nogen af de andre Professorer frivillig vil paatage sig nogen af disse Undervisninger, skal det være ham uforment, (dog

anvistes Honorarer til extraordinære Docenter deri, samtidig med, at Fundatsen paabød, at der bestandig skulde gives grundig og udførlig Undervisning i dem.

Om end vi nu imidlertid ville finde os i Afsavnet baade af Cameralia og af levende Sprog som normerede Fag, er det i hvert Fald tilstrækkeligt til at domfælde Fundatsen, at det Udbytte, den yder Naturvidenskaberne, kun bestaar i en lector chymiæ og en extraordinær Docent i Naturhistorien. Det, der netop burde været Fundatsens Hovedopgave, nemlig de ny reale Videnskabers Indførelse og Anerkjendelse som fuldt berettigede akademiske Fag, har dens Forfatter saa godt som ikke haft Øje for. Tvært imod efterlod ogsaa denne Fundats den videnskabelige saa vel som den økonomiske Reform i det væsentlige ufuldført.

IV. Fundatsen optog ikke Gunnerus's Plan om Embedsexaminernes Afholdelse ved Kommissioner, men paabød derimod, at de skulde afholdes i Overværelse af Censorer. Kommissionen erklærer i saa Henseende, at da de sidste Examina ere saa magtpaaliggende for Kirken og Staten, og akademiske Lærere ved denne Forretning paa en vis Maade kunne anses som Dommere i deres egen Sag, „i hvilken Betragtning ogsaa deslige Prøver i andre Lande og selv i deres Kgl. Maj.s Hertugdømmer ikke ske ved Universiteterne, men tilkomme de gejstlige og verdslige Overretter," saa burde foruden vedkommende Professorer to andre Personer, som ikke stod i nogen Forbindelse med Universitetet, tage Del i bemeldte Examina." Deres retlige Betydning hævdedes derhos i Fundatsen lige over for den tidligere Bevillingspraxis ved Bestemmelsen om, at ingen herefter maatte foreslaas, vælges eller kaldes til noget Embede, før han i det mindste havde fremlagt vedkommende Fakultets Attest om Examen[1]). Meningen dermed var i Følge Jansons og Kommissionens Udtalelser at erklære de tidligere stedfundne Dispensationer for fremtidig utilstedelige.

Af selve Embedsprøvernes Ordning gjorde Fundatsen sig i en ikke ringe Grad fortjent, i det den navnlig ved dem alle indførte en skriftlig Del[2]), ved den teologiske ophævede Muligheden af, at Kandidaten kunde angive sig til en vis Karakter[3]), og ved den medicinske indførte en rigtig nok kun fakultativ klinisk Prøve[4]). Endelig indførte den ogsaa en fuldstændig ny Embedsexamen for Skolelærere[5]), der tidligere havde maattet underkaste sig teologisk Examen. Dens almindelige Forskrifter angaaende Embedsexamen skulde i øvrigt i Følge Kap. IV § 8 udfyldes ved særlige Instruxer, som dog ikke vides at være givne for andre end Examinatorerne ved den teologiske og juridiske Examen. Instruxen for de sidste er trykt i Reskriptsamlingen; men den første, som er affattet meget udførlig i 15 §§, er første Gang trykt i Tillægget.

---

uden at han forsømmer sit egentlige Fag, og skal det paaligge Prokansleren nøje at paaagte, at der bestandig gives grundig og udførlig Undervisning i bemeldte Videnskaber. — [1]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV § 6. — [2]) Kap. IV § 4. — [3]) Kap. IV § 10. — [4]) Kap. IV § 20. — [5]) Kap. IV § 23.

V. Som andre Reformer, Fundatsen gjennemførte, kan endnu nævnes Indførelsen af halvaarlige cursus lectionum i Stedet for de tidligere aarlige, en Forandring, paa hvilken, som vi senere skulle se, baade Janson og Kommissionen lagde overordentlig Vægt. Dernæst er Fundatsen af 1788 ulige strængere end Fundatsen af 1732, i det den forpligter Professorerne til at læse hver Dag og holde ikke blot en lectio publica, men ogsaa to collegia privata i hvert cursus[1]). Endelig blev den Ordning af den filosofiske og filologiske Prøvé, som Fdn. 11. Maj 1775 havde indført, i Henhold til Jansons Forslag og Schak-Rathlous Votum igjen i en væsentlig Grad omordnet ved Fdts Kap. III. § 8–13, der ogsaa ophævede det ved samme Fdg. indførte magisterium philologiæ.

§ 16.
Fjerde Periode.
Tiden efter 1788.

Kun enkelte Bestemmelser i Fundatsen 7. Maj 1788 ere senere udtrykkelig blevne forandrede[2]); men en Del af dens Forskrifter ere traadte ud af Kraft ved Bortfalden af Prokancelliet, som var den nødvendige Forudsætning for deres aktuelle Virken, og den største Del er stiltiende ophævet ved ny Regler angaaende de i Fundatsen omhandlede Æmner. Saaledes kan mærkes, at Patronatet, hvis Tilværelse Fundatsen forudsætter, i Følge kgl. Resol. 3. Juli 1805 blev afløst af Universitets-Direktionen, som atter ved kgl. Resol. 24. Marts 1848 afløstes af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Konsistoriums Sammensætning er bleven forandret ved kgl. Resol. 18. Juli 1817, og denne atter ved Kdgj. 18. Septbr. 1850, der derhos har indført et nyt Organ for den korporative Forvaltning, nemlig den akademiske Lærerforsamling, ligesom de citerede Lovbud ogsaa have givet en Række af Bestemmelser angaaende Rektoratet og Dekanaterne. Konsistoriums Forretningsorden er bleven bestemt ved Instr. 8. Maj 1801 og kgl. Resol. 9. Avg. 1873, dets Sekretær er forsvunden og i Stedet for ved Resol. 17. Septbr. 1800 indført en Referendar. Lærerpersonalet er blevet forstærket, og dets Lønningsmaade er undergaaet en principiel Forandring ved Resol. 25. Novbr 1796, der endelig foreskrev Ophævelsen af corpora. Lønningssatserne ere senere sukcessivt blevne regulerede ved Regl. 25. Novbr. 1836 og 13. Novbr. 1844, Resol 20 Febr. 1850, Lov 12. Jan. 1858, jfr. Lov 19. Febr. 1861 og 25. Marts 1871. Fakulteternes Antal er blevet forøget, og deres Sammensætning normeret ved Resol. 25. Novbr. 1836 og 13. Novbr. 1844 samt Bkgj. 18. Septbr. 1850, jfr. Lov 25. Marts 1871 § 1 og Resol. 15. Septbr. 1829. Det juridiske Fakultet er blevet udvidet til et rets- og statsvidenskabeligt[3]), og det medicinske til et lægevidenskabeligt ved Optagelsen af det kirurgiske Akademis Professorer[4]). Det akademiske

[1]) Kap. I. §§ 10 og 16. — [2]) Jfr. Rskr. 12. Septbr. 1788; Pl. 18. Avg. 1848. — [3]) Pl. 10. Avg. 1848. — [4]) Resol. 17. Decbr. 1841; Bkgj. 21. s. M.

Aar er blevet omordnet ved Bkgj. 13. Mai 1850 og Bkgj. 1. Decbr. 1877. Adgangen til Erhvervelse af akademisk Borgerret er ved Adg. 25. Juni 1875 forundt Kvinder, og den Forpligtelse, der ved Regl. 14. Maj 1808 var paalagt akademiske Borgere i Kjøbenhavn til at tjene i Kongens Livkorps, er atter ophævet ved kgl. Resol. 4. Novbr. 1864, hoorimod den almindelige Værnepligt ogsaa er udstrakt til dem. Forberedelsesexamina ere blevne indførte ved Bkgj. 14. Septbr. 1838 og følgende Adgr.; men examen artium er efter at være undeigivet en Række Forandringer[1]) bleven hævet ved Bkgj. 13. Maj 1850, jfr. nu Lov 1. Apr. 1871, og en Modenhedsprøve ved Skolerne er traadt i Stedet for samme, hvorimod Præliminær-Examen for Studenter fra fremmede Universiteter samt Tillægsexamina fremdeles afholdes ved Universitetet[2]). Den filosofiske Prøve er gjentagne Gange bleven omordnet[3]), navnlig principielt ved Bkgj. 26. April 1847[4]), og ved Embedsprøverne ere faste Censorer blevne indførte[5]), hvorhos de enkeltvis ere blevne regulerede ved en Række ny Forskrifter[6]). En Udsættelse af akademiske Prisspørgsmaal er bleven anordnet[7]), og Lovgivningen vedrørende de akademiske Grader er undergaaet betydningsfulde Forandringer siden 1788[8]). Det akademiske Festvæsen er blevet reguleret ved Skr. 23. Decbr. 1837, jfr. Resol. 31. Maj 1854 og 28. Novbr. 1877, og det akademiske Apparat er navnlig blevet udvidet ved Optagelsen af kirurgisk Akademi[9]), Indlemmelsen af den botaniske Have[10]) samt Foreningen af det kgl. naturhistoriske Museum med Universitetet[11]). Paa det økonomiske Omraade er Universitetets Jordegods blevet udskiftet og bortarvefæstet i Henhold til Reskr. 11. Maj 1792 og 19. Juni 1795 samt 5. Juni 1804, og efter at alt forinden de jyske Besiddelser vare bortsolgte i Henhold til kgl. Resol. 6. Marts 1807 og 7. Juni og 11. Septbr. 1839[12]), er den ikke bortarvefæstede Rest af Bøndergodset bleven solgt til fuld Ejendom i Henhold til Lov 3. Marts 1852. I Henseende til Universitetets Herlighedsret over det bortarvefæstede Gods mærkes Fdg. 3. Juni 1809 § 1, jfr. Resol. 21. Juni 1815,

---

[1]) Fdg. 22. Marts 1805; Bkgj. 10. Avg. 1818; 8. Septbr. 1832. — [2]) Bkgj. 1. Juli 1806 og 6. Oktbr. s. A.; 20. Decbr. 1833; Bkgj. 2. Apr. 1869; Lov 1. Apr. 1871 § 7; Adg. 1. Juli 1872; Bkgj. 22. Maj 1874. — [3]) Bkgj. 20. Decbr. 1832. — [4]) Jfr. Resol. 11. Oktbr. 1816; Bkgj. 4. Jan. 1832; 26. Apr. 1847; 7. Septbr. 1850; 8. Septbr. 1871. — [5]) Lov 25. Marts 1871 § 9. — [6]) Jfr. angaaende den teologiske: Resol. 13. Decbr. 1835; Bkgj. 18. Maj 1847; 23. Decbr. 1849; ang. de juridiske: Prom. 5. Marts og Reskr. 27. Maj 1791; Reskr. 17. Oktbr. 1794; Fdg. 26. Jan. 1821; 30. Decbr. 1839; Bkgj. 13. Novbr. 1847; Adg. 30. Juni 1871; Lov 8. Jan. 1872; ang. den lægevidenskab.: Resol. 28. Juli 1819; jfr. Skr. 3. Juni 1820 og Skr. 24. Avg. 1829; Pl. 30. Jan. 1838; Bkgj. 4. Novbr. 1843; 5. Marts 1844; 22. Jan. 1858; 21. Jan. 1861; 12. Juli 1870; angaaende den filol.-hist.: Adg. 24. Oktbr. 1818, 24. Marts 1840, 2. Febr. 1849, Bkgj. 13. Avg. 1873; ang. den statsvidenskabelige: Pl. 10. Avg. 1848, Bkgj. 10. Juni 1851. — [7]) Prom. 17. Maj 1791; 16. Febr. 1798; Resol. 8. Marts 1826; 27. Jan. 1826; 8. Septbr. 1829, jfr. 27. Jan. 1832; 3. Juni 1853; 23. Juni 1868; m. fl. — [8]) Resol. 1. Novbr. 1808; Fdg. 9. Jan. 1824; Bkgj. 19. Maj 1854; 3. Jan. 1865; 7. Juni 1866; 20. Avg. 1871; 15. Maj 1872. — [9]) Resol. 17. Decbr. 1841. — [10]) Resol. 18. Febr. 1817. — [11]) L. 29. Decbr. 1862; jfr. ovfr. S. 29 og 65. — [12]) Engelstoft: Annaler 1807 1. S. 121; Selmer: Aarbog 1839 S. 107; jfr. 1847 S. 98.

Cirkul. 7. Apr. 1818, Lov 28. Apr. 1850, jfr. Grdl. 5. Juni 1849 § 75. Afleveringspligten til Universitets-Biblioteket er bleven udvidet ved Fdg. 20. Januar 1832, og Almanakprivilegiet er bleven indskjærpet ved Pl. 5. Avg. 1831. Det akademiske Sportelvæsen er blevet ordnet ved Reskr. 22. Marts 1805 og Resol. 11. Jan. 1839[1], der tillige ophævede Privatpræceptor-Institutionen og udvidede Forpligtelsen til at løse testimonia publica til alle Embeds-Kandidater. Det økonomiske Styrelsessæt er undergaaet en principiel Forandring ved Resol. 2. Decbr. 1836 og 21. Decbr. 1837; Resol. 25. Novbr. 1836 ophævede det tidligere herskende Specialkasse-System i den akademiske Forvaltning og opstillede det første faste Budget for Universitetet. Da Anledningen til dets Udarbejdelse, som skete ved Universitetets Direktion og Etatsraad Johnsen i Rentekammeret, var Universitetets økonomiske Elendighed, vil det nærmere derom passende kunne gjemmes til femte Afsnit. Senere er Reglementet af 25. Novbr. 1836 blevet afløst af Regl. 13. Novbr. 1844, der vel formelt endnu er det gjældende, men hvis normerede Summer dog i de allerfleste Poster ved senere Love og Bevillinger ere undergaaede gjennemgribende Forandringer.

Myndigheden til aarlig at bevilge Indtægter og Udgifter af Universitetets Kasse har siden Grundlovens Givelse i Henhold til dens §§ 48—49 været øvet af den finanslovgivende Myndighed, og fra samme Tidspunkt ere Universitetets Regnskaber i Overensstemmelse med Grundlovens § 50 blevne undergivne Statsrevisionens Granskning. Derimod har Grdl. 5. Juni 1849 § 97 ikke borttaget Universitetets endnu den Gang bevarede Privilegier, saa som Forstrandsretten[2]) og Retten til at lade Patenter, Diplomer og Breve besegle med rødt Vox, hvilken Fdts. 7. Maj 1788 Kap. 1 § 19 hjemler Universitetet og samtlige Fakulteter.

---

[1]) Selmers Aarbog, S. 41—60. [2]) Linde: Medd. 1849—56, S. 943—45.

Andet Afsnit.

Universitetets Forvaltning.

§ 17.

Almindelige Bemærkninger.

Af det, som er bemærket i Indledningen angaaende Universitetets oprindelige Væsen, vil fremgaa, at dets Forvaltning fra først af var en Selvforvaltning, dog under et vist Tilsyn af uden for staaende Myndigheder. I Aarhundreders Løb er nu vel Universitetets Avtonomi bleven indskrænket, hovedsagelig i Aarene 1660, 1771 og 1837, saa at det nu i det væsentlige ikke nyder et større Maal deraf, end der efter selve Forholdets Natur maa tilkomme en Læreanstalt af den Beskaffenhed, som Universitetet er; men paa den anden Side maa fastholdes, at et vist Maal af Selvstyre dog fremdeles er bevaret for det, og til Trods for den avtonome Myndigheds Indskrænkning bestaar ikke blot endnu det ældgamle korporative Organ for Selvstyrelsen, nemlig Konsistorium, men et nyt Organ af samme Art er endog kommet til i den akademiske Lærerforsamling. Den efterfølgende Fremstilling falder derfor for samtlige Aarhundreders Vedkommende naturlig i to Hovedafsnit, omhandlende henholdsvis de overordnede Myndigheder og de korporative Organer. Forbindelsen mellem begge er til sine Tider bleven tilvejebragt derved, at den overordnede Myndighed havde en Repræsentant inden for Universitetet selv, en saakaldt Vicekansler eller Prokansler, hvis Retsforhold dog naturlig bliver at fremstille i Sammenhæng med selve Kancellariatet.

I Henseende til de overordnede Myndigheder, med hvilke vi først beskjæftige os, bliver dernæst at gjøre en Adskillelse mellem Tiden før og efter 1537, da Universitetet i den første Periode hovedsagelig var underkastet Kirkens, men i 1537 udelukkende blev underkastet Statens Tilsyn. I Tidsrummet efter 1537 vil atter være at skjelne imellem en Flerhed af Perioder efter de forskjellige Organer, ved hvilke Staten har udøvet sin Myndighed over Universitetet.

Første Afdeling.

De overordnede Myndigheder.

I. Tidsrummet før 1537.

§ 18.

Indledende Bemærkninger.

De Myndigheder, der raadede for Universitetet i denne Periode, vare Paven, der fortrinsvis kan betegnes som dets øverste Tilsynsmand, og Kongen, der fortrinsvis var dets øverste Skytsherre. Men efter Avtorisationen vides Paven selv aldrig at have blandet sig i Universitetets Anliggender, og ham kunne vi derfor lade uomtalt paa dette Sted, hvor derimod maa erindres, at hans Tilsynsret øvedes ved en særegen Embedsmand, Universitetets Kansler. Hvorledes Kongerne privilegerede og funderede Universitetet, er tidligere omtalt[1]). Lejlighedsvis øvede de ogsaa deres Indflydelse paa dets Styrelse og Virksomhed dels ved at foranledige Personer til selv at melde sig til Optagelse i det akademiske Samfund, dels ved at foranledige Universitetet til at lade udgaa Kaldelse til dem[2]). Undertiden overværede end videre baade Kongen og Prinserne de akademiske Akter[3]), ligesom Universitetet fejrede Fester til Ære for Kongen saa vel som for Dronningen[4]); men i øvrigt er intet videre at berette om Kongernes eget Forhold til Universitetet i dets ældste Tid, og heller ikke er der meget at sige om de af Kristian I. indsatte conservatores et judices, om hvilke vi derfor kun i Slutningen skulle tilføje et Par Bemærkninger, medens Hovedæmnet for Omtalen i denne Periode er den af Paven indsatte Embedsmand.

§ 19.

Kansler. Conservatores et judices.

I. Kansleren. Ordet Kansler som Betegnelse for en akademisk Myndighed skriver sig fra Paris, hvor Domkapitlets Kansler øvede Retten til at meddele den saa kaldte licentia docendi eller Beføjelse til at optræde som Lærer ved Universitetet. Om han fra først af har været i Besiddelse af denne Ret eller først i Tidens Løb har erhvervet den, samt hvornaar eventuelt det sidste er sket, lader sig ikke med Sikkerhed angive; men i Almindelighed antages dog, at en slig Licens fra først af ikke behøvedes. Til Bevis derpaa henvises i Almindelighed til Abælards Historie, som imidlertid snarere turde vise, at der alt den Gang behøvedes en kirkelig Tilladelse til at lære Teologi; thi efter Abælards eget Sigende bebrejdedes det ham i Særdeleshed, at han paa egen Haand havde givet sig i Færd med at lære den, og hans Bog om Treenigheden domfældtes og brændtes af den rent formelle Grund, at den var publiceret uden Kirkens Tilladelse[5]). Derimod behøvedes ganske vist i Begyndelsen

[1]) Ovfr. S. 43, 77—78; jfr. ogsaa om den af Kong Frederik I. paatænkte Overdragelse af Graabrødrekloster til Universitetet: Rørdam: Kbhvn's K. og Kl. Tillæg S. 188. — [2]) Thura p. 36; Vinding p. 61. — [3]) Thura p. 25. — Thura p. 30—31 Verlauff S. 21. — [5]) Abælard: Historia calamitatum p. 8 og 33.

næppe nogen Tilladelse til overhovedet at optræde som Lærer, men den blev først nødvendig i Tidens Løb. I et Brev til Ærkebispen af Rheims synes Pave Alexander III. (1159—81) endnu at hævde Lærefriheden over for de lokale Myndigheders Indgreb; men Lateran-Konciliet (1179) forudsætter deres Ret til at meddele Tilladelsen ved kun at forbyde dem vilkaarlig at nægte den samt lade sig betale for Meddelelsen[1]), et Forbud, som senere gjentagne Gange indskærpedes, men næppe lod sig overholde, da Gebyrerne uden Tvivl vare en Hovedgrund til Fastholdelsen af Licensens Nødvendighed. At Kansleren meddelte den, var en naturlig Følge af, at han var den, der styrede Domskolen, som havde afgivet Udgangs- og Tilknytningspunktet for Universitetets Dannelse; men han meddelte den følgelig ogsaa fra først af kun som Organ for den lokale, kirkelige Myndighed. Dette godtgjøres noksom ved, at i Begyndelsen foruden Kansleren ogsaa Bispen selv licentierede; men en Forandring heri skete, da Pave Gregor IX.s Bulle 1237 tillagde Kansleren en selvstændig udelukkende Kompetence i den anførte Henseende[2]), og da Pave Nikolaus i Aaret 1279 end videre bestemte, at de i Paris licentierede vare berettigede til at holde Forelæsninger over hele Kristenheden[3]), maatte Kansleren siges at meddele Tilladelsen paa hele Kirkerigets Vegne.

En Ordning, svarende til den, der saaledes havde udviklet sig ved Pariser Universitetet, blev dernæst af Paverne indført ved andre alt bestaaende Universiteter, hvor Lærerne tidligere havde promoveret paa egen Haand uden nogen kirkelig Avtorisation, saa som ved Bologna 1219 og ved Oxford 1246[4]). Bolognas Universitet havde indtil det nævnte Aar staaet fuldstændigt uafhængigt af de kirkelige Myndigheder, hvad der finder sin naturlige Forklaring i den Omstændighed, at det var grundlagt af Jurister, hvis Lære ikke berørte Kirken saa nær, som de parisiske Filosoffers[5]). Men i Aaret 1219 udtalte Pave Honorius III. i en Bulle til Ærkedegnen i Bologna[6]), at det oftere hændte samme Steds, at mindre lærde Personer stedtes til Lærerhvervet (ad docendi regimen assumuntur), hvorved baade Lærernes Ære mindskedes, og Studenternes Fremskridt sinkedes. Derfor maatte ingen mere stedes til at lære, forinden Ærkedegnen havde meddelt Tilladelse dertil efter en forudgaaende omhyggelig Prøve. I rigtig Erkjendelse af, at de ikke kunde unddrage sig et kirkeligt Tilsyn, naar de vilde nyde kirkelig Anerkjendelse og kirkelige Privilegier, protesterede Doktorerne heller ikke mod denne Foranstaltning, og en enkelt senere Rejsning derimod i Aaret 1270 endte med deres hurtige og ubetingede Underkastelse[7]).

Skjønt det anførte Hverv i Bologna var overdraget Ærkedegnen, kaldtes han dog som Indehaver deraf efter Pariser Universitetets Forbillede

---

[1]) Bulæus: III. p. 81—82; 140—41. — [2]) Bulæus: III. p. 160—61. — [3]) Bulæus: III. p. 449—50. — [4]) Wood: Historia et antiquitates Universitatis Oxoniensis I. p. 94. — [5]) Angaaende det omtvistede Forhold til Skolen i Bologna se Savigny III. S. 205 Note d. — [6]) Sarti: De claris archigymnasii Bononiensis professoribus I. 2. p. 59. — [7]) Sarti: II. p. 41 og 106, jfr. Savigny: III. S. 229.

Cancellarius, og denne Benævnelse overførtes endog paa Bispen i Bologna, hvem Innocens VI. overdrog samme Funktion ved det af ham i Aaret 1362 stiftede teologiske Universitet[1]). Den Ordning, der saaledes var indført ved Universiteterne i Paris og Bologna, blev dernæst Mønsteret, som fulgtes ved ny Universiteters Stiftelse. Pavebullen, som avtoriserede dem, indsatte regelmæssig en kirkelig Embedsmand ved samme, og denne Mand blev lige saa regelmæssig i denne sin Egenskab uden Hensyn til den Stilling som Bisp, Provst eller Degn, han i øvrigt beklædte, kaldt Cancellarius. Den ham som saadan paahvilende Opgave var i Almindelighed ikke blot at værne om de rent kirkelige Interesser og navnlig at holde Kjætteriet borte fra Skolen, men Pave Honorius's Bulle af 1219 viser klart, at det var et indgaaende sagkyndigt Tilsyn, han skulde føre med den. Kanslerens Stilling og Opgave kan derfor i Almindelighed bestemmes saaledes, at han var det Organ, hvorved Kirke og Universitet kommunicerede med hinanden Som Følge heraf var han paa den ene Side Universitetets Repræsentant over for Paven, der i sine Buller kaldte ham dets Hoved og adresserede de Universitetet vedkommende Meddelelser til ham[2]). Paa den anden Side repræsenterede han ogsaa Kirken over for Universitetet, i det han i Kraft af dets Egenskab som en af Kirken anerkjendt Læreanstalt førte et almindeligt Tilsyn dermed, der i Særdeleshed viste sig i, at han prøvede de af Lærerkollegierne fældede videnskabelige Domme for derefter at afgjøre, om der kunde tillægges dem kirkelig Gyldighed.

I Overensstemmelse med denne gjennem Aarhundreder øvede Brug ansatte ogsaa Pavebullen af 19. Juni 1475 en bestandig Kansler ved det Universitet, hvis Oprettelse den avtoriserede, som skulde være den Ærkebisp eller Bisp, i hvis Stad eller Stift Oprettelsen foregik, og da den skete i Kjøbenhavn, blev altsaa Bispen i Roskilde Universitetets bestandige Kansler, i hvilken Egenskab han stadfæstedes ved Ærkebisp Jens Brostrups Brev 28. Novbr. 1479[3]). Om en særlig Udnævnelse af de enkelte Kanslere blev der følgelig ikke Tale, og naar Lavge Urne samtidig med Indvielsen til Bisp af Kongen og Professorerne siges at være bleven konstitueret som Kansler[4]), da er dette kun en akademisk Talemaade, som vi gjenfinde ogsaa i senere Tider, f. Ex. den 17. Maj. 1640, da der sluttedes, at seniores facultatum skulde gaa bort og „deferere“ Ch. Thomæson cancellariatum academiæ. De Bisper, der sukcessive fungerede som Universitetets Kanslere, vare Oluf Mortensen, Niels Skave, Johan Jepsen Ravensberg[5]), den lærde og dygtige Lavge Urne samt endelig den sidste, Joachim Rønnov[6]).

---

[1]) Savigny: III. S. 179, 229 — [2]) Sarti: I. p. 345; II. 168. — [3]) Scr. R. D. VIII. p. 359. — [4]) Thura: p. 30, jfr. p. 27. — [5]) Naar Verlauff S. 74 siger, at denne ikke vides at have indlagt sig nogen Fortjeneste af Universitetet, maa herimod dog indvendes, at han, som tidligere omtalt, i Aaret 1511 overdrog Universitetets Syndikus Præsentationsretten til St. Jakobs Alter, som Universitetet beholdt ogsaa efter 1537, og som, efter hvad vi senere skulle se, gjennem Aarhundreder spillede en vis Rolle i dets Økonomi. — [6]) Verlauff: S. 74—75.

I Henseende til disse Kansleres Myndighed kan bemærkes, at Pavebullen i Særdeleshed tillagde dem det Hverv at promovere dem, som efter en omhyggelig Prøve maatte findes værdige dertil, til Bakkalavrer, Licentiater, Magistre og Doktorer eller til hvilke som helst andre Grader og give de saaledes promoverede Ret til at indtage Lærerstole, læse, undervise og foretage andre Handlinger, hvortil Retten fulgte med de Grader, til hvilke de vare blevne promoverede. Til denne Forskrift ville vi komme tilbage neden for i Læren om de akademiske Grader. Her mærkes derimod Bullens videre Tilføjelse: „og overhovedet tillægge vi ham ved nærværende i Kraft af vor apostoliske Myndighed Beføjelsen (facultatem) til at foretage og udøve alt og hvert. som Ærkedegnen i Bolognas Menighed ved samme Bys Universitet paa nogen som helst Maade kan foretage og udøve i Kraft af pavelig Bemyndigelse, Vedtægt eller Sædvane". Herefter skulde altsaa Roskilde Bisp i et og alt have samme Myndighed som Bolognas Ærkedegn; men i Virkeligheden var endog hans Myndighed ikke saa lidt større end dennes Thi for det første var ikke Ærkedegnen, men Bispen Kirkens Repræsentant over for det teologiske Universitet[1]), og inden for dettes Omraade maatte Kanslerens Myndighed vise sig allerstærkest, i det Omsorgen for den rene, uforfalskede Lære frem for alt maatte berettige og forpligte Kirkens Tilsynsmænd til at gribe ind i dets Forhold. Betegnende er det derfor ogsaa, at den eneste betydningsfulde Anordning, som Bisp Lavge Urne netop med Paakaldelse af sin Kanslermyndighed udstedte vedrørende Universitetet, særlig angik det teologiske Studium. I det tidligere omtalte Forbud af 25. Juni 1527[2]) erklærer han nemlig, at det paahviler ham i Følge hans Hverv ikke blot som Kirkekyrde, men ogsaa som Kansler at holde Ulvene, som ere Kætterne, Kirkens aabenbare Fjender, langt borte fra hans Fold, for at de ikke skulle forføre Kristi Faar, der ere betroede ham, og derfor forbydes det, at nogen, der ikke er Præst eller Bakkalavr, maa høre teologiske Forelæsninger.

Men selv afset fra denne større Udstrækning i en enkelt Retning var dernæst Bispens Myndighed i det hele taget større end Ærkedegnens som Følge af, at Kjøbenhavns Universitets Statutter vare givne af Kirken, medens Bolognas Universiteter, ene med Undtagelse af det teologiske, selv havde vedtaget deres. Tilsynet med de sidst nævnte Statutters Overholdelse vedkom derfor i Almindelighed ikke Ærkedegnen, medens Bispen maatte vaage over de kjøbenhavnske Statutters Efterlevelse. Det turde imidlertid være et Spørgsmaal, om han til alle Tider behørig har varetaget dette Hverv; thi i Aaret 1487 forandredes deres Bestemmelse angaaende Rektor-Valget, uden at Kanslerens Samtykke paaberaabes noget Steds, og lige saa lidt fremhæves Peder Albertsens Egenskab som Vicekansler ved samme Lejlighed[3]).

---

[1]) Jfr. Stiftelsesbullen i Bullarium magnum I. p. 260. — [2]) Ovfr. S. 77 N. 5. — [3]) Tillæg: Anm. til Statutt. Art. 1 og 2.

Endelig maa endnu som en sidste Forskjel mærkes, at Bolognas Kansler utvivlsomt ikke havde at befatte sig med Universiteternes Økonomi, i det Tilsynet med Anvendelsen af de Indtægter, Byen havde skjænket dem til Læreres Lønning, aldeles ikke vedkom ham. Hos os finde vi derimod, at Kansleren Joh. Jepsen Ravensberg i Lærernes Overværelse og med deres Samtykke Aar 1505 fordelte Universitetets Kirker mellem dem, og paa samme Maade berettes en Fordeling i Aaret 1530 at være sket ex concessione electi Roscildensis Jacobi Rønnov[1]). Sædvansmæssig har der derfor vist nok i det væsentlige været tillagt vort Universitets Kansler samme Retsstilling før som efter 1537.

Pavebullen indeholdt intet om, at Kansleren kunde overdrage Udførelsen af sit Hverv til andre; men en slig Beføjelse var dog uden Tvivl forudsat at skulle tilkomme ham, og i Ærkebispens Brev af 1479 siges det udtrykkelig, at han skal udføre sit Hverv per se vel per suum vicarium idoneum, ad talia exequenda substitutum, ligesom Brevet ogsaa viser, at Peder Albertsen allerede den Gang var beskikket til Vicekansler, og han vedblev vist nok at være det indtil sin Død 1517, hvorefter Mag. og Baccal. theol. Matthias Pedersen overtog Hvervet[2]). Om disse Vicekansleres Stilling og Virksomhed som saadanne er imidlertid intet særligt at berette.

II. Conservatores et judices. Angaaende dem nøjes vi med at henvise til de oven for S. 37 fremsatte Bemærkninger og til de forskjellige dem vedkommende Bestemmelser i Statutterne[3]). Deraf ses, at ogsaa hos os gjaldt det saakaldte privilegium non trahi extra[4]), i Følge hvilket ingen akademisk Borger maatte stævne nogen anden til en Domstol uden for Byen, saa længe det var muligt at søge Ret i Byen selv. Men i øvrigt er der ingen Grund til at dvæle videre ved de anførte Bestemmelser, da der ikke foreligger mindste Antydning af, at de have fundet virkelig praktisk Anvendelse. Naar Verlauff nemlig i Forbindelse med Reglerne om den akademiske Jurisdiktion nævner en Strid mellem en Peter Ungar og to Vikarer ved Frue Kirke som Exempel paa en for Universitetets Domstol indstævnt Sag[5]), er herved at bemærke, at den vel paadømtes af Universitetets Rektor Tilemann Slecht og Kristiern Pedersen, dec. fac. u. j., som delegerede Dommere paa Lunds Ærkebisps Vegne; men selve denne Delegation viser klart nok, at der i dette Tilfælde aldeles ikke var Tale om en Udøvelse af Konservatorernes akademiske Jurisdiktion.

II. Tiden efter 1537.

§ 20.

Indledende Bemærkninger.

Medens det for det foregaaende Tidsrums Vedkommende ikke havde tilstrækkelig Interesse bestemtere at fremhæve Adskillelsen mellem Myn-

[1]) Thura: S. 28 og 43. — [2]) Jfr. Verlauff S. 46, 66 og 75. — [3]) Artt. 8 med Note, 16 og 37. — [4]) Jfr. Budinsky S. 52. — [5]) S. 53 Note ø.

dighedens Indehaver og Organerne for dens Udøvelse, maa denne Adskillelse derimod vel fastholdes for Tiden efter Universitetets Fornyelse. Lige siden Universitetet i Aaret 1537 blev en ren Statsanstalt, har nemlig den øverste Styrelse af dets Anliggender i forvaltningsretlig Henseende ligget i Kongens Haand. Men derimod har unægtelig Omfanget af den Myndighed, som aktuelt tilkom ham over for Universitetet, varieret til de forskjellige Tider, og det samme gjælder om de Organer, ved hvilke den er bleven udøvet. I sidstnævnte Henseende kan navnlig skjelnes imellem I. de almindelige Statsorganer, som efter hinanden have været: Kancelliet, Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler og Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, samt II. de særlige, fundatsmæssige Organer, nemlig Konservatorerne, og iblandt dem i Særdeleshed primus conservator, ogsaa kaldt Universitetets Kansler eller Patron. Ved Siden af den begrebsmæssige Adskillelse imellem de anførte to Arter af Organer fandt imidlertid en faktisk Forbindelse Sted mellem dem som Følge af, at den sidstnævnte eller Universitetets Kansler fundatsmæssig var bestemt at skulle være den samme som den Statsembedsmand, der var Chef for Kongens Kancelli, saa at dettes Betydning som Forvaltningsorgan først blev aktuel, naar der ingen Patron fandtes, eller efter at denne ikke længere faldt sammen med den nævnte Statsembedsmand. Det første Tilfælde giver ikke Anledning til videre Bemærkninger, men i andet Fald træder Forholdet mellem Kancelliet og Patronatet klart frem og belyser den sidstnævnte Institutions sande Væsen. Dette er imidlertid først Tilfældet i Schack-Rathlous og Hertugen af Augustenborgs Tid, og ved Fremstillingen af deres Patronat ville vi da tillige faa Lejlighed til at gjøre Rede for Kancelliets Forhold til Universitetet, saa at dette ikke behøver at gjøres til Gjenstand for en særlig Behandling. Ordenen i den efterfølgende Fremstilling vil herefter blive den, at vi først omhandle Kongen som den øverste Myndigheds Indehaver og derefter de forskjellige Organer for Myndighedens Udøvelse, nemlig Konservatorer, Kansler eller Patron og i Forbindelse med ham hans Medhjælp: Pro- eller Vicekansleren, Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

§ 21.
Kongen.

I Henseende til Omfanget, hvori, og Maaden, hvorpaa Kongen selv har taget Del i Styrelsen af Universitetets Anliggender, maa skjelnes henholdsvis mellem Tiden før 1660, fra 1660 til 1849 og efter det sidstnævnte Aar. I den første Periode var Kongens Myndighed over Universitetet som Læreanstalt for saa vidt formelt indskrænket, som Universitetet selv kaldte Lærerne; men Kongen konfirmerede dog Valget og rekommenderede derhos ogsaa i mangfoldige Tilfælde en bestemt Kandidat eller befalede ligefrem, at Universitetet skulde kalde ham. Enkelte Gange beskikkede og lønnede han derhos Professorer aldeles extraordinært, ligesom ogsaa Rente-

kamret i Kristian III.s Tid jævnlig udbetalte smaa Understøttelser til fattige Studenter og senere 400 Rdlr. aarlig i kongelige Rejsestipendier.

I Styrelsen af Universitetets Økonomi tog Kongen ingen regelmæssig Del. Dog gav han Tilladelse til Afhændelse eller Erhvervelse af Ejendomme eller førte ved Lejlighed Tilsyn med, at ingen ulovlig Afhændelse fandt Sted. Foruden selv at mageskifte med Universitetet tilstillede han det derhos jævnlig Anmodninger om Mageskifter fra private, hvilke Universitetet dog lige saa regelmæssig vægrede sig ved at gaa ind paa, for saa vidt ikke Kongen tilkjendegav et bestemt Ønske om, at det maatte ske, eller endog ligefrem gav Paalæg om, at det skulde ske.

Extraordinært lod navnlig Kristian IV. iværksætte en Række betydelige Byggeforetagender til Gavn for Universitetet, og Frederik III. anviste 1000 Rdlr. af Kommunitetets Penge til Naturalteatrets Opførelse, ligesom han skjænkede Universitetet 7000 Rdlr. af Bibelens Penge og Kommunitetets Beholdning til Indkjøb af en Professorresidens.

Som øverste Konservator værnede dernæst Kongen om Universitetets Rettigheder og Privilegier, og en Mangfoldighed af Kongebreve ere udgaaede med Paalæg til Overtrædere og Efterladere om at gjøre Universitetet deres Skyldighed t. Ex. i Henseende til Betaling af Studiiskatten. Navnlig maatte Forpligtelsen til at respektere Universitetets fundatsmæssige Privilegier jævnlig indskærpes de kongelige Lensmænd, der ikke vilde anerkjende dets Herlighedsret over Godset og pinte Bønderne med Ægter. Men paa den anden Side benyttede Kongen sig heller ikke saa sjælden af sit Forbehold i Fundatsen til at paalægge Universitetets Bønder særlige Ydelser, ja hyppig rettede han endog en Anmodning om Skat og Forstrækning eller Overtagelse af andre Byrder til Universitetet selv.

Ved Siden af at være Universitetets øverste Konservator var Kongen imidlertid ogsaa dets øverste Kansler, og selv den vennesæle Frederik II lod i denne Egenskab undertiden udgaa alvorlige Paamindelser til Professorerne [1]).

Foruden Kongebrevene af det anførte Indhold findes der endelig endnu en Mangfoldighed af saadanne, ved hvilke Kongen paalægger Universitetet eller et Fakultet at udføre et vist Arbejde, afgive en vis Betænkning, anstille en vis Examination eller paadømme en vis Sag. Dem ville vi senere komme tilbage til.

En Dispensationsmyndighed finde vi saa godt som ikke udøvet fra Kongens Side [2]) i den her omhandlede Tid. Navnlig intervenerer han aldrig til Fordel for relegerede Studenter, hvorimod han vel jævnlig anbefaler en flink Student til Kosten eller til et Rejsestipendium [3]) eller endog ligefrem befaler, at han skal nyde det [4]). Ordentligvis efterkom Universitetet i Ydmyghed Kongens Paalæg; men adskillige Gange undlod det dog ikke at remonstrere, f. Ex. naar Kongen bød, at en ukvali-

[1]) Rørdam: IV. S. 238—40. — [2]) Jfr. dog Kgbrev 2. Maj 1635 om Oprejsning for Lejermaal. — [3]) Ovf. S. 56; Kgbrev 22. Septbr. 1636 om at stede Adam Junger til Kosten; Rørdam: IV. S. 296, 297, 299, 369, 602, 693, m. fl. — [4]) Rørdam: IV. S. 364.

ficeret Person skulde kaldes til Professor, eller han vilde berøve Professorerne deres fundatsmæssig hjemlede Indtægter. Exempelvis skal saaledes fremhæves, at da Kansleren den 1. Marts 1623 lod tilkjendegive Konsistorium ved Dr. Brochmand, at Kongen vilde, at Dr. Peder Stures Efterleverske maatte nyde det ganske annum gratiæ af hendes salig Husbonds Præbende i Roskilde, svaredes, at „Universitetets Fundats ej tilsteder det, hvorpaa noget skriftligt skal forfattes og magnifico cancellario ceulibellus supplex exhiberes og der udi indføres, at Professores meget hellere ville kontribuere noget af deres eget til for[ne] Enke, dersom hun behøver det, end præjudicere privilegiis academicis.

Enevældens Indførelse bevirkede ikke øjeblikkelig nogen gjennemgribende Forandring i Styrelsessættet, men Følgerne deraf viste sig først til fulde i Frederik IV.s Tid. Da gjennemføres en fuldstændig Koncentration af Styrelsen i Kongens Person, saaledes at næsten ingen administrativ Foranstaltning træffes uden i Henhold til kongelig Resolution. I Særdeleshed forøges efter 1660 Kongens umiddelbare Deltagelse i Universitetets Styrelse derved, at han begynder regelmæssig at udnævne de normerede Professorer og modtage deres Troskabsed, ligesom han fremdeles ansætter Professorer uden for de normerede Pladser. At de enevældige Konger indtil Kristian VI. inklusive kreerede doctores bullati, er allerede anført, og i Følge Resol. 1. Novbr. 1808 krævedes i alle Tilfælde Kongens Avtorisation til Gradernes Meddelelse, ligesom den i Følge Fdg. 9. Jan. 1824 § 5 endnu kræves til Udnævnelse af Æresdoktorer.

Den Bevillingsmyndighed, som Universitetet tidligere havde udøvet alene eller i Forening med Kansleren, bortfaldt efter Kristian V.s Tid, og i Stedet for indtræder et System af kongelige Bevillinger. Som et Bidrag til Sædernes Historie kan navnlig mærkes den Mangfoldighed af Oprejsninger for Lejermaal og lignende Forseelser, der i Kristian V.s og Frederik IV s Tid meddeltes Studenter[1]), indtil Forandring indtraadte under Kong Kristian VI., og Reskr. 9. Maj 1738 satte en Grænse for denne laxe Bevillingspraxis. Men ved Siden deraf gives ogsaa rent akademiske Bevillinger, saa som Oprejsning for Relegation[2]), Bevilling til at være Prof. emeritus eller honorarius, til at promoveres[3]) eller disputere

[1]) Bevill. 21. Septbr. 1668, hvorved Studiosus N. N. tilgives hans for fire Aar siden begaaede Lejermaalsforseelse, saa at han maa faa gejstlig Ansættelse; ligesaa 28. Maj 1670 (med Fritagelse for offentligt Skriftemaal), 8. og 21. Oktbr. s. A., 29. Marts 1671, 11. Juli 1671, 10. Marts 1675 (mod at give noget til fattige Præsteenker), 31. Maj 1676, 20. Juni 1678, 13. Maj 1679, 9. Marts 1680, 25. Septbr. 1680, 20. Oktbr. 1681, 11. Maj 1686 m. m. fl. Bevill. 15. Marts 1670, hvorved det tilgives Studiosus N. N., at hans Hustru er kommen for tidlig, saa at han lige fuldt maa befordres til gejstlige Bestillinger; ligesaa 13. Juli 1671, 24. Apr. 1674, 8. Juni 1678, 8. Maj 1686, 11. Decbr. s. A., 26. Apr. 1687, 17. Septbr. s. A.; 1. Decbr. 1688 (Oprejsning, fordi vedkommende befrygter, at hans Hustru skal komme nogle Uger for tidlig); 14. Novbr. 1727, 31. Decbr. 1728, 1. Apr. 1729, 22. Apr. s. A., 13. Febr. 1731 m. fl. — [2]) Bevill. 12. Marts 1699; 30. Septbr. s. A., at Povl Rytter maa være fri for sin Relegation; Verlauff: Antegn. S. 326—29; Boye: Holbergiana III. S. 175—86; Bevill. 28. Jan. 1726 m. fl. — [3]) Bevill. 15. Oktbr. 1695 for Prof. Hans Bartholin (Sj. Tegn.); 5. Febr. 1699 for Barthol. Deichmann (Kopi B.).

in auditorio superiori[1]), samt til at immatrikuleres som studiosus matheseos uden at forstaa Latin[2]). Efter Aarhundredets Midte koncentrere Bevillingerne sig mere og mere om Betingelserne for de akademiske Beneficiers Nydelse og de akademiske Graders Erhvervelse samt om Examensbestemmelserne, men indskrænkes dog for Embedsexaminers Vedkommende i en væsentlig Grad ved Fundats 7. Maj 1788 Kap. II § 1 og Kap. IV §§ 3. 6.

I Reglen efterkom Professorerne i Tavshed den enevældige Herskers Bud; men en enkelt Gang appellerede de dog med Held ad regem melius informandum[3]); og naar det syntes dem, at en Bevilling overskred det tilbørliges Grænse, vare de ogsaa rede til at remonstrere. En Votering fra Juni 1746 viser saaledes, at de ikke agtede stiltiende at finde sig i Bevillinger, hvorved nogen, der kun havde „illum“ eller en endnu ringere Karakter til ex. philos., maatte blive stedt til Erhvervelse af Magister-Graden[4]); men den Gang blev det dog ved Forsættet, da ingen slig Bevilling vides virkelig at være given.

I økonomisk Henseende ytrede Kongens Virksomhed sig deri, at han baade før og efter 1788 lønnede en Del extraordinære Professorer, indtil Universitetet i 1814 overtog samtlige Læreres Lønning. Til de forskjellige med Universitetet forenede Anstalter, som botanisk Have og kirurgisk Akademi, har dernæst Kongens Kasse ydet aarlige Bidrag, der ved Foreningen tilfaldt Universitetet og først bortfaldt i 1857. Extraordinært er Kongen derhos kommen selve Universitetet til Hjælp ved forskjellige Lejligheder. Navnlig skjænkede han efter Branden 1728 betydelige Summer til Bygningernes og Professorresidensernes Gjenopførelse og bekostede ligeledes i 1778 for en stor Del Indretningen af den botaniske Have paa Charlottenborg, ligesom han ved enkelte Lejligheder gav mindre Summer baade til Observatoriet og til botanisk Have saa vel som til Biblioteket.

I Styrelsen af Universitetets Økonomi tog Kongen indtil 1837 ingen Del, undtagen ved Bevillinger til extraordinære Dispositioner, f. Ex. Frigivelse af vornede, Mageskifte af Bøndergaarde, Nedsættelse af de stipulerede Arvefæsteafgifter, Afhændelse af Professorresidenser m. m. Th. Bartholin beskikkedes ved Rskr. 16. Maj 1732[5]) til Universitetets Rentemester, og Holberg modtog ligeledes kongelig Beskikkelse som saadan, men med H. Stampe skete ingen af Delene; først efter 1836 er Kvæstor regelmæssig bleven beskikket af Kongen, og Instruxer for forskjellige af Kvæsturens Embedsmænd blevne approberede af ham.

I Tiden efter 1849 foregaar navnlig den Forandring, at Udgiftsbevillinger, der tidligere meddeltes ved kgl. Resolution, nu gives af den finanslovgivende Myndighed, og at ogsaa i andre Forhold de kgl. Bevillinger blive forholdsvis sjældnere, medens Ministeriet bevilger i et tidligere ukjendt Omfang. Medens man saaledes i Selmers Aarbøger saa

---

[1]) Bevill. 2. Juli 1717 for stud. med. Andreas Høyer. — [2]) Rskr. 26. Decbr. 1758 (Kopi B.). — [3]) Ovfr. S. 108. — [4]) Kopi B. S. 523. — [5]) Sj. Tegn.

godt som ikke finder andre end kongelige Dispensationer omtalte, have de akademiske Meddelelser og Aarbøger efter 1849 kun ganske enkelte saadanne[1]) at opvise. Ogsaa i andre Retninger er Udøvelsen af den besluttende Myndighed, der fremdeles tilkommer Kongen som den udøvende Magts Indehaver, i et videre Omfang end tidligere delegeret til det administrative Organ. Som specielle Bestemmelser, der have ophævet Nødvendigheden af kgl. Resolutions Erhvervelse, kunne saaledes mærkes Kgl. Resol. 22. Juli 1849[2]), der bemyndiger Ministeriet til at meddele vedkommende Fakultet Tilladelse til at konferere Graderne; Resol. 2. Novbr. 1849[3]), der bemyndiger Ministeriet til selv at approbere Forelæsningsplaner i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet; Resol. 8. Oktb. 1852[4]), der bemyndiger Ministeriet til at approbere Universitetets Prisopgaver, samt den tidligere omtalte Resolution angaaende Afhændelse af Universitetets Jordegods[5]).

Som en særlig Opmærksomhed, der fra Kongernes Side er bleven vist Universitetet, kan dernæst mærkes, at de ældre Rektoratsinsignier, der brændte i 1807, vare kongelige Gaver, ligesom det samme er Tilfældet med den Halskjæde, som Rektor nu bærer. Kong Frederik VI. behagede selv i 1809 at overrække den til Aarets Rektor (Prof. theol. P. E. Müller) og i de naadigste Udtryk tilkjendegive, at det var et Bevis paa allerhøjstsammes Agtelse for Universitetet og for Embedet[6]). Paa den anden Side har Universitetet til alle Tider vist sig redebont til at efterkomme sin undersaatlige Pligt ved at bringe Landets Hersker og Universitetets højeste Øvrighed sin Hyldest. Som et Udtryk derfor har det siden Kong Kristian V.s Tid fejret Kongens Fødselsdag som en Festdag, ligesom det alt siden Kong Kristian III.s Tid har fejret Sørgehøjtider til Ære for afdøde Konger; og naar i øvrigt Glæde eller Sorg, som timedes Kongen og Kongehuset, satte Landet i Bevægelse, har heller ikke Universitetet undladt ved Glædes- eller Sørgefester at give det akademiske Samfunds Følelser et Udtryk.

§ 22.

Konservatorerne.

Indbegrebet af de Regler, som Fundatsen af 1539 opstiller angaaende Højskolens Tilsynsmænd, findes i det sidste Afsnit deraf, hvor det under Overskriften: „Universitetets Kansler og Konservatorer“ hedder: „For at denne vor Stiftelse og Anordninger i et og alt kan vedligeholdes i Overensstemmelse med Vore Forskrifter og med Guds Hjælp have varig Bestand, bevise Vi Skolen den Gunst, som Os elskelige Doktores og Magistres have begjært, i det Vi bestemme, at Vor danske Kansler, som nu er eller kommendes vorder, tillige skal være Universitetets Kansler eller første Konservator. Men efterdi den Gjerning ikke kan varetages af en enkelt, skulle Rektor og Dekanerne se sig om efter en anden Mand ved Hoffet eller i Staden, som de vide at være en lærd Mand, og ham ville

---

[1]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 226; Goos: Aarbog 1871—73 S. 105—6, 123; 1875—76 S. 69. — [2]) Linde: Meddel. S. 652. — [3]) Linde: Meddel. S. 327. — [4]) Linde: Meddel. S. 248. — [5]) Ovfr. S. 66. — [6]) Engelstoft: Annaler 1809 I. S. 64.

vi da paa Ansøgning forunde dem til at være Kanslerens Medhjælper. Denne Medhjælper skal i Forening med Rektor og Dekanerne to Gange om Aaret anstille Undersøgelser, om Professorerne have efterkommet Bestemmelserne angaaende Forelæsningerne og de øvrige Anordninger vedrørende Skolen, som skulle meddeles ham i Afskrift, for at ikke noget af det, som vi have anordnet, skal forsømmes eller ikke varetages behørig. Ved Siden af disse to skal der være tre andre Konservatorer fra Roskilde, nemlig Degnen, Provsten og Indehaveren af den Forlening, som kaldes St. Lorens Kapel. Alle Forretninger vedrørende Skolens Økonomi eller Læreordning, som ikke kunne besørges af Rentemesteren eller af Rektor og Dekanerne, skulle indbringes for Kansleren og hans Medhjælper. Men hvis der maatte indtræffe en saadan Vanskelighed, at Kansleren kunde ønske foruden sin Medhjælper at have ogsaa de andre Konservatorer til Stede, da skulle de ligeledes tilkaldes, ellers er det ikke nødvendigt at kalde dem hid. Men saa ofte de komme til Byen, skulle de dog forhøre sig hos Rektor og Dekanerne om, hvorledes det staar sig med denne Vor Anordning, for at de kunne komme til Kundskab om, hvor vidt der maatte være noget at rette.

Naar den aarlige Regnskabsaflæggelse finder Sted, skal Kansleren indbydes dertil, for at han enten selv kan indfinde sig eller give Paalæg om, at den bliver forrettet med Omhu i hans Fraværelse. Hans Medhjælper skal, om muligt, ogsaa være til Stede, og desforuden bør tilkaldes de tre Konservatorer fra Roskilde, der under alle Omstændigheder skulle være nærværende. Efter at Regnskabet er blevet forhørt, skulle de raadslaa om Forelæsningerne og om de ny Lærere, som der maatte være Trang til, samt om andre Skolens Fornødenheder. Hvis der maatte mangle en eller anden Lærer i det filosofiske Fakultet til at holde de foreskrevne Forelæsninger, skal der træffes den Ordning, at nogle af de andre Filosoffer imidlertid paatage sig en eller to Dage om Ugen at holde disse Forelæsninger i Stedet for deres sædvanlige, indtil Lærernes Antal bliver fuldt, for at der ikke skal mangle noget, som synes tjenligt til at fremme Udviklingen".

Det er klart, at Bestemmelserne i Kristian I.s Brev have afgivet Forbilledet for denne Ordning af Konservator-Institutionen. Blandt Konservatorerne gjenfinde vi saaledes Universitetets Kansler, blot med den Forandring, at han nu ikke længere er Bisp i Roskilde, men Kongens Kansler, samt Degnen og Provsten i Roskilde Kapitel; i Stedet for den forsvundne Degn ved Kjøbenhavns Kapitel er sat Indehaveren af St. Lorens Kapel. Det regelmæssige Antal af Konservatorer var herefter 4, men i senere Tider indskrænkedes det dog til 2 foruden Kansleren, i det denne tillige var Indehaver af sidstnævnte Kapel.

Det fulgte af den Maade, hvorpaa Konservator-Hvervet var knyttet til de anførte Stillinger, at det overtoges strax ved Tiltrædelsen af disse sidste uden nogen særlig Udnævnelse. Om de Mænd, der efter hinanden have fungeret som Konservatorer, henvises til de udførlige Levnedsbeskrivelser, der findes i Dr. Rørdams Universitetets Historie [1]). I Kraft af deres Forhold til Højskolen vare

---

[1]) Som Indehavere af Provstiet i Roskilde vare Konservatorer: Erik Krabbe indtil 1543, Andreas von Barby indtil 1559, Hans Skovgaard indtil 1580, Elias Eisenberg

Konservatorerne i Besiddelse af en akademisk Rang, dog, med Undtagelse af første Konservator, kun frem for Magistrene, ikke frem for Doktorer og Licentiater, med mindre de selv vare Indehavere af disse Grader, i hvilket Tilfælde de rangerede efter Anciennetet med de andre[1]). Desuden skulde Konservatorerne indbydes til Promotions- og Rektorgilder[2]) Deres Hverv bestod først og fremmest i, at de som fornemme Mænd i ansete Stillinger skulde øve deres moralske Indflydelse til Universitetets bedste, saaledes at de i alle Retninger fremmede dets Vel og afværgede, hvad der kunde være det til Hinder og Skade. Derfor maatte det f. Ex. være deres Opgave i paakommende Tilfælde at være betænkte paa Tilvejebringelse af ny Indtægter for at afhjælpe Højskolens Trang, og med Taknemmelighed bør Universitetet mindes Niels Nielsen Kolding, som i Særdeleshed foranledigede Udstedelsen af den ny Fundats[3]). End videre maatte de yde Højskolen og dens Medlemmer deres moralske Støtte, naar de udsattes for Retskrænkelser. Derfor se vi f. Ex. Konservatorerne give Møde for at skaffe Niels Hemmingsen som Universitetets Rektor den behørige Oprejsning, da dets Foged havde givet ham et Ørefigen[4]). Ligeledes skriver Universitetet til Konservator Sivert Grubbe, for at han skal bevæge Lunds Kapitel til at yde Universitetet dets Skyldighed[5]). Men hvor lidet enkelte Konservatorer toge dette deres Hverv alvorlig, fremgaar dog noksom af den Kjendsgjerning, at Andreas Barby selv vægrede sig ved at betale Universitetet den Afgift, han skyldte det, og endelig langt om længe kun lod sig bevæge til at yde Halvdelen[6]). Paa den anden Side maa fremhæves, at den Indflydelse, Konservatorerne regelmæssig kunde øve, kun bestod i et moralsk Tryk paa den skyldige; thi Fundatsen af 1539 havde ikke længere, saaledes som Kong Kristian I.s Brev, tillagt dem Myndighed til at øve en egenlig Jurisdiktion, og de kunde følgelig kun med Retsvirkning afgjøre Tvistigheder, naar Parterne selv kompromitterede paa dem[7]) eller henskød sig under deres Dom[8]), hvilket navnlig Professorerne plejede at gjøre i deres indbyrdes Tvistigheder.

Ved foranførte have vi angivet den Virksomhed, der fra først af var ejendommelig for Konservatorerne som saadanne[9]); men herved er Fundatsen ikke bleven staaende. Foreningen med Kancellariatet har yderligere bevirket, at ogsaa de dertil knyttede Forretninger ere blevne tillagte Konservatorerne, der i det hele taget ved de foran citerede Bestemmelser i Fundatsen ere blevne stillede som Statens sagkyndige Tilsynsmænd over

---

indtil 1590, Christian Holck indtil 1596, Holger Gagge indtil 1630. Som Dekaner: Peder Svave indtil 1552, Bernhart Wigbolt Fries indtil 1556, Kaspar Paslich indtil 1597, Sivert Grubbe indtil 1606, Apitz von Grønenberg indtil 1612. Som Besiddere af St. Lorens Kapel: Kristoffer Jepsen Ravensberg indtil 1543, Andreas von Barby indtil 1559, Korfitz Knudsen Ulfeldt indtil 1563, Niels Nielsen Kolding indtil 1578, derefter Kansler Niels Kaas. — [1]) Cragii Additam. III. S. 132. — [2]) Cragii Additam. III. S. 119, 130—31. — [3]) Rørdam II. S. 95, 99—100. — [4]) Rørdam II. S. 11—12. — [5]) Rørdam IV. S. 535. — [6]) Rørdam I. S. 423. — [7]) Rørdam IV. S. 550—51. — [8]) Kirkeh. Saml. III. S. 81—82; Rørdam IV. S. 702, jfr. III. S. 481 Note 2. — [9]) Ovfr. S. 36 og Rørdam I. S. 406 Note 1.

for Universitetet. Mest betegnende i saa Henseende er Fundatsens Forskrift om, at de skulle meddele Samtykke til Promotioner; thi gives der noget Hverv, som fra først af var ejendommeligt for Kansleren, saa er det Meddelelsen af Licensen; men i Fundatsen af 1539 hedder det desuagtet, at hvis der ikke findes nogen Doktor i det paagjældende Fakultet, skal promovendus føres til den kongelige Kansler „ut ad conservatorem nostrum", og hvis han heller ikke er til Stede, til en af de andre Konservatorer, for at denne kan beordre Promotionen iværksat[1]).

Konservatorernes almindelige Tilsyn med Universitetet skulde dog fundatsmæssig især være rettet paa dets Økonomi, og deraf forklares naturlig, at Kongen ved Lejlighed fordrede, at Kansleren „som Konservator" skulde besegle en Forskrivning tillige med Universitetet[2]). For at de behørig kunde øve det nævnte Tilsyn, var det derhos strængt paalagt dem at overvære det aarlige Regnskabs Aflæggelse. Primus conservator maatte vel være fri, naar han ikke havde Lyst, men de tre Konservatorer fra Roskilde skulde nødvendigvis være til Stede. En sørgelig Sandhed er det imidlertid, at Konservatorerne kun slet have røgtet dette deres Hovedhverv. I de første Aar mødte de i alt Fald ved Fuldmægtige, men efter Aar 1556 bleve de aldeles borte[3]), og deres økonomiske Tilsyn øvedes kun ved Deltagelsen i at sætte Taxt paa Smaaredslet[4]); det hjalp vist nok intet, at Fundats 1571 paalagde Universitetets Kvæstor eller Foged at gjøre Konservatorerne Regnskab for Oppebørslerne af Universitetets Fællesgods; thi de have upaatvivlelig lige saa lidt opfyldt dette Hverv, som de nogen Sinde efter Fundatsens Paalæg have samtykket i Skiftet af Tienderne mellem Professorerne. I alt Fald findes intet Spor til, at de nogen Sinde have været nærværende ved slig Lejlighed Fraværelsen forklares naturlig ved, at de selv helst bleve borte, og ingen bad dem om at komme til Stede, i det Professorerne enedes mellem dem selv indbyrdes om Tienderne og heller ikke havde det mindste imod, at Konservatorerne udebleve fra Regnskabsaflæggelsen. Tvært imod bortfaldt derved den eneste fundatsmæssige Adgang for Staten til at øve virksom Kontrol med Professorernes Forvaltning af Universitetets Formue, og Konsistorium fik ved selv at revidere og decidere Regnskaberne saa at sige uindskrænket Adgang til at skalte og valte dermed. Dette var imidlertid en over Maade stor Mangel ved den økonomiske Ordning, som dog vedblev uforandret gjennem Aarhundreder. Hverken Fundatsen af 1732 eller Fundatsen af 1788 tænkte paa at afhjælpe den. Først Resol. 2. Decbr. 1836 § 6 tilvejebragte en højst fornøden Reform i denne Tilstand.

Foruden det anførte Tilsynshverv havde Fundatsen med sin husholderske Sans endelig endnu paalagt Konservatorerne et Hverv, der ikke staar i nogen som helst Forbindelse med deres historiske Begreb, ja næppe en Gang synes ganske passende for dem, nemlig at opkræve en

---

[1]) Cragii Additam. III. p. 135. — [2]) Rørdam IV. 342—43, jfr. ogsaa III. S. 480 Note 2. — [3]) Rørdam I. S. 401 Note 2. — [4]) Kirkeh. Saml. III. S. 9.

Del af Universitetets Indtægter, nemlig Studiiskatten fra Sjælland og Tienderne fra Sømme og Thune Herreder. Det sidste Paalæg blev uden Tvivl givet i Betragtning af, at samtlige Konservatorer boede i Roskilde. Vi kunne imidlertid ikke sige, om de have efterkommet det mere omhyggelig end deres øvrige fundatsmæssige Hverv. Vist er det kun, at der ikke foreligger noget som helst Vidnesbyrd om, at det er sket[1]. Med Aar 1608[2]) ophører enhver Omtale af Konservatorerne; de afskaffes ikke, men blive borte af sig selv og slutte saaledes en gjennemgaaende daadløs Tilværelse, i hvilken kun Niels Nielsen Koldings Virksomhed udgjør et Glanspunkt, med en ubemærket Forsvinden.

§ 23.

Primus conservator, Kansler, Patron.

En selvstændig fremtrædende Stilling blandt Konservatorerne indtog primus conservator, hvis fundatsmæssige Tittel ogsaa er Cancellarius, som dog henved og efter 1660 afløses af den sædvansmæssig indførte og derefter af Lovgivningen hjemlede Benævnelse: Patronus.

Af Lovbestemmelser vedrørende Kancellariatet finde vi i hele Tidsrummet fra 1537 til 1732 ikke andre end de foran citerede Forskrifter i Fundatsen, i det Kansleren og Patronen for øvrigt kun nævnes enkelte Gange i Forordningerne efter 1660[3]), uden at videre Regler gives om dem. Fundatsen af 1732 indeholder derimod i § 104 et almindeligt Paalæg til Patronen om at føre Tilsyn med dens Efterlevelse, hvortil slutter sig et Indbegreb af specielle Forordninger vedrørende ham i §§ 16, 33, 41, 57, 61, 75, 85, 6to, af hvilke navnlig den førstnævnte har Interesse, i det den gjennemfører en lille Reform ved at paabyde Lektions-Katalogens Godkjendelse af Patronen[4]). Fundatsen af 1788 indeholder ligeledes foruden et almindeligt Paalæg i Kap. VII § 9 en Række enkelte Bestemmelser vedrørende Patronen i Kap. I §§ 18, 19, 4to, Kap. III § 12, Kap. V §§ 1, 5, Kap. VII §§ 4, 5, 6, 8. Lejlighedsvis findes ogsaa en Forskrift angaaende ham i den almindelige Lovgivning, f. Ex. i Adg. 15. Marts 1743 § 3, og desuden have vi i Tiden efter 1718 at se hen til Instruxerne for de enkelte Patroner, som dog kun indeholde forholdsvis korte og almindelige Udtalelser. Mere indgaaende ere Instruxerne for Prokanslerne Pontoppidan[5]) og Janson[6]), der ogsaa forudsætningsvis belyse selve Kanslerens Stilling og Virksomhed.

Efter foranstaaende Opregning kan man vel ikke sige, at der mangler

[1]) Rørdam I. S. 407 Note 2. — [2]) Rørdam III. S. 411 Note 2. — [3]) Rskr. 23. Febr. 1666; Aab. Brev 17. Marts 1675. — [4]) Jfr. A. C. 25. Avg. 1621: Bespurgte M. D. Rektor sig, om han skulde lade Dn. Cancellario se den ny designationem paa de Lektier, som dette Aar herefter til Aarsdagen af Dn. Professoribus skulle fremsættes, førend samme Designation bliver trykt. Blev svaret, at det ikke synes at gjøres behov, uden Magnf.cus Dn. Cancellarius begjærte det. — [5]) Instrux 2. Maj 1755: Suhms ny Saml. 4. II. S. 20—29. — [6]) Instrux 9. Juni 1786 i Lovsamlingen.

Lovbestemmelser angaaende den her omhandlede Institution; men paa den anden Side ligger det dog i Forholdets Natur, at disse Bestemmelser til Dels ere af en vis almindelig, ubestemt Natur. Til Bevis herpaa behøve vi blot at henvise til Fundats 7. Maj 1788 Kap I § 19, 4to, der foreskrev, at der af Konsistorium skulde refereres til Patronen, hvis nogen Beslutning kunde medføre Betænkelighed, og Sagen blev da at udsætte, indtil hans Mening og Samtykke var indhentet. Men hvilke vare nu disse betænkelige Sager? Derom førtes i Aaret 1801 en Forhandling imellem Patronen og Konsistorium, i hvilken dette sidste udtalte, at det formentlig selv maatte afgjøre bemeldte Spørgsmaal efter bedste Skjøn [1]. Ja endnu i Skr. 24. Decbr. 1804 [2] erkjendte Patronen selv Umuligheden af en nøjere Bestemmelse af det paagjældende Indbegreb af Sager og frafaldt derfor Fordringen derom. Efter at Patronatet havde bestaaet gjennem Aarhundreder og led mod sin Slutning, var man altsaa endnu ikke naaet til paa nogen Maade objektivt at kunne normere Omraadet for de Anliggender, i hvilke Patronens Raad og Samtykke skulde indhentes. Men under disse Omstændigheder er det en Selvfølge, at Praxis maatte faa en væsentlig Indflydelse paa Bestemmelsen deraf, og denne Praxis maatte atter i en væsentlig Grad bestemmes ved de enkelte Kansleres Lyst og Evne til at virke i deres Kald. Fremstillingen af selve Institutionens Udvikling kan derfor paa dette Punkt ikke undlade at tage et vist Hensyn til de Personer, som vare Bærere af den. Imidlertid er dette Hensyn dog kun et subsidiært. Principalt maa i Kancellariatets eller Patronatets Historie sondres mellem en Flerhed af Perioder, adskilte ved objektive Væsensmærker. Den første blandt disse, omfattende Tidsrummet fra 1539 til 1708, adskiller sig fra begge de følgende ved, at Overtagelsen af Kanslerhvervet ikke forudsætter nogen særlig Udnævnelse, men sker ved Beskikkelse til et andet Embede. Inden for denne Periode maa atter skjelnes mellem to Afsnit, omfattende henholdsvis Tiden før og efter 1660. Den anden Hovedperiode omfatter Tiden fra 1718 til 1770, og Særkjendet for den i Modsætning til den foregaaende er allerede angivet; i Modsætning til den følgende maa mærkes, at Patronatet i denne Periode regelmæssig var forbundet med Embedet som Storkansler eller Oversekretær i Kancelliet. Det modsatte var derimod, et halvt Aars Tid fraregnet, Særkjendet for den sidste Periode, omfattende Tidsrummet fra 1784 til 1805.

§ 24.
Kancellariatet.
1539 - 1660.

I. Kanslere. I Følge Fundatsens oven anførte Forskrift skulde Kongens Kansler tillige være Universitetets Kansler, og derved bevirkedes, som foran fremhævet, at der ikke blev Spørgsmaal om nogen særskilt

[1] Patr. Skr. 1. Avg. og 5. Septbr. 1801; Konsist. Skr. 1. Oktbr. s. A. i Kopi B. — [2] Kopi B.

Udnævnelse af denne sidste, men at det akademiske Hverv paalagdes ham i og ved Overdragelsen af Statsembedet.

Denne fundatsmæssige Ordning vedvarede, for saa vidt og saa længe Kongens Kansler existerede, og Universitetets første Kansler var derefter Johan Friis til Hesselager, der beklædte Stillingen lige fra 1539 indtil sin Død den 5. Decbr. 1570 [1]). Han efterfulgtes den 17. Mai 1573 af Niels Kaas, der levede indtil 29. Juni 1594 [2]), hvorefter det forenede Kanslerembede den 6. Juni 1596 overtoges af Kristian Friis til Borreby [3]), der døde den 29. Juli 1619 [4]) og i Marts næste Aar efterfulgtes af Kristian Friis til Kragerup [5]), som døde den 1. Oktbr. 1639, hvorefter Kristen Thomsen Sehested beklædte Embedet fra Maj 1640 indtil 5. Avg. 1657 [6]). Efter ham beskikkedes ingen ny Kansler før 1660.

I saadanne Tider, da ingen Kansler fandtes, eller han havde Forfald, hjalp man sig paa forskjellig Maade. Var der beskikket en Vicekansler [7]), maatte han ogsaa varetage Kanslerens Hverv over for Akademiet. Ellers paatog undertiden Statholderen i Kjøbenhavn sig at være Universitetets Patron [8]); men navnlig var dog Rigens Hofmester den, til hvem Universitetet i Mangel af en Kansler tog sin Tilflugt [9]), hvilket f. Ex. skete i Tidsrummet fra 1657 til 1660 [10]). Ligeledes varetog Rigens Hofmester Peder Oxe Universitetets Interesse i Vakancen efter Kansler Johan Friis's Død og gjorde det paa en saadan Maade, at Højskolen bør mindes ham som en af sine Velgjørere, i det han navnlig bragte de betydningsfulde Forhandlinger angaaende Fundats 11. Sept. 1571 til en lykkelig Udgang [11]). Hans levende Interesse for Universitetet godtgjøres yderligere ved den

---

[1]) Rørdam I. S. 391—406. — [2]) Rørdam II. S. 384—96. — [3]) Rørdam III. S. 466—80. — [4]) A. C. 21. Septbr. 1616; 7. Oktbr. s. A.: Fru Mette Hardenberg har forhvervet K. Maj.s Bevilling, at Universitetet vil unde hende det ganske annum gratiæ efter Sal. Hr. Kansler Død af de tvende Præbender i Roskilde; jfr. Rørdam III. S. 472; A. C. 5. Juni s. A.: Dr. Th. Fincke har opladt Kasp. E. Brochmand sin Ret til Joh. Resens Residens, non tanquam theologo, sed tanquam amico, quod factum dicebat propter intercessionem domine Medee, conjugis M. D. Cancellarii. — [5]) Gjellerup: Jens Dinesen Jersin S. 56; Rørdam III. S. 300; Vinding S. 36—41; A. C. 14. Oktbr. 1639: Blev proponeret paa velbyrdig Hr. Kanslers Frues Vegne, om hun maatte nyde Naadensaar ganske, og Professorerne vilde hende deres Del bevilge. Blev svaret, at eftersom den salig Herre har været Akademiets synderlige Patron, vare de alle redebonne til at tjene hans kjære Frue og Børn, dog paa det, at det skulde ikke afvendes fra Akademiet, kunde Fruen skrive til Kapitlet i Roskilde og love at ville kontentere Akademiet for dets Del; saa vilde de højligen igjen give hende en Kvittans, at det var alt betalt. — [6]) Jfr. Vinding S. 41—49 og Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 467 Note 24. Verlauff: Antegn. S. 349. — [7]) D. M. IV. 2. S. 384; Kirkeh. Saml. VII. 396; Rørdam III. S. 471 Note 5. — [8]) Rørdam III. S. 300; A. C. 13. Apr. 1629: Notarius skal koncipere en Supplik til Statholderen (Frantz Rantzow), at han udi Kanslerens Fraværelse vil tage sig Universitetets patrocinium paa, eftersom hans Hr. Fader (Breide Rantzow) altid har været Universitetet med al Gunst bevaagen. — [9]) Rørdam II. S. 374. — [10]) A. C. 30. Juli 1657: Blev sluttet, eftersom Hs. Excell. Hr. Kansler har afsondret sig fra alle verdslige Forretninger, at Magn. Rektor skulde tale med Hs. Excell. Hr. Rigens Hofmester. 1. Decbr. 1657: Rektor refererede, at han havde ombedt Hs. Excell. Hr. Rigens Hofmester, eftersom kgl. May. ingen Kansler har forordnet, at Hs. Excell. derfor i Kanslers Sted vilde være Universitetets Konservator og Patron; hvorpaa Hs. Excell. havde erklæret sig meget gunstig og lovet Universitetet sit patrocinium i alle Maader, jfr. A. C. 24. Maj og 1. Avg. s. A. — [11]) Rørdam II. S. 95—96.

Kjendsgjerning, at han selv efter Kansler Niels Kaas's Beskikkelse enten tillige med eller endog i Stedet for denne optraadte som Regeringens Ordfører over for Universitetet. Det sidste var navnlig Tilfældet i Dr. Hemmingsens Sag [1]). En særlig Anledning til, at Rigens Hofmester saaledes traadte i et nærmere Forhold til Universitetet, voldte den Tilsynsmyndighed over Kommunitetet, som ved Fundatsen af 1569 var tillagt ham i Forening med Kansleren [2]). Men for øvrigt maa dog mærkes, at Rigens Hofmester i Kollisionstilfælde varetog Statens og Byens Interesse over for Kansleren som Universitetets Patron. Paa denne Maade ville vi i Aaret 1644 se Korfitz Ulfeldt optræde.

Hvad Kanslerens personlige Forhold til Universitetet angaar, erindres, at han ikke var Medlem deraf. Det trænger ikke til videre Bevis, at Kongens Kansler hverken stemte eller skattede med Universitetet eller havde Konsistorium til Værneting. Men i Kraft af sin Embedsstilling var han til enhver Tid berettiget til at indfinde sig i de akademiske Forsamlinger [3]), havde sin egen Loge ved det øverste Avditorium, i hvilken han kunde overvære de akademiske Højtideligheder [4]), og skulde indbydes til Promotions- og Rektorkost [5]). Ved slige Lejligheder nød han derhos den særlige Udmærkelse at sidde over alle Lærerne næst ved Rektor. „Denne Hæder tilbyde vi Doctores og Magistri paa hele Skolens Vegne den Mand, som næst efter Gud har paataget sig næsten hele Omsorgen for denne Skole, hvorfra han ogsaa har faaet sin Benævnelse hos os“ [6]). Men paa den anden Side var det den ældgamle akademiske Ordning, der allerede var slaaet fast i Bologna [7]), at Rektor rangerede over Bisper og Ærkebisper, ja endog over Kardinaler og følgelig saa meget mere over Kansleren, der kun var Ærkedegn. I Overensstemmelse hermed bestemmer vor Fundatses Rangforordning, at den kongelige Kansler som Universitetets Konservator skal være proximus rectori.

Ogsaa uden for de akademiske Samlinger var dernæst Kansleren Gjenstand for en særlig Opmærksomhed fra Universitetets Side. Saaledes blev han komplimenteret, naar han tiltraadte Embedet [8]), og ved hans Død holdt Universitetet Parentation over ham [9]), ja Professorerne vaagede endog over Kanslerens saa vel som over hans Frues Lig [10]). Paa den anden Side var hans Hverv imidlertid et rent Hædershverv; nogen materiel Fordel bragte det ikke. Man maa ikke lade sig vildlede af den

[1]) Rørdam II. S. 136 ff.; Kirkeh. Saml. VI. S. 277—78, jfr. III. S. 54. — [2]) Beckmann S. 179. — [3]) A. C. 16. Jan. 1622: Magn. Cancellarius vil i den næste Uge komme i Konsistorium og tale med Professores baade de legibus sumptuariis og de prælectionibus academiæ. — [4]) Rørdam III. S. 137; Regnskab 1646—47: Blev gjort et grønt Forhæng af Rasch for Vinduerne i Kancellers Cavet hos superius auditorium, eftersom det andet var bortstjaalet; 6 Alen à $2^1/_2$ Mk. = 2 Rdlr. 2 Ort. — [5]) Ovfr. S. 133. — [6]) Cragii Additam. III. S. 131—32. — [7]) Savigny III. S. 192. — [8]) Kirkeh. Saml. VII. S. 84, 89; A. C. 19. Marts 1617: Rector med nogle Professoribus skal excipere cancellarium novum og kommendere Hs. Magnificens academiam. Hvad Skjænk anlanger, formener senatus academicus, at man herudi ikke har Exempel. — [9]) Vinding S. 29, 34, 41, 49; Rørdam II. S. 395; III. S. 300. Nyt hist. Tidskr. VI. S. 15 Note 24. — [10]) Ovfr. S. 137 N. 6.

Omstændighed, at der paa forskjellige Steder i Kilderne tales om Naadensaar efter ham [1]), thi der er herved Tale om Naadensaar i St. Lorens Kapel, der efter Niels Kaas's Tid fulgte den kongelige Kansler, saa vel som i andre Præbender, hvoraf Universitetet nød Halvdelen.

Spørger man dernæst om Kanslerembedets retlige Betydning, da maa først fastholdes, at Kansleren allerede som Kongens Kansler stod i et vist embedsmæssigt Forhold til Universitetet; thi som Statsanstalt var dette undergivet Statens Myndighed, og selv om ingen Universitetskansler fandtes, maatte der følgelig dog være et Regeringsorgan, ved hvilket denne Myndighed kunde udøves; men dette Organ var netop Kancelliet. Dertil havde saaledes Universitetet at indlevere Forslag og Betænkninger, som afkrævedes det af Regeringen [2]), og derigjennem udfærdigedes de Universitetet vedkommende Expeditioner [3]). Som Følge heraf kan det foranførte Spørgsmaal nærmere præciseres derhen: Hvilken retlig Betydning havde det, at Kansleren foruden i sin Egenskab som Kongens Kansler tillige stilledes i Forhold til Universitetet som dets egen Kansler? Svaret herpaa lyder, at han derved stilledes i et særligt, nærmere Forhold til samme, end der allerede fulgte af hans almindelige politiske Hverv. Virkningen deraf ytrer sig baade formelt og materielt; formelt, for saa vidt som der ved Siden af den officielle Skriftvexel gjennem Kancelliet plejes fortrolige Underhandlinger med Kansleren personlig, saaledes at han f. Ex. faar Konsistoriums Erklæringer til Gjennemsyn, inden de indbringes i Kancelliet [4]); materielt derved, at der ved Siden af Kanslerens almindelige politiske Virksomhed paalægges ham et særligt fundatsmæssigt Hverv med Hensyn til Universitetet. Indholdet deraf er angivet i Fundatsens ovenanførte Forskrift; men spørge vi om Udførelsesmaaden, viser der sig en ikke ringe Forskjel mellem de forskjellige Kanslere. Et Bevis paa, hvor lidet der kunde gjøres ud af Opgaven, leverer den første Kansler, Johan Friis. De Fortjenester, som han maatte have indlagt sig

---

[1]) Ovfr. S. 137; A. C. 29. Maj 1658: Rektor refererede, at Tilemand Knudsøn paa sal. Hr. Kanslers Arvingers Vegne begjærede at vide, om Universitetet vilde holde sig til Naadensaaret, eftersom det i forrige Kanslers Tider ej havde været prætenderet, og denne sidste sal. Herres Meriter mod Universitetet ej var ringere end de forriges. Hvorpaa de fleste Professorum Vota var, at Rektor med største Ærbødighed for den sal. Herres Meriters Berømmelse vilde repræsentere de velb. Herrer Universitetets slette Tilstand i denne Tid, som dem selv og vel bevidst var, og den Ulighed, som var mellem dem og de tvende forrige Kansleres Arvinger, hvoraf den ene havde Enke, den anden Enke og mange umyndige Børn; dog derhos sætte alting til deres egen Diskretion. — [2]) A. C. 8. Jan. 1625: Kgl. Maj.s Brev de sumptibus promotionum minuendorum blev læst, at Professores skulde forfatte noget derom og strax indlevere det i Kancelliet. 9. Jan. 1627: Læst kgl. Maj.s Brev angaaende 3 Gaarde paa Glenøe at mageskifte med Axel Arnfeldt. Skal Svar derpaa indlægges i Kancelliet, at samme ikke kan ske, fordi det er imod Fundatsen. — [3]) Jfr. f. Ex. de to Kgbreve 10. Apr. 1651 om, at Universitetet selv maa lægge sine Bønder i Skat, samt om Akcisen og nogle ferske Søer, underskrevne „efter Hr. Kanslerens Ordre". — [4]) A. C. 5. Apr. 1652: Professorerne nægte at afgive en Betænkning, som er afkrævet dem, om Drab, begaaet af en Skoledreng, fordi der endnu ikke er gaaet Dom i Sagen, og de ombede Rectorem, at han, naar samme deres Erklæring vorder af Notario i Pennen forfattet, vil lade Kansleren se den, før den indleveres i Kancelliet.

i andre Forhold, ville vi ikke bestride og med Taknemmelighed mindes ham som den, der skjænkede Højskolen det første Legat efter Gjenoprettelsen; men paa den anden Side er det vist, at han ikke synes at have taget sig sit Kanslerhverv synderlig nær, i det han aldrig selv tog Initiativet, men kun optraadte, naar Universitetet ved enkelte Lejligheder selv paakaldte hans Mellemkomst. Saaledes mødte han personlig ved den tidligere omtalte Lejlighed, da Universitetets Foged saa grovelig havde fornærmet dets Rektor, for at hævde Anstaltens Værdighed [1]) og paabød ligeledes Dr. Erasm. Lætus at nedlægge Rektoratet paa Grund af de mange Klager, der vare fremførte over hans Besørgelse deraf [2]). En enkelt Gang har han derhos skriftlig meddelt Professorerne sine gode Raad i et økonomisk Anliggende [3]), men i øvrigt beretter Historien kun den mindre rosværdige Kjendsgjerning, at han bevægede dem til at sælge sig af Universitetets Jordegods [4]).

Om Niels Kaas's Virksomhed som Kansler er heller ikke meget at sige. En enkelt Gang optræder han vel med megen Højtidelighed i Konsistorium og holder en kraftig Tiltale til Professorerne, men det berettes udtrykkelig at være sket nomine serenissimi principis Christiani IV., electi regis [5]). For øvrigt lod han gjærne Peder Oxe staa for Styret af de akademiske Anliggender [6]), og de eneste selvstændige Myndighedsøvelser, hvorom Vidnesbyrd foreligge, ere Resolutioner angaaende ledige Professoraters Besættelse [7]) og et Løfte til en Student paa det først ledigblivende Stipendium [8]) samt en Approbation paa Salg af en Strimmel Kjøbstadjord [9]).

Under den efterfølgende Kansler Kristian Friis til Borreby indtraadte derimod en meget betydningsfuld Forandring, i Følge hvilken Kanslerhvervet kom til at spille en ganske anden Rolle end tidligere. Oprindelsen til denne Forandring er ikke at søge i et ensidigt Magtsprog fra Kanslerens Side, men den indtraadte tvært imod med Professorernes egen gode Vilje. Ved Fundatsens oven for anførte Ord vare nemlig Rektor og Dekanerne, i Stedet for hvilke Retsbrugen satte Konsistorium, anviste paa at indbringe enhver Sag, som de ikke selv kunde magte, for Kansleren; men ved at følge denne Anvisning og lytte til Kanslerens Raad handlede de selvfølgelig ogsaa paa hans frem for paa deres eget An- og Tilsvar. Denne Kjendsgjerning maatte afføde en ikke ringe Fristelse til at raadspørge Kansleren i en hvilken som helst Sag, der ikke var ganske simpel og ligefrem, forudsat blot, at Hs. Excellence ikke selv frabad sig deslige Henvendelser; og hændtes det da, at Kansleren var en Mand som Kristian Friis til Borreby, der ikke blot var i Besiddelse af en grundig videnskabelig Dannelse, saa at han havde Interesse for Højskolen, men ogsaa glædedes ved at øve Magt og Myndighed, undlode Professorerne ikke at

[1]) A. C. 1563 i Kirkeh. Saml. III. S. 9—11. — [2]) Rørdam II. S. 471. — [3]) Rørdam IV. S. 64. — [4]) Rørdam II. S. 51. — [5]) Kirkeh. Saml. VII. S. 66—67. — [6]) Jfr. S. 138. — [7]) Rørdam IV. S. 365, 393. — [8]) Kirkeh. Saml. VII. S. 64. — [9]) Rørdam IV. S. 319.

æske hans Betænkning i saa godt som ethvert akademisk Anliggende, ligesom de villig bøjede sig under hans Afgjørelse og Paalæg[1]). Eftermanden, Kristian Friis til Kragerup, fandt sig derfor endog foranlediget til udtrykkelig at gjøre Professorerne opmærksomme paa, at de skulde undlade at spørge ham til Raads, naar de havde Fundatsens Ord at gaa efter[2]); men lige fuldt godtgjør et Blik paa Konsistoriums Akter tilstrækkelig, hvor indgribende ogsaa denne Kanslers Indflydelse paa Styrelsen af Universitetets Anliggender var; og det samme gjælder endelig om den sidste, Kristen Thomsen Sehested. Under de nævnte tre Mænd udfolder derfor Kanslerembedet sin største Vælde. Reglen var, at ingen Sag, som blot havde den mindste Vigtighed, maatte afgjøres uden Kanslerens Raad og Samtykke[3]).

For til Gavns at kunne vurdere hans Magtstilling maa man derhos ikke blive staaende ved den retlige Myndighed, Fundatsen tillagde ham, men yderligere tage Hensyn til den politiske og moralske Indflydelse, han øvede. Kansleren var en mægtig Mand, der i Særdeleshed var i Besiddelse af Kongens Øre. Med særligt Hensyn dertil var han valgt til sin Post som Universitetets Konservator; thi hvad kunde det nytte Universitetet, at det havde en Talsmand, der ikke var i Stand til at faa Herskeren i Tale. Derfor ser man ogsaa, at Universitetet i 1730 udtrykkelig supplicerer om, at „en af Kongens høje Ministris" maa beskikkes til dets Patron. Men havde denne Kanslerens Magtstilling sine store Fordele for Universitetet, saa øvede den paa den anden Side ogsaa et stærkt Tryk paa dette. Thi vilde Professorerne ikke lytte til hans Anbefalinger[4]), saa kunde det ikke være ham vanskeligt at bringe dem til Lydighed ved en kongelig Befaling, et Middel, som han undertiden ligefrem truede med[5]). Dette var en yderligere Grund til, at Professorerne i

---

[1]) Kirkeh. Saml. VII. S. 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 111 113, 114, 115; III. S. 62—63. — [2]) A. C. 17. Septbr. 1621: M^cus Dn. Rektor gav til Kjende, at, som han raadførte sig med M^co D. Cancellario de futura promotione, svarede Cancellarius, at det var Kong. Maj.s Befaling, at det, som findes i Fundatsen, skal Rektor og Professorer efterkomme tanquam ex concensu cancellarii og ikke spørge sig videre for. 16. Jan. 1622: Professores skulle af deres jure patronatus, som de have, simpliciter kalde den til Kirkens Tjeneste, hvem de ville, uadspurgt ham eller nogen af hans Sukcessorer, jfr. 11. Juli 1621: Rektor refererede, at Kansleren havde spurgt, om Universitetet havde jus patronatus til Ovre Kirke, og at Hr. Kansler samtykte, at Universitetet kaldte dertil, hvem det godt syntes. Blev nu in consistorio nomineret Torlach Islænder; 6. Oktbr. 1624: In arbitrio dom. decani skal det være at invitere til promotionem magistralem og gjøres ikke fornødent at bespørge sig med Kansleren derom, efter at han en Gang, Rectore Dr. Plumio (har sagt), man skulde ikkun holde Skikken og ikke bespørge for. — [3]) A. C. 15. Decbr. 1635: Blev konkluderet, at det ikke kunde ske udi Hr. Kanslers tanquam patroni quavis in re alicujus momenti prius consulendi hans Fraværelse; 27. Febr. 1645: Rektor voterer: Eftersom de fleste af Professoribus ere i den Mening, at man in absentia illustris Dn. Cancellarii, conservatoris et patroni acad. benignissimi, som man ellers in hoc dubio casu kunde og burde begjære Raad hos, osv. — [4]) Jfr. f. Ex. A. C. 13. Marts 1645: Læst Hr. Kanslers Brev til Mf^rum Rectorem, at han gjærne saa, at Hans Mule maatte promoveres ad eloquentiæ professionem. — [5]) A. C. 7. Apr. 1647: Magnificus Rektor gav til Kjende, at velb. Hr. Kansler havde befalet ham serio at

Reglen vare tilfredse med, hvad der behagede Kansleren [1]), og havde han en Mand, som han vilde have anbragt i en eller anden Post, indvilgede de derfor gjærne enstemmig i hans Begjæring. Denne fremkom derhos ikke blot, hvor Talen var om Professor-Poster [2]), Præstekald [3]) eller Stipendier [4]), men ogsaa, naar simple Bestillinger skulde besættes. Da saaledes i 1648 Klokkeriet ved vor Frue Kirke var vakant, ønskede Professorerne meget efter gammel Skik at give det som Belønning for lang og tro Tjeneste til Pedellen Stephan. Den 19. Juli s. A. proponerede imidlertid Rektor, at Kanslerens Vilje var, at Povl Sørensen skulde nyde Embedet, og derefter var alle enige om, at, hvis Kansleren ikke kunde bevæges, fik det at ske, som han vilde. Skjønt Kanslerens Udtalelser hyppig fremtræde i den beskedne Form af Raad, Mening, Skjøn (judicium) o. s. v., blive de derfor i Almindelighed fulgte som Befalinger, og kun aldeles undtagelsesvis tilsidesatte, naar Universitetets korporative Bevidsthed bød det [5]).

Undersøger man, i hvilke forskjellige Retninger Kanslerens Virksomhed udfolder sig, vil det ses, at han er:

I. *Det Organ, hvorigjennem Regeringen og Universitetet kommunicere med hinanden. Derfor gaa*

A. *alle Meddelelser fra Regeringen til Universitetet igjennem ham, ligesom Kansleren ogsaa er den Myndighed, til hvem Kongen henvender sig, naar han ønsker en eller anden Oplysning om Universitetet.* Til Bevis paa denne Virksomhed hidsætte vi nedenstaaende Uddrag af acta consistorii, der ogsaa i andre Retninger kunne have deres Interesse:

1. Maj 1628: Refererede Magnificus, at Hr. Kansler havde kaldet ham til sig og lod ham vide, at Borgmester og Raad havde anholdt hos Hs. Maj., at Akademiets supposita maatte skatte med Borgerskabet, og begjærte, at Professores vilde konsultere, hvad man derudi skulde gjøre. Der menes, at der findes documenta nok i Fundationen om deres Privilegier, hvorpaa man alene faar at staa.

17. Maj 1647: Rektor proponerede, at Hr. Kansler paa Kongl. Majestæts og Danmarks Riges Raads Vegne var begjærende, at Professo-

proponere for Professores, at de vilde unde D. Simoni Pauli den første Residens, som bliver ledig her paa Universitetet, og Kansler havde nævnt den Residens, som Helvig Sal. Dr. Niels Poulsen nu ibor i Studiestræde, og som Mag. Frommius har opteret; men dersom de ikke vilde gjøre det for hans Rekommendations Skyld, vilde han forskaffe Hs. Maj.s Befaling derpaa. — [1]) A. C. 23. Novbr. 1656: Decanus M. Spormannus gav til Kjende, at Hr. Kansleren var tilfreds, at den Tænchius, som var rejiceret, kunde tillige med andre approbatis blive deponeret, dersom Professoribus saa godt syntes. Professores vare gjærne tilfredse med det, som befaldt Kansleren. — [2]) Jfr. neden for i Afsnittet om Lærernes Kaldelse. — [3]) A. C. 6. Avg. 1642: Hr. Kansler var ved Mf^{cum} Rectorem begjærende, at Hr. Søren, Præst i Børnehuset, maatte sukcedere Hr. Jens i Kapellaniet til vor Frue Kirke, efterdi han er en smuk og exerceret Mand, hvorudi Proff. villig og gjærne consenterede. — [4]) A. C. 22. Decbr. 1646: Proponerede Mf^{cus} Rektor, at det var velb. Hr. Kanslers Vilje, at Chr. Steenbuchius skulde have det ny funderede stipendium mathematicum, som er lagt fra Roskilde Kapitel her til Universitetet. — [5]) A. C. 28. Maj 1631: Om M. Valentino, som begjærer Inscriptionem in matriculam academiæ, var Magnif. Cancellarii Mening, at man kunde give Borgmester og Raad et Ord derfor, hvilket ikke syntes Professoribus raadeligt.

res, som havde egne Huse her udi Byen, og deres supposita vilde af deres Huse efter Vurdering give en Dlr. af 100 til at forfærdige Volden uden Byen efter den samme Taxt, som tilforn gjort er, og paa samme Maner, som ogsaa tilforn brugt er.

13. Septbr. 1634: Rektor proponerede, at M. Dn. Cancellarius havde givet ham til Kjende om Indkvartering paa 60 Heste (i Anledning af Prins Kristian V.s Bilager), hvorpaa Professorerne skulde resolvere sig, hvor mange de kunde herbergere.

23. Febr. 1654: Proponerede Rektor efter Kanslers Begjæring et frivilligt Udlæg af professoribus og suppositis til vort Fædrelands Konservation og det at skrives ind udi en Bog.

17. Juli 1650: Lod Rektor magnificus Professoribus af Hr. Kanslers Mund vide, at H. K. M.s Vilje er, at Langius i Dag otte Dage skulde disputere opponentibus Professoribus, og eftersom han ej saa hurtig kunde fremvise samme sin Disputats komplet, maatte den gjemmes, efter som han kunde gjøre den færdig.

17. Avgust 1653: Proponerede Magn. Rektor in consistorio efter Hr. Kanslers Befaling, at det var Hs. Maj.s naadigste Vilje, at Professores skulde kalde Mag. Jacob Knudsen, Sognepræst udi Aarhus, til den vacerende professionem theologicam, hvilket er bleven efterkommet.

15. Decbr. 1635: Blev Rectori magnifico sendt en casus duplex (om Gulddaab og Særdaab)[1]) af Hr. Kansler, paa hvilken Hs. Maj. var Universitetets Betænkende begjærende.

6. Avg. 1642: Kongen havde spurgt Kansleren ad, hvi Professores lod den Sag mod Hr. [Pastor] Hans [Klausen] paa Amager [for Lejermaal] falde; og eftersom Kansleren ingen Besked vidste at give H. Maj. derpaa, holdt han Rectori det for[2]).

6. Juli 1653: Blev proponeret om det frugtbringende Selskab, at Professorerne vilde resolvere sig, hvad og hvor meget de vilde udlægge efter Kanslers og Rigens Raads Begjæring.

B. Paa den anden Side er ogsaa Kansleren den, gjennem hvem Universitetets Andragender indgaa til Kongen, og som eventuelt erhverver Kongebrevene vedrørende Universitetet.

16. Novbr. 1623: Mag[cus] havde talt med Hr. Kansler om anno gratiæ efter Lavge Urne; og Kansleren havde befalet, at Dom. Professores skulde selv stylere det Brev til Kapitlet udi Lund; saa vilde han forskaffe det ratificeret af Hs. Maj.

27. Jan. 1644: Hs. Magf. havde talt med Rigens Hofmester (om suppositorum Forpligtelse til Vagthold), og efter lang Diskurs derom, som skete i Rigens Admirals og Rentemesteren, Steen Bechs Nærværelse, gav Hr. Hofmester det Svar, at Professores kunde supplicere til Hs. Maj. derom, hvorfor i Dag blev sluttet, at der skulde forfærdiges Breve til Hr. Kansler med udførlig Relation dette belangende og tillige medskikkes Supplikation til Hs. Maj. paa det samme saa vel som og Kopi af Privilegierne.

5. Febr. 1642: Professorum Betænkende var, at Rektor vilde tale med Hr. Kansler og anholde om et Kongebrev anlangende, at det maatte være enhver af Adelen, som begjærer det, tilladt at frigjøre deres egne Kirker for Studiiskatten til Akademiet med tyve Rigsdaler Hovedstol.

18. Juni 1636: Proponerede Dn. Dr. Casparus Brochmand, at Dn.

---

[1]) Kirkeh. Saml. V. S. 453—54. — [2]) Jfr. endnu Nyerups Annaler S. 154. Kirkeh. Saml. VII. S. 106 m. fl.

Kansler havde svaret anlangende de ny Kvinde-Stole-Stader til Professorum Hustruer, at Dn. Dr. Plumius skulde i Guds Navn lade samme Stole forfærdige, dog at de ikke bleve snævrere end velb. Fru Barbaras[1]) Stol; og lovede Hr. Kansler, dersom Professores vare det begjærende, at ville skaffe Universitetet Hs. Maj.s Brev, om nogen i Fremtiden vilde tale eller anke derpaa.

14. Septbr. 1644: Mf.us Rektor kan tale med Hr. Kansler om de fremmede Studiosi, som ligge her i Byen og have Pædagogier og ikke ville lade sig indskribere apud Rectorem, endskjønt de tit og ofte ere advarede, hvilket er valde periculosum, hoc præsertim belli tempore; om Hr Kansler derfor vilde forhverve et Kongebrev paa, at ingen af Borgerne maa antage saadanne til præceptores eller tilstede dem at opholde sig i deres Huse, med mindre de først have profiteret nomina apud magistratum legitimum, hvilket er efter Fundatsen.

11. Avg. 1652: Kansler æsker Professorum Betænkende, hvorledes med Lig, Ringen, Følgen og sligt mere udi denne skrøbelige Tid bedst kunde anordnes og forholdes. Saa vil Kansler forskaffe kgl. Mandat derom.

II. Kansleren er dernæst Universitetets specielle Værge og Tilsynsmand. Som saadan har han først at værne om dets Rettigheder og er dets Tilflugt, naar dets Privilegier krænkes, samt i det hele ved enhver Uret, der øves imod det eller imod dets Medlemmer. Navnlig er han ogsaa dets Talsmand hos Kongen. I denne beskyttende Virksomhed fremtræder særlig hans Egenskab som Konservator eller „Patron"; og at Universitetet oftere havde Anledning til at søge ham som saadan, ville efterfølgende Uddrag vise:

4. Marts 1626: Skal tales med Hr. Kansler om Universitetets Tjeneres Privilegier, efterdi de nu i adskillige Maader graveres baade ved Skat, Soldater og andet.

23. Jan. 1628: Borgerne have pantet Universitetets Foged og ville trænge Salomon Sartor en Soldat paa; saa beklage sig ogsaa andre Universitetets Klienter, at der begjæres Vagt af dem. Skal først tales med Kansleren derom.

3. Jan. 1644: Eftersom Borgerskabet mod Universitetets Privilegier har fordristet sig til at pante vore supposita, Foged og Enker for den store Vagts Skyld, de efter deres Paabud ikke have medholdt[2]), da spurgte Mf.cus Rektor Professores ad, hvorledes man sig herudi skulde forholde. Professores formente, at det var bedst først at tilkjendegive saadant Hr. Hofmester, og dersom Hs. Excellence ikke vilde remedere derpaa, da at skrive Hr. Kansler til, at han kunde andrage saadant hos Hs Maj.

23. Novbr. 1644: Eftersom Tolderen Henrik Møller ved Toldskriveren havde ladet Professores vide, at han efter Hr. Hofmesters Befaling ikke vilde annamme deres Akcise-Sedler, og Rektor paa Professorum Vegne havde beklaget sig over saadant hos Kansleren, da var ham nu i disse Dage vederfaret Svar af hans Mf.cus, at han havde remederet saadan Forhindring, saa at Professores herefter som hidindtil skulde være akcisefri.

15. Septbr. 1644: Proponerede Dom. D. Brochmand, at han i Gaar hora 12 havde andraget Illust.mo Dn. Cancellario paa Universitetets Vegne, at Professores med stor Bedrøvelse og Smerte havde fornummet, at det skulde være andraget for Hs. Maj., at de skulde have ladet sig fornemme med at være uvillige til at efterkomme Hs. Maj.s

---

[1]) Denne Fru Barbara er Prof. Kort Aslaksens Enke. — [2]) Jfr. S. 143.

Vilje med Indkvarteringen[1]), hvorpaa Hr. Kansler spurgte, hvo det havde sagt; D. Brochmannus svarede, at M. Wolff Rhumannus havde refereret sig at skulle have hørt det af Kristoffer Ulfeldt, hvorpaa Hr. Kansler sagde sig ej at have hørt noget derom enten hos Hs. Maj. eller udi Raadstuen, og dersom der skulde komme nogen og vilde traducere Universitetet i saa Maade, lovede Hr. Kansler at ville gaa imellem Universitetet og Sagen og forsvare Professorerne hos Hs. Maj.

Som Universitetets specielle Tilsynsmand eller Kansler i egentlig Forstand har han dernæst at paase, at Universitetet paa behørig Maade virker til sit fundatsmæssige Formaals Fremme, og at navnlig Professorerne holde sig de for dem givne Bestemmelser efterrettelige, samt eventuelt, naar Mangler findes i saa Henseende, at drage Omsorg for at faa dem afhjulpne.

I Kraft heraf udfoldede Kansleren en omfattende Virksomhed, som var a) normerende (regulerende), for saa vidt som den gik ud paa at træffe almindelige eller specielle Bestemmelser i Henseende til Universitetsanliggender; b) kontrolerende, for saa vidt som Kansleren førte Tilsyn med de gjældende Bestemmelsers Efterlevelse; c) reformerende, for saa vidt som hans Virksomhed var rettet paa Tilvejebringelsen af en ny akademisk Lovgivning. Den normerende Virksomhed kunde atter være 1) anordnende, naar Kansleren paa egen Haand traf Bestemmelser om akademiske Anliggender, hvortil han enten var embedsmæssig beføjet, eller som Professorerne i alt Fald godvillig efterkom; 2) resolverende, naar Professorerne indstillede en tvivlsom Sag til Kanslerens Afgjørelse; 3) approberende eller konfirmerende, naar han godkjendte en af Konsistorium fattet Beslutning i et vist Anliggende. De neden for anførte Uddrag ville frembyde Exempler paa samtlige tre Former for Kanslerens Beslutninger; men da Sagens Omstændigheder paa de fleste Steder ikke ere refererede saaledes, at man deraf med Sikkerhed kan skjønne, hvilken Karakter Afgjørelsen i hvert enkelt Tilfælde har haft, driste vi os ikke til at lægge bemeldte Inddeling til Grund for Fremstillingen, men nøjes med at give en Oversigt over de forskjellige Forhold, ved hvis Ordning Kanslerens Vilje i den ene eller anden Form gjorde sig gjældende, i det vi kun forudskikke den Bemærkning, at der ikke fandtes nogen almindelig, fast Grænse mellem de Anliggender, i hvilke Kansleren selv resolverede, og dem, i hvilke han erhvervede kgl. Resolution. Exempelvis kan saaledes fremhæves, at Bestemmelse om Forelæsningernes Udsættelse paa Grund af herskende Farsot snart blev truffen af Kongen[2]), snart med Kanslerens Samtykke[3]).

I. Kanslerens normerende Myndighed omfatter navnlig:

1) Forelæsnings-, Disputats- og Examensvæsenet m. m.

A. C. 27. Apr. 1603: Dni magnifici Cancellarii voluntas et mandatum fuit, referente magnifico Rectore, ut publico programmate annuæ profes-

[1]) Jfr. S. 143. — [2]) Rørdam IV. S. 318, 392, 692. — [3]) Rørdam IV. S. 506, jfr. nedenf. S. 146

sorum lectiones studiosis proponerentur cum in honorem academiæ tum in studiosae juventutis emolumentum; etc.

11. Juni 1619: Magn. D. Rektor lovede, at han med det allerførste vilde forrejse til Magn. Dn. Cancellarium at raadføre sig med ham baade om andet og synderlig de usu justitiæ, om den nu skal ophøre tillige med prælectionibus eller ikke.

8. Juli 1629: Udi denne farlige Pest-Tid er Cancellarii Vilje, efterdi Hundedagene dog stunde til, at Academia nu strax skal suspenderes, og skal Notarius i Morgen affigere et Patent.

20. Juni 1630: Skal med det første intimeres de reditione studiosorum, og da denuncieres examen pro mensa regia impetranda strax at skulle holdes saa vel som examen candidatorum ecclesiarum et scholarum; dog Cancellarii Vilje derom at høres.

20. Febr. 1638: Lod Dr. Jesper (Brochmand) give til Kjende, at han havde faaet Brev fra Kansleren, at Akademiet kunde revoceres til Paaske, hac tamen lege, at dersom Sygdommen imidlertid begynder igjen at tage til, da at lade alting dermed bestaa.

13. Decbr. 1654: Rektor konsulerede Professores de revocatione academiæ, men blev opsat at deliberere derom, til Cancellarius hjemkommer. 20. Jan. 1655: Cancellarii Svar paa vort Brev blev læst, og derpaa sluttet, at Academia skulde revoceres til Paaske.

24. Decbr. 1631: Refererer Rektor, at Cancellarii Vilje var, at saa snart de, som dimitteres fra Skolerne, ankomme, skal deres testimonia overvejes, og dersom de ikke rotunde ere commenderede universitati, skal de uden videre Examination henvises til Skolerne igjen.

5. Juni 1647: Gav M. Spormannus, Dekanus, til Kjende Hr. Kanslers Vilje, hvorledes der skulde forholdes med examine deponentium, og anlovede M. Spormannus at ville skriftlig forfatte alle Punkter saaledes, at de kunde distinkte indføres i Protokollen.

20. Maj 1620: Refererede Dn. Rektor, at det er med M. D. Cancellarii Samtykke og Vilje, at M. Janus Dionysius maa læse hora sexta matutina, saa længe han er i den Bestilling, han nu har.

10. Oktbr. 1635: Blev læst magnifici Dn. Cancellarii judicium de publicis prælectionibus. Skal ICTUS Dn. Dr. Plumius læse institutiones; Dn. M. Rhumannus antog logicam professionem. Dn. M. Jacobus Matthiae rhetoricam et oratoriam. M. Joh. Christophersen Græcam; skal læse Ethica Aristotelis, Nicomachica; Dn. M. Suaningius faar horam 1^{mam} pomeridianam; Dn. M. Rhumannus VI^{am} matutinam; Dn. præpositus skal læse metaphysicam og Latinum poetam quempiam.

3. Decbr. 1631: Magn. Rektor kan data occasione tale med Magn. Cancellario, om M. Resenius skal disputere logicam eller metaphysicam[1]). 14. Decbr. s. A.: Proponerede Rektor, at D. Cancellarii Vilje var, at Joannes Resenius skulde være logicus, dog at han og, ligesom det syntes bekvemmeligst at kunne ske, disputerede metaphysicam; og blev mensis Julius deputeret ham.

17. Juni 1646: Proponerede Magn. Rektor, om Julius Cæsar Balderoni kunde anslaa Patenter paa Gaderne om at lære fransk og italiensk Sprog; Professorerne svarede, at de ikke kunde slutte noget derudi, forinden han var immatrikuleret. 4. Juli s. A.: Blev proponeret af Rektor, at Balderoni er immatrikuleret og maa publicere sine schedulas efter Hr. Kanslers Samtykke.

---

[1]) De betydningsfulde Anordninger, som hver af Kanslerne traf angaaende Professorernes Disputatser, findes trykte i Engelstofts Annaler 1811 I. S. 42—47, hvortil vi nøjes med at henvise.

1. Jan. 1635: Finita concione blev Magnifici Dn. Cancellarii decretum proponeret, at hvis tyske Magistre komme her ad akademiam og begjære at excercere sig in concionando, da skal først inkvireres in puritatem religionis ipsorum in theologia. Dernæst skulle de fremvise uni ex theologis deres Koncept, saa maa de sine ulteriori examine forloves og admitteres ad conciones habendas [1]).

4. Septbr. 1641: Rektor gav til Kjende, at det var Hr. Kanslers Begjæring, at ingen privat Præceptor maatte give sine Disciple viatica, hvorudi noget meldtes om Attestats. Blev derfor sluttet, at herefter skulde gives danske Pas, ligesom tilforn har været brugeligt [2]).

27. Febr. 1622: M. Rektor berettede i Følge M. Cancellarii Befaling, at man in privatis testimoniis endelig skulde præcise mentionere, hvor længe enhver, som samme testimonium bekom, havde været paa Universitet baade continue og discontinue. Deslige skulde man og in publicis formelde, hvor meget der fejlede i den Tid, som Kgl. Maj.s Brev lyder om.

8. Marts 1649: Dn. Scavenius refererede, at det var Mag^ci Dni Cancellarii Mening, at ingen af Dnis professoribus, som havde discipulos privatos, maatte give dem Certificats til deres Attestats, med mindre de havde været her udi academia over to Aar og noget paa det tredje. I lige Maade, at Dni Theologi ikke maatte admittere nogen til examen attestationis, med mindre de havde deres præceptorum Certificats, at de havde været her saa længe, som foreskrevet staar.

2) Biblioteks- og Bogvæsenet.

A. C. 25. Juni 1647: Magnificus Rektor refererede efter Hr. Kanslers Vilje og Befaling, at M. Bangius skulde konstitueres som bibliothecarius perpetuus og strax annamme bibliothecam efter sin Formand udi tvende Professorers Nærværelse og have aarligen til Løn to Tusende Rdl. Rente af Bibelens Penge, og den gamle Bibliotekars Løn (skulde forblive) hos en ex pædagogis [3]).

13. Septbr. 1619: Gav Vicerektor (Episcopus) til Kjende, at det er Magn. Dn. Cancellarii Vilje, at der skal gjøres et Skab i Biblioteket til monumenta historica.

24. Decbr. 1624: Efter Kanslerens Befaling skal herefter Hebræus revidere carmina Hebræa, Græcus Græca og, om ingen anden vil, Rhetoricus Latina. Dog kan Mag. Wulphgang privatim handle med Mag. Gelstrup, om han vil paatage sig det.

8. Juli 1630: Magnificus Rektor refererede, at han efter Magn. Cancellarii Befaling havde inkvireret i Bogladerne om den latinske Paskvil: judicia duo astropolitica, hvilken samtlige Boghandlere forsvore sig ej at have; og eftersom der ofte føres saadanne Paskviller her ind, Hans Maj. til Despekt, eller ogsaa andre Bøger, ved hvilke Ungdommen kan forføres, da skulle de, som herefter føre Bøger her ind, de mandato cancellarii sub juramento deponere catalogum librorum apud Mag. Rectorem, som skal omskikke den til professores facultatum at forfare, om deriblandt findes nogen saadan.

3) Den akademiske Disciplin.

A. C. 26. Febr. 1848: Refererede Rektor, at det var Hr. Kanslers Befaling, at Professores skulde kalde deres discipulos til sig og paaminde dem sub privatione privilegiorum academ. et testimon., at de skulde entholde sig fra

[1]) Jfr. Kgbrev 23. Marts 1635 (Sj. Tegn.). — [2]) Jfr. Rørdam III. S. 425 Note 3. — [3]) Jfr. Kgbrev 24. Marts 1649 om, at M. Th. Bang skulde have Indseende med Akademiets Bibliotek. (Sj. Reg.).

den papistiske Prædiken og Messe. Dn. Theologi skulle i lige Maade i deres lectionibus paaminde derom, og det samme skal ske i Regensen og Klosteret.

A. C. 1. Juni 1642: Er sluttet med Mfci Cancellarii Samtykke, at man herefter pro flagellatione, hvorom findes in statutis, maa tage af studiosis mulctam pecuniariam pro ratione delicti [1]).

8. Juli 1629: De tvende Visburgenses kan ikke endnu relaxeres fra deres sexennio, eftersom Cancellarius for sin Person ikke tør understaa sig at dispensere derudi [2]).

4) Optagelse og Udelukkelse samt Gjenoptagelse af akademiske Borgere.

A. C. 6. Juli 1653: Christophoro Columbæ blev bevilget inscriptio in album studiosorum efter Cancellarii Bevilling.

3. Novbr. 1649: Angaaende den fransøske Sprogmester, som er gift, var Hr. Kanslers Mening, at det var bedst, at han ikke blev immatrikuleret, eftersom man ikke var vis paa, om han blev længe her paa Stedet, og vi ikkun kreerede os selv molestiam og Fortræd ved at tage ham under vor Protektion.

12. Maj 1627: Man skal tale med Hr. Kansler om Joachimo, Hellevords Tjener til Rostock, om han maa være sub protectione academiæ, efterdi Salomon (Sartor) er derunder som typographus. 19. Juni s. A.: Hellevords Tjener skal nyde privilegia academica.

19. Oktbr. 1631: Jonas Svecus skal strax relegeres, endogsaa consentiente cancellario, og skal i Relegatsen indføres, at han har været seductor juventutis academiæ.

24. Juli 1630: Blev læst hans fyrstelige Naade Prinsens Intercession til Rectorem, Episcopum et Professores, at de ville gjenoptage M. Johannem Thomæ in numerum academicorum, udi hvilket Professores consenterede paa Cancellarii gode Behag.

25. Juni 1642: For Erasmo Nicolai Grunde e schola Sorana, som har deponeret til Rostock, har Grev Valdemar ved sin Tjener ladet intercedere hos Mfcum Rectorem, at han maatte faa inscriptionem in album studiosorum. Professorerne svarede sig herudi ikke at turde dispensere uden Kanslerens Konsens, efterdi det er imod Kongens Befaling; men den 2. Avg. resolverede Kansleren, at det var bedst at lade ham privatim examinere hos Decanum og, om han fandtes dygtig, efterkomme Grevens Begjæring.

Jfr. Kirkeh. Saml. VII. S. 113. m. fl.

5) Kollegiale Anliggender, saa som Professorers Optagelse [3]), Rektorats- og Dekanatsskifte m. m.

25. Apr. 1626: Spurgte Magnificus, om Kansler skulde konsuleres de sibi successuro, efterdi man mener, at han ikke saa snart kan ventes hjem fra Herredagen. Blev svaret, nec tempus nec locum ibi esse de tali negocio deliberandi, og at Professores plejede at nominere en, førend det gaves Cancellario til Kjende.

21. Juni 1625: Magistratu se abdicavit Dn. D. Th. Finchius idque hic Roschildiæ absque consuetis ritibus hoc contagioso pestis tempore ad voluntatem Magci Cancellarii, illumque ad clariss. M. Longomontanum devolvit.

20. Juni 1648: M. Hans Zoega frastod godvilligen sin forrige Mening og Postulats de obtinendo hujus anni decanatu med den Condition,

---

[1]) Kirkeh. Saml. III. S. 54. — [2]) Jfr. flere Exempler under 4). — [3]) Jfr. herom i Afsnittet om Lærernes Kaldelse.

at ingen herefter, han være sig enten tertius, quartus eller sextus ordinarius in facultate philosophica professor, maa tillades at ambire decanatum contra receptum in Academia consuetudinem et dictum constitutum, som A° 1622 voluntate Mf^ci Cancellarii conservatoris et patroni tunc nostri blev givet.

Jfr. Kirkeh. Saml. III. S. 52. 54.

6) Uddelingen af Beneficier og Understøttelser.

A. C. 29. Apr. 1620: Berettede Dn. Episcopus, at der for nogle Aar siden efter Mg^ci Cancellarii Dn. Chr. Frisii de Baareby Raad og Samtykke blev sluttet in consistorio. at ingen studiosus udi Universitetet maatte nyde tribus beneficiis, men ad summum duobus; jfr. 19. Apr. 1634: Rektor berettede, at han havde talt med Henning Walckendorph anlangende den Anordning, som var gjort af Professores med H. Kanslers Bevilling, at ingen maatte have trende beneficia.

24. Decbr. 1624: de exulibus Bohemicis proponerede Dn. D. Bartholinus Cancellarii Begjæring, at man vilde kontribuere noget til dem, hvorudi Dni professores samtykke. Pedellen skal indkræve det og skal ogsaa besøge Dr. Furingium, Dr. Espernum Nielsen, M. Tancredum et alios literatos, exceptis pastoribus[1]).

7) Universitetets Økonomi.

14. Juni 1626: Eftersom Borgmester Jakob Mikkelsen begjærer 33 Dr. til Vandkunsten af hver Gaard, som skal have Vandet ind, foruden de første Penge, som Kontrakten lyder paa, da skal dermed bestaa til Cancellarii Hjemkomst. Cancellarius befalede, at man skulde tage Kavtion af Borgmester og Raad for samme Penge og Forsikring for, at ingen uden de første Participanter fik Lov til at lede Vandet ind til sig[2]).

12. Juli 1626: Privilegier paa Vandhandelen skal først vises Cancellario, førend Prinsens Konfirmation derpaa begjæres[3]).

I Forbindelse med dette sidste Punkt kan særlig mærkes den Ordning af Landsbykirkernes Forvaltning, som Kristian Friis til Borreby gjennemførte, hvorom mere i femte Afsnit; men paa den anden Side erindres, at Professorernes økonomiske Vedtægter vare akademiske Hemmeligheder, i hvilke Kansleren ikke indviedes. I alt Fald findes ingen slig Vedtægt, i hvilken hans Bekræftelse paaberaabes[4]). Ved Dispositioner over Substansen af Universitetets Formue, nøjedes man dernæst ikke med Kanslerens Samtykke, men erhvervede en kongelig Bevilling, selv hvor Talen var om Kjøbstadgods, for saa vidt som det ikke bestod i blotte Jordstrimler[5]). Kanslernes Approbation ydede heller ikke nogen fuldt paalidelig Garanti paa dette Punkt; thi hvor deres egne Interesser, især de jorddrotlige, kom med i Spillet, vare de undertiden fristede til at sætte dem over Universitetets. Paa Niels Kaas og Kristian Friis til Borreby samt Kristen Thomsen Sehested er der vel efter de os bekjendte Kjendsgjerninger intet at sige i denne

[1]) 12. Febr. 1625 kontribueres 57 Imperiales og 1 Rosenobel. — [2]) Jfr. om Vandforsyningen C. E. Secher: Danmark i ældre og nyere Tid I. S. 97—98. — [3]) Jfr. A. C. 19. Juni 1627; ovenf. S. 143 og Engelstoft og Verlauff: Udsigt over Universitetsbygningens Historie S. 17, 21, 28, 31 Note 9, m. fl. — [4]) Engelstoft: Annaler 1811 2. S. 22—23; Rørdam IV. S. 204, 274, 275; Constitutiones de residentiis professorum lectae et approbatæ in consistorio 15. Apr. 1657 (Kopi B.); jfr. Rørdam IV. S. 91. — [5]) Verlauff og Engelstoft S. 28—31; ovfr. S. 140.

Henseende, men Johan Friis's Forhold er oven for berørt, og Kristian Friis til Kragerup lod Universitetets Bønder ægte til Lindholm[1]), hvorhos han ogsaa synes at have næret en vis Tilbøjelighed til ved Lejlighed at ville mageskifte med Universitetet. I alt Fald berettes det i A. C. 31. Decbr. 1629, at han lod forespørge, om M. Hans Jensens Bønder ogsaa vare under den Malediktion, exprimeret i Frederici II.s Fundats, om nogen dem bortskiftede, hvortil blev svaret: Ja. At han i Aaret 1624 virkelig kjøbte en Residens af Universitetet, som alt i Forvejen var bestemt til at afhændes, kan ikke med Føje bebrejdes ham[2]), men Forhandlingerne angaaende de smaa Grundstykker, som Kansleren i den Anledning ønskede at erhverve fra Kommunitetet, gjøre et lidet tiltalende Indtryk[3]).

II. Kanslerens kontrolerende Virksomhed omfattede i Følge Fundatsens oven for citerede Forskrift hele Universitetslovgivningen, og i Følge hans almindelige Stilling som Universitetets Øvrighed maatte den yderligere omfatte de akademiske Borgeres Forhold i det hele taget. Som enkelte Ytringer deraf kunne mærkes:

1) Tilsynet med Professorernes akademiske Virksomhed. I denne Henseende var særlig Kansler Sehested virksom. Ikke blot monerede han ved Lejlighed Professorerne om flittig at varetage deres Gjerning[4]), men foreskrev endog gjentagne Gange, at de ved hvert Rektorats Udløb skulde indlevere Fortegnelse over de Forelæsninger og Disputatser, som de havde holdt i Aarets Løb[5]). Forelæsningerne synes Professorerne i det hele taget at have passet ganske flittig; i alt Fald finder man kun fremsat almindelige monita i saa Henseende; men for Overholdelsen af Bestemmelserne angaaende Disputatserne maatte Kansleren føre en vedvarende, ihærdig Kamp. Han gik saa vidt, at han ogsaa paalagde de pædagogiske Professorer at disputere[6]), men fordrede paa den anden Side kun, at hver Professor skulde disputere mindst to Gange om Aaret. Da dette Paalæg imidlertid ikke blev efterkommet, og gjentagne monita ikke frugtede[7]), modtog Rektor og Professorer endelig den

---

[1]) A. C. 3. Juni 1635: Merløse Herreds Bønder skulle age hver et Læs Sten fra Kragerup til Lindholm, og Universitetets Bønder omkring Roskilde skulle komme ind til Kjøbenhavn for hver at age et Læs Fliser til Lindholm. — [2]) Jfr. herom i Afsnittet om Professorresidenserne. — [3]) Engelstoft og Verlauff anf. St. — [4]) A. C. 4. Septbr. 1640: Hans Mfcens befalede, at Professores skulde efter Fundatsen baade disputere og læse flittigen. — [5]) A. C. 28. Maj 1648; 5. Oktbr. 1653 („leste paa leiszen"). — [6]) A. C. 20. Novbr. 1646. — [7]) A. C. 15. Apr. 1647: Rektor refererede, at han havde talt med Hr. Kansler, at det var Magnifici Cancellarii Vilje og Befaling, at han skulde tilsige Professorerne, at enhver af dem skulde disputere to Gange om Aaret et quidem sæpius secundum fundationem og gjøre korte Theses og synderlig inferiores domm. professores, at de flittig skulde exercere Ungdommen i Disputation. 15. Decbr. s. A.: Rektor proponerede, at det var strænge og højvise Hr. Kanslers strænge og alvorlige Befaling, at Professores alle og enhver skulde flittelig tage vare paa deres lectiones, og enhver af dem skulde disputere to Gange om Aaret, og med mindre det skete, da skulde det snarest ske, at de skulle lade andre læse og disputere for sig og miste af deres Indkomst. 17. Juli 1650: Rektor lod Professoribus atter vide, at Hr. Kanslers alvorlige Begjæring og Vilje var, at de med første Lejlighed disputerede.

29. Novbr. 1651 en Skrivelse fra Kansleren, som mildest talt var hvas. Den mindede først om, at de i Følge Fundatsen burde disputere 4 Gange aarlig; men Kansleren havde nøjedes med 2 Disputatser af hver, eftersom numerus professorum var augeret. Hvorledes en Del af dem havde efterkommet deres Pligt i saa Henseende, var det imidlertid bedre, at de selv erkjendte, end andre dømte om. Straffen for Forsømmelsen var vel bestemt i Fundatsen; men eftersom den ikke overholdtes hverken i det ene eller det andet Punkt, vilde Kansleren anmode samtlige Professorer om at vedtage og forklare, hvad Straf de forsømmelige billig burde at udstaa, for at det ikke skulde forordnes fra højere Steder. „Men at studiosa inventus skal hos deres præceptores imod deres Løfte finde Exempel at være in officio forsømmelige, det er det tungeste, som de derudi ere skyldige og skulle have ondt ved at svare til[1]).“ Resultatet blev da, at Professorerne overlode til Kansleren selv at fastsætte Straffen for de forsømmelige, og han statuerede derefter, at hvo som helst af Professorerne herefter ikke til rette Tid disputerede, skulde være tiltænkt at erlægge tyve Rigsdaler in specie, som dog ikke skulde komme til fiscum academiæ, men distribueres til de Studenter, som befandtes at disputere flittigst[2]). Denne Kanslerens alvorlige Optræden synes at have baaret Frugt. I alt Fald høre vi ikke nogen Klage over Forsømmelighed fra Professorernes Side før den 31. Oktbr. 1655, da „Prorektor gav til Kjende, at Cancellarius var ilde tilfreds med disputationum anniversariarum lange Ophold, og befalede, at enhver vilde have sine Maaneder og Tider i god Agt.“

2) Tilsynet med Overdaadighedslovgivningens Overholdelse. Den 1. Maj 1624 udkom en Fdg. bestemt til at modvirke den da herskende Overdaadighed ved Bryllupper, Barsler, Fæstensøl og Begravelser. Den Indskrænkning i den personlige Frihed, som derved paalagdes, pinte Professorerne ikke mindre end andre Mennesker; især synes Sjællands Biskop at have følt sig generet af Fdg., da han skulde holde sin Søns Bryllup; i alt Fald fremkaldte han Andragendet om en Undtagelse derfra i Universitetets Favør[3]). Anledningen til Supplikken hentedes fra den Omstændighed, at Fdg. lød paa Folk i Almindelighed, og Exekutionen var overdraget Kongens Byfoged, medens Akademiet altid havde haft sin Jurisdiktion for sig selv. „Saa har ogsaa vor Orden altid været hæderligere agtet frem for andre gemene Mænd.“ Andragendet blev imidlertid ikke bevilget, og Professorerne gjorde da, hvad de ikke burde gjort, i det de handlede i Strid med Fdg. Hvor vidt Kansler Friis har set igjennem Fingre hermed, tør vi ikke afgjøre; men Kansler Sehested gjorde det i hvert Fald ikke. Han holdt tvært imod i den Anledning en

---

[1]) De ved Skrivelsens Oplæsning nærværende vare: Rektor, Prof. jur. Dr. Joh. Müller, Dr. Resenius, Dr. Suaningius, Dr. Wormius, M. Finchius, M. Bangius. — [2]) A. C. 10. Marts 1652: jfr. Engelstoft: Annal. 1811 I. S. 47—48. Nyerups Annal. S. 157—58. — [3]) A. C. 27. og 28. Oktbr. 1624. Andragendet af 28. Oktbr. s. A. er trykt i Engelstofts Annaler 1809 I. S. 186—88.

anden alvorlig Tiltale til Rektor, der maatte bede sit pater peccavi og love Bod og Bedring.

Den 31. Jan. 1646 gav nemlig Rektor til Kjende i Konsistorium, at han i Aftes havde været hos Hr. Kansler, som i højeste Maade havde ivret over Professorernes saa vel som Borgerskabets store Ulydighed imod Hs. Maj.s Mandat og Reces med Gaver til Bryllupper at give, som dog geraadede dem selv og andre til største Afbræk og Skade paa deres Formue. Samme Tid havde Hs. Mf^cens spurgt, hvem der var fiscalis hos Akademiet. Da Rektor svarede, at Akademiet ikke havde nogen anden Fiskal end ham selv, spurgte Kansleren ydermere Rektor, om han ikke selv gav Foræringer eller vidste, at Professorerne gave dem, naar de bleve bedte til Bryllup, og da Rektor ratione conscientiæ ikke kunde nægte saadant, forundrede Kansleren sig storlig over, at Professorerne, som lærte andre af Guds Ord at være Øvrigheden lydig, ikke selv foregik dem med et godt Exempel, og raadede dem fra at forse sig imod Kongens Paabud, hvorover Rektor obstupescerede og bad om Forladelse og undskyldte sig og sine Kolleger efter Lejligheden, det bedste muligt var, og lovede at ville foreholde sine Kolleger det og raade Bod derpaa af yderste Formue, hvilket og Hr. Kansler befalede ham serio at efterkomme, og sagde sig i lige Maade at have talt med Borgmester Hans Nansen paa Byens Vegne, med højeste Formaning, at, dersom der ikke raadedes Bod herpaa, kunde man være forsikret om, at det vilde blive gjort, som vilde fortryde os alle og enhver. Efter at Mf^cus Rektor havde berettet Professorerne dette, lovede de, at saadant skulde blive efterkommet af dem.

3) Tilsynet med Universitetets økonomiske Forvaltning øvedes ikke i noget stort Omfang af Kansleren. Om hans Medvirkning ved de økonomiske Dispositioner, der væsentlig indskrænkede sig til Byggeforetagender og lignende Foranstaltninger, er det fornødne bemærket oven for. Ligeledes er fremhævet, at Fundatsen udtrykkelig fritog Kansleren for at være til Stede ved Regnskabets Aflæggelse; om han end i Begyndelsen kan ses at have kvitteret for det, i alt Fald en enkelt Gang[1]), var dog senere det modsatte Reglen. Den Lakune, der fremkom ved Konservatorernes Forsvinden, fandt ingen Kansler sig foranlediget til at udfylde hverken selv eller ved andre.

III. Kanslerens reformerende Virksomhed giver ikke Anledning til videre Bemærkninger. Samtlige Kanslere maa vel forudsættes at have medvirket ved den akademiske Lovgivning i deres Tid; men særlige Oplysninger om deres Medvirkning derved foreligge ikke, naar undtages, hvad der tidligere er meddelt om, at Kansler Friis til Kragerup var Medlem af den Kommission, der udarbejdede novellæ constitutiones[2]). Derhos kan erindres Kansler Sehesteds Betræbelser for Indførelsen af en attestatio philosophica[3]), som dog ikke førte til noget

---

[1]) Rørdam III. S. 480 N. 2. — [2]) Ovfr. S. 84—85. — [3]) Ovfr. S. 98.

Resultat. Endelig maa ikke glemmes de fungerende Kansleres Fortjenester i den her omhandlede Retning, i det Rigshofmester Peder Oxe medvirkede ved de store Donationer under Frederik II., og Erstatningen for de skaanske Indtægters Tab erhvervedes, medens Rigshofmester Joachim Gersdorf fungerede som Patron.

II. Vicekanslere.

I Følge Fundatsen 1539 skulde Kanslerens Medhjælper aabenbart være et fast og varigt Organ for Højskolens hele Styrelse. Dette fremgaar klart nok af Udtalelsen om, at det akademiske Tilsyn ikke kunde udøves af en enkelt Mand, men at han til dette Øjemed burde have en Hjælper, som skulde beskikkes af Kongen efter Forslag fra Rektor og Dekanerne. Men ogsaa paa dette Punkt bleve Fundatsens Bestemmelser ikke gjennemførte, i det der trods Professorernes derpaa rettede Bestræbelser[1]) ikke blev beskikket nogen Vicekansler før i Aaret 1544. Da overtoges Hvervet af Dr. Torkelsen Morsing, som dog næppe blev indsat paa fundatsmæssig Maade, men valgt af Professorerne selv[2]). Senere finde vi kun en enkelt Gang beskikket en Vicekansler som Erstatningsmand for den manglende Kansler, da Dr. Niels Hemmingsen ved Kgbrev 12. Oktbr. 1572[3]) forordnedes dertil; men om hans Stilling og Virksomhed som saadan er intet særligt at bemærke.

§ 25.
Patronatet.
1660—1708.

Da Kongens Kansler, som Fundatsen af 1539 havde for Øje, bortfaldt ved Enevældens Indførelse, vilde det vel været den naturlige Følge, at ogsaa det ham tillagte Hverv som Universitetskansler var bortfaldet. Den ny Rigs-Hof-Kansler, som Provisionalordinansen af 4. Novbr. 1660 indsatte, kunde lige saa lidt i denne som i andre Retninger betragtes som den kongelige Kanslers Arvtager, og en Overførelse af Hvervet til ham maatte derfor udkræve en særlig positiv Forskrift; men saaledes opfattedes Forholdet dog ikke i Praxis. Derefter ansaas tvært imod Kongens Kanslers Hverv som uden videre overført paa Rigs-Hof-Kansleren. Vidnesbyrd derom afgiver Beretningen i A. C. 27. Oktbr. 1660, der lyder saaledes: Eftersom Hr. Jochim Gersdorph, Rigens Hofmester, af hans kgl. Maj. er forordnet at være Rigens Drost, da blev Mf^cus Rektor med Decanis deputeret at gratulere Hs. Excellence nomine academiæ med største Taksigelse for den store Favør og patrocinio, som han tanquam conservator academiæ hidindtil har betet, samt flittig Begjæring om, at Hs. Excell. fremdeles vil lade sig være Universitetets Velfærd til sædvanlig Gunst befalet; item efterdi velbaarne Peter Reetz, Rigens Raad, er bleven cancellarius

---

[1]) Rørdam I. S. 143—44, 390. — [2]) Rørdam IV. S. 25; I. S. 439. — [3]) Rørdam IV. S. 238.

regius, da i lige Maade at gratulere Hs. Excell. som academiæ cancellario et conservatori og Universitetets Interesse til hans gode Gunst og Befordring at rekommendere[1]).

I Enevældens første Tider gik det herefter ganske i Analogi med den ældre Ordning. En særlig Beskikkelse til Patron fandt fremdeles ikke Sted, og Kanslernes Instruxer før Aar 1703 melde heller ikke et Ord om deres særlige Forhold til Universitetet, men fundatsmæssig paahvilede Hvervet som Universitetskansler dog fremdeles Rigskansleren. Efter Peter Reetz[2]) blev saaledes Griffenfeldt baade Rigs- og Universitetskansler[3]). Naar det i Reskr. af 17. Marts 1675 udtrykkelig hedder, at han af Kongen er beskikket til Patron, da synes dette vel at stride imod foranførte Paastand; men vi kunne dertil kun svare, at det ikke er lykkedes os at finde nogen Beskikkelse for ham. Efter Griffenfeldts Fald var Frederik Ahlefeldt[4]), første Greve til Langeland, Universitetets Patron indtil sin Død 1686[5]). Under ham fungerede Vicekanslerne Ove Juel, Holger Vind og Michael Vibe[6]), hvilken sidste ogsaa synes at have varetaget Patronatsforretningerne efter Grev Ahlefeldts Død[7]), indtil han 1690 afløstes af Grev Konrad Reventlov, Dronning Anna Sophies Fader, der dog først udnævntes til Storkansler i Aaret 1699[8]). Han forblev i Embedet indtil sin Død den 21. Juli 1708.

Spørgsmaalet om Kanslerens Rettigheder og Pligter maa i denne Periode fremdeles i det væsentlige besvares i Henhold til Fundatsen 1539; thi de første Instruxer for Kanslerne og Kancelliet[9]) fulgte, som alt bemærket,

---

[1]) Der tilføjes: Hos Hs. Excell. Rigens Skatmester Hr. Hannibal Sehested kunde de ogsaa aflægge en Gratulation, naar Bekvemmelighed dertil gives. — [2]) A. C. 11. Juli 1674: Blev sluttet, at en af Theologis skulde parentere Kansler Pet. Reetz, hvilket Mag. Bircherod paatog sig; jfr. Bircherod: Dagbøger S. 155. — [3]) Se hans Instr. som Rigskansler 3. Avg. 1674 i Geh. Ark.s Aarsberetn. II. S. 220. — [4]) Jfr. Instr. 23. og 30. Maj i Geh. Ark.s Aarsberetn. II. S. 222 og 226. V. H. Møller: Hist. geneal. und diplom. Nachrichten von dem uralten Geschlecht derer von Ahlefeldt. A. C. 6. Juni 1676: Blev befundet raadsomt, at Universitetet skulde erbyde sig mod Hs. højgrevel. Excell. Kongens Kansler publice at gratulere ham hans Ærestand. (?) — [5]) A. C. 10. Juli 1686: Blev sluttet, at minister academiæ skulde nomine senatus academiæ fornemme hos Dr. Lassenium, om han vilde lade sig behage at parentere over Hs. Excell. Storkansleren, eftersom det befindes at have været Praxis, at Professor theologiæ i saadan Tilfælde altid har haft disse partes. — [6]) A. C. 13. Maj 1676: Magnificus Rector resignerede rectoratum og takkede professoribus for god Assistance; refererede og at have talt med Vice-cancellario Ove Juel om successore, som var tilfreds, at efter constitutionum Anledning og professorum vota D. Christorphorus Schletterus skulde være Rector in sequentem aunum; jfr. A. C. 28. Juli 1677 og 20. Decbr. 1674: Blev ogsaa talt om at gratulere Hs. Excell. Hr. Vice-cancellario Holger Wind ved Magn. acad. rectorem og dec. fac. phil.; 15. Avg. 1683: Gehejme-Raad Vibe sustinerer Vicecancellarii partes, jfr. Geneal. og biogr. Arkiv S. 91—93; N. h. Tidsskr. I. S. 515; VI. S. 275. — [7]) 17. Juli 1686: Magn. Acad. Rectoı beretter, at Hs. Excell. Michel Vibe havde givet ham til Kjende, at det var Hs. kgl. Maj.s allern. Vilje, at Mag. Hector Gotfried Masius strax blev indtaget i consistorio. — [8]) A. C. 2. Septbr. 1699: Rektor refererer at have opvartet Storkansleren Grev Reventlov, som havde forsikret ham om sin uforandrede Bevaagenhed for Universitetet. — [9]) Ovfr. S. 154, Not. 3 og 4.

den ældre Kanslereds Exempel ved ikke med et Ord at berøre det fundatsmæssige Hverv over for Universitetet; først i Instruxen for det kgl. danske Kancelli 9. Jan. 1703 Art. 3 [1]) siges om „Voris Store Kantzeler", at han skal have Inspektion saa vel over Vores kgl. Akademi som over Universitetet, over al Gejstligheden, Kirker, Hospitaler og arme Huse i Vore Riger og Lande". Men dette var ikke andet, end hvad der alt tidligere havde været gjældende Ret, og denne Instrux stadfæstede for saa vidt kun den bestaaende Tilstand. Derfor var denne ogsaa i det væsentlige ganske som før Suveræniteten, og det saa vel faktisk som retlig. Den ene Kansler var mere, den anden mindre ivrig; Peter Reetz var saaledes en meget behagelig Mand, der aldrig ulejligede Professorerne med Paalæg; først i 1674 begynder han at monere om Forelæsningerne [2]); men dette turde skyldes en Paavirkning af Griffenfeldt. Han var nemlig den skrappeste Opsynsmand, som Professorerne nogen Sinde have haft, i det han endog fordrede ugentlige Beretninger om, hvad der doceredes ved Universitetet. Ahlefeldt og Reventlov vare igjen langt mindre fordringsfulde.

Forhandlingerne mellem Patronen og Universitetet førtes fremdeles i den samme mere fortrolige Form som tidligere. Enten mødte Rektor personlig hos Kansleren [3]), eller ogsaa sendtes, navnlig i Ahlefeldts Tid, Vicekansleren eller Sekretæren til ham [4]). Kanslerens Gjerning som saadan var ogsaa væsentlig den samme som tidligere. Han var saaledes den, i Henhold til hvis Indstilling de kgl. Resolutioner erhvervedes [5]), som meddelte dem til Universitetet [6]), og som var dets Talsmand for Tronen, der f. Ex. skaffede det Konfirmation paa Testamenter [7]), Fornyelse af dets Privilegier og Tilsagn om, at naar Kongen benaadede nogen med Brev paa en Professors Plads, skulde intet ske, som stred imod dets constitutiones og consuetudines, hvilke Kansleren i alle Maader vilde haandhæve [7]). For den mægtige Mand, den enevældige Konges Minister, der saaledes raadede over deres Vel og Ve, bøjede Professorerne sig endnu dybere end tidligere for den konstitutionelle Rigs-Embedsmand, og det er ligefrem ubehageligt at læse den Smiger, hvormed de f. Ex. overøste Griffenfeldt [8]). En Selvfølge var det derfor, at de ydmygst efterkom

[1]) Geh. Ark. Instruktionsbogen. — [2]) A. C. 11. Marts 1674: Magn. Rektor erindrede, at Hr. Kansler Peter Reetz havde talt om lectionibus, at professores flittig vilde kontinuere dermed. — [3]) A. C. 10. Decbr. 1679: Rektor beretter at have talt med Storkansleren om at gratulere Hs. Maj. til Freden, hvilket behagede Hs. højgrevelige Excellence megel vel. — [4]) A. C. 22. Juni 1678: Storkansleren har ved Sekretær Moth ladet sige, at 5 Studenter maa privat admitteres til examen philosophicum. — [5]) A. C. 1. Juli 1681: Hr. Vicekansler Vind har ladet Rektor vide, at det er Kongens Vilje, at Kancelli-Raad Lange for sine Meriter og gode Tjenesters Skyld skal restitueres i det Sted i Konsistorium, som han sidst har kvitteret næst efter Justitsr. Vinding. A. C. 13. Febr. 1675: Rektor refererede, at Hr. Rigens Kansler efter collegii status Slutning havde befalet, at Provsten udi Kommunitetet skulde advare studiosos om at entholde sig fra den katolske Kirke, hvilket han ombad Dr. Vitzleben at ville tilkjendegive ham. — [6]) A. C. 31. Juli 1675: Griffenfeldt lover, at Konfirmationen paa Hoppners Testamenter snart skal blive underskreven. — [7]) A. C. 2. Decbr. 1691 (Reventlov). — [8]) Jfr. Th. Bartholin:

Patronens Rekommendation, f. Ex. af Studenter til Stipendiers eller andre Begunstigelsers Nydelse[1]; ja Rektor beder endog Griffenfeldt om at nævne en Kandidat til Frue Kirkes Kald, efter at Kansleren havde henstillet Valget til Universitetet selv[2]).

Afset fra den moralske og politiske Indflydelse, han saaledes øvede, var dernæst Patronens retlige Virksomhed fremdeles som tidligere:

I. anordnende.

A. C. 15. Avg. 1674: Magn. Rektor beretter, at Hr. Rigskansler havde paamindet om, at man vel skulde iagttage Titulaturen in programmatibus og i andre Tilfælde.

A. C. 10. Apr. 1676: Rektor refererer, at Hr. Rigens Kanslers Vilje er

1) at alle Professorer, som ikke ere lovlig forhindrede, skulle lade sig flittigen finde in actis disputatoriis;

2) at der til Disputationerne alene skal ringes et Kvarter af en Time, og at Præses ingen præliminær Oration skal holde, ikke heller opponentes lange Diskurser, førend de begynde at opponere; saa og, at de ordinære Opponenter ikke skulle vedblive længere end indtil Kl. 10, derefter skal inviteres auditorium og professores, som opponere indtil Kl. 12;

3) at Respondentens og Opponenternes Navne samt deres senium in academia hver Gang skal meddeles ham;

4) at filosofisk Examen til Bakkalavr-Graden skal begynde strax efter Mikkelsdag, og Kandidaterne examineres in grammaticis, logicis, physicis, ethicis, principiis arithmeticæ, geometriæ sphæricæ saa vel som udi samme præceptorum usu og intellectu, hvorom skal intimeres publico programmate.

II. resolverende.

Som Exempel herpaa kan mærkes, at det den 11. Septbr. 1675 hedder i Akterne: Anlangende at docere logicam skal tales med Hr. Rigens Kansler, naar Gud vil, at han kommer hjem; og den 17. Oktbr. s. A.: Skal høres patroni academ. Betænkende, om Langius skal have Distributs eller ikke; at Rigens Kansler den 31. Juli 1675 afgjør et omtvistet Spørgsmaal om Valg af Notar og Dekan samt den 10. Apr. 1675 resolverer paa en Instilling om, hvor Rektoratsgraden skulde finde Sted[3]). Men medens Griffenfeldt saaledes endnu i 1675 fandt sig beføjet til at afgjøre Spørgsmaalet paa egen Haand, erhvervede allerede Reventlov i 1691 kgl. Resol. derpaa[4]).

Oratio gratulatoria ad P. Griffenfeldt; Wolff: Griffenfeldt S. 195—97. — [1]) A. C. 15. Juli 1676: Kristian Torb maa paa ny admitteres til Examen, fordi Prinsessen af Sønderborg har interveneret for ham, og Petrus Hjermundus, fordi Vicekansler Ove Juel har gjort det samme. 22. Juli s. A.: Læst Vicekansler O. Juels Resolution, at Nicol. Urbimontanus med det forderligste maa admitteres til examen philosoph., paa det hans Lykke og Skolens Tjeneste ikke skal opholdes. 10. Maj 1684: Efter Geh.-Raad Vibes Begjæring maa Oluf Tønders Søn i Trondhjem stedes til teol. Ex., skjønt Bienniet ikke er udløbet, da han har langt hjem til Norge, og det er silde paa Aaret. — [2]) A. C. 31. Juli 1675. — [3]) A. C. s. D.: Rektor refererede, at Hs. højgrevel. Excell. Hr. Rigens Kansler var af den Mening, at Rektoratsgraden skulde holdes i Kirken, og spurgte, hvem af professoribus det tilfaldt at holde Orationen. D. Matthias Jacobæus paatog sig det. — [4]) A. C. 30. Maj 1691: Magn. Rektor refererede at have talt med Hs. højgrevel. Excell. Reventlov angaaende Stedet, hvor

III. approberende.

Patronen samtykker i Rektorvalg [1]) og Forandringer af Rektoratsperioden [2]) samt i Forandringer af de akademiske Love [3]) og i Dispensationer fra Bestemmelserne vedrørende de akademiske Grader [4]).

IV. kontrolerende.

A. C. 22. Jan. 1676: Magnificus Rektor refererede, at hans højgrevelige Excellens Hr. Rigens Kansler (Griffenfeldt) havde talt om, at disputationes ikke bleve holdte in academia, og at han vilde, at de ej skulde forsømmes, og at Hs. højgrevelige Excellens ugentlig vilde have opskrevet en kort Extrakt af, hvad der doceredes in academia; jfr. 31. Juli 1675: Mag^ficus^ Rektor refererede ogsaa, at Hr. Rigens Kansler monerede, at Professores vilde flittig gjøre deres officium docendo et disputando, og at han maatte bekomme den sædvanlige Ugeseddel. 3. Septbr. 1681: (Ahlefeldt) M. Rector refererede, at Hs. højgrevelige Excellens Hr. Storkansler lod D^nos^ professores erindre, at de vilde lade se større fervorem in docendo et disputando saa og med Kollegier at holde og i Særdeleshed, at doctrina theologica polemica maatte noget alvorligere ex cathedra drives Ungdommen til des større Gavn og Nytte, at den ikke letteligen skulde forføres, saa som vi nu have saa mange forskjellige Religioner her udi Byen. 17. Septbr. s. A.: H. højgr. Exc. Hr. Storkansler lod endnu atter erindre D^nos^ professores om deres Skyldighed med at exercere juventutem academicam docendo et disputando, og som der befandtes adskillige af D^nis^ professoribus, som ved kgl. Kommissioner forhindredes i samme deres Pligt, da var Hs. højgr. Exc Betænkning, at de samme i deres Sted burde holde smukke lærde unge Mænd som adjunctos, hvilke kunde sustinere deres vices, paa det at Publikum ej skulde tage Skade deraf. 16. Septbr. 1692: Rektor erindrede, efter Patronen Grev Reventlovs Begjæring, at Professores vilde noget flittigere indstille sig med deres prælectiones. 2. Decbr. 1699: Bespurgte Storkansleren sig, hvorledes det gik med professorum lectionibus og disputationibus,

---

rectoratus resignatio skulde finde Sted. Da sagde patronus acad., at det naadigst behagede Hs. Maj., at det skulde være i Kirken efter den gamle Fundats. — [1]) S. 154. N. 6. A. C 22. Maj 1676; 31. Maj 1679; 26. Maj 1683, m. fl. — [2]) A. C. 4. Juni 1707: Magnificus rector, som Tiden var i Hænde, talte nu om successio in rectoratu, og som samtlige tilstedeværende professores fandt det nyttigt for Universitetet og mere taaleligt for den, der skulde bære rectoratus Byrde, at rectoratus kontinueredes per biennium, dog ordine inter facultates consveto, da saasom Magnificus rector efter professorum Begjæring herom havde talt med patrono universitatis Storkansler Reventlov og bekommet hertil hans naadige Konsens og Approbation, da blev professores ved samme deres Mening og indstændig begjærede, at Magnificus rector nu in facultate theologica vilde continuere rectoratum, takkende ham for hidtil hafte gode Administration og fremdeles ønskende ham Lykke, hvorpaa han efter Begjæring lovede at continuere rectoratum. — [3]) A. C. 20. Juli 1667: Magnificus rector refererede, at han havde talt med Hr. Kansler angaaende den mutationem, som Professores mente at ville gjøre udi legibus, som novi cives pleje at forbinde sig til, naar de admitteres til academiam, og befaldt det ham, at det tredje Punkt blev saaledes sat: Sacræ Regiæ Majestati fideles et obsequentes sunto et Augustissimæ Regnatricis domus commoda et emolumenta pro virili promovento. — [4]) A. C. 19. Marts 1673: Mg^ficus^ rector refererede, at han havde talt med Hs. Excell. Hr. Kansler anlangende rectorem scholæ Bergensis, om ham maatte confereres honores magistrales absenti formedelst denne besværlige Tid og hans Alderdom, hvormed Hs. Excellence var tilfreds. 6. Marts 1675: Rektor har talt med Patronus acad. om de Præster fra Bergen, som have angivet sig til Mag.-Grad, maa nyde den absentes, hvormed Hs. højgrevel. Excell. var tilfreds; ovfr. S. 50 N. 1.

og var det ham behageligt at fornemme af Rektor, at enhver gjorde sin Funktion.

V. reformerende.

Som Exempel herpaa kan i Særdeleshed nævnes Indførelsen af filosofisk Examen, der vel hovedsagelig skyldes Griffenfeldt.

§ 26.

Patronatet.

1718—1770.

I denne som i den følgende Periode udgjør Patronatet ikke længere et fundatsmæssigt Tilbehør til et vist Statsembede, men der finder en særlig Beskikkelse til Patron Sted. Dog meddeles denne Beskikkelse ikke i Form af et egentligt Kaldsbrev, men kun gjennem et Reskript, og heller ikke oppebærer Patronen som saadan nogen Løn, men Hvervet er fremdeles et rent Hædershverv.

Grunden til, at Patronen paa anførte Maade særlig beskikkedes, turde være følgende: Efter Reventlovs Død var der, saa vidt vi have kunnet erfare, igjennem et længere Tidsrum ingen Storkansler, men ham var netop ved den ovennævnte Instrux af 9. Jan. 1703 Inspektionen over Universitetet tillagt. For at en anden kunde overtage dette Hverv, maatte da en særlig Beskikkelse finde Sted, og under 7. Marts 1718 udgik derfor et Kgbrev. til Hr. Gehejmeraad og Oversekretær Ditlev Vibe[1]), Ridder, saa lydende:

Saa som der i nogen Tid ingen Patron har været for Universitetet her i Vor kongelige Residensstad Kjøbenhavn, og det dog formedelst en og anden Sag og Forretning vel er fornødent, at en dertil beskikkes, saa give vi dig hermed allernaadigst til Kjende, at Vi have fundet for godt hermed dig til Patron for bemeldte Vort Universitet allernaadigst at konstituere, hvorfor du med største Flid har at lade dig være angelegen alt, hvad som til dets Gavn, bedste og Fremtarv kunde være, og i Særdeleshed med Flid derhen at se, at de til de boglige Kunsters og Videnskabers Exkolering, Flor og Opkomst saa og Ungdommens desto bedre Information destinerede anselige Fundationer og aarlige Indkomster ej alene tilbørligen blive administrerede og med Tiden, saa vidt muligt, kan voxe og lukrere, men endog og i Besynderlighed, at de til ovenbemeldte kristelige og berømmelige Brug og ej til andet vorde anvendte og emplojerede; ligeledes at Rector academiæ og vedkommende aarlig tydeligen docerer og forklarer, i hvad Tilstand hvert Fakultet befinder sig, og hvorledes derudi avanceres, saa og at ingen enten til Professorat eller anden Funktion admitteres, eller fra Akademiet med attestatis demitteres, som jo respektive præstanda at præstere og sine vices fuldkommeligen at sustinere, enhver i sin Profession, tilstrækkelig bekvem og kapabel er. Dermed[2]) o. s. v. Under dette Vibes Patronat er kun at

[1]) Jfr. Danske Saml. III. S. 279. Ovfr. S. 154 Nr. 6. — [2]) Under samme Dag gik Notits derom til Rektor og Professores.

mærke en enkelt Foranstaltning, i det han ved Skr. 3. Maj 1718 henledede Konsistoriums Opmærksomhed paa det uhensigtsmæssige i, at Programmer og andre trykte Sager affattedes af de vexlende Sekretærer, hvorved Stilen blev different, og mulig alt, som i saa Maade befordredes til Trykken, ej fandt lige Approbation, medens det dog var hele Verdens Censur underkastet; derfor henstillede han, om ikke en enkelt maatte udvælges, som altid kunde føre Pennen og med Dignitet soutenere, hvis han lod udgaa. Professorerne konkluderede i Overensstenmelse hermed og bad foreløbig Professor Gram om at overtage Hvervet paa et Aars Tid, dog med Forbehold af, at Professor Holberg skulde skrive Programmet til næste Bakkalavrgrad, hvilket efter hans Sigende allerede var færdigt. Da Professorerne senere fik Indholdet at vide, bleve de imidlertid alt andet end fornøjede dermed; thi det anerkjendte aabent og ligefremt Universitetets Tilbagegang, som kun undskyldtes med, at „den Brøst, hvoraf vi lide, ikke er egen for os, men fælles for alle Samfund, især naar de ældes". Som rimeligt var, fandt Konsistorium, at en saadan Udtalelse ikke burde publiceres paa den anførte Maade nomine universitatis, hvorfor det foretrak at undertrykke Holbergs Program og lade Gram skrive et nyt[1]). For øvrigt fik Reformen ingen varig Betydning, i det Fundatsen 1732 § 89 atter sanktionerede den tidligere Ordning.

Ditlef Vibe fungerede som Patron indtil 1721; men under 26. Decbr. s. A.[2]) udgik Kgbrev. til Storkansler Ulrik Adolf von Holstein, gift med Dronning Anna Sophias Søster og første Greve til Holsteinborg, hvori det hedder, at eftersom Vi nu allernaadigst have beskikket Vor Gehejmeraad Ditlef Vibe til at være herefter tillige med Vor Statholder i Vort Rige Norge, saa give Vi dig hermed allernaadigst til Kjende, at Vi dig som Vor Storkansler udi Følge af Vor det danske Kancelli den 9. Januar 1703 allernaadigst meddelte Instruktions tredje Punkts Tilhold og Formelding hermed til Patron saa vel over Vort Akademi som Universitet allernaadigst ville have konstitueret og beskikket". Hvervets Indhold angives derefter Ord til andet ligesom i Vibes Instrux; men om Udførelsesmaaden tale Kilderne kun ved deres fuldstændige Tavshed.

Efter U. A. Holsteins Afgang blev der ikke strax beskikket nogen ny Patron; men under 8. Februar 1731 indkom Universitetet med Andragende lydende: Efterdi dette kgl. Universitet altid har haft en Patronum, hvilken dets Fundation og med lydelige Ord tilkjendegiver at være det højlig fornøden, saa bønfalde vi allerunderdanigst til Deres kgl. Majestæt, at det en Patron af deres kgl. Maj.s høje Ministris allernaadigst maatte vorde beskikket, som kan og vil tale dets Tarv hos deres kgl. Maj. og se dets bedste befordret, helst nu, da Universitetet ved sidste store Ildebrand er sat i en saa slet Tilstand, som det næppe tilforn har været udi.

[1]) Jfr. Nyerup: Annaler S. 242 og N. M. Petersen: Literaturhist. IV. S. 424—25, hvor Kilderne ere angivne; Holbergs Program findes i Kbhvnske Samlinger I. S. 74—88. — [2]) Si. Tegn.

Under 2. Marts. s. A. resolverede Kancelli-Kollegium paa denne Ansøgning: Indstilles til Hs. Majestæt, og derefter Konsejlet: Refereres Hs. Majestæt, hvorpaa Kongen under 9. s. M. udi Konsejlet, holdt i det kgl. Palais, resolverede, at herom skulde expederes en Ordre til Hs. Exc. Hr. Geh. J. Rosenkrantz i de sædvanlige terminis, og ved Rskr. 16. Marts blev da Gehejmeraad og Chef for begge Kancellierne Iver Rosenkrantz[1]) konstitueret til Patron med bogstavelig samme Instruktion som de forrige[2]).

Om Rosenkrantz's Patronat se vi os ikke i Stand til at give nærmere Meddelelse, da samtlige Kilder for denne Periode mangle; den Fundats, som blev udarbejdet under hans Forsæde, kunne vi i Henhold til det tidligere udviklede ikke regne ham til Berømmelse, men de betydningsfulde Lovgivningsarbejder, der stode i Forbindelse med Fundatsen, saa vel som Universitetsbygningens Gjenopførelse, hvortil ogsaa kan føjes Gjenopførelsen af fem Professorresidenser, ville i og for sig være tilstrækkelige til at bevare Mindet om Rosenkrantz som en af Universitetets højt fortjente Patroner. Ved sin Afgang i Aaret 1740 modtog han ogsaa en latinsk Taksigelsesskrivelse fra Konsistorium, hvori det i de fyldigste Udtryk udtalte sin Anerkjendelse af, hvad han havde været og virket for Højskolen[3]).

Rosenkrantz's Eftermand var Gehejmeraad Johan Ludvig Holstein, første Greve til Lethraborg[4]). Han konstitueredes ved Rskr. 18. Juli 1740[5]) af ganske samme Indhold som det foregaaende, og Konsistoriums Protokoller aflægge helt igjennem Vidnesbyrd om, med hvilken Iver og Interesse han varetog sit Hverv som Patron; men de vise tillige, at Maaden, hvorpaa det nu øvedes, i adskillige Retninger var forskjellig fra den, der brugtes i Tiden før 1708.

Det umiddelbare mundtlige Samkvem mellem Patronen og Universitetet er ophørt, i det Forhandlingerne ordentligvis føres skriftlig. Kort før sin Død fremsatte Grev Holstein vel et Forslag til Indførelsen af regelmæssige maanedlige Konferencer mellem Patronen og Rektor samt Prokansleren, Kvæstoren og i fornødent Fald vedkommende Fakultets Dekan[6]), men i Svarskrivelse af 25. Febr. 1763[7]), som i Følge Eftermanden, Grev Thotts Anmodning rettedes til ham, udtalte Konsistorium sig imod Foranstaltningen, hvis ikke samtlige consistoriales kaldtes til de paagjældende Møder, og derefter stilledes Sagen i Bero. I øvrigt har Oversekretærens Udnævnelse til Patron fremdeles den Virkning, at han derved anses som stillet i et intimere Forhold til Universitetet, end hans almindelige embedsmæssige Stilling vilde medføre, og ved Siden af de officielle Indstillinger og Resolutioner, som passere Kancelliet, gaar

[1]) Levnedsbeskrivelse af J. Møller i Mnemosyne I. S. 312—410; II. S. 249—306. Molbech: Vidensk. Selsk.s Hist. I. S. 4. — [2]) Brevet med Indlæg i Sj. Tegn. — [3]) Udkast i Kopi B. Fol. 58—60. — [4]) Molbech: Vidensk. Selsk.s Hist. I. S. 142, Note; Lorch: Nachrichten I. S. 239; J. Møller: Mnemosyne III. og IV. passim. — [5]) Notits s. D. til Rektor og Professores. — [6]) Nyerup: Annaler S. 356 flg. — [7]) Kopi B.

derfor fremdeles konfidentielle Forhandlinger mellem Patronen og Konsistorium. Til Bevis herpaa tjener f. Ex. efterfølgende Skr. 12. Maj 1746 fra Grev Holstein til Professorerne, foranlediget ved, at de havde suppliceret om at maatte gjøre et Laan i Banken til Opbyggelse af 6 Professorgaarde, indtil de ved Rskr. 1. April 1746 dertil bestemte 36,000 Rdlr. af Rangskatten vare indkomne:

„De gode Herrers mig tilstillede allerunderdanigste Forestilling angaaende de endnu uopbygte 6 Professor-Gaarde har jeg gjennemlæst, og endskjønt det, som De deri foreslaar samt begjærer, kunde være af liden Betydning, saa dog, da H. K. M. allernaadigst har forøget den Summa, som til samme Gaardes Opbyggelse og fuldkomne Istandsættelse kunde behøves, og dertil én Gang for alle allernaadigst destineret den Kapital 36000 Rdlr., holder jeg det for helt betænkeligt, allerhøjstbemeldte H. Maj. med noget videre derom nu paa ny at indkommodere, og i den Henseende herved lader tilbagefølge ovenmeldte Deres Forestilling for, i Fald De finder det gavnligt og bedst at være, dermed at lade bero. Hvis ikke, skal den vel vorde forestillet, hvortil jeg dog ikke vil raade, men hellere finder det tjenligere, at De enten lader noget bero med Bygningernes Begyndelse eller opfører dem efterhaanden, ligesom Pengene kan haves, samt lader de sidste Professorer leve i det Haab at ascendere til det bedre, naar ej andet kan været og, saa fremt det ej bliver muligt, forinden Bygningernes Istandsættelse og uden Fattelse dertil at se dem soulageret med Husleje. Jeg forbliver med megen estime de gode Herrers tjenstberedvillige Tjener I. L. v. Holstein[1]).

Materielt set var Patronen fremdeles i Følge sin Instrux Universitetets specielle Tilsynsmand. Det nærmere om hans Virksomhed som saadan gjemme vi imidlertid til Omtalen af den Prokansler, der beskikkedes i Aaret 1755. Her skal kun fremhæves, at Disputatsernes behørige Holdelse ogsaa i en særlig Grad laa Holstein paa Sinde, hvorfor han ikke undlod at monere Professorerne, naar de fandtes forsømmelige dermed; men han monerede dem paa en ulige elegantere Maade, end baade Sehested og Griffenfeldt havde gjort. Saaledes skriver han f. Ex. den 13. Apr. 1748: „Siden jeg, saa meget muligt er, gjærne bivaaner alle publikke Akter, deriblandt og Disputatser, men der i denne Vinter, saa vidt jeg erindrer, ikkun er bleven holdt tvende, som jeg formedelst mere magtpaaliggende Embedsforretninger ej har kunnet overvære, kan jeg vel forestille mig, at der i den forestaaende Sommer vil blive holdt end flere. Og omendskjøndt jeg formedelst Hs. Maj s forestaaende Afrejse ej kan have den Fornøjelse at bivaane dem, vilde jeg herved erindre de gode Herrer, at saadant dog bliver iagttaget. Der kan mulig være end flere Poster, Dem alle i Almindelighed eller nogle især vedkommende, som lige saa vel bør paases og efterkommes. Men jeg forlader mig til, at De vigilerer for, at ej alene intet efterlades, men endog enhver Post i

---

[1]) Jfr. et andet Brev i Nyerups Annaler S. 327—28.

rette Tid besørges. Thi omendskjønt intet Slags Ansvar af nogen Efterladenhed for mig kunde opstaa, men kom Dem selv til Last, vilde jeg dog, saa længe jeg har den Ære at være Patronus academiæ, nødig se, at noget sligt i den Tid skulde forefalde[1])"

Særlig vaagede han over Universitetets gode Navn og Rygte i Udlandet og paalagde derfor ved Skr. 19. Novbr. 1743 Professorerne at paase, at der ikke i Kollegierne blev sammenskrevet og trykt Disputatser, hvis Indhold og Materie kunde være til Præjudice for Universitetet ved at udsætte det for fremmede lærdes Kritik. Af samme Grund fremkom han med forskjellige Henstillinger om Programmers og Disputatsers bedre Indretning og Samling af Acta Academiæ Hafniensis[2]) for ved deres Publikation at overtyde de udenlandske lærde om, at Kjøbenhavns Universitet ikke mindre end andre Akademier havde grundlærde og flittige Mænd at brillere med[3]). Ligeledes beklagede han i Skr. 13. Apr. 1748, at der ikke fra Universitetet var udstedt noget programma funebre siden Etatsraad Høyers Død, og opfordrede derfor til en hyppigere Udgivelse af deslige Programmer over høje Standspersoner eller andre brave, distingverede Mænd, i det slige Programmer ikke blot vilde kunne interessere Publikum, men ogsaa have den Nytte, at fremmede deraf kunde faa noget at se og vide om, hvad her passerede.

Men medens Patronen paa den Maade fremdeles øvede en kontrolerende Virksomhed, er derimod hans tidligere Anordningsmyndighed i det væsentlige forsvunden. Enevælden har affødt sin Konsekvens, i det selv den øverste Embedsmand nu hovedsagelig kun er Organet, som gjør Indstillinger og kommunicerer de kgl. Resolutioner til Undersaatterne. En egen Myndighed øvede han derimod ikke, saa meget mindre, som han paa den anden Side strængt holdt over ikke at blande sig i de Sager, hvis Afgjørelse fundatsmæssig tilkom Konsistorium. Tilsendtes der ham Supplikker, f. Ex. om Stipendier, bleve de derfor tilstillede Konsistorium, og han svarede i Overensstemmelse med dettes Erklæring. Det betoner han meget skarpt i Skrivelse af 18. Marts 1747[4]). Tilbage blev herefter kun Udøvelsen af den approberende Virksomhed, som Fundatsen i enkelte Forhold tillagde ham, i det han f. Ex. skulde approbere Lektionskatalogen[5]), Valget af Bibliotekarer[6]) m. m.[7]). Ligeledes skulde han i Følge Rskr. 18. Septbr. 1761 § 2 approbere baade de udsatte Prisopgaver og de stedfundne Bedømmelser af Besvarelserne. End videre indstillede ogsaa i 1751 Konsistorium Valget af Kvæstor til Patronens Godkjendelse[8]). Endelig hjemlede Instrux 2. Maj 1755 § 16 forudsætningsvis,

[1]) Jfr. Skr. 29. Juni 1743 om, at Disputationerne, saa vidt muligt, burde holdes om Vinteren, naar Hoffet var i Byen, og behørig publiceres; Skr. 17. Avg. s. A. om, at Pedellerne skulde ombære Programmata til alle Standspersoner, som kunde forventes at interessere sig for de akademiske Forhandlinger. — [2]) Skr. 15. Febr. 1742. — [3]) Skr. 13. Apr. 1748. — [4]) Kopi B. S. 540. — [5]) Fdts. § 16; jfr. A. C. 27. Juli 1763: Fremlagt catalogus lectionum, approberet af Patronen. — [6]) Fdts. § 81; jfr. Skr. 14. Maj 1765, hvorved Valget af Prof. C. Kall indstilles til Patronens Stadfæstelse (Kopi B.). — [7]) Ovfr. S. 135. — [8]) Skr. 28. Apr. 1751 (Kopi B.).

at Patronen skulde give Tilladelse til Promotioners Iværksættelse, i det Prokansleren, naar han var til Stede, skulde svare Promotor nomine patroni et senatus academici.

I samme Forhold som Patronens anordnende Virksomhed indskrænkedes, tiltog derimod den reformerende i Betydning, for saa vidt som en Hovedopgave for ham nu var at erhverve Kongens Bifald til ny Foranstaltningers Iværksættelse. Af betydeligere videnskabelige Reformer er dog ingen bleven gjennemført i Holsteins Patronat. De normerede Lærerkræfter bleve ikke forøgede, hvorimod der ansattes adskillige extraordinære Professorer, navnlig i det juridiske og filosofiske Fakultet. Ny Fag normeredes heller ikke, og den extraordinære professor oeconomiæ, som beskikkedes i 1762, forsvandt snart igjen, da han blev Sorenskriver i Norge. Derimod bragte Konsistorium under 24. Maj 1743 Patronen sin Tak for det illustre Naadetegn, han saa klarlig havde bevist Universitetet ved at udvirke de to højpriselige Anordninger om de studerende her fra Riget og fra Hertugdømmerne [1]). Selv om den førstnævnte ikke udtrykkelig i § 3 havde paalagt Patronen at værne om dens Overholdelse, vilde dog den Omsorg for Danmarks gode Navn i Udlandet, som den bærer til Skue, noksom røbe dens Ophavsmand. I Særdeleshed rørte dog Patronen Professorernes Hjærter ved at erhverve det kgl. Rskr. 1. Apr. 1746 angaaende Professorgaardenes Opførelse, og da der ved Rskr. 10. Septbr. 1751 var bleven bevilget en Forstrækning af 12000 Rdlr. dertil, tolkede de ham i Skr. 15. Septbr. 1751 [2]) deres levende Erkjendtlighed og bad, at Hs. Excell. „ville behage at skjænke os sit eget „Skilderi", at det tillige med flere af Universitetets højtfortjente Velgjørere og Patroner kunde give vort gamle Konsistorio en distingveret Prydelse og endnu for de sildigste Efterkommere være en daglig Erindring om den høje og store Bevaagenhed, D.s højgrevelige Excellence har baaret og i Gjerningen bevist for dette kongelige Universitet [3])." Samtidig med at fremhæve den Anerkjendelse, der her ydes ham, bør den upartiske Historie imidlertid ikke fortie, at Grev J. L. Holstein i en vis Retning var en mindre heldig Patron, i det han havde en Tilbøjelighed til at tilsidesætte Universitetets for sine egne jorddrotlige Interesser. Ikke blot fulgte han Kristian Friis til Kragerups Exempel ved at lade Universitetets Bønder ægte til Lethraborg [4]), men, som han selv meddeler i Brev 29. Septbr. 1742 [5]), havde han erhvervet kgl. Bevilling til at maatte tilkjøbe sig noget af de Godser og Tiender, hvormed Universitetet, Kjøbenhavns Magistrat, Roskilde Domkirke m. fl. vare beneficerede, for at lægge dem ind under sin Gaard

---

[1]) Oven for S. 54 og 107. — [2]) Kopi B. — [3]) Den Anmodning har Hs. Excell. uden Tvivl glædet Konsistorium ved at efterkomme, thi endnu den Dag i Dag pryder Portrættet Konsistoriums gamle Forsamlingssal. Af ældre Kanslere, hvis Portrætter findes samme Steds, kunne mærkes Niels Kaas, Peter Reetz, Griffenfeldt, Iver Rosenkrands; men om Maaden, hvorpaa disse Portrætter ere erhvervede, vides intet. — [4]) Skr. 17. Apr. 1762 med Anmodning om, at hver Universitetsbonde i Roskilde Amt maa age 10 à 12 Læs Sten til Landevejen forbi Lethraborg (Kop. B.). — [5]) Kopi B.

Lejre, og som Følge heraf plagede han atter og atter Universitetet med Anmodninger om at overlade sig snart Gaarde, snart Tiender[1]). Afslag skræmmede ham ikke fra at komme igjen. Exempelvis skal blot fremhæves, at han ved Skr. 22. Decbr. 1758 anmodede om at maatte faa tre Gaarde i Svogerslev perpetuerede til Lethraborg, men i Skr. af 13. Marts 1759 svarede Konsistorium afslaaende, som Følge af at disse Gaarde vare indbefattede under det Gods, paa hvis Afhændelse der i Følge Frederik II.s Fundats hvilede en Forbandelse. Under 17. Marts spørger Patronen videre, om det har samme Beskaffenhed med Skovhastrup som med Svogerslev, og under 26. Marts svarer Konsistorium, at det ved nærmere Eftersyn er befundet at forholde sig ganske paa samme Maade. Det var saaledes Konsistorium, der paa dette Punkt varetog Patronens Hverv, og Udbyttet af dennes Annexionslyster blev derfor kun en enkelt Gaard i Allersløv, som i Henhold til kgl. Bevill. 20. April 1748[2]) perpetueredes til Lethraborg.

Den nævnte Tendens hos Patronen var saa meget uheldigere for Universitetet, som den ganske berøvede det den Støtte, han kunde og burde ydet det i den hæftige Kamp, som det netop i Slutningen af den her omhandlede Periode førte for sit Jordegods, hvis Bevarelse var i høj Grad truet ved Fdg. 29. Decbr. 1758. Fremstillingen deraf gjemme vi imidlertid til Godshistorien.

§ 27.

Patronatet.

1718—1770. — Fortsættelse.

Det Tilsyn, der ved Instruxerne for Ditlev Vibe og de følgende Patroner var paalagt dem, gik i en flerdobbelt Retning, i det de ikke alene skulde føre Tilsyn med Lærernes Beskikkelse og Fakulteternes Tilstand og Virksomked, hvorom aarlige Beretninger skulde meddeles af Rektor, men ogsaa med Examina og endelig med Universitetets hele Økonomi. I førstnævnte Henseende var der vel ingen Hindring for, at Patronen kunde røgte sit Hverv, for saa vidt som Beskikkelserne gik igjennem ham, men om Indberetninger angaaende Forelæsninger og Examina forlyder intet før i Slutningen af Aar 1754[3]), og heller ikke havde

[1]) Jfr. Skr. 29. Septbr., 29. og 30. Decbr. samt endnu en udateret Skr. 1742 angaaende Gliim Kongetiende, 25. Juni, 12. Avg. 1743, 10. Jan. og Febr., 7. Marts og 29. Oktbr. 1747, 3. og 23. Marts, 22. Maj, 24. Avg. 1759 (Kopi B.). — [2]) Kopi B. — [3]) A. C. 22. Jan. 1755: Fremlagt Patr.s Skr. 28. Jan. 1754 med en indlagt Tabel, hvorpaa skulde tegnes Professorum lectiones, disputationes, collegia etc. Den udfyldte Tabel findes i Kopibogen for Aar 1755 S. 328 ff., indeholdende Professorernes Navne, lectiones publicæ, collegia privata, materiæ disputationum, udgivne Skrifter og Tal paa auditores. Tabellen giver adskillige interessante Oplysninger om de akademiske Tilstande; saaledes ses det f. Ex., at Prof. theol. J. O. Bang docerede theol. polemica efter S. J. Baumgartens: Kurzer Begriff der theolog. Streitigkeiten, som han oversatte og dikterede sine Tilhørere paa Latin; derhos viser den, hvor forbavsende lille Antallet af medicinske studerende var, i det Proff. Buchwaldt og Lodberg Friis kun opgive højst 4 Tilhørere, medens andre nævne 20 à 30 saadanne. Paa Buchwalds anatomiske Forelæsninger indfandt

Patronen nogen regelmæssig Adgang til at granske Universitetets Formuesforhold. Dog fandt ingen af Kanslerne sig foranlediget til at raade Bod paa denne ufuldkomne Tilstand, forinden I. L. Holstein i Aaret 1755 foranledigede Beskikkelsen af en særlig Prokansler. Den Mand, som han valgte til dette Hvervs Udførelse, var Dr. theol. Erik Pontoppidan, Biskop over Bergens Stift og Prof. theol. extraord., der ved Rskr. 2. Maj s. A. beskikkedes til tillige at være Procancellarius ved Universitetet[1]. Ved samme Rskr. blev der tillagt ham Rang med virkelige Etatsraader; men til Gjengjæld blev der i det Rskr., ved hvilket Udnævnelsen meddeltes Universitetet, tillagt Rektor Rang efter Fdg. 14. Oktbr. 1746 næst efter Konferensraader. Prokansleren nød ikke nogen Løn som saadan, men derimod indrømmedes der ham Bolig i Kommunitetet[2]; heller ikke fik han noget Kaldsbrev, men derimod blev der under ovennævnte Dato udfærdiget en udførlig Instrux for ham i 25 §'er[3]. Udfærdigelsen af en saadan var en ligefrem Nødvendighed, da den gamle Forskrift i Fundatsen af 1539 var bortfalden ved denne Fundats's Ophævelse, og den ny Fundats af 1732 ikke kjendte noget til en Prokansler.

Hvad dennes personlige Retsstilling angaar, mærkes, at han i Henseende til Privilegier og Jurisdiktion var Medlem af Universitetet, for saa vidt ikke hans Bispeembede medførte en Undtagelse derfra; ligeledes var han Medlem af Konsistorium, i hvilket han tog Sæde næst under Rektor, ligesom han i Udfærdigelser citeredes næst efter ham[4]) og i Rektors Forfald eller Fraværelse indtog dennes Sæde og Partes[5]), hvorhos han endog i alle Tilfælde havde votum decisivum[6]). For saa vidt var han altsaa frem for Rektor det akademiske Samfunds Hoved, og det samme var Tilfældet i enkelte andre politiske og akademiske Forhold. Saaledes skulde Prokansleren modtage Bøger, der indleveredes til Censur, og fordele dem til Fakulteterne, blot med Undtagelse af Vers, der ikke behøvede at passere ham; ligeledes skulde alle Begjæringer om Responsa fra private først leveres Prokansleren. Denne skulde derhos mægle Forlig i alle Sager mod Universitetets undergivne, der anhængiggjordes ved Konsistorium, og eventuelt henvise dem til Retten. I denne fungerede han, og ikke Rektor, som Justitiarius, dog med Undtagelse af de

---

sig dog adskillige Kirurger. — [1]) Jfr. N. M. Petersen: Lit.-Hist. IV. S. 128—33, 242—46; V. 1. 161—65, 220—21 m. fl. Lork: Nachrichten vom Zustande der Wissenschaften II. S. 534—44; Nyerup og Kraft: Literat.-Lexikon S. 465. A. C. 11. Juni 1755: Illustris Dn. Procancellarius, som tilforn var introduceret af illustr. Dno Patrono ved Forsamlingen paa Konsist. ved sidste Rektor-Promotion, indfandt sig i Dag første Gang i vor ordentlige Forsamling og blev dertil gratuleret. Suhm: Skr. XV. S. 199, 207 m fl. — [2]) Jfr. Gosch II. 1. S. 586, hvor det refereres, at Boligens Indretning skal have kostet 8000 Rdlr., hvilket stemmer med en Angivelse i Mem. 8. Apr. 1771 af Kommunitetets Økonom Nissen (Konsist.s Ark. Pakke 153). Derimod maa vi over for den ærede Forfatter fastholde, at hans derpaa byggede Anke mod Professorerne er ugrundet, da samme Memorial viser, at ikke Universitetet, men Kommunitetet har betalt disse Penge. — [3]) Den er trykt i Suhms ny Saml. IV. 2. S. 20—30. — [4]) Art. 20. — [5]) Art. 17. — [6]) Art. 3.

Tilfælde, i hvilke Konsistorium sad som Bestanddel af Tamperretten, af hvilken Kansleren overhovedet ikke var Medlem. I akademisk Henseende repræsenterede han ikke blot Patronen, men ogsaa Konsistorium, for saa vidt som han nomine patroni et senatus academici gav Tilladelse til Promotionerne; men i øvrigt var han hovedsagelig Patronens Organ, hvorigjennem denne i Almindelighed kommunicerede med Universitetet, hvilket ogsaa udtrykkelig antydedes ved Formularen for Programmerne, i hvilke der efter Omtale af Patronen skulde tilføjes: „voluntate ejus nobis per illustrem Pro-Cancellarium indicata." I Særdeleshed var han Organet for Udøvelsen af Patronens Tilsynsmyndighed og skulde i denne Egenskab have sin Opmærksomhed henvendt paa samtlige Universitetets Forhold for at paase, at der overalt herskede en fundats- og lovmæssig Ordning[1]). Bestemmelserne om de enkelte Retninger, i hvilke Tilsynet navnlig skulde øves, ere klart nok affattede med Henblik paa selve Kanslerens Instrux. Saaledes skulde han i Følge Artt. 6, 7 og 11 granske Universitetets Økonomi og Stipendiernes Anvendelse; i Følge Artt. 8 og 10 paahvilede det ham at gjøre aarlige Indberetninger til Patronen om den hele akademiske Virksomhed samt indlevere Fortegnelse over de examinerede Kandidater med konfidentiel Fremhævelse af ingenia exstantia[2]). Derhos har aabenbart Patronens specielle Omhu for Programmer og Disputatser foranlediget Bestemmelserne desangaaende i Artt. 9 og 12. Endnu paalagdes det Prokansler i Art. 13 at føre Tilsyn med Biblioteket og, saa vidt muligt, drage Omsorg for Udgivelsen af de Arna-Magnæanske Manuskripter, ligesom han endelig i Følge Art. 14 overhovedet skulde være betænkt paa alt, hvad der kunde tjene til at fremme Guds sande Kundskab og Videnskabernes Flor i Kongens Riger og Lande. Derimod var han, som den, der ikke havde entreret noget corpus academicum, fritaget for at docere publice, men skulde dog præparere candidatos ministerii per lectiones privatas, saa vidt hans øvrige Forretninger tillode det, og i Særdeleshed anstille exercitia concionatoria[3]).

Kom Prokansleren ved Udøvelsen af denne sin Tilsynsmyndighed til Erkjendelse af, at der fandt Misbrug, Forsømmelighed eller Forhaling Sted i Henseende til Fundatsens eller de kongelige Befalingers Efterlevelse, skulde han først privatim advare vedkommende og, naar dette ikke frugtede, andrage Sagen for Patronen, for at denne i fornødent Fald kunde bringe Orden i Forholdet ved Hjælp af en kgl. Resolution. Det varede heller ikke længe, inden Pontoppidan fandt sig foranlediget til at ty til denne Udvej; thi ganske vist var han ikke sin vanskelige Post voxen, siden han i den Grad manglede videnskabelig Sans, at han endog troede at kunne kue Kritikken ved Hjælp af kgl. Resolutioner og derfor

[1]) Artt. 2, 5. — [2]) Uddrag af hans Indberetninger for Aarene 1758—60 ere trykte i Engelstofts Annaler for 1811 1. Side 193 og 1813 S. 11. — [3]) Suhm: Saml. Skr. XV. S. 228—29, 255 m. fl..

erhvervede en saadan, der nødte Langebek til at gjøre ham Afbigt for nogle kritiske Anmærkninger til hans Kirkekistorie[1]); men for Resten søgte han samvittighedsfuldt og energisk at varetage sit Hverv, og, som sædvanligt, førtes Kampen mellem Professorerne og Tilsynet ogsaa denne Gang først og fremmest om Disputatserne. Professorernes Forsømmelighed med at holde dem fremkaldte det bekjendte Rskr. 16. Juli 1756, som er udarbejdet af Pontoppidan efter Befaling af Patronen, hvilket fremgaar af Udkastet, der findes i Kanc.s Ark.[2]). Reskriptet er væsentlig en Efterligning af Kansler Sehesteds Brev, jfr. Fdts. 1732 § 3, blot med den Forandring, at de 20 Rdlr. ere forhøjede til 40[3]), af hvilke dog Halvdelen fremdeles skulde gives som et præmium til en af alumnis collegiorum, som maatte befindes at have skrevet den allerbedste Disputation. At imidlertid dette Rskr. heller ikke har virket, som det skulde, godtgjøres bedst ved det efterfølgende Rskr. 18. Septbr. 1761[4]), der stillede Professorerne frit for at udgive Afhandlinger i Stedet for at holde Disputatser. Men ved Siden deraf indeholdt det i §§ 3 og 4 Udtalelser og Paalæg, der ydede Professorerne en velkommen Anledning til at give den Stemning, som Rskr. af 1756 havde fremkaldt over for Prokansleren, Luft. I en 13 Folio-Sider lang Memorial til Patronen af 6. Febr. 1762[5]), hvilken Memorial helt igjennem er rettet imod „Forfatteren til den Forestilling, hvorefter det kgl. Reskr. er fulgt," remonstrerede de paa det kraftigste imod Reskriptets formentlig urigtige Paastande og Insinuationer. Saaledes fremhævede Memorialen navnlig, at Professorerne offentlig læste 4 Gange ugentlig, medens der ved andre Universiteter kun læstes 2 Gange, og at de derhos til alle Tider holdt collegia privata, naar de blot kunde faa samlet Deltagere deri; at de havde holdt Forelæsninger hjemme, var ikke for deres egen Bekvemmeligheds Skyld, men fordi Avditorierne ikke kunde opvarmes, hvorfor de faa Tilhørere, som de havde paa lectiones publicæ, à l'ordinaire „forløb sig", saa snart imod Juletid den strænge Kulde indfaldt, og for, saa vidt muligt, at holde paa dem, var det da, at de læste hjemme Det løjerlige Paafund, at to Professorer paa én Gang skulde læse i Kommunitetets store Spisesal, frem-

[1]) Engelstoft: Annaler 1806 II. S. 279—89. — [2]) Udkastet dertil synes at være egenhændig skrevet af Pontoppidan, og i hvert Fald hidrører det fra ham, i det Begyndelsen lyder: Da jeg nylig havde den Ære at opvarte Deres højgrev. Excell. (J. L. Holstein) og i et Udkast forevise Tabellen over dette Aars akademiske Forretninger, m. m. Bemærkning om Kongens Approbation paa de enkelte Paragraffer er tegnet i Randen med Patronens Haand. — [3]) Af Udkastet til Rskr. fremgaar, at Grunden til Forhøjelsen navnlig var den, at Professorerne stode sig bedre ved at betale de 20 Rdlr. end bekoste Disputatserne. Derhos ses af samme Aktstykke, at kun enkelte, som A. Høyer, regelmæssig indsendte Mulkten, naar de ikke disputerede, medens andre slap baade for Mulkter og Disputatser. Var Mulkten bleven betalt af alle, vilde der efter Pontoppidans Erklæring i de 24 Aar siden 1732 være indkommet over 4000 Rdlr. — [4]) Jfr. Prom. 10. Avg. 1761, indeholdende et summarisk Udtog af det, som i min (P.s) Relation pro Anno 1761 er proponeret til Universitetets Forbedring. Dette Udtog danner i alt væsentligt Grundlaget for Rskr.s Bestemmelser. Kongens Approbation findes tilføjet i Randen med Patronens Haand. (Kanc.s Ark.). — [5]) Orig. i Kanc.s Ark.

bød dernæst et yderst taknemmeligt Æmne for Kritikken. End videre fremhæves det, hvorledes Reskriptets Paastand om de lange og store Ferier var ugrundet, i det den virkelige Ferie hovedsagelig indskrænkede sig til Avgust Maaned, og hvorledes det var aldeles umuligt at afholde den Mængde Examina, der skulde afholdes ved Universitetet, naar ikke andre Dage end Onsdag og Lørdag maatte benyttes dertil. Endelig slutter Memorialen med en Begjæring om, at naar nogen Forestilling i Fremtiden maatte indløbe, i hvem den end maatte komme fra, samme da først maatte vorde Konsistorium kommuniceret". Denne bestemte og i adskillige Punkter unægtelig velgrundede Opposition undlod ikke at gjøre sin Virkning. Pontoppidans med Navns Underskrift forsynede Svar paa Memorialen af 8. Febr. 1761[1]) er vel holdt i en overlegen, affejende Tone, men Reskripterne af 21. Apr. og 14. Maj 1762 indeholde dog betydningsfulde Lempelser af de paaankede Bestemmelser i Rskr. 16. Septbr. 1761. At dette Nederlag i en væsentlig Grad har svækket Prokanslerens Stilling, lader sig næppe betvivle. Hans Indflydelse var brudt, og hans aktive Optræden sluttet, skjønt han formelt vedblev at beklæde Stillingen indtil sin Død i Aaret 1764, medens hans Enke overlevede ham og vedblev at nyde hans Fribolig i Kommunitetet indtil Aar 1809[2]).

Til Oplysning om Pontoppidans Virken skal endnu tilføjes, at han tog Initiativet til Indførelse af Prisspørgsmaal og var virksom for at skaffe Økonomien en fast Plads som Lærefag ved Universitetet[3]). I to Memorialer af 14. Febr. 1756 udviklede han dernæst en Plan til efter Würtembergs Forbillede at klassificere Præsteembederne saaledes, at de bedre blandt dem skulde være forbeholdte Kandidater med en vis Karakter, og udtalte sig for at indrømme Lærere ved de latinske Skoler en Fortrinsret til Præstekald[4]). Endelig tog han ogsaa lejlighedsvis i Konsistorium Ordet for en Afhændelse af Universitetets Jordegods, hvis Administration kun var til Besvær og Hinder for den akademiske Virksomheds Fremme[5]); men Rektor og Professorer nøjedes med at erklære, at de vilde betænke sig.

§ 28.

Patronatet.

1718—1770. — Fortsættelse.

Grev J. L. Holstein døde den 29. Jan. 1763[6]), og ved Kgbr. 1. Febr. s. A.

---

[1]) Kanc.s Ark. — [2]) Jfr. Baden: Journal V. S. 91—92; Selmer: Aarbog 1833 S. 120. — [3]) Jfr. S. 107 og Rskr. 18. Septbr. 1761 § 4; Indstill. 10. Avg. 1761 af Pontoppidan (Kanc.s Ark.). — [4]) Nyerup: Annaler S. 324 flg. — [5]) A. C. 14. Marts 1759: Rektor proponerede, hvad der skulde resolveres paa de mange Begjæringer om Erhvervelse af Universitetets Jordegods i Henhold til Fdg. 29. Decbr. 1758. Procancellarius oplæste sin skriftlige Betænkning i denne Sag, hvorved han giver til Kjende, at han mener, vi have fri Hænder at overlade, hvad Gods af os er begjært, uagtet det er klavsuleret under Forbandelsen, og at vi ikke havde Skade, men hellere Nytte og Fordel af samme Afhændelser, da vi faa vore sædvanlige Indkomster af Godset uden at hazardere noget og tillige vinde den Tid, som efter hans Mening nu maa spildes paa Godsets Administration. Rektor og Professores ville betænke sig. — [6]) I Følge A. C. 9. Febr. 1763 havde han i sit Testament

beskikkedes Gehejmeraad udi Konsejlet og Oversekretær Otto Thott[1]) i den sædvanlige Form til tillige at være Patron for Universitetet, hvorom under s. D. udgik Notits til dette. Han var vist nok den af alle Patronerne, der var mest afholdt af Professorerne, hvilket dog i Særdeleshed turde skyldes den Omstændighed, at han ikke generede dem ved sit Tilsyn, men i det væsentlige lod dem raade, som de selv vilde. Efter Pontoppidans Død blev ingen Prokansler igjen beskikket, og til Indberetninger og monita findes intet Spor; kun plejede Patronen jævnlig at overvære Magister-Konferencerne, hvilket fremgaar af de gjentagne Beretninger om hans Nærværelse ved samme i det filosofiske Fakultets Protokol, der i den Anledning hædrer ham med Tilnavnet: Hercules Musagetes; og dernæst er det betegnende for den store Bogelsker, at medens han i øvrigt ikke indlod sig paa at give Anordninger, udtalte han dog i Skr. 7. Novbr. 1765[2]) sine Ønsker og Meninger angaaende Bibliotekets Ordning, i det han fastholdt, at Hvervet som Bibliotekar ikke burde varetages af en Professor, men af en, som helt og holdent kunde ofre sig dertil, hvorfor Prof. C. Kall, der af Konsistorium var designeret dertil[3]), maatte overlade Bestillingen til sin Søn Magister A. Kall. Ligeledes skulde der udfærdiges en Instrux for Bibliotekar og Subbibliotekar og føres Protokol over de indkjøbte Bøger, som aarlig skulde forelægges Patronen til Gjennemsyn; end videre opfordrede han i Skr. 23. Decbr. s. A. Konsistorium til at varetage Bibliotekets Ret efter Fundatsens Art. 7 og 10 i Anledning af, at Martin Hübner, der hverken havde læst eller disputeret, afgik fra Universitetet som tilforordnet i Kammerkollegium. At han i sit Testament betænkte Biblioteket med en Pengesum og Bibliotekaren samt Subbibliotekaren med et Legat, vil blive omtalt nærmere neden for; paa den anden Side maa imidlertid fremhæves, at hans Forsorg dog ikke helt og holdent indskrænkede sig til Biblioteket, men at ogsaa Observatoriet og botanisk Have nøde godt deraf, i det han skaffede dem begge smaa Donationer fra Finanserne, ligesom Universitetet i hans Tid erhvervede den botaniske Have paa Amalienborg[4]).

Thott vedblev at være Patron indtil den 20. Decbr. 1770, da han ved en kongelig Kabinetsordre afskedigedes fra alle sine Stillinger. Universitetet sørgede ved at miste ham, og ingen Patron har nogen Sinde modtaget en mere anerkjendende Takadresse end den, Professorerne voterede ham den 7. Febr. 1771[5]), i det de ved samme Lejlighed

7de Art. fastsat, at Universitetet over ham maatte forfatte et Program, hvis Forfatter skulde have 200 Rdlr. i Kroner. Parentationen holdtes Onsdagen efter hans Begravelse. Texten dertil havde han selv valgt; jfr. Progr. funebre i Univ. Bibl.s Saml. — [1]) Molbech: Vidensk. Selsk.s Hist. S. 156—58. — [2]) Kopi B. — [3]) Ovfr. S. 162 N. 6. — [4]) Nyerup S. 367—68. Ovfr. S. 108. — [5]) Deri hedder det: Vi have haft mange store Mænd til Patroner ved Universitetet, men aldrig en lærdere, aldrig en behageligere, aldrig en ædelmodigere, aldrig en tjenstfærdigere og oprigtigere, en Patron, som altid talede vor og Universitetets Tarv hos Majt. og udi Monarkens Hof var som en Mæcenas udi Avgusti. Hvor elskelig og affabel en Herre, som i al sin Omgang viste sig heller som vores Lige end vores Overmand o. s. v.

bade om, at han vilde bevise Universitetet den Ære at skjænke det sit Portræt, som endnu pryder Konsistoriums Forsamlingssal.

§ 29.
Patronatet.
1784—1805.

Efter Thotts Afgang suspenderedes Patronatet, i det Kongen i Kabinetsordre 4. Febr. 1771 udtalte, at han for Fremtiden ikke havde til Hensigt at beskikke en Patron for Universitetet, og ved Kabinetsordre 28. Maj s. A.[1]) bemyndigede Universitetet til for Fremtiden at adressere de Meddelelser angaaende Rektorvalg og deslige, som tidligere vare blevne tilstillede Patronen, til Kabinettet. Dette kunde for saa vidt siges at træde i Patronens Sted, medens Universitetets Forvaltning i øvrigt maatte sortere under Kancelliet.

Efter Struensees Fald skal derimod i Følge Nyerups Beretning[2]), som N. M. Petersen har fulgt[3]), O. Thott atter være bleven udnævnt til Patron; men denne Beretning er fejlagtig. Han blev vel udnævnt til Medlem af det ny Gehejmestatsraad og beskikkedes paa ny til Patron for Herlufsholms Skole; men saa længe det Guldbergske Ministerium var ved Roret, blev Thott ikke igjen Patron for Universitetet. Professorerne gjorde vel i 1775[4]) et Forsøg paa at faa ham igjen, i det de supplicerede Arveprins Frederik om at være Universitetets Protektor og tillige udvirke hos Hs. Majestæt, at han gjengav Universitetet dets velfortjente og lærde Patron; men Forsøget mislykkedes, hvortil Grunden uden Tvivl var den, at Guldberg ikke vilde overlade Styrelsen af Universitetets Anliggender til andre. O. Thott har derfor ikke i det her omhandlede Tidsrum haft nogen Del deri uden som Medlem af Gehejmestatsraadet, hvorimod det er Guldberg, der væsentlig maa have Æren af og bære Ansvaret for de Reformer, der gjennemførtes i Tiden mellem 1772 og 1784. Regelmæssig og formelt styredes Universitetets Anliggender i denne Tid gjennem Kancelliet; men i Virkeligheden havde dette dog mindre at sige, da man ogsaa i Guldbergs Tid vedblev med at benytte den bekvemme Struensee'ske Regeringsform ved Hjælp af Kabinetsordrer[5]), der blot tilstilledes Kancelliet til Meddelelse. Dets Arkiv indeholder en stor Mængde af slige Kabinetsordrer, alle skrevne med Guldbergs egen Haand, og ved Hjælp af en slig haandskreven Ordre iværksatte han navnlig ogsaa sit snilde Forsøg paa at bevæge Universitetet til at indgaa et ufordelagtigt Mageskifte af

[1]) Seine Maj. der König genehmigen die von der Universität getroffene Wahl auf den Doctor und Professor Kratzenstein zum diesjährigen Rector magnificus und wollen, dass dasjenige, so bei solcher Gelegenheit durch den Patron der Universität eingeliefert zu werden pflegt, künftighin an Dero Cabinet adressirt werden kann. Auf allerhöchsten Befehl. Struensee. — [2]) Jfr. Nyerup: Annaler S. 367. — [3]) Litt.-Hist. IV. S. 66. — [4]) Jfr. A. C. 13. Septbr. s. A. Udkast til Ansøgning af Oktbr. 1775 i Kopi B. S. 72. — [5]) Kanc. Prom. 7. Juni 1774, der publicerer en Kab. Ordre af 1. s. M. om ufortøvet at indrømme Prof. Janson Sæde og Stemme og alle en ordinær Professors Rettigheder og Forretninger i Konsistorium og Fakultetet; oven f. S. 110; Kanc. Prom. 24. Maj 1782. m. fl.

sit Jordegods, hvilket Forsøg vil blive omtalt nærmere neden for i Godshistorien.

Ikke saa snart var det Guldbergske Ministerium styrtet, og Kronprinsen traadt i Spidsen for Regeringen, før han beredte Grev Thott den behagelige Overraskelse atter at beskikke ham til Patron for Universitetet[1]). Under 5. Maj 1784 nedlagdes Indstilling derom „efter Hs. Maj.s egen ved Hs. kgl. Højhed Kronprinsen Kancelliet mundtlig tilkjendegivne Befaling", og samme Dag[2]) udgik Skrivelse til Statsminister og Geh.-Raad Hr. Otto Thott saalydende: „Da Vor højsalig Hr. Fader ved Befaling til dig af 1. Juli 1763 allernaadigst har beskikket dig til Patron for Universitetet i Vor kgl. Residensstad Kjøbenhavn, og du til Vor fuldkomne Fornøjelse og betydelig Fordel og Nytte for Universitetet samme Embede har forestaaet, indtil det behagede Os under 20. Decbr. 1770 i Naade at entledige dig; saa give Vi dig herved til Kjende, at Vi nu igjen allernaadigst ville have dig, Vor Statsminister, beskikket til tillige at være Patron for bemeldte Universitet paa samme Maade, som ved forberørte kongelige Befaling af 1ste Febr. 1763 er anordnet, og hvorefter du dig fremdeleles haver at rette."

Konsistorium modtog Efterretningen om denne Udnævnelse som et Glædesbudskab. Da Meddelelsen derom fremlagdes i Mødet den 21. s. M., besluttede det at anse den for en særlig kongelig Naade og in corpore at opvarte Hs. Excellence.

Glæden varede imidlertid ikke længe, thi allerede næste Aar døde Greven[3]) og efterfulgtes af Statsminister og Gehejmeraad Hr. Joachim Otto Schack-Rathlou, der under 23. Septbr. 1785 modtog Beskikkelse til Patron i sædvanlig Stil[4]) efter Indstilling af Kancelliet i Henhold til Kongens mundtlig tilkjendegivne Befaling. Han efterfulgtes under 13. Juni 1788[5]) af Frederik Kristian, Arveprins til Slesvig-Holsten-Sønderborg-Avgustenborg, Kjøbenhavns Universitets sidste Patron. Den Formløshed i Forretningsgangen, som den Gang herskede, viser sig ogsaa ved denne Lejlighed i, at Kancelliets Indstilling om Udnævnelsen først er nedlagt under 20. Juni s. A. og lyder: Da Hr. Gehejmeraad og Statsminister Grev Bernstorff efter mundtlig Befaling har tilkjendegivet Kancelliet, at Deres Maj. allernaadigst har udnævnt Hs. D. Arveprinsen til Sønderborg til Patron, saa skulde Kancelliet indstille samme, som sædvanlig, til Deres Maj.'s Korroboration.

Det almindelige Særkjende for Patronatet i denne Periode i Modsætning til de foregaaende er, som tidligere antydet, dets Adskillelse fra

[1]) I en Billet fra Luxdorph til Etatsraad Schow af 25. Apr. 1784 hedder det: Stampe beretter mig, at Grev Thott igjen skal være Patron for Akademiet; men Kronprinsen vil have det op og sende ham det ved et Brev; saa længe skal det være en Hemmelighed (Kanc. Ark.). — [2]) Den kgl. Resolution paa Indstillingen er af 10. Maj og lyder: Vi have allernaadigst beskikket Vor Statsminister Grev Thott til Patron for Kjøbenhavns Universitet og underskrevet den til ham udfærdigede Ordre saa og Kommunikationen til Rektor og Professores ved Universitetet. — [3]) Baden: Journal VIII. S. 149—60. Progr. funebre i Univ.s Bibl.s Samling. — [4]) Notits til Univ. s. D. — [5]) Se Rskr. og Notits s. D. i Sj. Tegn.

Kancelliet, i det Forbindelsen med samme kun bestod i den korte Tid fra 28. Septbr. 1787 indtil Juni 1788[1]), da Schack-Rathlou baade var Præsident i Kancelliet og Patron; for den her omhandlede Periodes Vedkommende gjælder det følgelig om nærmere at belyse Forholdet mellem de nævnte to Myndigheder, som dog stiller sig noget forskjelligt til de forskjellige Tider.

I Almindelighed kan det siges, at Overtilsynet med Universitetet paa Statens Vegne førtes af Kancelliet, hvilket ses af Resol. 3. Juli 1805, ved hvilken „den det danske Kancelli hidtil overdragne Overbestyrelse“ af Universitetets Anliggender gik over til Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Da Kancelliet ved kgl. Resolution 20. Novbr. 1799 deltes i Departementer, bleve de Universitetet vedkommende Sager henlagte under 1ste Departement.

Naar det i en Konsistoriums-Betænkning af 24. Apr. 1837 hedder, at dette Universitetets Forhold til Kancelliet først synes at have udviklet sig i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, vil det af det tidligere bemærkede fremgaa, hvorledes denne Sætning er at forstaa. Kancelliet har til alle Tider staaet i et Slags latent Overordnelsesforhold til Universitetet, men dette Forhold traadte først aabenlyst frem som saadant, da Kancelliets Chef ikke længere var Universitetets Patron.

I Modsætning til Kancelliet var derimod Patronatet en særlig akademisk Myndighed, der fra Begyndelsen af ikke havde nogen bestemt Plads i den politiske Forvaltningsorden, men først efterhaanden blev inddraget som selvstændig anerkjendt Led i samme. Dette skulle vi godtgjøre nærmere.

1) Kommunikationen mellem Kancelliet og Universitetet foregik fra først af ikke nødvendigvis gjennem Patronen, men oftere hændedes det, at de fra Universitetet indkomne Sager, som f. Ex. Doktor Jansòns Plan, først sendtes Patronen til Betænkning fra Kancelliet. Ja endnu i Aaret 1800 fandt en lignende Fremgangsmaade Sted i rent akademiske Anliggender. Forandring heri skete først ved Kanc. Prom. 11. Febr. 1801, som paabød, at alle Erklæringer fra Universitetet skulde indsendes til Kancelliet gjennem Patronen.

2) Adgang til umiddelbart at nedlægge Forestilling for Kongen tilkom fra først af ikke Patronen som saadan. Til Bevis herpaa behøve vi blot at henvise til, at Schack-Rathlous Forslag til en Prokanslers Beskikkelse tilstilledes Kancelliet, som derefter nedlagde Forestilling for Kongen paa Grundlag af samme. Paa samme Maade forholdtes med Udkastet til selve Universitetets Fundats[2]), og ligeledes indsendtes senere Betænkningen om de extraordinære Professorers Lønning fra Patronen til Kancelliet, efter at den først var bleven tilstillet Konsistorium, for at dette kunde bekræfte de deri indeholdte Angivelser[3]). Men paa den anden Side taler dog selve Fundatsen Kap. I § 19 og Kap. VII § 9 om Forestillinger

[1]) Nyerup: Annaler S. 430. — [2]) Ovfr. S. 112—13. — [3]) Baden: Journal I. S. 146—57.

fra Patronen til Kongen, og Hertugen af Avgustenborg begyndte ogsaa efterhaanden aktuelt at øve Retten til at nedlægge dem. I Skr. 23. Apr. 1792[1]) angaaende Rskr. 11. Maj 1792 udtaler han saaledes, at „da denne Sag vedkommer Universitetet alene, vilde jeg altsaa være berettiget til at indhente Kongens umiddelbare Beslutning derom“. At dette imidlertid var et nyt Paafund, fremgaar af den Paategning, som Skrivelsen bærer i Margen: „Dette kan Kancelliet ej som afgjort antage, da samme om Patronens Rettighed til umiddelbart Foredrag er aldeles uvidende“. Først i Aaret 1796 er Udviklingen afsluttet, og Patronens Ret slaaet fuldstændig fast, i det Patronatet fra det Aar af har faaet sin egen Indstillings-Protokol[2]). Ved Siden deraf bevaredes imidlertid Kancelliets Indstillingsret, og Skjelnemærket mellem begges Forretningsomraade blev som Følge deraf paa enkelte Punkter noget ubestemt, hvilket undertiden fremkaldte Stridigheder, der dog, ligesom i det ovennævnte Tilfælde, i Reglen bilagdes à l'amiable, i det Patronen godvillig overlod Sagen til Kancelliet, eller omvendt. I øvrigt vare slige Kollisionstilfælde sjældne, da Brugen gjennemgaaende havde draget bestemte Grænser for hvers Myndigheds Omraade.

Som Sager, der henhørte under Kancelliet, maa saaledes nævnes alle Examenssager, i det Forestillingerne til alle de Bestemmelser vedrørende dem, som ere indførte i Reskriptsamlingen, ikke findes i Patronatsprotokollen. Kun Udkastene til Fdgerne 22. Marts 1805 ere forelagte af Patronen, men under udtrykkelig Paaberaabelse af, at det skete med Kancelliets Samtykke. Det samme gjælder om Forestillingerne til Resolutioner angaaende de akademiske Grader[3]), Studenternes Krigstjeneste[4]), Legatsager[5]) og Professor-Enkers Pension[6]). Forestillingerne til Bestemmelser angaaende Jordegodset, saa som Rskr. 12. Maj 1792[7]), Konfirm. 19. Juli 1795 paa Planen til dets Forbedring[8]), Resol. 25. Novbr. 1796 om Korporas Ophævelse, Resol. 15. Juni 1804 m. fl. ere ligeledes nedlagte gjennem Kancelliet; dog er Resol. 5. Decbr. 1804 angaaende Optagelse af et Laan i Kreditkassen til bedste for Universitetets og Kommunitetets Jordegods erhvervet gjennem Patronen, og det samme gjælder om de øvrige kgl. Resolutioner fra de her omhandlede Aar. En Selvfølge er det imidlertid, at Kancelliets Betænkning indhentedes overalt, hvor juridiske Kvæstioner fremkom[9]), ligesom omvendt Patronens Betænkning jævnlig indhentedes af Kancelliet.

3) Expeditionerne i Universitetets Anliggender gik altid og ubetinget gjennem Kancelliet. Dette gjaldt selv, hvor Resolution var erhvervet gjennem Patronen, i det Slutningen paa enhver saadan, i Henhold til hvilken en

[1]) Kanc. Ark. — [2]) Findes i Kultusministeriet. Rækken af Indstillingerne, paa hvilke der er falden kgl. Resolution, begynder den 13. Apr. s. A. — [3]) Prom. 13. Avg. 1796. — [4]) Prom. 28. Marts, 17. Juli 1804 m. fl. — [5]) Prom. 19. Juli 1796; Konfirm. 23. Jan. og 21. Septbr. 1801; 24. Febr. og 28. Marts 1804. — [6]) Rskr. 9. Novbr. 1804. — [7]) Tillæg. — [8]) Baden: Journal IV. S. 60—64. — [9]) Jfr. Indstilling til Resol. 7. Maj 1801 angaaende Forelæsninger paa Kollegiernes Avditorier; Indstill. til Resol. 7. Marts 1804 ang. det filosofiske Dekanat m. fl.

Udfærdigelse, være sig et Reskript, et Kaldsbrev eller lign., skulde finde Sted, regelmæssig lød: Denne Resolution meddeles det danske Kancelli, for at det videre fornødne der fra kan foranstaltes[1]).

Vi forlade disse almindelige Betragtninger angaaende Forretningsformerne for at kaste et Blik paa de enkelte Patroners Virksomhed.

Om Grev Thotts andet Patronat er intet videre at bemærke. Derimod have vi oven for set, hvilken omfattende og betydningsfuld Del Schack-Rathlou tog i det vigtige Lovgivningsarbejde, der gjennemførtes under hans Patronat, nemlig Universitetsfundatsen; men i det administrative Tilsyn tog han ikke nogen videre umiddelbar Del, i det han nærede samme Anskuelse, som J. L. Holstein i 1755 var naaet til: at der til dette Øjemed maatte haves et særligt Organ inden for Universitetet selv. I en egenhændig lang Betænkning af 21. April 1786 udviklede han udførlig, hvorfor han ansaa Beskikkelsen af en Prokansler e gremio universitatis, som kunde føre et stadigt, dagligt Tilsyn med samme, for en absolut Nødvendighed. De aarlig vexlende Rektorer kunde efter hans Mening ikke tilfredsstillende røgte dette Hverv, og Patronen selv var lige saa lidt i Stand dertil. „Jeg maa rent ud bekjende ikke at tro, at nogen Patronus academiæ, i hvem det end monne være, og langt mindre jeg selv, uden en saadan Medhjælper, helst i den Forfatning, hvori Tingene nu ere, kan stifte den Nytte her ved Universitetet, som Ds. Maj. allernaadigst har forudsat", o. s. v.

Schack-Rathlou foreslog derfor i sin Betænkning, at en Prokansler maatte blive beskikket, og for den Eventualitet, at dette Forslag maatte bifaldes, vedlagde han tillige et egenhændigt Udkast til en Instrux for samme Embedsmand til allernaadigst Bedømmelse. Endelig nævnte han som den bekvemmeste Kandidat til Posten Hector Friederich Janson, Doctor theol. og Professor primarius, saa og kgl. Hofprædikant. Han var efter Schack-Rathlous Fremstilling en Mand i sine bedste Aar, af stor Lærdom og en vidt udbredt Kundskab, af en fortræffelig moralsk Karakter og af en heldig og utrættelig Arbejdsomhed, som derhos paa det nøjeste var kjendt med Universitetets Indretninger og hele Forfatning, hvorpaa han havde givet det bedste Bevis ved at forfatte Planen til Studeringernes bedre Indretning i de offentlige Skoler og ved Kjøbenhavns Universitet, som nu var overgivet en Kommission til Betænkning.

Samtlige de anførte Forslag bifaldtes af Kancelliet, blot med Undtagelse af en enkelt § i Instruxen. I Efterligning af § 23 i Instr. for Pontoppidan indeholdt den ogsaa en § 17, hvorefter Prokansleren skulde lade besørge et foreløbigt Gjennemsyn af samtlige i Landet udkomne Skrifter, af hvilke derfor et indhæftet Exemplar skulde tilstilles ham, inden de offentlig falbødes. Kun undtoges Vers, som tryktes ved visse Lejligheder, saa som ved Giftermaal, Fødsler, Dødsfald o. s. v., i det de

[1]) Jfr. f. Ex. kgl. Resol. 1. Juli 1796 om Jens Baggesens Ansættelse som Viceprovst; den skal sendes til det danske Kancelli for der fra at forelægges Os til allernaadigst Konfirmation. Kgl. Resol. 12. Apr. 1799 om Rahbeks Afskedigelse, m. fl.

aldeles ikke behøvede at censureres, men kunde udgives paa Forfatterens eget Ansvar. I dette sidste Punkt betegnede saaledes Udkastet et Fremskridt fra Pontoppidans Tid, men desuagtet vakte den anførte Bestemmelse i høj Grad Kancelliets Betænkelighed. En af de voterende [1]) udbrød endog patetisk, at han ikke ønskede at leve den Tid, da denne § 17 blev sat i Virksomhed, thi at ingen Skrifter mere tryktes, vilde være det mindste Onde, som fled deraf [2]). Under alle Omstændigheder var man derhos enig om, at Prokanslerens Instrux ikke var Stedet, hvor Indskrænkninger i Skrivefriheden burde fastsættes; og i Betragtning af, „at det befrygtedes at ville foraarsage Misfornøjelse og syntes at ville blive til Hinder for Industrien, om Skrivefriheden indskrænkedes", indstillede Kancelliet derfor, at § 17 maatte udgaa.

Den kgl. Resolution bifaldt ligeledes samtlige Forslag, dog med det Forbehold, at den 17de § i Instruxen, „som handler om et Slags Indskrænkning af Trykkefriheden", aldeles skulde udgaa.

Prokansler Jansons Deltagelse i Fundatsens Tilblivelse have vi alt tidligere omtalt, og ligeledes antydet, at han er første Ophavsmand til Reskr. 3. Decbr. 1784, hvorved det ældre Kvæstorat afskaffedes. Hans Stilling som Prokansler var for saa vidt formelt forskjellig fra de tidligeres, som der blev meddelt ham et formeligt Kaldsbrev, og han fik et aarligt Tillæg til sine øvrige Indtægter af 300 Rd., der udrededes af Finanserne og i Følge den kongelige Resolution skulde være et Slags Kontorhold til dermed at lønne en Skriver. Om hans Embedsforretninger indeholdes udførlige Forskrifter i Instruxen 9. Juni 1786, der i det hele taget er affattet efter Pontoppidans, dog med en Del Tillæg og Forandringer. Samme Instrux bekræftedes ikke blot ved Fundatsen 7. Maj 1788 Kap. I § 18; men denne gjorde endog Prokansleren til en normeret Embedsmand ved Universitetet, som i Følge Instruxen og Fundatsens yderligere dertil knyttede Forskrifter i alle Retninger havde at føre det regelmæssige Tilsyn dermed [3]). Betegnende er det navnlig at sammenligne Mangfoldigheden af Fundatsens Bestemmelser angaaende Prokancellariatet med dens blotte Antydning af Rektoratet, hvorom den bogstavelig ikke siger videre, end at det hidtil brugelige Rektorat ved Universitetet vedbliver, og skiftes dermed hvert Aar mellem Fakulteterne, ligesom hidindtil er sket; men lige fuldt bestaar den avtonome Myndighed, Rektoratet, endnu den Dag i Dag, medens den statlige Tilsynsmands aktuelle Existens ophørte næsten umiddelbart efter Fundatsen. Saa længe nemlig Janson havde en Støtte i Schack-Rathlou [3]), kunde han holde Professorernes Uvilje Stangen, der endog gik saa vidt, at Kratzenstein angreb ham personlig i en Voterings-

---

[1]) Efter Haandskriften synes det at have været H. Stampe. — [2]) Voterings-Paategning. — [3]) Jfr. Billet fra Schack-Rathlou til Kancelliet 8. Juni 1786: Paa det Sted i Rskr. til Rektor og Professores angaaende den ny Prokansler ønskede jeg ret meget, at følgende Ord maatte tilføjes: og i hvis (Instruxens) Efterlevelse Vi allernaadigt formode, at alle vedkommende, langt fra at være hinderlige, ville efter deres allerunderdanigste Pligt søge at være ham behjælpelige (Kanc. Ark.).

paategning, i hvilken Anledning Patronen maatte intervenere[1]). Men da Schack-Rathlou havde trukket sig tilbage, blev Jansons Stilling snart uholdbar. I Efteraaret 1788 maatte han finde sig i, at Professorerne undertrykte den Lektionskatalog, som han i Overensstemmelse med Instrux 9. Juni 1786 § 5 havde forsynet med en Fortale, hvori han anpriste Fordelene ved den ny Fundats, navnlig Studiefriheden, og den 23. Juni 1789 fortrak han til Bispedømmet i Aarhus. At han var en energisk og flittig Mand med megen praktisk Sans, kan ikke nægtes; men at han manglede den overlegne Aand og det omfattende Syn paa Videnskaben, der udkrævedes til at reformere og lede Udviklingen af et Universitet, er lige saa utvivlsomt.

Prokancellariatets aktuelle Ophør har ikke efterladt noget videre Savn, i det Konsistorium og Rektor, saa vidt det behøvedes, have erstattet Prokansleren[3]); kun bevirkede dennes Fraværelse i sin Tid, at Universitetet tabte en Sag mod sin Bogtrykker[4]).

Hertugen af Avgustenborg behøvede ikke nogen Prokansler, da han selv med megen Iver tog sig af Detaillen i Universitetets Anliggender og i det hele taget var en energisk og omhyggelig Tilsynsmand. Hans Debut som saadan betegnes ved en Skrivelse til Konsistorium af 28. Juli 1788 i Anledning af nogle formentlige Studenteroptøjer, ved hvilke Vinduerne i nogle Professorgaarde i Kannikestræde vare blevne indslaaede; den lyder saaledes:

„Ich habe mit nicht geringem Verdruss erfahren, dass in diesen Tagen einige Studenten die Ungezogenheit begangen haben, Fenster einzuwerfen. Dergleichen Äusserungen des jugendlichen Muthwillens streiten zu sehr mit allen Begriffen von Ordnung, Zucht und Sittsamkeit, als dass man sie ungestraft sollte hingehen lassen. Ich hasse nichts mehr als sclavische Zucht, ich liebe die Freiheit; ich weiss aber auch Freiheit von Ausgelassenheit zu unterscheiden. Daher wird das Consistorium von mir hiedurch ersucht, auf die Entdeckung der Anführer bei diesen Ausschweifungen allen möglichen Fleiss und Eifer anzuwenden, damit sie zur Verantwortung und verdienten Strafe gezogen werden können. Unsere Universität hat bisher den Ruf der Sittsamkeit, Stille und Ordnung gehabt. Ihn zu erhalten muss unser eifriges Bestreben sein. Ich erwarte daher, dass die Angelegenheit unverzüglich untersucht und mir von dem Ausfall der Untersuchung Bericht erstattet werde.“

Konsistorium skrev da til Politimesteren, som anstillede en Undersøgelse, der imidlertid gjorde det sandsynligt, at Optøjerne ikke vare iværksatte af Studenter, men skyldtes nogle Nattesværmere af den laveste Pøbel[5]).

Efter Studenterne kom Turen til Professorerne. Ved Skr. 15. Decbr. 1788 gav Hertugen en Række Paalæg angaaende de Indberetninger, som

[1]) Kskr. 24. Maj 1788 (Kopi B.). — [2]) Nyerup: Annaler S. 430 Note. — [3]) Jfr. K. Prom. 30. Apr. 1791. — [4]) Baden: Journal V. S. 67—68, jfr. Instr. 9. Juni 1786 § 11. — [5]) Konsist. Skr. 25. Juli og 7. Avg. 1788 (Kopi B.).

enhver Professor skulde afgive ved Halvaarets Udløb[1]), ledsaget af dobbelte Tilhørerlister, hvori særlig skulde fremhæves de fortrinlig flittige Studenter, hvilket Paalæg senere paa ny indskærpedes i Skr. 7. Jan. 1800. I Skr. 15. Jan. 1789[2]) forlangte han end videre ved hvert Aars Slutning en fuldstændig Beretning om samtlige af Konsistoriums Medlemmer administrerede Legater. Konsistorium remonstrerede vel i Skr. 21. s. M. vidtløftig mod begge, og navnlig mod det sidste Paalæg, men Hertugen gav ikke efter. I Skr. 14. Febr. s. A. fastholdt han tvært imod sit Forlangende med Henvisning til Kongens Befaling og sluttede Brevet med følgende Udtalelse: „Übrigens können Sie alle und jeder einzelne insonderheit versichert sein, dass ich für die Erhaltung und Sicherung Ihrer Rechte und Freiheiten wachen werde. Die Furcht vor einem Eingriffe in dieselben oder vor einer Übertretung der von Privatpersonen gemachten Stiftungen, zu welcher auch nicht ein Ausdruck in meinen Briefen die Veranlassung giebt, muss also wegfallen. Eine solche Furcht würde ebenso ungegründet als beleidigend für mich sein. Die Führung einer genauen und wachsamen Aufsicht ist aber eine der wichtigsten Pflichten desjenigen, dem die Leitung eines öffentlichen Instituts, wie die Universitet, anvertraut worden ist. Ihre Vernachlässigung würde eine Versäumung seiner Pflichten gegen den Staat sein. Nichts wird mich daher abhalten, solange ich die Ehre habe, Ihr Patron zu sein, mir das Bewusstsein ihrer Erfüllung zu verchaffen und sie zu meinem angelegentlichsten Geschäfte zu machen".

I Overensstemmelse med den her fremsatte Betragtning forlangte Hertugen sig underrettet saa at sige om alt, hvad der foregik ved Universitetet. Han forlangte Indberetninger om Examina[3]) lige saa vel som om Forelæsninger, og Dekanatsvalg[4]) maatte kommuniceres ham lige saa vel som Rektorvalg. I Instr. for Konsistorium 8. Maj 1801 § 16 indførtes derfor den betydningsfulde Forskrift, at Sekretæren 8 Dage efter hvert Konsistoriums Holdelse skulde sende Beretning om Forhandlingerne til Patronen. Det var uden Tvivl ogsaa Hertugen, der standsede den abnorme Fremgangsmaade, i Følge hvilken Konsistorium med Omgaaelse af Patronen forhandlede direkte med Kancelliet. Thi da han i Aaret 1800 først gjennem Kancelliet fik tilsendt Konsistoriums Skrivelse om en paatænkt Disposition over en Del af de vestindiske Penge, undlod han ikke at udtale sin Fortrydelse over, at han ad den Vej fik Kundskab om en Sag, der var saa vigtig for Universitetet og ikke kunde anses som Patronen uvedkommende; „der er intet mere naturligt end herover at ytre billig Forundring med hosføjet Ønske og Begjæring om, at lignende Tilfælde for Fremtiden ej mere finde Sted[5])".

Ligesom han vilde være underrettet om alt, saaledes maatte heller ingen Foranstaltning af Betydenhed træffes ved Universitetet uden hans Samtykke. Derfor nægtede han at anerkjende den Biblioteks-

[1]) Jfr. Instr. 9. Juni 1786 § 6, Fdts. 1788 Kap. I § 18. — [2]) Kopi B. — [3]) Skr. 20. Avg. 1800. — [4]) Skr. 28. Apr. 1800. — [5]) Skr. 17. Maj 1800.

kommission, som Professorerne havde nedsat i 1796, fordi Valget var sket uden hans Samtykke, og bestræbte sig ved denne Lejlighed ogsaa for at faa en bestemtere Afgjørelse af de Foranstaltninger, hvortil overhovedet Patronens Samtykke var nødvendigt, men uden at det lykkedes ham [1]). Ved en senere Lejlighed vendte han tilbage til samme Sag, men uden bedre Held, i det han i Skr. 24. Decbr. 1804 [2]) selv erkjendte de Vanskeligheder, der vare forbundne med en nøjere Bestemmelse af de Sager, der ikke kunde afgjøres uden Patronatets Samtykke, og navnlig var enig i, at en saadan almindelig Grænsebestemmelse, som var antydet i Konsist. Skr. 24. Novbr. s. A. [3]), ikke vilde være til synderlig Nytte, hvorfor han paa dette Punkt frafaldt sin Begjæring. Derimod fordrede han ved samme Lejlighed, at alle Embedsbesættelser skulde indberettes til Patronatets Approbation, efter at Konsistorium kavde truffet sit Valg, men inden Expeditionen afgik. Meningen med denne Foranstaltning var ikke at blande sig i Konsistoriums fri Valg, men blot at sikre Patronen mod muligt Ansvar og Bebrejdelser fra højere Sted ved at sætte ham i Stand til at vaage over, at Besættelsen skete i Overensstemmelse med de allerhøjeste Anordninger. Hans Approbation af en vis Foranstaltning var derfor ikke en blot Form, men skete først efter en behørig Granskning af Sagen. Ved Skr. 20. Febr. 1800 paabød han saaledes udtrykkelig, at Udkastet til Lektionskatalogen skulde tilstilles ham saa betimelig, at de fornødne Ændringer eventuelt kunde indføres deri.

En mindre god Følge havde vel disse avtokratiske Tendenser, i det de affødte en vis Tilbøjelighed til ikke at fastholde Retssynspunktet, men snarere betragte de foreliggende Sager som Naadesager, der bleve at afgjøre ved kgl. Resolutioner. Denne Tilbøjelighed er imidlertid næppe noget, der kan bebrejdes en Mand i Bevillingernes og Gratialernes Tid, og nogen virkelig Myndighedsmisbrug tør vi dog ikke sigte ham for. Tvært imod gik hans Indstillinger i Reglen ud paa ex bono et æquo at tilstaa det, som han ikke kunde erkjende for en jus quæsitum. Da der saaledes var Spørgsmaal om, hvor vidt Professorerne Riisbrigh og Baden efter deres Afskedigelse kunde forrette Dekanatet i det filosofiske Fakultet for at nyde den dermed forbundne Indtægt, hvilket Praxis hjemlede, bestred Hertugen vel deres Ret dertil, men Resol. 7. Marts 1804, som faldt paa hans Indstilling, lød dog: Vi ville af sær kgl. Naade og uden Følge for Fremtiden skjænke Etatsraad Riisbrigh og Prof. Baden de næste Dekanats-Aars Sportler [4]). Da dernæst Prof. Baden døde inden hans Dekanats-Aars Udløb, opstod igjen Tvivl om Enkens Ret til de tilbagestaaende Indtægter, i det Fakultetet mente, at hun var i Besiddelse af en jus quæsitum dertil, medens Hertugen betragtede Dispositionen derover som en Naadesag; men desuagtet lød hans Indstilling paa, at de omtvistede Indtægter i Betragtning af Prof. Badens Fortjeneste af den danske Literatur skulde tillægges hans Enke, og i Overensstemmelse hermed faldt Resol. 22. Decbr. 1804 [4]). Dette

[1]) Ovfr. S. 136. — [2]) Kopi B. — [3]) Kopi B. — [4]) Patronats-Protokol.

Exempel viser tillige klart, at Patronen ikke forfulgte en Mand, fordi han tillod sig at have en Mening, der ikke stemte med Patronens, hvilket undertiden var hændt den dygtige og frimodige Prof. Baden[1]). En saadan Forfølgelse kunde Hertugen ogsaa saa meget mindre anstille, som han selv udtrykkelig havde opfordret Professorerne til at udtale sig med fuldkommen Frimodighed over for ham. Da han saaledes ved Skr. 1. Sept. 1788[2]) tilsendte Konsistorium et Udkast til Forandring i de akademiske Love og til en Forretningsorden for Konsistorium, bad han indstændig om, at Professorerne vilde udtale sig derom med den størst mulige Aabenhjærtighed og uden mindste Tilbageholdenhed, og for at dette kunde ske saa meget mere ugenert, ønskede han hver enkelts Opsats rettet direkte til sig selv.

Den meget omfattende Virksomhed, Hertugen efter det foranførte udfoldede i sin Egenskab som Patron, viser, at han ikke blot var i Besiddelse af en stor Arbejdskraft, men ogsaa af en Flid, som man ligefrem maa beundre. Det Indbegreb af Skrivelser fra og til „serenissimus Patronus,“ der fylder Kopibogen fra hans Tid, især fra 1799, er ulige større end i noget tidligere Patronat, og vi formode derhos, at de fleste af Hertugens Breve have været egenhændige, ligesom mange af hans Indstillinger i Resolutionsbogen ere det. Stilen er i alt Fald i de allerfleste upaatvivlelig hans. Sproget er oprindelig tysk, men gaar senere over til at blive dansk. Medens saaledes det oven for omtalte Brev 15. Decbr. 1788 er affattet paa Tysk, er det senere af 7. Jan. 1800 skrevet paa Dansk. Dog kan man vedblivende i Kopibogen møde en lille tysk Billet, skreven „mellem Statsraadet og Taffelet“[3]), og ligeledes er Indstillingen angaaende Patronatets eventuelle Ophævelse skreven med Hertugens egen Haand paa Tysk, men derefter oversat og fremlagt paa Dansk.

At Hertugens Virksomhed for Universitetet ikke har været uden gode og gavnlige Frugter, er ligeledes uimodsigeligt. I videnskabelig Henseende kan saaledes mærkes Gjenindførelsen af de akademiske Prisopgaver, hvis Udsættelse for længe siden var ophørt. Ligeledes interesserede Patronen sig for Anatomikamret[4]), Naturalteatret[5]) og botanisk Have, af hvis Styrelse han ved kgl. Resol. 8. Maj 1801 blev Medlem. End videre satte han Universitetets Kasse- og Regnskabsvæsen paa en bedre Fod[6]) og foreslog Nedsættelsen af den Kommission, der udarbejdede Planen til Udskiftning og Forbedring af Universitetets og Kommunitetets Jordegods[7]). Endelig og i Særdeleshed tog han Initiativet til en stor Reform i Universitetets saa længe forsømte Økonomi ved at foreslaa Korporas Ophævelse og Indretningen af den akademiske Fond Dog maa herved mærkes, at han ikke just gjorde dette i Egenskab af Patron, men derimod som For-

[1]) Jfr. f. Ex. Baden: Journal VIII. S. 160—62. — [2]) Kopi B. — [3]) Skr. 16. Marts 1791, indeholdende Approbation paa et Laan af 2200 Rdlr. fra Kommunitetet (Kopi B.). — [4]) Engelstoft og Verlauff S. 65. — [5]) Engelstoft: Annaler 1810 I. S. 221. — [6]) Jfr. herom i femte Afsnit. — [7]) Rskr. 12. Maj 1792 (Tillæg). Konsist. Skr. af Marts 1792 til Svar paa Patronens mundtlige Proposition til Rektor L. Nørregaard (Kop. B.).

mand for den til de latinske Skolers og Kjøbenhavns Universitets Forandring og Forbedring nedsatte Kommission. Dens Hverv var nemlig ikke afsluttet med Fundatsens Udarbejdelse, men tvært imod blev dens Sammensætning og Virksomhedsomraade udvidet, i det der under 14. Maj 1790 udgik et nyt Kommissorium til Arveprins Frederik Kristian, Geh. R. Kristian von Brandt, Kammerherre P. F. Suhm, Etatsraad Frederik Karl Trant samt Professorerne Hornemann, Moldenhaver, Riisbrigh og Baden, hvorved de bemyndigedes til at undersøge samtlige Anstalter, som vare bestemte til at danne de højere og studerende Klasser af Nationen, altsaa navnlig foruden de lærde Skoler og Universitetet ogsaa Sorø Akademi og Odense Gymnasium. I denne Kommission fremsatte Hertugen sit Forslag, som Kommissionen optog og gjennem Kancelliet indstillede til kgl. Stadfæstelse. Den nærmere Fremstilling heraf gjemmes imidlertid til Lønningsvæsenet og Godshistorien.

Det smukke Billede af Hertugen, som skjænkedes Universitetet af hans Datter, daværende Prinsesse Caroline Amalie, slutter Rækken af Portrætterne i Konsistoriums Forsamlingsværelse.

§ 30.

Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. 1805—1848.

Initiativet til Patronatets Ophævelse udgik fra Hertugen af Avgustenborg selv. I Forestilling af 10. April 1805 udvikler han, hvorledes Patronatsforretningerne, takket være hans Reformer, ere tagne stærkt til i de sidste Tider. „Da Deres kgl. Majestæt for 17 Aar siden naadigst betroede mig Patronatet for Kjøbenhavns Universitet, var Antallet af de dermed forbundne Forretninger ikke betydeligt. Patronatets Embedsforhold vare ikke bestemte, og om meget, som foretoges i Universitetets Anliggender, fik Patronatet ingen Kundskab. Dette er i de senere Aar blevet forandret. Fra 1. Januar 1804 til Dags Dato beløber Antallet af Journalnumre sig til 241. Numrene i Kopibogen, hvori dog ikke alle Dokumenter indføres, ere i samme Tid stegne fra 1830 til 2300, og Antallet af Expeditioner har i disse 15 Maaneder været 248. Omendskjønt nu Patronatets Forretninger hidtil ere blevne holdte i Orden, uden at jeg nogen Sinde har paadraget mig betydelige Restancer, saa vil dette dog for Fremtiden ikke længere blive muligt, da Forretningerne aarlig ere tiltagende, og da deres Mængde især vil voxe meget i Anledning af den ny Anordning, betræffende Examen artium, og den derved muliggjorte Reform af de akademiske Brødstudier, hvilket sidste Foretagende udfordrer mere Tid og større Indsigt og Kræfter, end den enkelte Mand kunde overkomme."

Efter dernæst at have fremstillet det uheldige i de lærde Skolers Styrelsessæt ved en tidig Kommission, indstiller han „allernaadigst at maatte vorde avtoriseret til at sammentræde med Præsidenten i det danske Kancelli for i Forening med ham at udarbejde og siden at forelægge en Plan angaaende Spørgsmaalet, hvorledes Universitetet og de

lærde Skolers Overbestyrelse herefter paa den hensigtsmæssigste, med disse Sagers Natur mest overensstemmede og for Hs. Maj.s Tjeneste mest fordelagtige Maade kunde vorde organiseret". Kongen bifaldt dette Forslag, og Udslaget af Hertugens og Kaas's fælles Overvejelser foreligger i en Forestilling af 21. Maj 1805, som udvikler, at de Forretninger, der flyde af Overtilsynet med Universitetet og de lærde Skoler, ikke længere burde være betroede en tidig Kommission og Patronatet i dets nærværende Form, og at det heller ikke vilde være tilraadeligt at overdrage denne temmelig vidtløftige Detail af Forretninger til det kgl. danske Kancelli, der allerede havde saa meget at bestille, at det turde blive vanskeligt for det at paatage sig flere Sager. Paa Grund heraf indstilles, at et eget Kollegium maatte oprettes til at føre bemeldte Universitetets og de lærde Skolers Overbestyrelse.

Under 3. Juli 1805 resolverede Kongen derpaa:

1) Til at føre den Vores danske Kancelli hidtil overdragne Overbestyrelse af Universitetet og de lærde Skoler oprettes et eget Kollegium under Benævnelse af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Fra den Dag, bemeldte Kollegium tiltræder sine Funktioner, ophører saa vel Patronatet for Kjøbenhavns Universitet som og den angaaende Universitetet og de lærde Skoler nedsatte Kommission.

3)[1]) Direktionen bestaar af 3 Medlemmer. Den har umiddelbar Forestilling i Statsraadet. Alle Expeditioner under Vor egen allerhøjeste Underskrift og Segl ske gjennem Kancelliet. Vore Resolutioner paa Direktionens Forestillinger paraferes af samtlige Direktører. Direktionen skal selv med det forderligste indkomme med Forslag til en Instrux for sin Embedsførelse og indvortes Organisation. Direktionens Segl bestaar i Vort kongelige Vaaben med Omskrift: Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Bestemmelsen om Lønningen skal udsættes, indtil Personalet er udnævnt.

4) Angaaende Portofriheden for Direktionens Breve korresponderer Vort danske Kancelli med Vort General-Postamt.

5) Vort danske Kancelli korresponderer med Vort Rentekammer angaaende et passende og rimeligt Lokale til Direktionens Møder, Kontor, Arkiv m. v.

6) Vi bemyndige Præses i den hidtilværende Kommission angaaende Universitetet og de lærde Skoler til at korrespondere med Vort Finanskollegium angaaende en passende aarlig Understøttelse til Sekretæren i bemeldte Kommission, Professor Rahbek.

Paa Grundlag af denne Resolution udstedtes derefter Pl. 19. Juli 1805 angaaende Oprettelse af en Direktion for Universitetet og de lærde Skoler i Danmark og Norge.

Om Pladsernes Besættelse fremlagde Hertugen af Avgustenborg under 3. Juli s. A. et Forslag, som mundtlig bifaldtes af Kongen, hvorpaa Kancelliet under 5te s. M. nedlagde en Forestilling til Korroboration

[1]) Nr. 2 angaaende Direktionens Avtorisation af og Tilsyn med de private Latinskoler udelades her.

af samme mundtlige Befaling. I Henhold til den derpaa s. D. faldne kgl. Resolution blev Hertugen første Medlem. Formelt vedblev han at være det indtil sin Død og underskrev ogsaa, skjønt sjældnere og sjældnere, Indstillingerne indtil den 15. Maj 1810; men en ledende Indflydelse har han dog næppe øvet efter 1805. Andet Medlem blev Konferensraad og første deputeret i det vestindisk-guineiske Rente- og General-Told-Kammer Ove Malling, som fik et Tillæg af 300 Rdlr. til sine Indtægter for dermed at lønne en Skriver. Til tredje Direktør udnævntes Bibliotekar Dr. og Prof. theol. Moldenhaver, der beholdt sine hidtilværende Indtægter, og endelig beskikkedes Professor Engelstoft til Sekretær og Bureauchef ved Direktionen med en Lønning af 800 Rdlr. foruden 200 Rdlr. af den akademiske Fond.

Efter at Oprettelsen af et Universitet i Norge var bestemt ved Resol. 2. Septbr. 1811, og en Kommission til Udarbejdelse af Planen dertil nedsat under 29. Novbr. 1811[1]), bleve to Medlemmer af denne Kommission, nemlig A. B. Rothe og N. Treschow, tilforordnede Direktionen i alle Sager, vedrørende Udførelsen af Planen til det norske Universitet[2]), og da Treschow i Følge Kgl. Resol. 16. Jan. 1813 gik som Professor til Kristiania, blev det ved kgl. Resol. 29. Apr. s. A. bestemt, at han skulde være korresponderende Medlem af Direktionen, og hans Forretninger som saadant bleve nærmere bestemte ved kgl. Resol. 5. Juni s. A.[3]).

Hertugen af Avgustenborg døde den 14. Juni 1814[4]), og ved Rskr. 21. Febr. 1817 udnævntes Malling til første og styrende Medlem af Direktionen, hvilket han vedblev at være indtil sin Død den 17. Novbr. 1829[5]). Moldenhaver fritoges for sit Hverv for udelukkende at kunne hellige sig det kgl. Bibliotek. Konferensraad og deputeret i det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli Andreas Bjørn Rothe blev andet og efter Mallings Død første og styrende Medlem indtil 1840[6]); Justitsraad Professor Engelstoft, der alt forinden var avanceret til Assessor, blev tredje, og Dr. theologiæ Mynster, Præst ved Frue Kirke, fjerde Medlem af Direktionen. Ved Mallings Død avancerede de sidstnævnte henholdsvis til andet og tredje Medlem, og da senere Engelstoft udtraadte i Henhold til kgl. Resolution 21. April 1832, blev Mynster andet, og Justitsraad og kommiteret i Rentekamret J. O. Hansen tredje Medlem[7]). Mynster udtraadte, da han blev udnævnt til Biskop, i Henhold til kgl. Resol. 9. Septbr. 1834, og under 14de s. M. beskikkedes Prof. jur. Kolderup Rosenvinge som tredje Medlem. Efter Rothes Død indtraadte derhos Engelstoft paa ny, i det han ved Reskr. 27. Avg. 1840 konstitueredes til at varetage Forretningerne som Medlem af Direktionen, hvormed han vedblev indtil Direktionens Ophævelse i 1848. Om Direktionens Kontorer

---

[1]) Engelstoft: Annaler 1811 2. S. 80 og 243. — [2]) Statskalender for 1813. Særlige Beskikkelser have vi ikke fundet. — [3]) Direktionens Indstillings-Protokol s. A. — [4]) Engelstoft: Efterretn. 1823 S. 279—80. — [5]) Selmer: Akad. Tid. I. S. 153. — [6]) Selmer: Akad. Tid. I. S. 164; Aarbog 1840 S. 23. Den sidste Indstilling, han har underskrevet, er af 17. Avg. 1840. — [7]) Selmer: Akad. Tid. I. S. 168.

og disses Personel findes Oplysning i Selmers Aarbog for 1847 S. 20 –22. Dens Styrelse var lidet bekostelig for Universitetet, der ikke bar nogen af Udgifterne ved samme, som derimod udrededes af Sorø Akademi og den almindelige Skolefond. Først ved kgl. Resolution 15. Oktbr. 1847 bestemtes, at Universitetet og Kommunitetet skulde udrede hvert 1/6 af Udgifterne [1]).

Angaaende Forretningernes Fordeling mærkes kgl. Resol. 22. Marts 1817 [2]), hvorefter alle Universitetets og det dermed forbundne Kommunitets Sager henhørte under det ene af Direktionens to „Fag“; Sorø Akademis Anliggender, der oprindelig ogsaa havde henhørt hertil, bleve ved kgl. Resol. 21. April 1832 henlagte under det andet Fag.

Direktionen havde fra først af umiddelbar Forestilling i Gehejmestatsraadet; men Brugen af det kgl. Segl var den ikke tilladt. Alle Expeditioner, som skulde udgaa derfra, maatte derfor tilstilles det danske Kancelli til Udfærdigelse. Heri skete imidlertid snart Forandring, i det Direktionen allerede ved kgl. Resol. 24. Marts 1812 blev bemyndiget til selv at benytte det kgl. Segl.

Forretningsomraadet for det ny Kollegium omfattede „den Kancelliet hidtil overdragne Overbestyrelse af Universitetet og de lærde Skoler“ eller alle de Sager, der vedkom Indretningen og Bestyrelsen af Universitetet og det lærde Skolevæsen i Danmark og Norge, og som hidtil havde været fordelte mellem det danske Kancelli, Patronatet for Kjøbenhavns Universitet og den angaaende bemeldte Universitet og de lærde Skoler nedsatte Kommission. Nærmere Regler derom bleve givne ved Instr. 19. Septbr. 1805. Under Litr. E bestemte Instruxen positivt, i hvilke Sager Direktionen havde at indkomme med Forestilling til Kongen, nemlig i alt, hvad af synderlig Vigtighed der forefaldt, hvilken Sætning nærmere oplystes ved en Række Exempler paa vigtige Sager. Deriblandt kan særlig mærkes, at Undtagelser fra de Anordninger og Befalinger, som vare givne af Kongen eller hans Forfædre, skulde være Gjenstand for Forestilling. Direktionens Dispensationsmyndighed var derfor meget indskrænket. De eneste Exempler paa dens Udøvelse, som vi have fundet, ere en Tilladelse til at underkaste sig den homiletiske Prøve uden i Forvejen at have gaaet paa Pastoralseminariet [3]), hvilken Dispensationsmyndighed ligefrem var hjemlet ved Kanc. Prom. 7. Decbr. 1811, jfr. Kanc. Circ. 14. Septbr. 1830 [4]), samt Eftergivelse af Forpligtelsen til at underkaste sig den ved kgl. Resol. 27. Oktbr. 1843 foreskrevne kemisk-botaniske Prøve for en Cand. medic., som paa ny vilde tage Examen [5]).

Foruden den nævnte Indstillingsret havde Direktionen dernæst den selvstændige Overbestyrelse af Universitetet som Lære- og Examinations-Anstalt, jfr. Instr. Litr. C, hvor det navnlig i § 15 findes foreskrevet, at Direktionen inden hvert Aars April Maaned skulde forelægge Kongen en

---

[1]) Aarbog 1847 S. 15—18. — [2]) I Tillægget til Rskr. for 1817. — [3]) Selmer: Aarbog 1843 S. 50. — [4]) Samling af gejstlige Fdgr. I. S. 64—65. — [5]) Selmer: Aarbog 1844 S. 58—59.

General-Rapport om den literære Tilstand ved Universitetet, om Beskaffenheden af alle dets Læreanstalter og om Anvendelsen af samtlige akademiske Beneficia. Derhos skulde den i Følge Instr. Litr. D § 16 have Overtilsynet med samtlige den underordnede offentlige Undervisningsanstalters Økonomi, og i Følge Art. 18 skulde den derfor ogsaa føre Overopsynet over Universitetets og Kommunitetets hele Økonomi og Rentevæsen. Som heraf udspringende Pligter nævner Art. især, at Direktionen skulde sørge for, at der forfattedes nøjagtige Regulativer over de forskjellige Kassers Indtægter og Udgifter, og at der iagttoges den foreskrevne Orden med de akademiske Regnskabers Revision og Decision, hvorhos det endelig ogsaa paahvilede den at give en aarlig Indberetning om Universitetets økonomiske Forfatning og dets Regnskabsvæsens Beskaffenhed.

At den Koncentration i Styrelsen af de forskjellige Undervisningsanstalter, der saaledes fuldbyrdedes i Aaret 1805, fra et rent administrativt Synspunkt var et Fremskridt, lader sig vel ikke nægte; men Universitetet bragte Forandringen ingen Fordel. Det var navnlig en stor Mangel ved Direktionen, at den ikke havde en stadig Repræsentant i Gehejmestatsraadet. Derfor var den ikke i Besiddelse af den Magt og Myndighed, som den burde haft, i det de kgl. Resolutioner ofte faldt ganske anderledes, end Indstillingerne lød, og Direktionen maatte da vedkjende sig og gjennemføre Foranstaltninger, hvori den hverken havde Lod eller Del. Exempelvis skal blot nævnes, at Bestemmelsen i kgl. Resol. 2. Decbr. 1836 § 1 om Ansættelse af en Kvæstor, der gav Stødet til hele den økonomiske Forvaltnings Reform, ikke er taget i Henhold til Direktionens Indstilling, men skyldes Kongens eget i Statsraadet tagne Initiativ. Ligeledes er Beslutningen i Resolutionens § 5 om Separatforvaltning af Legaternes Midler fattet stik imod Direktionens Indstilling, der havde foreslaaet Massebestyrelsen bibeholdt for deres Vedkommende. Hvad dernæst Direktionens Virksomhed angaar, ville vi ikke nægte, at den til alle Tider efter bedste Evne har stræbt at fyldestgjøre Videnskabens Krav til Højskolen ved at sørge for en fyldestgjørende Besætning af Lærerkræfter og Fag; men fra et administrativt Synspunkt lyder dog Dommen væsentlig forskjellig med Hensyn til Tiden før og efter 1836. I den første Periode led Styrelsen af den Fejl at være alt for regelløs, i det den ganske savnede en fast, bestemt, planmæssig Ordning. De organisatoriske Bestemmelser i Fundatsen af 1788 vare snart delvis forældede, i det allerede Rskr. 18. Juli 1817 § 2 viser Tilværelsen af en Række Fag i det filosofiske Fakultet, af hvilke Fundatsen ikke nævner et eneste, og som heller ikke vare normerede ved nogen anden Bestemmelse. Lærernes Antal er i 1823[1]) paa aldeles planløs Maade fra det fundatsmæssige Antal af 24 steget til 38. For Lønningernes Fastsættelse i hvert enkelt Tilfælde var der vel i 1810 opstillet visse almindelige Grundsætnin-

[1]) Engelstoft: Efterretn. 1823 S. 55 Note; jfr. for 1833 Selmer: Akad. Tid. I. S. 118.

ger[1]), men egentlige bindende Normer fandtes ikke. Endnu mindre fandtes et normeret Overslag over Indtægter og Udgifter; man lod tvært imod staa til med Udgifterne, og strakte Indtægterne ikke til at afholde dem, søgte man Dækning, hvor man kunde. Største Delen af Kjøbesummen for Præbende Tved saa vel som af Assurancesummen for de afbrændte Bygninger[2]), med Undtagelse af Studiigaarden[3]), gik paa den Maade i Løbet, og Aar for Aar maatte man desuden laane større eller mindre Summer hos Kommunitetet; men Direktionen fandt sig desuagtet ikke foranlediget til selv at gribe Initiativet for at indføre en mere regelmæssig Tilstand. Det var tvært imod en af Kongen selv i Statsraadet fattet Resol. 29. Maj 1835, der først paabød Affattelsen af et Normalreglement. End videre synes det ogsaa, som om Direktionen fra først af ikke ret har magtet det omfattende Hverv, der var paalagt den. De aarlige Indberetninger om Undervisningsanstalternes literære og økonomiske Tilstande, som Instruxen af 1805 paabød, findes vel regelmæssig afgivne for Skolernes Vedkommende, men med Hensyn til Universitetet ikke før efter Aar 1818, og Tilsynet med Økonomien var selv efter den Tid i højeste Grad mangelfuldt. De i Instruxen 1805 foreskrevne Regulativer for de forskjellige Kasser vides ikke at være blevne affattede, og det samme Steds paalagte Tilsyn med Regnskabernes Revision og Decision øvedes saa slet, at Regnskaberne for 1825 og følgende Aar endnu henlaa udeciderede i 1834, ligesom paa samme Tid Hovedbøgerne for adskillige Aar ikke vare opgjorte[4]).

Resol. 25. Novbr. 1836 betegner derimod et Vendepunkt i Udviklingen, der finder sin Afslutning ved Resol. 13. Novbr. 1844. Derefter gjennemføres Orden og Regelmæssighed i Forvaltningen, og Universitetet nyder et økonomisk Velvære, der bevirker, at man med Fornøjelse dvæler ved Slutningen af Direktionens Styrelsestid. Omkring samme Tidspunkt koncentrere sig ogsaa de andre mest betydningsfulde Begivenheder i hele den Periode, da Universitetsdirektionen existerede, nemlig Universitetsbygningens Fuldførelse i Aarene 1831–36[5]), Forandringen i dets økonomiske Styrelsessæt ved de tidligere omtalte Resol. af 1836 og 37 samt endelig det kirurgiske Akademis Indlemmelse i Universitetet ved Resol. 17. Decbr. 1841.

§ 31.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. 1848—1879.

Lige siden 1840 havde der i Følge Andragende fra Provinsialstænderne været forhandlet om Indretningen af en fælles Overbestyrelse for Kirke- og Undervisningsvæsenet; men ved Bkgj. 4. Oktbr. 1842 samt 10. Juli og 13. Oktbr. 1846 var Sagen bleven stillet i Bero[6]). Da kom

[1]) Engelstoft: Efterretn. 1823 S. 55. — [2]) P. G. Bangs og Svendsens Indberetning. — [3]) Selmer: Aarbog 1847 S. 4. — [4]) Selmer: Aarbog 1838 S. VI—VII. — [5]) Selmer: Akad. Tid. 1836 S. 113—19. — [6]) Aarbog 1846 S. 20—24.

Aaret 1848. Det medførte en Ophævelse af hele det Kollegialsystem, der havde hersket siden 1660, og i Stedet for samme indførtes Ministerialsystemet. Ved kgl. Resol. 24. Marts 1848 beskikkedes Magister D. G. Monrad til Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet og skulde som saadan forestaa den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler[1]), indtil Kollegiernes Organisation til Ministerier kunde foregaa, hvilket fandt Sted i Henhold til Kdgj. 24. Novbr. s. A. I Følge dens Art. 5 henlagdes samtlige Kirke-, Undervisnings- og Skolevæsenet vedkommende Anliggender under Ministeriet. Senere ere ingen væsentlige Forandringer i Universitetets Overbestyrelse foregaaede. Fællesforfatningens Indførelse berørte den ikke, i det Kdgj. 29. Avg. 1855 bestemte, at hele Kirke- og Undervisningsvæsenet med de under samme henhørende Læreanstalter fremdeles skulde henhøre til Kongerigets særlige Anliggender. Derimod er den tidligere Udredelsesmaade af Omkostningerne ved Overbestyrelsen bleven forandret ved Finansloven $18^{51}/_{52}$, i det de derefter overtoges af Finanserne mod tilsvarende Afdrag i disses Tilskud til Universitetet[2]).

Efter D. G. Monrad, der første Gang entledigedes den 15. Novbr. 1848, ere senere fulgte som Ministre: J. N. Madvig til 7. Decbr. 1851; P. G. Bang midlertidig til 3. Juni 1852; C. F. Simony til 21. Apr. 1853; A. S. Ørsted til 12. Decbr. 1854; C. C. Hall til 6. Maj 1859; D. G. Monrad til 2. Decbr. 1859; V. A. Borgen til 24. Febr. 1860; D. G. Monrad til 31. Decbr. 1863; C. T. Engelstoft til 11. Juli 1864; E. S. E. Heltzen midlertidig til 30. Marts 1865; C. I. C. Bræstrup midlertidig fra 7. Apr. 1865 til 6. Novbr. 1865; C. P. Th. Rosenørn-Teilmann til 4. Septbr. 1867; P. S. Kierkegaard til 6. Marts 1868; A. S. Hansen fra 15. Marts 1868 til 22. Septbr. 1869; E E. Rosenørn til 28. Maj 1870; C. C. Hall til 14. Juli 1874; J. J. A. Worsaae til 11. Juni 1875; J. C. H. Fischer.

Ministeriets Myndighed er paa et enkelt Punkt mere begrænset end Direktionens, da der nu kun sker Indberetning om Rektorvalget, uden at det approberes, saaledes som Tilfældet var efter Resol. 18. Juli 1817 § 8; paa den anden Side have de oven for S. 131 omtalte Resolutioner udvidet dets Magtfylde ud over de for Direktionen bestemte Grænser, og disse anses heller ikke i øvrigt som forbindende for Ministeriet, der tvært imod øver en omfattende Dispensationsmyndighed[3]), ja endog fastsætter akademiske Gebyrer[4]). Dets Myndigheds Omraade er i det hele ikke bestemt efter formelle Synspunkter, som f. Ex. maatte medføre, at det ikke uden speciel Bemyndigelse kunde dispensere fra en Bestemmelse,

---

[1]) Direktionens andet Medlem blev Departementschef i dette, medens Engelstoft og Rosenvinge entledigedes. Selmer: Aarbog 1848 S. 1. — [2]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 1021—24. — [3]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 112—13, 127—28, 148—49, 808—10, 812—13, 820—21; 1857—63 S. 74, 120; Goos: Aarbog 1875—76 Register S. 8. — [4]) Goos: Aarbog 1871—73 S. 64; 1873—75 S. 26; 1875—76 S. 37, 42.

der er truffen ved kgl. Resolution; men Afgjørelsen synes i hvert enkelt Tilfælde at træffes efter et konkret Skjøn over Vigtigheden af den paagjældende Forskrift.

Om de administrative Foranstaltninger siden Grundlovens Tid henvises til det oven for[1]) anførte. Stærkest fremtrædende ere de mange Udvidelser af det videnskabelige Apparat ved Opførelsen af et nyt Bibliotek, et nyt Observatorium, et nyt kemisk og fysiologisk Laboratorium, et nyt naturhistorisk Museum og Anlægget af den ny botaniske Have. I samtlige disse Foranstaltninger har dog i Overensstemmelse med Grundlovens §§ 48 og 49 den finanslovgivende Myndighed taget Del ved at bevilge de fornødne Pengesummers Anvendelse.

Anden Afdeling.

De korporative Organer.

§ 32.

Indledende Bemærkninger.

De korporative eller Selvforvaltnings-Organer ere saadanne, der ere dannede eller i alt Fald beskikkede af Universitetets egne Medlemmer og bestaa dels af Kollegier, dels af Embedsmænd og Betjente samt Forretningsmænd.

Hvad de første angaar, viser et Overblik over Universitetets firehundredaarige Historie, at flere kollegialiter sammensatte Myndigheder dels ere fulgte efter hinanden, dels have bestaaet og endnu bestaa Side om Side. Der bliver i saa Henseende principalt at skjelne mellem Ordningen i det ældste Universitets Tid og den, som uddannede sig efter Universitetets Fornyelse. Inden for dette sidste Tidsrum bliver atter at omhandle dels Konsistorium, dels den akademiske Lærerforsamling, medens Fakulteterne, der kun i en vis indskrænket Grad ere administrative, men hovedsagelig Lærer-Kollegier, ville blive omtalte neden for i fjerde Afsnit.

Ved Omtalen af Universitetets Embedsmænd og Betjente samt Forretningsmænd er der derimod ingen Anledning til at lægge den ovennævnte Sondring i Perioder til Grund; Rektorer, Notarer og Pedeller have nemlig existeret før som efter 1537, og Forretningsmændene, nemlig Bogtrykkere, Boghandlere og Bogbindere m. fl., omtales kun efter det nævnte Tidspunkt. For saa vidt enkelte andre Bestillingsmænd kun forekomme i det ældste Universitets Tid, kunne de passende omtales i Forbindelse med Kongregationen.

---

[1]) S. 65.

§ 33.

A. De kollegiale Organer I. i det ældste Universitets Tid.

1) Kongregationen.

Den øverste kollegiale Myndighed i denne Periode var Universitets-Forsamlingen (congregatio universitatis) eller Universitetsraadernes Forsamling (congregatio consiliariorum universitatis). Den første Betegnelse er den almindelige i Statutterne, den sidste forekommer kun en enkelt Gang i en Beslutning angaaende Rektor-Valget fra Aaret 1487 [1]; men i Betragtning af den almindelige Betydning af Udtrykket universitas [2]) er den i Grunden den korrekteste. Forsamlingen indbefattede nemlig ingenlunde alle akademiske Borgere, men kun visse aktive Medlemmer, der for saa vidt passende kunde betegnes som Universitetets Raader. Reglerne om Kongregationens Dannelse indeholdes i Statutternes Artt. 9 og 13, som i en væsentlig Grad have simplificeret Kildens Forskrift om samme Æmne. De kølnske Statutters Art. 46 foreskrev nemlig som det normale, at, ligesom ved Pariser Universitetet, kun doctores og magistri skulde have Adgang dertil. Men foreløbig, indtil Antallet af Doktorer og Magistre var blevet tilstrækkelig stort, tillode de ogsaa, at Licentiaterne i de tre højere Fakulteter fik Adgang til Forsamlingen, og det samme gjaldt om Bakkalavrerne i alle Fakulteter, for saa vidt disse havde optaget dem som Medlemmer. Dog vare Bakkalavrerne kun stemmeberettigede som virkelige Medlemmer (suam facultatem repræsentantes), naar de enten havde erhvervet den højeste Grad i et andet Fakultet eller fungerede for en ordinær Docent (doctor ordinarie legens) [3]).

Vore Statutter have sammendraget Kildens udførlige Forskrifter til den korte Regel, at Dekanerne, „saa længe denne Ordning vedvarer", skulle sammenkalde alle, som have taget en Grad (promotionem aliquam receperint) og fungeret for en ordinær Docent (vice doctoris ordinarie legerint) i et af Fakulteterne, indtil Antallet af Magistre og Doktorer er blevet tilstrækkelig stort, i det de saa alene skulle danne Kongregationen. Herefter var Reglen tilsyneladende ganske simpel. Adgang til Forsamlingen havde:

1) Doctores og magistri. For disses Vedkommende kunde det ikke kræves, at de skulde være ordinære eller endog blot virkelige Docenter (actu regentes). Det ligger ikke i Ordene og kan heller ikke anses stiltiende forudsat som almindelig gjældende Regel; thi vel var det i Paris en siden 1275 vedtagen Regel, at ordentligvis kun actu regentes havde Adgang til Forsamlingen [4]); men denne Regel gjaldt ikke i Køln, hvor tvært imod det artistiske Fakultets Statutter ogsaa erklære magistri non regentes for stemmeberettigede.

2) Andre graduerede Personer, som licentiati og baccalaurei, naar de fungerede paa ovennævnte Maade. At de havde opnaaet Doktor- eller

[1]) Jfr. Statutterne Art. 1 Note. — [2]) Ovfr. S. 30. — [3]) Udtr. Doctor i Art. 46 maa ogsaa omfatte Magister, jfr. Art. 49: vicem magistri vel doctoris ordinarie legentis tenentem. — [4]) Bulæus III. p. 420, jfr. 568.

Magistergraden i et andet Fakultet, var ikke nødvendigt, naar den anførte Betingelse forelaa, og kunde paa den anden Side ikke erstatte Mangelen deraf. Endnu mindre kunde Bakkalavrer, der ikke havde opnaaet en slig Grad, faa Adgang til Forsamlingen, selv om de vare optagne som Medlemmer af Fakultetet. De kølnske Statutters Adskillelse mellem Medlemmer, der kunde repræsentere Fakultetet i Forsamlingen, og dem, der ikke vare i Stand dertil, kunde herefter ikke komme frem hos os.

Men gaa vi saa en Smule længere frem til vore Statutters Art. 13, træffe vi der Bestemmelser om Forsamlingens Forretningsorden, der slet ikke stemme med Reglen i Art. 9, hvortil Grunden aabenbart er den, at de førstnævnte Forskrifter i det væsentlige ere skrevne lige ud efter de kølnske, uden at Bearbejderen har været opmærksom paa den Forandring, han lige forinden havde foretaget i Kilden til Art. 9, og Følgen er da bleven, at vi i Art. 13 finde en aldeles klar Forudsætning af, at simple Bakkalavrer kunne give Møde i Forsamlingen. For saa vidt er Bestemmelsen mildere end Art. 9; men paa den anden Side er den ogsaa strængere end denne, for saa vidt som den, for at en Bakkalavr skal kunne repræsentere Fakultetet, ikke blot kræver, at han skal være konstitueret for en ordinær Docent, men ogsaa, at han skal have opnaaet den højeste Grad i et andet Fakultet. Ja denne Bestemmelse er endog bleven strængere end Kilden selv, i det denne kun stillede en alternativ Fordring, som Art. 13 har forvandlet til en kumulativ. I Praxis har man dog næppe brudt sig om denne strænge Forskrift, men endog uden Tvivl ladet Fakulteterne repræsenteres af ugraduerede i alt Fald, naar Talen var om Rektorvalg. Dette skulde ske ved Repræsentanter for de forskjellige Fakulteter; men blandt dem finde vi i Aaret 1501 nævnt Ericus Daa, som den 10. Oktbr. 1497 indskriberedes uden anden Tittel end „militaris", og den 24. Maj 1491 opføres Bero Eschilli med Titlen: militaris, præpositus Viburgensis, iblandt Valgmændene [2]). Der savnes herefter enhver Angivelse af, at disse to Repræsentanter for Fakulteterne have været graduerede.

Foruden dem, der i Følge foranstaaende Bestemmelser vare de egentlige, statutmæssige Medlemmer af Forsamlingen, kunde der i Følge Statutternes Art. 10, naar alle vare enige om at finde det gavnligt, tilkaldes indsigtsfulde Mænd (viri prudentes) til Mødet for at konsuleres Disse Personer behøvede ikke forinden at aflægge nogen Ed, hvorimod Medlemmerne, inden de indtoge deres Plads i Forsamlingen, maatte sværge paa, at de trolig vilde raade Universitetets Gavn og Ære og ikke aabenbare Universitetets eller Fakultetets Raadslagninger, for saa vidt de burde holdes hemmelige [3]).

Forsamlingerne vare dels ordentlige, som holdtes for at vælge Rektor, oprindelig to, senere én Gang om Aaret, dels overordentlige, som fandt Sted, naar særlige Forhandlingsæmner forelaa. De berammedes i Almindelighed af Rektor [1]); men blev der Spørgsmaal om en hyppigere Indvarsling dertil, i Særdeleshed i Anledning af mindre betydelige Sager [4]),

[1]) Statutt. Art. 5. — [2]) Thura p. 20, 27. — [3]) Art. 11 med Note. — [4]) Art. 9, jfr. ovfr. S. 74.

maatte Rektor ikke iværksætte dem uden efter forudgaaende Raadførsel med Dekanerne, og en Indkaldelse „per juramentum“ [1]) maatte under ingen Omstændigheder ske, naar ikke i dét mindste to Dekaner havde samtykket deri, med mindre et særlig paatrængende Tilfælde forelaa.

Forsamlingerne skulde holdes paa bestemte, forud fastsatte, rolige, rummelige og passende Steder, i Særdeleshed i Kirker. Indvarslingen dertil foregik paa den Maade, at Rektor senest Dagen i Forvejen gjennem en Pedel tilstillede samtlige Dekaner en Tilsigelse til Møde med Opgivelse af et bestemt Klokkeslæt og samtidig dermed en skriftlig Angivelse af Forhandlingsæmnerne (articuli), med mindre Tilfældets Paatrængenhed efter Rektors Skjøn var til Hinder derfor. Derefter lod Dekanen Tilsigelsen gaa videre til samtlige hvert enkelt Fakultets adgangsberettigede Medlemmer. Mødte noget af disse for sent, eller udeblev det ganske uden lovligt Forfald, ifaldt det en Mulkt af 3 Sk. til Rektor og Universitetet [2]).

Forretningsordenens Forskrifter bestemte, at Forsamlingen skulde aabnes, saa snart blot tre Fakulteter vare repræsenterede. Rektor fremsatte Forhandlingsæmnerne [3]), og derefter trak hvert Fakultet sig tilbage til sit for at overveje Sagen. Til at udgjøre et Fakultet udkrævedes mindst to Medlemmer. Det ene af disse maatte derhos fyldestgjøre de ovennævnte Betingelser for at kunne være en egentlig Repræsentant for Fakultetet; men mødte kun et enkelt Medlem, om end det var en virkelig Repræsentant, eller flere Medlemmer, af hvilke ingen var det, maatte de slutte sig til et andet Fakultet for at tage Del i dets Raadslagning. Naar denne var endt, refererede Dekanerne in pleno, saaledes at den artistiske Dekan begyndte, og den teologiske sluttede; og efter at Referatet var endt, paahvilede det Rektor i Henhold til den større og fornuftigere Dels Overvejelse at beslutte, hvad der burde gjøres.

Det er klart, at disse Bestemmelser ere ganske ejendommelige. Fakulteternes Medlemmer votere ikke, men deliberere, Dekanerne votere heller ikke, men referere, og paa Grundlag af disse Referater konkluderer endelig Rektor, som saaledes har et ulige selvstændigere og betydningsfuldere Hverv end en simpel Formand, der nøjes med at tælle Stemmerne og proklamere Udfaldet. Grunden hertil er aabenbart den, at Statutterne, saa vidt muligt, have villet afværge Udseendet af, at et enkelt Fakultet skulde nødes til at underkaste sig de øvriges vota, og derved atter, saa vidt muligt, tilstoppe en Hovedkilde til Stridigheder og Misforstaaelser mellem Fakulteterne. Statutternes Frygt for deslige indre Tvistigheder fremgaar ogsaa saa vel af Forbuddet mod deres Opvækkelse som af Forskrifterne om deres Bilæggelse [4]).

Universitets-Forsamlingen havde den højeste Myndighed i alle Universitetets Anliggender, blot med de Indskrænkninger, som fulgte af Universitetets Stiftelsesbrev og Statutter, hvilke Forsamlingen ikke paa egen

---

[1]) Ovfr. S. 74, jfr. Bianco: Anlagen S. 62: cōnvocet omnes magistros tam regentes quam non regentes per eorum juramenta. — [2]) Art. 12. Ovfr. S. 73. — [3]) Artt. 5 og 13. — [4]) Artt. 21—23.

Haand kunde forandre, skjønt den muligvis dog har tilladt sig at gjøre det[1]).

Blandt Forsamlingens enkelte Funktioner kunne fremhæves:

1) Vedtagelse af ny Statuter. Denne Myndighed var udtrykkelig tillagt Universitetet ved Ærkebispens Brev af 28. Novbr. 1479[2]) og blev ogsaa aktuelt udøvet, i det Universitetet uden Tvivl samtidig med Forandringen af Forskriften om Rektorvalget vedtog, at den ny Rektor inden 5 Dage efter sin Udnævnelse offentlig ved en Pedel skulde lade Statutterne højt og lydelig oplæse, for at ingen skulde kunne undskylde sig med Uvidenhed. Ved samme Lejlighed vedtoges dernæst, at der foruden den kirkelige Højtid, som fejredes ved Rektorvalget paa Universitetets Stiftelsesdag den 1. Juni i Frue Kirke, skulde celebreres endnu tre andre Højtider, nemlig én den 31. Juli i Petri Kirke, en anden den 5. Decbr. i Nikolaj Kirke, og endelig en tredje og sidste til Ære for den hellige Lucius, Roskilde Stifts Skytspatron, den 3. Marts i St. Klemens Kirke. Angaaende Kongregationens Beføjelse til at approbere Fakulteternes Statutter er det fornødne alt bemærket ovfr. S. 75.

2) Kongregationen var dernæst beføjet til at organisere Embeder og Bestillinger ved Universitetet. Selvfølgelig var den ogsaa paa dette Punkt indskrænket ved Statutternes Bestemmelser, i det den ikke paa egen Haand kunde afskaffe de der foreskrevne Bestillinger; men det stod den paa den anden Side fuldkommen frit for foruden de statutmæssige at anordne endnu andre Embeds- og Bestillingsmænd. Den sidste Søndag i Septbr. Aar 1520 besluttedes derfor ogsaa i Universitetets Kollegium, at der skulde udvælges akademiske Dekaner, da Akademiet syntes at behøve dem til at paase Statutternes Overholdelse[3]), men disse Dekaner omtales dog ikke videre. I Aaret 1505 kreeredes derimod en vigtigere Bestilling, nemlig et Syndikat, i det Andreas Friis, cantor Hafniensis, unanimi consensu dominorum et magistrorum valgtes til Syndikus. I Universiteternes Historie forekommer denne Benævnelse første Gang i Aaret 1208, da Innocens III. bemyndigede Lærerkollegiet i Paris til at lade sig repræsentere af en saadan[4]). Hans oprindelige Forretning var at fungere som Universitetets juridiske Mandatar, og i Overensstemmelse hermed finde vi ogsaa, at Syndikus giver Møde hos Frederik I. for at erhverve Stadfæstelse paa Kong Hans's Gavebreve[5]); men hans hovedsagelige Forretning hos os var dog at være Universitetets Kvæstor, i det Matriklen udtrykkelig tilføjer, at han skulde oppebære Universitetets Indtægter, føre Bog over dem og aflægge Regnskab derfor[6]). Denne Angivelse yder i Særdeleshed Bevis for, at Embedet først oprettedes i det nævnte Aar, da den under en modsat Forudsætning vilde været aldeles overflødig. Det vedblev derefter at

---

[1]) Ovenf. S. 125. — 2) Scr. R. D. VIII. S. 360: Si vero casus aliquis in studio vestro emerserit, horum statutorum laqueis non innodatus, pro vestra industria humanis varietatibus curabitis obviare. — [3]) Thura p. 33. — [4]) C. 7. X. (1—38) Bulæus III. p. 23. Thurot p. 11; jfr. Addit. p. 1. — [5]) Verlauff S. 32. — [6]) Thura S. 28.

existere i det ældste Universitets Tid[1], men forsvinder med dettes Undergang, hvorfor vi indskrænke os til at omtale det her.

3) Kongregationen beskikkede og konstituerede end videre Indehaverne af de forskjellige akademiske Embeder og Bestillinger. Denne Ret hjemledes den ved Statutterne og findes ogsaa øvet i Praxis. Den sidste Søndag i Septbr. Aar 1520 valgte Forsamlingen saaledes en Notarius, der tillige konstitueredes som Pedel under den antagne Pedels Forfald[2], og i Særdeleshed var det dens regelmæssige Opgave at vælge Universitetets Rektor, dog ikke paa samme Maade som de andre Embedsmænd, men ved indirekte Valg, i det der til dette Øjemed deputeredes 4, en af hvert Fakultet, som benævntes intrantes, fordi Rektorvalget var ordnet saaledes, at de vælgende, efter at have aflagt den foreskrevne Ed[3], gik ind i et aflukket Rum (conclave), som de ikke maatte forlade, inden Valget var sket. Denne Valgmaade indførtes ved Pariser Universitetet i Aaret 1280 efter den i 1274 angaaende Pavevalget givne Regels Forbillede[4]. Et Spørgsmaal er det imidlertid, om Statutternes Forskrift i denne som i andre Henseender er bleven overholdt. Af Matriklen fremgaar i hvert Fald, at man ikke strængt har holdt sig Reglen om Antallet efterrettelig; thi vel findes Rektor i 1491, 97, 98 og 1515 valgt af 4, men i Aaret 1501 synes der at have været flere Vælgere, medens der i 1502 og 1520 kun findes 3 saadanne udtrykkelig nævnte[5]. Heller ikke synes man at have respekteret Forskriften om samtlige Fakulteters Repræsentation ved Valget; thi den sidstnævnte Gang findes Rektor valgt af lutter Teologer, nemlig Dr. theol. Peder Skotte, Lector theol. Povl Helgesen og Baccal. theol. Mathias Petersen.

4) Kongregationen ordnede endelig ogsaa Lærervirksomhedens Udøvelse ved Universitetet. Doktorer og Magistre havde vel en almindelig Adgang til, ved at lade sig indskrive og optage som Medlemmer i det vedkommende Fakultet, at erhverve jus docendi[6], men ugraduerede Personer saa vel som Bakkalavrer maatte have Kongregationens Tilladelse til at holde Forelæsninger[7]. Dens Pligt var det dernæst at drage Omsorg for, at der, saa vidt muligt, holdtes Forelæsninger i de forskjellige Fag ved Universitetet, og til dette Øjemed havde den at antage de fornødne Lærere. Derfor siger Kong Hans i sit Gavebrev af 24. Jan. 1492, at Universitetet skal skikke den Doktor til at læse in jure canonico, som bedst bekvem og nyttig er dertil[8]. Ligeledes berettes i Matriklen om Antagelsen af Th. Alame fra Skotland til at læse i det filosofiske Fakultet og af Mag. Johannes Cusanus til at læse bl. a. over Slægtskabs- og Svogerskabs-Forhold samt over Mnemoteknik[9]. I Reglen valgte Universitetet frit, men undertiden gjorde dog Kansleren saa vel som Kongen deres Indflydelse gjældende[10]. Lønningen af vedkommende Docenter fore-

[1]) Verlauff S. 79. — [2]) Thura S. 33—34. — [3]) Statutt. Art. 3 med Note. — [4]) Bulæus III. S. 573. — [5]) Thura S. 27, 31. — [6]) Statutt. Art. 33. — [7]) Verlauff S. 71 Note r. Scr. R. D. VIII. S. 355. — [8]) Verlauff S. 83. — [9]) Thura S. 33, 37. — [10]) Vinding p. 61.

gik paa den Maade, at der kontraheredes med dem om visse bestemte Forelæsninger, for hvilke de skulde oppebære en bestemt Indtægt. Saaledes se vi, at Kr. Torkelsen fra Mors i 1530 faar Indtægten af Sæby Kirke for en Forelæsning i Teologi og to Forelæsninger i de skjønne Videnskaber; M. Thomas fra Skotland faar derimod Faxe Kirke og 15 Mark af Huslejepengene for to Forelæsninger; M. Michaelis faar 20 Mark, og M. Torben lige saa meget af Eggitslev Kirke[1]). Selvfølgelig maatte der finde en retlig Indskrænkning i Fordelingsfriheden Sted som Følge af de fundatsmæssige Forskrifter, der, som f. Ex. Kong Hans's Gavebrev, henlagde visse Indtægter til bestemte Docenter, men disse bleve dog i Tidens Løb til en vis Grad tilsidesatte. Kong Hans's Bestemmelser hævdes saaledes vel endnu i Aaret 1505 baade for Faxe og Sæby Kirkers Vedkommende; men i 1530 er Indtægten af den førstnævnte aldeles unddraget sin fundatsmæssige Bestemmelse, og om Indtægten af Sæby Kirke gjælder i alt Fald til Dels det samme. Dette er saa meget mærkeligere, som Fastsættelsen af de enkelte Professorators og Professorers Lønning ikke var overladt Kongregationen alene, men regelmæssig skete af Kansleren og Kongregationen i Forening[2]), saaledes at Ordningen deraf vel i alle Tilfælde skete med Lærerkollegiets Samtykke, men Kansleren dog var den, der formelt fremtraadte som Ordneren. Det er let forklarligt, at og hvorfor Kollegiets Medlemmer ikke overlodes til sig selv ved Forhandlingen om et saa delikat Punkt. Her trængtes der til den overordnede Myndigheds Indgriben for at afværge uendelig Strid.

5) Afset fra Kanslerens Medvirkning paa det lige foran berørte Punkt finde vi i øvrigt ikke omtalt nogen Indgriben fra hans Side i Universitetets økonomiske Forvaltning. Tvært imod optræder Rektor med Doctores, Magistri samt menige Læremestre o. s. v. overalt som Universitetets Repræsentant i økonomiske Forhold baade ved velgjørende og bebyrdende Retshandler[3]). Det sidst citerede Exempel viser derhos, at Universitetet ansaa sig for beføjet ikke blot til at bortleje og bortfæste, men ogsaa til at mageskifte Universitetets Kjøbstadejendomme; derimod findes intet Exempel paa, at det har omsat Ejendomme i Penge, medens omvendt legerede Penge findes anvendte til Indkjøb af en Ejendom[4]). At Kongregationen fra Aar 1505 lod Detaillen af den økonomiske Forvaltning besørge ved en Syndikus, er alt omtalt.

2) Rektor og Dekanerne.

Medens Kongregationen udgjorde Universitetets øverste korporative Myndighed, hvis Stilling og Kompetence var analog med den, Statens Lovgivningsmagt indtager, bestod inden for den endnu et snævrere Kollegium, dannet af Rektor og de fire Dekaner, hvilke et vist Indgreb af administrative Anliggender var underlagt; i Særdeleshed udøvede saa-

[1]) Thura S. 43. — [2]) Thura S. 28, 43; ovfr. S. 126. — [3]) Verlauff S. 89, 90, 91. Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Klostre Tillæg S. 73. — [4]) Samme Steds S. 126.

ledes Dekanerne i Forening med Rektor den disciplinære Straffemyndighed over Universitetets Medlemmer [1]), medens den ordinære Domsmyndighed, som tidligere bemærket, tilkom Konservatorerne. Ligeledes have vi oven for set, hvorledes Rektor eventuelt maatte raadspørge Dekanerne ved Forsamlingernes Indkaldelse; end videre maatte ingen Pedel rejse mere end 3 Dage bort fra Byen, forinden Rektors og Dekanernes Samtykke var indhentet; fremdeles designerede disse i Forening de Personer, som skulde udføre Universitetets Forretninger, ligesom Dekanerne ogsaa vare pligtige til at indfinde sig efter Anmodning, naar Rektor behøvede dem til Varetagelse af Universitetets Anliggender [2]). I det hele taget kan det derfor vist nok siges, at uden for Samlingerne Universitetet i alle vigtigere Sager repræsenteredes ikke af Rektor alene, men af ham i Forbindelse med Dekanerne. Efter Omstændighederne behøvede dog kun en enkelt af disse at være til Stede [2]); men omvendt udkrævedes ved visse Lejligheder ogsaa andres Nærværelse. Saaledes skulde den afgaaede Rektor i Følge Statutternes Art. 18 aflægge Regnskab for den ny i Forening med de 4 Dekaner og andre tilkaldte Lærere (regentibus).

§ 34.

A. De kollegiale Organer II. efter 1537.

1) Konsistorium.

I den første Tid efter Universitetets Fornyelse findes vel endnu brugt Betegnelsen congregatio eller convocatio om det akademiske Raads Forsamling [3]), men snart fremkomme ny Benævnelser. Den 4. Maj 1563 findes saaledes talt om senatus universitatis [4]) eller senere senatus academicus [5]), hvilket Udtryk endnu benyttes i de akademiske Borgerbreve, der intimeres, „Rector universitatis cum senatu academico“. Konsistorium nævnes alt den 27. Maj 1547 [6]); den 4. Maj 1566 findes talt om consistoriales [7]) og den 19. Juni 1563 om domus consistorii [8]). I Lovgivningen indføres Ordet ved Prins Kristian V.s Brev 17. Decbr. 1625, der er rettet til consistorium theologicum, Rskr. 3. Juli 1662, hvorefter Konsistorium skulde forblive komplet, og 26. Apr. 1665, hvorved Ærkebisp Dr. Hans Svane forordnedes til Præsident udi Consistorio. Fundatsen 31. Marts 1732 §§ 8, 21, 24 m. fl., jfr. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. I § 19 og Kdgj. 18. Septbr. 1850, gjør dernæst Udtrykket til den egentlige fundatsmæssige Benævnelse paa det derved betegnede Kollegium, og Medlemmerne deraf kaldes Professores consistoriales [9]), i det den ældre Benævnelse: Assessores in collegio consistoriali, som opkom efter Enevældens Indførelse [10]), i senere Tider er gaaet af Brug.

Begge de ovennævnte Betegnelser, senatus og consistorium, skrive

---

[1]) Statutt. Artt. 23 og 42. — [2]) Statutt. Art. 31. — [3]) Kirkeh. Saml. III. S. 5, 18. — [4]) Samme Steds III. S. 14. — [5]) Jfr. f. Ex. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. V § 5. Instr. 8. Maj 1801 § 2 m. fl. — [6]) Rørdam IV. S. 27. — [7]) Kirkeh. Saml. III. S. 15. — [8]) Rørdam IV. S. 188; jfr. II. S. 70. Kirheh. Saml. III. S. 35. — [9]) Fundats 7. Maj 1788 Kap. VIII § 5. — [10]) Jfr. f. Ex. Aab. Brev 18. Febr. 1679.

sig oprindelig fra den romerske Stats-Ret. Senatet eller de ældres Forsamling var Betegnelsen for Statsraadet i Republikkens Tid. Konsistorium er overhovedet locus, ubi consistitur, og kan derfor betyde forskjellige Ting, saa som en Ventesal, det kejserlige Forgemak, Stuen, hvor det kejserlige Raad samledes, ventende Kejserens Ankomst, og endelig selve det kejserlige Raad[1]). Gjennem en lignende Udvikling, som den foran berørte, er Ordet imidlertid ogsaa meget tidlig naaet til at blive en Betegnelse for det biskoppelige og senere for det pavelige Raad[2]). Efter Reformationen bruges det som almindelig Betegnelse for de af Landsherrerne indsatte blandede Organer for de kirkelige Anliggenders Styrelse, som vare i Besiddelse af en dømmende Myndighed, i Særdeleshed i Ægteskabssager[3]), og om den Slags Domstole bruges Ordet hovedsagelig ogsaa hos os[4]), navnlig i D. L. 3—16—15—2 Nr. 1, 5. En almindelig Betegnelse paa det akademiske Raad er Ordet ikke; thi afset fra vort eget have vi ikke kunnet konstatere dets Forekomst ved andre end ved de svenske Universiteter saa vel som ved Wiens[5]). Ved dette sidste blev det derhos fra først af brugt med særligt Hensyn til Lærerkollegiets dømmende Myndighed, og ved vort forekommer Benævnelsen ogsaa første Gang i Anledning af et Tilhold, givet Professor Jens Sinning den 27. Mai 1547, om inden tvende Solemærker at skille sig ved sin Hustru, quæ ex alio ante nuptias conceperat. Beslutningen derom siges nemlig at være fattet in consistorio publico[6]).

Spørge vi, fra hvilket Tidspunkt Konsistoriums Tilværelse kan dateres, da maa vi skjelne imellem dets faktiske og retlige Tilværelse. Fundatsen af 1539 kjender ikke noget til Benævnelsen og har heller ikke organiseret noget Kollegium, som i Væsen og Betydning svarer til det senere Konsistorium. Gjennem lange Tider førte dette derfor en aldeles fundatsstridig Tilværelse, hvilket en Jævnførelse af Forskrifterne i Fundatsen 1539 med den Tilstand, der senere faktisk uddannede sig, noksom vil godtgjøre.

Sammenligner man Bestemmelsen i de ældre Statutter med Forskriften i den nævnte Fundats, viser Forskjellen imellem begge i den her omhandlede Henseende sig hovedsagelig deri, at Statutterne fortrinsvis fremhæve Lærerforsamlingen og kun tildele Rektor med Dekanerne en mere underordnet Rolle, medens Fundatsen derimod ubetinget stiller Rektor og Dekanerne i Forgrunden. Den samme Tendens fremtræder allerede i Ordo lectionum af 1537, hvor Skolens Styrelse siges at være betroet Rektor og Dekanerne. I Følge Fundatsen repræsentere disse

---

[1]) Du Cange Glossar s. v. Consistorium. Olaj Borrichii: Cogitationes de variis linguæ Latinæ aetatibus S. 73. — [2]) Jfr. Richter: Kirchenrecht 5te Ausgabe § 126. — [3]) Anf. V. § 159. — [4]) C. A. 31. Novbr. 1631: Efterdi Sagen er en Ægteskabssag, ville vi have den henvist til Odense Konsistorium, hvor Sagen sket er. Kgbrev 4. Avg. 1660 til Hans Svane om at konvocere Konsistorium mellem Sivert Halvorsen og hans Hustru (Sj. Tegn.). — [5]) Geschichte der Universität Wien I. S. 114—15; jfr. Meiners III. S. 77. Annerstedt: Upsala Universitets Historia I. S. 123—24. Weibull: Lunds Universitets Historia I. S. 249. — [6]) Rørdam IV. 27.

Universitetet ved Andragender til Kongen[1]) og føre Tilsyn med Forelæsningerne[2]), Professoraterne[3]) og Fakulteterne[4]) saa vel som med Universitetets Økonomi[5]), hvorhos de bortgive Stipendier og ikke blot udøve en disciplinær Strafferet over Professorer og Studenter[7]), men ydermere ere udelukkende Indehavere af al den dømmende Myndighed, som det er overdraget det akademiske Samfund at udøve[8]). Lærerforsamlingen ignoreres derimod saa godt som ganske af Fundatsen, men er dog ikke bleven helt borte. Ligesom Lektionskatalogen af 1537 erklærer, at dens Affattelse er paalagt Rektor og Dekaner i Forening med de andre Lærere, saaledes nævner ikke blot Fundatsen paa enkelte Steder Rektor og Professorer og udkræver til enkelte Foranstaltninger consensus totius scholæ[9]), men det samlede Lærerkollegiums Betydning gjør sig i Særdelesked gjældende ved Afgjørelsen af, hvem Beføjelsen til Loves Affattelse tilkommer. De Fundatsen vedføjede Statutter siges nemlig at være overrakte Kongen ikke af Rektor og Dekanerne, men af „Os elskelige Doctores og Magistri", hvilket ikke kan betyde andet end samtlige Universitets-Professorer; og naar Fundatsen tilføjer, at flere lignende kunne vedtages „a schola", da maa herved følgelig ogsaa menes Skolens samlede Lærerpersonel. Resultatet bliver altsaa, at vi efter Fundatsen fremdeles, som tidligere, af kollegiale Myndigheder havde 1) en Lærerforsamling, 2) Rektor og Dekaner. Den senere praktiske Udvikling ignorerer imidlertid efter selve Fundatsens Anvisning saa godt som ganske den førstnævnte, men nøjes dog paa den anden Side heller ikke med Rektor og Dekaner; tvært imod maa det antages, at disse strax have forstærket sig med de to andre Medlemmer af det teologiske Fakultet, hvilken Antagelse vi støtte paa den Kjendsgjerning, at samtlige teologiske Professorer i senere Tider ere Medlemmer af Konsistorium, uden at vi noget Steds finde en Beretning om deres Optagelse. Fra først af bestod saaledes Konsistorium af det teologiske Fakultets Medlemmer og Dekanerne for hvert af de andre Fakulteter; men denne Tilstand vedvarede ikke længe. I 1562 findes nemlig paa én Gang tre ny Professorer kaldte in senatum universitatis, nemlig den anden medicinske Professor og to af de filosofiske Professorer[10]), hvorefter man den 4. Maj 1566 gaar endnu et Skridt videre ved at tilkalde andre fire Filosoffer[11]). Dette synes de ældre Medlemmer af Raadet at have gjort ganske af egen Magtfuldkommenhed. I alt Fald paaberaabes ingen som helst højere Bemyndigelse, hverken Kongens eller Kanslerens Samtykke, og det er saaledes Praxis, der fra først af har skabt Konsistorium som en selvstændig ny Institution, der i sin formelle Sammensætning adskilte sig baade fra Kongregationen og fra Foreningen af Rektor og Dekaner, ligesom den i Henseende til sin Virksomhed forenede

---

[1]) Cragii Additam. p. 136. — [2]) p. 100—1. — [3]) p. 106. — [4]) p. 127. — [5]) p. 93. — [6]) p. 120—21. — [7]) p. 100, 126—27. — [8]) p. 123—24. — [9]) p. 94—95 jfr. p. 116: Publici ministri suscipiantur a rectore et omnibus professoribus. — [10]) Rørdam IV. 184. — [11]) Kirkeh. Saml. III. S. 14—15; jfr. A. C. 18de s. M.: consistoriales priores cum novis convenerunt.

begges Funktioner i sig, saa at Konsistorium lige indtil 18. Septbr. 1850 udgjorde det eneste kollegiale Organ for Universitetets Selvforvaltning.

Medlemsantallet fixeredes ved de ovennævnte Akter saaledes, at det bestod af 3 Teologer, 1 Jurist, 2 Medicinere, 6 Filosoffer. Efter at Kr. IV. under 10. Septbr. 1630 havde funderet et fjerde teologisk Professorat, blev ogsaa quartus theologus optaget i Konsistorium, efterdi Fundatsen udtrykkelig bestemte, at han „skulde nyde Sessionen hos de andre Teologer og lige Friheder og Portioner med de andre teologiske Professorer in distributione og andet uvisse[1])“. Saaledes naaede Konsistorium et Antal af 13 Medlemmer.

En Debat om Adgangen dertil opstod, da Rasmus Bartholin under 8. Juni 1657 udnævntes til tertius Professor medic. ord., hvorpaa under 18. Septbr. s. A. fulgte Udnævnelsen af P. Scavenius til secundus Prof. jur. I Henhold til den første Udnævnelse blev Bartholin af den daværende Rektor Jacob Knudsen uden videre tilkaldt til Konsistoriums Møder; men under Eftermanden Kr. Ostenfeldt blev Spørgsmaalet om hans Adgang dertil sat under Debat, i det Bartholin den 12. Septbr. s. A. beklagede sig over, at han nu nogle Gange ikke var bleven tilkaldt til Konsistoriums Møder. En lang Votering paafulgte, i hvilken Flertallet med Bispen i Spidsen ansaa det for ikke utilraadeligt, at samtlige Professorer vare membra consistorii, paa det de des bedre kunde blive drevne udi Universitets-Anliggender, dog at de ikke in distributionibus eller optionibus maatte præjudicere dem, som ordinarie plejede at være consistorii membra. Det blev da besluttet at koncipere nogle Artikler derom, hvorover hver Professor skulde afgive Betænkning, og naar Beslutning derom var fattet, skulde de andre Professorer, som vare uden for Konsistorium, opkaldes og høres, om de med de Konditioner for Fremtiden vilde søge Forsamlingen. Indtil denne endelige Ordning var tilvejebragt, besluttedes det derhos at give samtlige Professorer Adgang dertil[2]). I Overensstemmelse hermed bleve de alle indkaldte til et følgende Møde, hvor de dog ikke ses at have indfundet sig; men imidlertid paafulgte Scavenius's Udnævnelse, som indeholdt en udtrykkelig Reservation om, at fundationes, leges, statuta, consuetudines laudabiles, salvis omnium professorum etiam ipsius jure consulti primi juribus skulde være uviolerede og med denne Bevilling saa vel som med forrige, Dr. Erasmo Bartholini forundt, i alle Maader upræjudicerede. Denne Reservation var tilføjet efter Professorernes Memorial, der foranledigedes ved, at den kgl. Sekretær Erik Krag den 18. Septbr. havde henvendt sig til Rektor Ostenfeldt og i Anledning af Scavenius's Ansøgning[3]) begjæret at se Fundatsens Bestemmelser om det andet juridiske Professorat[4]). Den 3. Oktbr. bragte da Rektor paa

[1]) P. Spormands Votering i A. C. 17. Oktbr. 1657. — [2]) A. C. 12. Septbr. s. A.: Rektor voterer: Efterdi de fleste Vota samtykke, at han (E. Bartholin) kaldes tillige med de andre, som hidindtil ikke pleje at konvoceres, indtil Professores have indlagt deres udlovede Betænkning, da er jeg og i samme Mening. Og vil han komme ukaldet, skal han være velkommen. — [3]) Brun: Det store kgl. Biblioteks Stiftelse S. 77. — [4]) Memorial 19. Septbr. s. A. i Kopi B. Fol. 141.

ny Sagen for i Konsistorium, efter at han den foregaaende Dag havde omsendt en Seddel, saa lydende:

Eftersom paa consistorio for nogen Tid siden er bleven forafskediget, at de af dnis professoribus, som ej pleje at kaldes til Konsistorium, samtlig skulde imidlertid kaldes dertil, indtil Dni. consistoriales havde givet deres Betænkning fra sig om den Forandring, som med Dni. Dr. Er. Bartholini og de andre professorum Sæde in consistorio da var betænkt at skulle foretages, hvilket og in subsequentibus consistoriis af mig er bleven efterkommet, indtil nu Hs. kgl. Majestæt Vor allernaadigste Herre udi sit Brev, som sidste consistorii Dag blev læst og her copialiter medskikkes, sligt fuldkommentlig har decideret, i det der i expresse mentioneres, at consuetudines laudabiles skal blive uviolerede og upræjudicerede; saa tør jeg mig ikke understaa imod slig kgl. udtrykte Anordning noget at gjøre imod consuetudines laudabiles, ej heller paa den anden Side uden Dom. collegarum Viden og Betænkende professores, som ej efter consuetudines pleje at have sedem in consistorio, at forbigaa. Er derfor af mine højtærede Collegis paa det tjenstvilligste begjærende, at de mig deres korte Betænkning herudi skriftlig ville kommunicere, paa det jeg uden Forseelse kunde rette mig derudi in indictione crastini consistorii".

De korte Betænkninger udebleve imidlertid; men Sagen gav Anledning til en fortsat baade skriftlig og mundtlig Votering, der resumeredes af Rektor i Mødet den 28. Novbr. paa følgende Maade:

Eftersom kgl. Majestæts expresse Decision endog paa Doktor E. Bartholini Person i denne Sag er udgangen, ingen Forandring med hans Vokation at skulle ske, men fundationes, leges, statuta, consuetudines laudabiles at forblive uviolerede og upræjudicerede; ikke heller befindes nogen, som ej har haft stipendium ordinarium af Universitetet, at have haft sedem ordinariam in consistorio, han og ratione stipendii, som han hoc tempore nyder, er sekluderet fra Del i Distributsen, som af Rektor aarlig som pars stipendii til reliquos professores efter Fundatsen distribueres; og i Fremtiden vilde give Aarsag til videre mod constitutiones academicas stridende Konsekvenser; og endelig, eftersom dominorum consistorialium plura vota sig paa højstbemeldte kgl. Majestæts naadige Reskript fundere og ej tør understaa sig, saadan Forandring at bevilge uden[1] højeste Øvrigheds ny og særdeles Dispensation: da tør jeg ej heller mig nogenlunde understaa saadan Forandring imod kgl. Maj.s expresse Vilje og rescriptum at bevilge eller samtykke, eftersom jeg for Herrens Alter har svoret med rakte Fingre paa de kongelige Sceptre, intet at gjøre eller lade mod kongelige Fundatser, constitutiones og consuetudines academicas. Men for Enighed at beholde, dersom Dr. Erasmus Bartholinus vil komme paa Konsistorium, naar han more majorum bliver kaldet tillige med samtlige Professoribus, skal han være velkommen efter decretum consistorii den 12. Septbr. næst forleden[2]).

[1]) I Protokollen læses ved en Skrivfejl „under". — [2]) Den sidste Bemærkning

Voteringen resumeres saaledes i Besvarelsen af Spørgsmaalet om Bartholins Adgang til Konsistorium; den almindelige Kvæstion om andre Professorers Adgang dertil forbigaas derimod med Tavshed, og vi finde den heller ikke rejst senere. For Bartholins Vedkommende blev Beslutningen derhos ikke exekveret, som Rektor selv beretter[1]); men han vedblev faktisk at kaldes til Konsistoriums Møder, indtil han ved Skr. 4. Oktbr. 1659 selv bad sig fritaget i alle Sager, som ikke vedkom Pædagogernes Bestilling.

I Betragtning af Voteringen i forannævnte Sag kunde det synes noget forunderligt, at P. Scavenius, efter at have disputeret pro munere til Professorernes Tilfredshed og være kaldet til Professionen med Kanslerens Samtykke[2]), den 5. Decbr. 1657 blev opkaldet for more majorum at præstere juramentum pro professione og derpaa uden mindste Indvending fra 4. Febr. 1658, giver regelmæssig Møde i Konsistorium. Vel var han, som ogsaa Kongebrevet 18 Septbr. 1657 udtrykkelig fremhæver, i Forvejen kaldet til professionem mathematicam[3]); men denne Kaldelse har i hvert Fald ikke givet ham Adgang til Konsistorium. Grunden til den forskjellige Behandling kan derfor næppe være anden end den, at det andet juridiske Professorat var et fundatsmæssigt[4]), hvilket det tredje medicinske ikke var. I Overensstemmelse hermed faar heller ikke tertius prof. jur. som saadan Adgang til Konsistorium[5]), hvorimod han senere tager Sæde som secundus[6]). Reglen om Adgangen til Konsistorium før 1732 kan derfor i Almindelighed udtrykkes paa den Maade, at samtlige normerede Professorer i de højere Fakulteter og 6 Professorer i det filosofiske Fakultet vare Medlemmer deraf. Men herved er dog at mærke, at Juris consultus secundus i et Par Tilfælde alt forinden var adgangsberettiget som Medlem af det filosofiske Fakultet. Dette tør vel i Følge foranførte ikke paastaas om Scavenius, og heller ikke om den senere Prof. juris regius Dr. Henrik Weghorst[7]), men gjælder derimod baade om P. Resen og om C. Bornemann.

---

er noget uklar, da Beslutningen den 12. Septbr. netop gik ud paa, at Bartholin skulde være velkommen, ogsaa naar han kom ukaldet. — [1]) A. C. 5. Juni 1658. — [2]) Brun S. 77—78. — [3]) A. C. 9. Maj 1655: Petri Scavenii Vokationsbrev til den (efter Dr. O. Vorms Død) vacerende Profession blev læst og samtykt at udskikkes til ham (han var nemlig den Gang paa Udenlandsrejse med Kanslerens Søn), jfr. A. C. 2. Maj s. A., Brun S. 75—76. — [4]) Cragii Additam. III. p. 103—4, A. C. 19. Septbr. 1657. — [5]) Kgbr. 14. Juni 1658 om P. Resens Udnævnelse dertil (Sj. Tegn.), jfr. Kgbr. 25. Novbr. 1657 om, at han i afg. Mester Søren Pedersens Sted skulde være Prof. ethices (Sj. Tegn.). Kaldsbrev 23. Marts 1667 for Cosmus Bornemann som tert. jur. cons. (Sj. Reg.). — [6]) Kaldsbrev 28. Marts 1662 (Sj. Reg.) for Peder Resen som sec. prof. jur. i Dr. P. Scavenius's Sted; indtil videre skal han være prof. ethices. A. C. 31. Jan. 1667: P. Resen begjærer i Henhold til fremlagt Kgbrev Sæde og Stemme i Konsistorium som sec. prof. jur.; han efterfølges den 18. Juli 1685 af C. Bornemann, † den 8. Septbr. 1692, der igjen efterfølges af Kristian Reitzer, som tager Sæde i Konsistorium den 16. Septbr. 1692. — [7]) Kaldsbrev 21. Jan. 1693 for Dr. H. V. til at være regius prof. jur. og designatus prof. philos. Da han alt har Løn ved det kgl. Akademi, nyder han ingen ved Universitetet, indtil en Profession bliver lovlig ledig. Imidlertid ascenderer han in fac. phil. efter senium.

Deres Udnævnelse til I. C. II. medførte derfor kun en Forandring i Henseende til Sæde og Stemme inden for Fakulteterne[1]); men det samlede Medlemsantal blev ikke forøget derved. Naar afses fra Notaren, om hvis Forhold senere skal tales, vare derfor Konsistoriums Medlemmer lige fra 1630 til 1732 regelmæssig 13 i Tallet, og det er følgelig en Uagtsomhed, naar Engelstoft[2]) paastaar, at der i 1679 fandtes 16 Consistoriales, hvoriblandt samtlige 10 Filosoffer. Til Bevis paa Urigtigheden af denne Paastand skulle vi blot henvise til Udkastet af 1691, som bestemmer: Rector universitatis skal præsidere udi consistorio, og med ham skulle sidde i Retten de andre Assessores udi consistorio, som ere tolv, nemlig Superintendenten over Sjællands Stift og de tre andre Teologer, Jurisconsultus, to Medici og de sex øverste Philosophi. End videre erklærer Prof. jur. Kr. Reitzer[3]) i sin Indberetning[4]) til en unavngiven Excellence, som uden Tvivl er D. Vibe, at der fundatsmæssig ved Universitetet bør være 17 Professorer, af hvilke de 13 ældste og øverste have Sæde i Konsistorium, men de øvrige 4 ikke; og ved en Fordeling af Oldensvin mellem Professorerne den 21. Novbr. 1724[5]) findes endnu omtalt saa vel de 13 consistoriales som de 6 consistoriales i det filosofiske Fakultet. I Følge Fundats 13. Marts 1732 bestod den normale Lærerbesætning af 15 Professorer, som alle fik Sæde i Konsistorium[6]); men efter Praxis vare dog just ikke altid de i Fdts.s § 4 nævnte Fag repræsenterede i samme, hvilket var en Følge af det indtil 1788 herskende System med Udnævnelse af professores designati, i Følge hvilket der beskikkedes en Række Professorer i det filosofiske Fakultet til at ascendere efter senium, hvorved det meget godt kunde hændes, at den ældste, som indtraadte, var beskikket til at docere en ganske anden Videnskab end Formanden[7]). Extraordinært blev der derhos Tid efter anden forundt en professor designatus Sæde i Konsistorium, dog uden Adgang til Emolumenta, forinden hans Tur kom[8]). Hvorledes en Udnævnelse til Prof. juris ordinarius skulde forstaas, var ogsaa i dette Tidsrum tvivlsomt. Spørgsmaalet ventileredes, da Prof. Obelitz udnævntes dertil under 2. Marts 1759[9]); men han fik dog først Adgang den 22. Maj 1765[10]). Efter Prof. Jansons Udnævnelse til Prof. ordinarius maatte ogsaa Adgangen til Konsistorium først aabnes ham ved en kgl. Kabinetsordre, hvori Kongen udtalte sin Forundring over Nægtelsen, da

[1]) Votering i A. C. 6. Febr. 1667; jfr. Rskr. 26. Septbr. 1695. — [2]) Annaler 1811 2. S. 30. — [3]) Se S. 199 Note 6. — [4]) Tillæg. — [5]) A. C. s. D. — [6]) Fdts. § 8, jfr. §§ 1—4. — [7]) Jfr. Indlæggene i Sagen ang. Professorerne Kall og Risbrigh's Adgang til Konsistorium i Kopi Bog 1775—82 S. 34 og 67—71. — [8]) A. C. 13. Marts 1723: Læst Kgbr. om, at Th. Bartholin, som nu skal være Secretarius, maa tillige have Sæde og Stemme in consistorio, dog uden Emolumenta; Kgbr. 16. Oktbr. 1743, at Møllmann og Stampe skulde have Sæde i Konsistorium (Kopi B.). Andre ældre Exempler omtales i Voterings-Protokol 1758—62 S. 85—86. Rskr. 5. Jan. 1770 (Kr. F. Rottbøll) Kopi B. s. A. Nr. 382; 15. Novbr. 1780 (N. C. Kall) Kopi B. s. A. Nr. 930. Rskr. 12. Oktbr. 1787 (J. Vøldike) Kopi B. — [9]) A. C. 25. Apr. 1759: Læst Patr.s Skr., om Prof. Obelitz, som nylig er bleven Prof. jur. ordin. i det jurid. Fakultet, skal have Sæde in consistorio; Votering med K. Anchers Votum i Vot. Prot. s. A. S. 82—94. Konsist. Skr. 30. Apr. 1759 (Kopi B.). — [10]) A. C. s. D.

Udnævnelsens Ord tilkjendegave hans Berettigelse dertil [1]). Ligeledes kan mærkes, at Prof. Sahl, hvis Udnævnelse simpelt hen lød paa, at han skulde være Prof. linguæ Græcæ, introduceredes i Konsistorium den 21. April 1781 i Henhold til et conclusum consistorii, fordi Kongen havde erklæret, at det vel blev fornødent, at han fik Sæde og Stemme i Konsistorium [2]).

Fundats 7. Maj 1788 Kap. I § 19 normerede det samme Antal ordinære Professorer og gav ogsaa dem alle fremdeles Sæde og Stemme i Konsistorium, dog med Undtagelse af Bispen, som dertil ikke havde Lejlighed. De daværende extraordinære Medlemmer beholdt deres Sæde, men ny skulde ikke udnævnes. Reskr. 18. Juli 1817 forhøjede Antallet saaledes, at Konsistorium kom til at bestaa af 3 teologiske, 3 juridiske, 3 medicinske og desuden 7 filosofiske Professorer i de i Reskr.s § 2 nævnte Fag. Ved det kirurgiske Akademis Indlemmelse forhøjedes Antallet til 17 [3]); men Kdgj. 18. Septbr. 1850 § 3 a nedsatte det atter til 16.

Naar undtages de extraordinære, der særlig bekikkedes af Kongen, indtraadte Medlemmerne før 1817 eo ipso ved Tiltrædelsen af vedkommende Professorat. I Tiden før 1788 foregik dog ordentligvis ingen aktuel, men kun en eventuel Udnævnelse dertil med efterfølgende Ascension in locum professoris consistorialis. En saadan Oprykning fandt i ældre Tid Sted endogsaa i Henseende til ordinære Professorer inden for det filosofiske Fakultet, i det Pædagogerne og andre extraconsistoriales ved Embedsledighed toge Plads inter sex ordinarios og derved bleve Medlemmer af Konsistorium [4]). Da ved Fundatsen 1732 samtlige ordinære Professorer i det filosofiske Fakultet bleve Medlemmer af Konsistorium, bortfaldt imidlertid denne særlige Oprykningsret; men foruden den fandt gjennem lange Tider en almindelig Oprykningsret Sted, for saa vidt som Udnævnelsen, hvad der fra Tiden omkring 1660 var det almindelige, hjemlede den udnævnte en Ret til at ascendere i et vist Fakultet. Oprykningen kunde derfor finde Sted i alle Fakulteter, ogsaa i de højere. Var saaledes en Person udnævnt til tertius prof. juris ord. eller quartus professor med. ord., rykkede han ved Formandens Afgang uden videre op til at blive henholdsvis tertius, secundus og primus [5]) og indtraadte ved Opnaaelsen af en fundatsmæssig Plads i Konsistorium [6]).

---

[1]) Ovfr. S. 170. — [2]) A. C. 16. Marts 1781: Sluttet, at de Ord i Kancelliets Brev, at Kongen har tilkjendegivet, at det vel bliver fornødent, at Prof. Sahl faar Sæde og Stemme i Consistorio, maa forstaas som en Tilkjendegivelse af Kongens Mening (og) Vilje, og altsaa Prof. Sahl af Pro-Rectore paa sædvanlig Maade introduceres i det første Consistorio, hvilket tilkjendegives Prof. Sahl ved et Brev. — [3]) Selmer: Aarbog 1841 S. 12. — [4]) A. C. 18. Juli 1685: Tog jeg, Kasper Bartholin, Sæde inter sex ordinarios. 19. Novbr. 1695 m. fl. — [5]) A. C. 6. Avg. 1661: Dr. Scavenius som juris consultus secundus sukcederer primo in professionem efter reliquarum facultatum praxin. Kgbrev. 9. Oktbr. 1665: Dr. Villum Vorm skal antages for quartus prof. med. ordin. og efter senium sukcedere og ascendere, naar nogen Plads udi samme Fakultet vorder ledig. — [6]) Jfr. Kr. Reitzers Beretning; Tillæg.

Efter at Kongen havde begyndt at licentiere Professorerne fra deres akademiske Forretninger[1]), bestemte derhos Reskr. 3. Juli 1662, at extraconsistoriales skulde rykke op, ikke blot naar en consistorialis afgik, men ogsaa, naar han fritoges for akademiske Arbejder, saaledes at Eftermanden ikke blot skulde supplere hans Sæde og Stemme, men ogsaa nyde hans Emolumenta. En Undtagelse gjordes dog til Fordel for Os elskelige Dr. Hans Svane og senere for adskillige andre[2]).

Fra 1788, da Fremgangsmaaden med Udnævnelse af professores designati ophørte[3]), indtil 1817 indtraadte en Person altid i Henhold til en aktuel Udnævnelse til professor ordinarius. I Følge Reskr. 18. Juli 1817 skete Indtrædelsen derimod efter Anciennetet inden for vedkommende Fakultet, dog kun efter særlig kongelig Udnævnelse. Nu sker Indtrædelsen efter Bkgj. 18. Septbr. 1850 dels i Følge Anciennetet, i det de tre ældste Medlemmer af det filosofiske og 2 af hvert af de andre Fakulteter indtræde uden særlig kongelig Udnævnelse, dels i Følge Valg, i det de 5 øvrige vælges af den akademiske Lærerforsamling blandt samtlige normerede Professorer uden Hensyn til Fakultet for 5 Aar ad Gangen paa den i Kdgj.s § 3 a og c foreskrevne Maade, hvorved kun er at mærke, at, da de ordentlige Lærerforsamlinger ikke holdes, Valget altid bliver at foretage af en overordentlig.

Om Tilkaldelse af uden for staaende Personer, der kunne overvære Møderne og deltage i Forhandlingerne, men uden Stemmeret, kan efterses Kdgj. 18. Septbr. 1850 § 8.

Naar Adgang til Konsistorium var aabnet en Professor, og han ikke alt f. Ex. som Notarius var til Stede, lod Rektor ham i ældre Tid tilsige til Møde ved Pedellen[4]), men senere blev han formelig „introduceret“[5]). En saadan formelig Introduktion finder endnu Sted, i det ethvert nyt Medlem afhentes af Rektor i Ekvipage og indføres af ham i Forsamlingsværelset, hvor, efter Hilsen og Svar, Velkomstbægeret tømmes[6]). Om Edsaflæggelsen, Forpligtelsen paa den Avgsburgske Konfession samt Underskriften paa constitutiones et statuta, der ikke altid og udelukkende var knyttet til Indtrædelsen i Konsistorium, vil blive talt neden for i Afsnittet om Lærernes Udnævnelse.

Om Benævnelsen af Konsistoriums Medlemmer som Professores consistoriales, Assessores in collegio consistoriali er alt talt oven for. Sædvansmæssig finde vi dem ogsaa fra gammel Tid benævnte Proff. ordinarii i Modsætning til extrordinarii[7]), men saaledes, at dette Udtryk dog

---

[1]) Kgbrev. 20. Avg. 1660 om, at M. Jacob Fincke maa nyde jus professoris emeriti. — [2]) Bevill. 31. Maj 1680 for Præsident Peter Resen til at beholde sine decimas, Distributs og alt andet uvist, som in academia falder, og akkordere med den nærmeste Prof. in consistorio om at overtage hans partes. — [3]) Fundats 7. Maj 1788 Kap. I § 17, jfr. Rskr. 12. Septbr. 1788. — [4]) A. C. 17. Juli 1686: Mag. Hector Gotfried Masius. — [5]) A. C. 22. Maj 1765: Prof. Obelitz introduceres; 27. Apr. 1781: Prof. Sahl ligesaa. — [6]) Dette Bæger er skjænket af Prof. Schumacher, efter at Kong Jakobs Pokal, hvis Levninger findes paa oldnordisk Museum, var bleven ødelagt ved Branden 1807; jfr. Engelstoft og Verlauff S. 75 Note g. — [7]) A. C. 21. Novbr. 1646: Kansleren vil, at de extraordinære Filosoffer ogsaa skulle disputere.

ogsaa kunde omfatte samtlige normerede Professorer[1]) saa vel som dem, der særlig af Kongen udnævntes dertil[2]). Den egentlige legale Betegnelse for Konsistoriums Medlemmer blev det først ved Resol. 18 Avg. 1817 § 10 og ophørte atter at være det ved Kdg. 18. Septbr. 1850 § 4 a, hvorefter Betegnelsen ordinarii nu anvendes paa samtlige i normerede Pladser ansatte Professorer.

Da Professorerne fra gammel Tid ikke henregnedes til de kongelige Betjente, bleve heller ikke Konsistoriums Medlemmer delagtige i de Privilegier, som under 23. Novbr. 1661 meddeltes hine; i Særdeleshed vare de ikke i Besiddelse af nogen Rang. Derfor kunde det hænde, at de akademiske Fædre ved festlige Lejligheder maatte overlade Fortrinet til unge Embedsmænd, der for kort siden havde hørt Forelæsninger hos dem. Da saaledes ved et Bryllup paa Bryggernes Lavgshus to Professorer[3]) havde maattet overlade Fordansen til to unge Sekretærer, Scheler og Luxdorph, undlode de ikke at henvende sig til Griffenfeldt med Andragende om, at der maatte forundes dem Rang[4]); men han svarede derpaa med et smukt motiveret Afslag[5]). Først ved Aab. Brev 18. Febr. 1679 bleve Konsistoriums Medlemmer gjorte delagtige i de kongelige Betjentes Privilegier og erholdt Rang næst efter Assessorerne i Kancellikollegium. Samme Rang blev derhos jævnlig ogsaa tillagt extraconsistoriales[6]). Til Refusion for, hvis af publico blev udgiven i Kancelligebyr for dette aabne Brev, paalagdes der ved conclusum consistorii 8. Novbr. s. A. ethvert nyt Medlem en Afgift af 8 Dlr. til Fiscus[7]). Ved Reskr. 15. Marts 1717 bleve consistoriales i Rang satte lige med Konsistorial-Raader; men de øvrige Rangforordninger beskjæftige sig ikke særlig med dem, undtagen den sidste Kdgj. 20. Maj 1874, der tillægger consistoriales højere Rang end andre Professorer, nemlig i 3dje Klasse Nr. 3.

---

17. Maj 1651: Notarius skal være fri for at holde Oration ved Rektorgraden, men dog derfor ikke mere end andre extraordinarii agtes for ordinarius. 8. Juli 1682: Blev talt om at supplere Consist. efter V. Langes Død. Dr. Jacobæus ascenderer og bekommer Sted inter sex ordinarios philosophos. — [1]) A. C. 11. Apr. 1688: Oratio ved Graderne skal gaa paa Omgang efter Senium blandt de ti proff. philos. ordinarios. A. C. 2. Oktbr. 1689: Bevilget V. Lange Stude- og Offerpenge, som en af ordinariis philosophis. Lange tog først paa ny Sæde i Konsist. den 1. Juli 1682 i Henhold til en mundtlig Befaling fra Kongen gjennem Vicekansler Vind, jfr. A. C. s. D. — [2]) Ovfr. S. 197 og 99. — [3]) Thomas Bartholin og Vilhelm Vorm, af hvilke den første var 67, den anden 50 Aar gammel. — [4]) Pontoppidan: Annales IV. S. 591; Nyerup: Annaler S. 189—90. — [5]) I gode Mænd have ved Eders Fortjenester erhvervet nok af den Ære, I ere tjente med, og det baade inden- og udenlands. Den Hæder kan Kongen ikke forøge; og hvad mig angaar, ærer jeg Eder altid højere end andre, der have Rang og Tittel, men maa staa uden for, naar jeg lader Eder komme ind. Nogen anden Rang under og ønsker jeg Eder ikke og vil heller aldrig søge at hjælpe Eder derudi, da jeg forudser, at det vil vorde Universitetets Ruin. Blive I mere end det, I nu ere, ville I snart høre op at være det, I nu ere og bør være. — [6]) Kgbrev 4. Marts 1681, at Holger Jakobsen, prof. hist. et geographiæ, beskikkes til secundus anatomicus med Ascensionsret efter senium og med Rang som assessor in collegio consist. Kgbrev. 1. Novbr. s. A., at Povl Vinding skal overtage Dr. Mathias Jakobsens akadem. Forretninger paa Grund af hans Svagelighed og have Rang med assessores in collegio consist. Kgbr. 31. Marts 1683 af lign. Indhold med Hensyn til Dr. Jens Jakobsen. Kgbr. 10. Apr. 1688 med Hensyn til Jens Birkerod. — [7]) Jfr. Regnskab 1678—79: Kancelligebyr 120 Rd. Søren Vestesson for det at skrive med Lidser og Buddiker 20 Rd. Pergamentet, som var 100 Rd., forærede Kongen Professoribus.

Blandt de materielle Fordele, som have været forbundne med Sædet i Konsistorium, kan først mærkes Adgangen til at optere Konge- og Kirketiender [1], som alt før 1732 kun tilkom consistoriales. Kongetiender opteredes efter senium consistoriale, men Kirketienderne efter senium academico consistoriale [2]. Derimod opteredes Residenser og Huslejepenge før 1732 ogsaa af extraconsistoriales efter senium academicum. Denne Regel stemte utvivlsomt alt med det ældste conclusum angaaende Residenserne [3]; men i Aaret 1625 satte dog Prof. jur. C. Plum igjennem, at ved den Lejlighed en modsat Regel fulgtes. Dette foranledigede et udtrykkeligt conclusum, hvorved den ældre Vedtægt bekræftedes, hvilket fremgaar af et Indlæg fra Kr. Ostenfeldt i en Strid med Dr. Bartholin, saa lydende: Da Anno 1625, in Martio, var opkommen Tvist imellem D. Plumium, juris, og M. Petrum Gelstrupium, logicæ Professores, de optione residentiarum, og Mag. Gelstrupius, som var mange Aar ældre in academia end Dr. Plumius, efter lang Debat maatte afstaa den jus, som han prætenderede, da blev ad instantiam Dni D. Johannis Erasmi, den Tid pædagogi, af senatu academico gjort efterfølgende constitutio, som findes in libro constitutionum academicarum tit. 2, Nr. 3, dateret 24. Martii 1625, Rectore D^no^ Thoma Finchio: Senium ordinariorum et pædagogorum, naar det konkurrerer, da skal distingveres inter residentias et decimas, saa at in optione residentiarum major semper habenda sit ratio secundum fundationem ejus, qui diutius in academia docuerit, in optionibus decimarum ordinarius præfertur pædagogo [4]. Som det foran citerede Sted af A. C. [5] viser, gjaldt denne Regel endnu i 1676 og bekræftedes ved constitutio de residentiis 7. Juni 1679 [6], ligesom ogsaa Udkastet af 1691 forudsætter den. Efter 1732, da samtlige fundatsmæssige Professorer vare Medlemmer af Konsistorium, tilfaldt selvfølgelig ogsaa Retten til at optere Residenser udelukkende consistoriales, og det samme gjaldt efter Fundats 7. Maj 1788 Kap. VII § 9, ligesom Reglen bekræftedes ved Resol. 18. Juli 1817 § 4, jfr. Resol. 18. Apr. s. A., og ved Resol. 25. Novbr. 1836 § 8, jfr. den specielle Undtagelse i Resol. 14. Febr. 1823. Ved Kdgj. 18. Septbr. 1850 blev derimod med Forbehold af den de da værende consistoriales tilkommende Ret Adgangen til at optere

---

[1]) Rskr. 3. Juli 1662: nyde af de decimis, Distributs og alt andet, som in academia falder. — [2]) A. C. 19. Juni 1676: Blev sluttet, at in optione residentiarum skal agtes ratio senii academici; in optione decimarum ratio senii consistorialis; in optione templorum ratio senii academico-consistorialis. Senium academicum har den, som er først kaldet til Akademiet og først der har nydt Stipendium. Senium consistoriale har den, som først har votum in consistorio. Senium academico-consistoriale er, uaar tvende ere begge in consistorio, da haver den senium academico-consistoriale, som haver senium academicum, jfr. ovfr. S. 104. — [3]) Engelstoft: Ann. 1811 2. S. 23. — [4]) Konsist.s Kopibog 1656—63 F. 220; jfr. A. C. 12, 16; 24. Marts 1625: Og blev sluttet, at herom skal gjøres en Konstitution og subskriberes af alle Professores og siden skrives til de andre constitutiones de anno gratiæ, at alle novitii professores kan dem til Hobe underskrive. — [5]) I Annalerne S. 192 gjør Nyerup ikke blot Datoen 19. Juni 1676 til 19. Juli 1675, men endog senium academicum til senium consistoriale. — [6]) Engelstoft: Annaler 1811 2. S. 33.

Residenser og Huslejepenge aabnet samtlige i normerede Pladser ansatte Professorer; jfr. den hermed stemmende Lønningslov 25. Marts 1871 § 3.

Indtil 1850 vare ogsaa Eforierne over Universitetets Kollegier og Stipendier regelmæssig forbeholdte consistoriales, mellem hvilke de i alt Fald indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede skiftede efter en bestemt Vedtægt[1]) I Følge Bekgj. 18. Septbr. 1850 § 4 kunne derimod Legat-Eforier, Kirkeværge-Poster og desl. ogsaa varetages af extraconsistoriales, men Funktionerne som Rektor, inspectores quæsturæ og referendarius consistorii ere derimod fremdeles forbeholdte consistoriales[2]), ligesom de fremdeles have udelukkende Del i den saakaldte Distributs. Med Hensyn til dens Historie er at mærke, at den første Gang omtales den 23. Febr. 1564, da der efter omnium professorum Samtykke distribueredes inter professores, qui sunt in senatu, 50 Daler[3]). Dette maa dog ikke forstaas om en særlig Distributs til consistoriales, hvori Pædagogerne ikke havde Del; men Meningen er kun, at de 50 Rdlr. vare det Beløb af den samlede Distributs, som tilfaldt Konsistoriums Medlemmer og udbetaltes dem af Rektor, medens Pædagogerne fik deres tilsvarende Part udbetalt af Fogeden. Denne Opfattelses Rigtighed godtgjøres baade ved Fogedregnskaberne og ved Universitetets almindelige Regnskaber, i hvilke der lige indtil 1732 ikke omtales nogen særlig Distributs til consistoriales uden den, som endnu finder Sted den Dag i Dag, bestaaende i en fundatsmæssig Afgift, der erlægges til Konsistorium af de under sammes Forvaltning staaende Legat-Kapitaler. Den første Indtægt af denne Natur, som opføres i Rektors Regnskab, er ex donatione Walkendorphiana, som varierer i de forskjellige Aar og distribueres blandt de 13 consistoriales samt Notarius[4]). Derefter følger en Indtægt ex donatione Scheliana[5]) o. s. fr.

I Tiden fra 1732 indtil Korporas Ophør udgjorde denne Distributs selvfølgelig kun en Bestanddel af det større Beløb, der fordeltes mellem de fundatsmæssige Professorer; men efter Korporas Bortfald fik den igjen selvstændig Betydning. Om Beløbets nutidige Størrelse kan efterses Statsrevisionens Betænkning 1875—76 S. 132.

Enker efter Professores consistoriales nød fra gammel Tid en særlig Pension, som udbetaltes hvert Aars Paaske og beløb sig for hver til $1^{2}/_{3}$ Td. Rug og 4 Td. Byg efter Kapitelstaxt samt 17 Rdlr. 18 Sk. i Penge[6]); men ved kgl. Resol. 20. Sept. 1851 blev bestemt, at denne særegne Pensionering for Fremtiden skulde bortfalde, dog med visse midlertidige Forbehold[7])

---

[1]) Jfr. Patr. Skr. 18. Febr. 1804, hvori han ønsker Oplysning om, hvad constitutiones laudabiles bestemme angaaende Eforiernes Skifte mellem Professorerne, og Konsist. Svar-Skr. 3. Marts s. A., med hvilken det tilsender ham Reglerne for Regnskabernes Aflæggelse 24. Jan. 1795, som ere indførte in libro statutorum et consuetudinum laudabilium. — [2]) Linde: Meddel. 1843—56 S. 282. — [3]) Rørdam II. S. 63. — [4]) Jfr. f. Ex. Regnskab 1628—29. — [5]) Jfr. Regnskab 1659—61: Ex donatione Scheliana for 4 Aar 196 Rdlr. — [6]) Baden: Univ. Journal 1798 p. 55. A. C. 10. Juni 1661: Blev sluttet, at Professorum Enker skulle af Universitetet bekomme deres resterende sædvanlige Husleje- og Studepenge for forledne Aaringer; jfr. S. 173 N. 6. — [7]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 243—46.

Professorernes Enkekasse var oprindelig ogsaa kun oprettet af consistoriales for deres Hustruer, men heri er sket Forandring i den nyere Tid[1]).

Om Tiden for Konsistoriums Møder (congregationes, convocationes, consessus consistorii, consistoria) mærkes, at de ordinære Møder fra først af vare ugenlige; men desuden holdtes overordentlige Møder[2]) saa ofte, som Omstændighederne udkrævede det og altid forholdsvis hyppig[3]), ja i Krigstiden 1658 endog 2 Gange om Dagen[4]). I Begyndelsen af det 18de Aarhundrede bleve derimod Samlingerne sjældnere; den 20. Maj 1718 hedder det saaledes, at Steenfeldt og de andre oprørske Studenter skulle stævnes til næste consistorii Dag, som holdes i Dag tre Uger, for Opræret imod Prof. Holberg og Horrebow, da de examinerede. De Dage, paa hvilke Konsistorium holdtes, vare de, paa hvilke ingen Forelæsninger faldt, som oftest Onsdag og Lørdag samt Søndag finita concione; men undtagelsesvis holdtes det dog ogsaa paa andre Dage, og disse Samlinger benævnes extraordinære[2]). I Udkastet 1691 hedder det saaledes, at den ordinære Konsistoriumsdag er Løverdagen, hvor da forhøres og dømmes de Sager, som tilforn ere indstævnte efter Loven. Ellers maa holdes extraordinært Konsistorium, naar der falder andet at forrette, som angaar Universitetet, saa som Regnskaber at forhøre og det, som Godsets og Indkomsternes Forvaltning angaar, m. m.

Fundatsen 31. Marts 1732 § 24 paabød, at Rektor ugentlig Onsdag eller Løverdag, efter som Fornødenhederne udkrævede det, skulde samle Konsistorium. Regelmæssig skete dette dog sjældnere[5]); men ved særlige Lejligheder holdtes Extramøder, f. Ex. i Anledning af Svaret paa Kabinets-Ordre 4. Jan. 1771, som paalagde Professorerne at indkomme med Forslag til Videnskabernes Flor[6]).

Fundats 7. Maj 1788 gav den Regel, at Konsistoriums ordentlige Samling skulde ansættes i det mindste hver tredje Onsdag om Formiddagen eller og oftere, ligesom det viste sig fornødent, og hermed stemmer Reglen i den gjældende Forretningsorden for Konsistorium 9. Aug. 1873 § 6, som dog giver Rektoren en vis Frihed i Henseende til Ansættelsen, hvorfor maanedlige Samlinger nu ere Regel.

Tilsigelsen til Møde skete i ældre Tid mundtlig ved Pedellerne[7]); nu cirkulerer Rektors skriftlige Indbydelse med Uddrag af Forhandlingsæmnerne.

---

[1]) Linde s. St. S. 238—42, jfr. Engelstoft: Annaler 1813 S. 286. — [2]) A. C. 22. Oktbr. 1604: Convocatio; i Margen: die ☾^{a} extraordinario; 26. Oktbr. s. A. Convocatio; i Margen: extraordinario die ♀ hora IX; 1. Febr. 1654: Delation til extra consistorium paa Mandag, jfr. A. C. 7. Novbr. 1657: lade tilsige ordinarios consistoriales til consistoria ordinaria. — [3]) F. Ex. 16., 25., 30. Jan., 5., 27. Febr., 2., 20., 23., 30. Marts 1622, 4., 13., 14., 18., 21., 25., 26., 28. Febr. 1624, 5., 10., 12., 13., 17., 18., 19., 22., 29., 31. Marts 1645, 8., 15., 19., 22., 29. Jan. 1676 m. fl. — [4]) A. C. 12. Avg. 1658: Rektor begjærede, at eftersom denne besværlige og bedrøvelige Tid udkræver mange consilia, som udi ordinariis consistoriis undertiden vilde falde for langsomt at betænke og deliberere om, at Professores vilde vel gjøre og komme sammen paa Konsistorium hver Dag Formiddag og Eftermiddag, naar Bøn var holdt, hvilket samtlige Professorer eragtede meget gavnligt. — [5]) F. Ex. 26. Septbr., 16. Oktbr., 20. Novbr., 11. Decbr. 1684; 16. Jan., 6. Febr., 6. Marts 1771; 7., 22. Maj, 4. Juli, 1. Oktbr. 1777; 21., 24. Jan., 28. Marts, 29. Maj 1778. — [6]) Extrakonsist. 14., 18., 21. Marts s. A. — [7]) A. C.

Som Samlingssted nævnes alt fra 1563 det nuværende Lokale: Consistorii Hus [1]). Om dets Tilblivelse er intet bekjendt, og der er for saa vidt intet til Hinder for at antage, at det alt har existeret før Universitetets Fornyelse som Bestanddel af den oprindelige Bispegaard. I alt Fald er den nuværende lille Bagbygning, trods sin uanselige Skikkelse og tarvelige Udstyrelse, den ærværdige Bærer af Aarhundreders Tradition. I Belejringen 1658—59 trodsede den Svenskernes Kugler og Granater, som haglede ned der i, saa at Professorerne maatte fortrække der fra [2]), og i den store Ildebrand 1728 efterlodes den alene uskadt, hvorfor den ogsaa med Føje konserveredes ved Restavrationen 1836. En Afbildning af Konsistorium fra 1748, som findes i Thuras: Hafnia hodierna [3]), viser tydelig Ligheden med den nuværende Bygning. I ældre Tider samledes dog Professorerne ikke altid i den; men om Søndagen efter Prædikenen holdtes Møderne ogsaa i Frue Kirke [4]), og en Gang imellem i Universitets-Gaarden [5]) samt en enkelt Gang i Rektors private Bolig [6]). Men dette undlod ikke at vække Misfornøjelse, og vi have heller ikke fundet noget Exempel derpaa efter 1599. I den ældste Tid omtales ogsaa en Forskjel mellem et offentligt Møde eller consistorium publicum og et hemmeligt, som benævnes conclave. Men dette maa dog næppe forstaas saaledes, som om Mødet virkelig holdtes i et af de Rum i Konsistoriums-Huset, der betegnes med dette Navn; de synes nemlig at have været Aflukker, hvor man gjemte Penge, Værdipapirer samt andre Dokumenter af Vigtighed, men ikke Værelser, hvor Forsamlingen kunde holdes [7]).

Forsædet i Konsistorium har til alle Tider tilkommet Rektor og i hans Forfald Vice- eller Prorektor eller Prokansleren, undtagen i den korte Tid fra Ærkebisp Hans Svanes Udnævnelse til Præsident i samme ved Rskr. 26. Apr. 1665, som dog mærkelig nok ikke blev læst i Konsistorium før den 25. Juli s. A. [8]), indtil hans Død den 26. Juli

---

3. Novbr. 1628; 12. Septbr. 1657: Rektor erklærer: Hvis consistoria angaar, har jeg sagt til Pedellerne in genere: Beder Professores, at de i Morgen paa den Tid ville komme paa Konsistorium; jfr. Instr. 8. Maj 1801 § 3. — [1]) Rørdam II. S. 70, 337; III. S. 463. A. C. 16. Marts 1603: Sluttet, at paa consistorio skal males de tre danske Konger, Fundator m. fl.; 15. Juli 1626: Consistorii Bygning skal forfærdiges, at der bliver et Galleri derover, og to Fængsler og Døren til Konsistorium midt imellem; jfr. Engelstoft og Verlauff S. 35 og Thuras Afbildning, hvor begge Karcerdørene ses. — [2]) Billedet CIV. mellem pag. 346—47, ikke CIII., som Thura selv angiver, da han har forvexlet Avditorium og Konsistorium. — [3]) A. C. 23. Oktbr. 1658. — [4]) Rørdam III. S. 463; A. C. 17. Apr. 1629; 13. Juni 1628: finita concione; 14. s. M. Kl. 7 Aften. — [5]) Ovfr. S. 5. — [6]) Rørdam. III. S. 33—34; 463. — [7]) A. C. 26. Juni 1626: Penge nedsættes in conclavi consistorii; 6. Septbr. 1627: Ante prandium gik Magnificus Rector med Notaren paa Konsistorium og udtog ex conclavi caps. VII et Kongebrev angaaende den ny Kirke uden for Nørreport; item M. Thors Reversal ex caps. XII. 21. Maj 1628: Udtaget ex conclavis interioris cista majori M. Wulfgangs Haandskrift paa 100 Sp. Dlr. 27. Jan. 1630: Frederik II.s Brev om Trykkeren blev udtaget ex conclavi at udkopieres; jfr. Engelstoft og Verlauff S. 35. — [8]) A. C. s. D.: Blev underdanigst læst Hs. kgl. Maj.s Brev, at Hs. Højærværdighed Ærkebispen skal være Præsident i Konsistorium. Jeg Notarius (Jens Birkerod) blev skikket til ham med samme Kgbrev at vise ham det, gratulere ham og fornemme hans gode Vilje om, hvis nu var at forrette, hvorpaa Hs. Højærværdighed svarede og hilsede Magn. Pro-

1668[1]); men dette Forsæde førte han dog kun de jure, da han faktisk aldrig mødte i Konsistorium, men forhandlede med delegerede Medlemmer[2]).

Protokollen i Møderne førtes fra 1538 af Notarius, hvilken Benævnelse endnu er bevaret i Fundats 31. Marts 1732 §§ 88 og 89, jfr. § 8; men allerede længe før Rskr. 18. Apr. 1732 § 4 indførte Benævnelsen secretarius i Lovgivningen, har Notaren dog sædvansmæssig været kaldt saaledes[3]), og ved Fundats 7. Maj 1788 Kap. I § 19, jfr. Forretningsorden 8. Maj 1801 § 6, blev Sekretær hans rette Navn. Nu existerer imidlertid ikke længere nogen secretarius consistorii[4]), men Protokollen føres af et dertil valgt Medlem[5]), underskrives ved Mødets Slutning af samtlige tilstedeværende Medlemmer, og Uddrag indsendes til Ministeriet[6]). Til at besørge Referatet i Møderne, hvilket i ældre Tid udførtes af Rektor selv, indførtes ved Resol. 17. Septbr. 1800 en referendarius consistorii, som altid er den yngste juridiske consistorialis, hvis Retsforhold nærmere ordnedes ved Instr. 8. Maj 1801 § 2, 10—12; Resol. 18. Juli 1817 § 5 og Forretningsorden 9. Avg. 1873 §§ 2, 7, 8, 14; Regl. 19. Novbr. 1844 § 6 Post 3; Lønningslove 12. Jan. 1858 §§ 10 og 25. Marts 1871 § 9. Foruden ham har Konsistorium af Embeds- og Bestillingsmænd endnu 2 inspectores quæsturæ, der ville blive omtalte i femte Afsnit, en Fuldmægtig, jfr. F. O. 9. Avg. 1873 §§ 15, 17, en Arkivar[7]) og et Bud. En særegen Forretningsorden fik det først ved Instr. 8. Maj 1801, hvortil Patronen dog allerede ved Skr. 1. Septbr. 1788 havde tilsendt Professorerne et Udkast[8]), som imidlertid synes at være bleven begravet i Stilhed. Ved Instruxen, som nu er afløst af Forretningsorden 9. Avg. 1873, indførtes Bestemmelser om

1) Sagernes forudgaaende Cirkulation[9]). Det ældste Cirkulære, vi have fundet, er Rektor Kr. Ostenfeldts 2. Oktbr. 1657[10]); i Belejringstiden blive de hyppigere[11]). Samlingerne deraf i Konsist.s Ark. datere sig fra P. Scavenius's Rektorat 1661, men den indbundne Række begynder først med Aaret 1750, og først fra den Tid spille de ogsaa en betydeligere Rolle, i det derefter Forhandlingerne hovedsagelig førtes skriftlig ved Paategninger paa Cirkulæret. Dette forandredes imidlertid ved Fundatsen 1788 Kap. I § 19, som paabød, at Deliberationen i Almindelighed ikke mere skulde ske skriftlig, men mundtlig ved ordentlig Votering i Forsamlingen. Dog kan der i Følge F. O.s § 5 fremdeles finde en skriftlig Votering Sted, og Sagen kan endog afgjøres i Henhold til en saadan uden for Mødet,

---

rectorem og Dnos Professores igjen, lod dem betakke og sagde, at de ikkun nu kunde fortfare i det, som var at forrette. — [1]) Hist. Kalender I. S. 315, jfr. S. 276—77, hvor der er indløbet en Misforstaaelse som Følge af, at Forf. ikke har kjendt Rskr. 26. Apr. 1665. — [2]) Hist. Kal. I. S. 277. — [3]) A. C. 17. Septbr. 1684: Bircherod skal nyde alle Emolumenta af notariatus eller secretariatus, indtil annus gratiæ er exspireret. — [4]) Linde: Medd. 1857—63 S. 166—67; Aarbog 1871—73 S. 2. — [5]) Forretningsorden 9. Avg. 1872 § 2. — [6]) F. O. § 13, jfr. Instr. 10. Maj 1801 § 16. — [7]) Goos: Aarbog 1871—73 S. 7—12. — [8]) Ovfr. S. 179. — [9]) Instr. § 8. F. O. § 7 jfr. § 5. — [10]) Ovfr. S. 198. — [11]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 513, 14, 24, 27 m. fl.

medens Afgjørelsen ellers regelmæssig finder Sted in concessu consistoriali.

2) Om det Mindstetal af Medlemmer, som skulde være til Stede, for at Konsistorium kunde være beslutningsdygtigt [1]). Samtlige Medlemmers Nærværelse har næppe nogen Sinde været krævet dertil; i alt Fald erklærer Pro-Rektor R. E. Brochmand allerede den 23. Febr. 1661, at det altid har været moris, at plura presentium vota sluttede. Vare forholdsvis faa mødte i en vigtig Sag, plejede Afgjørelsen dog at opsættes ad plenius consistorium [2]), med mindre Sagen udgik til skriftlig Votering [3]), eller der sluttedes paa de fraværendes gode Behag [4]).

Fundatsen af 7. Maj 1788 Kap. I § 19 indførte en Adskillelse mellem „det bestandige senatus academicus", bestaaende af Rektor og Prokansler med samtlige Dekaner, og det hele Konsistorium, indbefattende samtlige Medlemmer. Nærværelsen af den første, snævrere Kreds, hvortil Instrux 1801 § 2 føjede Referendarius, Sekretæren og en Inspector quæsturæ, medens Prokansleren bortfaldt, var nødvendig i alle Sager; det hele Konsistorium skulde derimod votere i visse bestemte Anliggender, som opregnes i § 19 1mo—4to. Denne Adskillelse er ophævet ved den ny Forretningsorden, og dermed maa ogsaa være bortfalden den besynderlige Bestemmelse i § 19 4to, som forudsætningsvis godkjendte, at en consistorialis ikke blot af Alderdom og Svaghed, men ogsaa af anden Aarsag kunde fritage sig for Deliberation og Forsamling in consistorio. Nu maa det anses som en Embedspligt for samtlige Medlemmer at møde i alle Sager. For at fremtvinge dette Møde, vedtoge Professorerne i 1547, at enhver, som forsømte, skulde bøde 4 Sk. [5]); men senere høre vi intet til slige Vedtægter.

3) Voteringen, jfr. Instr. §§ 1, 11, 12; F. O. §§ 5, 11, 12. Fra gammel Tid var Fremgangsmaaden derved indrettet efter det i Statutterne givne Forbillede, blot med den Forandring, at de enkelte Medlemmer afgave deres Betænkning umiddelbart i Stedet for gjennem Dekanernes Referat. Voteringen i den forannævnte Sag angaaende Rasmus Bartholins Sæde i Konsistorium og i en anden Sag angaaende Universitetets Skifteret efter Kapellanen ved Helliggejst's Kirke [6]) m. fl. frembyde Billedet af en Række enkelte Betænkninger med en Opsummering af Rektor. Om en egentlig sluttelig Votering ved en simpel Spørgsmaalsstilling med Æskning af et Ja eller Nej er der ikke Tale. Imidlertid erkjendte man dog, at Flertallets Stemme gjorde Udslaget [7]) baade i 1661 og 1771 [8]);

[1]) Instr. § 2. F. O. § 8. — [2]) A. C. 6. Maj 1626, 9. Avg. 1627, 26. Septbr. 1638, 26. Septbr. 1666 m. fl. — [3]) A. C. 3. Oktbr. 1657, 25. Oktbr. 1661. — [4]) A. C. 29. Apr. 1626: En Sølvkande foræres til Doktorpromotion, dog de andre, som ikke ere til Stede først derom at konsuleres; 8. Novbr. 1679 m. fl. — [5]) Kirkeh. Saml. III. S. 6. — [6]) A. C. 20. Febr. 1646. — [7]) I sit Brev 23. Oktbr. 1659 hævder R. Bartholin derfor ogsaa, at han ikke var retlig udelukket, da der ikke havde været et virkeligt Flertal for denne Mening, i det tvært imod 5 (Bispen, J. Knudsen, Th. Bang samt Th. og Bert. Bartholin) havde stemt for hans Adgang, medens kun 4, nemlig Ostenfeldt, Vandal, Spormann og Søren Pedersen stemte imod, i det Møller, Jakob Fincke og Erasmus Brochmand i Virkeligheden ikke havde stemt. — [8]) A. C. 9 Jan. 1771.

men naar Meningerne vare delte, foretrak Professorerne i ældre Tid som oftest at indstille Sagen til Kanslerens Afgjørelse. Han deciderede saaledes det foranførte Spørgsmaal om Skifteretten efter Kapellanerne, og Beretningen derom giver et meget anskueligt Billede af Fremgangsmaaden og af hele Forholdet til Kansleren [1]). Fra Reglen om, at Rektor samlede Vota og, naar Stemmerne stode lige, havde votum decisivum, gjordes dog en Undtagelse ved Instrux 9. Juni 1786 § 15; saa vel i Følge denne som i Følge Instrux 2. Maj 1755 Art. 3 havde nemlig Prokansleren votum decisivum. Begge de anførte Bestemmelser vise derhos en Forskjel mellem Voteringsmaaden i Justitssager, ved hvilke der begyndtes neden fra, og andre Sager, i hvilke den øverste voterede først.

4) Beslutningernes Udfærdigelse; jfr. Insti. 8. Maj 1801 § 13, F. O. § 14. Universitetets instrumenta publica bleve oprindelig kun forsynede med Segl, men den 10. Juli 1591 besluttedes for at forhindre Misbrug af Seglet, at de tillige skulde underskrives af Notarius [2]) paa Universitetets Vegne [3]). Selv Skjøder udfærdigedes endnu i 1661 og 1688 paa denne Maade [4]), og i den Fejde, som Konsistorium ved samme Tid førte med Biskop Svane angaaende Besættelsesretten til Taarnby Degnekald, forargedes det derfor højlig ved Bispens Erklæring om ikke at ville tage Hensyn til en ham tilsendt Skrivelse med Udkast til Forlig, med mindre den var underskreven af samtlige Professorer. Dette Forlangende fremsatte Bispen uden Tvivl, fordi han gjennem Vinding havde erfaret, at adskillige i deres Votering kun med alle Haande Forbehold og Betænkeligheder havde tiltraadt Udkastet [5]). Men samtlige Professorers Betænkende om dette

---

[1]) A. C. 11. Febr. 1646: Rektor berettede, at Hr. Mag. Anders, Sognepræst til Helliggejsts Kirke, paa sal. M. Jesper, forrige Kapellans, Enkes Vegne havde tilkjendegivet, at sal. Mester Jespers Broder havde begjært Skifte at holde med hende paa Børnenes Vegne, hvorfor han ønskede Formyndere udnævnte og en Dag berammet til for[ne] Skifte. Da, efterdi vota clar[nor.] dnor. Professorum forgangen Aar vare dissentientia udi saadan casu og ikke endnu concilierede, har Rektor offereret bemeldte vota Magnif. Dno Cancellario med underdanig Begjæring paa Universitetets Vegne, at Hr. Kansler vilde meddele ham sin Censur derover. Hvorfor han strax sendte Bud efter kgl. Maj.s Dom, dat. Anno 1630 (Tillæg), hvilken Rektor forskaffede ham og den locum om Enkerne udi Fundatsen efter Begjæring opslog, og efter at han derpaa havde betænkt sig, skikkede han Bud efter Rektoren og lod ham forstaa sig højlig at forundre 1) at ikke majora vota her saa vel som anden Steds prævalerede, 2) sig ikke at have fundet noget in Fundatione eller Dommen, som tutelationem angik, eftersom den Tid for Retten intet om Præsternes Børn var indstævnet, og billigt var, at en Mands Børn havde deres Formynderskab hos den Øvrighed, som deres Fader havde været under, medens han levede. Og eftersom det er notorium, at Præsterne her i Byen, exceptis nostris, lige saa lidt som andre Præster paa Landet agnoscere jurisdictionem academicam, kunde deres Børn ej heller kræve tutores hos Universitetet mere end andre. Fundatio ej heller strækker vor Jurisdiktion saa vidt, som factum prædecessorum nu over 100 Aar noksom udviser, at Professores sig dermed aldrig har befattet, siden Fundatsen blev gjort. Dog hvis Enkerne anlanger og deres Formynderskab, naar de faar skiftet med deres Børn, kunde vi ikke undslaa os at tage dem under Universitetets Frihed, efterdi kgl. Maj.s Dom, dat. 1630, udtrykkelig formelder dem under Universitetets Jurisdiktion at skulle forblive. Hvilke for[ne] momenta Mf[cus] Dm. Cancellarius befol i Protokollen at indføres og Professores sig efter at rette. (Dette er rigtig Ord fra Ord indført ex autographo Mf[ci] Rectoris). — [2]) Kirkeh. Saml. III. S. 56. — [3]) Underskriften lød da: Rektor (Prokansler) og Professorer, N. N. Notar. — [4]) Jfr. Skjøde til Grev Rantzow i Geh. Ark. Engelstoft: Annaler 1810 1. S. 204. — [5]) A. C. 30. Apr. 1661: Advarede

Forlangende var, at efterdi denne Bispen tilskikkede Skrivelse var consueto academiæ more undertegnet af jurato academiæ notario med den sædvanlige Subskription: Rector et Professores, efter at den tilforn paa consistorio af de tilstedeværende var samtykt og siden til absentes collegas omskikket og per majora vota approberet; det og ej er Manér, at man med egne Hænder noget saadant instrumentum publicum universitatis underskriver, hvorfor det og tilforn, da det er bleven begjært, er bleven nægtet, da formoder man, at dnus episcopus som vor kjære Kollega, der altid har ladet sig formærke med, at han fra rebus novis et insolitis abhorrerer, nu ej begjærer noget nyt og usædvanligt at skulle ske, men tager for fuldt samme Universitets-Skrivelse, ham af Rectore et Professoribus more majorum tilskikket. Paa lignende Maade havde Bispen alt forinden forlangt, at det originale Udkast til et Indlæg 8. Marts, der havde cirkuleret mellem Professorerne og bar hver enkelts Paategning, skulde fremlægges for Kommissærerne. Dette gik Professorerne meget nødig ind paa; thi, som de selv erkjendte, havde kun nogle [1]) underskrevet det absolute, medens andre havde gjort det cum quadam limitatione [2]); men ikke desto mindre fik Bispen sin Krig frem, i det Indlægget bærer Paategning om at være læst for Kommissærerne, hvorover Professorerne ej undlode at udtale deres Fortrydelse i et senere Indlæg af 11. Marts Sekretærens Parafering ansaas ogsaa i senere Tid for saa nødvendig, at Hertugen behandlede en Skrivelse, paa hvilken den manglede, som en privat Meddelelse fra Rektor [3]). Grev I. L. Holstein forlangte vel ved Skr. 23. Novbr. 1757 [4]), at alle Erklæringer, Oplysninger og Efterretninger fra Konsistorium til Kancelliet saa vel som til ham selv skulde underskrives af samtlige Medlemmer; men ikke desto mindre benyttedes dog i Praxis den ældre Form, f. Ex. i den tidligere omtalte Memorial mod Pontoppidan, indtil Instr. 9. Juni 1786 § 19 paabød, at alle Udfærdigelser for Fremtiden skulde underskrives af Rektor og procancellario samt paraferes af secretario. Den betegner saaledes paa det her omhandlede Punkt det principielle Brud mellem Fortid og Nutid; men selv efter 1786 holdt dog den ældre Form sig i Decisionspaategningerne paa Konsistoriums Regnskaber, der vedblivende indtil 1836 meddeltes af Sekretæren alene.

§ 35.

Konsistorium. — Fortsættelse.

I det vi nu gaa over til en Undersøgelse af Konsistoriums Virk-

magn. rector officii ratione Mag. Vindingium, at han de professorum Hænder, som det andet Project havde underskrevet, vilde hos sig selv beholde og ej til nogen extradere, paa det secreta academiæ ej contra juramentum professorum skulde elimineres. Mag. Vinding svarede, at han allerede havde leveret den til velbyrdige Hr. Sekretær hos Bispen. — [1]) P. Scavenius (Forf.), Vandal, Bang, J. Knudsen, Joh. Müller. — [2]) Saaledes har Vinding kun skrevet: Ad servanda jura academiæ juramento obstrictus sum. Erasmus Pauli f. Vinding. — [3]) Skr. 3. Septbr. 1794 (Kopi B.). — [4]) Kopi B.

somhed, gjøre vi en Hovedadskillelse mellem de ikke akademiske Funktioner eller saadanne, der ikke direkte vedrøre Universitetet, og de egentlige akademiske Forretninger.

I. De ikke akademiske Funktioner.

Disse ere for største Delen saadanne eller dog fuldstændig analoge med saadanne, der tidligere henhørte under Kirkens Myndighedsomraade, men efter Reformationen af Staten henlagdes til Universitetet. Dertil høre A. Censuren samt Tilsynet med Bog- og Undervisningsvæsenet i Almindelighed; B. Patronatet over Frue Kirke og over Trinitatis Kirke; C. Domsmyndigheden i Ægteskabssager. Hertil kan endnu føjes en selvstændig ny Virksomhed, der begynder i Tiden efter Reformationen og i Almindelighed kan betegnes som D. Konsistoriums responderende Virksomhed. Af systematiske Grunde foretrække vi dog en noget anden Fremstillingsorden, i hvilken Afsnittene B. og D. have byttet Plads.

A. Censuren m. m. Om end allerede i det ældste Universitets Tid Bøger indleveredes til Professorernes Gjennemsyn, hvorom de første Udgaver af Peder Laales Ordsprog bære Vidnesbyrd [1], foreligger dog den oprindelige Hjemmel for Universitetets Censormyndighed hos os først i Kirkeordinansen af 1537, hvorefter ingen ny Bøger, danske, latinske eller tyske, maatte trykkes i Kongens Riger og heller ikke indføres anden Steds fra, i Særdeleshed naar de omhandlede teologiske, politiske eller økonomiske Materier, med mindre de først vare gjennemsete af Universitetet og godkjendte ved et offentligt Vidnesbyrd af Superintendenten i hvert enkelt Stift [2]. Hertil føjede Kirkeordinansen af 1539 et specielt Forbud imod Prentelsen af Haandbøger, Missaler eller andre ceremoniske Bøger samt ny Bønner og Kollekter [3], „da man ellers ikke fik Ende paa at gjøre Bøger, Love, Statutter og Ordinanser.“ Den anførte almindelige Regel indskærpedes ved en Række Kgbreve af Novbr. 1552, 1. Jan. 1562 og 15. Maj 1576 [4], ligesom ogsaa Professorernes Forpligtelse lejlighedsvis indprentedes dem [5]; og da Reglen eluderedes, i det danske Bøger tryktes udenlands og indførtes der fra, blev der ogsaa udstedt særligt Forbud herimod [6]. En med de anførte Forskrifter stemmende Klavsul indførtes ligeledes i de Bevillinger, som meddeltes Bogtrykkerne [7], hvilke mere og mere traadte i et vist Afhængigheds-Forhold til Professorerne; thi vel lød Kgbr. 28. Maj 1596 kun paa, at Professorerne skulde indkalde de Bogtrykkere, der stode under deres Jurisdiktion [8]; men lige fuldt finde vi senere, at de ogsaa give andre Bogtrykkere Paalæg, f. Ex. om at sætte Navn og Dag paa

---

[1]) Rørdam I. S. 288. C. Nyrop: Bidrag til den danske Boghdls. Hist. I. S. 71—72, jfr. S. 95—96. — [2]) Cragii Add. II. S. 64. — [3]) Krag: Kristian III.s Historie I. S. 597. — [4]) Rørdam IV. S. 56, 181—182, 268. — [5]) Kgbr. 23. Oktbr. 1633 til Professorerne om at føre Tilsyn med Helvaders Almanakker, at de ikke indeholde Blasfemier og partikulære Spaadomme, samt paaminde Bisperne angaaende det samme (Sj. Tegn.). — [6]) Rørdam IV. S. 418, 668. — [7]) Bevilling 24. Novbr. 1565. Rørdam IV. S. 207. — [8]) Rørdam IV. S. 418.

alt, hvad de trykte[1], samt om at aflevere et Exemplar deraf til Konsistorium[2] og til Biblioteket[3].

Paa lignende Maade stillede Forholdet sig med Boghandlere[4], hvilke det til sine Tider endog befaledes at indlevere Katalog over deres Bøger til Professorerne[5]; men desuagtet maa fastholdes, at hverken Bogtrykkere eller Boghandlere hørte under Universitetets Jurisdiktion, for saa vidt som de ikke vare dets egne Bestillingsmænd[6].

Censuren omfattede mundtlige Foredrag[7] og sceniske Fremstillinger[8] saa vel som trykte Skrifter lige ned til Bryllupsvers og Viser[9]. Ingen Forfatter uden for Universitetet var undtagen fra Censuren. Da saaledes Niels Aagaard, Professor i Sorø, begjærede at lade noget trykke i Kjøbenhavn uden Censur, henviste Konsistorium simpelt hen Bogtrykkeren til at holde sig sin Bevilling efterrettelig[10]; og selv for Universitetets Professorer gjaldt samme Regel, i det endog deres Disputatser i Følge Fundatsen først maatte forevises Dekanus i det filosofiske Fakultet, og, for saa vidt de udkrævede et teologisk Skjøn, det teologiske Fakultets Dekan[11]. At de vilde underkaste deres teologiske Skrifter et Eftersyn, vedtoge Professorerne selv den 9. Juli 1575 under Livs- og Hals-Straf[12]; men i øvrigt have de uden Tvivl til en vis Grad dispenseret sig selv fra Censuren[13], og denne Regel synes i Tidens Løb at have vundet sædvans-

[1]) A. C. 1. Decbr. 1652: Et ufint Bryllupsvers er trykt hos Jørgen Lambert til Karen Rosemeiers Datters Bryllup. Bogtrykkeren fik i den Anledning Paalæg om, ikke nogen Tid derefter at trykke sligt, forinden det er approberet til Trykken, og altid at sætte sit Navn og Datum paa det trykte. — [2]) A. C. 22. Decbr. 1634: Præsentibus iisdem typographis (Salomon Sartor, Melchior Martzan, Tyge Nielsøn og Hendrik Kruse) blev dem foreholdt, at de herefter ingen Skandskrifter skulde trykke sub poena confiscationis typographiæ, og blev sluttet, at alle typographi, udaf hvis de trykte, være sig stort eller smaat, herefter skulde indlægge et Exemplar udi Konsistorium eller levere det rectori sub poena confiscationis typographiæ. — [3]) A. C. 13. Apr. 1633: Af de Bøger, som Salomon og Martzan have trykt og oplagt siden 1626, skal et Exemplar leveres til Biblioteket til Filippi Jacobi Dag. Det samme blev og Joachim Moltke tilkjendegivet ved Pedellen. 8. Juli 1648: Er befalet alle Bogtrykkere, at de under deres Haand skulle aarlig levere, hvad de have trykt. — [4]) Kgbrev 8. Oktbr. 1628 til Professorerne om at føre Tilsyn med J. Moltkens Boglade (Sj. T.), C. Nyrop I. S. 163 jfr. A. C. 12., 20. Decbr. 1628; ovfr. Note 3. — [5]) Ovfr. S. 147. — [6]) A. C. 28. Juli 1635: Kansler har klaget over Jens Lavritzøns Almanakker og Prognostikker, at han imod Hs. Maj.s Breve endnu understaar sig at spaa i samme Skrifter og i saa Maade gjøre sig til en Profet. Var derfor begjærendes Dom over ham. Blev resolveret, at efterdi han ikke er membrum academiæ, men Borger her i Staden, kan han ikke stævnes for gejstlig Ret. — [7]) A. C. 30. Marts 1661: Tilstedt en ung Herremand ved Navn Kristen Bilou at holde en Oration publice in auditorio efter velb. H. Axel Urups Begjæring; dog at han først immatrikuleres og viser decano fac. philos. sin Oration at censurere efter academiæ consuetudinem. — [8]) A. C. 6. Juli 1633: M. Joh. Christophersen og M. Pet. Vinstrupius bleve deputerede at revidere den Comediam, som de tyske Studenter have i Sinde at agere. — [9]) Reinhardt: Komm. og Reg. S. 62. A. C. 23. Juli 1631; A. C. 20. Novbr. 1641: M. Martzan og Peder Hacke bleve indkaldte og dem foreholdt, hvorledes de havde gjort imod deres Pligt, i det de havde trykt adskillige ukorrigerede Vers. Maa endnu denne Gang slippe med Paamindelse om intet som helst at trykke, uden det tilforn af Professoribus er gjennemset. Derhos skulle de indsende til Biblioteket, hvad de have trykt siden sidste Aflevering; Kirkeh. Saml. VII. S. 114. — [10]) A. C. 20. Avg. 1655. — [11]) Cragii Addit. III. p. 114. Rørdam III. S. 198, 231. — [12]) Kirkeh. Saml. VI. S. 744—45. — [13]) Rørdam II. S. 640, hvor en Bog forbydes efter at være trykt; III. S. 234.

mæssig Anerkjendelse. Den 7. Jan. 1657 tilspurgte saaledes Rektor efter Kanslerens Begjæring Professorerne, om Meibomius ikke maatte lade sine scripta polemica trykke mod Langium absque censura, ligesom Langius havde gjort. Professorerne mente Nej, efterdi der var Forskjel paa Meibomius og Langius, da den sidste var persona docens in academia og maatte censurere scripta mathematica. Den 12. Jan. meldte imidlertid Rektor fra Kansleren, at Kongen var tilfreds med, at Meibomii Begjæring skete Fyldest, og her foreligger saaledes en enestaaende Bevilling paa Censurfrihed fra Tiden før 1660.

At Professorerne ikke vare videre glade ved Censorhvervet, er utvivlsomt. Det var et ingenlunde let Arbejde, som derved paalagdes dem, og de skyndte sig derfor heller ikke dermed [1]). Undertiden skete det endog, at den ene Censor i Tillid til den anden ganske lod være at gjennemse en Bog, og at paa denne Maade en Forfatter dømtes trods Censorernes Placet [2]).

Censuren selv var i ældre Tider nærmest et sagkyndigt Gjennemsyn [3]), i det Øjemedet med den i det hele taget var at drage Omsorg for, at ingen andre end nyttige og gode Bøger tryktes [4]) Særlig fremhæves Hensynet til den uforfalskede Lære og til Sprogets Renhed. Det politiske Moment, der senere spillede en saa betydningsfuld Rolle, finde vi oprindelig aldeles ikke akcentueret. Tvært imod synes Professorerne endog at have betragtet Tilsynet med den politiske Presse [5]) som noget, der mindre vedkom dem, og som de derfor kun øvede i Følge specielt Paalæg. Den 13. April 1644 bleve saaledes Bogtrykkerne Jocum (Moltke) og Jørgen (Holst? Lambert?) samt Melchior Martzan (Vinkler?) opkaldte paa Konsistorium, og blev dem foreholdt, at Professorerne hørte ilde for det meget urimelige og løgnagtige nyt, som i disse Dage blev trykt, ligesom om det skete med deres Konsens, hvorfor de vel havde Aarsag til at animadvertere over dem for saadant, efterdi de vel vidste, at intet maatte trykkes, uden det tilforn var gjennemset af en af Professoribus; dog vilde de endnu have dem advarede sig for videre Skade at tage Vare. Jocum og Jørgen befandtes herudi mest skyldige; thi Melchior trykte intet andet end de „ordinari Curranter“ og, hvis ham ellers af Øvrigheden blev tilstillet; hvorfor Magn. Rektor spurgte de to ad, hvorledes de kom

[1]) A. C. 31. Avg. 1642: Mester Hans Svannings paa Samsø Brev om hans Kronologi blev læst: Samme Kronologi skal jeg (Notarius Peter Spormand) gjennemse, naar jeg dertil har Lejlighed. A. C. 22. Apr. 1631: Rektor proponerer de historico opere M. Nicolaj, Pastoris Holmensis, om nogen af Proff. havde Tid at se det igjennem. Vorm og Longomontanus undskylde sig; Rektor (Klaus Plum) ligesaa. Avtor kan selv se, om han kan gjøre nogen saa villig, der sig det vil paatage. — [2]) Rørdam III. S. 273. — [3]) A. C. 5. Juni 1624: Om den danske Logica, som en civis Bergensis har forfattet og dediceret Prinsen, suspenderede Professorerne deres censuram, om den kunde trykkes; men Peder Gelstrup tog den til sig at se den igjennem; 17. Febr. 1627: M. Lundii Grammatica poetica skal publice censura approberes, og han commenderes ob industriam et felicitatem in illo opere; 24. Decbr. 1631: Jens Laurs norske Krønnike har Dr. Kl. Plum lovet at tage under Hænder; 3. Febr. 1634: Hr. Kanslers Brev læst, at Professorerne strax skulle revidere colloquia et vocabularia M. Stephanii og strax lade Melchior bekomme den at trykke. Verlauff: Antegn. S. 47. — [4]) Jfr. de cit. Kgbreve; Rørdam II. S. 360, 640; IV. S. 24, 74. — [5]) C. Nyrop I. S. 169—70.

til alt det gale nyt, som de lode trykke, og at de herefter skulde lade være dermed, uden dem kunde tilkomme noget af visse Folks Skrivelser, og som holdtes for at være vist[1]). Jocum svarede, at hvis han lod trykke, plejede han tilforn at sende i Hr. Kanslerens Hus til Hs. Magnf.s Børns Skolemester, som gjorde Streg over, hvad der ikke skulde trykkes. Den 13. Juli refererede dernæst Rektor, at Mgf. Cancellarius havde begjært, at en af Professorerne vilde have Inspektion med, hvis nyt her tryktes, eftersom der uden Forskjel af Bogtrykkerne tryktes baade et og andet. Professorerne mente, at det bedst kunde forrettes ved en af Kancelliet, efterdi man samme Steds fik bedre at vide, hvad sandt var eller ej, og tilmed var saadant et politicum negotium. Ellers mente de, at, om saa var, at det skulde blive kommitteret professori alicui, vilde de ombede mig[1]) saadant paa mig at tage. Det skete da ogsaa, da Kansleren fastholdt sin Begjæring, i det han gjorde gjældende, at der „ikke var nogen Fare paa Færde (nihil inesse periculi), naar det kun iagttoges, at Bagateller (nugæ), som Aviserne hid til Dags havde været fulde af, bleve udeladte, saa og, hvis som kunde være til vor desavantage, efterdi det saa flittig observeredes i Hamborg og Holland paa Svenskens Side imod os". Hvorpaa Jocum, Jørgen og Melchior bleve indkaldte i Koret, og blev dem foreholdt ikke at trykke nogen ny Relation absque meo[2]) consensu. „Dersom nogen af dem fordrister sig noget herimod at gjøre, da lader Rektor dem nu vide efter Kanslerens Befaling, at deres Straf skal være at sidde paa det blaa Taarn". I fredelige Tider slap derimod Bogtrykkerne for mindre Overtrædelser med en Advarsel eller Mulkt[3]); var Forseelsen grovere, konfiskeredes de trykte Exemplarer, og Haandskriftet deponeredes i Universitetets Gjemme[4]), men ved gjentagne Overtrædelser kunde Følgen endog blive den, at selve Trykkeriet forsegledes[5]).

Censurlovgivningen efter 1660 begynder med et Aab. Brev 24. Novbr. 1665[6]), hvorved det mærkeligste er Anledningen, da det skyldtes en Strid mellem Ærkebispen og den, der ellers var hans gode Ven, Mag. Rasmus Vinding. Denne maa nemlig antages at have ladet trykke et Skrift, hvorover Svane paa Teologiens Vegne fandt sig fornærmet; men efter at Kongen havde modtaget det teologiske Fakultets Erklæring om Sagen, og Vinding havde leveret ham en Supplik, hvormed Svane var fornøjet, erklærede Kgbrevet, at Sagen dermed skulde være ophævet; men paa det der herefter ej skulde gives Aarsag til deslige Breve, maatte ingen Filosof for Fremtiden lade trykke nogen teologisk Materie, forinden den tilforn var bleven gjennemset og censureret af det teologiske Fakultets

[1]) Jfr. A. C. 24. Maj 1644: Paalægget indskærpet. — [2]) Notarius Peter Spormand. — [3]) A. C. 13. Febr. 1644: Melch. Martzan faar 2 Rdlr. Mulkt for at have trykt et urevideret Testament. — [4]) A. C. 25. Jan. 1632: ang. en Bog, Klaus Waldkirch har trykt, kaldet oeeonomia dei. — [5]) A. C. 8. Juli 1648: Eftersom Bogtrykkerne nogle Gange ere admonerede og iterato ere komne igjen og har trykt det, som ikke er af en Professor révideret, da skal Melchior Vinklers og Jørgen Lamberts Trykkeri forsegles efter Kanslerens Befaling, og dersom Melchior Vinkler kan faa Naade hos Kansleren, skal han dog give Straf til Universitetet. — [6]) Sj. Reg.

Professorer. Aaret efter fulgte et Rskr. 20. Apr. 1666, indeholdende Forbud imod, at teologiske Materier indførtes i Bakkalavrernes Disputatser, og Aaret efter igjen den vigtige Fdg. 6. Maj 1667[1]) om Revision af de Skrifter, som nogen lod trykke. Deri hedder det: „Eftersom Vi fornemme adskillige Skrifter her i Vore Riger og Lande udi Tryk at udgaa og ej saaledes reviderede at være, som de billigen burde, førend de publiceres, da, paa det der maa raades Bod paa saadan Uorden og Inkonvenienser, som deraf komme, ville Vi stræagelig have forbudet, som Vi og hermed forbyde, at ingen, i hvo det og være kan, maa understaa sig at lade noget trykke, forinden det tilforn udi Universitetet her i Vores Residensstad Kjøbenhavn er revideret og censureret af den Professor, som Decanus in facultate theologica, om det er en teologisk Materie, det tilskikker, eller og, om det ikke vedkommer theologiam, da af Dekanen i de andre Fakulteter, som Materien hører hen til. Og skal da den, som slig Revision tilkommer, med sin Paaskrift og Haandsundertegnelse saaledes testificere sin Censur paa det, som til Trykken forfærdiget er, som han selv dertil agter at svare, hvilken Censur skal trykkes forud i de Bøger, Traktater eller anden Materie, som publiceres; dog skal de teologiske Materier, som nogen paa Landet forfærdiger til at trykkes, først tilstilles Biskoppen i Stiftet til Revision og med hans Betænkende fremskikkes til forbenævnte Vores Universitet der videre at censureres, førend det maa trykkes[2])." Denne Fdg., hvis Efterlevelse Professorerne ved Rskr. 31. Decbr 1681 fik Tilhold om at indskærpe Bogtrykkerne „under deres Boslods Fortabelse"[1]), er Kilden til Bestemmelsen i D. L. 2—21—1. Sammenholdes denne med den 2. Artikel, vil det ses, at fremdeles Censuren over Skrifter, Kongens Højhed, Regeringen eller Politien angaaende, var forbeholdt den, som Kongen forordnede dertil[3]), men ellers øvedes Censuren af vedkommende Dekan. „Og nyder han derfor en Mark danske for hvert Ark, undtagen for Disputatser og Professorernes egne Traktater", hedder det i Udkastet 1691. For Vers, som censureredes af Professor poeseos, var dog den faste Taxt i Følge Instr. 2. Maj 1755 Art. 23 4 Mark. Honoraret blev imidlertid uden Tvivl jævnlig eftergivet[4]). Bestemmelsen om, at Dekanens Betænkning om Haandskriftet skulde indføres foran i Aftrykket, indskærpedes ved Rskr. 28. Jan. 1718[5]), som yderligere gav Tilhold om at gjennemdrage Haandskriftet med en Lidse og sætte Segl paa for at forhindre senere Forandringer deri.

---

[1]) Sj. Reg. C. Nyrop: Anf. Skr. I. S. 196 jfr. S. 198. — [2]) Jfr. A. C. 27. Marts 1658: Læst M. Matz Hvids Skrivelse til Magnificum rectorem om at censurere hans Bog, at den maa tilstedes at trykkes. Blev svaret, at Censur af Bispen i Fyn (under hvis Stift han er) bør følge med Bogen, førend den af facultas theologica kan til Censur annammes. — [3]) Jfr. Rskr. 15. og 29. Jan. 1701; Instr. 19. Marts s. A.; 10. Oktbr. 1738; 6. Maj 1740; 15. Oktbr. 1756; 12. Juni 1761. Konsist. Betænkn. 5. Apr. 1721 om, at et historisk Skrift, betitlet Frederikshalds Æreskrans, som en Nordmand, Jonas Rist, havde forfattet og suppliceret Kongen om at maatte udgive i Henhold til D. L. 2—21—2, burde censureres af en særlig dertil beskikket Person (Kopi B.). — [4]) Jfr. Ansøgning 7. Jan. 1768 fra J. C. Bie om at faa den poetiske Novellist censureret uden Vederlag. — [5]) Det er foranlediget ved nogle Skrifter af Mag. Mort. Kaspar Wulfsborg, Præst til Avernakø i Fyn.

Forbudet mod Indførelse og Salg af udenlands trykte Bøger angaaende teologiske Materier uden det teologiske Fakultets forudgaaende Gjennemsyn indskærpedes særlig ved Rskr. 23. Sptbr. 1740. Ved dette Rskr. er den Mærkelighed, at i Følge samme Bøger, som vare skrevne for at forsvare Separatismen og bespotte vor Religion, Gudstjeneste og Sakramenterne, især paa Dansk eller Tysk, eller og grove, fanatiske Bøger aldeles ikke maatte holdes til fals eller sælges til nogen ubekjendt, som derved kunde forføres, især ikke til Studenter, ej heller til ustuderede Folk; men derimod skulde det ikke være Bogførerne forment at have nogle Exemplarer at sælge til lærde Mænd, Professorer og Præster, som vare i Embede, eller til saadanne, som samlede Biblioteker; men de Exemplarer, de ikke kunde afsætte til saadanne, skulde de til næste Aar igjen skille sig ved.

I øvrigt ordnedes Censuren over deslige Skrifter, som i Datiden spillede den vigtigste Rolle, ved en Række specielle Forskrifter. Da Censorarbejdet nemlig viste sig uoverkommeligt for Dekanus, blev det ved Rskr 7. Septbr. 1736 befalet, at samtlige Professores theologiæ, deriblandt ogsaa Prof. extraord. Leth, samt, i Følge Rskr. 19. Septbr. 1738, Hofprædikant E. Pontoppidan, og i Følge Rskr. 6. Marts 1739 Proff. ertraordd. P. Holm og J. A. Seydlitz efter Tur skulde udøve Hvervet. Den Professor, som havde censureret Bogen, satte da sit Navn derpaa[1]; men heri skete Forandring ved Rskr. 23. Oktbr. 1738[2]), hvorefter vedkommende Professor kun skulde indlevere sin Censur ad acta facultatis, og derefter Notarius paategne Bogen: imprimatur in fidem protocolli facultatis. Denne Ordning viste sig imidlertid at være mindre hensigtsmæssig; thi som Følge af, at vedkommende Censorer ikke længere skulde paategne Bøgerne, synes de at have udført Hvervet med mindre Omhu. I 1763 skete det saaledes, at der udkom to Prædikener, censurerede baade af det teologiske Fakultet og af General-Kirke-Inspektionskollegiet[3]), som dog kjendelig havde den herrenhutiske Sekts Udbredelse til Øjemed. I den Anledning befaledes ved Rskr. 19. Apr. 1765, at for Fremtiden enhver Censor ikke alene skulde skrive i Protokollen, men endog selv sætte sit Navn paa Manuskriptet, for at Publikum kunde vide, af hvem hvert Skrift var censureret. Til yderligere Sikkerhed paabødes derhos, at Skriftet ikke maatte udleveres fra Trykkeriet, forinden et Exemplar deraf tillige med Haandskriftet var overleveret Censor til Henlæggelse i Fakultetets Arkiv.

Selvfølgelig var Censorhvervet ikke altid af den letteste Slags, i det der undertiden fremkom Skrifter, som satte Professorerne i en vis Forlegenhed, og de valgte da efter som før 1660 den Udvej at henvise Sagen til Kongens Afgjørelse. Da det saaledes den 31. Juli 1700 proponeredes, at M. Brunsmann havde et Skrift færdigt til Trykken, kaldt Kjøge Huskors, hvilket han ønskede censureret af det filosofiske Fakultet, sluttede Konsistorium, at dermed maatte bero, indtil han forskaffede kgl. Bevilling paa at lade samme Skrift trykke[4])

[1]) Jfr. C. Nyrop I. S. 198. — [2]) Om Grundene til samme se Præmisserne. — [3]) Jfr. Fdg. 1. Oktbr. 1737; C. Nyrop I. S. 278, 304. — [4]) Verlauff: Antegn. S. 446.

Gjenstand for Censur var fremdeles alt, hvad der tryktes[1]. Det er forbundet med en vis Vanskelighed, nu at fremmane for Tanken Billedet af en Tilstand, under hvilken i Følge den strænge Ret hver en Stump Vise[2], Lig- og Brudevers[3], der digtedes i Danmarks og Norges Riger, maatte indsendes og forsynes med Universitetets Imprimatur, inden det kunde trykkes. I Aaret 1706 indkom vel Bogtrykker Anders Vendelbo i Aarhus med Ansøgning om, at Lig- og Brudevers, som lejlighedsvis kunde forefalde, maatte censureres i Byen selv af Bispen eller en anden gejstlig; men de højlærde havde overvejende Betænkelighed ved denne Novation, hvorfor de fraraadede Bevillingens Meddelelse[4]. Først ved Rskr. 4. Oktbr. 1737 blev en slig Bevilling givet Bogtrykkerne Andr. Madsen Møller og Daniel Pauli i Viborg, og i 1767 vare de højlærde selv naaede saa vidt, at de ikke vare aldeles utilbøjelige til at anbefale en Supplik fra en Bogtrykker i Helsingør om, at de hos ham trykte Skrifter maatte censureres af Sognepræsten, Rektor eller Konrektor[5]. Men paa den anden Side vilde de ogsaa i det højeste anbefale Ansøgningen, for saa vidt bemeldte Vers angik, uden Tvivl, fordi Helsingør var saa nær ved Kjøbenhavn. Adskillige Bogtrykkere i fjærnere Byer fik derimod videre gaaende Bevillinger til, at Censuren maatte øves i Byen selv, i Henseende til de teologiske Materier af Bispen eller en anden gejstlig og i Henseende til andre Skrifter af Rektor eller Konrektor. Det var Nordmændene, der gik i Spidsen paa dette Punkt. I 1740 indgaves en Supplik desangaaende fra Bogtrykker Jens Kristensen Vinding i Trondhjem, som anbefaledes af Konsistorium i Betænkning af 29. Septbr. og bevilgedes ved kgl. Resol. 14 Oktbr. s. A. I 1745 følger en Supplik om det samme fra en Bogtrykker i Aalborg, hvorover Konsistorium den 28. Juli s. A. erklærede sig paa samme Maade, og Bevillingen meddeltes ved Rskr. 23. Avg. 1745; jfr. ogsaa Bevill. 27. Avg. 1762 og Rskr. 9. Jan. 1767.

De praktiske Ulemper ved Censuren undlode heller ikke at vise sig efter 1660, i det undertiden Manuskripter bleve rent borte. Ved Supplik 27. Juni 1743 lyste saaledes Bogtrykker Høpfner efter en Oversættelse af Freilighausens Teologi, som var indleveret til Censur i Novbr. 1741 og senere af det teologiske Fakultets Dekan oversendt Biskop Pontoppidan til Revision, men derpaa sporløst forsvunden[6].

Supplikker om Fritagelse for Censur indkom f. Ex. fra Agent Holck for et Ugeblad, som han agtede at sætte i Forbindelse med Adresseavisen[7], og Bevilling paa Censurfrihed meddeltes under 15. Marts 1748

---

[1]) A. C. 18. Jan. 1668: H. Gøde faar en Reprimande for at have trykt ucensurerede Almanakker. — [2]) Verlauff Antegn. S. 144; Rskr. 18. Apr. 1738; C. Nyrop I. S. 249. — [3]) A. C. 17. Novbr. 1667: Anlangende de mange, som gjøre Vers til Bryllupper, Barsler o. dsl., hvorover godt Folk, som overløbes med Penge derfor, højlig besvære sig, blev sluttet, at Dekanus ikke herefter skal underskrive noget Vers, med mindre de, til hvis Ære det gjøres, selv begjære det. — [4]) Betænkn. 19. Juni 1706 (Kopi B. fol. 416). — [5]) A. C. 26. Septbr. 1767. — [6]) Kopi B. — [7]) A. C. 6. Septbr. 1766.

E. Pontoppidan[1], efter at der alt forinden ved Rskr. 25. Juli 1738 var tilstaaet Stiftsprovst i Vallø og Prof. extraord. theol. J. A. Seidlitz samme Begunstigelse, som ved Rskr. 24. Febr. 1747 ogsaa blev Selskabet for den danske Historie og til det danske Sprogs Forbedring til Del, ligesom endelig Konrektor L. Sahl ved Rskr. 20. Febr. 1767 fik Tilladelse til at maatte lade trykke Samlinger og Oversættelser af latinske og græske Klassikere uden Censur[2].

At Pontoppidan i den Tid, han var Prokansler, i Følge Instr. 2. Maj 1755 Art. 23 havde Overledelsen af Censorvæsenet, saa at den Gang kun Vers kunde leveres direkte til decanus fac. phil. eller daværende Professor poeseos, er alt bemærket. Ligeledes er fremhævet, hvorledes samme Hverv ved den senere Prokanslers Beskikkelse tilsigtedes overdraget ham[3]. Takket være Kancelliets daværende Liberalisme, ophørte imidlertid Universitetets literære Politimyndighed definitivt, da Trykkefriheden indførtes ved Rskr. 14. Septbr. 1770. Senere overtoge andre Myndigheder dets Hverv i saa Henseende.

I det Tidsrum, da den nævnte Myndighed tilkom det, var i øvrigt Konsistoriums Forhold til Bogtrykkere og Boghandlere et lignende efter som før 1660. Forordninger[4]) og Paalæg fra Regeringen, f. Ex. om at aflevere Bøger til det kongelige Bibliotek, insinueredes Bogtrykkerne gjennem Konsistorium[5], og Rektor paalagdes det ligeledes at indkalde Boghandlerne og modtage deres Reversal at ville efterleve Rskr. 23. Septbr. 1740[6]. Naar de skulde have Skjænd, fik de dem ogsaa af og for Konsistorium. Saaledes fik dette ved Rskr. 30. Marts 1742 Paalæg om at reprimandere Bogtrykker Høpfner for et Avertissement, han havde optaget i sit Blad, og ligeledes bleve han saa vel som Fru Wielandt i Henhold til en Komm.-Kolleg. Skr. 13. Avg. 1748 reprimanderede af Konsistorium for et andet Avertissement[7]. Rskr. 14 Septbr. 1770, der befriede Bogtrykkerne og Boghandlerne fra dette Afhængighedsforhold, blev endelig ogsaa meddelt dem gjennem Konsistorium.

I Forbindelse med den anførte Virksomhed for at forhindre skadelige Skrifters Fremkomst kan dernæst mærkes det Paalæg, der navnlig i Tiden før 1660 blev givet Professorerne, om at virke for gode Bøgers Udgivelse. Saaledes besørgede de en Række Bibeludgaver[8] og fik ved Lejlighed Befaling til ogsaa at udgive andre Arbejder[9], i Særdeleshed

[1]) Jfr. Supplik 16. Jan. s. A. (Kopi B.). C. Nyrop I. S. 280. — [2]) Kopi B. — [3]) Ovfr. S. 165 og 174. — [4]) A. C. 3. Jan. 1682: Efter at samtlige 6 Bogtrykkere her i Staden vare mødte, nemlig Dorothea Luft ved Fuldmægtig Krist. Vering, Johan Adolf Boxman, Konrad Hartvig Neuhof og Joakim Smedgen udi egen Person samt Kirsten sal. Daniel Eichhorns Frue ved sin Søn, blev kgl. Maj.s Brev om Skrifternes Revision forelæst dem med alvorligt Tilhold fra Rektor om at holde sig det efterrettelige. — [5]) Rskr. 17. Juli 1697; 22. Maj 1703. — [6]) Orig. i Konsist. Ark. — [7]) C. Nyrop I. S. 279. A. C. 4. Septbr. 1748. — [8]) Jfr. Dr. Rørdam Universitetets Historie I. S. 180, 201; II. S. 240; III. S. 758; Kirkeh. Saml. VIII. S. 294 ff. — [9]) Kgbr. 1. Marts 1625 om at lade trykke danske historiske Dokumenter; 22. Decbr. 1636: om Betænkning over en paatænkt Udgave af Uddrag af Luthers Skrifter; 30. Novbr. 1638 om at lade trykke Dr. H. Resens Bededagsprædikener. Rørdam IV. S. 210; 370 m. fl.

Skolebøger, hvilket Hverv dog efter Sorø Akademis Oprettelse udførtes af dem i Forening med de soranske Professorer[1]. Ligeledes paalagdes det de kjøbenhavnske Professorer at udarbejde Undervisningsplaner for Skolerne[2]. 1631[3] paalagdes samme Hverv dem i Forbindelse med de soranske Professorer, men ved Udarbejdelsen af de ny metæ scholasticæ i 1656[4], til hvilke der henvises i D. L. 2—18—5, have de kjøbenhavnske Professorer atter været alene om Arbejdet[5]. I 1640 afgave Professorerne ligeledes en Betænkning angaaende Gymnasia her i Riget[6].

Ved Skolereformerne efter 1660 har man derimod i Almindelighed benyttet Kommissioner; men dog findes det fremdeles paalagt Rektor og Professorer at forfatte Læseplaner for enkelte Skoler[7], ligesom de fremdeles udføre det Hverv at prøve Ansøgningerne om Professorater ved Gymnasierne[8] og til en Tid havde Privilegium paa at revidere og forlægge Skolebøger[9], paa hvilke de senere satte Taxt[10]. Om det Tilsyn med Skolerne, som Universitetet øvede ved at prøve deres Elever, vil det nærmere blive bemærket i fjerde Afsnit.

Naar Ansøgninger om Forlagsprivilegier indkom, sendtes de ogsaa altid til Universitetets Erklæring, og den sunde Betragtning af Forholdet, som dette gjorde gjældende, havde uden Tvivl sin gode Betydning for Retsudviklingen[11]. Et særligt Hverv paalagdes endelig Konsistorium, da det i 1625 fik Paalæg om at bygge en Kirke, nemlig den

---

[1]) Kgbrev 11. Oktbr. 1633 (Sj. Tegn.). — [2]) Rørdam III. S. 163—64; Nyerup: De latinske Skolers Historie S. 80. — [3]) Kgbrev 14. Marts 1631. (Sj. Tegn.). Gjellerup: Jens Dinesen Jersin S. 96. — [4]) Nyerup: Annaler S. 123. — [5]) A. C. 10. Septbr. 1656: Rektor gav til Kjende, at Kansler havde overleveret ham de ny constitutiones pro scholis. 6. og 8. Novbr. s. A.: Examen skal denne Gang endnu ikke holdes efter meæ in tabellis præscriptas. 11. Febr. 1657: Efter magnifici domini Cancellarii Begjæring ved Academicae Rectorem have nogle Professores foretaget sig de propositiones, som Hs. Magnificens havde ladet indlevere om Skolerne, og have saaledes sig derpaa resolveret: At det er meget godt, at de observationes speciales, som af nogle dertil for et Aar siden deputerede Professorer bleve konciperede og siden af senatu academico reviderede og approberede, blive nu jussu Cancellarii udskrevne og ved epsicopos til Skolerne forskikkede m. v. — [6]) A. C. 5. Avg. 1640. Kopi B. s. A. — [7]) Jfr. S. 6 N. 5. — [8]) Jfr. A. C. 29. Juni 1622: Mag. Mich. Mauritius Stavangriensis et Mag. Christian Petri Tidstadiensis, lectores in gymnasio Lundensi futuri, fidelitatis juramentum præstiterunt. Gymnasiernes Fundatser, f. Ex. hos Bloch: Bidrag til Roskilde Skoles Historie I. S. 101; Kgbr. 29. Avg. 1636 til de højlærde om at forordne en til Professor i Odense, jfr. A. C. 2. Decbr. 1637: Konsist. samtykker i, at Ivar Vandal sukcederer Michael Mauritzen som Rektor i Lund; A. C. 21., 27. og 28. Maj; Skr. 7. Maj 1647, hvorved Kapitlet i Lund indstiller den valgte Professor og Lektor til Universitetets Prøvelse (Kopi B.); Kgbr. 21. Juni 1692 om Afholdelse af en Konkurrence til en Profession ved Gymnasiet i Odense mellem Lavrits Luja, Erik Mule, Peter Høyelse, Rektor i Nykjøbing p. F., og P. Deichmann. Kanc. Skr. 11. Novbr. 1786 til Konsistorium om at erklære sig over, hvem blandt de 6 Ansøgere der er bedst skikket til at være Rektor i Kongsberg; 28. Juli 1787 om, hvem blandt 19 Ansøgere der er bedst egnet til at være Rektor i Roskilde. (Kopi B.). — [9]) Ovfr. S. 95. Bevill. 4. Decbr. 1667 paa, at Udgivelsen maa bekostes af Kirkernes Formue, og Indtægten tilfalde Professorerne og deres Enker; Kgbrev 28. Jan. 1702 (Sj. Tegn.). — [10]) Fdg. 11. Maj 1775 § 84. A. C. 30. Marts 1776: Paa Brev fra Vajsenhuset om Taxt paa Justinus svares, at Konsistorium ej tør sætte Prisen højere end til 8 Mk. 6. Septbr. 1776: Paa Madam Godiches Ansøgning svares, at Cornelius Nepos kan ansættes til 4 Mk. [11]) Se Univ. Erklær. fra 1721 i Kopi B. S. 473, 483, 492; Verlauff: Antegn. S. 145—46.

saakaldte ny Kirke uden for Nørreport, hvilket Hverv stod i Forbindelse med dets Egenskab som Patron for Frue Kirke[1]).

B. Responderende Virksomhed m. m. Ved Fundatsen af 1539 var det i Almindelighed paalagt Teologerne at afgive Betænkninger i Henhold til Guds Ord om Samvittighedsspørgsmaal[2]). Disse Betænkninger kunde imidlertid synes at burde forbigaas paa dette Sted som rene Fakultetsanliggender, men det vare de dog ikke; thi Responsa bleve i Praxis i alt Fald ikke altid afgivne af Teologerne alene, selv om Kgbrevene specielt vare rettede til dem[3]). Da saaledes Teologernes Stemmer stode lige i en Sag, som ved Kongebrev 22. Novbr. 1631 var henvist til Fakultetets Betænkning, indbragte Fakultetet selv Sagen for Konsistorium. Meget hyppig rettedes derhos i den ældste Tid Kongebrevene ikke særlig til det teologiske Fakultet, men til de højlærde eller Rektor og Professorer i Almindelighed, og disses responderende Virksomhed vedvarede endnu længe efter 1660. Tidspunktet, da den er ophørt, kunne vi ikke nøjagtig angive. Kopibogen for Aarene 1712—26 er endnu fuld af Responsa angaaende almindelige Anliggender, medens de, som findes i Kopibog 1740—48, ordentligvis kun angaa akademiske Forhold samt Skolesager[4]). En enkelt Betænkning i en Ægteskabssag siges vel endnu i Aaret 1749 at være afkrævet Konsistorium; men dette nøjedes med at henvise til det teologiske Fakultets Erklæring[5]). Vi maa derfor formode, at Konsistoriums responderende Virksomhed er bortfalden samtidig med den ny Fundats's Givelse, maaske som Følge af, at denne ikke længere indeholdt en lignende Bestemmelse som den ældre, i Henhold til hvilken den tidligere Praxis havde uddannet sig.

Betænkningerne angik Samvittighedsspørgsmaal, vedrørende dels Kongens personlige Forhold[6]), dels Lovgivningen[7]), dels og i Særdeleshed Forvaltningen og Jurisdiktionen. Som oftest rejste de sig fra Sager angaaende Drab[8]), Forbrydelse mod Religion[9]) og Sædelig-

[1]) Kirkeh. Saml. III. S. 353 ff., jfr. H. D. D. 20. Juli 1630 (Tillæg). — [2]) Cragii Addit. III. p. 102: Ad hos (theologos) pertinebit respondere nobis et nostris successoribus, Daniæ regibus, nostris nobilibus, præfectis et magistratibus, ubi re bene declarata, et, si opus fuerit testibus per nos aut nostros magistratus examinata ipsos interrogaverimus de casibus conscientiarum et in dubiis rebus ab iis quæsiverimus consilium dei ex verbo ipsius. — [3]) Kgbrev 22. Novbr. 1631 til Dr. Hans Resen og menige Theologi om at tage den vittenbergske Censur for sig og under Gudsfrygt og Paakaldelse forfatte deres Betænkende (om en Blodskamssag fra Skaane). — [4]) S. 220 N. 8. — [5]) A. C. 30. Apr. 1749: Fac. theol. gav sin Erklæring paa Andragendet (om Giftermaal mellem to Personer, hvis Fædre vare Søskendebørn, og af hvilke Manden havde haft Kvindens Stifmoder til Ægte) og turde ikke tilraade Dispensation, da det ansøgte vel ikke stred mod Guds Ord, men dog mod den gemene Ærbarhed, hvorfor det vilde vække Forargelse; thi vorder denne Fak.s Betænkning indsendt til Kancelliet, og Konsistorium formener dermed at have efterlevet Hs. Maj. Kongens Befaling. — [6]) Rørdam II. S. 123. — [7]) Rørdam I. S. 374—76. Kgbr. 23. Marts 1635 om Bestemmelse af Straffen for Blodskam og Sodomi. — [8]) Kgbrev 28. Febr. 1634; 27. Avg. 1635; 28. Juni 1646; 6. Avg. 1650; 15. Juni 1657; Betænkn. 4. Marts 1635; 4. og 12. Avg. s. A.; 1. Febr. 1723; Kopi B. (De tre sidste Betænkninger angaa Barnefødsel i Dølgsmaal.) — [9]) Betænkn. 10. Juli 1634 om Oluf Kapelrods Blasfemier (Kopi B.); Kgbrev 10. Jan.

hed [1], gejstliges Forseelser [2]) samt endelig fra Sager angaaende Trolovelse, Ægteskab og Ægteskabsskilsmisse [3]). For at sætte Konsistoriet i Stand til at skaffe sig det rette Kjendskab til Sagens Omstændigheder, bemyndigedes det derhos jævnlig til at indkalde Parterne og lade dem afgive Forklaring saaledes, at der forud for Betænkningens Afgivelse gik et formeligt Forhør [4]).

Den Norm, hvorefter Sagen bedømtes, var først og fremmest Guds Lov [5]); kun subsidiært toges der ogsaa et vist Hensyn til den almindelige protestantiske Praxis. Dette viser sig navnlig ved Konsistoriums Besvarelse af Spørgsmaalet om de forbudne Grader, som var et Hovedspørgsmaal i Ægteskabsmaterien. I Betænkning 11. Jan. 1631 angaaende Spørgsmaalet, om en Stifsøn maatte have sin Stiffaders Enke, erklærede det saaledes, at Levit. 18, 20 og Deuteronom. 27 ikke forbød det; men dog turde det ikke votere derfor, da det ikke var samtykt in consistoriis ecclesiarum

---

1635: Betænkn. om en Krist. Pedersens Straf, der har forskrevet sig til Djævelen: jfr. Kirkeh. Saml. V. S. 450. Kgebrev 23. Apr. 1635: om det kan gaa an at lade Hartv. Lohmann forblive her i Landet; jfr. Betænkn. 21. Apr. 1635 (Kopi B.), der besvarer Spørgsmaalet bekræftende, da han har tilbagekaldt sit Kjætteri. Hans Examination af Konsistorium tillige med Bisperne i Skaane og Fyn er omtalt i A. C. 18., 20., 21., 22. Apr. s. A. (Han var en Præst fra Itzehoe og Veigelianer. Jfr. Gjellerup: Jens Dinesen Jersin S. 123.) Kirkeh. Saml. V. S. 450—53. Kgbrev 22. Novbr. 1631 om at give Betænkning angaaende Hermann Crummers Lære og Forhold i Helsingør; (Betænkn. i Kopi B. 1632 f. 291). Kgbrev 30. Jan. 1634 om Betænkn. i en Trolddomssag fra Rødby; s. D. om Niels Harbo og Hustru. der have ladet et Barn dø uden Daab; ligesaa 31. Marts 1652. Kirkeh. Saml. V. S. 453—55: (Om Gulddaab og Særdaab); VI. S. 193 (om Trolddom) m. fl. — [1]) Kgbrev 22. Novbr. 1631, jfr. S. 211 N. 3; Kgbrev 11. Septbr. 1650: om Karsten Kortsen, som har begaaet Lejermaal med afd. Hustrus Søsterdatter, kan benaades Livet. Kgbrev 16. Febr. 1651: om Niels Nielsen Skrædders Hustru, og 22. Marts 1651: om Anne Kirstensdatter, som have forset sig i Ægteskab, kunne benaades Livet. — [2]) Kgbrev 17. Juli 1643 ang. Betænkn., om Præsten Jørgen Lavritsen Friis kan stedes til Kald, hvorover Vi ogsaa ville lade tilskrive Universiteterne i Tyskland at erfare deres Mening derom. Kgbrev 25. Febr. 1636: om ikke Mest. Henrik, Provst i Haderslev, bør afsættes, da han har tilladt Personer at gøgle i Kirkerne, jfr. A. C. 2. Marts s. A. Rørdam II. S. 35—38. Kgbrev 15. Apr. 1652: om Kristen Jensen fra Norge, som har begaaet Drab, hvorfor han dog er frikjendt, kan bestige Prædikestolen. Kgbrev 15. Avg. 1651 om at forhøre og give Betænkning om Lektor i Kristiania Niels Svendsens Prædikener og Forhold. Betænkn. 24. Juli 1634 om Pastor Jens Jensen Bidstrups Lejermaal og Forledelse til falsk Udlæggelse af Barnefader (Kopi B.) m. fl. — [3]) Kgbreve 24. Jan. og 26. Maj 1629 om Mads Ravn og Hustrus Sag; 29. Juli 1630 om to Personer i Trondhjem, der ville skilles; Betænkn. 6. Avg. 1630: om et Par forlovede maa adskilles (Kopi B.); jfr. Kgbrev 9. Septbr. 1638. Kgbrev 24. Jan. 1635 ang. Skilsmisse propter impotentiam; jfr. Stævning 16. Febr. og 14. Marts s. A. (Kopi B.). Kgbrev 17. Decbr. 1653: om Hans Brorsen i Saxkjøbing, hvis Hustru er ham fratagen, maa gifte sig igjen; Kgbrev 16. Maj 1670 om Ægteskab med en Kvinde, som er bleven besovet, først af Ansøgerens Hustrus Halvbrodersøn og derefter af Ansøgeren selv. Kgbrev 9. Oktbr. 1658 om en Giftermaalssag. Kgbrev 14. Apr. 1675: om en Mand, der beskyldes for i sit Ægteskab at have begaaet Lejermaal, hvilket han dog benægter, kan slippe for offentlig Skrifte; Betænkn. 21. Jan. 1723; to af 28. Febr. 1724 (Kopi B.) m. fl. De i foranst. Note cit. Aktstykker, til hvilke ingen anden Kilde er angivet, findes i Sj. Tegn. — [4]) Jfr. Exempler i Note 2 og 4. — [5]) Kirkeh. Saml. V. S. 451. Betænkn. 1. Maj og 13. Avg. 1635. 18. Novbr. 1656: om en Manddraber kan bestige Prædikestolen, hvilket besvares benægtende i Henhold til Num. 35 v. 25, 26, 27; 1. Krøn. 22 v. 7—8; 1. Kor. 10 v. 16. (Kopi B.).

lutheranarum, fra hvis Betænkende Professorerne den Gang ikke vilde gaa bort. Imidlertid betænkte de sig dog snart, i det de under 6. Marts afgave en Betænkning af modsat Indhold med særdeles Paaberaabelse af, at Giftermaalet ikke var imod Ægteskabsartiklerne, efter hvilke man ellers rettede sig her udi Landet, og at det ogsaa berettedes af trofaste, fornemme Folk, at deslige Ægteskabers Indgaaelse tidligere havde fundet Sted i Danmark.

Betænkningerne i Straffesager drøfte navnlig det Spørgsmaal, om Forbryderen trods den strænge Lov med god Samvittighed kunde benaades paa Livet[1]). Rent undtagelsesvis afgav hele Konsistorium ogsaa medikolegale Erklæringer, f. Ex. om en Forbrydelse kunde antages at være begaaet[2]), eller om Tilregnelighedsspørgsmaalet[3]). I Trolddomssager drøftes ikke blot Spørgsmaalet om Straffen, men ogsaa om Beviset for, at vedkommende virkelig har overgivet sig til den onde, og Undersøgelsen heraf anstille Professorerne, skjønt opfyldte af Tidens Tro, med en Besindighed og Humanitet, der ikke kan andet end gjøre et godt Indtryk. I en Betænkning af 24. April 1632[4]) angaaende Trolddom, hvorfor en Kone ved Navn Anna Claus's[5]) var dømt til Døden, skjønt hun selv under Torturen havde nægtet sin Brøde, ytre de saaledes, at den rette Hovedgrund udi alle Trolddomssager, som fornemmelig bør at anses, er, at det Menneske, som gives fuld Sag for Trolddom, bør have afsagt Gud og forbundet sig med Djævelen. Saa længe dette ikke klarlig bevises, kan Mennesket ikke fuldt og fast holdes for at være Troldkarl eller Troldkvinde; „men vi finde ingen Dokumenter i Sagen, hvorefter vi saadant om Anna Claus's kunde tryggelig slutte; thi hvad for det første den Troldkvinde Kirsten Børris Vidnesbyrd anlanger, da er det et enligt Vidne, som hverken efter Guds eller verdslig Lov kan være nok til Bevisning, og desforuden er samme Vidnesbyrd sagt udi Pinen og det af et udædisk Menneske, som efter Kr. III.s Reces Art. 28 ikke bør at staa til troende nogen til Skade“. For det andet agtes det som et Bevis paa den vedkommendes Uskyld, at hun gjør sin stadige Bekjendelse om sine Synder som et andet brøstfældigt Menneske med Tillid til den Herre Jesum Kristum og Forhaabning om det evige Liv. „Og endog Djævelen kan vel ogsaa skabe sig om til Lysets Engel, saa bør dog vi, som ikke kunne ransage Hjærterne, henstille det til Gud

[1]) Kgbr. 16. Febr., 22. Marts, 4. Oktbr. 1657 angaaende samme Spørgsmaal; Kgbr. 2. Apr. 1652: om en Dreng paa Sorø, der har slaaet en anden ihjel, skal straffes paa Livet eller ikke. I en Erklæring 18. Oktbr. 1726, angaaende Straf for Samleje i de forbudne Led, voterer Assessor Holberg alene for Dødsstraf. — [2]) Betænkn. 21. Juni 1632 om Drab (Kopi B.); A. C. 19. Decbr. 1635: Landsdommeren i Halland Knud Gabriel begjærer Universitetets Betænkende, om en Mand kan have drukket sig død i Brændevin, skjønt Luen ikke har staaet ham ud af Halsen, og Læberne ikke vare brune. Betænkn. s. D. i Kopi B; Betænkn. 14. Marts 1634 ang. Barnefødsel i Dølgsmaal. 24. Septbr. 1634, 27. Apr. 1635 (Fosterfordrivelse) m. fl. — [3]) D. M. III. 4. S. 176. Betænkn. 1. Maj og 12. Avg. 1635 (Kopi B.). Kgbrev 26. Apr. 1665 m. fl. — [4]) Kopi B. s. A. p. 289. — [5]) Hvor fra hun var, siges ikke. Sagen var efter kgl. Befaling indbragt for Konsistorium af Palle Rosenkrands, Lensmand paa Vordingborg, Nykjøbing og Aalholm.

og dømme efter Kjærligheds Regel". For det tredje bliver hun ved al Pine, som hende er paaført, udi stadig Benægtelse sig ikke at vide af nogen Trolddomskunst; men „nu er det ufejlbart hos de fornemste Scriptores, som have trakteret om den tortura, saadanne Personer paafores, at continua negatio magna in tortura et post torturam imprimis iteratam liberet a suspicione magiæ, etiam adducta antea probatione valde veri simili contra personam tortam; thi endog, som ogsaa af scriptores profani et ecclesiastici er at forfare, baade uskyldige og skyldige ere blevne ved stadig Benægtelse udi Pinen, saa er der dog ikke Tvivl om, at Gud jo har sin synderlige Aarsag, hvorfor han tilsteder den skyldige at blive ved Benægtelsen, og fører vel selv med Tiden Sandhed endelig til Lyset. Synes derfor ikke raadeligt at falde udi Guds hemmelige Dom". For det fjerde syntes meste Delen af Vidnesbyrdene at være grundede paa blot og bart Ry og Rygte eller at beraabe sig paa blotte og bare Undsigelsesord [1]), hvilke ikke for Samvittigheden vare nok til at aflive et Menneske for Trolddom".

Én Kjendsgjerning gjorde dog Universitetet betænkeligt: „det højeste Vidnesbyrd, som kan give egentlig Tanke om fuldkommen Trolddom, er Peder Møllers om Anne Claus's nefanda consuetudine cum dæmone, som han siger, hun maaske har haft. Men derom bør han flittig overhøres, hvorledes han saadant kunde sige om hende; ligeledes bør Manden examineres og flittig efterspørges, hvorledes baade Manden og Kvinden have forholdt sig udi Liv og Levned og Gudstjenestens Øvelse" m. m.

Den her omhandlede responderende Virksomhed maa vel adskilles fra en dømmende. Professorerne fastholdt derfor ogsaa til alle Tider bestemt, at de ordinære Dommere ikke maatte henvise Sager til Konsistoriums Afgjørelse, men at dette tvært imod i Domssager kun skulde give sin Mening til Kjende angaaende saadanne Spørgsmaal, som f. Ex. om Delinkventers Benaadning, der maatte blive rejste, efter at Sagen var endelig paadømt. Da Lensmanden i Kjøbenhavn efter Kongens Befaling havde æsket de højlærdes Betænkning angaaende et Drab, som en Pige i Kjøge ved Navn Antonie Rasmusdatter havde begaaet, erklærede de derfor, at dersom hun havde begaaet Drabet ikke af Vaade, men af vred Hu, burde hun efter Guds Bud baade i det gamle Testament (Genesis 9, Exod. 21, Levit. 24, Num. 35) og i det ny Testament (Matth. 26, Apocal. 13), at de, som udøse Menneskets Blod, deres Blod igjen uden Skaansel skal udøses, straffes paa Livet. Lensmanden var imidlertid ikke fornøjet med denne Sentens, som kun var hypothetica, medens han vilde have en categorica. Derpaa replicerede imidlertid Professorerne under 7. Juli 1634 [2]), at „efterdi universitatis fundatio, hvor den taler om Samvittigheds-Sager, udi hvilke Professores deres Betænkende skulle

[1]) Delinkventinden har vel ved Lejlighed truet Vidnerne med alle Haande Ulykker. — [2]) Skr. i Kopi B.

give, udtrykkelig formelder deres Betænkende paa ingen Sag at skulle begjæres, forinden Sagen ved lovlig Proces saa vidt muligt paa det yderste er udført, og Pigen Antonie Rasmusdatter dog endnu ikke har været for Landsdommer, ere vi efter Fundatsen venlig begjærende, at Sagen for ham maatte indkomme og af ham kjendes, om Pigens Benægtelse er nok, eller og om Saaret, som den døde har bekommet, kan agtes at være et saadant, at det kan være gjort med vred Hu. Thi saadant kan Landsdommeren meget bedre skjønne, efterdi han har Myndighed til at indstævne Parterne for sig. Derefter kan Dommen enten efter Recessen [1558] Art. 8 appelleres til anden Dommer, eller og høje Øvrighed efter sidste Reces [1615] Art. 39 besøges, og naar derefter nogen Oplysning af Guds Ord til Sagen kan gjøres fornøden, ville vi gjærne findes villige herudi". Et med foranførte ganske overensstemmende Responsum afgives under 5. April 1652[1]). Undtagelse fra Reglen fandt kun Sted, for saa vidt Kongen udtrykkelig henviste Sagens Undersøgelse til Konsistorium, hvilket undertiden var Tilfældet.

Foruden at æske Professorernes Betænkning i Samvittighedsspørgsmaal benyttede nemlig Kongerne deres Raad og Hjælp paa forskjellige andre Maader. Saaledes fik de til forskjellige Tider Paalæg om dels alene, dels i Forening med andre at udarbejde Udkast til Love og Anordninger[2]). Navnlig udarbejdede Professorerne Udkastet til den berømte islandske „Store Dom"[3]). End videre fik „de højlærde" undertiden Paalæg om at udarbejde en dansk Urtebog[4]) og føre Tilsyn med Apotekerne[5]); men slige Paalæg rettedes dog ordentligvis til medici i Særdeleshed, ligesom Examination i Trossager hovedsagelig tilfaldt det teologiske Fakultet, skjønt den en enkelt Gang iværksattes af Konsistorium alene eller i Forening med Bisperne[6]). I Frederik den II.s Tid bleve endog disse sidste selv examinerede af Professorerne, forinden de stedtes til Kaldet[7]); men dette ophørte senere. Derimod bleve Professorerne ogsaa efter den Tid bemyndigede til at anstille alle Haande Examinationer, f. Ex. af Personer, der paastode at være i Besiddelse af en eller anden mystisk Indsigt[8]). Undertiden nøjedes Kongen derhos ikke

[1]) Kopi B. Fol. 230; ovfr. S. 139 N. 4 jfr. Rørdam II. S. 231—32; IV. S. 286—87. — [2]) Rørdam II. S. 298—99 (Fdg. 19. Juni 1582); Kgbr. 25. Novbr. 1628 (Sj. Tegn.) til Medlemmer af Rigens Raad, Bisper, Professorer og Hofprædikanten om at gjøre Udkast til en Fdg. om alle Haande gejstlige Materier (Fdg. 27. Marts 1629); Kgbr. 18. Maj 1655 om i Forening med Borgm. og Raad at gjøre Udkast til en Fdg. om Bryllupper. Kgbr. 4. Jan. 1625 (Sj. Tegn.) og Fdg. 23. Febr. 1625 om Omkostningerne ved akademiske Promotioner; Nyerup: Annaler S. 79 ff., jfr. A. C. 28. Juli 1711: Kgl. Ordre, at to eller flere af Universitetets Societet skulle møde for at konsulere med deputerede af Hofretten, Krigsretten, Overadmiralitetsretten og Raadstueretten om, hvorledes med Stervboernes Forsegling skal forholdes i Sygdomstider. Kgl. Befal. 2. Septbr. 1713 om at udmelde nogle, som kunne træde i Konference med nogle af Politi- og Kommercekollegiet for at indrette Artikler angaaende Studenternes Ligbæring. — [3]) Kirkeh. Saml. VI. S. 176—81. Rørdam II. S. 35. — [4]) Kgbrev 25. Juli 1645. — [5]) Kgbrev 11. Maj 1639. — [6]) Ovfr. S. 221—22. — [7]) Rørdam II. S. 199. — [8]) Kgbr. 23. Jan. 1629 til de højlærde om at examinere en fængslet Kvinde, som foregiver at forstaa sig paa Planetens Løb.

med at give dem Paalæg om at inkvirere, men foreskrev yderligere, at de efter forudgaaende Undersogelse skulde dømme. Der gaves navnlig to Arter af Sager, som paa denne Maade henvistes til de højlærdes Forum. nemlig Sager angaaende gejstliges Forhold [1]) og Ægteskabssager [2]), i hvilke sidste Konsistoriums Hverv dog ikke altid gik ud paa blot at dømme, men efter Omstændighederne ogsaa paa at mægle og forlige [3]). Lejlighedsvis sluttede sig til de anførte endnu enkelte andre Sager. navnlig vedrørende pia corpora [4]), Arverettigheder [5]), m. fl.

C. Domsmyndighed i Ægteskabssager. Lige foran er omtalt, at deslige Sager undertiden ved kongelige Kommissorier henvistes til Paadømmelse ved Konsistorium; men en ordinær Domstol for dem var Konsistorium ikke, og naar de uden kgl. Kommissorium indbragtes for det, afvistes de derfor med Henvisning til, at de i Følge Riber Artiklerne 1541 Art. 3, jfr. Fdg. 19. Juni 1582 og Fdts. 17. Maj 1639 Art. 20 [6]) henhørte under Stiftsbefalingsmanden og vedkommende Stifts Kapitel [7]). Derimod maatte Professorer, der havde Forleninger i Roskilde Kapitel, opfylde deres Pligt som Kapitelsherrer, i det hvert Fjerdingaar to Doktorer og tre Magistre skulde drage til Roskilde Tamperret [8]); men i Stedet for de fem rejste ordentligvis kun to à tre [9]). Disse Rejser konvenerede imidlertid ikke Professorerne; derfor supplicerede de den 13. April 1681 [10]) om, at Tamperretten maatte flyttes til Kjøbenhavn, og Suplikken bevilgedes ved Aab. Brev 21. Juni 1681, jfr. Reskr. 20. Decbr. s. A., saaledes at Konsistorium derefter traadte i Stedet for Kapitlet og i Forening med Stiftamtmanden udgjorde Tamperretten for Sjællands Stift. Bispen var dog forskaanet for at sidde i Retten, hvorimod extraconsistoriales, for saa vidt de nød Præbender, ogsaa vare Medlemmer deraf [11]). Efter 1681 blev det da de roskildske Kapitelsherrers Tur at rejse til Tamperret paa Konsistorium, og det samme gjaldt om notarius capituli, indtil denne Bestilling efter den sidste Kannik Mag. I.

- - - -

[1]) Rørdam II. S. 36—38, 194, 232; III. S. 55, 59; Kgbr. 5. Maj 1655 til Dr. Jon Dirichson om at tiltale M. Svendsen. Votering og Dom i A. C. 11. Juli 1655; Kgbr. 7. Juli 1663 til Rektor og Professores om at dømme Jesper Kønig. Kirkeh. Saml. V. S. 209, 248—49, 253. — [2]) Rørdam II. S. 38—40; III. S. 56—57, 65. 67; Kgbrev 4. Avg. 1660; ovfr. S. 195 N. 4. — [3]) Rørdam II. S. 38. — [4]) Rørdam II. S. 197—99. — [5]) Kgbrev 27. Jan. 1659 til de højlærde om at dømme i Anne sal. Ambrosii Rodes Sag. — [6]) Bloch: Roskilde Skole I. S. 101. — [7]) Dom 1. Decbr. 1632 (Kopi B. S. 19): Efterdi Hovedsagen er en Ægteskabssag. finde vi den ind for det gejstlige Konsistorium i Odense, hvor Gjerningen sket er; jfr. A. C. 24. Juli s. A., Dom 6. Apr. 1639 (Kopi B. S. 342) af samme Indhold. Paakaldelse af Riber Artikkel 3 og Ægteskabsartiklerne. — [8]) Fundats 11. Marts 1571 (Rørdam IV. S. 234—35). — [9]) Kopi B. — [10]) Rørdam III. S. 56, 57. A. C. 8. Febr. 1657: Blev talt om dem (3), som proxime skal rejse til Roskilde Kapitel: 10. Septbr. 1657: Th. Bartholin, Dekanus, M. Spormand og Severinus Petræus skulle rejse næstkommende Gang ad causas matrimoniales i Roskilde; 22. Febr. 1661: Maurits Kønig med en af de filosofiske Professorer skal drage til Tamperret. — [11]) Udkast 1691: Udi Ægteskabssager, som nu forhøres og dømmes paa Consistorio de fire Tamperdage om Aaret, præsiderer Stiftamtmanden i Sjælland, og dertil advares at møde alle Professores, baade consistoriales og extraconsistoriales, som nyde Præbender, undtagen Superintendenten, som derfor er forskaanet.

Schades Død[1]) ved Rskr. 13. Apr. 1726 gik over til secretarius consistorii. Senere Forandringer i Sammensætningen ere ikke foregaaede. Prokansler Pontoppidan blev nemlig vel Medlem af Konsistorium, men ikke for saa vidt det fungerede som Tamperret[2]). De formelle Regler angaaende Rettens Virksomhed, dens fjerdingaarlige Sammentræden samt Befojelsen til lig andre Retter at mulktere Prokuratorerne, som indrømmedes den ved Rskr. 2. Juni 1758[3]), har det næppe videre Interesse at dvæle ved[4]), men derimod undlade adskillige af de Domme, den har afsagt, ikke at vække en vis Forundring i Nutiden. Exempelvis skal blot fremhæves, at Tamperretten fuldt og fast hævdede, at et simpelt Ægteskabsløfte, i hvert Fald naar det forelaa i skriftlig Form, begrundede en gyldig Forpligtelse til Ægteskab, saaledes at Udstederen i Henhold dertil uden videre dømtes til at opfylde sit Løfte. Til Bevis paa Rigtigheden af denne Sætning vil det være tilstrækkeligt at citere følgende Dom[5]):

Som Mad^e^ Bodille sl. Mag. Seehusens her for Retten lovlig har indkaldt Sr Peter Brandt til Ægteskabs-Løftes Fuldbyrdelse og 1) med hans egenhændige Brev bevist, at fornævnte Peter Brandt fra 1714 til Aar 1734 idelig har vedblevet det hende givne Ægteskabsløfte, beraabt sig paa, at Gud selv har samlet deres Hjærter, under Ed har forsikret ikke at elske nogen anden end hende, formaaet hende til at forandre hendes en Gang ytrede Tanker at forlade ham og endelig drevet paa, at hun skulde bringe sine Sager i Rigtighed, paa det de med Glæde kunde samles, og derhos forsikret, at Gud nok skulde forsørge dem begge; 2), med lovskikkede Attester bevist, at han allerede havde berammet Bryllups-Dagen, bestilt Bryllups-Vers, kommitteret Folk til at kjøbe Bryllupsklæder, hvilket alt sammen aleneste af Mangel paa Penge den Tid ikke blev fuldbyrdet, han ej heller har trøstet sig til efter hendes Tilstand her ved Retten edelig at benægte samme Ægteskabsløfte eller har nogen lovmæssig Undskyldning, hvorfor han dette sit Løfte ikke nu kunde fuldbyrde, langt mindre har det ringeste paa hendes Person og Forhold at sige. Thi kjendes herved for Ret: Peter Brandt bør i Følge af samme sit Ægteskabsløfte fuldbyrde Ægteskabet med hende, og det inden 2 Maaneder efter denne Doms lovlige Forkyndelse.

I en anden Doms Slutning hedder det: Naar det befindes, at en Mands Person, som efter Loven er fuldmyndig til at indgaa Trolovelse, frivillig med Saligheds Ed har forskrevet sig til at ægte et ærligt og uberygtet Fruentimmer, kan saadant vel kaldes en Daarlighed, efter som Menneskenes Sind er ustadigt, og det siden kunde fortryde ham; men derfor kan det ikke kaldes en Ugudelighed, naar det er sket i en enfoldig, sædelig og oprigtig Intention, at efterkomme Forpligten; men løselig, uden skjellig og lovlig Aarsag at bryde den Kontrakt, man i en

[1]) Bloch I. S. 23, 60. — [2]) Instr. 2. Maj 1755 Art. 3. — [3]) Jfr. Mem. 7. Jan. s. A., Kopi B. — [4]) En Afbildning af Konsistorium som Tamperret findes foran i et Bind af Rothes Reskripter. — [5]) Tamperrets Dom 18. Septbr. 1737. Kopi B. S. 245.

ærlig og lovlig Sag ved Saligheds Ed har indgaaet, det er en Ugudelighed, som intet kristeligt, retsindigt og redeligt Gemyt kan være ansvarlig for Gud eller Mennesker. Thi dømmes indstævnte, Matthias Jørgensen Foss, til at ægte Citantinden, Marie Kierstine Dreier, i Følge hans udgivne Forpligt[1]).

Konsistoriums Deltagelse i den her omhandlede Domsmyndighed bortfaldt ved Fdg. 15. Juni 1771.

D. Patronatet over Frue og Trinitatis Kirker. Grundlaget for Patronatet over Frue Kirke afgav fra først af Bestemmelsen i Fundats 1539, lydende paa, at dette udmærkede Tempel, som kaldes vor Frues (divæ sive deiparæ virginis), skal henhøre til Akademiet (pertinere ad academiam). Men samtidig var der dog tillagt Borgerskabet en vis Medvirkning ved Styrelsen af Kirkens Anliggender, i det de 4 Borgmestre og 10 Sognemænd skulde være med til at vælge en Mand (procurator civis), som tillige med en af de højlærde (procurator professor) skulde være Kirkens Værge, og naar disse Værger aflagde Regnskab, skulde ligeledes de fire Borgmestre være nærværende. Faktisk vare derhos i ældre Tid ogsaa Sognemændene til Stede, og disse synes overhovedet fra først af at have nydt en større Del i Kirkernes økonomiske Styrelse, end der fundatsmæssig tilkom dem[2]).

Retsforholdet mellem den akademiske og den borgerlige Værge ordnedes nærmere ved Kgbrev 1. Juli 1619[3]) og senere ved Instruxer, som Konsistorium meddelte dem[4]). Dog omtales ikke nogen Instrux for den akademiske Værge efter 1682, hvorimod procurator civis endnu i Aaret 1723 modtog en af procurator professor affattet og af secretarius universitatis underskreven Instrux[5]); men senere ere vist nok ingen flere blevne udstedte. I Nutiden vides i alt Fald ingen af Værgerne at være i Besiddelse af nogen.

Til den almindelige Instrux sluttede sig i ældre Tid specielle conclusa. Exempelvis kan nævnes, at det ved concl. consist. 26. Juli 1690 paalagdes begge Værgerne hvert Aar at gjøre en Rejse omkring paa Frue Kirkes Godser, især i Stevns Herred.

Bestillingen var, i alt Fald for den borgerlige Værges Vedkommende, fra først af ulønnet[6]); men med de højlærdes og Sognemændenes Samtykke nød de senere Smaaredselen af en Del af Kirkens Bønder[7]), og den akademiske Værge finde vi derhos i Instruxen 1682 tillagt Indtægten af Ovre Kirke, som han har nydt lige til den seneste Tid[8]).

Paa Grund af den almindelige Bestemmelse om, at Kirken skulde

---

[1]) Kopi B. 329. — [2]) Rørdam IV. S. 125, 156, jfr. S. 124, 147, 149. — [3]) Indført i A. C. s. A. fol. 26. — [4]) Jfr. Instr. 10. Apr. 1682, Kopi B. fol. 312. — [5]) A. C. 24. Juli s. A. — [6]) Rørdam IV. S. 124. — [7]) Rørdam IV. S. 147. A. C. 4. Juli 1645; (ndfr.); 25. Febr. 1662: Eftersom H. Terkelsøn i disse fire sidst forledne Aar intet har nydt af Kirkens Bønder, som Kirkeværgen ellers er tillagt, blev ham udi de fire Aar fra 1. Maj 1658 til Aarsdagen 1662 for hans lange Tjeneste og store Umage med Kirken bevilget to Hundrede Rigsdlr. — [8]) Se Betænkning over Statsregnskabet 1875—76 S. 182 og en (utrykt) Betænkn. 24. Marts 1875 i Konsist.s Arkiv N. 153 s. A.

høre til Akademiet, kunde der næppe være Tvivl om, at Borgerskabet kun havde den begrænsede Myndighed, som Fundatsen hjemlede, medens Patronatet over Kirken i Almindelighed tilkom Rektor og Dekanerne eller Konsistorium, efter hvis Raad eller endog Befaling Fundatsen ogsaa paalægger Værgerne at handle. Men denne Ordning behagede paa ingen Maade Borgerskabet, som tvært imod vilde raade over sin egen Sognekirke og kalde sin egen Sognepræst. I Løbet af det 16de Aarhundrede synes dog begge Parter at have enedes nogenlunde; men i 1598 brød Uenigheden frem i Anledning af en ny Præsts Kaldelse, og Udfaldet blev da i Universitetets Favør [1]; men dette bidrog kun til at forøge Borgernes Misnøje, der atter kom til Orde i 1620, efter at Konsistorium med Kanslerens Raad og Samtykke havde opsagt den borgerlige Værge, Laurits Hansen, som ikke vilde blive ved Bestillingen, med mindre han fik Tiendedelen af alt Kirkens Uvisse [2]. Striden med Værgen udvikiede sig derefter til en Strid med Borgmester og Raad, som indgik med et langt Klagemaal til Kongen, hvorpaa Universitetet ikke undlod at replicere. Kaj Rantzov og Palæmon Rosenkrantz beskikkedes til Kommissærer i Striden, men synes ikke at have udrettet noget [3]. En Afgjørelse af dette med flere Tvistemaal imellem Borgerskabet og Universitetet fandt derimod Sted ved HDD 20. Juli 1630 [4], som ligeledes gav Universitetet Medhold, i det Konsistorium derefter fremdeles skulde kalde Præsten og kun give Borgmester og Raad Meddelelse om Kaldelsen, hvilket ogsaa findes iagttaget ved senere Lejligheder, f. Ex. ved Ole Vinds Kaldelse [5]. Men den gode Forstaaelse oprettedes ikke derved. Tvært imod fremturede Magistraten i en passiv Modstand mod den bestaaende Ordning, og i 1638 blusser Striden atter op nærmest i Anledning af, at de vrede Borgmestre ikke vilde møde paa Konsistorium for at prøve Kirkens Regnskaber. Professorerne sendte Gang efter Gang Bud, og Borgmestrene lovede ogsaa at komme, men kom dog aldrig [6], indtil de til sidst beskikkede Professorerne ved to Mænd, af hvilke Blasius Bartskær var den ene, og lode dem vide, at de kunde møde paa Raadhuset, hvis de vilde Borgmester og Raad noget [7]. I den Anledning fandt der en Skriftvexel Sted [8], som afsluttedes ved et Kongebrev til Professorerne samt Borgmester og Raad af 7. Juni 1639 [9], hvilket paalagde dem at møde den første Søgnedag efter St. Hansdag paa Konsistorium og der efter gammel vedtagen Brug og Sædvane samtlige foretage og forhøre Frue Kirkes Regnskaber. Saafremt nogen ikke mødte, skulde dog de, som vare komne til Stede, gjøre

[1]) Kirkeh. Saml. III. S. 66; VII. S. 103—5, 107. Afgjørelsen betegnes i A. C. 18. Marts 1620 som en „Lavdom“. — [2]) A. C. 11. Juni og 12. Avg. 1619. — [3]) Rørdam IV. S. 719. A. C. 18. og 23. Marts, 5., 6., 24. Apr. 1620. — [4]) Tillæg. — [5]) A. C. 27. Apr. 1642. — [6]) Jfr. f. Ex. A. C. 31. Oktbr., 5., 6. og 12. Novbr. 1638, 9., 25. Jan. 1639 m. fl. — [7]) Jfr. Konsist. Protest 28. Oktbr. 1838 (Kopi B. S. 316). — [8]) Skr. til Magistraten, udateret (Kopi B. S. 242—43). Supplik 1. Juli 1638 (Kopi B. S. 270—73) med Borgmester og Raads Replik af Oktbr. s. A. (Kopi B. S. 322—26), som ved Kgbr. 17. Jan. 1639 (Sj. Tegn.) sendtes til de højlærdes Erklæring, der blev afgivet i Febr. s. A. (Kopi B. S. 327—36). Jfr. A. C, 31. Oktbr., 5., 6., 12. Novbr. 1638, 9. Jan. 1639, m. fl. — [9]) Sj. Tegn.

til Ende dermed. Senere yppede vel Borgmester og Raad endnu en Gang Tvist om nogle Regnskaber, som de vilde have prøvede ved Kommissarier[1]); men i øvrigt er Debatten paa dette Punkt endt.

Jævnsides med den foregaaende var imidlertid gaaet en anden Tvist, vedrørende den borgerlige Værges Forpligtelse til at møde for Konsistorium og aflægge Løfte om behørig at ville røgte sit Værgemaal. Et sligt Løfte plejede Konsistorium fra gammel Tid at kræve og modtage af Værger for akademiske Personer, selv om Værgerne vare borgerlige[2]), og vor Frues Kirkes Værge behandledes da efter samme Regel; men da i 1638 Blasius Bartskær var bleven valgt til Kirkeværge, vægrede han sig bestemt ved at efterkomme denne Forpligtelse[3]). Konflikten stod paa i Aarvis. Da i Decbr. 1640 Torvevægteren Søren Pedersen havde haft det Uheld at falde igjennem et Loft i Frue Kirkes Taarn og slaa sig ihjel paa Stedet, tilskrev Magistraten Professorerne, om de nu ikke fandt sig foranledigede til at anerkjende den legitimt valgte Kirkeværge, i det bemeldte Ulykke sikkert ikke vilde være indtraadt, hvis den lovlige Omgang med Kirkeværgebestillingen var fulgt; men Professorerne vedbleve at være uforsonlige. Mester Blasius skulde først „række Haand"[4]). Ogsaa denne Trætte foranledigede Udstedelsen af et Kongebrev 16. Oktbr. 1641. Det er stilet til Rektor og Professores og lyder saaledes:

„Efter som Vi naadig komme udi Forfaring, hvorledes Blasius Miller, Bartskær og Indvaaner her udi Vor Kjøbstad Kjøbenhavn, som af Eder skal være tilforordnet vor Frue Kirkes Værgemaal her samme Steds at skulle antage, sig for Eder paa consistorio skal have vægret efter Fundatsen og gammel Sædvane rectori paa Kirkens Vegne sin Flid og Troskab ved Haandstrækning at love og tilsige, formenende sig som en svoren Borger ej nogen anden Øvrighed end Borgmestere og Raad noget pligtig være at anlove; da bede Vi Eder og naadig befale, at I tillige med ti af de fornemste Sognemænd udi fornævnte vort Frue Sogn forordner en anden dygtig og vederhæftig bosiddende Mand, hvem Kirkens Jordebog, Regnskaber og Værgemaals Bestilling sikkerligen kan betros, hvilken efter Fundatsen og gammel Skik og Sædvane uden nogen ny Forvending vil rette sig efter paa consistorio rectori og professoribus at anlove, at han sit betroede Kirkeværgemaal anlangende intet uden deres Minde og Samtykke vil foretage og Kirkens Gavn og bedste i alle Maader søge, saasom han for Gud og alle vedkommende vil forsvare, anseende, at Vi aldeles ingen Noviteter mod gammel Sædvane ville tilstede."

Dette Kongebrev havde dog ikke videre Virkning. Vel fandt der derefter forskjellige Sammenkomster Sted i Frue Kirke[5]); men man kom ikke til nogen Enighed, og Grunden hertil var aabenbart den, at bag ved den mere medgjørlige Magistrat stode Byens Borgere, der vare i

[1]) Mem. 5. Marts 1642 med Professorernes Erklæring 16. s. M. (Kopi B. S. 584, 588). — [2]) HDD. 20. Juli 1630. — [3]) Jfr. den S. 229 N. 7 cit. Univ. Skr. A. C. 19. Maj, 30. Juni, 15. Avg., 6. Oktbr. 1638; 14. Jan. 1639. m. fl. — [4]) Skr. 22., 23. Decbr. 1640 (Kopi B. S. 467, 68). — [5]) A. C. 10., 15., 17. Decbr. 1641.

højeste Grad skinsyge og forbitrede paa de akademiske Borgeres Privilegier. I den efterfølgende Fremstilling af den akademiske Korporations Retsforhold vil man møde en Mangfoldighed af Beviser paa denne Borgerskabets Stemning netop i det her omhandlede Tidsrum; men den giver sig ikke mindre tydelig til Kjende ved Mødet i Frue Kirke den 17. Decbr. 1641. Efter at dér de 4 Borgmestre havde forhandlet med Professorerne i Koret, bade de om, at de 10 Borgere, som vare til Stede i Kirken, maatte blive indkaldte for ogsaa at høre Kongebrevet oplæst, hvilken Anmodning blev efterkommet; men ikke saa snart var Oplæsningen sluttet, før en af Borgerne ved Navn Kristoffer Tryner med nogle af de andre begyndte at protestere, hvorfor M. Blasius, som var den Kirkeværge, de havde nævnt, ikke maatte antages dertil. Rektor svarede, at dette var forklaret i Hs. kgl. Majestæts Missive, som nu var forelæst dem; men da de ikke vilde lade sig nøje dermed, forevendende adskilligt, og ikke vilde give Lyd, foraarsagedes Professorerne med de 4 Borgmestre at vige fra den nederste Part af Koret op i den øverste. Der forhandledes videre imellem dem, hvorpaa Borgmestrene holdt en ny Raadslagning med Borgerne, hvis Resultat imidlertid kun blev et Forslag om Valg af delegerede fra begge Sider, der kunde forhandle om en ny Ordning af Forholdet. Da brast Professorernes Taalmodighed, og de forlangte et responsum categoricum, om Borgmestrene vilde efterkomme Kongens Brev, eller om de ikke vilde det; hvorpaa Borgmester Mikkelsen svarede, at efterdi Kongens Brev ikke formeldte om nogen vis Frist, Hs. Maj. formentlig heller ikke var ret underrettet om denne Handel, kunde de endnu ikke resolvere sig derpaa, men vilde ogsaa berette Hs. Maj. derom. Dermed skiltes man ad; Forhandlingerne vare afbrudte, og Magistratens Stemning var ikke bleven bedre. Et Bevis derpaa fik Professorerne strax i Jan. 1642, da Pastor Wichmann ved Frue Kirke anmodede Borgmestrene Jakob og Henrik Mikkelsen om at lade Bysvendene føre Tilsyn med, at der ikke skete „Opstyr“ paa Frue Kirkegaard under Prædikenen. Borgmestrene erklærede sig meget villige til at have Opsyn med Helliggejstes og Nikolaj Kirkegaarde, da disse vare deres egne; men eftersom Professorerne tilholdt sig alene at have jus patronatus til Frue Kirke, saa maatte de ogsaa selv føre Opsynet paa Kirkegaarden; Bysvendene havde nok at tage vare paa Kjælderne, at der udi ikke blev drukket eller ført ondt Levned under Prædikenen. Da Wichmann derefter spurgte, om han maatte meddele Professorerne dette, svarede begge Borgmestrene, at de netop sagde det, for at Professorerne kunde faa det at vide. Resultatet blev da, at disse lejede Anders Klokkerdreng tillige med en anden Karl for 20 Rdl. aarlig til at holde Vagt paa Kirkegaarden[1]).

En Bilæggelse af Striden fandt endelig Sted i Aaret 1645. Om den skyldes Borgmester Hans Nansens Initiativ, tør vi ikke afgjøre; vist er det kun, at den fandt Sted, efter at han var bleven

[1]) A. C. 29. Jan. 1642.

Borgmester, og indledededes med, at Professorerne den 29. Oktbr. 1644 Formiddag og Eftermiddag cum consulibus Hafniensibus, Reginaldo Joannis, Johanne Nicolai et Johanne Nanzianzeno, foretoge den afdøde Kirkeværge Niels Jensens Regnskab, hvilket Borgmester Hans Nansen oplæste med Enkens Svar derpaa og selv hos hver Post tegnede, hvis som sluttet blev ikke at kunne godtgjøres. Den 4. Juli 1645 mødte dernæst efter Prædikenen samtlige Borgmestre med 10 af de bedste Borgere i Frue Sogn for efter Fundatsen at forhandle om Borgerskabets Valg af en Kirkeværge, som kunde være M. Jakob Finckes Medhjælper, hvorefter alle først stemte paa Hans Jensøn Foburg, og da han undslog sig, paa Hans Terkildsøn. Dagen efter kaldtes denne op paa Konsistorium, hvor han fik overleveret Jordebogen paa vor Frue Kirkes Bønder, som han skulde føre sig til Indtægt, saa og Taxten paa, hvad der skulde tages for Jorden og Klokkerne. Derhos blev foreholdt ham af Fundatsen og Kgl. Majs. specielle Brev, hvorledes han skulde forholde sig med Bygning, gammel og ny. Han anlovede i alle Maader at ville forholde sig herudi som en ærlig Mand og gjøre saa, at han kunde have en god Samvittighed, hvorpaa han gav rectori og professoribus her paa consistorio Haand. Saaledes endte den halvhundredaarige Kamp om Frue Kirkes Patronat med den fuldstændige Hævdelse af Universitetets fundatsmæssige Ret. Senere findes denne endog udvidet, i det Rektor og Professorerne selv vælge den borgerlige Værge med Magistratens og de delegerede Borgeres Samtykke og paa egen Haand forsyne ham med en Instrux. Da saaledes Hans Terkelsøn for sin høje Alders Skyld ansøgte om Afsked, vare Raadmand Barthol. Pederssøn og ni af de fornemste Borgere i Sognet efter Rektors og Professorernes venlige Begjæring forsamlede i Koret, og efter at Magn. Rektor havde givet dem til Kjende, at en af Borgerskabets Midte i Hans Terkelsøns Sted behøvedes til Kirkeværge, samt begjæret at høre deres Mening om Mats Lauritssøn, og samtlige de til Stede værende havde givet ham et meget godt Rygte, blev han af Rektor og Professorer udvalgt til Kirkeværge, hvorpaa han rakte magn. rectori Haand[1]). Den 16. Juni s. A. blev dernæst samtykt en skriftlig forfattet Udkastning om Indtægt, Udgift og andet, hørende til vor Frue Kirke, „hvilken skulde leveres Mats Lauritssøn til Efterretning," og paa lignende Maade instrueredes den borgerlige Værge i 1723. Da Borgernes Medvirkning ophørte efter 1672[2]), foretoges Valget undertiden endog af Konsistorium paa egen Haand, saaledes at det blot notificerede Magistraten, hvem det havde valgt[3]). I Nutiden beskikkes derimod den borgerlige Værge af Borgerrepræsentationen[4]).

I Kraft af sin Patronats-Ret beskikkede dernæst Konsistorium fra gammel Tid baade Præster og Betjente ved Frue Kirke, men dets fri

[1]) A. C. 1. Apr. 1662. — [2]) A. C. 30. Juni 1672: Var til Stede Præsident Peder Resen med 8 af de fornemste Borgere i vor Frue Sogn og blev valgt til Kirkeværge i Jørgen Navinsøns Sted Peder Munk. — [3]) Skr. 1. Apr. 1767 (Kopi B. S. 847.) — [4]) Goos: Aarbog 1871—73 S. 405.

Udøvelse af Retten til at kalde Sognepræsten blev dog alt under Kristian IV. indskrænket ved kgl. Paalæg og gik efter Kristian V.s Tid ogsaa formelt over til Kongen[1]), hvorimod Konsistorium vedblev at kalde Kapellanerne[2]) indtil Fdg. 3. Juni 1809 § 1 og endnu den Dag i Dag kalder Kirkebetjentene, ligesom det fra gammel Tid har gjort[3]), efter at den Suspension af Rettens Udøvelse, som Resol. 18. Maj 1804 og 18. Marts 1808 havde foranlediget, atter er bortfalden i Følge kgl. Resol. 16. Juli 1841[4]). De Afgifter, som i sin Tid vare paalagte Frue Kirkes Klokker og Graver til Fordel for Universitetets Bygningskasse[5]), og som i Forening med de lignende Afgifter af Trinitatis Kirkes Betjente samt de vestindiske Penge udgjorde den tidligere Konto „Embedsafgifter" paa Universitetets Budget, betinges nu ikke længere[6]).

Disse Kirkebetjente vare vel før 1660, lige saa lidt som Præsterne, Medlemmer af Universitetet, hvilket f. Ex. bevises ved, at de ikke skattede med Akademiet[7]), og Universitetet heller ikke forrettede Skiftet efter dem[8]); men dog stode de til en vis Grad under dets Protektion[9]), hvilket fandt sit Udtryk deri, at Professorerne paatoge sig Værgemaalet for deres Enker og Børn[10]), og i Særdeleshed vare de i Henseende til deres Bestilling underkastede Konsistoriums Jurisdiktion. Saaledes blev Frue Kirkes Graver den 23. Juni 1630 for utilbørligt Forhold dømt til at sidde i Kjælderen paa 3 Ugers Tid og bespises med tyndt Øl og Brød, hvorefter det skulde gives Kansleren til Kjende, hvad videre der skulde gjøres. Klokkeren blev samtidig afskediget og udvist, men derefter atter indkaldt og benaadet[11]). I denne Ordning skete imidlertid Forandring ved D. L. 1-2—13, i det derefter bemeldte Betjente i ingen Henseende sorterede under Konsistorium[12]), hvorfor det var en Uregelmæssighed, naar Pedellerne endnu senere en enkelt Gang skiftede efter dem[13]).

Skjønt Patronatet over Frue Kirke tilkom Universitetet, var den dog ikke bestemt til at være dets Sognekirke. Statutterne ved Fundatsen 1539 bestemme udtrykkelig, at Studenterne aarlig skulle betale til den

[1]) Baden: Journal V. S. 185—86; jfr. ovfr. S. 156. — [2]) Jfr. Rskr. 21. Febr. 1738. — [3]) Se angaaende Organisten: Rørdam IV. S. 706; Kgbr. 27. Oktbr. 1629, Kaldsbr. 22. Novbr. 1629 (Kopi B.); A. C. 30. Marts 1643; ang. Klokkeren ovfr. S. 142. — [4]) Selmer: Aarb. 1841 S. 38. — [5]) A. C. 30. Maj 1759; Selmer: Aarb. 1844 S. 45, 70, 79; A. C. 3. Juli 1771 og 23. Maj 1772; Resol. 22. Apr. og 31. Maj 1817, 3. Avg. 1846. — [6]) Linde: Meddel. 1857—63 S. 675; Finanslov 1866—67 Univ. Post 11; jfr. derimod Finansl. 1868—69. Goos: Aarbog 1873—75 S. 468. — [7]) A. C. 24. Novbr. 1660: Pedellerne skulle skatte lig Klokkerne, der i Kongens Brev til Ærkebispen ere særlig taxerede. — [8]) A. C. 28. Juli 1649: Klokkerens Kvinde begjærer Skiftemænd. Professorernes Betænkende var at holde sig Kanslerens Dekret, d. d. 11. Febr. 1645, efterrettelige (anført S. 210 N. 1). — [9]) A. C. 15. Jan. 1653: Proponeret, om Graverens Tjenere ogsaa skulle tages under Universitetets Protektion; mentes: Nej. — [10]) A. C. 7. Febr. 1649: Rektor antager sig Karen Klokkers og Datters Værgemaal. — [11]) A. C. 29. Jan. 1648: Klokkerdrengen skal ikke alene straffes med Kjælderen, men ogsaa miste sin Bestilling. — [12]) A. C. 29. Febr. 1723: En Undergraver, der har forset sig med Drukkenskab og Slagsmaal under Gudstjenesten, skal tiltales ikke for Konsistorium, men for Stiftsprovsten. — [13]) A. C. 9. Oktbr. 1695, jfr. derimod 8. Maj 1715: Skiftet efter Klokker og Graver ved Trinitatis Kirke forrettes af Stiftsprovsten.

Præst, i hvis Sogn de bo, ligesom en Borger, og i umiddelbar Tilslutning dertil siges, at Doctores og Magistri for Personerne af deres Familie skulle yde lige saa meget, og Magistrene for deres egne Personer dobbelt saa meget, som Studenter og Borgere yde, men Doktorerne atter dobbelt saa meget som en Magister. Da der ikke særlig er tilføjet til hvem, maa man uden Tvivl ogsaa her underforstaa: til den Præst, i hvis Sogn de bo. Men i Tidens Løb ses dog Professorerne at være traadte i en vis Forbindelse med Frue Kirke, i det de oprindelig tillige med Hustruer og Børn nøde frit Lejested i samme[1]); kun naar de vilde have et muret Gravsted, maatte de yde Betaling derfor[2]). Dernæst havde Professorerne en Stol i Kirken[3]), hvilken de have endnu, dog — rimeligvis siden 1732 — forbeholdt consistoriales, saa vel som Stolestader til deres Fruer —, hvilke Stader vare Gjenstand for Option[4]), — og til deres Tjenestefolk, hvilke Stader dog ikke maatte overlades andre end academici til Afbenyttelse[5]).

Studenterne indtraadte ligeledes i en Forbindelse med Frue Kirke, som i en vis Henseende vedblev selv efter 1635, i det de i Lejermaalstilfælde skulde staa offentlig Skrifte i samme[6]); men i øvrigt fik de i Følge Kgbrev. 21. Avg. 1635 en egen Sognekirke i Regenskirken. Kongen var selv til Stede ved Indvielsen[7]). Den første Præst ved samme blev Prof. Klaus Plums Huslærer Magnus, da en anden, hvem Stillingen

---

[1]) A. C. 14. Jan. 1629: Dr. Claus Plum proponerede, hvorledes der skulde forholdes med Professorernes Lejested her udi Kirken; om deres Slægt og Venner, som ere i Huset hos dem, ogsaa skulle have de samme fri. Man faar at se de gamle Kirkeregnskaber igjennem, hvorledes det har været holdt tilforn. I Henhold til en Granskning af Regnskaberne besvares Spørgsmaalet den 17. Jan. bekræftende; 6. Juni 1635: Anders Hegelund kan tanquam professori bevilges frit Lejested for sig, Hustru og Børn samt Klokkerne efter Sædvane. A. C. 17. Jan. 1643: til Lejested indrømmet Dr. L. Scavenius. Om Frue Kirkes Klokker, bestaaende af kongl. Maj.s Klokke og de fem Sogneklokker, som omtales i en følgende Note, se A. C. 5. Maj 1624, hvor Konsistorium sætter Taxten paa dem. — [2]) A. C. 28. Jan. 1659: Gravsted til Th. Bartholin i det nordre Kapel op til Koret vest for Dr. Gellii Grav, hvorpaa ham skal gives Skjøde, naar han giver Satisfaktion derfor; 16. Maj s. A. til Jakob Knudson mod Satisfaktion efter Sædvane. — [3]) A. C. 6. Apr. 1661: En Kvinde, Maren Andersen, vil lade hænge en Lysekrone udi Frue Kirke, som hun tidligere har haft hængende i den ny Kirke uden Nørre-Port, indtil samme Kirke blev nedbrudt, med Vilkaar, at Kirken bekoster Stangen, og hende maa bevilges Lejested og de fem Sogneklokker fri. Bevilget og sluttet, at samme Lysekrone skal hænges udi St. Laurentii Kapel for Professorum Stol. Jfr. Rørdam IV. S. 154. — [4]) A. C. 2. Apr. 1626: J. Finckes Hustru skal staa i Stol med Gelstrups, indtil hun kan optere et andet Stade; 7. Septbr. 1661: E. Bartholin opterer Kvindestade i den tredje Stol fra Koret, R. E. Brochmand og Chr. Stenbuch i den femte, Jens Bircherod i den anden; 11. Juni 1668: Proc. div. virg. R. Vinding erindrede, at Ærkebispens Døtre maatte gaa af hans Hustrus Stol, formedelst andre, som ikke have Rettighed i samme Stol, tage Staderne, hvilket ikke synes billigt mod ham, som er baade præses consist. og senior academiæ; begjærer derfor, den Adg. maatte gjøres efter gammel Brug, at de Proff.s Hustruer, som sidst indkomme in acad., tage de Stader, som ere i de stakkede Stole, indtil der kan blive ledigt i de lange, og da optere efter deres Mænds senium in academia. Rørdam IV. S. 152. — [5]) A. C. 27. Febr. 1723: Af Tjenestepigernes Stolestader maa ikke gjøres Fremlaan til Borgerfolk eller andre, der ikke høre til Akademiet; jfr. A. C. 29. Apr. og 20. Maj 1713. Verlauff: Antegn. S. 157—58. — [6]) A. C. 12. Decbr. 1635. — [7]) A. C. 26. Septbr. 1635: Initiatio templi studiosorum skal differeres ad reditum S. R. Maj. ex Scania efter Hs. Maj.s egen Befaling.

først var tilbudt, undskyldte sig med, at hans Mave ikke kunde taale Klostermaden[1]). Famulus communis beskikkedes til Klokker ved Kirken[2]), der ved Bidrag fra de øvrige Universitets-Kirker forsynedes med et Positiv til 100 Rdlr.[3]). Den 2. Novbr. 1636 bestemtes, at der skulde gjøres Anslag om, at studiosi med Professorerne paa Søndag skulde ofre, og at alle studiosi, baade de, som vare udi og uden for Regensen, herefter skulde søge Studenter-Kirken og der gange til Guds Bord, saafremt de vilde nyde beneficiis regiis og forvente nogen spem promotionis in patria. Offerpligten findes gjentagne Gange indskærpet samtlige Studenter[4]). I Stedet for denne Regenskirke traadte senere den ny Regenskirke eller Hellig Trefoldigheds Kirke, som indviedes den 1. Juni 1656, ved hvilken Lejlighed Rektor og alle Professorerne vare Kongens Gjæster, og hver for sig „særdeles og navnlig“ blev tildrukket over Bordet af Hs. kgl. Majestæt, hvilken Ære, Universitetet den Dag bevist, bør at blive Universitetet udi stedsevarende Hukommelse[5]). I Overensstemmelse med Kirkens Karakter som Studenterkirke[6]) blev ogsaa ved Kgbrev 6. Juli 1658[7]) dens Patronat overdraget Konsistorium, som vedblev at være i Besiddelse deraf, selv efter at Kirken i 1660 var gaaet over til ogsaa at blive Sognekirke for en Del af Byen[8]), lige indtil det i Følge kgl. Resol. 29. Decbr. 1868[9]) gik over til Kjøbenhavns Magistrat.

Fra bemeldte Kirkes Egenskab som Studenterkirke, skriver sig rimeligvis den første Oprindelse til de Indtægter, som dens Præster og Kirkebetjente endnu nyde af Universitetet, i det Kapellanen ved Trinitatis Kirke faar 1 Rdlr. af Inskriptionsgebyret[10]), Præsten, Kapellanen samt Klokkeren og første Graver i Forening en vis Del af Gebyret for testimonia publica, og desuden Sognepræsten alene en vis Del af Gebyret ved teologisk og fuldstændig juridisk Examen[11]). Den første Hjemmel til Kapellanens Gebyr er aabenbart Rskr. 1. Juni 1670, der konverterer hans Offer til en Afgift ved Depositsen. Et Lovbud, der paalægger Afgifter ved Modtagelsen af testimonia publica, have vi ikke fundet; men den lader sig ogsaa naturlig forklare som sædvansmæssig opstaaet, i det

---

[1]) A. C. 17. Septbr. 1635. — [2]) A. C. 3. Oktbr. s. A. — [3]) A. C. 25. Septbr. 1635; 9. Jan. 1636. — [4]) A. C. 8. Decbr. 1641: Programma til festum nativitatis skal anslaas dominica IV adventus og derudi tilholdes Studenterne, at enhver af dem efter Kongens Brev, og enten de ligge i Regensen og gaa i Klostret eller ikke, skal første Juledag ofre til Regenspræsten som til sin rette Sognepræst; jfr. 15. Maj s A. — [5]) Nyrop Anm. S. 138—39; jfr. Kgbrev 15. Maj 1646 til Prof. theol. Laur. Mortensen om Regenskirken; 23. Septbr. 1647 til samme om at lade Kongen faa 24 Ris Skifersten af dem, der ere bestemte til Regenskirken; 14. Febr. 1648 om at lade Proff. faa Tømmeret i Stilladset til den ny Regenskirke for dermed at udbedre deres gamle Residenser. — [6]) jfr. A. C. 25. Septbr. 1656: R. Vinding tilspurgte, hvad der skulde gives for Begravelser i Trinitatis Kirke. Blev sluttet, at Studenten, som er det første Lig, kan slippe med 20 Rdlr. — [7]) Hofman: Fundatser IX. S. 133. — [8]) Pontoppidan: Orig. Hafn. S. 283, jfr. J. E. Larsens Betænkn. i Saml. Skr. IV. S. 64. — [9]) Jfr. Pl. 17. Febr. 1869. — [10]) Jfr. Concl. 9. Septbr. 1761: Af dem, der privat inskriberes hos Rectorem og ikke andet Steds have været cives academici, skal Dekanus i det mindste have 2 Rdlr. Dn. Rectori gives efter Behag, og Omkostn. til Kapellanerne ved runde Kirke, famulum bibliothecæ og ministros academiæ skulle i alt være 14 Mk. 12 Sk. — [11]) Selmer: Aarbog 1839 S. 50—56.

ved den nævnte Lejlighed det skyldige Offer efterkrævedes; men hvorledes Sognepræsten alene er kommen til at faa Del i Gebyrerne ved teologisk og juridisk Examen, synes indtil videre noget gaadefuldt. Rskr. 12. Juli 1737, der taler om en Afgift til Kapellanen af candidati theol, indeholder i hvert Fald ingen Forklaring deraf.

§ 36.

Konsistorium. — Fortsættelse.

II. De akademiske Funktioner.

Angaaende disse maa vi i det hele taget henvise til de efterfølgende Afsnit. Deraf vil fremgaa, hvorvidt og hvorledes Konsistoriums Myndighed har gjort sig gjældende i samtlige de tre Retninger, i hvilke Universitetets Væsen har udfoldet sig. For Oversigtens Skyld skal her blot nævnes, at Konsistorium repræsenterede Universitetet som politisk Korporation og udøvede de det som saadan tilkommende Rettigheder i Henseende til Valg til Rigsdagene og Jurisdiktion, ligesom det førte Ordet overalt, hvor der skulde værnes om Universitetets Forrettigheder. I Nutiden er vel det akademiske Samfunds politiske Karakter bortfalden, og Konsistoriums Beføjelse til at repræsentere det undergaaet en Indskrænkning ved Kdgj. 18. Septbr. 1850 § 2 b 3 a, hvorefter i Sager af almindelig Interesse den akademiske Lærerforsamling er det Organ, hvorigjennem Universitetet endelig udtaler sig. Men til Trods herfor er dog Konsistorium Universitetets eneste vedvarende og derfor ogsaa i alle Tilfælde dets foreløbige Repræsentant, hvis Betænkning indhentes i alle akademiske Anliggender, der ikke udelukkende vedrøre det enkelte Fakultet. Ligeledes har det bevaret Retten til at antage Universitetets Betjente, efter Omstændighederne med ministeriel Approbation, medens derimod Rektorvalget ved den anførte Kdgj. er overdraget den akademiske Lærerforsamling.

I Henseende til Universitetet som Læreanstalt har Konsistorium øvet og øver fremdeles den Myndighed, der efter selve Forholdets Natur maa tilkomme det som øverste perennerende Organ for den indre Forvaltning. Det har derfor at holde Øje med, at Anstalten paa lovmæssig og behørig Vis virker til Opfyldelse af sit fundatsmæssige Formaal, og udøver i Kraft heraf et almindeligt Tilsyn med dens Personel og Apparat. Omfanget af dets Myndighed i Henseende til Personellet er dog forskjelligt henholdsvis for Læreres og Elevers Vedkommende.

Hvad endelig angaar Universitets-Formuen, vil i femte Afsnit blive vist, hvorledes Konsistoriums Forhold dertil historisk har udviklet sig, og i Særdeleshed dets Myndighed i 1837 blev forvandlet fra en besluttende til en raadgivende. En lignende Myndighed er siden 1843 tillagt det i Henseende til Kommunitetets Formue[1]); og desuden har det endnu ligesom tidligere den selvstændige Administration af den til Universitetet

[1]) Selmer: Aarbog 1843 S. 22—23.

knyttede Legatmasse[1]), hvorhos i Nutiden ogsaa hele Stipendiebestyrelsen er underlagt Konsistorium, i det den tidligere Undtagelse med Hensyn til Kommunitetsstipendiet og Regensbeneficiet er bortfalden ved Rgl. 11. Febr. 1848 § 14, jfr. kgl. Resol. 13. Novbr. 1876.

En enkelt Beføjelse er der imidlertid, ved hvilken vi maa dvæle lidt paa dette Sted, fordi den har haft en mere almindelig Betydning, nemlig Beføjelsen til at vedtage Statutter eller give Love for Universitetet.

En Selvfølge er det, at denne Universiteternes Selvlovgivning til alle Tider maatte respektere den almindelige politiske Lovgivning, for saa vidt en saadan fandtes, og derhos være begrænset ved de særlige akademiske Love, saa som pavelige eller kongelige Statutter. Denne Grænse fastholdes ogsaa i vore Fundatser. I dem alle er den allerede tilstrækkelig tydelig betegnet ved Ansættelsen af en Kansler eller Patron, hvis Opgave netop skulde være at paase Fundatsens Efterlevelse paa alle Punkter[2]); men i Fundatsen af 1732 hedder det end videre udtrykkelig, at Konsistorium ingenlunde bør understaa sig at gjøre endog den allerringeste Forandring i denne Vor allernaadigste Fundation, hvorvel samtlige Professorer derom kunde være enige; og paa samme Maade erklærer Fundatsen 1788 Kap. I. § 19, at ingen Deliberation eller Beslutning i Consistorio bør gjælde imod Fundationer og de kgl. Love og Forordninger.

Erkjendes maa det imidlertid, at Universitetet ingenlunde til alle Tider har respekteret den foranførte Grænse saaledes, som det burde. Vi behøve i saa Henseende blot at minde om, hvad der er fremhævet oven for angaaende Konsistoriums Oprindelse. Heller ikke vides nogen positiv Hjemmel til Forandringen af den fundatsmæssige Rektoratstermin, som vil blive omtalt i en senere Paragraf, at være erhvervet. Endelig og i Særdeleshed vare adskillige blandt de økonomiske Vedtægter, som ville blive opregnede strax neden for, fra først af alt andet end fundatsmæssige.

Spørger man, i hvilket Omfang og i hvilke Retninger Universitetets Selvlovgivning inden for den anførte Grænse var positivt hjemlet, da maa der ses hen til Fundatsen af 1539. I den findes nemlig et Indbegreb af Love eller Statutter, som Kongen paa Lærernes Bøn har stadfæstet og indført i Fundatsen, dog med Bemyndigelse for dem til at vedtage andre lignende (his similia), saa ofte, som det behøves[3]). Disse Statutter omfatte fire forskjellige Afsnit, der henholdsvis betitles: leges, expendenda, ordo sedendi, ritus promovendi.

Undersøger man, hvor vidt Universitetet senere har benyttet sig af den i Fundatsen givne Bemyndigelse, vil Forholdet stille sig forskjelligt i Henseende til hvert af de foranførte Æmner.

Blandt leges kan først mærkes lex prima angaaende Rektors og Dekaners Valg og Forretninger. Hertil slutter sig navnlig Vedtægt 28.

---

[1]) Resol. 21. Decbr. 1837 § 3. — [2]) Cragii Additam. III. S. 136; Fdts. 1732 § 104; Fdts. 1788 Kap. VII § 9. — [3]) Cragii Additam. III. S. 126—36.

Maj 1569 angaaende Rektoratsomgangen[1], der vedblev at være den gjældende Norm, som i det væsentlige kun bekræftedes ved Fundats 31. Marts 1732 § 21, jfr. Rskr. 19. Maj 1741 og Fdts. 7. Maj 1788 Kap. I. § 18, indtil Rskr. 18. Juli 1817 § 6. End videre var Dekanatsomgangen i det filosofiske Fakultet i ældre Tid ordnet ved udtrykkelige Vedtægter[2], medens den for de øvrige Fakulteters Vedkommende hovedsagelig reguleredes ved Sædvanen, indtil Lovgivningen traf Bestemmelse derom[3]. Endelig kan endnu paa dette Sted nævnes den oven for S. 205 omtalte Vedtægt angaaende Eforiomgangen.

De øvrige leges angik hovedsagelig Studenternes Forhold, og de Bestemmelser deri, som særlig angik deres akademiske Pligter, bleve rimeligvis i Aarene 1559—60 eftersete og udfyldte ved forskjellige ny Bestemmelser, navnlig angaaende Straffene[4], som dog ændredes ved enkelte efterfølgende Vedtægter[5]. Senere blev der igjen gjort et Uddrag af disse Love; thi den 30. Avg. 1624 hedder det: Epitome legum, descripta ex architypo statutorum a Magn. rectore, blev approberet og sagt, at juramentum studiosorum skal imprimeres derhos impensis Academicis. Dette epitome udgjør uden Tvivl de senere saakaldte leges studiosorum, der optryktes paa ny gjentagne Gange inden 1660[6], men uden at der foretoges videre Forandringer deri. Den 23. Novbr. 1644, da exemplar legum academicorum skulde trykkes paa ny, spurgtes rigtig nok i Konsistorium, om ikke Programmet fra Aar 1642 skulde indføres deri. Dette Program indeholdt en Bekjendtgjørelse af Kgbrev 17. Maj 1642 angaaende Studenternes Kredit, og deri var tillige indført Bestemmelser om, at Studenter ikke maatte besøge Kroer, Vinkjældere eller Haver, i hvilke Ølsalg fandt Sted, at de skulde være iførte habitus decens og hvert Kvartal besøge deres Privatpræceptors Hus, foruden at de hver Maaned skulde exhibere ham deres exercitia secundum statuta. Professorerne skjønnede imidlertid, at denne Tilføjelse var overflødig, da Programmet blev opslaaet hvert Fjerdingaar. Der vides ikke at være bevaret noget Exemplar af disse leges fra Tiden før 1660; men derimod findes et paa Kongens Bibliothek, som er trykt i Aaret 1693[7]. Det indeholder 19 Artikler, og i den tredje findes indført den tidligere omtalte Forandring, der i Aaret 1667 besluttedes med Hensyn til Art. 3[8]. Fundatsen 1732 § 33 bød at undergive disse Love en Omarbejdelse, hvorpaa Patronens Samtykke skulde erhverves, og en saadan Omarbejdelse har ogsaa virkelig fundet Sted, skjønt det ikke bestemt vides, hvornaar. Dette fremgaar af de bevarede Exemplarer af Lovene fra Tiden efter 1732, i det disse kun indeholde 15 Artikler[9]. Denne Omarbejdelse er senere

[1]) Rørdam IV. S. 219. — [2]) Ovfr. S. 148. — [3]) Ovfr. S. 108 og 118. — [4]) Rørdam I. S. 364—371, jfr. S. 81. — [5]) Kirkeh. Saml. III. S. 54; ovfr. S. 148. — [6]) A. C. 13. Juni 1629: Leges studiosorum skal trykkes paa ny og sættes noget til de habitu decenti samt de biennio continuando; og skal trykkes paa et Patent. 14. Juni s. A.: Blev bevilget, at inter leges academiæ, som nu skulle trykkes paa ny, skal juramentum studiosorum ogsaa indføres; 4. Juli s. A. De habitu studiosorum skal trykkes med legibus studiosorum. — [7]) Tillæg. — [8]) Ovfr. S. 157. — [9]) Paa Univer-

bleven optrykt[1]) og ved den Lejlighed undergaaet forskjellige Forandringer[2]). I denne forandrede Skikkelse vedbleve Lovene at gjælde indtil 1788. Da udtalte Fundatsen i Kap. II § 2, at der ved Inskriptioner gaves enhver Studiosus leges, hvori de studerendes Pligter kort vare anførte, og hvis i samme efter denne Anordnings Indhold var noget at rette eller forandre, kunde saadant med Patronens Samtykke indrettes. Derefter bleve imidlertid de gamle leges fuldstændig ophævede og erstattede med et Uddrag af Fundatsens Forskrifter[3]), der i den nyeste Tid er bleven ombyttet med et nyt Uddrag[4]).

Paa de øvrige i Fundatsen fremhævede Punkter kan Selvlovgivningen ikke ses at have været virksom i nogen videre Grad. Gebyrernes Størrelse er saaledes uden Tvivl hovedsagelig bleven reguleret sædvansmæssig; af Vedtægter kjendes foruden nogle mindre betydningsfulde angaaende Udgifter ved Deposits[5]) og Indskrivning[6]) hovedsagelig kun Vedtægt 6. Oktbr. 1610 angaaende Udgifter ved Promotioner[7]), som derhos snart afløstes af Fdg. 23. Febr. 1625, jfr. Fdg. 4. Decbr. 1672 § 2. Fdts. 1732 § 41 paabød, at Professorerne med Patronens Samtykke skulde foretage en ny Regulering af Omkostningerne, men om en saadan er intet bekjendt. Senere har Lovgivningen truffet Bestemmelser derom ved Rgl. 29. Jan. 1839, jfr. Rskr. 11. Maj 1775 og 22. Marts 1805.

Ordo sedendi vedblev at være den i Fundatsen bestemte, indtil den reguleredes nærmere ved Rskr. 26. Septbr. og 8. Oktbr. 1695. Ritus promovendi ere dels blevne lempede[8]) dels bekræftede[9]) ved senere Lovbestemmelser, som dog i den nyeste Tid ere gaaede in desvetudinem, men senere Statutter, der ordne dem, findes saa godt som ikke[10]). Betingelserne for at stedes til de akademiske Grader, som i Fundatsen vare indførte blandt leges, ere ligeledes senere blevne fastsatte ikke gjennem Vedtægter, men gjennem Love[11]).

---

sitetsbiblioteket findes et, som bærer Paategning: Anno 1751 den 22. Jan. blev den unge Grev Holstein inskriberet af Rectore magn. Dr. Petro Holm. Et andet Exemplar fra 1757, der ejes af Kand. mag. Jessen, stemmer fuldstændig hermed; et tredje, som ogsaa findes paa Univ. Bibl., indeholder en Paategning af Rektor B. G. v. Obelitz om, at Kaspar Blad fra Roskilde Skole den 8. Oktbr. 1777 har lovet disse Love Lydighed og er bleven optagen blandt de akademiske Borgere. I Tillægget ere leges trykte i den Skikkelse, hvori de vare affattede 1693 og 1777, med Fremhævelse af den sidste Redaktions Afvigelse fra Redaktionerne af 1751 og 1757. — [1]) A. C. 30. Juli 1760: Rektor fremlagde et Exemplar af det ny Oplag af legibus. — [2]) Jfr. S. 238 N. 9 og Tillæg. — [3]) Engelstoft: Annaler 1807 I. S. 204. — [4]) Goos: Aarbog 1876—77 S. 6—7. — [5]) A. C. 29. Apr. 1635: Er bevilget Ringeren ½ Ort af hver Deponendus; 27. Jan. 1703: Sluttet, at Pedellerne til Depositsen skulle fordre 4 Mk. 4 Sk. af depposituri, hvoraf minister tertius skal nyde 1 Mk., og baccalaurei, som introduceres i Klostret, skulle give ham qua famulo hver 1 Mk. — [6]) Ovfr. S. 235. — [7]) Rørdam IV. S. 607—10, jfr. ogsaa Vedtægt 8. Decbr. 1621; Engelstoft: Annaler 1807 I. S. 206—10. — [8]) Aab. Brev 5. Oktbr. 1667; Fdg. 4. Decbr. 1672 § 2. — [9]) Fdts. 1732 §§ 48—50; Fdg. 10. Febr. 1736 II. § 1; Instr. 2. Maj 1755 Art. 16; Instr. 9. Juni 1786 § 17; Fdts. 7. Maj 1788 Kap. V § 1; Fdg. 9. Jan. 1824 § 10. — [10]) Jfr. dog A. C 14. Apr. 1704: Dekanus proponerer, om ikke herefter med Invitationen til Magistergraden maatte forholdes som til Rektorgraden uden at lade ministros academiæ kjøre omkring i deres Habit og med Scepter, hvilket, i hvor vel tilforn brugeligt ved Rektorgraden, nu er aflagt. Blev samtykt. — [11]) Kgbrev 27. Marts

Spørger man endelig, hvor vidt Selvlovgivningen har strakt sit Omraade ud over de i Fundatsen angivne Æmner, da maa især mærkes de økonomiske Vedtægter. Nogen positiv Hjemmel for deres Gyldighed indeholder Fdts. af 1539 ikke; thi den berettigede kun Skolen til at affatte lignende Vedtægter som de i den optagne, og iblandt disse frembyder i det højeste lex prima en fjærn Lighed med de her omhandlede Konstitutioner, for saa vidt som begge ordne kollegiale Forhold, den første Bestillingernes, den anden Indtægternes Fordeling. Men selv afset fra Lighedens Ufuldstændighed i øvrigt, maa navnlig mærkes, at de økonomiske Vedtægter ikke blot regulerede det kollegiale Forhold mellem Professorerne, men ogsaa disses Retsforhold over for Universitetet. Dette gjaldt navnlig Vedtægterne angaaende Jordegodset. Naar Konsistorium assignerede de enkelte Professorer den visse Indtægt af et Indbegreb af Bøndergaarde til Fyldestgjørelse for deres Løn og senere endog overdrog dem hele Indtægten med selve Administrationen deraf i Stedet for Løn, da var det en Bestemmelse, der ikke blot ordnede de enkelte Professorers indbyrdes Mellemværende, men ogsaa paavirkede Fiscus i en ikke ringe Grad, og dette maa ikke overses ved Besvarelsen af Spørgsmaalet om Grundlagene for de anførte Vedtægters Retsgyldighed. Til en vis Grad bortfaldt enhver Tvivl derom, for saa vidt som enhver enkelt Professor ved sin Underskrift tiltraadte dem. En saadan Underskrift fandt i hvert Fald Sted indtil 1781, og der er vel ingen Grund til at antage andet, end at den er vedbleven i det mindste lige indtil 1796. En Vægring ved at meddele den findes aldrig nogen Sinde antydet, og naar den havde fundet Sted, bandt den Underskriveren, ligesom enhver anden Kontrakt, i Henseende til det indbyrdes Retsforhold, hvorover Lærerne i Forening kunde raade. Men for saa vidt Vedtægten gik videre, blev den strængt taget ikke retsgyldig, forinden en Sanktion fra Statsmagtens Side forelaa. Denne kan imidlertid ikke søges i noget Samtykke fra Kansleren, thi et saadant vides aldrig at være meddelt; heller ikke i Kaldsbrevenes Klavsul om, at constitutiones academiæ laudabiles skulde forblive ukrænkede, thi naar fundationes og leges tillige bekræftedes, maatte selvfølgelig constitutiones vige, for saa vidt de kom i Strid med dem. Udkastet til Fundatsen af 1691 søgte, som paavist, at indføre en normal Tilstand gjennem Vedtægternes udtrykkelige Optagelse eller Bekræftelse; men da bemeldte Udkast ikke blev til Lov, indtraadte den dog først ved deres forudsætningsvise Godkjendelse i Fundatsen 1732 §§ 6, 92, 97, og Fdts. 7. Maj 1788 Kap. VII. § 7—8. Spørgsmaalet om Retsgyldigheden har nu dog kun en forholdsvis ringe Interesse i Henseende til Vedtægterne angaaende Residenser og Huslejeportioner.

1688: Til Dekan og Proff. theol., at de maa konferere Johan Volckmaer, stud. theol. fra Tyskland, den teol. Licentiatgrad, hvis han findes dygtig dertil, paa den her og andet Steds brugelige Maade; ligeledes maa alle andre, der betjene et fornemt gejstligt Embede eller ere bekjendte for Lærdom og Skikkelighed, kreeres til lic. theol., selv om de ikke ere magistri philos., dog at dermed forholdes efter Fundatsen.

I Henseende til disse økonomiske Vedtægters Benævnelse paastaas det i Almindelighed, at de i Modsætning til andre udmærkes ved Betegnelsen: constitutiones laudabiles. Denne Paastand er imidlertid kun til en vis Grad rigtig.

Udtrykket constitutiones laudabiles forekommer overhovedet ikke andet Steds end i de Kaldsbreve, der ere udfærdigede efter 1657, samt ved Omtalen af en Professors Underskrift paa de akademiske Vedtægter [1]. Men paa det første Sted savnes der enhver Hjemmel til at antage, at Ordet betyder andet end alle prisværdige Vedtægter uden Hensyn til Indhold, ligesom consuetudines laudabiles i juramentum intitulandorum [2]) uden Tvivl betyder alle priselige Sædvaner. Paa det andet Sted forekommer Udtrykket regelmæssig først efter Midten af forrige Aarhundrede, hvorimod der tidligere herskede en aldeles regelløs Sprogbrug, i det de Vedtægter, som underskreves, snart kaldtes statuta, snart constitutiones, snart begge Dele i Forening, snart endelig leges et statuta [3]. Denne Variation viser tydelig nok, at der ikke kan lægges nogen særlig Betydning ind i de enkelte Udtryk, men at de samtlige maa anses som enstydige. Navnlig gjælder det ogsaa om statuta og constitutiones, der paa sine Steder ligefrem afvexle med hinanden. Den 21. April 1619 hedder det saaledes [4]: Constitutiones academicæ variæ, collectæ ex actis academicis aliquot annorum per M. D. Rectorem, bleve oplæste og paa ny approberede, at de skulde sammenskrives

[1]) A. C. 3. Febr. 1714: Rektor lod ved Pedellen opkalde Mag. Hans Gram, som var beskikket til Prof. linguæ Græcæ, at han skulde underskrive statutis et constitutionibus academiæ laudabilibus, som ogsaa komparerede og underskrev dem, og blev ham af hele consistorio ønsket Lykke og Velsignelse. A. C. 1. Maj 1765: Rector magnif. introducerede Hr. Justitsraad Hübner i Konsist., hvor han indleverede sin Revers for den avgsburgske Konfession samt underskrev constitut. laudabiles; jfr. A. C. 27. Oktbr. 1751: Fremlagt Morten Hübners Kaldsbrev at være prof. phil. et histor. A. C. 22. Maj 1765: Obelitz introduceres i Konsist. og underskriver, jfr. A. C. 9. Apr. 1755: læst hans Kaldsbrev 20. Decbr. 1754 at være prof. design. phil. og tillige ascendere in facultate juridica efter Tur og senium; A. C. 14. Marts 1759: Læst Rskr. 2. Marts, at Obelitz og Hübner skulle være proff. juris ordd., saa at enhver maa læse over alle partes juris og maa ascendere saa vel in facultate juridica som philosophica; 24. Febr. 1770: Kr. Lodberg Friis underskriver constitutiones laudabiles og Eden paa den avgsburgske Konfession. 27. Apr. 1781: Blev Prof. Sahl introduceret til at tage Sæde og Stemme i Konsistorium, hvortil det lykønskede ham og sig, og fremlagde Prof. sit Kaldsbrev at læses og paaskrives og underskrev tillige efter Vedtægt i consistorio constitutiones laudabiles paa de sædvanlige 4 Steder samt gav sin Revers, hvormed han efter Fundatsen forbandt sig. — [2]) Tillæg; trykt efter Statutterne. — [3]) A. C. 21. Juni 1610: Commendabatur M. Casparo Erasmio professio pædagogica 2[la], facta prius ab ipso consensione et subscriptione in statuta academiæ præstitoque pro consuetudine juramento. 19. Maj 1624: Prælectis statutis academicis M. Joh. Resenius juramentum præstitit et illis subscripsit, postquam prof. acad. consentiente regia Majestate est approbatus. 28. Jan. 1633: Bleve P. Vinstrup statuta forelæste, hvorpaa han gjorde sit juramentum fidelitatis. 19. Marts 1707: Severin Lintrup underskriver Universitetets constitutiones i begge Bøgerne. 23. Marts 1710: Kr. Vorm tager Sæde i Konsistorium som theol. IV. og underskriver constitutiones. 1. Febr. 1721: Hans Vandal og Hofretsassessor Bagger bleve opkaldte ved Pedellerne at underskrive constitutiones. 3. Apr. 1723: Joachim Frederik Ramus ligesaa. 4. Decbr. 1717: Kgl. Livmedicus Dr. Joh. Buchwald underskriver statuta et constitutiones. 11. Decbr. 1717: Ludvig Holberg ligesaa. 10. Marts 1714: Prof. med. A. Hochstetter underskriver leges et statuta. 1. Decbr. 1714: Peter Horrebow ligesaa. — [4]) Rørdam III. S. 465.

i en Bog og strængelig holdes. Men derefter hedder det igjen den 9. Apr. 1631: Reciterede Rektor adskillige statuta academica, som tilforn paa adskillig Tid ere konstituerede. Nogle bleve simpliciter ratificerede og befalede at indføres in librum statutorum. Men nogle bleve limiterede, saa som 1) at studiosi ikke skulle gaa om at synge, naar Skolen gaar; men ellers kan det ikke forbydes dem, med mindre Pest eller anden Farlighed er for Haanden; 2) at ingen studiosus maa have tria beneficia, med mindre det er et singulare ingenium og fattig. Nogle bleve abrogerede, som 1) den de silvis a rectore ejusque successore bis annuatim visitandis, lata 24. Febr. 1624; 2) de certis lignorum vehiculis singulis professoribus concedendis, lata 20. Febr. 1630; de visitatione colonorum quotannis in singulis procuratoriis, lata 26. Avg. 1630; de tutore templi div. virginis, at han ikke skal have nogen anden Kirke, lata 6. Marts 1630.

Der kan vel næppe være Tvivl om, at her foreligger en Revision af de Vedtægter, der vare sluttede efter den sidste Samling i 1619, og at den liber statutorum, i hvilken de bekræftede statuta indføres, er den samme, i hvilken 1619 constitutiones indførtes. At i Særdeleshed Udtrykket statuta ogsaa bruges om Vedtægter af et saadant Indhold, som man ellers henfører til constitutiones laudabiles, godtgjøres ved, at det den 10. Novbr. 1624 hedder: Til Jul skal ikke distribueres uden Ko- og Sildepenge efter statuta.

I Henhold til, hvad vi saaledes have oplyst om den regelløse Sprogbrug og den yderst sjældne Forekomst af Udtrykket constitutiones laudabiles, maa vi paastaa, at det er uden tilstrækkelig Hjemmel i Kilderne, naar man opstiller det sidstnævnte Udtryk som en oprindelig teknisk Betegnelse for et Indbegreb af økonomiske Vedtægter i Modsætning til andre. Constitutiones laudabiles vare tvært imod fra først af simpelt hen det samme som constitutiones, og det rigtige i den foranførte Paastand indskrænker sig derfor til, at der blandt det hele Indbegreb af saadanne fra først af kunde udsondres nogle, der benævntes de hemmelige (secretæ constitutiones), som alle vare af økonomisk Indhold. Dertil sluttede sig senere en anden betydningsfuld Konstitution af tilsvarende Indhold, og efter Midten af forrige Aarhundrede gik dette Indbegreb af Vedtægter, som plejede at underskrives af Professorerne, over til at betegnes med Særnavnet: constitutiones laudabiles. Dette skulle vi forsøge at godtgjøre nærmere.

Først maa gjøres opmærksom paa, at der fandtes en Flerhed af Bøger, hvori akademiske Vedtægter vare nedskrevne. Den ene af disse var utvivlsomt den, der bestemtes at skulle indrettes i Aaret 1619 og i Aaret 1631 kaldes liber statutorum. Den gjemtes i Rektorskabet og brændte tillige med dette i 1807. Om Indholdet beretter Engelstoft [1]), at den indeholdt nogle Vedtægter blandt andet Pedellerne angaaende, mest ubetydelige, men denne Indholdsangivelse er dog næppe ganske udtømmende; thi uden Tvivl var ogsaa den ovfr. S. 205 omtalte Vedtægt angaaende Eforiernes Skifte optaget deri.

[1]) Annaler 1809 I. S. 266.

De i denne Bog optagne Vedtægter have Professorerne uden Tvivl ikke nogen Sinde underskrevet; thi vel hedder det i 1707, at S. Lintrup underskrev i begge Bøger, men blandt disse Bøger var dog liber statutorum ikke.

Alt forinden denne Vedtægtsbog blev til, var der nemlig i Følge conclusum consist. 19. Jan. 1597 bleven indrettet en synderlig Bog[1]), der i Modsætning til den forrige synes at være bleven betegnet som liber constitutionum[2]). Dens Øjemed var at optage de da sluttede Vedtægter de anno gratiæ, og den bestemtes at skulle indlægges in consistorio, saa at ingen maatte have nogen Kopi deraf, hvorfor den ogsaa senere kaldes den Bog, som de secretæ constitutiones findes udi om annus gratiæ m. m.[3]), og i den optoges efterhaanden en hel Række af lignende Vedtægter. Denne liber constitutionum var den ene af de Bøger, hvori Professorerne plejede at underskrive; den anden var den, hvori Vedtægterne angaaende Prokuratoriernes Indretning og Fordeling vare indførte[4]). Samtlige de Vedtægter, som underskreves, vare saaledes af økonomisk Indhold, og da Underskriften tillige siges at være meddelt paa constitutiones laudabiles, kan det følgelig med Føje paastaas, at der ved dette Udtryk særlig er sigtet til det i Bøgerne optagne Indbegreb af økonomiske Vedtægter. Blandt dem kunne navnlig mærkes:

1) Leges et articuli de procuratoriis af 1617[5]) og deres videre Gjennemførelse ved constitutio 10. Marts 1662 angaaende Indførelsen af corpora[6]), hvortil slutter sig Konstitution 30. Jan. 1667 angaaende Skovenes Konservation og Benyttelse.

2) Constitutiones de anno gratiæ. Medens vi vel kjende den ældste Vedtægt desangaaende af 1. Decbr. 1576[7]), er den nyere Affattelse fra Aaret 1597[8]) ikke bevaret. Lejlighedsvis citeres kun enkelte Bestemmelser heraf, navnlig ved Omtalen af Naadensaaret efter Ærkebiskop Svane[9]). I Aaret 1679 underkastedes denne Vedtægt en Revision; thi det hedder i A. C. 9. Juli s. A., at den approberede Forklaring om anno gratiæ et refusionis skal indskrives i de sekrete Konstitutioners Bog, og i en Memorial af 2. Jan. 1777[10]) citerer Professor Obelitz ligeledes Konstit.

---

[1]) Kirkeh. Saml. VII. S. 96. — [2]) Ovfr. S. 204. A. C. 14. Jan. 1607: Vedtoges, at den Termin, naar en kaldes til en anden Bestilling, skal regnes pro termino mortis, hvilken Regel skal skrives in libro constitutionum; 2. Juni 1773 og 7. Maj 1779: Concl. consist. 29. Juli 1693, som fornyedes den 13. Oktbr. 1751, indførtes da in librum constitutionum og er siden af samtlige Professores underskrevet. — [3]) A. C. 5. Febr. 1679. — [4]) A. C. 10. Febr. 1617: Blev Universitetets Jordebog kollationeret med procuratoriis, og siden bleve derhos articuli og leges de procuratoriis foreslaaede, hvilke bleve af alle samtykte og konfirmerede, og besluttet, at de skulde renskrives udi en besynderlig Bog. Engelstoft: Annaler 1810 2. S. 8; jfr. Rørdam IV. S. 431—33. Kirkeh. Saml. III. S. 65. — [6]) Engelstoft: Annaler 1810 2. S. 176—207, hvor Datoen urigtig er angivet til 20. Marts 1662, jfr. A. C. 10. Marts s. A. a. merid. En Del af Artiklerne om den ny Deling paa professorum procuratoria blev læst; p. merid. Resten af forbemeldte Artikler blev læst, hvorpaa baade Artiklerne og Procuratoriernes Deling blev samtykt og underskreven; A. C. 12. Oktbr. 1665: Blev sluttet, at i Art. 10 novell. constitut. om procuratoriorum Deling skal under Skovene ogsaa forstaas alle Vænger og Lykker, hvor Oldentræer findes, saa at procuratorii Skove secundum omnes partes nu som fra Arilds Tid forblive under Rectore. — [7]) Rørdam IV. S. 274—75. — [8]) Rørdam III. S. 91—92, jfr. S. 38—40. — [9]) A. C. 7. Oktbr. 1670. — [10]) Kopi B.

af 1679 Art. 10. Noget Exemplar af denne Redaktion er heller ikke bevaret, men Indholdet deraf synes heldigvis at være optaget i Udkastet af 1691. I alt Fald indeholder det de enkelte Brudstykker af Konstitutionerne, som vi kjende andet Steds fra, i det deri findes hele Obelitz's foranførte Citat blot med en ringe Redaktionsændring, og et Par andre Artikler, der citeres paa forskjellige Steder[1], bogstavelig stemme med Udkastet. Af senere Vedtægter angaaende det her omhandlede Forhold mærkes navnlig det forrige Side Note 2 nævnte concl. consist. 24. Juli 1693 om Naadensaaret i Kongetienderne og et om Ophævelsen af annus refusionis i Præbenderne, hvis Indhold findes angivet i A. C. 4. og 22. Novbr. 1694. Til Vedtægterne om Naadensaaret sluttede sig derhos constitutio 16. Febr. 1695 angaaende testamentarii, af hvilken Art. 2 citeres i Kopi B. 1740—48 S. 722.

3) Constitutiones de residentiis. Herom henvises til Engelstofts Annaler 1811 2. S. 20; Baden Journal 1797 S. 111 og 143 samt Selmer Aarbog 1847 S. 71—75[2]). Men foruden den der anførte Række af conclusa om Professorernes Adgang til Nydelse af Residenserne maa endnu mærkes de ældre Bestemmelser om deres Vedligeholdelse, som indeholdes i constitutiones de residentiis, lectæ et approbatæ in consistorio 15. April 1657[3]). Disse constitutiones bestemte navnlig, at til Residensernes Vedligeholdelse skulde anvendes Indtægten af Naadensaarene i Kapitlerne (i Stedet for hvilken i Aaret 1667 traadte Studiiskatten af Norge og Jylland), men mistede allerede deres Betydning i Aaret 1732, da Fundatsens §§ 98 og 99 paalagde Professorerne selv at vedligeholde deres Residenser.

Endelig hedder det endnu i A. C. 6. Apr. 1661, at Rektor og Professorer de communi consilio ville gjøre et senatus consultum, hvorledes herefter skal forholdes med optio residentiarum et templorum. Om Option af disse sidste findes dog intet andet end det ovfr. S. 204 omtalte conclusum.

Som det vil ses, falder det anførte Indbegreb af økonomiske Vedtægter hovedsagelig i Løbet af det 17de Aarhundrede; derefter ophøre de, dels fordi Ordningen er gjennemført paa en tilfrèdsstillende Maade, dels og i Særdeleshed fordi Enevældens Konsekvens ogsaa paa dette Punkt fremtræder som gjennemført ved Aarhundredets Slutning. At den ligeledes ytrer sig i Henseende til den Bevillingsmyndighed, hvoraf Fundatsens Statutter indeholde en enkelt Anvendelse i Henseende til Betingelserne for de akademiske Graders Erhvervelse[4]), fremgaar af det

---

[1]) Optionsskr. af Prof. Bugge i Kopi B. 1786 S. 808. A. C. 22. Novbr. 1769, 24. Jan. og 28. Marts 1778. — [2]) Jfr. conclusum 28. Marts 1767: En Professors Bo, hvilken ikke efterlader Enke eller Børn, maa beholde de fornødne Værelser saa længe, som behøves til at bortsælge Biblioteket og holde Avktion. — [3]) A. C. s. D.: Constitutiones om annis gratiæ og Residenserne bleve læste, som vare tilsammen 13, og samtlige af professoribus samtykte. Og efter professorum indstændige Begjæring lovede Dr. Müller og Severinus Petræus at være ædiles udi de tre næste Aar og rette sig efter constitutiones. Og blev ædilibus bevilget af professoribus den tiende Del af annis gratiæ, som indkommer, for deres Umage og Bekostning paa Brevløn til Prokuratorer udi Kapitlerne at fremskikke. — [4]) Cragii Addit. III. S. 127.

tidligere bemærkede. Nu dispenserer og bevilger Konsistorium kun inden for meget snævre Grænser i Særdeleshed i Kraft af sit Tilsyn med Legaterne[1]) og med det akademiske Apparat.

§ 37.

2) Den akademiske Lærerforsamling.

Af Forhandlingerne i Prof. R. Bartholins Sag[2]) maa man slutte, at der den Gang foruden de ordentlige Konsistorier holdtes Lærerforsamlinger, hvori Pædagogerne toge Del. I og for sig er dette ogsaa i højeste Grad rimeligt. Blev der saaledes Spørgsmaal om at træffe Bestemmelser vedrørende samtlige corpora, som f. Ex. i Aarene 1693 og 94, da der lagdes den store Plan til Bøndergodsets Ophjælpning[3]), maatte fornuftigvis Pædagogernes Samtykke erhverves. Imidlertid spillede disse Lærerforsamlinger ingen selvstændig fremtrædende Rolle ved Siden af Konsistorialmøderne og ophørte i hvert Fald ganske, efter at samtlige normerede Lærere i 1732 vare blevne consistoriales. Efter at Fundatsen 1788 paa ny havde normeret Lærere, der ikke vare Medlemmer af Konsistorium, bleve igjen lejlighedsvis Lærerforsamlinger holdte[4]), men nogen retlig Nødvendighed herfor forelaa dog i intet Tilfælde. Jo stærkere imidlertid Lærernes Antal øgedes, desto mere maatte der føles Trang til en lovbestemt Adgang for dem alle til i paakommende Tilfælde at udtale sig om Universitetets Anliggender, medens dog paa den anden Side Beskaffenheden af Konsistoriums Forretninger umuliggjorde Optagelsen af samtlige normerede Lærere deri. Konsistorium erkjendte, at her forelaa et Problem, som trængte til en Løsning, og alt i 1836 rejstes Forhandlinger om en saadan. I Begyndelsen tænktes den tilvejebragt ved en forandret Sammensætningsmaade af selve Konsistorium, i det Anciennetetsprincippet skulde afløses af Valgprincippet, og Konsistorium paa denne Maade blive det samtlige Lærere repræsenterende Organ[5]). Dette Forsøg førte imidlertid ikke til noget, og efter at Sagen i 1842 var gjenoptagen, havnede man efter langvarige Forhandlinger[6]) i den nuværende Ordning, hvorefter Konsistorium fremdeles bestaar som det vedvarende Forvaltningsraad, der handler for Universitetet i det hele store Indbegreb af mere detaillerede Anliggender, men, naar Talen er om Foranstaltninger af almindelig Interesse for Universitetet, suppleres af den mere fyldige Repræsentation, som den akademiske Lærerforsamling afgiver.

Denne Lærerforsamling bestaar i Følge Kdg. 18. Septbr. 1850 2 a af 1) samtlige fast ansatte Lærere uden Hensyn til, om de ere normerede eller ikke, og 2) dem, der ere konstituerede i normerede Læreres Sted. Dens lovbestemte Møder ere dels ordentlige, til hvilke Forsamlingen i Følge Kdgj. skulde sammentræde paa forud bestemte

[1]) Jfr. Goos's Aarbog: Register 1671—76 S. 8 under Dispensationer. — [2]) Ovfr S. 199; jfr. 206. — [3]) Jfr. herom i femte Afsnit. — [4]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 23 og 32. — [5]) Clausen: Hist. Fremstilling af Kbhvns Universitets Virksomhed S. 135. — [6]) Jfr. Linde: Meddel. 1849—56 S. 19—49.

Tider fire Gange om Aaret, dels overordentlige, som sammenkaldes af Rektor. Men denne Sammenkaldelse kan dog kun gyldig finde Sted, naar enten Universitetets Overbestyrelse eller Konsistorium eller 12 af Lærerforsamlingens Medlemmer forlange det. Forhandlingerne ledes af Rektor, og Beslutning kan kun gyldig fattes, naar i det mindste Halvdelen af Medlemmerne er til Stede. Der tilføjes vel ikke her, som paa andre Steder[1]: „og deltager i Afstemningen", men dette maa dog underforstaas[2].

Den akademiske Lærerforsamlings Virksomhed er dels besluttende, dels raadgivende. Den første ytrer sig i Foretagelse af Valg, i det Forsamlingen vælger Rektor og fem Medlemmer af Konsistorium. Alle Valgene udkræve absolut Stemmeflerhed. Undslaar nogen sig for at modtage Valget, har Forsamlingen at prøve Gyldigheden af hans Grunde, dog saaledes, at dens Afgjørelse, for saa vidt den gaar vedkommende imod, kan appelleres til Ministeriet.

Rektorvalget foregaar hvert Aar mindst en Maaned før Embedets Tiltrædelse. I Tilfælde af den valgtes Forfald eller Afgang i Løbet af Aaret finder intet nyt Valg Sted, men den sidste af de foregaaende Aars Rektorer, som endnu er i Konsistorium og ikke er forhindret i at fungere, overtager Hvervet, hvilken Fungeren pro rectore dog ikke kommer i Betragtning, naar Spørgsmaalet bliver om Muligheden af vedkommendes Gjenvalg i Henhold til Kdgj. 18. Septbr. 1850 § 5. Begge disse Sætninger ere udtrykkelig udtalte i en Vedtægt af Lærerforsamlingen, som er stadfæstet ved M. Skr. 2. Decbr. 1850[3].

Forsamlingens raadgivende Virksomhed omfatter alle Sager, der ere af almindelig Interesse for Universitetet enten umiddelbart med Hensyn til den videnskabelige Virksomhed eller med Hensyn til Universitetets, dets Læreres og de studerendes Stilling og Forhold i andre Henseender. Som Exempler paa Æmner, der have været den akademiske Lærerforsamling forelagte, kunne navnlig mærkes: Kvinders Adgang til Universitetet[4], Omordning af de akademiske Grader[5], Forandringer i Festreglementet[6] og i det akademiske Aars Beregning[7].

Forsamlingen er ikke indskrænket til at raadslaa om de anførte Sager, for saa vidt som de af Overbestyrelsen eller Konsistorium maatte forelægges den, men kan selv tage Initiativet dertil. Denne Bestemmelse er ikke upraktisk, skjønt ordentlige Lærerforsamlinger ikke holdes, da eventuelt 12 Medlemmer kunne fordre et overordentligt Møde indkaldt. De Erklæringer og Andragender, som Forsamlingen afgiver i de under den henhørende Sager, betragtes som det endelige Udtryk for Universitetets Mening og Ønsker; men Meddelelsen deraf til Ministeriet sker igjennem Konsistorium.

---

[1]) Jvfr. Grdl. § 61. — [2]) Lov om Landkommuners Styrelse 6. Juli 1867 § 14, jfr. § 45. — [3]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 49. — [4]) Goos: Aarbog 1873—75 S. 11. — [5]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 69. — [6]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 249. Kgl. Resol. 28. Novbr. 1877. — [7]) Kgl. Resol. 28. Novbr. 1877.

§ 38.

B. Embedsmænd og Betjente.

I. Rektor.

Lige fra den første Tid, da Universiteterne organiserede sig, har det akademiske Samfunds selvvalgte Formand og Hoved baaret Navnet Rektor. Denne Benævnelse er uden Tvivl opkommen omtrent samtidig i Bologna og Paris; thi i Bologna omtales Rektorer i Slutningen af det tolvte Aarhundrede[1]), og i Paris afsluttedes alt i Aaret 1206 et Konkordat mellem Nationerne angaaende Rektorvalget[2]). Selvfølgelig afgave Paris og Bologna ogsaa paa dette Punkt Mønsteret for de senere stiftede Universiteters Ordning, og Pavebullen af 1475 bemyndiger derfor Ærkebispen i Lund til at anordne og indrette et Rektorat ved vort Universitet og tillægge sammes Rektor alle de Privilegier, hvormed Bolognas Rektor var udrustet[3]).

Som tidligere godtgjort, er Rektorværdigheden ved vort Universitet netop lige saa gammel som Universitetet selv, da dettes Stiftelse foregik i samme Øjeblik, som den første Rektor valgtes, og i Overensstemmelse hermed betegnes ogsaa det ældste Universitets Opløsning ved den Kjendsgjerning, at ingen Rektor mere valgtes. Ved Universitetets Fornyelse gjenindstiftedes derimod Rektoratet, og skjønt der senere i korte Tidsrum beskikkedes en Præsident i Konsistorium og en Prokansler, vedblev Rektor lige fuldt at existere.

Om hans Valg i det ældste Universitets Tid er alt talt oven for[4]). Derefter var det hos os ikke Nationerne, men Fakulteterne, som ved delegerede foretoge Valget. Efter Statutterne skulde der vælges et Universitetsmedlem (suppositum cujuscunque facultatis), men denne Regel holdt man sig ikke efterrettelig, i det tvært imod jævnlig uden for staaende valgtes[5]); efter 1537 vides saadant derimod ikke at være sket mere end én Gang, i 1543[6]). Kong Kristian III. tilbød vel ogsaa i 1547 at lade sig vælge til Rektor[7]), men Valget fandt dog ikke Sted. Derimod var Valget før 1537 for saa vidt frit, som Valgmændene ikke vare bundne til nogen bestemt Omgang mellem Fakulteterne, men det kun var paalagt dem at tage et billigt Hensyn til hvert af dem. I saa Henseende indtraadte derimod en Forandring snart efter Universitetets Fornyelse.

Den første Rektor efter Fornyelsen, Kristen Torkelsen Morsing, maa i Følge Udtrykkene i ordinatio lectionum antages at være bleven udnævnt af Kongen selv, og Fundatsens Bestemmelser angaaende det fremtidige Rektorvalg ere i høj Grad uklare. Det hedder nemlig i lex prima: Rector aliquis novus et facultatnm decani fiant bis in anno vz feria quarta paschæ et feria quarta proxima a festo Michaelis. Der bestemmes saaledes ikke engang, at Rektor skulde vælges, end sige af hvem; men valgt blev han desuagtet, og Valget maa vel fra først af formodes at være

---

[1]) Savigny III. S. 174—75. — [2]) Bulæus II. p. 662. — [3]) Jfr. Pavebullen; Tillæg. — [4]) S. 192. — [5]) Verlauff S. 78. — [6]) Rørdam I. S. 414. — [7]) Rørdam I. S. 187.

foretaget af samtlige Lærere[1]); men efter at Konsistoriums Dannelse var afsluttet i Aaret 1566, og Pædagogerne i øvrigt ikke kom der, holdt de sig uden Tvivl ogsaa borte fra Rektorvalget, der derhos kort efter saa godt som ganske mistede Karakteren af et virkeligt Valg, i det Vedtægten af 28. Maj 1569 fastsatte en bestemt Rektorats-Omgang. De fire Fakulteter dannede i denne Henseende tre Klasser derved, at det juridiske og medicinske Fakultet sloges sammen til ét[2]). De tre Teologer, der udgjorde første Klasse, vare alle rectorabiles, ligesaa Juristen og de to Medicinere; men til den tredje Klasse henhørte kun de tre øverste (ældste) Filosoffer, i det disse udelukkende vare valgbare, dog saaledes, at hver af dem i paakommende Tilfælde kunde overdrage Embedets Varetagelse til en anden inden for Fakultetet, som imidlertid til Trods for de vide Udtryk (ex toto corpore facultatis) uden Tvivl kun kunde være en consistorialis. Inden for de anførte Grænser gik man dernæst i hvert enkelt Tilfælde frem efter senium, i det der vist næppe findes noget Exempel paa, at en Forbigaaelse af den nærmest for Tur staaende har fundet Sted, for saa vidt han ikke selv frabad sig Valget. Den anførte Ordning forandredes hverken ved Indførelsen af en quartus theologus[3]) eller af en secundus professor juris[4]), men for saa vidt ikke specielle kgl. Resol. i enkelte Tilfælde medførte en Afvigelse[5]), vedblev den uforandret, indtil Forandring skete ved Rskr. 18. Juli 1817 §§ 6, 7[6]), hvis Regel nu igjen er ophævet ved Kdgj. 18. Maj 1850 § 5, hvorefter Rektor vælges af Lærerforsamlingen blandt consistoriales.

Overtagelsen af Rektoratet har til alle Tider været en Pligt, fra hvis Opfyldelse kun en lovlig Undskyldning kunde og kan befri[7]). Efter Statutterne af 1479 var den paagjældende dog ikke forpligtet til at lade sig vælge flere Gange, men Kdgj. 1850 indeholder intet herom. Naar Rektor fik Forfald, har det dernæst ogsaa fra gammel Tid været Regel, at Vice- eller Pro-Rektor fungerede for ham[8]). Dog blev ved Prof. jur.

---

[1]) Jfr. Vedtægten 28. Maj 1569: Quum de novo eligendo magistratu professores omnes ac singulæ facultates convenissent etc. Rørdam IV. S. 219. — [2]) A. C. 4. og 11. Juni 1698: Ordenen kom til classem juridico-medicam, og Prof. jur. Kr. Reitzer blev nomine facultatis juridicæ elegeret til Rector in sequentem annum og det efter samtlige præsentium et absentium vota. — [3]) Udkast 1691: Til Rektors Udvælgelse skal nævnes en af alle Fakulteter, som findes dertil bekvem og vederhæftig, saaledes at af facultate theol., som ere fire, tages tre, hvoraf hvert tredje Aar nævnes én. Af facultatibus juridica et medica, som ere til sammen tre, nævnes en det andet Aar derefter; og af philosophica facultate, som ere sex, tages tre, hvoriblandt det tredje Aar nævnes én, og dette saaledes efter de tre Aars Forløb at komme igjen til fac. theol. og siden til enhver af disse Klasser, og hvert niende Aar til samme Professor igjen, saafremt han ikke for nogen lovlig Aarsag sig derfor kunde undskylde, i hvilket Tilfælde en anden udi samme Klasse dertil bør beskikkes; jfr. Fdts. 1732 § 21. — [4]) Rskr. 19. Maj 1741; Fdts. 7. Maj 1788 Kap. I § 18. — [5]) Rskr. 20. Juni 1740 om, at Prof. Scheid skulde være Rektor i næste Aar (Kopi B.). — [6]) Jfr. Resol. 26. Maj 1832, Skr. 29. Septbr. 1838. — [7]) Jfr. Statutt. Art. 3 i. f.; S. 246. — [8]) Cragii Additam. III. S. 127. A. C. 19. Oktbr. 1659: Samtlige professorum vota var, at efterdi Magn. Rector (R. E. Brochmand) for sin Svagheds Skyld ej selv kunde forrette negotia academica, og constitutiones in hoc casu tilholde Pro-Rektoren (Kr. Ostenfeldt) saadant at forrette, at han derfor more majorum vilde paatage sig denne curam, indtil resignatio rectoratus finder Sted. Udkast 1691: Pro-Rektor,

Müllers Udnævnelse til Borgmester i Flensborg i hans Rektoratsaar sec. prof. jur. Peter Scavenius valgt i hans Sted; men det skyldtes et Kgbrev, der paabød strax at udvælge en ny Rektor efter constitutiones og praxin academiæ [1]).

Statutterne[2]) tænkte sig uden Tvivl, at Valget og Tiltrædelsen af Rektoratet faldt sammen, og endnu i senere Tider laa kun en kort Tid imellem begge, i det Valget regelmæssig skulde finde Sted Pinseaften; da resignerede Rektor efter at have forrettet Aarets sidste Distributs[3]). Senere holdt man sig dog ikke til den bestemte Dag, men iværksatte Valget lejlighedsvis en passende Tid forud. Nu er Fristen ved Kdgj. 18. Septbr. 1850 § 5 bestemt at skulle være mindst en Maaned.

Om Valget konfereredes i ældre Tid forud med Patronen[4]); senere skete blot en Indberetning til ham eller i Struensees Tid til Kabinettet, hvorimod Rskr. 18. Juli 1817 § 8 paabød, at der skulde ske Indberetning til Direktionen til Stadfæstelse. Efter Kdgj. 1850 sker Indberetning om Valget til Ministeriet, som igjen gjør Indberetning til Kongen.

Rektorvalget blev i 1479 bestemt at skulle ske halvaarlig, men denne Regel forandredes alt i 1487[5]). Dog indførtes den igjen ved Fundatsen af 1539[6]), uden Tvivl, fordi man fra 1537—39 havde fulgt den Praxis; men netop ved Fundatsens Udstedelse ses den at være fravegen; thi siden have Rektoraterne regelmæssig mindst varet et Aar, naar afses fra det enestaaende Tilfælde, at Rasmus Glad af Kansleren blev tvungen til at nedlægge sit Rektorat før Tiden[7]). Paa den anden Side forbød Vedtægten af 1569, at nogen maatte beholde det længere end et Aar, men heri er dog senere sket midlertidige Forandringer. Ikke blot forlængedes R. E. Brochmands Rektorat, da han paa Grund af Svaghed ikke kunde resignere det consuetis ceremoniis loco sollenni indtil den 1. Novbr. 1659[8]); men den 4. Juni 1707, i Joh. Vandals Rektorat, sluttedes efter dertil erhvervet Samtykke af Storkansler Revenlov, at Rektoratet, dog ordine inter facultates consueto, skulde kontinuere per biennium[8]). Senere finde vi gjentagne Exempler paa, at Rektorer vedbleve at fungere ikke blot to, men endog 3 Aar efter hinanden. Den 7. Juni 1710 vilde saaledes Prof jur. Kr. Reitzer resignere, og Rektoratet skulde overtages af Etatsraad Vinding, men da denne undskyldte sig, blev man

---

naar Rektor ikke selv er til Stede, skal altid være den, som er til Stede af dem, som næst tilforn have været Rektor. — [1]) A. C. 6. Avg. 1661. Kgbrev 3. Avg. s. A., (Sj. Tegn.). — [2]) Jfr. Artt. 1 og 2 med Note. — [3]) A. C. 2. Juni 1660: I Dag 8 Dage, som er Pinseaften, er den ordinarius et solennis dies, da resignatio rectoratus plejer at ske, hvilket tilforn med conservatore academiæ plejer at konfereres. Udkast 1691: En af disse consistorialibus skal hvert Aars Pinseaften udvælges til at være rector universitatis, og Torsdag efter hellig Trefoldigheds Søndag skal han kreeres in sequentem annum af forrige Rektor, som sig har afsagt fra sit magistratu og siden leverer alle insignia til den ny udvalgte Rektor. — [4]) Note 3 og ovfr. S. 148 og 154. — [5]) Ovfr. S. 70, 72. Statutt. 1 og 2 med Note. Vi tro at have læst Haandskriftet korrektere end Verlauff S. 47 N. 1; men Resultatet bliver det samme. — [6]) Cragii Additam. III. p. 126 - 27. — [7]) Vinding p. 109. — [8]) A. C. 9. Novbr. 1659 om Aflevering af scrinia rectoris. — [8]) Ovfr. S. 157, jfr. Danske Saml. III. S. 244, hvorefter Holger Jakobsen alt i 1691 kontinuerede som næste Aars Rektor; Rørdam. II. S. 122.

enig om at lade Reitzer vedblive et Aar endnu. Derpaa fulgte Jens Birkerod fra 12. Juni 1711 indtil 12. Maj 1714, og paa samme Maade fungerede hver af de følgende Rektorer, Steenbuch og Frankenau, i 3 Aar. I Aaret 1720 vendte vel den gamle Ordning tilbage, da H. Veghorst kun modtog Rektoratet paa ét Aar, men derefter følge atter adskillige 3 og 2aarige Rektorater [1], indtil Fundats 1732 § 21 forbød, at nogen Rektor uden Kongens særdeles Bevilling maatte fungere længere end ét Aar. Kdgj. 1850 § 5 tillader derimod, at han gjenvælges én Gang.

Rektorskiftet foregik indtil 1487 1. Juni og 5. Decbr.; derefter henlagdes det til tredje Pinsedag, som i 1479 var den 1. Juni eller Universitetets Stiftelsesdag [2]. I 1539 flyttedes det til Onsdag efter Paaske og Onsdag efter Mikkelsdag; men Praxis fastholdt den ældre Termin, saaledes at Skiftet regelmæssig fandt Sted Torsdag efter Pinse [3], hvorved dog senere, da der holdtes Ferie i Pinseugen, maatte forstaas Torsdag efter 1ste Trinitatis-Søndag, som udtrykkelig nævnes i Udkastet 1791 Omkring den Dag vedblev det at foregaa [4], indtil det i 1837 forbandtes med Reformationsfesten [5].

En mærkelig Episode danner den midlertidige Forandring af Skiftetiden, som besluttedes den 28. Novbr. 1663. Anledning hertil gav den tidligere omtalte Forlængelse af R. E. Brochmands Rektorat, der igjen drog en tilsvarende Forandring af de følgende Rektorater efter sig. Derved fremkaldtes langt om længe Spørgsmaalet om en definitiv Forandring af Rektoratsperioden. Den drøftedes den 14. Novbr. 1663, og Vandal, Ostenfeldt, Vinding, Georg Hilarius og Resen stemte derfor, „efterdi det ikke skal være imod Fundatsen, hvad Termin herudi sættes, men har i Begyndelsen været ved Mikkelsdags Tider"; R. H. Brochmand og R. Bartholin stemte derimod fremdeles paa Tiden efter Pinsedag, og Rektor B. Bartholin og Dekanen Steenbuch opsatte deres vota, indtil de fraværendes Mening var indhentet. Først den 24. Novbr. sluttedes derfor fuldkommelig efter plura vota paa Hr. Kanslers gode Behag anlangende Terminen med resignatione rectoratus og sollenni creatione novi rectoris, at den herefter skulde være og forblive ved festum sanctorum, som indfalder den 1. Novbr., Torsdag før eller efter. Den 8. Avg. 1664 døde Rektor R. H. Brochmand, og den 12. s. M. besluttede Konsistorium, at Bertel Bartholin som Prorektor skulde forvalte Rektoratet i Resten af Aaret, hvilken Beslutning ogsaa foreløbig iværksattes; men herved havde dog Professorerne gjort Regning uden Ærkebispen; thi han formente, at Rektoratet efter R. H. Brochmand's Død endelig maatte tilkomme facultati theologiæ, hvorfor han gav sit votum paa Kr. Nold [6]. Ved den derefter følgende Votering holdt Familien Bartholin, bestaaende

---

[1]) Selmer: Aarbog 1838 S. 13. — [2]) Statutt. Artt. 1—2 med Note. — [3]) Vedtægt 1569 og forr. Side N. 3. Holberg: Danmark og Norges Stat S. 198. — [4]) A. C. 21. Apr. 1779: Konsistorium har tilladt Rektor (C. F. Hornemann) at forbinde Rektoratets Nedlæggelse med Højtideligheden førstk. 11. Maj som et Jubilæum til Erindring om Universitetets Indvielse for 300 Aar siden. 14. Juni 1783: Rektor-Promotionen blev for denne Gang berammet til den 26. Juni og saaledes udsat i 8 Dage. — [5]) Selmer: Aarbog s. A. S. 137. — [6]) A. C. 21. Septbr. 1664.

af Thomas, Rasmus og Bertel, med Bispen; Steenbuch voterede uden om Sagen, dog nærmest i Bispens Favør, i det han vilde have Beslutningen om Tidskiftet ophævet, medens G. Hilarius bad om at maatte være fri for at stemme; men Vandal, Ostenfeldt og P. Scavenius holdt tappert Stand til Trods for de gjentagne Nederlag, som de alt havde lidt i Kampen mod Ærkebispen, og skjønt de vel kunde forudse et nyt, som heller ikke udeblev. Thi den 4 Oktbr. udgik et Kgbrev lydende: Eftersom Vi komme udi Erfaring, at I forehaver nogen Forandring med rectoratu imod den gamle forrige Sædvane, saa er Vor naadige Vilje og Befaling, at dermed baade med termino resignationis saa vel som med rectoratu udi nærværende Aar og indtil Vor videre naadige Anordning forbliver, som hidtil har været brugeligt, saa at bemeldte rectoratus udi dette Aar forbliver hos facultatem theologicam. Derpaa fulgte en ny Votering. Ærkebispen stemte fremdeles paa Kr. Nold, og ham fulgte Bartholinerne og Georg Hilarius; men Vandal stemte nu paa Bispen selv, og Vinding, Resen og Nold ligeledes, medens Steenbuch undskyldte sig, og Scavenius og Ostenfeldt bleve borte. Da Prorektor om Eftermiddagen meldte dette Udfald til Ærkebispen, blev denne imidlertid meget vred og bad Prorektor proponere for Professorerne, at han forundrede sig over, at de ikke mere respekterede Kgl. Maj.s Brev, og, endog han ikke refuserede rectoratum, kunde han dog ikke modtage det, som jure tilkom Nold. De, som ikke vilde stemme paa denne, skulde sige Aarsagen, hvorfor de ikke eragtede ham kapabel dertil. Anlangende, at intet om rectoratus kunde sluttes, fordi tvende Professorer vare borte, kunde Ærkebispen deraf mærke, i hvor slet Respekt hans Person var hos Universitetet, eftersom tit og ofte meget var bleven sluttet paa consistorio, hvorom han dog ikke var bleven konsuleret.

Efter at Professorerne havde faaet denne Meddelelse i Kirken efter Prædiken den 23. Oktbr., voterede de igjen den 24de Vandals Votum lyder næsten som en Afbigt. Det hedder f. Ex. deri, at han hidindtil har og fremdeles skal bevise Hs. Højærværdighed al tilbørlig Respekt og Ære som sin præceptori, fautori, decano facultatis venerabili, collegæ et affini [1]). Men Ostenfeldt stemte nu paa Vandal, og P. Scavenius turde ikke understaa sig at fortolke Kongens Brev, hvorfor han mente, at Sagen burde henstilles til Kongens egen Afgjørelse; i øvrigt ønskede han helst en perpetuus Rektor, for at disse simultates anniversariæ kunde ophøre. For til Gavns at overvinde denne sejge Modstand tyede da Ærkebispen til sit sædvanlige Middel ved at erhverve et nyt Kongebrev, der udtrykkelig paabød, at Kr. Nold skulde være Rektor in annum sequentem [2]), hvortil han pronunceredes og kreeredes den 10. Novbr. s. A. [3]).

---

[1]) Tillige undskylder han sig med ikke at have stemt paa Nold, fordi denne, der for faa Maaneder siden var kommen til Professionen, endnu logerede i et fremmed Hus, „hvor vi ikke vidste, om sceptra academiæ cum dignitate kunde indføres". — [2]) A. C. 2. Novbr. 1664: Proponerede Prorektor, at Hs. Excellence Hr. Statholder forleden Mandag havde berettet, at Kongens Vilje var, at Kr. Nold skulde være rector academiæ. 5. Novbr. s. A.: Læst kgl. Maj.s Brev, at Kr. Nold til Rektor vorder forordnet. Kgbrev 1. s. M. (Sj. T.). — [3]) Det erindres her, at den 1. Oktbr.

Forinden vi kunne omtale de Højtideligheder, hvormed Rektorskiftet fra gammel Tid foregik, maa vi dvæle lidt ved **Rektors Insignier.**

I) **Sølvsceptrene.** Saadanne Sceptre plejede Fyrsterne at skjænke Universiteterne, som de stiftede[1]; men om Kristian I. har gjort det, vides ikke. I alt Fald har det, der fandtes i Aaret 1539, næppe været det af Kristian I. skjænkede, men et sceptrum novum, som blev betalt af Universitetet selv i Aaret 1498[2], og mere end ét ejede det i hvert Fald ikke[3]. Ved Universitetets Fornyelse i Frue Kirke den 9. Septbr. 1537 hedder det derimod, at Kongen selv lagde Rektorsceptret una cum aliis ejus dignitatis aut potius ministerii insignibus i Kr. Torkelsen Morsings Haand. Dette, som var Universitetets Hovedscepter og kaldtes sceptrum aureum[4], skjønt det kun var sølvforgyldt[5], blev tillige med det ældre baaret foran Rektor overalt, hvor han traadte frem i Embedsmedfør[6], og fungerede ved enhver akademisk Højtidelighed[7]. Naar Universitetet fejrede Glædesfester, straalede Sceptrene i deres fulde Glans; men naar det sørgede, vare de floromvundne[8], indtil de begge ødelagdes ved Branden i Aaret 1807. Halvt smeltede bleve de dragne frem af Gruset og gjemtes indtil 1836, da de solgtes som Sølvbarrer for Metalværdien[9], saa at intet, ikke en Gang en Tegning deraf, nu er levnet; kun fortæller Holberg paa det neden for anførte Sted, at de vare „nodis variis interstincta".

II) **Rektorkappen.** Statutternes Art. 6 foreskrev, at Rektor skulde bære en sømmelig og passende Kappe og en Hætte, foret med Graaværk om Vinteren, med Silketøj om Sommeren[10]; men i Stedet for at bære denne særlige Habit kunde han dog ogsaa gaa i Doktor- eller Magisterdragt. Hvorvidt der fandtes en Kappe blandt de Insignier, som Kristian III. overleverede Kristen Torkelsen, maa vi lade staa hen; men at Rektor dog senere bar en saadan, fremgaar af O. Vorms Program, i hvilket der tales om chlamys rectoralis[11]. Den var derhos prydet med et „humerale"[12], der efter Beskrivelsen[13] synes at have svaret til „den

---

s. A., altsaa omtrent samtidig med dette Mellemspil, udgik Kgbrevet om at indsende Universitetsfundatsen m. v. til Gjennemsyn; ovfr. S. 94 og 95. — [1]) Jfr. f. Ex. Kosegarten: Die Universität Greifswald I. S. 62. — [2]) Thura S. 23. — [3]) Statutt. Art. 6: bedellum cum sceptro præcedentem. — [4]) Selmer: Aarbog 1839 S. 52. — [5]) Ovfr. S. 79. — [6]) Præferuntur rectori per prædictos academiæ ministros, non secus ac Romanorum consulibus fasces, academiæ sceptra. Gestat hæc ministrorum uterque dextera manu, sub sinistro ferens alteruter brachio minorem quandam dactyliothecam, sigillorum Academiæ peculiarem arcam et sacrum veluti armarium, alteruter librum clausum, statuta et leges academicas continentem. (Se Haandskriftet i Note 13). Jfr. Fabricius: Über Academien S. 23. — [7]) Cragii Additam. III S. 133 ff. Thura: De gradu baccalaur. II. S. 25. — [8]) A. C. 17. Maj 1634: Leverede Dokt. Nikolaus Petræus det Lampert, som var draget over rectoris Kaabe og Sceptrene in luctu over S. Dronningen. 24. Apr. 1714: Sceptrene og Rektorkappen ere overtrukne med Flor i Anledning af Parentation over Enkedronningen. Engelstoft og Verlauff S. 46. — [9]) Engelstoft: Annaler 1807 2. S. 288; Optegnelser i Univ. Bibl. — [10]) Pannus de variis er Graaværk (vair), jfr. Thurot p. 71, hvor: de minutis variis gjengives ved menu — vair (Egernskind). — [11]) Rørdam IV. S. 663. — [12]) Ovfr. 7S. 9. — [13]) Annexa huic togæ magnificæ rectorali lacinia quædam a sinistro lateri, interiori scilicet, collum

brede Bort" om Halsen paa den senere Rektorkappe, som Kong Kristian V. skjænkede Universitetet. Beretningen om denne Gave i A. C. 28. Jan. 1691 lyder: Magnificus Rektor præsenterede for Dom. Profess. den ny Rektor-Kappe[1], som Hs. kgl. Maj. allernaadigst har foræret til Universitetet, hvilken herefter af Rektor in actibus publicis skal bæres i Stedet for den gamle, som hid til Dags har været brugt. Og som nu denne store Naade Universitetet var vederfaret, proponerede Rektor magn. (Holger Jacobsen), om ikke D[nus] Professoribus syntes, at man foruden den private Taksigelse, som han derfor havde sat sig for i Morgen allerunderdanigst at aflægge, burde takke Hs. Maj. med en oratione publica, hvilket Dn. Professores lode sig vel befalde, og blev dertil deputeret Kongens Fødselsdag den 15. April, hvilke partes Rektor selv paatog sig at forrette.

Foruden Kappen skjænkede Kongen derhos et „pectorale af Guld amaleret," indeholdende Kongens Navnetræk med Krone over, som hans egen Skrædder syede paa den[2]).

Den her nævnte Present og den dertil sig sluttende Taksigelse er ogsaa af den Grund mærkelig, at Universitetets Højtideligholdelse af Kongens Fødselsdag skriver sig derfra. Beviset derfor lader sig med Lethed føre ved Hjælp af Universitetets Regnskaber; thi medens disse før den Tid ikke paa et eneste Sted omtale nogen Udgift i Anledning af Kongens Fødselsdag, sker det aldeles regelmæssig efter 1691.

Den Kappe, Kong Kristian V. havde skjænket, holdt ud i 90 Aar; saa trængte den uden Tvivl til at afløses, og Hs. Maj. Kong Kristian VII. beviste da Universitetet den Naade at skjænke det en ny. Herom beretter A. C. 6. Febr. 1782: Samtlige Professorer erkjendte med underdanigst Taknemmelighed, hvilken besynderlig Naade Hs. Majestæt paa den sidst afvigte Fødselsdag havde bevist Universitetet, i det allerhøjstsamme havde skjænket en prægtig rød Fløjels-Kaabe, som skal bruges af Rektor ved alle Højtideligheder; og blev samme Kaabe første Gang brugt og ved en Tale paa det store auditorio i de kongelige Højheder Prinsernes og andre høje Personers Overværelse den 31. Jan. indviet af nuværende Rector magnif. Dr. og Prof. theol. N. Edinger Balle, som derpaa i Universitetets Navn havde aflagt underdanigst Taksigelse hos de kongelige Herskaber.

---

versus superne pendens et genuum tenus in longitudinem propendens, quam sive velis reputare ornamentum sive etiam et quidem recte arctius togæ ejusdem ligamentum, quo nempe altera cum alterutra fimbria fortius connectitur ligatur ac colligatur. Vidimus eadem lacinia die inaugurationis rectoris solennis per ministrum academice humeros rectoris ciugi et circumdari. J. J. Poscholanus: de honoribus Danorum academicis f. 23 (Thott, Manuskr. 1831 4to. Kgl. Bibl.). — [1]) Jfr. Holbergs Beskrivelse af Kappen i Rektortalen 1736, Kbhvnske Saml. I. S. 115: Respice fila, quibus holosericum nitidissime est interstinctum, ut colorum oblectet variatio. — [2]) Danske Saml. III. S. 242, 45. Regnskabet 1691—92: Drikkepenge til den Person, som frembar den ny Rektorkappe, 16 Rdlr. Perlestikkerens Folk til Drikkepenge 2 Rdlr. 2 Ort 16 Sk., Drikkepenge til den Person, som frembar pectorale, af Guld amaleret, som Kongen allernaadigst har foræret Universitetet at sættes paa den ny Rektorkappe, 4 Rdlr. To Alen Gyldenstykkes Baand til Rektorkappe 2 Ort 16 Sk. Kongens Skrædder for at sætte pectorale paa Rektorkappen 1 Rdlr. 1 Ort 8 Sk,

III) Halskjæden. Det gik imidlertid med Kaaben ligesom med Sceptrene. Den brændte i 1807, og Spørgsmaalet blev da om et nyt Insignes Tilvejebringelse. Herom indkom Direktionen i 1808 med følgende Indstilling:

„Ved den her i Hovedstaden i forrige Aar opkomne Ildebrand ødelagdes ogsaa de Insignier, som ved offentlige Solenniteter tjente Rector Magnificus ved Kjøbenhavns Universitet til Udmærkelse, nemlig en rød Fløjels Kaabe og tvende forgyldte Sceptre, hvilke sidste bares af Pedellerne

I Anledning heraf har Konsistorium foreslaaet, at i Stedet for disse Embedsinsignier, der synes mindre at passe med Tiderne eller Rektorværdighedens nuværende Betydning, maatte herefter paa samme Maade som ved nogle andre Universiteter bruges en Guldhalskjæde, og i samme bæres et i bornholmske Diamanter indfattet og med en Sløjfe af samme Stene for oven siret Videnskabeligheds Symbol, hvortil det anser Aversen af Universitetets Prismedaille: Minerva, som gyder Olje i Lampen, for passende, naar den forfærdiges i ciseleret eller drevet Arbejde i elliptisk Form, hvis Bredde var som Prismedaillens Diameter, og Længden en halv Gang større, og paa Reversen anbragtes den Inskription: Insigne Rectoris Universitatis Hauniensis."

Direktionen bifaldt dette Forslag og indstillede derfor, om Kjøbenhavns Rektor herefter, naar og hvor han mødte i denne sin Egenskab, maatte bære det af Konsistorium foreslaaede Embedsinsigne.

Indstillingen bifaldtes ved Resol. 14. Decbr. 1808 blot med den Forandring i Affattelsen, at i Stedet for Ordene: „I denne sin Egenskab" sattes: „paa Embedsvegne". Kongen behagede selv at skjænke Universitetet det ny Insigne[1]), hvorved Hs. Maj. dog viste den gode Smag at udelade de af Konsistorium foreslaaede Diamanter. Senere er Insignet ikke undergaaet anden Forandring end den, at Medaillen deri er bleven fornyet efter den ny Prismedailles Mønster.

I Forbindelse med Insignierne maa vi dernæst omtale Universitetets Sigiller.

I Statutternes Art. 16 tales om sigillum majus universitatis; men da denne Bestemmelse er skreven lige ud af Kilden, kan man næppe med Sikkerhed slutte derfra til, at det ældste Universitet virkelig ejede flere Segl. Vist er det dog, at Rektor havde et Embedssegl[2]), men ogsaa dette synes at være forsvundet i 1537. Ved Universitetets Fornyelse skjænkede Kong Kristian III. det, efter hvad han beretter i Fundatsen, 6 Sølvsegl[3]), nemlig Universitetets, der alt fornyedes i 1631[4]), Rektors, der fornyedes i 1652[5]), og de fire Fakulteters Segl[6]). Disse sidste ere i Følge den Paategning, de bære, skjænkede i Aaret 1537, og det samme gjælder om Universitets-Seglet, medens Rektors Segl angiver sig selv at være skjænket i Aaret 1539, hvilket ogsaa stemmer med, at der i 1537 kun er Tale om 5 Segl[7]).

---

[1]) Ovfr. S. 131. — [2]) Verlauff S. 89. — [3]) Cragii Additam. III. S. 136, jfr. Rørdam I. S. 65. — [4]) A. C. 27. Juni s. A.: Eftersom sigillum academiæ er ganske forslidt, kan man lade gjøre et nyt og forvare det andet. — [5]) Regnskab 1652–53: Blev gjort et nyt sigillum rectoris, eftersom det gamle var forslidt og fordærvet; kostede 5 Rdlr. — [6]) A. C. Pinseaften 1626: Kongens, Universitetets og de fire Fakulteters insignia skulle sættes i den ny Kirkes Vinduer. — [7]) Rørdam anf. St.

Samtlige de anførte Segl, der med Undtagelse af Rektors berettes at være brændte i 1807[1]), indeholde et kronet Vaabenskjold med et Billede oven over og en Omskrift. Skjoldet i Universitetets store Segl indeholdt oprindelig Danmarks og Norges Vaaben ved Siden af hinanden; men i 1819 udgik det sidste, og i den Anledning omdannedes Seglet[2]) saaledes, at det viser Kongen i Kroningsdragt, siddende paa Tronen med Sceptret i højre Haand og den venstre Arm lænet paa det danske Vaaben. Omskriften er nu: Sigillum scholæ universalis Hafniensis a Christiano III. rege instauratæ, medens Slutningen tidligere lød: a Christiano 3. rege Dan. et Norve. Secretum rectoris undergik i 1819 samme Forandring som Universitetets Segl i Vaabenskjoldet; derimod bærer det fremdeles oven over samme Billedet af Kong Kristian III. i fuld Kongedragt med Rigsæblet og Scepter i Haanden. Omskriften er: Sec. rectoris schol. Haf., datum a reg. Christian. 3[3]).

Hvert af de 4 Fakulteters Vaabenskjolde blev oprindelig udstyret med et særligt Rigsmærke. Saaledes fik det artistiske Fakultet Rigskorset, det medicinske den leopardiserede Løve, vandrende paa Blomster, der senere bleve til Hjærter, hvilken siden Kristian I.'s Tid har været de Goters Vaaben; det juridiske Fakultets Vaabenmærke dannedes af den vendiske Lindorm, hvis Betydning man imidlertid ikke synes at have forstaaet, og som derfor efter Fornyelsen er bleven til en Fugl, hvormed allerede Afbildningen i Resens Atlas frembyder en betænkelig Lighed; det teologiske Fakultet fik den norske Løve med Bilen, hvorfor det efter Konventionen 1819 maatte anskaffe sig et nyt Segl, fremstillende en opadflyvende Ørn med en Stjærnekrans for oven.

Oven over Vaabenskjoldet bar det teologiske Fakultets Segl fra først af Billedet af en oplukket Bibel, hvor paa der sad en Due, og for oven saas et Øje i en Straalesky. Ved Restavreringen er imidlertid Øjet forsvundet, og Duen bleven ukjendelig. Det juridiske Fakultets Sigil bar og bærer fremdeles et korslagt Sværd og Scepter; det medicinske Fakultets Billedet af en Arm, der strækker sig ned for at plukke Urter, og paa det artistiske Fakultets Segl findes endelig Billedet af en liggende Mand, der holder en opslaaet Bog i den ene Haand, medens han bærer et Afrids af Planetsystemet med den anden.

Omskrifterne berette, at Seglene ere skjænkede af Kristian III. 1537[3]).

Fundatsen paabød udtrykkelig, at samtlige Universitets-Segl skulde gjemmes hos Rektor in cista seris obsignata, og de forvaredes derfor ogsaa senere hos ham i et eget Skrin, der i Modsætning til Rektors mindre Pengeskrin benævntes scrinium majus[4]). Ved Skr. 29. Febr.

[1]) Engelstoft; Annaler 1808 I. S. 350. I Rektorskabet gjemmes endnu et Rektorsegl, indeholdende baade det danske og norske Vaaben, som muligvis er det, der forfærdigedes i 1652. — [2]) Ovfr. S. 61. — [3]) Gode Tegninger af samtlige Segl findes paa Kongens Bibliotek i gl. kgl. Saml. 3204 4to, jfr. Rørdam I. S. 103 Note.
[4]) A. C. 12. Avg. 1658. Rektors Broder M. Hans E. Brochmand indleverede begge scrinia rectoris, majus et minus; in majori vare nedlagte Bøgerne, som pleje at leveres novo rectori; in scrinio minori fandtes efterskrevne Penge etc., bleve og indlagte sceptra. Regnskab 1654—55: Betalt Kuskene, som agede scrinia rectoris tvende Gange, 1 Ort 4 Sk.; jvfr. ovfr. S. 249 N. 8.

1736[1]) blev det imidlertid tilladt det ældste Medlem og ved Reskr. 31. Maj 1743 Dekanen i det juridiske Fakultet selv at gjemme dettes Segl; men denne Begunstigelse synes at have vakt det medicinske Fakultets Skinsyge, og paa Professor Dethardings Forestilling blev det derfor atter ved Reskr. 12. Juli 1743 befalet, at samtlige Fakultets-Segl i Overensstemmelse med Kristian III.'s Fundats skulde gjemmes hos Rektor.

Foruden Insignierne og Seglene skulde Rektor i Følge Fundatsen endelig ogsaa gjemme denne selv[2]). Om den elegante Mappe, eller, som Udkastet af 1691 siger, den Bog, hvor i den var anbragt, henvises til de oven for S. 79 meddelte Oplysninger.

Samtlige de anførte Gjenstande bevaredes i Rektorskabet, som dog først omtales i Anledning af en stedfunden Fornyelse 1766[3]) og brændte med hele sit Indhold i Aaret 1807[4]). Siden den Tid er der bleven forfærdiget en ny „theca rectoris", som har sin bestandige Plads i Konsistorium.

Herefter vende vi tilbage til Rektorskiftet. Fra først af fejredes dette som en egen akademisk Højtidelighed i Lighed med Doktorpromotionen, hvorfor vi ogsaa i Universitetets Regnskaber finde talt om Udgifterne ved Rektorgraden. Der indbødes dertil ved et Program (intimatio ad rectoratum)[5]), som udgik i den afgaaende Rektors Navn[6]), og desuden overbragtes særlige Indbydelser dertil af de yngste Professorer, der havde det Hverv at gaa om og bede til Rektor-Graden[7]). Forhandlingerne vise imidlertid klart, at denne Forretning ikke var yndet af Professorerne, og efter 1660 høre vi heller ikke noget til slig Omgang. Rimeligvis ere da de særlige Indbydelser blevne bragte omkring af Pedellerne[8]).

Stedet, hvor Festen skulde fejres, var fra Universitetets første Begyndelse dels i Frue Kirke, dels i Nicolai Kirke; men alt fra 1487 fejredes den udelukkende i den sidstnævnte[9]), der i denne Anledning var festlig smykket[10]); kun i Nødsfald kunde en renunciatio privata ske paa

[1]) Egenh. Skr. af Rosenkrantz, som kommunicerer den kgl. Tilladelse (Konsist.s Ark.: Dok. ang. det jur. Fak.). — [2]) Cragii Add. III. p. 136. — [3]) A. C. 27. Maj 1766. Blev sluttet, at der skal forfærdiges en ny capsa rectoris eller Rektorskab. — [4]) Engelstoft: Annaler 1807 2. S. 288. — [5]) A. C. 2?. Novbr. 1663. — [6]) Rørdam III. S. 451; IV. S. 663. Selmer: Akad. Tid. II. S. 153. — [7]) Rørdam III. S. 457. A. C. 24. Maj 1630: E. Erasmi og Fincke skulle gaa om og bede til Rektorat; 23. Maj 1635: Blev sluttet, at eftersom hidindtil nogle ex professoribus luctus causa have været excuserede fra at bede til Rektorat eller andre actus academicos, da, efterdi privatæ res ikke bør præjudicere publicis negotiis, skal herefter ingen Undskyldning gjælde, og har det altid været pædagogorum seu infimorum officium af Arilds Tid. Dog de, som have nogen partem in ipsis actibus, skulle ikke dermed menes. 17. Maj 1651: Blev omtalt, hvo der skulde gaa om og bede til rectoratum; og eftersom Th. Bartholin og Vinding undskylde sig formedelst luctum domesticum, sluttede professores, at de vilde vel gjøre og som deres decessores enten selv forrette det eller gjøre andre villige dertil. 27. Maj 1657: Efter fordums Skik og Brug, som seniores in academia refererede sig at have efterkommet, tilfalder det de nederste professores at bede til rectoratum. — [8]) Jfr. ovfr. S. 239 N. 10. — [9]) Statutt. Artt. 1 og 2 med Note. Rørdam III. S. 458. — [10]) A. C. 8. Juni 1644: Er i Dag sluttet paa consistorio, at udi creatione rectorum skal herefter alene drages de fire øverste Stole paa begge Sider ved Alteret med den liden Stol midt paa Gulvet, som der oreres ved, og det ikkun med flamske Sengklæder eller Tapeter. Hvo af professoribus sig fordrister herimod at gjøre, skal betale in fiscum og mulkteres paa 10 Sp. Dlr.

Konsistorium[1]). I Aaret 1625 var der derhos stor Strid, om det i Pesttiden kunde foregaa i Roskilde, hvor det endelig foregik efter Kanslerens Vilje trods adskillige Professorers store Betænkeligheder[2]).

Den anførte Regel vedblev, indtil Kongen i Aaret 1710 tillod, at resignatio rectoratus herefter maatte holdes paa Konsistorium[3]); derimod foregik Akten i øvrigt uforandret. Med Hensyn til Højtideligholdelsen deraf mærkes, at de extraordinære Professorer, dog Notarius undtagen, i ældre Tid vare forpligtede til at holde orationem in templo til rectoratum[4]); men ogsaa denne Forpligtelse ses de senere at have unddraget sig, hvilket Beskrivelsen af Akten i Udkastet af 1691 viser. Der beskrives den nemlig saaledes: Naar Tiden til Rektoratsgraden tilstunder, da skal Dagen tilforn ved et trykt Program dertil inviteres. Og begynder Rektor sin Resignation med en kort Oration, og siden taler han til den ny udvalgte Rektor og beder ham komme frem til at modtage det Embede og Insignier. Hvorfor han først lader ham aflægge sin Ed[5]) med to Fingres Paalæggelse paa Sceptret, som en af Pedellerne fremrækker; dernæst kreerer han ham udaf den Magt og Myndighed, som Vi Universitetet dertil givet have, til rectorem universitatis til efterfølgende Aar udi Navn Gud Faders, Søns og Helligaands[6]). Siden leverer han ham begge Sceptrene, en Bog med Universitetets Fundats udi, et Skrin med Universitetets og alle Fakulteters Segl udi, og endelig ifører han ham den ny Rektor-Kappe, som Vi have skjænket til Universitetet, med sin brede List om Halsen[7]), givende enhver til Kjende, hvad det betyder. Dermed endes denne actus. Edsaflæggelsen paa Sceptret skete endnu i 1779,

[1]) Rørdam III. S. 458. A. C. 3. Juni 1660: Magn. Rector gav til Kjende sig af Dokt. Ostenfeldt at have forstaaet, Hr. Rigens Hofmesters, academiæ conservatoris, Vilje var, at renunciatio rectoratus skulde consuetis ceremoniis ske loco solenni; helst fordi den gemene Mand kunde se, nos adhuc habere aliquam rempublicam, hvorimod Rektor havde ladet Professores vide og endnu foreholdt dem, at han tempore consueto vilde have aflagt rectoratum paa consistorio, eftersom han for sin store Svagheds Skyld ej mægtede at komme in locum solennem eller der staa den mindste Part af Tiden, som slig Forretning udkrævede; havde og for sig i de forrige Protokoller plura consilii sui exempla. 7. Avg. 1661: Efter at Doct. Müller more majorum i saadanne Tilfælde havde nu paa consistorio consuetis ritibus kreeret og renuncieret Doct. Petrum Scavenium til academiæ rectorem blev konciperet en schedula, som studiosis til Efterretning blev strax anslagen paa Tavlen. — [2]) A. C. 14. Juni 1625: Blev Cancellarii Brev de rectoratus resignatione læst endelig at skulle ske i Roskilde. Og mente Dn. episcopus det ingenlunde at kunne skikke sig, efterdi han havde derpaa intet Exempel. Er ogsaa juxta fundationem den ikke prorector, som er uden Byen. Saa var heller ingen relatio mellem rectorem extra urbem et studiosos in urbe regendos. I samme Mening vare de andre; men Rektor protesterede herimod, sigende sig ikke at turde andet end efterkomme Cancellarii Vilje, hvorfor de sagde, at Magn. kunde selv forrejse til Roskilde og give Cancellario saadant til Kjende og in omnem eventum tage sceptra et alia med sig, jfr. ovfr. S. 148. — [3]) Danske Saml. III. S. 241—42; jfr. ovfr. S. 156. A. C. 17. Maj 1710: Rektor refererede, at han havde faaet Svar fra Geh.-Raad Vibe, at Hs. Maj. efter Begjæring havde tilladt, at resignatio rectoratus maatte herefter holdes paa Konsistorium, og at Magistergraden maatte ske uden den store Klokke at lade ringe og Proces med paranymphis og Blus. — [4]) Rørdam III. S. 456, ovfr. S. 202 N. 7; A. C. 14. Apr. 1619: Petrus Gelstrupius skal perorere udi næste renunciatione rectoris. — [5]) Jfr. Statutt. Art. 4 og om Forpligtelsen til at lade Statutterne oplæse Noten til Artt. 1 og 2. — [6]) Senere brugtes den klassiske Formular: Quod felix faustumque sit. Baden: Journal III. S. 153. — [7]) Holberg l. c.:

men var ophørt i 1795[1]). Overgivelsen af Insignierne, Fundatsen og Sigillerne under selve Akten vedblev, indtil de brændte[1]); derefter overleveredes det ny Insigne[2]) indtil 1837[3]).

I Frederik IV.s Tid ledsagedes Akten med Klokkeringning og Musik; senere opføres i Regnskaberne kun Udgifter til Avditoriums Rengjøring og Pyntning.

Paa Højtideligheden kunde den afgaaende Rektor lade følge en Rektorkost, i hvilket Fald han efter Fundatsen fremdeles var Rektor den Dag, og Rentemesteren ved den tredje Ret skulde rejse sig og paa Skolens Vegne tilbyde ham 4 Rdlr. Denne Rektorkost blev dog bestemt at skulle ophøre i Følge Vedtægt 18. Decbr. 1621[4]); men lige fuldt finde vi i efterfølgende Tider tillagt Rektor et Beløb af 10 Rdlr. pro prandio, som er gaaet over til at blive en Bestanddel af den nuværende Rektorløn.

Oprindelig ydedes ingen saadan. Først i Regnskabet for Aar $15^{71}/_{72}$ finde vi tillagt Rektor Niels Hemmingsen pro officio 20 Rdlr., hvilket Beløb i et følgende Regnskab $15^{76}/_{77}$ specificeres til 10 Rdlr. pro officio og 10 Rdlr. pro convivio. En Hjemmel for denne Lønningsbestemmelse lader sig ikke paavise; men den staar uden Tvivl i Forbindelse med Udstedelsen af den ny Fundats, da de begge skrive sig fra samme Aar. Ved senere Lejligheder, som vi ikke have gransket nøjere, forhøjes Beløbet til 20 Rdlr. 2 Ort 16 Sk., 21 Rdlr., 21 Rdlr. 2 Ort 16 Sk., og endelig hedder det i Peder Scavenius's Regnskab Aar 1662: Rektors aarlige stipendium i Penge er efter procuratorium vetus 21 Rdlr. 2 Ort 16 Sk.; nok for et halvt Aar efter den ny Konstitution 30 Rdlr. Denne Konstitution er den tidligere omtalte af 10. Marts 1662 angaaende Indretningen af corpora, i hvis Artikel 4 Rektorlønnen er fastsat til 60 Rdlr. aarlig. Foruden denne Løn fik Rektor et Ris Papir, som kostede 3 Rdlr., hvilke i Regnskabet $17^{35}/_{36}$ findes lagte til de 60, saaledes at hele Summen blev 63 Rdlr. eller 126 Kroner, som udgjøre Rektorlønnen den Dag i Dag. Ved Siden af den har Rektors Hovedindtægt fra gammel Tid bestaaet i Andele af de akademiske Gebyrer for Inskriptionen og testimonia, Diplomer og Kaldsbreve[5]).

Da Pavebullen havde udstyret Rektor med alle de Forrettigheder, som tilkom Rektorerne i Bologna, rangerede han i den ældste Tid endog over Kardinaler, ligesom han efter Reformationen bevarede Forrangen for Kansleren[6]). Hans akademiske Hæderstitel har siden den Tid, vort Universitet blev stiftet, været Magnificus[7]); den nævnes i Statutternes Fortale, men er i øvrigt ikke hjemlet ved nogen Fundats saa lidt som ved den almindelige Lovgivning, hvilken

---

En particulam illam sive laciniam, quæ collem stringit, ne facile purpurus de humeris cadat in terram. — [1]) Acta jubilæi p. 79. Baden: Journal III. S. 153. — [2]) Engelstoft: Annaler 1809 I. S. 236. — [3]) Selmer: Aarbog 1837 anf. St. — [4]) Engelstoft: Annaler 1807 1. S. 206. — [5]) Statutterne Artt. 7, 17. Cragii Additam. III. S. 130. A. C. 21. Juli 1694: Sluttet, at Inskriptionspengene af depposituri i Aar og altid herefter skulde tilhøre rectori selv, som forretter Inskriptionen. Engelstoft: Annaler 1806 I. S. 89—90; Rskr. 22. Marts 1805. Selmer: Aarbog 1839 S. 50, 53, 56, 60. Statsrevisionens Betænkning 1875—76 S. 131—32. — [6]) Ovfr. S. 138; jfr. Kirkeh. Saml. VII. S. 98; Rørdam III. S. 92. — [7]) Savigny III. S. 192.

derimod efter 1660 indeholder en Række Bestemmelser om hans politiske Titler og Rang [1]. Ved Kgbrev 27. Febr. 1690 sattes han i Klasse med virkelige Justitsraader [2], men stod i Følge Rangfdg. 14. Oktbr. 1746 mærkeligt nok under de ordinære Professorer, i IV. 4. Ved Rskr. 2. Maj 1755 avancerede han imidlertid til Rang med Konferensraader i II 17, ved Bekjgj. 12. Avg. 1808 yderligere til II. 10, og endelig ved Resol. 20. Maj 1874 til II. 5.

Hvad hans Funktioner angaar, mærkes, at der er tildelt ham en mere fremtrædende Rolle ved Statutternes Artt. 4—10, som udførlig opregne hans Forretninger, og Fdts. 1732 §§ 21 25, medens Fdts. 1539 hovedsagelig kun lader ham handle i Forening med Dekanerne, og Fdts. 1788 ganske stiller ham i Skygge for Prokansleren. I Nutiden er han Universitetets Repræsentant, der som saadan ved paakommende Lejligheder fører Ordet paa dets Vegne, immatrikulerer de akademiske Borgere, uddeler Prismedailler, proklamerer Licentiater og Doktorer samt underskriver testimonia publica [3]) og andre fra det samlede Universitet udgaaende Aktstykker [4]. Derhos er han Formand i Konsistorium [5], i hvilken Anledning han siden Instr. 8. Maj 1801 § 15, jfr. F. O. § 13, har ført en egen af Konsistorium avtoriseret Protokol, og præsiderer i den akademiske Lærerforsamling [6]. Endelig er han i Embedsmedfør berettiget og forpligtet til at føre et almindeligt Tilsyn med Universitetets Anliggender [7] og har eventuelt at gjøre Indstilling til Konsistorium eller Ministeriet, naar der findes Mangler, som trænge til Afhjælpning. Under særlige Betingelser kan han derhos i Forening med Referendarius fatte Beslutning uden Konsistoriums Medvirkning [8].

I tidligere Tider vare hans Forretninger mere omfattende, i det Rektor, for saa vidt ingen Prokansler fandtes [9], førte Forsædet i Konsistoriums Ret, dog Tamperretten undtagen, afsagde Dommene og eventuelt besørgede dem exekverede [10]. Fra 1592—1777 havde han derhos en særlig Andel i Kommunitetets Styrelse [11]. Endelig hedder det i Udkastet

---

[1]) Fdg. om Rangen 31. Decbr. 1680 Nr. 9: De fornemste gejstlige, Sjællands Biskop, Confessionarius, Rector academiæ; Adg. s. D. om Titler: Rector acad., Proff. consist. og Livmedicus tituleres: Os elskelige, ædle og højlærde. — [2]) Kopi B. Jfr. Rangfdg. 11. Febr. 1693: Rektor 4. Kl. Nr. 11. Adg. 25. Apr. 1693: Rektor tituleres: Velædle og højlærde, og Breve intimeres: Vor Bevaagenhed tilforn. Fdg. 11. Febr. 1717: Rektor IV. 10. — [3]) Jfr. Udkastet 1691: Dem, som skilles fra Universitetet, skal han give testimonium publicum, efter som de have forskyldt. — [4]) Jfr. ovfr. S. 210—11. — [5]) Sm. Steds: Rectoris Universitatis Bestilling er at lade Konsist. sammenkalde paa sine lovbestemte Tider og ellers, naar han det fornødent eragter, og forvalte alle Universitetets negotia og som Præses og Formand foreslaa og med Konsistoriums Raad og Samtykke slutte, hvad derudi kan være tjenligt og komme overens med Fundatsen, hvilken han i alle Maader skal følge og holde over saa vel som andre kgl. Befalinger, og have Omsorg for, at for hans Skyld ingen Skade tilføjes Universitetet. — [6]) Ovfr. S. 246. — [7]) F. O. 9. Avg. 1873 § 16, jfr. Udkastet: Han skal og have Tilsyn med, at Professorerne ere flittige med lectionibus og disputationibus. — [8]) F. O. § 5. — [9]) Ovfr. S. 165. — [10]) Udk. 1691: Han skal udgive og tillade alle Stævninger til Konsistorium og siden Sagerne med de andre consistorii assessoribus forhøre og dømme og derefter lade Dommen exekvere. — [11]) Udkast 1691: Han skal og med professoribus theol. fac. og dec. phil. fac. ofte indgaa i Kommunitetet, i det ringeste fire Gange om Aaret, og da have Indseende med studiosorum Spisning og deres Exercitier, saa at alting forholdes efter Fundatsen og andre kgl. Fdgr., og hvis da kunde befindes nogen mærkelig Brøst, som ikke af

1691, at han skal forvalte Universitetets Indkomst, saa vidt enhver af de andre Professores ikke vedkommer, eller de sig haver paataget, og deraf betale ministrorum academiæ Løn, Bogtrykkerens Løn, Papir, Enkernes Pension, professorum supplementa udi deres stipendiis, consistorii og auditorii og andre Bygningers Reparation og deslige Omkostninger, som paa Universitetets Vegne gjøres [1]). Dette sidste gjaldt dog kun, indtil en særlig Bygningskasse indrettedes i 1699, og heller ikke paahvilede hele den foranførte Forvaltning fra Begyndelsen af Rektor. Først efter Kvæstor-Embedets Ophør gik den mere og mere over til ham, indtil han ved Aar 1644 havde den helt og holdent. Derefter havde han navnlig hvert Aar at aflægge Universitetets almindelige Regnskab først inden Avgust Maaneds Begyndelse [2]), senere inden Mikkelsdag [3]). Denne Ordning vedblev indtil Aar 1732, da Rektors her omhandlede Hverv overtoges af Kvæstor. I øvrigt henvises angaaende hele dette Forhold til femte Afsnit.

En Fortegnelse over Universitetets Rektorer fra 1479—1732 og videre til 1836 findes i Selmers Aarbog 1838 S. 7—13 og 1837 S. 21—24.

§ 39.

B. Embedsmænd og Betjente. — Fortsættelse.

II. Notarius eller Secretarius.

Allerede de ældste Statutter [3]) indeholde et Indbegreb af Regler om officiati og servitores, nemlig notarius og bedelli, hvilke vort Universitet efter alle andre Universiteters Mønster ikke kunde undvære. Imidlertid havde det ældste Universitet dog ingen Notarius før i Aaret 1520, da en baccal. art. Adrian, Diaconus Pavonensis, Frisius, dioeceseos Monasteriensis, konstitueredes for den syge Pedel Andreas Jacobsen og tillige beskikkedes til Notar [4]).

Fundatsen af 1539 indeholdt et eget Afsnit med Overskrift publici ministri universitatis [5]), hvortil Rektor og Professorer skulde udvælge fattige og flinke Studenter, som efter 2 à 3 Aars Forløb skulde afløses af andre. Til disse ministri hørte ogsaa Notarius; men hans Retsforhold formede sig dog ikke ganske saaledes, som Fundatsen havde forudsat. I den første Tid bleve vel andre end Professorer beskikkede til Notarer; men allerede i 1547 overtoges Bestillingen af en af Pædagogerne, som paa den Maade erholdt et surt erhvervet Tillæg til sin tarvelige Løn. I Løbet af det 16de Aarhundrede fandt vel enkelte Afbrydelser af denne Ordning Sted, men fra Slutningen af samme var det Regel, at Notariatet forrettedes af en af de yngste Professorer.

---

dem samtlig kan remederes, da det at refereres til Konsistorium til at kjende og dømme paa. Reinhardt S. 45, 195. Rørdam III. S. 29—30, 194—95. — [1]) A. C. 26. Oktbr. 1650. — [2]) A. C. 22. Febr. 1673: Rektorats-Regnskab skal aflægges inden Mikkelsdag; ellers fortaber Rektor sin Løn og Adgang til at vælges paa ny. — [3]) Artt. 43—47 med Note. — [4]) Thura S. 133—34. Pavonensis betyder ellers fra Bamberg; men dette synes ikke at passe her paa Grund af Tilføjningen: fra Stiftet Mynster. — [5]) Cragii Additam. III. S. 116—17.

Om Notarerne i Tiden før 1621 henvises til Dr. Rørdams Fremstilling[1]. Rækkefølgen af de senere ses af efterfølgende Optegnelser i Konsistoriums Akter: 17. Septbr. 1621: Mag. Jac. Hasebard begjærer notariatum, efterdi M. Petri Nic. Gelstrup er overbødig at staa fra samme Bestilling. 20. Septbr. s. A.: Blev notariatus antvordet J. H., og gjorde han strax juramenta fidelitatis. I Novbr. 1622: Blev samtykt, at Joh. Erasmi skal være Notarius efter J. Hasebard. 13. Novbr. s. A.: præstitit juramentum ob notariatum fideliter administrandum[2]. 27. Juni 1627: Sagde Hans Rasmussen sig af med Notariatet, som efter Professorum Samtykke blev betroet Jacob Fincke. 28. Maj 1630: Eftersom Jacob Fincke om Formiddagen havde ladet opsige notariatum, blev det consensu professorum igjen betroet Joh. Resenio. 28. Septbr. 1631: Joh. Resenius resignerer notariatum, som betros M. Jacob Matthiæ. 7. Juni 1634: Eftersom spectab. dom. decanus Jac. M. i Dag resignerer notariatum, devolverede samme officium til mig, Joh. Christophersen. 13. Juni 1637: Eftersom J. C. resignerede, devolverede samme Bestilling til mig, Joh. Svaning. 3. Novbr. 1638 overtager Ericus Olai Vorm Bestillingen. I Margen staar blot: juramentum præstiti. 1. Avg. 1640: Efter at E. O. Vorm havde resigneret, blev notariatus befalet mig, Peter Spormand. 30. Maj 1646: Annammede jeg, Georgius Fromius, notariatum efter P. Spormand, fac. phil. decanus, som resignerede samme Bestilling. 22. Juni 1647: Annammede jeg, Joh. Zoëga, notariatum. 18. Oktbr. 1648 overtager Bertel Bartholin Hvervet. 3. Novbr. 1649 resignerede jeg (B. B.) notariatum, som Erasmus Brochmand igjen annammede.

De foran nævnte Skifter vise, at Hvervet overtoges efter senium; den yngre Pædagog havde kun Adgang dertil, naar den ældre undslog sig. Men en udtrykkelig Vedtægt, som hjemlede denne Forret, fandtes dog ikke[3]. Først i 1652 blev der Tale om at afhjælpe dette Savn, i det der den 18. Decbr. s. A. i Konsistorium taltes om, hvorledes der skulde forholdes med Notariatet og de Frisers samt Bibliotekets Penge, i det Eforatet for det frisiske Legat og Posten som Bibliotekar ogsaa var noget, som sædvansmæssig tilfaldt en extraconsistorialis, og blev derom sluttet: „Efterdi jeg, R. Brochmand, i Dag afsiger mig notariatu, skal Severinus Petræus strax annamme det samt den fulde Løn til Paaske førstkommende, men Dr. Bartholin oppebære de Frisers og Bibliotekets Penge, som forfalde til Nyaar; siden skal tænkes paa en ny Konstitution, hvorledes dermed herefter i alle Maader skal forholdes. Vi høre dog intet til en saadan Konstitution; men Sædvanen vedblev ligesom tidligere. S. Petræus aftakkede saaledes den 27. Juli 1653, og Th. Bartholin præsterede samme Dag juramentum. Naar han var absens eller negotiis anatomicis impeditus, besørgedes Forretningerne dog fremdeles af Formanden[4],

---

[1]) Jfr. Univ.s Hist. I. S. 89, 148, 386—87, 619, 659—62; II. S. 63, 670—92; III. S. 139, 578, 604, 636, 650—62. — [2]) Jfr. Statutt. Art. 47 med Note. Bemærkningen om Edsaflæggelsen, der gjentages hver Gang, udelade vi i det følgende. — [3]) Rørdam III. S. 658. — [4]) A. C. 28. Oktbr. 1653; 13. Maj 1654.

og da Th. Bartholin efter Ole Vorms Død den 19. Oktbr. 1654 overtog Rektoratet, blev S. Petræus igjen Notar, indtil den 9. Maj 1657, da Kr. Steenbuch opkaldtes og overtog Bestillingen, efter at baade Vinding og Lange havde undskyldt sig. Denne sidste Kjendsgjerning viser tydelig nok, at Notarhvervet ikke i og for sig betragtedes som en Behagelighed, og det samme fremgaar ogsaa af den Omstændighed, at Rasmus E. Brochmand alt den 5. Juni 1652 forgjæves søgte Fritagelse derfor. Hans Begjæring motiveredes ved det noget mærkelige Udtryk: „efterdi min ordinarie Tid er omme"; og paa samme Maade gav S. Petræus den 29. Juni 1653 til Kjende, at hans Tid in notariatu var endt. De foranførte Uddrag af Akterne vise dog, at der ikke herved kan være sigtet til et bestemt Tidsmaal, i hvilket Notaren plejede at fungere, og Meningen kan derfor ikke være anden end den, at Brochmand og S. Petræus paa den Tid vare blevne Medlemmer af Konsistorium. Saa var det nemlig Regel, at Notarius resignerede; men uden Undtagelse var denne Regel dog ikke; tvært imod ere før 1660 foruden de nævnte ogsaa andre vedblevne at fungere, selv efter at de vare blevne consistoriales. Baade Jacob Matthiesen og Peter Spormand resignerede saaledes som Dekaner, hvilket kun ordinarii kunde være, og ved en Option af Tiender den 6. Juni 1635 siges ligefrem, at Notarius, som er bleven ordinarius, burde tage Del deri; men eftersom quartus theologus er kommen til, strækker det dog ikke til ham. I Aaret 1663 synes man imidlertid at være kommen paa det rene med, at Notariatet var uforeneligt med et Sæde i Konsistorium; thi den 28. Jan. s. A. resignerede Steenbüch Bestillingen, fordi han kom in senatum, og da Dr. R. Bartholin og Peder Resen ikke kunde overtage den, fordi de i Følge Kgbrev 3. Juli 1662 ogsaa ascenderede efter Mag. Zoega og Mag. Lange og ikke baade kunde være in senatu og betjene notarii Bestilling, overdroges den under 31. Jan. til Jens Birkerod og ved hans Oprykning i Konsistorium den 7. Marts 1666 til Dr. Vilh. Vorm. Paa Grund af det anførte Kgbrev kunde det imidlertid hænde, at en Professor tog Sæde i Konsistorium uden tillige at være bleven Indehaver af et corpus consistoriale, og derved blev han aabenbart brøstholden. Allerede Birkerod opgav derfor kun Notariatet med Forbehold af eventuelt at overtage det igjen, om ingen bedre Indkomst i Konsistorium kunde falde, og Vilhelm Vorm erklærede rent ud ikke at ville ascendere, hvis han samtidig skulde opgive Notariatet[1]). Professorerne vare vel noget betænkelige herved, men den 8. Juli samme Aar konkluderedes dog med Kanslerens Bifald, at han skulde vedlive at være Notar, indtil han opnaaede corpus, og han vedblev uden Tvivl at være det selv efter den Tid, takket være Griffenfeldts Protektion; thi den 31. Juli 1675 refererede Rektor O. Bork, at han havde talt med Hs. højgrev. Excell. Hr. Rigens Kansler angaaende Notariatet og Dekanatet, og Kansleren have da udtalt Ønsket om, at Professorerne vilde

---

[1]) A. C. 8. Juni 1672.

forlænge V. Vorm Notariatet baade for den Dexteritet, han nu i mange Aar havde udvist i samme Bestilling, og anden hans capacité. Professorerne efterkom Ønsket, men gjorde det kun grumme nødig, og ikke saa snart var Griffenfeldt styrtet, før det ogsaa var forbi med Vorms Notariat. Den 8. Apr. 1676 skriver han nemlig selv i Protokollen: Eftersom professoribus synes, at Notariatet ikke længere kan blive hos mig, skal jeg resignere det til Mikkelsdag førstkommende, hvorpaa han den 30. Septbr. s. A. resignerede og takkede professoribus for god Medfart. Den 7. Oktbr. opkaldtes derefter Dr. Matthias Jacobæus og Dr. C. Bornemann, af hvilke hin afstod Notariatet til denne, som antog det og præsterede juramentum [1]). Bornemann vedblev Bestillingen, indtil han tiltraadte Rektoratet den 7. Juli 1684. Da hedder det: Blev jeg, Kaspar Bartholin, fremkaldt og præsterede juramentum tanquam notarius.

Reglen om Adgangen til Notariatet blev herefter i Udkastet 1691 formuleret saaledes:

Udaf dem, som ere extra consistorium, udvælges den, som er næst til at ascendere til at være secretarius universitatis, eller den anden neden for ham, dersom han undskylder sig, og dersom ingen af dem, som ere extra consistorium, det begjærer, da maa en af consistorialibus dertil udvælges. Denne Regel gjaldt lige indtil 1732 [1]).

I øvrigt kan med Hensyn til Notariatet i Tidsrummet fra 1686 til 1732 erindres, at Notaren jævnlig kontraherede med sin Eftermand om Overtagelse af en Del af Forretningerne, hvilken Kontrakt Konsistorium bifaldt. Saaledes hedder det den 12. Juni 1686: Resignerede jeg, Kaspar Bartholin, Notariatet, og antog Povl Vinding judicialia igjen, hvem Dr. H. Jacobæus havde overladt den Part 1. Juni 1689: Resignerede P. Vinding Notariatet, og jeg, Thomas Bartholin, antog igjen judicialia, saasom Lic. Mule havde overladt mig den Part," hvilken Th. Bartholin fra 6. Septbr. 1690 besørger ved Kaspar Bartholin som Pronotarius. 11. Oktbr. 1691: Resignerede Dr. Kaspar Bartholin pronotariatum, og jeg, Joh. Jani Bircherodius, antog igjen judicialia, saasom min Fætter Jens Jacobsen Bircherod havde overladt mig den Part efter vor oprettede Kontrakt den 30. Oktbr. 1690.

De følgende Notarer: Ole Vorm, fra 5. Septbr. 1693, Johan Frederik Bartholin, fra 20. Novbr. 1700, og Steenbuch, fra 27. Maj 1702, udførte selv hele Hvervet, men den 21. Marts 1705 sukcederedes Steenbuch af Dr. Henrik Veghorst, som den 4. April s. A. proponerede, at hans Forretninger ved Ridder-Akademiet ikke vilde tillade ham at forrette de konsistoriale Funktioner som ved acta, Judicial-Protokollen, Skifte og saadant forefaldt, hvorfor han bad, at disse Forretninger maatte overlades hans højtærede Kollega Joh. Birkerod, og han selv kun beholde dem, der henhørte til testimonia og programmata, hvilket af Konsistorium blev samtykt. De efterfølgende Notarer, Søren Lintrup og Anders Frølund [2]),

[1]) Jfr. A. C. 13. Juni 1722: primus extraconsistorialis har altid haft secretariatum. — [2]) A. C. 13. Juni 1711, hvorefter Lintrup kun fungerede et Par Maaneder som Notar.

overlode ligeledes judicialia til en anden, nemlig Prof. Anchersen; men saa kom der en, der besørgede dem selv. Den 9. Marts 1720 var nemlig til Stede paa Konsistorium Prof. Hans Gram, som af Rektor var opkaldt for at antage notariatum efter Prof. Anchersens Bortgang, hvilket og skete, saa at han efter at have forsikret rectori og consistorio om sin Troskab og Flittighed strax begyndte samme Tjeneste i consistorio at forrette, hvorved han dog kun forblev indtil den 11. Maj 1720, da han efterfulgtes som Notar af Ludvig Holberg, der alt forinden havde engageret Assessor Th. Bartholin til at overtage acta consistorialia et judicialia samt Skifteforretninger, hvortil Konsistorium ønskede dem til Lykke. Bartholin varetog sit Hverv, indtil Holbergs Notariat med tilhørende Naadensaar var udløbet, hvorpaa Peter Horrebov den 17. Jan. 1722 overtog Bestillingen efter at have aflagt Notar-Eden[1]), der saaledes kan forfølges indtil 1732, men heller ikke længere. Horrebov efterfulgtes igjen den 13. Marts 1723 af Th. Bartholin som virkelig Notar, der derhos ved Kgbrev 5. Marts 1723 fik Sæde og Stemme i Konsistorium, dog uden emolumenta, indtil et corpus blev ledigt[2]).

Den Medlemsret, der herved indrømmedes Notaren, var i Tiden før 1732 en enestaaende Undtagelse. I Følge Fundatsens §§ 8, 88 og 89 blev den derimod det normale, i det derefter Notariatet altid forrettedes af den yngste consistorialis, hvorved maa underforstaas: i det filosofiske Fakultet[3]), hvilket vedblev at være Regel, saa længe Sekretariatet existerede[4]).

Om Notarerne eller, som vi fra nu af maa kalde dem, Sekretærerne efter 1733 findes Oplysning i Statskalenderen.

Spørge vi om Notarens Indtægter, maa forudskikkes den Bemærkning, at han før 1732 som Professor nød sit corpus pædagogicum, hvorimod han ikke nød Andel i Tienderne, men vel i Distributsen af Legatpengene, hvoraf han altid fik $^1/_{14}$. Ved Rskr. 18. Apr. 1732 § 4 bestemtes derimod, at han altid skulde nyde det tidligere corpus metaphysicum, som paa den Tid bestod af Pensionerne fra nogle Præstekald samt to Kongetiender[5]). Til Gjengjæld havde han ingen jus optandi i Henseende til Konge-, men vel i Henseende til Kirketiender[6]). Derhos skulde han have et særligt Tillæg af 100 Rdlr. og nyde Indtægten som Efor for det frisiske Legat samt beholde Distributsen af det Valkendorfske Legat. Men mærkeligt nok glemmer Reskriptet ved Siden af disse Indtægter den egentlige Sekretærløn, som han dog i Følge Regnskaberne har nydt lige til 1796. Dennes fundatsmæssige Størrelse var 14 Rdlr., som imidlertid i Aaret 1565 forhøjedes til 20[7]) og senere til 23, der med Tillæg af andre 3 Rdlr. til et Ris Papir i $16^{58}/_{59}$ ere voxede til 26. Rdlr. Efter 1660 gaar imidlertid Lønnen med Tillæg af de 3 Rdlr. til Papiret ned til 24 Rdlr., og denne Størrelse vedblev lige indtil 1796. Derefter

[1]) Statutt. Art. 47 med Note. — [2]) A. C. 13. Marts 1723. — [3]) Fdts. 7. Maj 1788 Kap. I § 19. — [4]) Rskr. 18. Juli 1817 § 5. — [5]) Jfr. om Kongetienderne i femte Afsnit. — [6]) Votering 3. Novbr. 1769 (Kopi-B.). — [7]) Rørdam III. S. 671.

forøgedes Lønnen og formindskedes atter[1]), indtil den ganske bortfaldt i 1860[2]).

Grunden til, at Notaren i ældre Tid kunde nøjes med den lille Løn, vare de betydelige Sportler, som han desuden oppebar, i det han indtil 1771 nød Gebyrerne som Retsskriver ved Konsistorialretten og fra 1726 ogsaa ved Tamperretten[3]), ligesom han oppebar Skifte- og — fra 1747 — Avktionssalær. Efter Jurisdiktionsforandringen tillagde Rskr. 10. Juni 1778 ham i Erstatning for disse Sportler 200 Rdlr., der senere gik op som en Bestanddel i det ældre Bidrag fra Finanserne[4]). End videre oppebar han i ældre Tid Gebyrer for Affattelse af Kjøbe- og Lejekontrakter m. fl. Forretninger, henhørende til jurisdictio voluntaria[5]). Dernæst hjemlede Fundatsen ham at maatte oppebære fra 1 til 4 Mk. for Udfærdigelse af Diplomer for graduerede[6]), hvilket Beløb uden Tvivl sædvansmæssig er blevet ikke lidt forhøjet. For Affattelsen af testimonia publica oppebar han ligeledes et sædvansmæssigt Gebyr, som ved Aar 1620 beregnedes til 1 Rdlr.[7]), og for programmata til Graderne fik han ogsaa Betaling[8]). Naar han skrev programmata funebria til Universitetets Mindefester over afdøde, plejede endelig Boet at yde et Honorar[9]), og hvad der saaledes frivillig ydedes, havde alt de ældste Statutter[10]) tilladt ham i alle Tilfælde at modtage, hvilket ogsaa for Programmernes Vedkommende særlig hjemledes ved Instr. 9. Juni 1786 § 7, som dog tillige bestemte, at enhver velfortjent akademisk Lærers Minde skulde hædres ved et offentligt Skrift eller en Oration, selv om Boet ved hans Afgang ikke formaaede at betale derfor, jfr. Instr. 2. Maj 1755 Art. 9.

Notarens Forretninger, som opregnes i Udkast 1691[11]) og Fdts. 1732 § 88, vare dels politiske, dels akademiske. I førstnævnte Henseende erindres, at han var Retsskriver baade i Konsistorium og (efter 1726) i Tamperretten. Om hans Forretninger som saadan, der vare de samme som andre Retskriveres, er intet særligt at mærke. Kun kan erindres, at Konsistoriums Retsforhandlinger og Domme før 13. Juni 1658 indførtes i den almindelige Protokol og Kopibog, hvorimod der efter bemeldte Dag førtes en egen Retsprotokol og Dom-Kopibog[12]).

---

[1]) Rskr. 20. Apr. 1796: 100 Rdlr.; jfr. Rskr. 10. Marts 1798; Bevilling 13. Juli 1801: 300 Rdlr. (Kopi B.); Resol. 30. Apr. 1824: 200 Rdlr.; Selmer: Aarbog 1844 S. 26. — [2]) Linde: Meddel. 1857—63 S. 166—67. — [3]) Reskr. 18. Apr. 1732 § 4 N. 2. — [4]) Rskr. 10. Febr. 1841; Selmer: Aarbog s. A. S. 83. Anm. til Finansloven 1850—51 S. 63. — [5]) Kirkeh. Saml. III. S. 34. — [6]) Rørdam III. S. 651. — [7]) Cragii Additam. III. p. 116. — [8]) Danske Saml. IV. S. 178—80. Rskr. 11. Maj 1775 § 3. — [9]) Ovfr. S. 168 N. 6. — [10]) Art. 47. — [11]) Udk. 1691: Hans Forretning er at indføre udi Protokollen baade judicialia og acta universitatis hver udi en sær Bog og give Parterne Dommen beskreven, hvortil han skal holde en rigtig Kopibog. Desforuden skal han efter Rektors Befaling forvalte Skifter efter alle dem, som ere under Universitetets Jurisdiktion, og forrette alt, hvis deraf dependerer, hvorfor han skal holde en rigtig Skiftebog. Han skal og forfærdige alle programmata og testimonia, som udgaa nomine rectoris, og udi alle programmatibus, som nomine rectoris udgaa til Promotioner eller Rektorats-Graden, skal han indføre Universitets-Patronens Navn paa den Maade, som hidindtil har været brugelig. — [12]) A. C. s. D.: Er sluttet for adskillige vigtige og fornødne Aarsagers Skyld, at efter denne Dag altid skal holdes tvende Protokoller, efter Recessen gjennemdragne og med publico sigillo neden for hængende forseglede, af hvilke i den ene

Dernæst var Notarius Universitetets Skifteforvalter, som forrettede Skifterne baade i Døds- og Fallitboer, dog ikke efter Universitetets Bønder, hvilket besørgedes af Fogderne, men kun efter Universitetets Borgere og undergivne samt andre, for saa vidt særlig Bevilling dertil var erhvervet [1]). Tvistigheder om hans Skifterets Grænser over for andre Myndigheder forekom ikke meget hyppig. Dog kan her fra Tiden før 1660 mærkes den tidligere drøftede Kvæstion om Universitetets Skifteret efter afdøde Præster [2]), og efter 1660 foranledigede en Strid med Magistraten om, hvem der skulde skifte efter Universitetets anden Bogtrykker O. Lynows Hustru, det betydningsfulde Rskr. 2. Septbr. 1740 [3]). Ligeledes findes senere drøftet Spørgsmaalet, om Magistraten eller Universitetet skulde forrette Skiftet efter en Student, der tillige havde løst Borgerskab [4]). I betydeligere Boer overværede Notaren selv Forseglingen, Registreringen og Vurderingen [5]). der ellers besørgedes af Pedellerne eller andre dertil beskikkede [6]). Enhver Notar havde at afslutte de Skifter, der forefaldt i hans Funktionstid, hvorefter de beholdne Lodder afleveredes til Konsistorium, og naar han døde, inden Slutningen var sket, maatte Enken og Arvingerne besørge Resten, med mindre Eftermanden eller andre godvillig paatoge sig at gjøre det [7]). Exempelvis kan saaledes nævnes, at Fru Birkerod iværksatte Repartitionen i Boghandler Liebes Fallitbo [8]). Det er herefter intet Under, at Skiftebehandlingen undertiden trak ud i Aarvis, hvorfor Patronen i 1758 maatte lægge Professorerne paa Sinde at paaskynde den lidt mere [9]), og ved Rskr. 21. Apr. 1764 [10]) fik de yderligere Paalæg om at indsende Fortegnelse over de hvert Aar i deres Jurisdiktion forefaldne Skifter saa vel som over dem, der henstode usluttede; men i øvrigt spores ikke noget til en særlig Kontrol med Konsistoriums Forvaltning af Skifterne saa lidt som med dets øvrige Forvaltning. Den Skifteprotokol, som Udkastet af 1691 paalægger Notaren at føre, indførtes først i Aaret 1661 [11]).

---

skal indføres alle forensia, som Rettergang og Trætte angaar, i den anden det, som alene vedkommer Universitetet. Og skal altid vel iagttages, at samme tvende Protokoller ikke blive konfunderede, saa at hvad som egentlig hører til Rettergang, ikke bliver ført iblandt acta universitatis consistorialia, ikke heller det, som egentlig hører til acta consistorialia, bliver ført iblandt forensia. — [1]) A. C. 17. Jan. 1722: Skiftet efter Rektor i Kjøge, Anders Pederson Grønbech, der skjænkede den største Del af sit Efterladenskab til fattige Studenter, er i Henhold til den kgl. Konfirmation paa Testamentet forrettet af Pronotar Thomas Bartholin. — [2]) Ovfr. S. 210. — [3]) Magistr. Skr. 20. Maj 1740 med Prof. Kalls Svar og Memorial til Patronen i Kopi B. s. A. S. 24 ff. — [4]) Jfr. neden for i § 43. — [5]) A. C. 14. Avg. 1652: Bevilget, efterdi Dr. Fabricius er immatrikuleret, og Dr. S. Pauli begjærer det, at Notarius cum pedellis maa besegle hans Bo, naar han dør. 18. Novbr. 1699: Secret. acad. fremviste den Forseglingsforretning, han forleden den 9. Novbr. efter Konsist.s Ordre havde gjort i Niels Aagaards Bo. 11. Juni 1660: Bevilget Gesandten i Spanien, Cornelius Lerche, tanquam membro academiae, at notarius academiæ maa overvære Registrering, Vurdering og Skifte efter hans afdøde Hustru. — [6]) Jfr. neden for i næste §. — [7]) A. C. 1. Juli 1661: R. Bartholin og Ostenfeldt overtage Behandlingen af Boet efter P. Spormand, da V. Lange er forhindret. — [8]) A. C. 22. Novbr. 1721 og 11. Jan. 1722 m. fl. — [9]) Jfr. Skr. 18. Maj 1758 med Proff.s Erklæring (Kopi B.). — [10]) A. C. 9. Maj 1764. — [11]) A. C. 13. Marts 1661: Professorerne vedtoge til første Konsistorium at eftertænke, hvad Skifter der ere holdte, som kunne indføres i den ny Bog, som er gjort til at lade Skifteregistre indskrives

Paa Skiftet havde Notaren selvfølgelig at varetage umyndiges Tarv og ligeledes at paase de udlagte Midlers behørige Anbringelse[1]). Med Overformynderivæsenet havde han derimod intet videre at bestille, men det var fra først af Konsistorium og Rektor, hvem det særlige Tilsyn med Værgerne paahvilede. Derfor var det ogsaa Rektor, som i 1712 tog Initiativet til en forbedret Ordning deraf[2]), og efter den Tid fandtes der i hans „Læddike" en egen Skuffe, som var destineret til de umyndiges Dokumenter[3]). Efter 1732 gik dette særlige Tilsyn over til Kvæstor[4]).

Avktioners Holdelse tilkom oprindelig Pedellerne. Den 26. Jan. 1689 læstes nemlig Kgl. Resol. 6. Marts 1686, at Rektor og Professores maatte beskikke til Avktionsdirektør, saa vidt deres supposita eller Jurisdiktion angik, hvem de selv vilde, hvorpaa Professores, saasom forrige Auktionsdirektør Karl Rodriguez var ved Døden afgangen, beskikkede og antoge dertil Peter Iversøn Normann, academiae ministrum, dog at hans Medtjener Lavrentius Poscholanus skulde have den halve Part af Indtægterne[5]). Denne Ordning vedvarede endnu i 1734, hvilket fremgaar af Rskr. 23. Juli 1734[6]) og kgl. Konfirm. 20. Septbr. 1739 paa Universitetets Beskikkelse af Pedel Joh. Vibe Gram til tillige at være dets Avktionsforvalter efter Hans Lows Død[7]); men ikke længe efter gik Retten over til Notarius; thi den 6. Maj 1761 konkluderedes i Konsistorium, at den daværende Sekretærs Efterfølgere, om de efter conclusum consist. af Aar 1747[8]) vilde betjene Avktionsforvaltningen, dog ikke af Professorerne og deres Stervboers Løsøre og Bøger skulde have mere end 2 pCt. Salær, ligesom det havde været Regel fra 1662. Da Universitetets Jurisdiktion bortfaldt i 1771, ophørte i Følge Rskr. 3. Juli 1771 ogsaa denne Sekretærens Avktionsforvaltning; men den Begunstigelse, kun at skulle svare det halve Avktionssalær af deres Bøger og Effekter, bevaredes for Professorerne ved Rskr. 10. Juni 1778, indtil det bortfaldt ved de senere Sportelreglementer. Tvist om Omfanget af Universitetets Avktionsret findes kun en enkelt Gang rejst i Henseende til Avktionen efter Dr. medic. Jens Bing, der tillige var Etatsraad[9]).

Notarius iværksatte end videre Arrest og Beslag inden for Universitetets Jurisdiktion[10]); men da Universitetet ikke havde noget eget Arrest-

---

udi. 29. Marts s. A.: Rektor (Johan Vandal) erindrede, at de Skifter, som ere begyndte eller holdte i hans Rektorat, med det allerførste blive indførte i den Skiftebog, som til den Brug tilforn er gjort, hvilket og Professores holdt for raadeligt, at det endelig skete. — [1]) Jfr. Note 3. — [2]) A. C. 11. og 18. Juni 1712, jfr. i det følgende Afsnit. — [3]) A. C. 6. Apr. 1715: I den Skuffe i Rektors Læddike, som er destineret til de umyndiges Dokumenter, indlagde Prof. Matthias Anchersen (Notarius) den Kavtion, som til Konsistorium er udgivet af Mdm. von Lengelske, Sr Abraham Kløcker og Sr Hans Holdt for sal. Dr. Reinholt Wagners Datters Dorte Elisabeth Wagners Midler, som Sr Hans Holdt er Formynder for. — [4]) Fdts. 31. Marts 1732 § 85 Nr. 9. — [5]) Jfr. Kaldsbrev 23. Febr. 1689 (Kopi B. S. 51); A. C. s. D.: Den 9. Marts s. A. afstaar L. Poscholanus sin Del til P. Iversøn. — [6]) I Reskriptsamlingen Registret, under Avktioner. — [7]) Sj. Reg. — [8]) Akta for dette Aar mangle. — [9]) Skr. 7. Marts 1752, Kopi B.; jfr. Rskr. 23. Juli 1734. — [10]) A. C. 25. Juli 1655: Samme Dag var jeg, Notarius, efter Kanslerens Befaling udi M. Niels Svendsens Hus og opsøgte alle hans Manuskripter og Breve, da han blev bortført til Dragsholm. Og samme scripta bleve ved Pedellen henbragte til

hus, blev der senere truffet den Overenskomst med Byfogden, at han forrettede alle Arrester, som dog fremdeles konfirmeredes paa Konsistorium [1]).

Endelig fungerede Notarius undertiden som Aktor mod dem, der tiltaltes for Konsistoriums Ret [2]).

I akademisk Henseende havde Notarius som saadan i Almindelighed at besørge alle Konsistoriums skriftlige Udfærdigelser. Om hans Underskrift derpaa, som siden 1590 blev at føje til Seglet, og den senere Paraføring er tidligere talt [3]). I Forbigaaende kan derhos erindres, at ligesom Notaren var Universitetets Korrespondent, saaledes benyttedes han ogsaa jævnlig som dets Sendebud, f. Ex. til Rentekamret eller Magistraten og overhovedet ved Lejligheder, hvor hverken Rektor selv kunde gaa, eller Pedellerne sendes.

Blandt de enkelte Forretninger kunne navnlig fremhæves følgende: I. Notarius havde siden 1538 [4]) at føre Protokollen over Konsistoriums Forhandlinger, hvilket ikke altid var nogen let Opgave, dels fordi Optegnelserne paa Grund af Protokollens Vigtighed som instrumentum publicum, til hvilket man jævnlig tyede for at finde Præcedenser, skulde være korrekte og fyldige, dels fordi Professorerne vare meget omhyggelige for, hvad der indførtes deri dem vedrørende. Det er aldeles klart, at de havde en stærk Følelse af Protokollens Betydning som det historiske Aktstykke, hvoraf en Gang senere Granskere hovedsagelig vilde øse Kundskab om deres Fæid, og at de derfor, saa vidt muligt, have søgt at holde alt ude, som kunde være deres Ære for nær. Til Bevis herpaa behøve vi blot at minde om den voldsomme Kamp, Ærkebiskop Svane førte for at faa udslettet nogle Ord i Protokollen, som dog ere blevne overleverede til Efterverdenen [5]). Ligeledes indgik han paa Forlig i Striden om Taarnby Degnekald under Kondition, at hans Erklæring imod, hvis denne Sag angaaende endog for kort Tid siden Efterkommere til Efterretning var bleven indført, i lige Maade Ord fra Ord udi Protokollen maa blive indført [6]). End videre slutter det oven for S. 209 omtalte Brev fra Rasmus Bartholin saaledes: „Jeg beder ogsaa, at dette maatte indføres Ord for Ord i Slutningen af Dr. Ostenfeldts Rektorat udi academiae actis, paa det at Efterkommerne, som meget vidtløftig finde her at være indført om mig udi denne Sag, i det endog forgangen Aars acta slutte dermed, maatte ende dette Aars acta og denne Sag med denne min Erklæring". Endelig begjærede ogsaa Rasmus H. Brochmand den 1. Juli 1661, at det maatte indføres udi acta, at han ej havde samtykt i den Memorial til Kongen, som den 8. Maj s. A. blev forfattet anlangende en Bevilling til nogle Kapitalers Optagelse til professorum resterende stipendia at betale, eftersom han formente det for

---

Konsistorium til videre Revision, som skete af Jakob Knudsen og mig. Det samme skete i lige Maade med junioris Esaiæ Fleischers Manuskripter efter Kanslerens Befaling udi Raadstuen paa Slottet. — [1]) Skr. 4. Apr. og 12. Avg. 1743 (Kopi B.). — [2]) A. C. 19. Febr. 1718: Secretarius beordret til Aktor mod en Student, der har skrevet sig et falsk Testimonium. — [3]) Ovfr. S. 210. — [4]) Rørdam I. S. 387. — [5]) Hist. Kalender I. S. 305 ff. — [6]) A. C. 11. Juni 1661.

sig og sine Efterkommere ej at kunne samtykke. Som Følge heraf vil det kunne forstaas, at Professorerne vare ikke saa lidt pertentlige i Henseende til Protokollens Affattelse og jævnlig mødte med Reklamationer. Dette kunde saa meget lettere ske, som Forhandlingerne, naar Mødet holdtes i Frue Kirke eller andet Steds uden for Konsistorium, først nedskreves bag efter [1]). Vigtigere Forhandlinger bleve derfor ogsaa under selve Mødet nedskrevne i „en liden Klakkebog“, hvorefter de lydelig oplæstes og, efter at være godkjendte, af Notarius hjemme indførtes i Protokollen. At denne Ordning, der vedtoges i Aaret 1611 [2]), endnu bestod et Aarhundrede efter, ses af en Forhandling den 9. Marts 1720, under hvilken Prof. Anchersen klagede over, at Assessor Frølund havde forandret sit i Klakkebogen indførte votum ved Overførelsen deraf til Protokollen.

Af det oven for S. 263—64 anførte vil dog erindres, at Notarerne en Tid lang jævnlig overlode dè nævnte judicialia og consistorialia til andre, saaledes at de kun forbeholdt sig visse enkelte Udfærdigelser, nemlig af programmata og testimonia publica.

II. Udstedelse af Programmer gik i ældre Tid langt hyppigere paa end nu om Stunder; thi den skete regelmæssig, hver Gang en betydningsfuldere Meddelelse skulde gjøres det akademiske Samfund.

Med Hensyn til Programmernes Form kan i Almindelighed bemærkes, at de som Følge af deres Bestemmelse til at publiceres ved Opslag i ældre Tid bestode i et, oprindelig skrevet, senere som oftest trykt, oprindelig enkelt, senere jævnlig dobbelt eller endog flerdobbelt Folio-Blad [3]). Som oftest udgik de i Rektors [4]), men i visse Tilfælde ogsaa i det akademiske Senats Navn; det sidste gjaldt navnlig om saadanne Programmer, der indeholdt Opfordringer til Studenterne eller forkyndte Relegationer, samt om en Del programmata funebria indtil henimod 1600 [5]). Saa længe Ærkebiskop Svane var Præsident i Konsistorium, figurerede hans Navn øverst paa Programmerne; i senere Tider udgik de regelmæssig fra Rektor, Prokansler, for saa vidt en saadan fandtes, og Senatet [6]). Ligeledes bekjendtgjordes de oprindelig under Rektors, senere under Universitetets [7]),

---

[1]) A. C. 30. Marts 1661: Eftersom Prorektor nu hørte oplæse, hvis i acta er indført om, hvad han i Koret den 17. Marts havde berettet Professoribus at have talt med Hr. Kansler, da monerede han, at mellem de Ord: „vilde han“ (Kansleren) og „tilvejebringe kgl. Majestæts Brev“ var af Notario forglemt: „gjøre sit bedste“, eftersom han i Koret ikke havde acta hos sig og derfor ikke strax skriftlig kunde samme Beretning excipere, som sædvanligt er paa consistorio. — [2]) Rørdam III. S. 464. — [3]) Rørdam III. S. 431—33, 459—61. — [4]) Instr. 2. Maj 1755 Art. 19, jfr. derimod Instr. 9. Juni 1786 § 11. — [5]) Rørdam III. S. 432—33 og 460 Note 2 med de der anførte Samlinger; IV. S. 437, 440, 442, jfr. dog S. 334; Engelstoft: Annaler 1807 I. S. 196—98. Program 1630 om Anmeldelse til teol. Examen; monita 15. Oktbr. og 1. Novbr. 1653; Opfordr. 7. Avg. 1700 til at gribe til Vaaben og 8. og 23. Oktbr. s. A. til igjen at nedlægge dem; m. fl. — [6]) Program ved Reformations-Festen 1787; ved Rektorskiftet 1796; ved medic. Doktorpromotion 1787; ved teologisk 1803; Progr. funebr. over Henrik Stampe 16. Decbr. 1789. — [7]) Progr. til Reformationsfesten 1671, til Rektorskiftet 1766; ved teol. og jurid. Promotion 1749, medic. 1755. Ved Magister- og Bakkalavrpromotion vedblev den ældre Form indtil 1775. Programmata funebria udgik under Rektors Segl indtil 1789, jfr. Note 5, dog med Undtagelse af Programmerne over Kanslerne, der allerede tidligere udfærdigedes under Universitetets Segl, jfr. Progr. funebr. om J. L. Holstein 8. Marts

hvortil ved Promotioner kom Fakultetets Segl [1]). For saa vidt Programmerne inviterede til akademiske Akter, fremhævede de før 1666 regelmæssig, at det skete med Kanslerens Samtykke, men efter Rskr. 23. Apr. s. A. traadte en Fremhævelse af Kongens ved Kansleren tilkjendegivne Tilladelse i Stedet.

En ikke ringe Del af Programmerne er affattet i den saa kaldte Lapidarstil, der har sit Navn af, at Texten ser ud som Indskriften paa et Monument. Regelmæssig er Indbydelsen til Reformationsfesten og ikke saa sjældent ogsaa Programmet til Kongens Fødselsdag samt enkelte Gange til Bakkalavr- og Magisterpromotioner affattet paa denne Maade.

Lapidarstilen, der var bekvemmest for Forfatteren som Følge af, at et sligt Program i Almindelighed nøjedes med i fede Typer at fremhæve Anledningen til Indbydelsen, ledsaget af en hel Del svulstige Tillægsord, vedblev uforstyrret indtil Aar 1786; men allerede Instruxen for Prokansleren af s. A. § 7 varslede om en Forandring, og Fdts. 7. Maj 1788 Kap. V § 8 gjennemførte Forandringen ved at paalægge Prokansleren at sørge for, at Programmerne indrettedes paa den Maade, som var mest passende til Tingene, og ved i Almindelighed at forbyde Brugen af den saakaldte Lapidarstil, undtagen naar en Gang ved en hastig indtræffende actus Tiden til at skrive en ordentlig Afhandling maatte fattes. Som Følge heraf findes fra den efterfølgende Tid kun ganske enkelte Exempler paa Programmer i Lapidarstil, og overhovedet bortfaldt hele den ældre Form for Programmer i dette Aarhundredes Begyndelse [2]). Det ældste Program i det moderne Bogformat, som findes paa Universitetsbiblioteket, er forfattet af Biskop N. E. Balle til Reformationsfesten 1772. I den efterfølgende Tid fra 1774—1793 findes dog en Del Programmer til medicinske Promotioner udgivne i smaat Oktav, og Programmerne til Kongens Fødselsdag vedblive at udgaa i Folio indtil 1824, ligesom samme Format senere er benyttet ved Programmer til enkelte store Højtideligheder, f. Ex. til Festen i Anledning af Kong Kristian VIII.s og Dronning Karoline Amalies Salving, Kong Frederik VII.s Formæling med Prinsesse Charlotte af Meklenburg, den ny Universitetsbygnings Indvielse m. fl.; men ellers ere de regelmæssig udgaaede som Bøger in quarto.

Det indre Særkjende for de ældre Programmers Affattelsesmaade var den højtidelige Manér, der affødte en umaadelig Vidtløftighed og Forskruethed. En Invitation til en Grad, til en Tale at høre eller til en anden akademisk Forsamling, som kunde ske udi faa Linjer, indførtes udi hele store Ark [3]), og naar et Program skulde meddele, at en Mand Dagen efter overtog Rektoratet, hed det, at han paatog sig et herkulisk Arbejde og ved at iføre sig Rektorkappen løftede en Byrde tungere end Ætna paa sine Skuldre [4]). Men skjønt man saaledes jævnlig maa smile ad Overdrivelserne, er der dog til sine Tider en Højhed i Talen og en Klang i Ordene, som ikke kan andet end fængsle [5]).

1763; Otto Thott 16. Novbr. 1785. — [1]) Ovfr. S. 269 N. 7. — [2]) Jfr. endnu Exempler fra 1787 (til Reform.s-Fest), 1806 (til Doktorpromotion), 1812 (til Rektorskifte). — [3]) Holbergs Epistler, anf. hos N. M. Petersen IV. S. 65. — [4]) Jfr. Exempler hos Rørdam III. S. 102; IV. S. 663 (ved Rektorskifte), S. 504, 620, 637, 646, 649, 661, (propr. funebr.) 437, 40, 42 (til Studenterne) m. fl. — [5]) Rørdam IV. S. 443, 589; m. fl.

Sproget, hvori Programmerne affattedes, var Latin. Først ved Festreglementet 23. Decbr. 1837 bestemtes, at Programmet til Kongens Fødselsdag skulde skrives paa Dansk, medens der fremdeles skulde indbydes paa Latin til Reformationsfesten, indtil det ved kgl. Resol. 31. Maj 1854 tillodes, at ogsaa Programmet til Reformationsfesten for Fremtiden maatte skrives enten paa Dansk eller Latin [1]).

Programmerne vare dernæst af forskjellig Art og Indhold:

A. Festprogrammer, der udgik som Indbydelser til akademiske Højtideligheder, navnlig de periodisk tilbagevendende. Til disse hørte i Særdeleshed

1) Reformationsfesten og Festen paa Kongens Fødselsdag, hvortil der fremdeles udstedes Programmer.

2) Rektorskiftet, hvortil der indbødes ved særligt Program, saa længe det fejredes som en særlig Fest [2]). Som Følge af, at Notarius skrev Programmet til denne Fest, blev han kjendt fri for at holde Tale ved samme Lejlighed, dog derved ej at forstaas, at han mere end de andre extraordinære Professorer herefter skulde holdes for ordinarius [3]).

3) Endelig kunde før 1775 ogsaa til de regelmæssige Fester henregnes Bakkalavr- og Magisterpromotioner, medens andre Promotioner henhørte til de extraordinære Højtideligheder. Særlige Programmer til dem ere blevne udstedte, indtil de i 1837 henlagdes til Reformationsfesten [4]).

Til andre overordentlige Højtideligheder, som Sekularfester, Lykønsknings- og Sørgefester m. m., indbydes fremdeles ved Programmer ligesom tidligere, men Programmernes Antal er desuagtet langt fra saa stort nu som i ældre Tid, da f. Ex. Sørgefester holdtes selv i Anledning af Pedellers Død [5]). At man dog i Midten af forrige Aarhundrede blev ulige sparsommeligere med Udstedelsen af disse programmata funebria, vil fremgaa af, hvad der er berettet oven for S. 162, samt af Instr. 2. Maj 1755 § 9, jfr. Instr. 9. Juni 1786 § 7.

B. Bekjendtgjørelser. Udgik et Kgbrev til Studenterne, bekjendtgjordes det ordentligvis ved et Program, hvori Professorerne benyttede Lejligheden til at anbringe alle Haande gode Lærdomme. Dette gjaldt saaledes om Kgbrev 17. Maj 1642 og 8. Oktbr. 1653 [6]). Men efter den Tid have vi ikke fundet den Slags Programmer omtalte; thi en senere trykt Intimation til studiosos, Hafn. univ. cives, angaaende lectionum og collegiorum Frekventation, d. d. 29. Juli 1750, indeholdende et Uddrag af Fundatsens Bestemmelser med Tilføjninger, er ikke udfærdiget i den rigtige Programform [7]).

---

[1]) Selmer: Aarbog 1837 S. 136; Linde: Meddel. 1849—56 S. 249. — [2]) Jfr. Selmer: Akad. Tid. 1834 II. S. 153. — [3]) A. C. 17. Maj 1651. — [4]) Selmer: Aarbog 1837 S. 137. — [5]) Jfr. S. 270 N. 4. — [6]) Ovfr. S. 238. A. C. 15. Oktbr. 1653: Læst Kgbrev til det teol. Fak., at ingen maa faa Attestats, før han har kontinueret 2 Aar ved Akademiet, hvorom alle programmate publico skulle paamindes. — [7]) Den findes paa Univ.s-Biblioteket.

Foruden Kongebrevene bekjendtgjorde dernæst Programmerne i ældre Tid en Mængde andre Ting, navnlig Feriers[1]) og Forelæsningers[2]) Begyndelse; men deslige Bekjendtgjørelser have vi heller ikke fundet omtalte efter 8. Decbr. 1641. At de offentlige Stævninger, der i ældre Tid ansloges paa Tavlen, ligeledes ere bortfaldne, senest i Midten af forrige Aarhundrede, vil blive omtalt i det følgende. Derimod gjenlyde endnu Programmernes højtidelige Udtryk i Bekjendtgjørelserne om Relegation.

C. Befalinger, Forbud og Opfordringer til Studenterne. Af disse udgik i ældre Tid et meget betydeligt Antal, og skjønt enkelte Exempler derpaa have forplantet Traditionen lige til den nyere Tid[3]), tilhører dog Mængden af dem udelukkende det 18de Aarhundrede. Da ledsagedes ikke blot ordentligvis enhver Intimation af Forelæsninger eller Ferier med gode Formaninger[4]), men ved Siden deraf udstedtes en Mængde særlige Paalæg om skikkeligt Forhold og Forbud mod Uordener i en Rigdom[5]), hvoraf der i senere Tider kun findes enkelte Spor[6]), som endda ordentligvis ikke ere i egentlig Programform, men i Form af simple Opslag[7]).

Til de fredelige Formaninger kom endelig endnu de krigerske Opraab, naar Fjenden var i Landet, og Konsistorium paa Kongens Befaling kaldte Studenterne til Vaaben. Ogsaa disse Opraab udgik i ældre Tid i Programform, men i nyere Tid som blotte Opslag[8]).

Afset fra Programmet til Reformationsfesten vedblev Programmernes

---

[1]) A. C. 25. Juli 1627: Skal gjøres et programma om feriis canicular., som skulle indiceres ad Calendas Augusti; ovfr. S. 146. — [2]) A. C. 18. Febr. 1626: Skal et Program forfærdiges til Trykken, at studiosi nu komme tilbage igjen, efterdi det hørte op med Pesten, og ere her i den Uge før Paaske, og skulle leges sub initium lectionum publice reciteres. 25. Jan. 1630: Programmate publico skulle studiosi revoceres ad pristina studia academica, som skulle begyndes Calendis Martiis. — [3]) Monitum 22. Decbr. 1766 (Kopi B.); Henrichsen: Deposits og Pennalisme S. 60—61. — [4]) Rørdam S. 460; A. C. 18. Febr. 1626: Skal anslaas, at studiosi holde sig ædruelige og skikkelige imod disse hellige Dage. — [5]) Rørdam III. S. 96; Nyerup: Annaler S. 111—112, 169. A. C. 6. Oktbr. 1621: Befaledes at skrive et programma, at studiosi en Gang om Maaneden skulle besøge deres præceptorem privatum og flittig søge lectiones publicas, at de kunne faa gode testimonia. 5. Decbr. 1632: Der er mange af de Skolepersoner, som, naar de ikke kunne admitteres her ad depositionem, drage til Rostock. Cancellarius kan herom konsuleres og, hvis sentiveret bliver, anslaas paa et Patent og publice significeres. 30. Avg. 1634: Skal intimeres snb sigillo rectoris, at studiosi skulle være udi deres musæis hora septima og holde sig udi Ædruskab og ustraffelige hoc præsertim tempore et cum seria et severa parænesi, som skal trykkes. 28. Juli 1635: Skal skrives alle episcopis til, at ingen maa ordineres, uden de have attestationem exercitii et profectus concionatorii. Dette samme skal anslaas udi programmate. 23. Novbr. 1639: Leges fra 1603 skulle i alle Maader holdes. Om Klædedragt; om novitiis, som skulle høre philosophos primo anno, om deres Spaseregang og anden Uskikkelighed at forekomme, videatur programma publicum. 17. Septbr. 1692: Studiosi skulle ved programma admoneres, at de ikke in disputationibus et actibus publicis occupere superiora scammata; tillige admoneres at comparere frequentes in disputationibus. 22. Febr. 1696: Program skal opsættes af Sekretæren, at Studenterne sub poena relegationis og andre Straffe ikke maa gaa i Kommunitetet med Kaarde eller søge eller overvære Klammeri paa Gaden; jfr. neden for i Afsnittet om Studenterne. — [6]) Jfr. Note 3. — [7]) Jfr. S. 271. Monitum 26. Avg. 1760, Bkgj. 1. Marts 1854. — [8]) Se S. 269 Nr. 5. Engelstoft: Annaler 1807 2. S. 267.

Affattelse ved Notaren indtil 1788. Det var en ren Undtagelse, naar ved enkelte overordentlige Lejligheder andre paatoge sig at skrive dem[1]. Den i 1718 tilsigtede Reform, som er berørt oven for S. 158, førte ikke til noget varigt Resultat[2]). Derimod antydede Fdts. 7. Maj 1788 Kap. V § 8 en mulig Forandring i den tidligere Regel, for saa vidt som den bestemte, at Programmer for det første og indtil videre skulde skrives af secretario consistorii, og Forandringen gjennemførtes ved Rskr. 20. Apr. 1796, jfr. Resol. 20. Apr. 1803, som bestemte, at for Fremtiden Professoren i det latinske Sprog og Veltalenheden skulde skrive de akademiske Programmer, hvilken Ordning vedblev indtil 1837, hvorefter Programmet til Festen paa Kongens Fødselsdag skrives af Rektor, og til Reformationsfesten af Professorerne paa Omgang, medens der savnes en Regel om Affattelsen af Programmer til andre Fester.

III. Udfærdigelsen af testimonia publica skete ligeledes fra gammel Tid ved Notarius paa Grundlag af de private Præceptorers testimonia, saaledes som nærmere bestemt i Fundatsen 31. Marts 1732 § 87. Oprindelig udstedtes de blot under Rektors Segl, men fra 1590 tillige under Sekretærens Haand[3]. Den samme Regel gjaldt endnu i Følge Fdts 7. Maj 1788 Kap. IV § 6, som taler om „det sædvanlige testimonium, der af secretario consistorii efter Kandidatens udviste Forhold og Duelighed skal udfærdiges"; men den almindelige Regel i Instr. 8. Maj 1801 § 13, jfr. Instr. 9. Juni 1786 § 19, hvorefter Sekretæren kun skulde parafere consistorii Udfærdigelser, medens disse underskreves af Rektor og Referendarius, maatte dog i Praxis naturlig ogsaa faa Anvendelse paa testimonia publica; og efter den forholdsvis større Betydning, som mere og mere tillagdes Embedsexamina, maatte derhos attestata for Bestaaelsen af disse komme til at spille en Hovedrolle fremfor attestata om den paagjældendes Flid og Forhold som Student. Paa denne Maade blev testimonium publicum den skematiske Bevidnelse, som det i Nutiden er og efter det teologiske Fakultets Erklæring alt var før 1788[4]), saa at dets Udfærdigelse ikke voldte Sekretæren videre Ulejlighed.

Efter at paa denne Maade Sekretærens forannævnte Hovedforretninger enten ligefrem vare bortfaldne ved Fdg. 15. Juni 1771 og Rskr. 20. Apr. 1796 eller i alt Fald blevne materielt betydningsløse, stode dog endnu tilbage Forretningerne i selve Konsistorium med Protokolførelse og Udfærdigelse af de konsistoriale Expeditioner, som Instr. 8. Maj 1801 paalagde Sekretæren. Men selv paa dette Punkt blev han trængt ud af sin Stilling efter Indførelsen af den oven for omtalte Referendar; naar denne først havde gjort Indstillingen, var det ene naturlige, at han ogsaa forestod Udfærdigelsen. Som en enkelt Kjendsgjerning, der godtgjør Ud-

[1]) A. C. 18. Septbr. 1717: Hs. Højærværdighed Hr. Prof. Søren Lintrup paatog sig efter facult. theol. Begjæring som secret. fac. at forfærdige programma til forestaaende Jubelfest. — [2]) Jfr. ogsaa J. L. v. Holsteins Skr. 15. Febr. 1742; Baden: Journ. VIII. S. 133. — [3]) Ovfr. S. 210—11. — [4]) Betænkn. over Fundatsen i Kanc.s Ark.

viklingsgangen, kan fremhæves Skr. 3. Jan. 1804, ved hvilken Hertugen befalede, at Referatet af Konsistoriums Forhandlinger skulde affattes af Referendar og Sekretær i Forening. Sekretærens Virksomhed blev paa denne Maade mere og mere en ren Form, bestaaende i Paraferingen af de af Konsistorium udstedte Skrivelser, hvori han i øvrigt ikke havde større Del end ethvert andet Medlem, og da saaledes Bestillingen i Virkeligheden havde overlevet sig selv, hævedes den ogsaa formelt ved Forretningsordenen 20. Maj 1873, som ikke kjender til nogen Sekretær, men kun til Rektor og Referendar, om hvilken sidste henvises til de oven for S. 208 anførte Bestemmelser.

§ 40.

B. Embedsmænd og Betjente. — Fortsættelse.

III. Pedeller og andre Bestillingsmænd.

Afledelsen af Ordet Pedel er omtvistet [1]). Vi formode, at Ordet skriver sig fra Pariser-Universitetet og har sit Udspring fra Stammen i det franske bedeau, hvorfor den oprindelige, korrekte Form af Ordet, som ogsaa bruges i vore ældste Statutter, er bedellus. Først Fundatsen af 1539 har indført den nuværende Form af Ordet: Pedellus.

De ældste Statutter tale om flere Fakultetspedeller; men dette beviser kun, hvorledes Forholdet var i Køln, hvorfra man ikke med Verlauff [2]) maa slutte til Forholdene ved vort Universitet, hvor der i den ældste Tid ikke nævnes flere end en eneste Pedel, Andreas Jacobsen, i hvis Forfald Notaren, som omtalt, konstituueredes i Bestillingen [3]).

Fundatsen af 1539 foreskrev derimod, at der skulde være to. De valgtes vel og vælges endnu blandt Studenterne, men dog ikke paa den rent midlertidige Maade, som Fundatsen havde forudsat [4]). Spørgsmaalet om, hvilken Maxime der skulde følges ved Ansættelsen, drøftedes den 28. Marts 1635, da Pedel Anders var død, og Klavs Mattsøn havde sukcederet ham. Ringeren Andreas meldte sig da til Tjeneste, men da han havde ladet sig fornemme med, at han aspirerede ad attestationem, vilde Professorerne ikke forholde ham hans finem, hvilken han udi samme Bestilling næppelig kunde naa, eftersom den misundte ham Tid til at persekvere sine Studier. Sagen var dog vist nok den, at Professorerne ikke vilde have Ringeren til Pedel, fordi han var en ubehagelig Person [5]); thi netop den 1. Apr. sluttedes, at der med ministri academiæ skulde holdes strikte efter Fundatsen, saa at den, der antoges dertil, enten

[1]) Meiners III. S. 164—66. — [2]) S. 50. — [3]) Thura S. 30—31. — [4]) Rørdam I. S. 663—67; II. S. 673—75; III. S. 659—63. A. C. 29. Marts 1623: Hans Mus efterfølges af Johannes Georgii. Anders bliver anden Pedel; Niels bliver Ringer. Den 29 Juni bliver Johannes Georgii æditus templi div. virg., og den 2. Juli approberes Hr. Anders at være depositor, og Niels Ringer at være i hans Sted igjen. Den 10. Decbr. 1626 bliver Claus Ringer samtykt at være Pedel i Niels's Sted, og 16. Jan. 1626 præsterer han juramentum som saadan. 6. Maj 1626 bliver Andreas Lollandus Ringer. — [5]) A. C. 12. Decbr. 1635: Dersom Andreas Ringer ikke herefter holder sig fra Klammeri og Trætte, som Rektor beklagede sig tit og ofte at molesteres og overløbes af hans Naboer, som klage paa hans slemme Skjændemund, skal han sættes af sin Bestilling, og dersom han vil ikke holde sig anderledes,

allerede skulde have eller inden kort Tid aspirere ad attestationem, hvorpaa Peder Lauritsen Bogonianus blev indkaldt, som lovede at tage Attestation inden Jul og efter at have gjort sit Jurament blev antagen til Pedel. Uden Tvivl for at trøste Ringeren blev der den 29. Apr. 1635 tillagt ham en halv Ort af hver deponendus, hvilken han endnu nød i 1740, i det hver Pedel af de tre Rigsorter, som han oppebar, maatte afgive 6 Skilling til Ringeren [1]). Efter Peder Lauritsen, som blev Degn i Faxe, fulgte hans Broder Albert Petersen, som ved Claus Pedels Død rykkede op i hans Plads og efterfulgtes af Stefan Rasmussen [2]), der igjen avancerede i 163., efterfulgt af Peder Mus [3]), som, da Stephan den 14. Juli 1655 kaldtes til Klokker ved Frue Kirke, blev første Pedel, medens der den 22. Avg. s. A. blev givet Peder Simonsen Løfte de successione i Peder Mus's Sted, naar han strax samme Eftermiddag vilde deponere under Dekanen Jacob Fincke og siden lade sig immatrikulere af O. Vorm. Af A. C. 19. Oktbr. s. A. ses, at han da blev indkaldt og gjorde sin Ed at tjene Universitetet for en Pedel. Ved Stefan Rasmussens Afgang i 1672 blev han ogsaa Klokker, skjønt det holdt noget haardt, i det der var mange, som overløb Kansler Peder Reetz med Ansøgninger om den Bestilling, men af Respekt for Kgbrev 23. Decbr. 1670 undlod han dog at intervenere [4]). En større Vanskelighed voldte det derimod, at ogsaa procurator templi, P. Scavenius, modsatte sig hans Beskikkelse, da han formentlig var for gammel til Bestillingen, hvorfor Scavenius hellere ønskede, at der maatte gives ham en Pension af den, som beskikkedes [5]). Derimod voterede Bispen trofast for Peder Simonsen, som ogsaa støttedes af de andre Professorer. Striden synes at have vakt en vis Bevægelse, i det ikke blot Peder Reetz, men ogsaa Griffenfeldt intervenerede [6]). Øjemedet med denne Intervention angives ikke, men Meningen dermed turde snarest have været at støtte Scavenius, som dog ikke satte sin Vilje igjennem, da P. Simonsen kaldtes med alle Stemmer mod hans. Efter Stefan Rasmussens Avancement til Klokker blev Hans Jensen anden, og efter Peder Simonsens Opnaaelse af samme Værdighed blev han første, medens studiosus Laurits Tott valgtes til anden Pedel [7]). Denne avancerede dog snart, da Hans Jensen allerede døde samme Aar, hvorefter en Person ved Navn Peder Jønsson Normand, som godvillig lovede at ville ægte Hans Jensens Enke, udnævntes til anden Pedel [8]).

Antallet af Pedeller vedblev at være to, indtil vi den 28. Novbr. 1660 finde immatrikuleret Janus Andreae Viburgius som tertius acade-

exkluderes af ordine. — [1]) Kopi B. s. A. S. 525. — [2]) A. C. 2. Jan. 1637 jfr. 12. Apr. s. A.: Stephanus apparitor academiæ skal før nogen anden admitteres ad mensam regiæ communitatis. — [3]) A. C. 25. Maj 1639: Peder Mus skal antages paa en Forsøgelse, om han duer til at være publicus minister, efterdi han er noget tunghør. — [4]) A. C. 10. Septbr. 1674. — [5]) A. C. 15. Septbr. 1674. — [6]) A. C. 23. Septbr. 1674: Magn. Rektor reciterede, hvis hos Hs. Excell. Hr. Kansler og Hr. Griffenfeldt var passeret, og begjærede, at Professorerne vilde slutte noget endeligt angaaende Klokkerens Bestilling. — [7]) A. C. 15. Septbr. og 4. Oktbr. 1672; 21. Jan. 1683 faar han Løfte paa at blive Klokker efter Peder Simonsen. — [8]) A. C. 5. Septbr. 1674, jfr. 21. Novbr. s. A., da Enken tilsiges at holde Skifte.

miæ minister et æditnus, og senere tales jævnlig om en tertius, ja undertiden endog om en quartus minister; men i Virkeligheden vare disse ministri dog kun designati, da det i Reglen var Ringeren, der fik Tilsagn om at avancere til Pedel mod midlertidig at assistere Formanden, hvorfor han nød en eller anden lille Indtægt. Den 19. Apr. 1684 blev saaledes Laurits Poscholan udnævnt til nederste Pedels Bestilling tillige med Klokkeriet ved Avditorium, dog med Forpligtelse til at holde en fornuftig, skikkelig og dygtig studiosus, som kunde være hans vicarius ved Klokkeriet og i sin Tid sukcedere ham. Den 6. Septbr. 1690 proponerede end videre Rektor, at da minister academiæ nu blev gammel og svag, vilde han anbefale sin famulus, Jacob Pøhl, Søn af forrige Universitets-Foged udi Jylland, som derpaa blev antaget til at være quartus minister academiæ og forrette, hvis undertiden udi de andres Forhindring kunde forefalde, for at gjøre sig desto mere kapabel til sin Bestilling. Den 21. Novbr. 1691 sluttedes dernæst, at Ole Nielsøn, som tilforn var tertius acad. minister, nu efter Laurentius Poscholans Afgang skulde være secundus, og Jacob Sørensøn Pøhl som tertius sukcedere Ole Nielsøn med Opvartning med „Leise Klochen", ascendere, naar nogen ordinær Ministers Plads blev ledig, og imidlertid forrette Pedels Bestilling, naar behøvedes[1]). Samme Dag blev derhos Henricus Knudsøn Clivius, famulus paa Biblioteket, bestemt at skulle være quartus acad. minister og sukcedere, naar nogen Plads blev vakant. Under 10. Marts 1703 ansøger endelig A. Sørensen om at maatte antages til tertius minister universitatis, efterdi han i nogle Aar havde gjort Opvartning paa Akademiet og derfor ikke nydt andet end Stævnepengene. I 1740 nævnes endnu J. T. Høysgaard som tredje Pedel, i 1759 antoges stud. Friis og i 1779 Stavning dertil; men efter den Tid have vi ikke fundet flere end to omtalte, og i Nutiden er det normerede Antal af almindelige Pedeller fremdeles to; thi ved det kirurgiske Akademis Indlemmelse i Universitetet gik vel ogsaa dettes Pedel over til Universitetet[2]); men skjønt han udnævnes af Konsistorium, knytter hans Virksomhed sig dog udelukkende til Akademiet og den fysiologiske Anstalt[3]).

Oprindelig beskikkedes Pedellerne blot som ministri, men efter Midten af forrige Aarhundrede indtil 1847 henholdsvis som første og anden Pedel. Nu er man igjen vendt tilbage til den oprindelige Betegnelse[4]). Antagelsen foregik oprindelig viva voce i Konsistorium, hvorpaa Pedellen præsterede sit juramentum[5]); men den 4de Oktbr. 1672 forandredes Formen derhen, at de udstedte en Revers[6]), som nu ikke længere fordres, og modtoge Kaldsbrev af Konsistorium, som fremdeles meddeles dem[7]).

---

[1]) Jfr. Reverser 21. Novbr. og 5. Decbr. 1691. — [2]) Selmer: Aarbog 1842 S. 37—39. — [3]) Goos: Aarbog 1873—75 S. 460—64. — [4]) Selmer: Aarbog 1847 S. 75. — [5]) Jfr. Statutt. Art. 44 med Note. — [6]) Revers 20. Septbr. 1686 fra Oluf Nielsen som tertius minister; 21. Novbr. fra samme som minister acad.; 5. Decbr. 1691 fra J. S. Pøhl som tert. minister; 25. Febr. 1696 for J. S. Pøhl som minister og for Hans Low som minister tertius (Kop. B.) — [7]) Selmer:

Pedellerne havde en egen Embedsdragt, som benævnes habitus sacerdotalis, hvori de endnu i Aaret 1704 kjørte omkring og inviterede til Magistergraden; men i Aaret 1720 vare de ikke længere iførte den, i alt Fald ikke ved Bakkalavr-Promotioner [1]). En Levning deraf var imidlertid den sorte Talar, som efter mundtlig Meddelelse til Forfatteren endnu første Pedel Ørum skal have baaret, indtil han under 1. Apr. 1846 udnævntes til Klokker ved Frue Kirke.

Vederlaget for Pedellernes Tjeneste var fra først af ikke stort, hvorfor ogsaa Konsistorium endnu i 1605 stillede den Betingelse ved Ansættelsen, at de skulde være coelibes [2]). Første Pedel har uden Tvivl fra gammel Tid nydt fri Bolig [3]) af Universitetet, som han endnu nyder i Kommunitetsbygningen. Lønningen tilvejebragtes fra først af hovedsagelig ved Kollekter af de studerende [4]), hvorom Vidnesbyrd endnu foreligger i vore ældste Statutter, i Følge hvilke Pedellen skulde nyde en Skilling fjerdingaarlig af hver Student [5]), og i Aaret 1609 henviste Konsistorium derfor ogsaa Pedellerne, da de bade om Lønningsforhøjelse, til at „visitere" studiosos tvende Gange om Aaret, som Skik var ved fremmede Akademier [6]). Foruden Kollekternes Udbytte havde Fundatsen tillagt dem et fixum af 10 Rdlr., der i 1610 forhøjedes til 20 og senere, uvist hvorledes, til 22, samt endelig i 1630 [7]) til 27 Rdlr., hvorved det, som Regnskaberne udvise, havde sit Forblivende i det mindste indtil 1796; men i 1836 var dog Lønnen af Universitetets Kasse stegen til 40 Rdlr. I Forbindelse med den nød de Kostpenge af Kommunitetet [8]), som sukcessive forhøjedes [9]), indtil de fixeredes i 1844 [10]) og ved Finanslov $18^{51}/_{52}$ overførtes til Universitetets Budget, hvorefter Lønningen er undergaaet forskjellige Forhøjelser [11]).

Foruden Lønnen tillagde dernæst Fundatsen Pedellerne tilsammen et Gebyr af 1—4 Mark ved hver Promotion, og den ene Pedel, der fungerede som Depositor, fik derhos 4 à 8 Sk. af hver Deponend. Afgiften af deposituri [12]) bortfaldt i 1732, men Pedellerne nyde fremdeles Andel i Immatrikulationsgebyret [13]), som i 1740 udgjorde 3 Ort for hver [14]). Om deres tidligere Andel i Promotionsgebyrerne kan efterses: Rørdam IV. S. 609, Nye-

---

Aarbog 1839 S. 60; Goos: Aarbog 1871—73 S. 394. — [1]) Thura: De gradu baccalaureatus II. S. 20. — [2]) Rørdam III. S. 660. — [3]) A. C. 21. Decbr. 1673: Laurits Tott skal levere Fortegnelse paa Brøstfældigheden i de Vaaninger, han ibor, til Ædilerne; 14. Novbr. og 9. Jan. 1675: Peder Mus's Enke opsagt til første Flyttedag; Rektor R. Bartholin faar de to Vaaninger for sædvanlig Afgift. 28. Maj 1692: Blev bevilget at maatte flys noget paa minister acad. J. Pøhls Vaaning. Goos: Aarbog 1873—75 S. 383. — [4]) Meiners III. S. 192. — [5]) Art. 44. — [6]) Rørdam III. S. 660—61. — [7]) Jfr. A. C. 9. Jan. 1630: Pedellerne bevilgedes 5 Sp. Ddl. om Aaret pro pers., saa længe denne dyre Tid varer. — [8]) Konfirm. 7. Novbr. 1711 paa en Kontrakt mellem Konsistorium og Økonom Byssing om Ophør af Spisningen i Pestens Tid: famuli academiæ og Ringeren faa hver 5 Mk. Kostpenge ugentlig (Sj. Reg.), jfr. ny kgl. Saml. 1221 4to. paa Kgens Bibl.; Dir. Skr. 20. Novbr. 1816 (Kopi B.): 120 Rdlr. 32 Sk. for Pedel Aspach og 112 Rdlr. for Pedel Søborg. — [10]) Selmer: Aarbog 1844 S. 165. Anm. til Finanslov 1850—51 S. 69. — [11]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 1026; 1857—63 S. 682. Lov 25. Marts 1871 § 8, jfr. R. T. 1868—69 Tillæg A. Sp. 1676. — [12]) Jfr. ovfr. S. 239 N. 6. — [13]) Engelstoft: Annaler 1806 I. S. 89—90; Selmer: Aarbog 1839 S. 53. — [14]) S. 275 N. 1.

Nyerup S. 73, Danske Samlinger IV. S. 179—80; om dets nuværende Størrelse: Selmers Aarbog 1839 S. 53—56, jfr. S. 50—52. Da Bakkalavrgraden bortfaldt i 1775, erholdt Pedellerne til Erstatning for Sportlerne ved samme de saakaldte Examenspenge, som de fremdeles nyde, hvortil senere ere komne et Par smaa Beløb i saakaldte Dekanats-Penge [1]). Ved andre Examiner oppebære Pedellerne ligeledes forskjellige Gebyrer [2]), ligesom de nyde en vis Andel i Gebyrerne for testimonia publica [3]) og for de Kaldsbreve, Konsistorium udfærdiger [4]). Endelig kan endnu mærkes den saakaldte Distributs fra Kollegierne, som fra et historisk Synspunkt har størst Interesse. Om dens Oprindelse berettes nemlig i A. C. 4. Novbr. 1642: Det er for godt anset, at den consuetudo, som Walkendorphiani længe, ja saa længe man kan mindes, brugt have, at give pedellis hver Gang, naar Penge til dem distribueres, enhver otte Skilling for den Umage, de have at significere baade dem og professoribus examinatoribus samme Terminer, vedligeholdes, efterdi en Tjener er sin Løn værd, hvorom Viceinspektor Nic. Krag og en anden af samme collegio bleve advarede". Distributsen af Walkendorfs Kollegium er dog bortfalden efter Formindskelsen af dets Formue ved Ombygningen $18^{65}/_{66}$; men af Borks og Elers Kollegier vedvarer den fremdeles.

Blandt Indtægter, som Pedellerne ikke længere nyde, kunne foruden Afgiften ved Depositsen navnlig mærkes Retsgebyrerne [5]), som bortfaldt i 1771, og de Gebyrer, de nød som Arrestforvarere [6]), der bortfaldt, da Karceret ikke længere brugtes. I ældre Tid tjente ogsaa minister tertius lidt ved efter bolognesisk Skik at drive en lille Boghandel [7]).

Fra gammel Tid har der fundet Naadensaar Sted i Pedel-Embederne. En Beslutning derom fattedes i Konsistorium den 18. Septbr. 1616 [8]), som dog forandredes den 26. Novbr. 1671 [9]). Nu tillægges der Formanden

---

[1]) A. C. 12. Oktbr. og 16. Novbr. 1771; Linde: Meddel. 1849—56 S. 193—94; jfr. Aarbog 1839 S. 54; 1845 S. 37. — [2]) I Følge Progr. 1630 fik de 6 Sk. af hver teologisk Kandidat for at tilsige Professorerne til Examen. Selmer: Aarbog 1839 anf. St., jfr. Bkgj. 1. Avg. 1857 § 7 (alm. Forb.-Ex.); Goos: Aarbog 1875—76 S. 37 (Tillægs-Ex.); Bkgj. 7. Septbr. 1850 § 5 (filos. Ex.); Min. Skr. 3. Oktbr. 1860 (Mag. Konf.); Bkgj. 4. Novbr. 1843 Nr. 6 (lægevdsk. Forb. Ex.); Min. Skr. 1. Apr. og 6. Juli 1852 (statsvdsk. Ex.); Bkgj. 28. Juni 1876 § 3 (teol. Kvinde-Ex.); jfr. ogsaa Bkgj. 7. Juni og 28. Juli 1856; Bkgj. 7. Marts 1865 § 5. — [3]) Selmer: Aarbog anf. St., Konsist. Resol. 16. Decbr. 1874 2do, hvorefter 1ste Pedel faar 4 Kr. 67 Øre, 2den 2 Kr. 83 Øre af hvert testimonium, medens de ellers dele lige. — [4]) Selmer: Aarbog 1839 S. 60. — [5]) A. C. 14. Juni 1769: For 3 Indkaldelser tilkommer der Pedellerne 5 Mk.; 15. Apr. 1643: For Umagen med at registrere Godset tilkommer Pedellerne hver 1 Rdlr. — [6]) Engelstoft og Verlauff S. 36—37. — [7]) Savigny (2te Ausg.) III S. 587; A. C. 13. Jan. 1703: Blev tilladt Hans Low fremdeles som hidtil at exponere libros in communitate, naar det ikkun sker skikkelig. — [8]) A. C. s. D.: Blev besluttet, at Pedellernes Efterleversker skulle nyde den ganske Indkomst quoad certa et incerta i den Termin, da deres Mænd dø, og siden Halvparten i næste Termin. 4. Apr. 1635: Pedel Anders Enke beholder Lønnen til Paaske, for hvilken Termin hendes Mand døde, dernæst til St. Hans Termin Halvparten af vist og uvist, som falder, eftersom det ogsaa Anno 1616 den 18. Septbr. in simili casu tilforn determineret er; 31. Maj 1637 ligesaa. — [9]) Blev sluttet angaaende Pedellernes Naadensaar, at eftersom der siden sidste consistorii Slutning derom den 18. Septbr. 1616 er sket Forandring med Depositsen, hvoraf Pedellernes fornemste Indkomst dependerer, da herefter saaledes at skulle

eller hans Bo en bestemt Sum i Stedet for Naadensaar[1]). Ved Afgangen tillagdes der derhos tidligere saa vel dem selv som deres Enker en Pension af Embedet[2]). I nyere Tid udredes Understøttelserne derimod, for saa vidt de bevilges, af Universitetets Kasse[3]).

Pedellernes Forretninger vare indtil 1771 dels politiske, dels akademiske. I førstnævnte Henseende erindres, at de benyttedes som Stævningsmænd[4]) saa vel som til at forkynde Arrest og Forbud[5]). Ligeledes brugtes de regelmæssig af Notaren til at foretage Forseglings- og Registreringsforretninger i mindre Boer[6]). I Reglen ere de vel ogsaa blevne benyttede ved Vurderinger, hvorom i øvrigt ingen videre Oplysninger foreligge, indtil der ved Rskr. 28. Septbr. 1742[7]) beskikkedes en Vurderingskone, hvis Beføjelse ogsaa omfattede de gejstlige Jurisdiktioner. Udlæg iværksattes i ældre Tid ved andre Universitetets supposita, navnlig Bogtrykkerne[8]), og først senere ogsaa ved Pedellerne[9]). Om deres Avktionshold er det fornødne bemærket oven for S. 267.

Dernæst fungerede Pedellerne som Universitetets Politibjente, i hvilken Egenskab de navnlig bare det klassiske Navn: apparitores academiæ[10]) og

holdes, at fra den Dag, Pedellen dør, og indtil Aarsdagen derefter skal Enken eller Arvingerne nyde Halvdelen af certis og incertis; jfr. A. C. 21. Juni 1704: Deling mellem Hans Low og Jakob Gamborg, der den 24. Maj 1716 efterfølges af Niels Johan From. — [1]) Goos: Aarbog 1871—73 S. 394. — [2]) A. C. 14. Febr. 1759: Pedel Lars Møller afskediges og faar 200 Rdlr. af Efterfølgeren Ole Rømer Broe, som den 3. Juli 1771 beskikkes til Klokker ved Frue Kirke og efterfølges af Monsieur Ritz, der tidligere i Følge A. C. 26. Septbr. 1767 havde været 3dje Pedel og famulus communitatis; A. C. 3. Oktbr. 1759: Fremkaldt den ny Pedel Friis, som efter eget Tilbud skal give Pedel Broe 30 Rdlr. Kurant, Halvparten af hans Indtægter som tredje Pedel og Halvparten af Indtægten som fam. communit., saa længe Broe giver 200 Rdlr. aarlig til Müller; 26. Septbr. 1767: Anden Pedel J. T. Højsgaard efterfølges af Caspar Bloch, som skal give Enken 40 Rdlr. aarlig i Pension; 25. Oktbr. 1793: Pedel Bloch afsættes for Uorden. Eftermanden Pedel Rudolph betaler 30 Rdlr. til hans Gjælds Afbetaling og 30 Rdlr. til hans Underhold. Stud. F. Ehlers antages til anden Pedel mod aarlig at betale 70 Rdlr. til Gjældens Afbetaling og 80 Rdlr. til Blochs Kone; Selmer: Akad. T. II. S. 90. — [3]) Goos: Aarbog 1871—73 S. 396—97. Anm. til Finanslov 1877—78 S. 216. — [4]) Jfr. S. 276 og 278 N. 5; A. C. 1. Juni 1644: Universitetets ministri vidne med Ed og oprakte Fingre, at de næst forleden den 25. Maj havde givet Hans Jensen paa Kristianshavn udi hans Hus Kald og Varsel til Vidnesbyrd i Dag at høre paa consistorio. — [5]) A. C. 26. Oktbr. 1646; 2. Avg. 1662: Pedellerne skikkes til P. Ægidiisøn at paalægge ham Arrest, at han ej begiver sig af Byen, inden Dom er falden. — [6]) A. C. 30. Avg. 1626; 30. Marts 1634: Pedellen Hr. Anders blev befalet at besegle, hvis Kister og Skrin som fandtes efter Peder Jespersen, Inspektor i Valkendorfs Boder, som døde i Nat. 12. Septbr. 1673: Blev sluttet, at ministri academiæ i Underfogdens Nærværelse skulle aabne Kisten, tilhørende Rasmus Bartholins Kusk, som er bortrømt, registrere, hvis deri findes, vurdere det og levere den dødes Moder efter hendes Begjæring, hvis fornødent er til Begravelsen. — [7]) Kopi B. s. A. S. 144. — [8]) 27. Jan. 1643: Vurderings-Seddel givet Anna sal. Eskild Nielsons til Jokum Moltke og Melchior Martzan at udvurdere hende Fyldest af Johan Kristoffersens Bo for 98 Rdlr. 2 Mk. (Kopi B.) m. fl. — [9]) A. C. 26. Oktbr. 1695: Minister acad. med to Vurderingsmænd skal gjøre Udlæg hos Mad. Fincke for skyldig Husleje. — [10]) A. C. 2. Novbr. 1635: Henrico Martini Grib skal efter Kongens Brev gives Varsel at møde næste Aar for Herredagen her i Kjøbenhavn. Blev opspurgt i Klosteret og apparitores Academiæ sende til ham at comparere hora 12ma for Rectore magnifico og der at anhøre Hs. Maj.s naadigste Befaling. Jfr. Kgbr. til Proff. 29. Oktbr. 1635 om at skaffe Hendr. Mortensen Grib til Stede. 31. Maj 1637: Eftersom sal. Klavs M., fordum apparitor academiæ, anden Juledag forleden Aar er ved Døden afgangen, skal hans efterlevende Hustru efter Decision 1616 nyde hele Indtægten fra Jul til

vare udrustede med det sædvanlige Polititegn, den saakaldte Kobberhaand[1]). Ve den, mod hvem den Haand udstraktes, thi den var et Tegn paa, at han skulde vandre i Karcer[2]). Naar nemlig en Varetægts- eller Fængslingskjendelse var afsagt, og vedkommende ikke godvillig indfandt sig, sendtes secundum consuetam academiæ praxin contra contumaces Pedellerne til ham med Kobberhaanden, og hvis han da ej vilde følge og gaa in carcerem, synes det endnu i Aaret 1611 at have været Pedellens Pligt med Magt at føre ham der hen, saa at Tegnet undertiden blev til et formeligt Vaaben i hans Haand. Deraf forklares noksom Konsistoriums samtidige Fordring til Pedellen, at han skulde være en anselig Person; thi vel stilledes samme Fordring bogstavelig nærmest, for at han kunde tjene „cum honore academiæ[3])", men Hensynet til det gavnlige ved Pedellens anselige Personlighed har dog uden Tvivl ogsaa haft sin Betydning. Undertiden vare imidlertid Studenterne saa ustyrlige, at selv den anselige Pedel ikke kunde magte dem, men Rektor maatte kalde 4 Bysvende (ministri civitatis) til Hjælp for at føre Delinkventen i Fængsel[4]). Senere opgav man dog denne direkte Exekutionsmaade. Vilde vedkommende ikke godvillig følge med, eller undløb han paa Vejen, blev han strax peremptorie citeret in tabula og siden, naar han ikke indfandt sig, relegeret[5]). Lejlighedsvis kan derhos mærkes, at efterhaanden ogsaa denne sidste Fremgangsmaade bortfaldt, hvilket godtgjøres ved Skrivelser 26. Avg. 1760[6]) og 24. Marts 1770[7]), i hvilken sidste netop dens Gjenindførelse proponeres[8]).

Var det efter det anførte undertiden en vanskelig Opgave at føre Studenter i Karcer, saa var det ikke mindre svært at holde dem der inde, en Opgave, der ogsaa paahvilede Pedellerne som Arrestforvarere; thi Karceret var ikke noget synderligt solidt Fængsel. Dette gjaldt ikke blot om den almindelige „Studenterkjælder", i hvilken Studenter indsattes for mindre Forseelser, men ogsaa om den saakaldte „Bondekjælder", der var indrettet til Sædedegne og saadanne, som ikke vare under politico magistratu eller forsaa sig des groveligere[9]). Der synes navnlig i den at have været et Vindue, gjennem hvilket de fængslede let kunde bane sig en Udvej. I alt Fald truede Konsistorium den 9. Marts 1636 en Student Ertmann, som maa formodes

Paaske, og fra Paaske til St. Hansdag Halvparten. Og skal samme Ret vederfares enhver, enten han godvillig afgaar eller dør. — [1]) Den er den eneste af vore akademiske Oldsager, som er undgaaet Ildebrandene i 1728 og 1795. I Følge en Note af Engelstoft i hans Exemplar af Bygningshistorien besluttedes det i Avg. 1836 efter Verlauffs Forslag at aflevere den til det oldnordiske Museum, men denne Beslutning er ikke bleven fuldbyrdet, da den endnu gjemmes i Rektorskabet. En Afbildning deraf findes i Resens Atlas, Uldalske Saml. 186 Fol. Vol. I. p. 389 paa Kongens Bibliotek. Dens Udseende frembyder i øvrigt intet mærkeligt, i det den ser ud som ethvert andet Polititegn. — [2]) Rørdam III. S. 660 Note; Reinhardt S. 133 Note 3. — [3]) Rørdam anf. St. — [4]) Engelstoft: Annaler 1811 I. S. 34, hvor der i Stedet for Bysvende urigtig er sat Pedeller. — [5]) A. C. 28. Novbr. 1659, hvor denne Fremgangsmaade paa Kanslerens gode Behag foreslaas anvendt mod Niels Kristensøn Krag. — [6]) Kopi B. — [7]) Kopi B. — [8]) A. C. 21. Marts s. A.: I forrige Tider har Skikken i Henseende til saa uordentlige Studenter været den, at de citeredes paa den sorte Tavle til at møde sub poena relegationis, og Relegation paafulgte virkelig, naar de endda ej indfandt sig og rettede for sig. — [9]) Engelstoft og Verlauff S. 36.

at være bleven indsat der [1]), med, at det skulde koste ham hans Hals, hvis han sprang ud af det søndre Vindue; og ved en senere Lejlighed flygtede virkelig en Student, Morten Viby, der tillige med to andre var fængslet, fordi han i Kaadhed havde slaaet en Bogbinder ihjel, ud igjennem samme Vindue, som fra Fængslet gik ind til Ole Vorms Residens, i det de to andre hjalp ham med at bryde Karmen ud [2]). Derefter tingedes der endelig med en Klejnsmed om at indsætte den udbrudte Karm og forvare den i Muren med Spiger og Jærnhager, saa at den ikke mere kunde brydes.

Men ikke nok med at Fængslet selv var skrøbeligt, søgte ogsaa Kammeraterne i en snæver Vending at befri de fængslede ved tillistede eller eftergjorte Nøgler. Den 10. Maj 1626 maatte derfor begge ministri forpligte sig paa deres Ed til, naar Nøglen og en anden Laas til Karceret blev færdig, ikke at lade nogen anden se og bekomme den, som kunde eftertrykke den i Vox eller lade gjøre nogen anden derefter, men strax bære den til Rektoren.

Endelig voldtes der Pedellerne ikke saa lidt Bryderi af dem, som bragte de fængslede Mad og Drikke. Universitetet underholdt dem selvfølgelig ikke; men det var deres egen eller deres Venners Sag at sørge for det fornødne i saa Henseende, og undertiden hændtes det derfor, at en Student maatte udlades af Fængslet, fordi ingen vilde føde ham [3]). Men de, som bragte Maden, satte jævnlig Pedellernes Taalmodighed paa en haard Prøve, og undertiden brøde disse derfor over tvært ved at laase af og gaa deres Vej, saa at Madbærerne ogsaa fik et lille ufrivilligt Ophold i Karceret [4]).

Spørge vi om deres akademiske Funktioner, da er Formen derfor ikke lidet forandret i Sammenligning med den Tid, da Universitetet endnu havde sine Sølvsceptre, og Pedellerne var „sceptrigeri“; thi med Sceptrene gik de foran Rektor i de akademiske Processioner, med dem fungerede de som Marschaller i de akademiske Forsamlinger, og paa det fremrakte Scepter modtog Pedellen de højtidelige Løfter, som Rektor og de graduerede lige ned til Bakkalavren aflagde ved de akademiske Promotioner [5]). Men medens Formen for saa vidt er skiftet, er Væsenet dog blevet det samme. De ere fremdeles som efter Fundatsen akademiske Bestillingsmænd, som Rektor og Professores skulle bruge udi Universitetets Forretninger [6]). En mere indgaaende Granskning af deres Virksomhed skulle vi ikke indlade os paa, da den ikke frembyder videre Interesse. Derimod kan mærkes, at Konsistorium i ældre Tid øvede en videregaaende disciplinær Straffemyndighed over dem, end nu om Stunder er hjemlet, i det de ikke blot reprimanderedes, men endog idømtes Mulkter for tjenstlige Forseelser [7]).

[1]) Han havde nemlig under Prædikenen trængt sig ind i en Mands Hus ved at opbryde Døren og havde truet ham baade med en Ildtang og med en Kniv. — [2]) A. C. 19., 22., 25. Septbr. 1647. — [3]) A. C. 19. Avg. 1626. — [4]) Jfr. A. C. 19. Juli 1645, hvor en livlig Skildring af en slig Scene findes. — [5]) Cragii Addit. III. S. 133—35: Thura de gradu baccalaureatus p. 20. Hundrup: Biografiske Efterretninger om Doctores theol. S. 4—7. Danske Saml. IV. S. 180. — [6]) Udk. 1691. — [7]) A. C. 15. Apr. 1694: Pedellerne mulkterede paa 10 Rdlr., fordi de paa Kongens

I Forbindelse med Pedellerne maa vi endnu omtale et Par andre Bestillingsmænd, der ogsaa have historisk Interesse.

Den famulus communis, som Fundatsen af 1539 omtaler, der skulde passe Dørene og holde Avditorierne rene [1]) samt eventuelt læse for Studenterne, medens de spiste, erstattedes i Tidens Løb ved to forskjellige Bestillingsmænd, nemlig:

1) Ringeren eller, som han ogsaa hed, Klokkeren [2]), der erstattede famulus communis i Henseende til Avditoriernes Renholdelse og derhos overtog en anden Bestilling, hvorfra han havde sit Navn, nemlig at ringe med Klokken, som gav Tegn til Forelæsningernes Begyndelse. Engelstoft og Verlauff berette, at denne Bestilling og dermed ogsaa Navnet skyldes det med Taarn og Klokke forsynede Kollegium, som Kristian IV. lod opføre i Aaret 1601, og herfor taler ogsaa, at Benævnelsen Ringer ikke synes at forekomme før i Aaret 1609 [3]), omendskjønt „Lejseklokken" allerede omtales en rum Tid forinden [4]). Fra først af varetoges Bestillingen af en anden end Pedellen. Vi have oven for nævnt forskjellige, der udførte Hvervet, og kunne her tilføje, at Ringeren Andreas, som bar Tilnavnet Præst [5]), først døde i Aaret 1659. Ved samme Vakance besluttedes, at Universitets-Ringerens Bestilling skulde blive staaende ledig, eftersom paa denne Tid des værre ingen Ringer fornødent gjordes, og hvis imidlertid forefaldt at bestille, kunde Pedellerne saa længe forrette og derfor nyde noget af den Ringeren tillagte Løn, indtil Rektor og Professores forordnede anderledes. Den Tid kom dog snart; thi alt den 9. Novbr. 1660 hedder det: Jens Anderssøn, som hidtil har ladet sig bruge for dansk Skolemester, bliver samtykt at være Universitetets Ringer i afg. Anders Lauritsøns Sted; og den 24. s. M. bespørger Rektor sig, om han, som er uden Døren til Stede, skal gjøre sin Ed paa consistorio eller i Rektors Hus, hvorpaa svares, at det nok kunde ske in ædibus rectoris. Jens Anderssøn maa have fungeret indtil 1675, da hans Hustru i Følge Regnskabet 1675–1676 deler Indtægterne med Eftermanden Lauritz Poscholan, som i Aaret 1685 forenede Bestillingen som Ringer og anden Pedel; men regelmæssig var der dog, i alt Fald indtil 1801 [6]), en Ringer foruden de to Pedeller. Retsforholdet mellem ham og dem belyses navnlig ved et stort Skjænderi, som i Aaret 1740 forefaldt mellem Pedellerne J. V. Gram og Müller og Ringeren Højsgaard, hvis gjensidige, morsomme Klager kunne læses i Kopibogen s. A. [7]). Ringerens Løn steg efterhaanden til 22 Rdlr. [8]),

Fødselsdag den 15. Apr. havde omdelt Kantors Vers i Skolen i Stedet for at være til Stede med insignibus in auditorio superiori; 19. Maj s. A.: propter intercessionem episcopi er Mulkten nedsat til 2 Rdlr. — [1]) Cragii Additam. III. S. 116. — [2]) Engelstoft og Verlauff S. 16. Udkast 1691: to Pedeller og en Klokker. — [3]) Rørdam III. S. 498 Note 1; jfr. dog II. S. 676, hvor Forf. synes at anse Bestillingen for ældre. — [4]) D. Mag. III. 6. S. 263 (Regnskab 1556—57). — [5]) A. C. 29. Decbr. 1659: Bevilget, at af de Penge, som med de fattiges Bog ere indsamlede og hos Peder Mus findes, maa laanes til afg. Anders Præst's Begravelse, saa vidt dertil nødvendig behøves, og siden udi hans resterende Løn hos Universitetet at kvitteres. — [6]) Jfr. Regnskabet for samme Aar. — [7]) S. 525 ff. — [8]) Rørdam II. S. 675; III. S. 663.

deri dog indbefattet 4 Rdlr. for Tilsynet med bibliotheca Franciscana, hvilke han senere beholdt, skjønt Forretningen bortfaldt. Desuden nød han Kost paa Kommunitetet[1]) og forskjellige Indtægter, f. Ex. 12. Sk. af hver Deponend[2]) samt for at ringe ved Promotionerne af hver Magister 2 Mk.[3]). Naar Studenterne disputerede paa Regensen, ringede han ligeledes og oppebar derfor det „sædvanlige emolumentum". Vel gjorde Regensportneren ham denne Rettighed stridig; men et concl. consist. 4. Decbr. 1676 gav L. Poscholans Paastand paa Retten dertil Medhold.

2) Famulus communitatis eller den saakaldte Dugsvend i Klosteret overtog i en anden Retning det Hverv, som Fundatsen havde tillagt famulus communis, om ikke just ved at læse for saa dog ved at opvarte Studenterne. Denne Bestilling vedkommer derfor nærmest Kommunitetet[4]), hvorfor vi her nøjes med at bemærke, at den i senere Tider ogsaa var forenet med tredje Pedels Bestilling[5]).

Til Bevis paa, hvilke lidet kvalificerede Personer der i det 17. Aarhundrede undertiden antoges til den nævnte Tjeneste, kan mærkes, hvad Kilderne i Aaret 1629 berette om Jens Dugsvend. Han havde ubesindigvis klaget til Rektor over, at Magistraten havde givet ham en Soldat i Indkvartering; men ved nærmere Undersøgelse viste det sig at være sket, fordi han holdt Øludsalg[6]), og ydermere befandtes det, at han, skjønt en løs og ledig Person, havde Kvindfolk til Huse. Saa blev Dugsvenden selvfølgelig sendt i Kjælderen og dimitteret med Paalæg om at „holde sig som en Student, hvis han vil være af den Orden," ved at afskaffe Ølsalget og sende Kvinderne ud af Huset. Imidlertid gjorde han ingen af Delene, og Følgerne af Konsistoriums urimelige Langmodighed udebleve da heller ikke; thi den 23. Decbr. maatte Bispen paa ny klage over, at Jens Dugsvend i Klosteret holdt Ølsalg og drog Studenterne til sig, saa at nogle den anden Aften havde gjort Tumult og slaaet Bispens Vinduer ind. Da ramte endelig Straffen Overtræderen, i det han removeredes ab officio og interdiceredes Akademiets Privilegier.

Famulus communitatis holdt i Reglen atter selv en famulus, med Hensyn til hvilken den 18. Juli 1646 det Spørgsmaal drøftedes, om han henhørte under Universitetets Jurisdiktion, hvilket Spørgsmaal dog besvaredes benægtende.

Angaaende andre Betjente, Universitetet i tidligere Tid har haft, kan endnu mærkes, at ved Kaldsbrev 31. Oktbr. 1715 Stadsmusikant Andreas Berg i Jost H. Bechstedts Sted udnævntes til at være ogsaa Universitetets Musikant, og ved Kaldsbrev 12. Marts 1701, konfirmeret af Kongen den 30. Apr. s. A., bleve Slotsklokker Povl Anker og Slotskantor Joh. Gantzel

[1]) Ny kgl. Saml. 1221 4to: J. Bay: for 2 Koster, 1 som Ringer og 1 som famulus, 86 Rdlr. 4 Mk. (Kgl. Bibl.). — [2]) Ovfr. S. 275 N. 1. — [3]) S. 282 N. 8. Danske Saml. IV. S. 179—80. — [4]) Rørdam III. S. 688—89; Reinhardt S. 67, 204, 284. — [5]) A. C. 11. Juli 1759: Til nederste Pedel er valgt stud. P. Friis, hvem facultas theol. i lige Maade vil vælge til famulus communitatis. A. C. 3. Juli 1771: Stavning antaget til Ringer, 3dje Pedel og famulus communitatis. Baden: Journal VII. S. 50. — [6]) Jfr. Reinhardt S. 144.

udnævnte til Universitetets Bedemænd. Senere vedblev Bestillingen at være forenet med Hofbedemandens, indtil den gik over til en af Pedellerne[1].

En Universitetsportner have vi ikke fundet omtalt i ældre Tid hverken i Reskr. 2. Septbr. 1740, som kun nævner en œconomus universitatis ved Siden af Portnerne ved Kollegierne, eller andet Steds. Hans Bestilling er derfor ikke ældre end den ny Universitetsbygning. Det samme gjælder om Fyrbøderen, for hvem Universitetet i ældre Tid havde saa meget mindre Brug, som Avditorierne indtil efter 1788 ikke vare indrettede til at opvarmes, medens Konsistoriums Opvarming besørgedes af Pedellerne, som fra 1683—95 ogsaa leverede Lys og Brænde dertil for 6 Rdlr. aarlig[2].

§ 41.

C. Forretningsmænd.

Foruden de foran omtalte egentlige Betjente maatte Universiteterne fra de ældste Tider for at tilfredsstille deres literære Fornødenheder engagere et vist Indbegreb af Haandværkere og handlende, hvortil fra først af navnlig hørte Afskrivere og Haandskrifthandlere, senere Bogtrykkere, Boghandlere og Bogbindere. Disse forpligtedes til at forsyne Universitetets Medlemmer med det fornødne i deres Fag, hvorved Betalingen for Haandskrifter fastsattes efter en bestemt Taxt, medens senere Betalingen for Bøger blot bestemtes at skulle være rimelig. De paagjældende Haandværkere og handlende traadte paa den Maade i Universitetets Tjeneste og bleve derfor ogsaa i videre Forstand henregnede til ministri universitatis, skjønt deres Stilling dog var væsentlig forskjellig fra de egentlige Tjeneres, i det de ikke mod en bestemt Løn stillede hele deres personlige Arbejdskraft til Universitetets Tjeneste, men i det højeste forpligtede sig til for et vist Honorar at udføre et vist Arbejde og i øvrigt i hvert enkelt Tilfælde kontraherede om Betalingen. I rent akademisk Henseende var deres Forhold væsentlig forskjelligt fra de andre akademiske Borgeres, for saa vidt de ikke hverken som Lærere eller Elever toge Del i den akademiske Undervisning og de hermed følgende Rettigheder og Pligter, hvorfor de i Modsætning til de egentlige membra kun vare supposita universitatis eller med et tysk Udtryk Universitetsforvandte[4]. I politisk Henseende vare de derimod fuldt berettigede Medlemmer af det akademiske Samfund, saaledes at de vare undtagne fra den borgerlige Jurisdiktion og nød Frihed for borgerlige Tynger. At denne Frihed fulgte med Indtrædelsen i Akademiets Tjeneste, blev efterhaanden saa indgroet i den almindelige Bevidsthed, at da Universitetet i 1621 kontraherede med en Skarnkjører, var det første, han krævede, Fritagelse for Byens Tynge[5]. Denne Fritagelse blev ved de ældste Universiteter

[1]) A. C. 15. Jan. 1724 (Jens Ibsen) og 22. Jan. 1748 (Reinhold Ibsen). Kanc. Prom. 12. Novbr. 1774: at Andreas Groskopf er beskikket efter R. Ibsen til Hof-Bedemand, dog med Forbehold af Universitetets fri Udnævnelsesret; Pedel Rudolphi's Ansøgn. 25. Marts 1782 (Kopi B.). Selmer: Akad. Tid. II. S. 94. — [2]) A. C. 1. Septbr. 1683; Engelstoft og Verlauff S. 33 N. f. — [3]) Cragii Additam. III. S. 176. — [4]) A. C. 20. Marts 1637: Universitetsforvandtes privilegia. — [5]) A. C. 10. Apr. 1621: Svend Skarnager paa Klokkerhøj vil sidde fri for Byens Tynge

uden Tvivl indrømmet Betjentene aldeles stiltiende; men ved de senere stiftede hjemledes den hovedsagelig ved udtrykkelige Privilegier. Meddelelsen af disse var saa meget mere nødvendig, hvor det gjaldt om at bevæge de paagjældende til at nedsætte sig paa Steder, hvor det var tvivlsomt, om deres Forretninger kunde drives med Fordel, i alt Fald naar det skulde ske paa den Maade og i det Omfang, som Universitetets Fornødenheder udkrævede. Dertil fordredes efter Omstændighederne ikke blot Fritagelse for Byrder, men endog positiv Understøttelse. I Nutiden, da disse Begunstigelser ikke længere behøves, er derimod Forholdet mellem Universitetet og dets beskikkede Forretningsmænd blevet af en mere formel Natur.

Med Hensyn til alle disse Forretningsmænd maa forudskikkes den Bemærkning, at de fra først af udelukkende maatte søge deres Kunder blandt academici eller i ethvert Fald blandt clerici, og derfor henregnedes deres Bedrift oprindelig heller ikke til borgerlig Næring. Denne Sprogbrug vedblev, selv efter at den boglige Dannelse havde udbredt sig uden for de gejstliges Kreds, saa at de ogsaa kunde søge Kunder blandt Lægfolk. Selv „Bogbinderembedet" er derfor endnu i et Kgbrev fra 1568 ikke indbefattet under den anførte Næring [1]. Denne Sprogbrug maa vel fastholdes til rigtig Forstaaelse af adskillige i det følgende omtalte Kongebreve og Kaldsbreve.

Vi gaa herefter over til en enkeltvis Omtale af de forskjellige Forretningsmænd, der paa den anførte Maade have staaet og til Dels endnu staa i Forbindelse med Universitetet. Fremstillingen indskrænker sig til Tiden efter Universitetets Fornyelse, da der savnes Materiale til Belysning af deres Forhold i det ældste Universitets Tid [2].

I. Bogtrykkere.

Af dem blev Universitetet ved Fundats 1539, som i dette Punkt bekræftedes ved Kgbr. 28. Septbr. 1573 [3], berettiget til at have én, og i Anledning af Bibeludgaven og de ny Skolebøgers Trykning fik det ved Kgbr. 10. Apr. 1631 [4] endnu én. Disse ældre Bestemmelser bekræftedes ved Rskr. 2. Septbr. 1740 [5]. Oprindelig antoges Bogtrykkeren ved en simpel Kontrakt [6]; senere udstedte han en Forskrivning til Universitetet [7] og modtog endelig et formeligt Kaldsbrev, som før 1660 udstedtes med Kanslerens Raad og Vilje, hvorpaa Modtageren igjen reverserede sig over for Universitetet [8].

og have sine Heste paa Marken ligesom Byens Skarnagere; jfr. 14. Apr.: Kansleren lover at handle med Magistraten derom. — [1]) Rørdam II. S. 682. — [2]) Jfr. om Gotfred af Ghemen og Povl. Ref.: C. E. Secher: Danmark i ældre og nyere Tid I. S. 25. Verlauff S. 77; Nyerup: Literatur i Middelald. S. 441—42 og 49. — [3]) Rørdam IV. S. 250 jfr. II. S. 679. — [4]) Tillæg, jfr. A. C. 22. Apr. 1631, der viser, at Jochim Martzan i Kgbrevet er en Skrivefejl for Melchior Martzan. — [5]) Jfr. Udkast 1691: Typographus Academiæ, en eller to, have Professorerne at antage efter den derpaa gjorte Fundats, som nyder derfor samme tillagte Gods. — [6]) Rørdam IV. S. 253. — [7]) Rørdam III. S. 666. Salomon Sartors orig. Revers 17. Decbr. 1623 i Konsist.s Ark. Jfr. A. C. 26. Novbr., 3. og 20. Decbr. 1623. Melchior Martzans Revers 21. Decbr. 1644 (K. B.) A. C. s. D. — [8]) Kaldsbreve med tilhør. Reverser for Typogr. I. Peder Jensen Morsing og II. Peder Hacke 30. Apr. og

Fra først af indskreves Bogtrykkerne i det akademiske Samfund saaledes, at de erkjendte Rektor og Professores for deres rette Øvrighed, hvem de skyldte Troskab og Lydighed[1], og paa den anden Side nød godt af de akademiske Privilegier[2], dog kun paa Betingelse af, at de ikke dreve borgerlig Næring[3]) videre, end deres Hustruer med Spinden, Væven og desl. kunde fortjene[4]. Vel er den anførte Betingelse udtrykkelig kun stillet i anden Bogtrykkers Privilegium, og Professorerne synes derfor at være gaaede ud fra, at første Bogtrykker kunde nyde akademiske Privilegier, skjønt han drev borgerlig Næring, hvilket navnlig fremgaar af, at de vare misfornøjede med bemeldte Klavsul og ønskede Brevet om den anden Bogtrykker forandret i Lighed med Frederik II.s Brev 1573[5]; men denne Formening var uden Tvivl urigtig; thi Sætningen fulgte ogsaa for første Bogtrykkers Vedkommende saa vel af Kgbrev 1631 som af den almindelige Rets Regler[6].

2. Maj 1655 (Kopi B.), jfr. Kgbr. 28. Septbr. 1658, at Morsings Enke skal fortsætte Trykkeriet, og A. C. 14. Marts 1659; Kgl. Konfirm. 23. Juli 1670 paa Henrik Gødes Beskikkelse af 9. Febr. 1661 som Univ. Bogtrykker (Sj. Reg.) A. C. 12. Jan. 1661. Kaldsbrev 22. Marts 1677 med Revers for Dorothea Cassuben afg. Jørgen Gøedes som I.; jfr. Bircherods Dagbøger S. 178. A. C. 1. Juni 1678: Efter samtlige Professorum vota blev sluttet, at Corfitz Luft maa antages til typogr. I. mod tilbørlig Revers, saa som hans Formand er bleven antaget. Kaldsbrev og Revers af Maj 1683 for Joh. Phil. Bockenhofer; jfr. Bircherods Dagbøger S. 345. Kaldsbrev 11. Decbr. 1693 for Just Boeg, Kr. Verings Eftermand, som II. (Kopi B.); Kaldsbrev 27. Marts 1699 for Assessor Johan Lavrentzen som I. (Kopi B.); 30. Apr. 1703 for Villads Albretsen Jersin som II. (Kopi B.); A. C. 18. Maj 1715: Sluttet, at Sebastian Martini skal være sec. Acad. typogr. i Søren Verings Sted. Revers 5. Febr. 1720 fra J. G. Høpner, Sebastian Martinis Efterfølger, som II. (Kopi B.); om Jokum Wielandts Beskikkelse se L. Nyrop: Bidr. I S. 221. Reverser 16. Marts 1731 fra J. G. Høpfner som I. og O. Lynow som II. (Konsist.s Ark. Pakke 198.) Kaldsbr. 20. Juli 1759 for N. C. Høpfner som I. (K. B.); Kaldsbrevene for Bogtrykker A. H. Godiche som II. (jfr. Statskalender 1759—70, Enken til 1780), og Pet. Marquard Høpfner som I. (jfr. Statskalender 1785—87) mangle i Kop. B.; Kaldsbrev 8. Apr. 1786 for J. F. Schultz som II. med paategnet Revers og Inst. s. D.; 12. Septbr. 1795 som I.; Baden: Journal 1797 S. 65—66 og Kop. B.; Kaldsbrev med paategnet Revers 10. Decbr. 1800 for E. A. H. Møller og 12. Juni 1818 for A. Seidelin som II. (Kop. B.); Reversal Kaldsbrev 14. Septbr. 1821 og Instr. s. D. for Bogtrykker J. H. Schultz og Grosserer Jens Lund (Kopi B.); 5. Oktbr. 1852 for J. N. N. H. Schultz; Linde: Meddel. 1849—56 S. 896 for J. J. F. H. Schultz; Goos: Aarbog 1875—76 S. 290—91. Nærmere Efterretninger om forskjellige af disse Bogtrykkere findes i R. Nyerup's: Læsendes Aarb. for 1800 og C. Nyrop's Bidrag til den danske Boghandels Historie. — [1]) Jfr. Kaldsbrevene; A. C. 24. Marts 1646: Melchior Winkler lod læse Kongens Brev paa at nyde al Salomon Sartors Frihed og Rettighed, eftersom han har bekommet hans Kvinde til Ægte. Begjærede derfor at maatte annammes in numerum suppositorum academiæ. Bevilget, efter at han havde rakt Rektor Haand og lovet acad. fidem et obsequium. Dom 5. Novbr. 1628 over Salomon Sartor (Kopi B. S. 235); 15. Juni 1659 over M. Martzans Enke for Gjæld. Engelstoft og Verlauff S. 25. A. C. 20. Marts 1661: Proff. samtykte, at den Perse, som hører til Martzans Typografi, maa lejes H. E. Gøde for 4 Rigsdaler om Aaret; dog maa den kun benyttes til Stp. Papir at trykke paa Skatkamret. — [2]) Jfr. Konge- og Kaldsbrevene; Rskr. 2. Septbr. 1740; Skr. 26. Maj og Resol. 28. Oktbr. 1846; Linde: Meddel. 1849—56 S. 897 og nedenf. III. Afsnit. — [3]) A. C. 24. Marts 1635: Melchior Martzan skal skaffe sit Høkeri af eller være sin Tjeneste kvit. — [4]) Dette fra Kgbr. 1631 hentede Udtryk gjenfindes i en Række senere Kaldsbreve for typogr. II. — [5]) S. 385 N. 3. A. C. 22. Apr. 1631: Læst Brevet om Bogtrykkeren. Efterdi deri forbydes ham borgelig Næring, kan Rektor lade Magn. dom. cancellario se Kong Frederik II.s Fundats paa den ene Bogtrykker, om den anden ikke ogsaa i lige Maade maa privilegeres. — [6]) Jfr.

Foruden Bogtrykkerne selv, som vedbleve at indskrives indtil 1683[1]), immatrikuleredes undertiden ogsaa deres Svende[2]), hvilket skete endnu i Aaret 1660; men efter Rskr. 2. Septbr. 1740 nyde Universitetsbogtrykkerne og deres Betjente uden Immatrikulation de dem som saadanne tilkommende akademiske Friheder.

Angaaende Bogtrykkernes Rettigheder mærkes, at Universitetet i Kontrakten af 1574 med Bogtrykker Støckelmann foruden Nydelse af de akademiske Privilegier tillagde ham fri Bolig, i Stedet for hvilken dog hans Eftermænd nød Husleje[3]). Senere henlagde Kongen ved Brev 11. Avg. 1622[4]) et Kannikedom i Roskilde til en Bogtrykker i Kjøbenhavn og gav under 19. Avg. s. A. Salomon Sartor Kaldsbrev som saadan med Tilsagn om Frihed for Tynge, fri Bolig og 200 Rdl. aarlig Besoldning, indtil Kannikedommet blev ledigt[5]). For imidlertid at tilvejebringe det fornødne til hans Vaaning og Løn blev det ved Kgbr. s. D.[6]) paalagt Kirkerne i Skaane og Sjælland at udrede henholdsvis 500 Rdlr. én Gang for alle og 100 Rdl. aarlig[7]); de højlærde bevilgede dertil af deres egne Kirker 50 Rdlr. og 6 Rdlr. aarlig. Det indkomne Beløb, hvorover en af Stiftsøvrigheden forfattet Opgjørelse for Sjællands Stift findes i Konsistoriums Arkiv[8]), er uden Tvivl blevet udbetalt til Universitetet, som deraf atter har udredet Bogtrykkerens Lønning. Vaaning fik han derimod ikke, maaske fordi det dertil fornødne Beløb ikke indkom, i alt Fald ikke fra Skaane, hvor fra der endnu i 1630 kun var indkommet 100 Sp. Rdl.[7]); men i Stedet derfor nød han Husleje[9]), hvis oprindelige Størrelse, 18 Rdlr., holdt sig

efterfølgende Afsnit. — [1]) Rørdam III. S. 666. Matr. 2. Maj 1655: Petrus Hacke alter typogr. univ.; 30. Novbr. 1660: Henric Claudi Goedianus, qui Petro Morsingio in officio juxta ac thoro successit et ejusdem typogr. in arte impressoria minister Nic. Janus Hassingius. 22. Decbr. s. A.: Chr. Jani Vering, typogr. II. jfr. A. C. 5. Apr. 1659. 25. Maj 1683: J. P. Bockenhofer, datis reversalibus in typogr. acad. adoptatus, simul præstita stipulatione acad. sacramentum dixit. — [2]) A. C. 16. Juli 1606: (Actum est) de quodam servo typographi Henrici Walkirkii, si posset inscribi in album universitatis. Resp. omnium suffragiis sic, donec serviat typographo universitatis. 15. Marts 1647: Bogtrykkersvende klage over, at de pantes af Borgerne for Vagter, og begjære Forsvar af Akademiet. Professores slutte, at de skulle lade sig immatrikulere og gjøre Akademiet deres Ed; siden vilde Rektor tage dem udi Forsvar. Matriklen 17. Marts 1646: Michael Hobergius; Johannes Turesonius; Johannes Ibendorfius. Hos tres typothetas in officina typographica Melch. Martz. civitate academia donandos censuit senatus academicus in consist. 15. Marts 1647. 27. Apr. 1657: Dn. Petri Jani Morsingi regis et academiæ typographi sequentes quinque typothetæ solenni præstito juramento nomina dedere: Christophorus Stegmannus, Japetus Nicolai, Johannes Schatzley, Andreas Tuschanus, Johannes Wulfius Schløtter. Den 10. Decbr. 1648 begjærer Jens Tureszen Bevis for, at han er under Universitetets Jurisdiktion, paa det han kunde være fri for borgerlig Tynge, hvilket ej blev nægtet ham, helst fordi han er immatrikuleret. Lignende Beviser for Johan Schatzley og Christopher Stegmann i Kopi B. 1651 fol. 97. A. C. 24. Marts, 13. Juni 1646, 10. Juli 1652: Bogtrykkersvende indkaldte for Konsistorium; 31. Maj 1656: Peder Jensen klager over, at de mulktere deres Mestre, naar disse ikke forholde sig imod dem efter deres Tykke; jfr. Dom-Kopi B. 1750—71 fol. 151; Skifte efter en Bogtrykkerdreng. — [3]) Rørdam III. S. 665, jfr. ogsaa I. S. 668 Nr. 4. — [4]) Tillæg. — [5]) Sj. Tegn. — [6]) Sj. Tegn. — [7]) I et Brev af 1630, trykt i Badens Journal III. S. 62—63, angives Beløbet til 1200 Rdlr. in specie. Det maa antages tilvejebragt ved Sammenlægning af de 1000 og 200 Rdlr. — [8]) Pakke 198; jfr. A. C. 1. Apr. 1626: Blev gjort Taxt paa den Kontribution til Bogtrykkeren. Enhver Kirke skal give 3 Ort; gjør tilsammen 14 Rdlr. [Dette synes at være en Ligning til Huslejen]. — [9]) A. C. 4. Oktbr. 1645.

uforandret gjennem alle Aarhundreder[1]. I Stedet for Lønningen traadte derimod senere Indtægten af Kanonikatet i Roskilde, som skal have været Præbende Klippestrup, hvilket Th. Fincke efter Kanslerens Befaling skal have opteret for Bogtrykkeren[2].

I Fundatsen 11. Avg. 1622 nævnes hverken Kongen eller Universitetet, men Meningen maa dog have været, at Bogtrykkeren skulde være baade Kongens og Universitetets Bogtrykker, hvilket fremgaar af Salomon Sartors Revers, der er udstedt af ham som typografus regius et Academiæ, og saa længe corpus typographis existerede, har ogsaa Universitetsbogtrykkeriet været forenet med Direktionen over de kongelige Bogtrykkerier[3]. Den Dobbeltstilling, som Bogtrykkeren saaledes indtog, ytrede sin Virkning baade med Hensyn til hans Beskikkelse og med Hensyn til corpus typographi. I A. C. 19. Avg. 1629 hedder det vel: Læst Kgbrev at Professorerne skulle have Indseende med Bogtrykkeren og Kobberstikkeren og dem i- og afsætte; men dette Kgbrev, der i øvrigt ogsaa citeres i Hofmans Fundatser I. S. 283, hvor Datum angives at være 8. Avg., have vi forgjæves eftersøgt i Tegnelserne, og, dets Tilværelse forudsat, er det dog en Kjendsgjerning, at Bogtrykkeren som oftest senere modtog Kaldsbrev baade af Kongen og af Universitetet. Corpus typographi indtog ligeledes en ejendommelig Stilling, for saa vidt som det i det hele taget administreredes af Bogtrykkerne selv, medens Konsistorium kun aldeles undtagelsesvis gjorde sin Tilsynsret gjældende[4], navnlig naar der blev Spørgsmaal om Afhændelse af Gaarde, henhørende dertil[5], men i øvrigt betragtede det som sig uvedkommende, hvorfor det navnlig heller ikke blev inddraget under den i 1795 lagte Plan til Jordegodsets Forbedring, ligesom Godsets Særstilling traadte frem ved Spørgsmaalet om Skifteretten paa samme efter Inddragelsen[6]. Men paa den anden Side var dog Bogtrykkerens Kanonikat fra gammel Tid henlagt under Universitetets Værgemaal[7], saaledes at det var Konsistorium, som fra først af opterede det og vedblivende forlenede Bogtrykkerne dermed. Reelt høstede derhos ogsaa Universitetet Nytten deraf ved det Fritryk, Indehaveren maatte yde, og som henhørende til Universitetets Formue i videre Forstand inddroges det derfor ogsaa i Følge Kgl. Resol. 25. Novbr. 1796 med de øvrige corpora i den akademiske Fond, hvilken Inddragelse

[1]) A. C. 21. Apr. 1655: Peder Jensen Morsing indkaldt og tilsagt Bogtrykker-Bestilling efter Melchior Martzan; blev tilspurgt, om han vilde nøjes med, hvad hans Formand har haft, besynderlig med Huslejen; svarede, at han gjærne vilde have 100 Rdlr.; hertil bemærkedes, at alle hans Formænd kun havde haft 18 Rdlr., og ingen Professor hidtil mere end 25 Rdlr.; lovede at nøjes dermed og indlevere et Exemplar af alt til Biblioteket. — [2]) Baden: Journal V. S. 64; jfr. N. 7. — [3]) Jfr. en Bemærkning derom i J. G. Høpfners Ansøgning om, at hans Søn N. C. Høpfner maatte designeres ogsaa til Universitets-Bogtrykker (Orig. i Konsist.s Ark. Pakke 198.) — [4]) A. C. 9. Novbr. 1695. Baden anf. St. S. 63. — [5]) S. 289 N. 2. — [6]) C. Skr. 9. Septbr. 1820 og 26. Jan. 1822. — [7]) A. C. 30. Novbr. 1644: Kansleren har samtykt, at Universitetet skal antage det Kannikedom i Roskilde. Deslige har han begjært, at Melchior Martzan maa nyde Bestillingen igjen, hvilket Professores bevilgede, og blev det ham tilsagt; dog skal han sig mod Akademiet reservere. 14. Decbr. s. A.: Læst M. Envolds Brev, at canonici ønske at se Kongebrevet til Efterretning, om Sukcessor skal optere eller ej. Om en derefter udbrudt Strid angaaende Optionsretten se Kopi B. 1646 S. 12 og Kgbrev 4. Oktbr. 1646 (Sj. T.), som bestemte, at Bogtrykkeren maatte optere denne ene Gang.

skete i 1821, efter at baade Bogtrykker J. F. Schultz og hans Enke vare afgaaede ved Døden[1]). Størrelsen af Jordegodset angives i Aaret 1768 af Bogtrykker N. C. Høpfner til 12 Gaarde, hvoraf Indtægten varierede efter Kapitelstaxten mellem 150 og 200 Rdlr.[2]). Om den efter Inddragelsen af det paagjældende corpus stedfundne Ordning af Retsforholdet til Bogtrykkeren se Selmer: Akad. Tid. I. S. 116; Aarbog 1843 S. 24, 1845 S. 24; Linde: Meddell. 1849–56 S. 895—96, 1034; Goos: Aarbog 1875 –76 S. 206–9 og 290–91.

Hvad Bogtrykkerens Forpligtelser angaar, mærkes, at første Bogtrykker i Følge de ældste Kaldsbreve skulde have et velindrettet Trykkeri med gode Typer i alle Sprog, endog Syrisk og Arabisk[3]), saaledes som man finder dem i Frankrig, England og Nederlandene[4]), levere god Tryk paa forsvarligt Papir og indsende et Exemplar af alt det trykte til Biblioteket[5]). I sin Tid var det derhos paalagt ham at levere Professorerne et Friexemplar af de ordinære ugentlige Aviser, Relationer og kgl. Fdgr., som tryktes hos ham. Denne Bestemmelse indførtes første Gang den 11. Juni 1681[6]) i et nyt Kaldsbrev, som meddeltes D. Cassuben, Corfits Lufts Enke, og ses at være bevaret endnu i Beskikkelserne af 1795 og 1821[7]). Allerede i Støckelmanns Kontrakt af 1574 omtales dernæst første Bogtrykkers Hovedforpligtelse mod Universitetet: Fritrykket. Oprindelig var Aftalen blot formuleret derhen, at han gratis skulde trykke Professorernes theses, dog uden Tillæg af Papir[8]), men senere tilføjedes Programmer og andet, som udgik paa det ganske Universitets Vegne[9]). Forpligtelsen omfattede oprindelig kun de ordinære Disputatser, men I. L. Holstein, der fandt, at Bogtrykkeren ikke gjorde Gavn nok for sit Kanonikat, udtalte sig i Skr. 21. Avg. 1756[10]) for, at ogsaa de extraordinære Professorer burde kunne nyde godt af Universitetets Ret, og skal Aaret efter have erhvervet kgl. Resol. derfor[11]). Oprindelig var Disputatsernes Arkeantal ubestemt, men senere blev der sat en vis Grænse derfor[12]), hvorimod til Gjengjæld betingedes et vist Antal Friark, som kunde benyttes til Professorernes Traktater[13]). Men det Omfang, Bogtrykkernes Forpligtelser saaledes havde antaget, undlod ikke at give Anledning til Besværinger, Den 27. Jan. 1683 læstes nemlig en Memorial fra Joh. Philipp Bokkenhofer anlangende den Post, som udi hans Hustrus saa vel som udi hans sal. Formands, Corfitz Lufts, Kaldsbrev findes indført om de 10

[1]) S. 288 N. 3. — [2]) Erklæring 29. Juli 1768 (Kopi B.), jfr. Baden anf. Sted. Om Overdragelsen af en Gaard til Sorø Akademi se Konvent. 2. Avg. 1759 (Kopi B.). — [3]) Jfr. f. Ex. P. Lavrentsens Kaldsbrev. Den nuværende Bogtrykker Schultz's Beskikkelse lyder paa alle Haande Sprog, som brugelige ere. — [4]) Se f. Ex. Kaldsbrev for P. Jensen Morsing. Melchior Martzan laante af Universitetet 200 Rdlr. til derfor at kjøbe Typer i Holland. — [5]) Salomon Sartors Revers A. C. 13. Apr. 1637, jfr. Rskr. 14. Decbr. 1753. Nyerup: Annaler S. 93; ovfr. S. 213. — [6]) Jfr. A. C. s. D. — [7]) Baden anf. St. Kopi B. — [8]) Kontrakt 1574. Sartors Revers 1623; Kaldsbrev 1655 m. fl. — [9]) Dorothea Cassubens Kaldsbrev, jfr. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. V § 5. — [10]) Kopi B. — [11]) Baden anf. St. — [12]) Rørdam III. S. 666. Bokkenhofers Kaldsbrev: 2 Ark hver. — [13]) Dorothea Cassubens Kaldsbrev: 10 Ark.

Ark, som typogr. primus skulde trykke frit for Professorerne med Begjæring, at den Post enten ganske maatte relaxeres eller modereres. Professorerne mente imidlertid, Magn. Rektor burde føre ham til Gemyt, at han var pligtig til aarlig at trykke Professorernes Disputatser frit, 2 Ark for hver, og naar samtlige Professorer disputerede, vilde den anden Post[1]) paa de 10 Ark, om den ikkun blev til to Professorer restringeret, løbe endda langt højere, hvorfor det syntes bedst at lade alting blive, som det var. Den 27. Oktbr. 1694 klagede imidlertid Bokkenhofer paa ny over, at han ikke kunde udholde at trykke Professorernes Disputatser, efterdi de forekom saa tit og saa ofte, og det blev da sluttet, at han én Gang om Aaret skulde for 10 Professorer trykke en Disputats paa 2½ Ark, og befandtes flere at disputere ordinarie, skulde det overskydende kvitteres i de 20 Ark, som hans Beskikkelse tilholdt ham at trykke af tractatibus professorum. I Kaldsbreve af 1699 og 1731 findes dernæst fastsat en samlet Sum af 50 Friark, som dog Bogtrykkeren kun var forpligtet til at trykke for den enkelte Professor efter Rektors Anvisning[2]). Summen forhøjedes senere til 70[3]), men nedsattes derefter atter til 50[4]). Nu trykker Universitetets Bogtrykker alt Universitetets Arbejde og indtil 35 Ark aarlig for Professorerne efter en fastsat Taxt[5]).

Anden Bogtrykker nød ingen Lønning af Universitetet. Den 31. Juli 1700 beder vel typogr. II. Enke om at maatte beholde den ham tillagte Løn[6]), men Just Boegs eget Kaldsbrev taler dog ikke om nogen saadan, og lige saa lidt er dette Tilfældet med nogen anden, ældre eller yngre, Beskikkelse[7]). Derimod nød han ogsaa Frihed for borgerlige onera og var oprindelig kun forpligtet til at holde et ordentligt Trykkeri samt indlevere et Exemplar af alt, hvad han trykte, til Biblioteket, hvorimod han ikke skulde præstere noget Fritryk. I Tidens Løb blev det imidlertid paalagt ham gratis at trykke 10 Ark[8]), der senere for J. F. Schultz's Vedkommende forøgedes til 14. I Nutiden har Universitetet ingen 2den Bogtrykker; den sidste var A. Seidelin[9]).

II. Boghandlere.

I ældre Tid dreve Bogtrykkerne tillige Boghandel, og Kgbrev 13. Septbr. 1634[10]) bekræfter endnu de to privilegerede Bogtrykkeres Ret til nogen ringe Boghandel, ligesom ogsaa f. Ex. Melchior Martzans Revers og Peder Jensens Beskikkelse hjemle dem Ret til efter de engelske, franske og hollandske Bogtrykkeres Forbillede at drive Boghandel og Bogbinderi ved Siden af Trykkeriet; men meget tidlig fik dog Universitetet sin egen „Bogfører"[11]) (biblio-

---

[1]) Kaldsbrev Art. 4: Og naar Professorerne nogle deres egne Traktater ville lade udgaa, skal jeg aarlig for tvende af dem, som af Rektor mig anvises, frit for hver lade trykke 10 Ark, hvert Ark til 8 Mk. danske anslaaet, i 500 Exemplarer. — [2]) Baden anf. St. S. 67. — [3]) N. C. Høpfners Kaldsbrev. Erklæring 15. Maj 1759 i Anledning af hans Besværing over de 70 Ark (Kopi B.). — [4]) Selmer: Aarbog 1843 S. 24. — [5]) Aarbog 1875—76 S. 290—91; angaaende Bevillingen af en Sum til Professorernes Fritryk se Resol. 25. Maj 1843. Selmer: Aarbog 1843 S. 24; 1845 S. 37; Linde: Meddel. 1849—56 S. 1034; Aarbog: Register 1871—76 S. 12. — [6]) Baden l. c. — [7]) Jfr. Skr. 1748 (Kopi B. S. 704). — [8]) Se Kaldsbrev for Just Boeg. — [9]) Jfr. Statskalenderen 1838. — [10]) Bilag. — [11]) Jfr. Rør-

pola), der sædvansmæssig nød samme Retsstilling som andre Universiteters Forretningsmænd, og denne Sædvane bekræftedes forudsætningsvis af Lovgivningen [1]; men udtrykkelig privilegeret blev Boghandleren dog først ved det ovenanførte Kongebrev, der bevilgede Joachim Moltken at være Universitetets Bogfører i Kjøbenhavn og tillige paabød, at Universitetet altid skulde holde en god og fremmed Bogfører, der skulde falholde adskillig „fornemme og fornøden" uforargelig og tilladelig Materie for et billigt Værd saa vel for Universitetet som for andre lærde Mænd af Adel eller Uadel og til Gjengjæld nyde Frihed for kongelig, borgerlig og Byens Tynge. Foruden den antagne Bogfører benyttede Universitetet vel ogsaa andre, som selv tilbøde deres Tjeneste [2]; men kun den ene var dog privilegeret, og derfor siger ogsaa Udkastet af 1691, at Professorerne bør antage en Boghandler og en Bogbinder, som hidindtil har været sædvanligt, og skulle de høre under deres Jurisdiktion. Herimod kunde det vel synes at stride, at der i Konsistoriums Andragende angaaende Rskr. 2. Septbr. 1740 tales om, at det alt før den Tid havde 3 Boghandlere; men det har glemt at fremhæve den ikke uvigtige Kjendsgjerning, at de to Boghandlere vare dets Bogtrykkere, der tillige havde Privilegium paa en ringe Handel med Bøger. Paa denne Maade forklares den ellers ufattelige Kjendsgjerning, at Rskr. 2. Septbr. 1740 privilegerede Universitetet med hele tre Boghandlere, og senere har det ogsaa jævnlig haft saa mange [3]; men til andre Tider har det dog ladet sig nøje med to [4], som det endnu har. Betegnelserne første og anden Boghandler findes ikke benyttede før i Aaret 1855 [5].

Hvad Boghandlernes Retsforhold angaaer, erindres, at de i ældre Tid immatrikuleredes [6], og denne Skik vedblev endnu til hen imod Midten af forrige Aarhundrede. I Skr. 22. Decbr. 1743 andrager saaledes Boghandler G. K. Rothe om at maatte blive immatrikuleret, ligesom hans Farbroder I. C. Rothe, efter hvem han havde overtaget Forretningen, var bleven det.

Som Medlemmer af det akademiske Samfund stode de indtil 1771 under Konsistoriums Jurisdiktion og nyde fremdeles de borgerlige Friheder og Privilegier, som efter Kgbrev 13. Septbr. 1634 og Rskr. 2. Septbr. 1740, sammenholdte med senere Bestemmelser [7], tilkomme

---

dam I. S. 668—69; II. S. 31, 680—82; III. 668—74. — [1]) Rørdam II. S. 680. — [2]) A. C. 23. Marts 1622: Eftersom Avgustinus Ferber, bibliopola, tilbyder sig at være Universitetets Bogfører og at trykke paa sin egen Bekostning, hvis Bøger Professores ville lade publicere, saa akcepterede Rektor og Professores samme hans Tilbud. — [3]) Jfr. f. Ex. Statskalenderen 1769: Fr. Kr. Pelt, Joh. G. Rothe, G. Kr. Rothes Enke og Proft; 1801: J. G. Rothe, Kr. G. Proft, Friderich Brummer; 1830: Fr. Brummer, Jakob Deichmann, Carl Andreas Reitzel. — [4]) Jfr. s. Steds 1817: Fr. Brummer, J. Henrik Schubothe. — [5]) Jfr. Beskikkelser 22. Febr. 1855 for A. F. Høst og F. V. Hegel; Linde: Meddel. 1849—56 S. 894—95. — [6]) Rørdam III. S. 673. Matrikl. 21. Juni 1665: Petrus Haubold, designatus academiæ bibliopola, jfr. A. C. 2. Jan. 1666: Læst Kgbr. om, at P. Haubold maa antages til Universitetsboghandler; Matrikl. 25. Maj 1683: Chr. Haubold et Johannes Liebe uterque pro uno sub certis in reversalibus expressis conditionibus recepti pro bibliopolis academiæ stipulationem dederunt tanquam cives academici. — [7]) Rskr.

Universitetets Boghandlere. I de første Tider efter Universitetets Fornyelse lod Konsistorium dem have Stade i Frue Kirkes Kapeller[1]); men den 13. Juli 1658 sluttedes, at denne Ordning ikke længere skulde finde Sted[2]). Derimod har Universitetet aldrig ydet dem nogen Løn, men til Gjengjæld heller ikke stillet store Fordringer til dem[3]). Paalæggene i Kaldsbrevene ere til Dels rent pleonastiske, for saa vidt som de lyde paa, at den beskikkede skal holde sig de om Boghandlerne givne Forskrifter, deriblandt Censurbestemmelserne, efterrettelig, samt udtrykkelig forbyde ham at handle med irreligiøse og forargelige samt andre deslige Skrifter, med mindre de begjæres af lærde Folk eller af dem, som behøve og maa have deslige Bøger[4]). Ligeledes var det en overflødig Bemærkning, at vedkommende skulde erkjende Rektor og Professorerne for sin rette Øvrighed. Af virkelige Forpligtelser paalagde Kaldsbrevene dem herefter i Almindelighed kun at holde en god og velforsynet Boghandel med rimelige Priser samt aflevere et Exemplar af alt, hvad de forlagde, til Universitetets Bibliotek og senere ogsaa til Kommunitets-Biblioteket[5]); efter dettes Ophævelse skulle de nu levere to Exemplarer, begge paa Skrivpapir, til førstnævnte Bibliotek. I øvrigt er Forholdet mellem Universitetet og dets Boghandlere af rent formel Natur og har været det i det mindste i de sidste hundrede Aar. Til Bevis herpaa skulle vi blot fremhæve den Kjendsgjerning, at skjønt Universitetet i 1779 havde tre beskikkede Boghandlere, var dog ingen af dem, men en fjerde, nemlig Gyldendal, halvt med Universitetet om Udgivelsen af acta jubilæi[6]).

III. Bogbindere.

Skjønt Bogtrykkere og Boghandlere i ældre Tider ogsaa dreve Bogbinderi[7]), havde dog Universitetet ved Siden deraf sin egen Bogbinder[8]) (bibliopegus, librorum compactor), som imidlertid kun var sædvansmæssig privilegeret, indtil Rskr. 2. Septbr. 1740 gav en udtrykkelig Lovhjemmel

---

31. Decbr. 1749, 9. Oktbr. 1750, 15. Febr. 1760 (det sidste i Kopi B. S. 45); Skr. 9. Septbr. 1818, 26. Maj 1846; Resol. 28. Oktbr. 1846, jfr. nedenf. i femte Afsnit. — [1]) C. Nyrop I. S. 163 flg. A. C. 7. Oktbr. 1626: S. Sartor faar overdraget Rochi Kapel mod at være behørig forsynet med Bøger og drage en Gang aarlig til Frankfurter Messe. — [2]) Bircherods Dagbøger S. 8. — [3]) Jfr. Beskikkelse med Revers 25. Maj 1683 for Firmaet Kr. Haubold og Johan Liebe, som ere beskikkede til Universitets-Boghandlere i den førstnævntes Farbroders, Peder Haubold's, Sted, saa længe de begge som én fortsætte Boghandelen useparerede og holde én Familje (Kopi B.); jfr. Bircherods Dagbøger S. 219; Revers 20. Jan. 1741 fra Boghandler Otto Krist. Wentzel, hvem Forretningen er overdraget af Kristiane Hedevig Lasson, sal. Hieronymi Kr. Paulli's Efterleverske (Kopi B.); Revers fra F. Kr. Mumme 4. Oktbr. 1741 (Kopi B.), fra F. C. Pelt 28. Juli 1762 (Kopi B.), fra J. G. Rothe af Apr. 1767 og F. Brummer 30. Maj 1798 (de to sidste Orig. i Konsist.s Ark.); Beskikkelse 18. Apr. 1829 for Kancellisekretær J. Deichmann og C. A. Reitzel (Kopi B.) m. fl. — [4]) Peder Jensens, F. C. Mummes m. fl. Kaldsbreve. — [5]) Jfr. f. Ex. A. F. Høst's Kaldsbrev 5. Jan. 1841. — [6]) A. C. 30. Juni 1779: Acta jubilæi overlades Hr. Gyldendal i Forlag; han betaler det halve, og Universitetet det halve af Trykningsomkostningerne. 50 Exempl. trykkes paa fint Papir. Janson har efter Løfte paataget sig Direktionen; Høpfners Regning for Programmer og Kantater er 41 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk. Deraf betales Papiret med 27 Rdlr. 5 Mk. 6 Sk. — [7]) Ovfr. S. 290. — [8]) Rørdam I. S. 201, 669; II. S. 682; III. S. 674—5.

for hans akademiske Frihed. Han blev oprindelig immatrikuleret[1]) og stod under Konsistoriums Jurisdiktion[2]), hvilket ogsaa gjaldt om hans Arbejdere[3]), samt nød de sædvanlige akademiske Privilegier[4]). Til Vederlag for denne Frihed vare Bogbinderne fra først af forpligtede til, foruden i paakommende Tilfælde at lade sig bruge til Beskikkelser, at binde Professorernes Bøger billig og hurtig samt gratis at indbinde deres theses[5]). Forpligtelsen til at gaa Universitetets Ærender indskrænkedes dog senere til at indkræve Bøger til Biblioteket, og ligeledes blev der sat en bestemt Grænse for Forpligtelsen til gratis Indbinding af theses. Den 20. Oktbr. 1694 tilkjendegav nemlig Bogbinder Jacob Petersen[6]), at han ikke længere som tilforn kunde indbinde Professorernes ordinære disputationes. Derfor sluttedes, at han herefter for hver Professor, som ordinarie disputerede, en Gang om Aaret skulde indbinde 30 Disputatser i blaat Papir og 70 i blaa Strimler; men hvis nogen Professor vilde have andet og mere indbundet, skulde han selv betale det. Et hermed stemmende Kaldsbrev meddeltes i Aaret 1696 Jacob Petersens Søn og Eftermand Chr. Jacobsen[7]).

Af senere Bogbindere kan mærkes Johan Poppenhausen[8]), for hvis Skyld Konsistorium i 1727 og 1749 maatte bestaa Fejder med Magistraten. I Følge A. C. 10. Febr. 1751 efterfulgtes han af Reinhold Fr. Wagner. Senere Beskikkelser for Bogbindere have vi ikke fundet i det 18de Aarh., og i Statskalenderen omtales heller ingen før Hans Berg, der beskikkedes ved Kaldsbrev 17. Septbr. 1804[9]), i hvilket hans Forpligtelse er formuleret derhen, at han gratis skal beskære Programmerne og, naar forlanges, i Strimmel hæfte 1 à 200 Exemplarer deraf. Efter Berg fulgte J. Kr. Falk[10]), og under 24. Maj 1856 D. L. Clément[11]), der igjen under 26. Apr. 1877 blev efterfulgt af J. A. Falck, hvis Forpligtelse er formuleret nøjagtig ligesom Bergs, hvorimod han til Gjengjæld nyder de Rettigheder, som følge med Beskikkelsen[12]).

Om Gebyrerne, som erlægges for samtlige de foran omtalte Kaldsbreve, se Selmers Aarbog 1839 S. 60.

---

[1]) Rørdam III. S. 675. Matrikl. 20. Juli 1620: Gabriel Saxe bibliopegus; 27. Decbr. 1656: Johannes Duphorst a typographo academiæ Petro Johannis Morsingio in bibliopegum Sora evocatus. Matrikl. 30. Marts 1664: Jacobus Petræus, librorum compactor civitatem academicam nactus est. — [2]) A. C. 13. Novbr. 1641: Bogbinder Ole Gregersøn stævnet for Gjæld; 19. Maj, 7. Juli 1627: Bogbinder benyttes til at forrette en Beskikkelse. — [3]) A. C. 5. Novbr. 1631: Bogbinderdreng sat i Kjælderen. — [4]) Ovfr. S. 292 N. 10 og nedenf. i tredje Afsnit. — [5]) A. C. 7. Juli 1627: Salig Mester Gabriels Hustru begjærer Bogbinderiet; men da det tilforn er lovet Oluf Bogfører, bevilges det ham (paa de i Texten nævnte Betingelser), saafremt han ikke videre vil bruge borgerlig Næring; Kaldsbrev med Revers 5. Septbr. 1642 (Kopi B.) for Jørgen Holst. A. C. 30. Juli s. A.: Jørgen Holst begjærede, eftersom han er antagen for academiæ Bogbinder, at maatte faa Kaldsbrev. Blev svaret, at han skulde faa efter den Kopi, som sal. Oluf Bogbinder havde. Kaldsbrev 13. Maj 1723 for Johan Poppenhausen (Kopi B.). — [6]) A. C. 30. Marts 1664: Sluttet, at Jacob Petersen skal have Kaldsbrev paa at være Universitetets Bogbinder i Stedet for sal. Jørgen Holst. — [7]) Se Brev og Revers i Kopi B. 1696 fol. 211. — [8]) Kaldsbrev 13. Maj 1723 (Kopi B.). — [9]) Kopi B. — [10]) Kaldsbrev 17. Maj 1837 (Konsist. Ark.). — [11]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 896. — [12]) Goos: Aarbog 1876—77 S. 270.

IV. Kobberstikkere.

De ældste Bogtrykkeres Reverser og Kaldsbreve forpligtede dem til at holde et Trykkeri, hvor der ogsaa kunde trykkes Kobberstykker, og denne Forpligtelse vedblev i længere Tid at optages i 2den Bogtrykkers, f. Ex. endnu i N. G. Høpfners, Beskikkelse. Men ved Siden deraf var alt ved Kgbr. 24. Septbr. 1622 [1]) et Vikarie i Roskilde Domkirke, hvilket skal have været vicariatus altaris beati Michaelis [2]), henlagt til en Kobberstikker, hvorhos han endnu fik 100 Rdl. i Løn [3]).

Trods det oven for omtalte Kongebrev, hvorved Universitetet bemyndiges til ogsaa at antage og afskedige ham, traadte dog Kobberstikkeren fra først af saa godt som ikke i noget Forhold til Universitetet uden for saa vidt, som Konsistorium administrerede hans Kanonikat [4]) og udbetalte hans Løn [5]). Om den første Kobberstikker, som skal have været Servatius Kock [6]), indeholde vore Kilder aldeles intet, men fra den næste, Simon de Pas, modtog Universitetet en Revers af 20. Decbr. 1624 [7]) lydende paa, at han vilde udføre Arbejder for Professorerne til en rimelig Pris og med tilbørlig Hurtighed. I øvrigt omtales heller ikke Simon de Pas i Universitetets Historie før efter hans Død, da de højlærde ved Kgbrev 5. Septbr. 1647, jfr. A. C. 25. s. M., fik Befaling til at registrere hans Bo ved nogle af deres Middel og tilstille den hollandske Gesandt en Kopi af Registreringen. Hans Eftermand Albert Haelveg modtog Kaldsbrev af Kongen [6]), hvorimod han næppe fik Kaldsbrev af Konsistorium eller udstedte nogen Revers til det. Vel stillede de højlærde Fordring om, at han baade skulde udføre de Arbejder, som de bestilte hos ham, for en billig Pris og præsentere dem hver et Exemplar af alt, hvad han stak; men Albert Haelveg nøjedes med at svare, at han vilde gjøre, hvad hans Formand havde gjort [8]). Den 22. Decbr. 1653 blev han da

---

[1]) Tillæg. — [2]) Jfr. J. L. Wolf: Encomion Daniæ p. 358 og nedenf. — [3]) Jfr. A. Haelvegs Kaldsbrev 25. Maj 1647 (Kopi B.). — [4]) A. C. 11. Decbr. 1624: Om Kobberstikkeren proponerede ogsaa Magn. Rektor, at Cancellarius havde sendt ham Bud, at academia skulde først akkordere med ham indtil hans Mg.s Hjemkomst, om hans stipendium kunde noget forbedres. Blev sagt, at hvis Indkomst er af det Vikariat, som er lagt til en Kobberstikker, skal Universitetet gjøre ham Regnskab for; men Resten fik han selv at indkræve. Og kunde Universitetet ikke videre handle med ham, fordi det ikke syntes, at han i nogen Maade skulde obligere sig Akademiet. 24. Decbr. 1624: Kobberstikkeren skal kaldes til et andet Konsistorium, og kgl. Maj.s Brev paa hans Vikarie forelæses, samt gives ham en Kopi deraf, og ellers skal han obiter paamindes at blive billig med, hvis professores lade gjøre hos ham. — [5]) A. C. 15. Decbr. 1632: Kobberstikker kan gives noget paa Haanden af sin Løn, efterdi han beklager sig at mangle Penge til Sværte. 25. Apr. 1633: Kobberstikkeren skal overalt foræres 8 Sp. Dlr., for at Lønnen og Foræringen kan løbe op til 100 Sp. Dlr. — [6]) Schlegel: Geschichte Chr. IV. III. S. 197—98. Hofman: Fundatser I. S. 283. — [7]) Orig. i Konsist.s Ark. — [8]) A. C. 5. Juni 1647: Læst Kobberstikker Albert Haelvegs Kaldsbrev, som Hs. kgl. Maj. havde givet ham efter sal. Simon de Pas, og blev ham af Professoribus foreholdt at give Universitetet, efter at han ogsaa havde bekommet Kaldsbrev af det, eftersom sal. Simon de Pas havde anlovet at ville stikke for en billig Pris, hvis Professorer selv vilde have stukket, og at han af, hvis han stak, skulde præsentere professoribus hver en Kopi. Han svarede at ville gjøre, hvad hans Formand havde gjort. 22. Decbr. 1653: Albert Haelveg blev indfordret og af Rektor paamindet om en Reversal til Universitetet at give for den Frihed, ham er efterladt sub protectione academica, hvilket han lovede. Haelvegs competitor var Hans Andresen, jfr. A. C. 8. Maj 1647.

paa ny indkaldt og paamindet af Rektor om en Reversal til Universitetet at give for den Frihed, ham var efterladt sub protectione academiæ, hvilket han ogsaa lovede at gjøre; men til en senere Indfrielse af dette Løfte høre vi intet. Imidlertid immatrikuleredes han dog og svarede for Konsistoriums Ret [1]).

Efter Haelveg, som endnu levede 1670, beskikkedes i Aaret 1674 Johan Husman af Konsistorium til Universitetets Kobberstikker [2]) med Tilsagn om Nydelse af akademiske Friheder, men uden særlige Forpligtelser. I 1754 ansøgte dernæst Jonas Haas, som var kommen her ind fra Hamborg efter Boghandler Rothes Foranledning og stak Portrætterne i det af Rothe udgivne Værk: Danske Mænds Eftermæle, om at blive Universitetets Kobberstikker. Konsistorium vilde imidlertid ikke meddele ham Kaldsbrev, fordi Kobberstikkeren ikke var nævnt i Rskr. 20. Septbr. 1740; derfor indgav Haas Ansøgning til Kongen [3]), hvorpaa fulgte Rskr. 3. Jan. 1755 om, at Kobberstikkeren maatte staa under Konsistoriums Jurisdiktion, hvorved det stiltiende forudsattes, at han ogsaa skulde nyde de akademiske Privilegier. Denne Jonas Haas, som i 1778 efterfulgtes af sin Søn Meno Haas [4]), den sidste Kobberstikker, Universitetet vides at have haft, voldte imidlertid Konsistorium adskilligt Bryderi; thi efter at han havde opdaget, at der i gamle Dage havde ligget et Kanonikat til Kobberstikkerens Bestilling, ansøgte han Konsistorium om at maatte stedes til Nydelse deraf; men Svaret lød paa, at Kanonikatet for længe siden var rent forsvundet [5]). Haas, som aabenbart var i trængende Omstændigheder, vilde imidlertid ikke lade sig nøje med dette Svar, men indgav den 2. Febr. 1771 en velskreven tysk Ansøgning til Kongen [6]). Ansøgningen sendtes til Konsistoriums Erklæring, og for ikke at faa Udseende af at ville snyde Manden maatte dette da anstille en nøjagtig Granskning angaaende Kanonikatets Forbliven. Udbyttet af denne foreligger i en udførlig Skrivelse af 9. Apr. 1771 [7]); men det er ikke stort. Det hele reducerer sig til, at Vikariatet, hvis Gaarde laa i Haverdrup, Reerslev, Mulstrup og Nyrup, maa antages at have indbragt 1 Læst 1 ℔ Byg, 4 Lam, 4 Gæs, 8 Høns og 11½ Mk. 5 Sk. i Penge [8]), og at det allerede var udeladt af Universitetets Jordebog af 1662. Under disse Omstændigheder kunde Ansøgningen ikke bevilges, og i Henhold til en kgl. Resolution af

---

[1]) Matrikl. 26. Maj 1647: Albert Haelveg, sculptor academiæ, regio diplomate confirmatus; Danske Saml. I. S. 289. — [2]) Kaldsbrev med Revers 14. Marts 1674 (Kopi B.). A. C. 8. Juli 1699: Efter at Sgr. Johan Husman har ladet forfærdige de 8 geografiske Tavler over Provinserne her i Riget og dem i Dag virkelig paa Konsistorium leveret, blev ham igjen extraderet hans Revers med Sgr. Frants Rhodes Kavtion. Tavlerne skulle gjemmes paa det store Bibliotek. — [3]) A. C. 25. Septbr. 1754: Jonas Haas's Supplik om at være Universitetets Kobberstikker skal sendes til Kancelliet og, naar den der fra sendes til Betænkning, anbefales saaledes, at Kobberstikkeren skal staa under Konsistoriums Jurisdiktion og have Kaldsbrev som andre Universitets-Kobberstikkere tilforn. Suplikken i Kanc.s Ark. — [4]) A. C. 28. Marts 1778. — [5]) Jfr. Supplik i Konsist.s Ark. Pakke 198, hvori Svaret omtales. — [6]) Subsidiært bad han om at faa Exspektance paa Byskriverembedet i Skive. — [7]) Kopi B. — [8]) Det havde Konsistorium udfundet af en Jordebog over Roskilde Kapitels Gods fra 1568, som fandtes blandt de Arna-Magnæanske Manuskripter 876 4to, hvor bona altaris b. Michaelis opførtes med den anførte Indtægt.

18. Maj 1771 meddeltes Haas af Konsistorium, at hans ugrundede Prætension herved vorder afvist[1]). Paa Spørgsmaalet om Kanonikatets Forbliven kunne vi nu heller ikke svare andet end Konsistorium den Gang; thi naar der den 16. Septbr. 1671 i Konsistorium sluttedes, at Rektor aarlig skulde give til en solidarium Roscildensem 9 Rigsdaler af vicariatu S. Johannis evangelistæ in sacello regis, som Kobberstikkeren Anders Griis havde tilforn og nu er delt inter professores, da foreligger her en Forvexling mellem Kobberstikkerens og Formskærerens (Formsniderens eller Formstikkerens, ɔ: Træskærerens) Vikarie.

V. Formskæreren.

Ved Fundats 31. Oktbr. 1631[2]) blev nemlig et Vikarie i Roskilde henlagt til en Formskærer, og den første Nyder deraf, som vi have fundet omtalt, var Hans Andreas Greys. Denne Formskærer traadte i et ganske andet og intimere Forhold til Universitetet end Kobberstikkeren, i det han den 21. Decbr. 1640 med Haand og Mund lovede professoribus Lydighed og derpaa fik udstedt Kaldsbrev, medens han paa den anden Side ved den Revers, som han udstedte samme Dag[3]), lovede i det hele taget at levere Professorerne billigt Arbejde og i Særdeleshed paa Forlangende gratis at udskære en tre à fire Figurer til deres Disputatser eller andre Skrifter. Da Greys var død i 1658, benyttede Professorerne imidlertid Lejligheden til ved Kgbrev. 6. Juli 1658 at faa Vikariatet henlagt til deres Underhold som en Del af Erstatningen for det ved Skaanes Afstaaelse lidte Tab[4]).

VI. Instrumentmager og Mekanikus.

Prædikat af Instrumentmager ved Universitetet tildeltes efter forudgaaende Bemyndigelse af Universitetets Direktion[5]) ved Konsist. Skr. 18. Marts 1843[6]) forhenværende Instrumentmager ved kirurgisk Akademi Professor C. Nyrop, og Prædikat af Universitetets Mekanikus tillagdes ved Konsistoriums Skr. 10. Juni 1857 i Henhold til ministeriel Bemyndigelse i Skr. 20. Maj s. A. Prof. C. Jünger.

---

[1]) Kopi B. Fol. 152. — [2]) Tillæg. — [3]) Orig. i Konsist.s Ark. Pakken Nr. 198. — [4]) A. C. 26. Septbr. 1660: Sluttet, at det Vikariat, som Formsnideren tilforn havde og nu er lagt til Universitetet til Vederlag for det Gods i Skaane, skal herefter lægges til procuratorium rectoris, og Universitetets Ridefoged forestaa det. Om den senere Deling af hele det til Erstatning givne Gods mellem pædagogus I. og II. se A. C. 25. Novbr. 1665, hvor Fortegnelse over det enhver tillagte findes. — [5]) Skr. 21. Febr. 1843 (Konsist.s Ark.). — [6]) Selmer: Aarbog 1843 S. 57.

Tredje Afsnit.

Universitetet som politisk Korporation.

§ 42.

Indledende Bemærkninger.

Som et Indbegreb af Personer, mellem hvilke der herskede et vist Fællesskab som Følge af en samvirkende Stræben mod et fælles Maal, udgjorde Universitetets Medlemmer fra først af et eget Samfund, og for saa vidt som dette Samfund var i Besiddelse af Organer, der vare beføjede til at optræde og handle paa samtlige Medlemmers Vegne, udgjorde disse tillige en egen Korporation. Det samme gjøre de endnu den Dag i Dag, da den akademiske Lærerforsamling fremdeles repræsenterer Universitetet i dets Helhed, og Konsistorium fremdeles er det bestandige Organ for Universitetets Selvforvaltning, som navnlig ogsaa i dette Øjemed er udrustet med en egen disciplinær Myndighed. Men herved maa dog vel fastholdes, at Fællesskabet mellem Medlemmerne og Repræsentationen af dem i Nutiden kun omfatter de særlige Anliggender, der vedrøre Læreanstalten og Medlemmernes Forhold til den som saadan, hvorimod Samfundet ikke længere øver nogen Myndighed i almindelige borgerlige Anliggender. I Henseende til disse bestemmes Medlemmernes Forhold tvært imod nu ved den almindelige Lovgivning, ligesom de ogsaa i Henseende til dem ere underkastede den almindelige Øvrighed. I forrige Tider fungerede derimod Samfundets Repræsentation tillige som Medlemmernes særlige Øvrighed, hvilken de vare underkastede ogsaa i Henseende til almindelige Livsforhold, og der kom et særegent Indbegreb af Lovregler til Anvendelse paa dem ikke blot i Henseende til deres Forhold til Anstalten, der i Følge selve Forholdets Natur altid vil afføde et Indbegreb af ejendommelige Rettigheder og Pligter for de dertil knyttede Personer, men ogsaa i Henseende til de borgerlige Anliggender, der ikke stode i Forbindelse dermed. Forskjellen kan derfor i Korthed betegnes saaledes, at Universitetsmedlemmerne nu udgjøre en særlig akademisk, medens de tidligere udgjorde en almindelig politisk Korporation. Dens almindelige Retsforhold og dens enkelte Medlemmers ejendommelige Retsstilling vil udgjøre Æmnet for den efterfølgende Fremstilling.

§ 43.
Universitetets Forhold til den gejstlige Stand.

Universitetets korporative Egenskab udtrykke Kilderne i Almindelighed paa den Maade, at det siges at udgjøre et eget corpus [1], en egen ordo [2]) eller et eget Societet [3]. I enkelte Aktstykker, som f. Ex. i Fuldmagtsbrevene til Universitetets deputerede den 16. Apr. 1608, 16. Apr. og 2. Juli 1648, 8. Juni 1650, 5. Avg. 1655 og 16. Febr. 1657 samt Valgbrevene af 28. Apr. 1648 og 12. Juni 1650 [4] m. fl., benævnes Universitetet ogsaa som en Rigens Stand, for saa vidt som der ved Siden deraf tales om „andre" Rigens Stænder. Men at denne Udtryksmaade dog kun er en let forklarlig Unøjagtighed, fremgaar noksom af Valgbrevet 16. Apr. 1648, i hvilket den ogsaa forekommer samtidig med, at der i Brevet tales om de 4 Rigens Stænder. I en lignende Unøjagtighed har ogsaa Kong Frederik III. selv gjort sig skyldig, i det han i Brev 14. Oktbr. 1660 [5] til Villum Lange befaler ham med de andre Stænders Fuldmægtige strax at komme her paa Vort Slot Kjøbenhavn og paa Universitetets Vegne her samme Steds med de andre at slutte, hvis som forefalde kan udi den bekjendte Sag. Afset fra disse enkelte Unøjagtigheder have vi ikke i noget officielt Aktstykke fundet Universitetet betegnet som en egen Rigs-Stand eller status, men det almindelige er derimod, at det opføres som Bestanddel af den gejstlige Stand, af Kleresiet eller Klerkeriet. Det er saaledes Tilfældet i Kgbrev 6. Marts 1578 [6], som bestemmer, at ingen af Klerkeriet maa kaldes for verdslig Øvrighed, men for deres Rektor og de højlærde bør at stande hver Mand til Rette. Ligeledes mærkes Reverser 25. Maj 1608 [7] og 8. Maj 1648 [8] samt 18. Juni 1650 [9] i Anledning af Tronfølgervalgene, hvori siges, at saadan deres Bevilling og Valg ikke skal komme for^ne Universitet, Bisperne, Kapitlerne eller nogen af den ganske gejstlige Orden eller Kleresi til nogen Forkrænkelse [10]. Stadfæstelsen paa Privilegierne, som den 3. Jan. 1650 [11] i Anledning af Kong Kristian V.s Valg forundtes Gejstligheden i Sjællands Stift, er ligeledes udstedt til Superintendent, Professorer, Provster, Præster og menige clerici i hele Stiftet. Særlig kunne ogsaa fremhæves Kgbrev 17. Oktbr. 1660 [5] angaaende Indkaldelse til Arvehyldingen, i hvilket der kun er Tale om gejstlig og verdslig Stand, medens Universitetets deputerede dog mødte efter samme og følgelig maa antages indbefattede under den gejstlige Stand.

---

[1]) A. C. 31. Decbr. 1627: Exkluderes a corpore academico. — [2]) A. C. 24. Septbr. 1631: den tyske exsul er ikke nostri ordinis; 28. Maj 1635: Casparus Christierni begjærede, at Professorerne vilde dimittere ham af deres Orden; 27. Jan. 1636: propter scandalum ordini datum; 11. Maj 1657: Rigens Hofmester som Vores Ordens og Universitetets gunstige Patron; Rørdam IV. S. 535, 612. — [3]) A. C. 17. Maj 1640; 10. Juli 1645; Rørdam IV. S. 653; Fdg. 16. Jan. 1700; Rskr. 13. Maj 1702, — [4]) De anførte Breve med Undtagelse af Fuldmagten 16. Febr. 1657 blandt Bilagene. — [5]) Sj. Tegn. — [6]) Rørdam IV. S. 364. — [7]) Rørdam IV. S. 596. — [8]) Sj. Tegn. — [9]) Geh. Ark.s Aarsberetn. II. S. 124. — [10]) Jfr. ogsaa Rørdam IV. S. 364: udi Universitetets eller udi anden gejstlig Kald og Bestilling; S. 693: Kapitlets, Universitetets og andre gejstlige Personers Tjenere. — [11]) Sj. Tegn.

Spørger man dernæst, med hvilken af den gejstlige Stands Bestanddele Universitetet i retlig Henseende nærmest kan sammenstilles, lyder Svaret: med Kapitlerne, og denne Sammenstilling er igjen nærmest en Følge af, at Kjøbenhavns Universitet i Almindelighed betragtedes som Arvtager efter det kjøbenhavnske Kapitel. I et Brev fra Biskop Hans Albretsen og Dr. N. Hemmingsen af 24. Novbr. 1564[1]) paastaas det saaledes, at Universitetet er et Forsvar til Frue Kirke og har den Rettighed, som Kapitlet i Kjøbenhavn havde udi sin Tid; ja, under en Procedure for Herredagen med Kjøbenhavns Skrædderlav i Aaret 1630 paastaa Professorerne endog, at Fundatsen tillægger Universitetet al den Frihed, som Kannikerne have haft. Det gjør nu vel Fundatsen, saa vidt skjønnes, aldeles ikke, i det den kun siger, at Kannikerne skulle vedblive at nyde samme Frihed som tidligere[2]); men desuagtet fik Professorernes Paastand udtrykkelig Medhold i H. D. Dom 20. Juli 1630[3]).

En Hovedvirkning af denne Universitetets Indordning under den gejstlige Stand og Sammenstilling med Kapitlerne var det navnlig, at Universitetets deputerede første Gang i 1584 og 1608 mødte paa Rigsdagen til Hylding og Valg efter Indkaldelsesbreve, rettede til Gejstligheden, som meddeltes Professorerne henholdsvis af Bispen og Kapitlet i Roskilde[4]).

Men ved det anførte maa dog bemærkes, at skjønt Universitetet vel uden Modsigelse fandt sig i at henregnes til Gejstligheden, naar det var til dets Fordel, spores der paa den anden Side en ikke utydelig Tilbøjelighed hos det til at sondre sig fra den, hvor Talen var om offentlige Paalæg[6]), og denne Sondring var ogsaa for saa vidt berettiget, som trods den foranførte Indordning Universitetets Retsstilling dog langt fra i alle Henseender faldt sammen med den øvrige Gejstligheds, være sig Præsteskabets eller endog Kapitlernes. Tvært imod var Forholdet i Virkeligheden det, at den saakaldte gejstlige Stand efter Reformationen omfattede en Flerhed af Bestanddele, nemlig den egentlige Gejstlighed eller Ministerium, Kapitlerne og Universitetet, der vel sammenknyttedes ved en fælles Benævnelse, men i øvrigt stode formelt uafhængige af hinanden og materielt ned forskjellige Kaar.

I formel Henseende kan saaledes navnlig mærkes, at medens Universitetet vel modtog sine første Indkaldelser til Rigsdagen gjennem Biskop og Kapitel, bleve de senere direkte tilstillede det, og ser man paa Ord-

[1]) Rørdam IV. S. 201. — [2]) Cragii Additam. III. p. 124. — [3]) Tillæg. — [4]) Rørdam II. S. 226—27; III. S. 213. — [5]) Sj. Tegn. — [6]) A. C. 14. Juni 1625: Blev læst professorum Brev i Roskilde, om man skulde forstaas under kgl. Maj.s Brev om at kontribuere med Gejstligheden til Rostjeneste. Men eftersom vi vare ikke exprimerede, ikke heller sat mentio rectoris in literis regiis, da dog Hs. Maj. plejer singularibus literis at lade professoribus sin Vilje forstaa, kunde man ikke heller derunder forstaas, og skulde man dermed lade bero, indtil man ydermere fik Hs. Maj.s Vilje at vide. 8. Avg. 1625: Blev sagt om det lytro captivorum in Turcia, som Dn. episc. urgerer saa paa, at Kopi af kgl. Maj.s Brev kan fremsendes, om derved forstaas ogsaa professores efter Dn. episcopi Mening. Skr. 19. Juli 1636 til Landsdommer Jørgen Sefeld: Vi formode ikke, at vore Bønder skulle menes under de gejstliges (hvem Ægter ere paalagte). (Kopi B.).

lyden af disse Indkaldelsesbreve, f. Ex. af 30. Apr. 1645 [1]) og 1. Jan. 1657 [2]) m. fl., da indeholde de selvstændige Henvendelser til Rektor og Professorer uden nogen som helst Hentydning til deres Egenskab som Bestanddele af den gejstlige Stand. Med denne Form for Indkaldelsen stemmer ogsaa ganske den regelmæssige Forretningsorden paa Rigsdagen. Propositionerne henvendes særlig til Professorerne ligesom til Kapitler og Præster og besvares ogsaa særlig af hver Bestanddels deputerede for sig [3]). Ligeledes udstede Universitetets deputerede deres egne Valgbreve [4]), bevilge Skatterne for Universitetet o. s. v. Kun en enkelt Gang, nemlig paa Rigsdagen i Odense 1638, kan der maaske siges at være gjort et Forsøg paa at lade Kapitlerne bevilge Skat ogsaa paa Universitetets Vegne [5]); men dette Forsøg blev i alt Fald uden videre Følger, i det Universitetet efter som før den Tid beholdt sit eget selvstændige votum. Den løse Forbindelse mellem den gejstlige Stands forskjellige Bestanddele tydeliggjøres navnlig, som senere vil blive omtalt, paa Rigsdagen i 1660, ja, hvad mere er, der afholdes endog, som vi senere skulle se, adskillige Rigsdage og Provinsialmøder, hvortil den gejstlige Stands øvrige Bestanddele vare indkaldte og mødte, medens Universitetet ikke var repræsenteret. Dette gjælder saaledes om et Provinsialmøde i 1630 og om et Par Rigsdage i 1631 og i 1638.

Ved Siden af den anførte Særstilling i Henseende til den politiske Repræsentation maa dernæst mærkes, at Universitetet øvede sin egen Jurisdiktion gjennem Konsistorium, der ikke vedkom den øvrige Gejstlighed. Selv det kjøbenhavnske Præsteskab sorterede ikke derunder, men havde sit eget korporative Organ i Præstekonventet. I en Skrivelse af 4. Juli 1788 [6]) paastaar Professor Baden vel, at det modsatte var Tilfældet; men imod ham kunne vi paakalde selve Kansler Sehesteds Vidnesbyrd i den oven for omtalte Decision [7]). For saa vidt deri gjøres en vis Undtagelse i Henseende til Præsterne ved Universitetets egne Kirker, driste vi os vel ikke til at modsige denne Kanslerens Paastand, men tilføje dog, at den ikke bekræftes ved Akterne. Den 19. Marts 1651 begjærede saaledes Kapellanen til Vor Frue Kirke, at der af Konsistorium maatte beskikkes en Værge for hans Stifsøn, men fik det Svar, at Ministerium befattede sig dermed. Derimod ere unægtelig Universitetets Landsbypræster i sin Tid blevne stævnede for Konsistorium [8]); men denne

---

1) Rector og Professores udi Kjøbenhavn fik Brev at møde til Stede. Christ. 4tus. V. S. G. T. Eftersom naadl. for godt og raadsomt er bleven befundet at forskrive menige Stænder her udi Vort Land Sjælland til at møde udi Vor Kjøbstad Ringsted den 15. Maj førstkommende, da bede Vi Eder og naadl. ville, at I af Eders Middel nogle Fuldmægtige med fuldkommen Fuldmagt til samme Tid og Sted fremsender anseende noget vort kjære Fædrelands Velstand og Konservation angaaende der til samme Tid og Sted vil blive proponeret og sluttet (Sj. T.). — 2) Nyt hist. Tidskr. VI. S. 460. — 3) Se Universitetets Svar paa Rigens Raads Propositioner 25. Maj 1644 (Kopi B.); 1. Juli 1646 (Kopi B.); 26. Febr. 1657 (Rørdam anf. Skr. S. 462). — 4) Bilag. — 5) Jfr. neden for i § 46. — 6) Kopi B. — 7) S. 210. — 8) I Indlæg 11. Marts 1660 mod Biskop Svane hedder det, at Universitetets Præster, naar deres Forseelse blev befunden, maatte svare for rector et professores og ere ved notarium academicum citerede teste protocollo ad Anum 1600 den 6. Avg.,

Fremgangsmaade var simpelt hen en Uregelmæssighed, paa hvilken der ikke findes Exempel i senere Tider.

Til Forskjellen i de korporative Organer svarede end videre Forskjellen i Henseende til Tilsynsmyndigheden, i det de almindelige Tilsynsmænd over gejstlige Personer og Anstalter i Riget og Stiftet ikke vedkom Universitetet, der havde sin egen Tilsynsmand i Kansleren eller Patronen.

Hvad dernæst den materielle Retsstilling angaar, maa først erindres, at Grundlaget for henholdsvis Universitetets, Kapitlernes og Præsteskabets Forrettigheder var givet i forskjellige Love. Universitetets Privilegier vare givne i Kristian I.s Brev 1478 og Fundatsen 1539. Samme Fundats indeholdt vel ogsaa en Regel om Kannikerne, men den lød kun paa, at de vedblivende skulde nyde de samme Friheder, som de havde nydt hidindtil. Den endelige Hjemmel for deres Forrettigheder maatte altsaa søges i Privilegierne fra den katolske Tid, og det samme gjaldt om Præsteskabet, i det Kirkeordinansen nøjedes med at sige, at Sognepræster og Degne fremdeles skulde nyde samme Frihed som i Bispernes Tid[1]). Til denne Forskjel i Grundlaget svarede dernæst en Væsensforskjel i Retsstillingen, i det Universitetet var langt gunstigere stillet end baade Kapitlerne og Præsteskabet, da det navnlig langt fra beskattedes i samme Grad som disse. I Kong Kristian III.s og Frederik II.s Tid var Universitetet saa godt som ganske skattefrit, medens den øvrige Gejstlighed, Kapitlerne derunder indbefattede, regelmæssig beskattedes[2]). Senere bevilgede vel ogsaa Universitetet ikke faa Skatter, men dog langt fra i samme Grad som Kapitlerne og den øvrige Gejstlighed. Ved at gjennemgaa de sjællandske Tegnelser støder man paa hele Rækker af Skattebreve til de sidstnævnte, uden at der samtidig findes indført Skattebreve til Universitetet, som tvært imod kun forekomme enkeltvis. Men da de paa den anden Side dog findes, afværges derved enhver Tvivl om, at de muligvis maatte være tilstillede det ad den før omtalte Omvej gjennem Roskilde Kapitel.

I Henseende til den indirekte Beskatning var Universitetet ligeledes begunstiget, for saa vidt som det nød en Afgiftsfrihed, der vel senere ogsaa tillagdes Professorerne i Sorø, men hverken Kapitler eller Præster.

Hidtil have vi kun talt om Tiden før 1660; men selv efter den Tid stiller Forholdet sig i det væsentlige paa lignende Maade som tidligere. Universitetets Professorer indbefattes vel under den gejstlige Embedsstand i videre Bemærkelse, men falde dog uden for den egentlige Gejstlighed eller Ministerium.

Til Bevis paa Rigtigheden af den første Paastand mærkes Kgbrev 11. Novbr. 1660 til Professorerne[3]), der erklærer: Eftersom det er for godt anset og samtykt, en Hovedskat af samtlige Rigens Stænder at skulle udgives, saa tvivle Vi og ikke paa, at I jo lige ved de andre af Gejstlig-

ad A[um] 1549 den 10. Avg. et ad A[um] 1591 den 20. Febr., og i Gjældssager ere de for consistorio indstævnede teste protocollo ad A[um] 1591 den 13. og 24. Septbr. (Konsist.s Ark.). — [1]) Kg. Kristian III.s Historie I S. 582. — [2]) Jakobsen: Skattevæsenet under Kristian III. og Frederik II. S. 126 ff. — [3]) Tillæg.

heden bekvemmer Eder til lige saadan Kopskat at udgive. Danske Lov omhandler Professorerne i det 20. Kapitel af den 2. Bog, der overskrives om Religionen og Gejstligheden. Skr. 17. Juli 1685[1]) og Resol. 22. Jan. 1687 angaaende Moderation af Skatterne for det gejstlige Gods omfattede ogsaa Universitetsgodset, og Extrapaabuddet i Følge Fdg. 14. Maj 1768, der var forskjelligt henholdsvis for Betjente af den gejstlige og verdslige Stand, svaredes af Professorerne efter de for de førstnævnte gjældende Regler. Det modsatte paastaas vel i Kskr. 14. Decbr. 1822, hvor Fdg. 14. Maj 1768 §§ 1 og 2 nævnes blandt den Mængde Anordninger, der efter deres Sammenhæng ikke kunne antages og aldrig ere blevne antagne under Gejstligheden at indbefatte Professorerne; men denne Paastand maa vi erklære for en positiv Urigtighed. To Rtkr. Skr. 23. Avg. og 16. Septbr. 1768[1]) vise klart, at Rentekammeret uden videre ansaa Professorerne for forpligtede til lig andre gejstlige Embedsmænd at erlægge den højere Afgift med 10 pCt. af deres Indtægter, og Konsistoriums Skr. 21. Juli og 30. Septbr. s. A.[1]) godtgjøre yderligere, at Professorerne, skjønt modstræbende, fandt sig i det uundgaaelige. I den første Skrivelse gjøre de ganske vist en svag Hentydning til, at de muligvis kunde være at betragte som verdslige Embedsmænd, i det de erklære: Skjønt Universiteter i Almindelighed ere fri, ville vi dog betale, endog som gejstlige Betjente, i Fald det maatte behage Kongen saaledes, skjønt vi, betragtede som Professorer, i det mindste uden for det teologiske Fakultet snarere kunde anses som verdslige; men i den senere Skrivelse lade de denne Hentydning ganske falde og akceptere fuldt ud Rentekammerets Opfattelse af dem som gejstlige Embedsmænd. I Modsætning hertil maa imidlertid mærkes, at Privilegierne for den gejstlige Stand af 24. Juni 1661 ikke omfattede Universitetet, og at det samme gjaldt om Fdg. 11. Septbr. 1822 angaaende Lettelse for Gejstligheden i Henseende til Udredelse af Skatter[2]). Fdg. 15. Maj 1834 stillede vel Universitetet i Lighed med Gejstligheden, for saa vidt som Kongen derefter udnævnte to Medlemmer for Gejstligheden og 1 Medlem for Universitetet til Provinsialstænderne; men den sondrede altsaa dog formelt imellem begge. End videre havde Universitetets Medlemmer indtil 1771 deres Værneting i Konsistorium, medens Gejstligheden havde det andet Steds, og efter Fdg. 15 Juni 1771 ere Professorerne heller ikke i Embedssager komne ind under de gejstlige Retter. Vel hedder det nemlig i Fdg.s § 5, at Præster og andre gejstlige Embedsmænd i Kjøbenhavn i gejstlige Sager eller i de Sager, som angaa deres Lære og Embede, i Følge Loven skulle søges for Provsteretten og Provstemode, og Spørgsmaalet kunde altsaa være, om ikke Fdg. i Henhold til den overleverede Sprogbrug maatte indbefatte Professorer under disse Embedsmænd; men dette er dog utvivlsomt ikke Tilfældet, da den i § 1 netop bryder med Traditionen ved at opstille Universitetets Medlemmer

[1]) Kopi B. — [2]) Kskr. 14. Decbr. 1822.

for sig uden Forbindelse med de gejstlige, i det der tales om Kjøbenhavns Indvaanere i og uden for Rangen, gejstlige eller verdslige, civile eller militære, Professorer, Studenter og andre Universitetets Betjente. Som Følge heraf kan det ikke antages, at den i § 5 ved gejstlige Embedsmænd skulde have tænkt paa Professorerne, end ikke paa de teologiske; thi ligesom disse altid før havde delt Skæbne med de andre Professorer, ogsaa i Henseende til Værneting, saaledes er der efter det almindelige Udtryk i den citerede Fdg.s § 1 heller ingen Anledning til i Nutiden at opstille en afvigende Regel for dem. En modsat Antagelse vilde ogsaa efter de tydelige Udtryk i Fdg.s § 5 føre til, at enhver Embedsforseelse, hvori de maatte gjøre sig skyldige, selv om den slet ikke vedkom Lærdommen, mastte behandles for en gejstlig Ret, hvilket vilde være en fuldstændig Unaturlighed, og paa den anden Side skjønnes ikke rettere, end at Hof- og Stadsretten lige saa vel maa kunne paadømme en Sag, f. Ex. angaaende vrang Lære, som Højesteret kan det.

Fremdeles bestaar der endnu en baade formel og materiel Forskjel i Henseende til Bestemmelserne om Professorernes og egentlige gejstliges Beskikkelse og Lønning. Navnlig kan i Følge den gjældende Ret en Professor, endog i Teologi, beskikkes, ikke blot uden Ordination, men endog uden Examen, og kun teologiske Professorer bør fremdeles bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion.

Fra 1660 indtil 1848 havde endelig ogsaa Universitetet sine egne Tilsynsmyndigheder, først Patronen, senere Direktionen, medens Gejstligheden hele Tiden sorterede under Kancelliet, hvortil i Følge Fdg. 1. Oktbr. 1737 kom General-Kirke-Inspektions-Kollegiet, som vel havde Tilsyn med Kirken og Gejstligheden, men derimod ikke udstrakte sin Myndighed over Universitetet. Siden 1848 sortere derimod Universitetet og Gejstligheden under det fælles Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og gjennem det teologiske Fakultet samt Reformationsfestens Højtideligholdelse har Universitetet, som tidligere bemærket, endnu bevaret en vis konfessionel Karakter.

§ 44.

Universitetets Forhold til den gejstlige Stand. — Fortsættelse.

I foregaaende Paragraf have vi indskrænket os til at betragte Universitetets og Gejstlighedens indbyrdes Forhold i statlig Henseende; men der er endnu en anden Retning, i hvilken det trænger til at belyses, nemlig for saa vidt angaar kommunale Anliggender. Her bliver ikke Spørgsmaal om Forholdet mellem Universitetet og Gejstligheden i dens Helhed, men kun om Forholdet mellem Universitetet og den kjøbenhavnske Gejstlighed.

Ligesom Riget og Provinserne fra gammel Tid havde en Flerhed af Stænder, saaledes gjaldt det samme om Byerne, navnlig om Kjøbenhavn. Man maa derfor vel skjelne imellem Rigens Stænder og Byens Stænder, og det er vildledende, naar man i historiske Fremstillinger i Almindelighed finder talt om Stændermøder uden Fremhævelse af, at

det til sine Tider ikke er Rigets eller Provinsens, men Byens Stænder, hvorom Talen er; thi disse kommunale Stænder adskille sig ikke blot fra de provinsielle og Rigens Stænder i Henseende til det territoriale Omraade, de repræsentere, men de ere ogsaa sammensatte paa en anden Maade, i det de kongelige Betjente udgjøre en egen kommunal Stand. Som saadanne fremhæves de i en Række Kongebreve, f. Ex. i Kgbrev 20. Marts 1658[1]) til Rector og Professores om tillige med Vore Hofbetjente og Borgerskabet her samme Steds efter Proportion at beholde Indkvarteringen endnu en kort Tid, indtil Vandet bliver aabent, og det svenske Folk er af Landet; end videre i Kgbrev 13. Apr. 1659[1]) til Adelen, de højlærde og kongelige Tjenere anlangende Taxt paa Indvaanerne om Voldenes Reparering m. v.

Byens Stænder bestode overhovedet af Borgerskabet, der i Almindelighed bar al Byens Last og Tynge, og de privilegerede Stænder, som i Almindelighed vare fri derfor. Disse sidste, der foruden de kongelige Betjente indbefattede Rigens Raad, Adel og Gejstlighed, opregnes i Kgbrev 25. Apr. 1653[2]), hvori det hedder, at eftersom Rigens Raader have bevilget Bidrag til Befæstningen af deres Gaarde og Ejendomme, tvivle Vi ikke paa, at de andre Vore Undersaatter af Adel saa vel som Gejstlighed, der have Gaarde i Byen, ville samtykke og efterkomme det samme, ligesom Vi og ville, at Vore egne Tjenere, som have Grunde og Ejendomme i Staden, skulle kontribuere lige ved andre[3]).

Af det citerede Brev fremgaar, at Universitetet ogsaa i disse kommunale Forhold omfattedes af Gejstligheden i videre Forstand, men at det paa den anden Side ogsaa i disse Forhold udgjorde en egen Bestanddel af Gejstligheden ved Siden af Ministerium. I Overensstemmelse hermed fremhæves det særlig, f. Ex. i Kgbrevene 19. og 26. Jan. og 20. Apr. 1660[4]) angaaende Garnisonens Indkvartering og Underhold, i det disse udgik til Rector og Professores samt Superintendenten udi Kjøbenhavns Akademi saa vel som Sognepræster og menige clerici her i Staden. Hver af de her anførte Bestanddele havde ligeledes sin særlige Repræsentant, i det Universitetet repræsenteredes af Rektor, Præsteskabet af Bispen. At dette var Tilfældet, godtgjøres ved den Kjendsgjerning, at Rektor og Bispen i Almindelighed kaldtes til Møde under et, f. Ex. ved Befalinger 5. Febr. 1658 og 27. Novbr. s. A.[4]), i Følge hvilke Rektor Ostenfeldt og Bispen skulde møde til Forhandling om Indkvartering, i Forbindelse med Biskop Svanes Erklæring om, at han fordredes paa ministerii Vegne i alle de consulta, som med Stænderne kommuniceredes[5]). Som Følge af denne regelmæssige Ordning vakte det en let forklarlig Overraskelse, da der den 29. Decbr. 1659 kom Brev til Rektor om, at han skulde forhandle med samtlige højlærde og ministerio i Kjøbenhavn og Kristianshavn, om

[1]) Sj. Tegn. — [2]) Tillæg. — [3]) Jfr. ogsaa Kgbr. 5. Febr. 1658, i Følge hvilket Rigens Raad godvillig havde paataget sig Indkvartering, saa vidt efter Billighed og pro quota kunde tilkomme det (Sj. Tegn.). — [4]) Sj. Tegn. — [5]) N. h. T. VI. S. 525.

de fremdeles vilde underholde og forpleje samme Antal Folk som hidtil. Det var nemlig noget ganske usædvanligt, at Rektor og Professorer i saa Maader skulde befatte sig med ministerio, og det sluttedes derfor, at Notarius (Kr. Steenbuch) skulde gaa til Sekretæren og begjære nærmere Information, „eftersom ministerium ej er under Universitetets Jurisdiktion, og vi tilforn udi saadant Tilfælde intet med Præsterne have haft at bestille". Sekretæren gav ham imidlertid den beroligende Oplysning, at det skyldtes en Forseelse i Kancelliet, at Bispens Navn ej var sat i Brevet, hvorfor det blev taget tilbage og ombyttet med et nyt, ligesom de senere Kgbreve angaaende Indkvarteringen ogsaa medtage baade Bispen og Præsterne samt menige clerici[1]). Men til Trods herfor ytrede der sig dog aabenbart en vis Tendens til i disse kommunale Forhold at lade Universitetet repræsentere den samlede Gejstlighed. Dette fremgaar af Kgbrev 30. Oktbr. 1658[2]), hvorved Rektor og Professorer fik Paalæg om at ligne Indkvarteringen af den hollandske Sukkurs paa de gejstliges Gaarde, og dette Præcedens synes senere at være bleven ophøjet til Regel; thi mærkeligt nok havde endnu i. 1788 Universitetets Notar det Hverv at „billettere Indkvarteringen", som det kaldtes, ikke blot paa Universitetets Medlemmer, men ogsaa paa Præsterne. I det nævnte Aar vægrede imidlertid Professor Baden sig ved at udføre den Bestilling, og da de andre Medlemmer af Indkvarteringsudvalget i den Anledning klagede til Kancelliet, indhentede dette Konsistoriums Erklæring, der igjen henholdt sig til den af Baden afgivne Erklæring 4. Juli s. A.[3]). I denne undrer han sig med Rette over, hvorledes det kunde være gaaet til, at Notarius skulde have faaet bemeldte Hverv, da dog Professorernes Residenser var indkvarteringsfri, og søger, som før anført, at forklare det af Konsistoriums tidligere Jurisdiktion over Præsterne. Denne Forklaringsgrund var imidlertid urigtig; thi Reglen skyldtes en Praxis, hvis første Oprindelse kan dateres tilbage til Kjøbenhavns Belejring.

En Anvendelse af den Sætning, at Universitetet i kommunale Forhold var Gejstlighedens Hoved, foreligger ogsaa senere i Rskr. 16. Jan. 1700, ved hvilket det paalagdes Rektor og Professorer at lade forfatte og udgive et Mandtal over alle, som henhørte under Universitetet, samt andre gejstlige Personer[3]), saa vel som i de oven for S. 225 anførte Befalinger, i Følge hvilke deputerede fra Universitetet skulde sammentræde med andre Myndigheders udvalgte for at raadslaa om forskjellige Forholds Ordning. Der omtales nemlig ingen anden Repræsentant for Gejstligheden.

I Henseende til kommunale Forrettigheder vare dernæst Professorer og Præster for saa vidt lige stillede, som de i Følge D. L. 3—4—11 vare fri for personlige borgerlige onera; derimod kom Forskjellen frem i Henseende til onera realia, i det Professorerne i Følge Fdts. 31. Marts 1732 § 98 og Fdts. 7. Maj 1788 Kap. VII § 9 vare fri for Grundskat og

[1]) Jvfr. S. 304. — [2]) Sj. Tegn. — [3]) Kopi B.

Indkvartering for deres Residenser, medens Præsterne i Følge Rskr. 12. Oktbr. 1742 maatte svare den sidste.

§ 45.

Om Medlemmerne af Universitetets Korporation.

Som en almindelig Betegnelse for Universitetets Medlemmer bruges Udtrykkene membra [1]) og supposita, ikke suppositi, hvilken Form danner en enkeltstaaende Undtagelse [2]).

I den anførte vide Betydning forekommer Udtrykket supposita gjennemgaaende i de ældste Statutter [3]), og i Konsistoriums Kopibog for Aar 1768 findes endnu en Fortegnelse over Universitetets skatskyldige supposita, indbefattende samtlige ordinære og extraordinære Professorer [4]). Jævnlig bruges imidlertid Udtrykket i forskjellige snævrere Bemærkelser. Saaledes tales alt i Kr. I.s Brev om doctores og magistri med deres bona et „supposita"; i Fdts. 31. Marts 1732 § 95 gives ligeledes Universitetets supposita, som udmærke sig ved Lærdom og Flid, Haab om at blive Professorer, og Rskr. 2. Septbr. 1740 benytter endelig ogsaa det tilsvarende danske Ord som Betegnelse for samtlige Universitetets Medlemmer ene med Undtagelse af Professorerne. I Modsætning til disse, den akademiske Øvrighed, udgjøre da supposita Universitetets Undersaatter, og Udviklingen i den akademiske Sprogbrug er paa dette Punkt i fuldkommen Harmoni med den statsretlige. Ligesom denne fra gammel Tid har vedkjendt sig Udtrykket Undersaatter, medens Betegnelsen Borgere ikke forekommer før i Indfødsretten 1776, saaledes er „Universitetets Undersaatter" den ældgamle Betegnelse, medens Udtrykket „akademisk Borger" har haft den mærkelige Skæbne, at det først er blevet mere almindeligt, efter at den akademiske Republik var bortfalden [5]), medens det tidligere kun brugtes en Gang i Ny og Næ [6]).

En endnu snævrere Bemærkelse af Ordet supposita findes fremhævet i Konsistoriums Forhandlinger fra Aar 1658 i Anledning af et Kongebrev, som havde bestemt, at Universitetets supposita skulde være fri for Indkvartering. Borgmester og Raad vilde ved supposita forstaa Professorerne selv; men disse gjorde dem opmærksomme paa, at efter Fundatsen forstodes ved supposita Pedeller og andre ministri, saa som Bogtrykkere, Bogbindere m. m. [7]). Under dette „m. m." indbefattes her ikke Studenterne, men vel doctores og magistri samt Enker, der stode under Universitetets Værgemaal. Dette fremgaar navnlig af Skattebrevene [8]) og Reverserne [9]) i Anledning af modtagne Skatter. Begrebsmæssig omfatter

---

[1]) Statutt. Art. 25. A. C. 15. Jan. 1644. — [2]) A. C. 13. Jan. 1644: suppositos. — [3]) Artt. 3, 37. — [4]) Jfr. derimod Design. i Kop. B. 1790—95 S. 842. — [5]) Fdg. 20. Juni 1788 § 24; Prom. 16. Febr. 1793; Lov 1. Apr. 1871 § 7 m. fl. — [6]) A. C. 17. Juni 1635; 27. Jan. 1636; Adg. 15. Marts 1743 § 3 m. fl. — [7]) Nyt hist. Tidskr. VI. S. 486—87. — [8]) Skattebreve 11. Marts og Juli 1642; 17. Jan. 1652: bedendes derfor naadig, at I handle med doctoribus, magistris og andre lærde samt deres Enker, Værger og andre Eders suppositis om Indkvartering. Kgbr. 8. Febr. 1660: Eftersom professoribus et suppositis academicis kan tilkomme. — [9]) Revers 14. Juli 1658: Professoribus et suppositis.

altsaa Udtrykket supposita paa dette Sted samtlige Medlemmer af det akademiske Samfund, der ikke som Lærere eller Skolarer toge Del i den akademiske Undervisning eller, for at følge Kristian I.s Sprogbrug, ikke vare „actuales et veri studentes". Ved Siden deraf forekommer endelig en endnu snævrere Bemærkelse af Ordet, f. Ex. i A. C. 13. Jan. 1644, hvor der tales om Universitetets Foged og Enker ved Siden af supposita; men denne Brug af Ordet er rettest at anse som en Unøjagtighed.

Til Forstaaelse af Maaden, paa hvilken Medlemsforholdet stiftedes, maa erindres Universiteternes oprindelige Karakter af fuldkommen private Selskaber. Den, som ønskede at blive Medlem deraf, henvendte sig til Universitetet ligesom til enhver anden privat Forening med Anmodning om Optagelse. En Nødvendighed for en saadan Henvendelse forelaa ikke uden den relative, at han ikke kunde stedes til Nydelse af de Fordele, Foreningen frembød, saa længe han ikke var bleven Medlem deraf. Saaledes kunde ingen nyde godt af Universitetets Undervisning, inden han var bleven optagen i det akademiske Samfund. Derfor paalagde allerede de ældste Statutter Pedellerne at gaa rundt og passe paa, om der indfandt sig ikke indskrevne Studenter paa Forelæsningerne, og naar det blev tilkjendegivet Docenten, at saadanne fandtes, skulde han høre op med Læsningen[1]). En vis Undtagelse var kun gjort til Fordel for Tiggermunkene[2]). I Nutiden er Inskriptionens Betydning i denne Retning, dog ligeledes med en enkelt Undtagelse[3]), bevaret[4]). Derimod er den ikke længere en nødvendig Betingelse for at kunne beskikkes til Docent ved Universitetet; thi i Følge den udtrykkelige Forskrift i Lov 25. Marts 1871 § 5 kan en Person nu blive Professor uden at være akademisk Borger. Men i ældre Tid maatte heller ingen docere uden først at være bleven immatrikuleret[5]), og lige saa lidt kunde endelig den, der ikke havde ladet sig optage som Medlem, nyde det privilegerede Værneting samt de borgerlige Friheder, som Universitetets Medlemmer nød. Vilde han imidlertid give slip paa Nydelsen af disse Forrettigheder ved ikke at melde sig ind i Samfundet, kunde dette synes at maatte have staaet ham fuldkommen frit for; men denne naturlige Frihed har den almindelige Retsbevidsthed dog langt fra fastholdt, i det man aabenbart ikke har gjort sig Rede for den simple Sandhed, at enhver som helst maatte vedblive at være Medlem af det borgerlige Samfund, saa længe han ikke meldte sig ind i det akademiske, eller at enhver sorterede under Magistraten, saa længe han ikke havde underkastet sig Konsistoriums Myndighed. Uden Tvivl under Paavirkning af Ønsket om at drage saa mange Studenter som muligt til Universitetet finde vi paa ikke faa Steder den Opfattelse udtalt, at en Students rette Forum eller legitimus magistratus var ved Universitetet, og at han derfor burde lade sig optage i dets Samfund. De ældste Statutter gaa i denne Henseende dog ikke videre end til at forbyde ethvert Universitets-Medlem at huse

---

[1]) Statutt. Artt. 25, 45. — [2]) Art. 25; ovfr. S. 73. — [3]) Pl. 10. Avg. 1848 § 3. — [4]) Lov 1. Apr. 1871 § 7, jfr. Bkgj. 13. Maj 1850 § 26. — [5]) Statutt. Art. 24 og nedenf. i fjerde Afsnit om Privatdocenter.

nogen, som for Studeringernes Skyld var kommen til Byen, længere end 5 Dage, med mindre han lod sig indtegne; men Statutterne i Fundatsen af 1539 bestemme yderligere, at enhver, som begiver sig til denne Skole, først af alt skal vide, at han bør lade sit Navn indtegne hos Rektoren, fordi det hverken er passende eller betryggende for Staten, at nogen lever i en fremmed By uden en bestemt Øvrighed og bestemte Love. Her foreligger den klare Mangel paa Forstaaelse af den foranførte Sandhed. Da senere under Trediveaarskrigen tyske Studenter i stort Antal droge her til Byen og paatoge sig Huslærerbestillinger (Pædagogier), indgave Professorerne i 1644 den oven for S. 144 omtalte Supplik. Men først den 30. Jan. 1650 paafulgte Kongebrevet, som befalede de fremmede studiosos at angive sig hos rectorem academiæ og lade sig indskrive, synderlig de, som nogen Bestilling med Ungdommen at informere ville antage, forbydende derhos alle af Borgerskabet og andre her i Byen, som ikke særdeles Rettigheder over deres Tjenere have, fremmede til deres Børns Institution at bruge, der ikke findes indskrevne hos Rektoren, saafremt de, som saadant gjøre, ikke derfor ville tiltales og staa til Rette, som vedbør. Derefter slutter Fdg.: Vederfares og her nogen fremmed studioso, som sig til sin rette magistratum ikke har villet bekvemme, noget viderligt, vide sig det selv og ingen anden.“ I Følge de sidste stærke Udtryk maatte fremmede Studenter, der ikke vare indskrevne ved Universitetet, anses som ligefrem retløse her i Landet; men denne Bestemmelse bortfaldt dog ved ikke at optages i den senere Fdg. 23. Novbr. 1697[1]), der kun udtrykker sig derhen, at Indskrivningen samt Erhvervelse af testimonium ved Universitetet skulde være en Betingelse for, at fremmede Studenter kunde antages til præceptores her i Landet. Denne relative Tvang, der dog hovedsagelig kun kunde faa praktisk Betydning, naar der blev Spørgsmaal om Dimission til Universitetet, bestod lige saa længe, som Universitetet udgjorde en politisk Korporation.

Ved de ældste private Universiteter var det dernæst ogsaa en fuldkommen fri Sag, om Foreningen vilde optage Andrageren som Medlem eller ikke; men i Foreningens egen Interesse bevilgedes dog i Reglen Andragendet, og Nægtelsesretten var for saa vidt fra først af temmelig upraktisk. Den bortfaldt selvfølgelig ganske, da Universiteterne senere bleve offentlige Anstalter, til hvilke Adgangen fundatsmæssig stod aaben for enhver, der fyldestgjorde de lovbestemte Betingelser. Dette forhindrer imidlertid ikke, at vi til en vis Grad møde de ældre Udtryk, hvorefter Optagelsen begjæres og bevilges, navnlig hvor der er Tale om Optagelse af supposita, og det laa i øvrigt ogsaa i selve Forholdets Natur, at Universitetet netop i Henseende til Optagelse og Udelukkelse af disse vedblev at øve et vist friere Skjøn.

I Overensstemmelse med Universiteternes private Oprindelse var

[1]) Jfr. Udk. 1691: Og maa ingen fremmed, som sig antager nogen Information hos nogen udi boglige Kunster eller deslige, som hører til Universitetet, opholde sig her i Byen, førend han lader sig indskrive udi Universitetets matricula.

den Akt, ved hvilken Optagelse i Samfundet fandt Sted, en Overenskomst, der fandt sit Udtryk i Indskrivningen (inscriptio, intitulatio, immatriculatio) i Foreningens Register (matricula, registrum universitatis seu studii, album universitatis sive studiosorum, Universitetets Rulle). Borgerrettens Erhvervelse kunde i Almindelighed først regnes fra den fuldendte Indskrivning, men deposituri toges dog allerede under Universitetets Værgemaal fra det Øjeblik, de havde meldt sig hos Dekanen[1]).

Indskrivningen vedblev gjennem lange Tider at finde Sted ikke blot i Henseende til de lærde Medlemmer (de, som ikke vare actu regentes eller studentes, derunder indbefattede[2]), men lige saa vel i Henseende til de læge, hvorfor Beviset er ført oven for i § 41.

At ogsaa de under Universitetets Værgemaal staaende Enker indtegnedes, kunde vel synes godtgjort ved den Kjendsgjerning, at Professorerne i 1657 meddelte Povl Skolemesters Enke Bevis for, at hun var indtegnet i Matriklen[3]), medens de paa den anden Side den 26. Maj 1659 konkluderede, at Universitetets Forsvar ej kunde bevilges Anna Hennings bl. a., fordi hun ej fandtes udi Universitetets Rulle. Imod det Resultat, som disse Bemærkninger føre til, taler imidlertid afgjørende den Kjendsgjerning, at ikke en eneste Enke findes opført i Matriklen, og vi maa derfor antage, at disses Klientforhold til Universitetet regelmæssig stiftedes uden foregaaende Indskrivning.

Paa lignende Maade stillede Forholdet sig i Henseende til de akademiske Tjenestefolk, der ikke nævnes i Matriklen, men dog svarede for Konsistorium[4]). At imidlertid Grænsen her droges noget vilkaarlig, fremgaar af, at famulus communitatis udtrykkelig erklæredes at skulle sortere under Byfogden[5]). Om Klokkere og Gravere ved Universitetets Kirker henvises til det oven for S. 233 bemærkede. Her kan tilføjes, at det den 15. Jan. 1653 proponeredes, om Gravernes Tjenere ogsaa skulde tages under Akademiets Protektion, hvorpaa svaredes Nej.

Efter 1683 vedblev Inskriptionen vel for de lærde[6]), men ophørte efter Haanden for de læge Medlemmers Vedkommende[7]), saaledes at disse ved selve Tjenestens Tiltrædelse eller Forretningsforholdets Stiftelse indtraadte i Nydelsen af deres akademiske Privilegier.

Ved Indtegningen skulde vedkommende Medlem aflægge den juramentum intitulandorum, som er optegnet i liber juramentorum og med enkelte uvæsentlige Afvigelser er indført foran i den ældste bevarede

[1]) A. C. 21. Juni 1623: Efterdi de, som komme til Universitetet, ikke strax kunne blive deponerede, skulle de angive dem hos decanum, at de kunne være sub jurisdictione academica. — [2]) Matrikl. 7. Oktbr. 1641: Christ. Fabricius, Holsatus, Dr. med. et practicus Hafn.; 11. Juli 1635: Dr. med. Joachim Schelius. A. C. 14. Oktbr. 1631: Dr. Olao Jacobæo skal gives en testification, at han er civis academiæ Hafniensis, og at hans Navn findes indskrevet udi Universitetets Bog. Matr. 3. Oktbr. 1737: Illustris Dom. Gustavus Fridericus S. R. J. Comes de Isenburg et Budingen nomen sum inter cives hujus academiæ referri voluit et in studiis privatis consultorem sibi esse jussit. 1. Oktbr. 1749: Th. J. Quistrop, j. u. d. et supr. trib. Wismar. procur., civibus nostris adnumerari voluit. — [3]) Kopi B. fol. 114. — [4]) Ovfr. S. 8 N. 3, jfr. S. 287 og 293. — [5]) Ovfr. S. 283. — [6]) D. L. 1—2—14; Rskr. 2. Septbr. 1740. — [7]) Rskr. 2. Septbr. 1740.

Matrikel[1]), der naar til Aaret 1664, hvorimod den ikke findes indført i den anden. Deraf tør vi nu vel ikke slutte, at denne Eds Aflæggelse ophørte i det samme Aar, i hvilket Professoreden bortfaldt, men meget længe efter er dens Aflæggelse dog næppe vedbleven; thi efter 1683 indskreves, som foran bemærket, hovedsagelig ikke andre end Studenter, og disse aflagde utvivlsomt alt i 1691 ikke længere nogen Ed efter den gamle Formular. Udkastet af samme Aar bestemmer nemlig: Dagen efter Depositionen skulle Studenterne møde for rector universitatis til at lade deres Navne indskrives udi matriculam med Løfte at være legibus studiosorum undergivne, og ville Vi alvorlig have befalet, at studiosi rette sig efter de leges, som blive dem forelæste, naar de indskrives udi matriculam universitatis, under tilbørlig Straf efter Forseelsens Beskaffenhed med Mulkt, carcere eller Relegation. For saa vidt et Løfte er blevet aflagt ved den nævnte Lejlighed, er det derfor utvivlsomt sket paa de forelæste leges, hvilket ogsaa Fundats 1732 § 33 bekræfter. At et sligt Løfte vedblivende aflagdes, indtil leges i 1788 ombyttedes med et Uddrag af Fundatsen, paa hvilket derefter Studenterne ved Inskriptionen forpligtedes, er tidligere omtalt[2]).

Et Bevis for, at den paagjældende var optaget i det akademiske Samfund, udstedtes oprindelig ikke strax efter Indskrivningen, men først i paakommende Tilfælde. Naar f. Ex. Magistraten vilde besvære ham med borgerlige onera, erhvervede han en Udskrift af Matriklen til Hjemmel for, at han nød akademisk Frihed, hvormed ofte fulgte en Udskrift af Fundatsens Bestemmelser derom[2]). Paa samme Maade medgaves Akademikere ved Bortrejse et af Notaren udstedt Pas (viaticum) til deres eventuelle Legitimation[3]). Denne Ordning vedblev vist nok indtil 1732. Derefter indførtes for neden paa det trykte Exemplar af leges den Formular, som ikke findes i den ældste bevarede Udgave: Hisce legibus obsequium promisit atque inter cives academicos receptus est Anno 00 N. N. Denne Formular, der udfyldtes og underskreves af Rektor, er saaledes den ældste Form for de akademiske Borgerbreve. Da leges ophørte i Aaret 1788, nødvendiggjordes imidlertid en ny Form for Borgerbrevet, og rimeligvis er alt den Gang den nuværende Formular bleven indført[4]).

[1]) Jfr. i Tillægget lige efter Statutterne. — [2]) Ovfr. S. 239; A. C. 19. Avg. 1626: Paludano blev bevilget matricula, naar han blev deponeret, og Udskrift af privilegiis studiosorum sub manu notarii. 19. Juni 1627: Elias Eckardus, actu studiosus skal gandere privilegiis academicis, og ham og Henrico Lavrentii Skolemester skal gives en Seddel af notario. 5. Septbr 1668: Jørgen Pallesen Obel begjærte et attestatum, at han var civis academicus og ikke endnu skilt fra Akademiet, hvilket blev bevilget med en Udskrift af Fundationen om studiosorum foro og privilegiis. — [3]) Viaticum for Laurent. Andreæ Vier, som rejser op til Skaane (Kopi B. 1647 f. 54); Pas for depositoris Peder Mus's Hustru, som rejser til Lemvig (Kopi B. 1657 fol. 114). A. C. 18. Juni 1628: Pas givet Boghandler Joach. Moltken efter Kanslers Bevilling. — [4]) Rector Universitatis Hauniensis cum senatu Academico. L. S. Quod felix faustumque sit, in Regia Universitate Hauniensi numero civium academicorum adscriptus est legesque ex formula sibi tradita sancte se servaturum promisit. N. N. e schola N. N. In cujus. rei. fidem literas has

I Rskr. 27. Febr. 1796 betegnes den ved Indtegningen modtagne Legitimation endnu kun som „det sædvanlige Bevis", og Fdg. 22. Marts 1805 § 23 belægger den med det mærkelige Navn: Matriklen, hvorimod Borgerbrev først er bleven Betegnelse derpaa i Bkgj. 13. Maj 1850 § 26.

Var Immatrikulationen end efter det ovenanførte en nødvendig Betingelse for Indtrædelsen i det akademiske Samfund, undtagen for Enkers og Tjenestefolks samt senere alle læge Medlemmers Vedkommende, var den dog i og for sig paa ingen Maade tilstrækkelig til Erhvervelse og Bevarelse af den akademiske Borgerret. „Sola matricula kan intet hertil hjælpe; thi der befindes mange her i Byen, som ere immatrikulerede og dog under Byens Besværing, f. Ex. jeg selv", erklærede Rigens Hofmester Korfitz Ulfeld i Følge A. C. 15. Jan. 1644. Matriklen var derfor kun den Ramme, inden for hvilken samtlige Medlemmer med den forannævnte Undtagelse maatte være optagne for at kunne agtes som Medlemmer af Akademiet; et andet selvstændigt Spørgsmaal var det derimod, hvem der havde en retlig Adgang til at optages inden for denne Ramme. I saa Henseende var der sat en fundatsmæssig Grænse, som Universitetet ikke kunde overskride, uden at Borgerskabet, der skinsygt vaagede over, at ingen uberettiget friedes fra Byens Last og Tynge, klagede til sin Patron, Hr. Rigens Hofmester, og denne lod da Universitetet vide, at det strakte sin Myndighed for langt ud og tog flere i sin Protektion end tillades kunde[1]). Hertil kom end videre, at selv om vedkommende fra først af var retlig optagen, kunde dog senere Kjendsgjerninger, som f. Ex. Løsning af Borgerskab eller dsl., have bevirket, at den stedfundne Indtegnings Virkning bortfaldt. Vi maa derfor nærmere undersøge, hvilke Personer der retlig kunde optages som akademiske Borgere, og under hvilke Betingelser den erhvervede Borgerret atter kunde tabes. For saa vidt man muligvis maatte finde, at det ikke er lykkedes os i det følgende paa alle Punkter at drage skarpe og utvivlsomme Grænser, kunne vi til vor Undskyldning kun sige, at der ved andre Universiteter synes at have hersket et endnu langt større Vilderede, i Særdeleshed foranlediget ved det akademiske Samfunds vilkaarlige Udstrækning af sin Protektion[2]).

Udtømmende Forskrifter om det anførte Æmne indeholdes ikke i Lovgivningen, men vi ere væsentlig anviste paa at holde os til Udtrykkene i Kristian III.s Fundats[3]). Schola cum doctoribus et magistris, similiter et omnes studentes, quamdiu literis operam dederint, gaudeant privilegiis etc. Sint immunes ab omnibus oneribus rei publicæ cum suis ministris. Rector universitatis cum quatuor decanis sit judex omnium quorumcunque, hic literis studentium, quamdiu in studiis fuerint, etiam emeritorum scholæ professorum". Disse Udtryk maa derhos sammenholdes med Bestemmelserne i Kristian I.s Brev, hvortil Fundatsen henviser. Navnlig maa erindres den Passus i Brevet om, at Fritagelsen for al borgerlig Jurisdiktion skulde tilkomme doctores og magistri, quam diu

Hauniæ d. a. dedit et nomine subscripto firmavit. N. N. h. t. Rector Universitatis. — [1]) A. C. anf. St. — [2]) Meiners III. S. 324—49. — [3]) Cragii Additam. III. S. 123.

fuerint veri et actuales studentes. I øvrigt ere vi før 1683 anviste paa, saa vidt muligt, at hente vore Oplysninger fra selve Retsbrugen. Efter 1683 haves Hovedreglen i D. L. 1—2—14 og Rskr. 2. Septbr. 1740. I Henhold til den i Fundatsen og Loven givne Anvisning sondre vi da foreløbig det akademiske Samfunds Medlemmer i lærde og læge og de første atter i Lærere og studerende.

I. A. Lærere. Spørgsmaalet om deres Forhold volder ingen Vanskelighed. De beskikkede Professorer, saa længe de vare actu regentes, nød utvivlsomt de akademiske Privilegier. Afskedigedes de, gjaldt i Følge Fundatsens udtrykkelige Bestemmelse det samme. Beklædte de, som f. Ex. Sjællands Biskop, et andet Embede foruden Professoratet, vare de for bemeldte Embedes Vedkommende ikke Konsistoriums Myndighed undergivne. Dette fulgte af D. L. 1—2—14, jfr. 6, 7, 8, 13, 15, og findes ogsaa i ældre Tid gjentagne Gange udtrykkelig udtalt med Hensyn til Frue Skoles Rektor. I en Konsistorial-Dom 20. Marts 1630 hedder det saaledes: Efterdi denne Sag befindes at angaa M. Anders Hegelund, saa vidt han er Skolemester her udi Byen, kunne vi ikke andet end finde den ind for hans tilbørlige Øvrighed. Ligeledes blev i Følge A. C. 18. Febr. 1632 Arrest bevilget af Professorerne, saa vidt som M. Anders var professor musices; ellers, saa vidt han var rector scholæ, skulde der søges Arrest hos Bispen. Da rector scholæ Jørgen Eilersen ved Kgbrev 22. Avg. 1661 [1]) designeredes til prof. phil., bestemtes det dog, at han, saa længe han forblev ved Skolen, herefter som hidindtil skulde staa under archiepiscopi Jurisdiktion. Denne sidstes Dobbeltstilling ytrede sig navnlig i hans Ret til at indtage et eget Sæde ved de akademiske Højtideligheder [2]), og heller ikke skattede han efter 1660 med de andre Professorer af sin Professorlønning, saaledes som han havde gjort før den Tid.

Med Hensyn til professores designati mærkes en Konsistorial-Dom 7. Apr. 1649 [3]), som under Henvisning til Kristian I.s Fundats frakjendte Næstved By Ret til 6te og 10de Penge af Frederik Andersens efterladte Gods, da han havde været designatus academiæ professor og her paa Akademiet in absentia sua underholdt en, som læste i hans Sted.

I. B. Studerende. For disses Vedkommende var aabenbart det foranførte Udtryk i Kristian I.s Brev blevet til et Slags Stikord, hvortil man i Tiden før 1683 atter og atter vendte tilbage [4]). Den 27. Jan. 1636 drøftedes saaledes det Spørgsmaal, om Johannes Bundæus, som havde vist en usømmelig Opførsel, efter Fundatsens Formelding kunde agtes pro vero et actuali studioso, skjønt han paa tredje Aar ikke havde talt

---

[1]) Sj. Tegn. — [2]) Rskr. 8. Oktbr. 1695. — [3]) Kopi B. — [4]) Ovfr. S. 309 N. 2. A. C. 22. Juli 1626: Finita concione blev Johannis Paludani Begjæring tilkjendegivet og sagt, at han ikke kunde nyde privilegia academica, efterdi han ikke er actu studiosus. Men blev ham derpaa testimonium publicum bevilget, om han er det begjærende.

en eneste Gang med sin Præceptor siden den Gang, han kom igjen (efter at have været Skolemester i Landskrona), ej heller havde proberet ham studia sua eller exhiberet ham noget specimen diligentiæ, ikke heller havde nogen Lektiebog, hvormed han kunde bevise, at han havde hørt professorum prælectiones. Derimod gjorde imidlertid Juristen, Professor Plum, bl. a. gjældende, at actualitas studiosi, præsertim veterani, non consistit in sola audientia lectionum sed et in privata lectione et meditatione bonorum autorum. Da Sagen saaledes var tvivlsom, fik Rektor det Ærende at bevæge ham til godvillig at vælge aliud vitæ genus, hvorpaa Bundæus vedtog sponte at abdicere sig ordine og stipulata manu lovede at ville begive sig bort fra Byen.

Egenskaben som actu studens tabtes ikke ved et blot midlertidigt Ophold uden for Kjøbenhavn. Den 17. Maj 1646 drøftedes Spørgsmaalet derom i Anledning af en Skrivelse fra Biskop Frants Rosenberg i Viborg, som beklagede sig over, at Studenter paa Snapstinget øvede stor Modvilje med Slagsmaal og Klammeri om Nattetide, hvorfor han ønskede at vide, under hvis Jurisdiktion studiosi, som opholdt sig uden for Kjøbenhavn, vare. Professorum Svar var, at studiosi, som ikke ere in officio, hvor som helst de sig opholde, søge deres Ret hos Akademiet, saa at enhver, der har Tiltale mod dem, skal stævne dem hid. Men hvis de anden Steds begaa Slagsmaal eller forgribe sig i nogen Maade, som de bør anholdes for, da er det bedst, at man samme Steds omgaas dermed, som her i Kjøbenhavn, nemlig at, naar de efter sat Vagt i saadanne Gjerninger paagribes, Vagten anholder og inkarcererer dem til Morgenen efter og da strax præsenterer dem for Bispen, som kan tilholde dem at resarcire damnum. Men dersom de herudi findes modvillige, da kan han advisere Professorerne, som kunne lade dem hid over citere og pro meritis straffe [1]).

Ikke ganske klart stiller Forholdet sig i Henseende til de studiosi, der bleve Skolemestre. Med Hensyn til Tiden efter 1683 hersker vel ikke synderlig Tvivl, da D. L. 1—2—15 indeholdt en almindelig Regel om alle Skolebetjente; men saa meget mere tvivlsom er Praxis i den forudliggende Tid. At Studenterne ikke ved at overtage private Pædagogier udgik af Universitetets Jurisdiktion, godtgjør utvivlsomt Kgbrev 30. Jan. 1650 [2]). Heller ikke skete det, fordi de oprettede Privatskoler. Om en Islænder, Torlak Torkilsen, hvem Universitetet tillod hjemme hos sig at undervise Børn i Begyndelsesgrundene af det danske og latinske Sprog „ita tamen ne ultra declinandi et conjugandi formulas quodam modo cognitas apud se detineat eos, qui linguæ Latinæ addiscendæ adhibiti sunt“ hedder det netop: Erit jurisdictioni academicæ subjectus, nisi negotiis civilibus se immiscuerit [3]). Men Studenter udgik heller ikke af Universitetets Jurisdiktion, fordi de bleve offentlig beskikkede Skolelærere endog uden for Kjøbenhavn. Den 26. Novbr. 1628 mødte saaledes en

[1]) Jfr. Rørdam III. S. 177—78, 221—22; IV. S. 399; A. C. 12. Juli 1661; m. fl. — [2]) Ovfr. S. 308. — [3]) A C. 30. Avg. 1617.

studiosus, der var Skolelærer i Skulleløv, og bødede for Lejermaal i Konsistorium. Professorerne vare enige om, at de ej kunde nægte at modtage Boden, efterdi Personen endnu var Student og ej havde bekommet nogen Afsked fra Universitetet. Den 28. Jan. 1642[1]) udstedtes ligeledes en Konsistorialstævning over en Skolemester i Nykjøbing; den 19. Juli s. A. bemyndigedes en Skolelærer i Holbek til at møde paa Rektors Vegne ved en Vidneførsel[1]) o. s. v. Af en Bemærkning i A. C. 5. Juni 1616 synes ogsaa at fremgaa, at Magistre, der vare in officio scholastico, betragtedes som sorterende under Konsistorium. Mag. Jakob Andreasen, forhenværende Rektor ved Skolen i Kjøge, var nemlig bleven stævnet af en Borger i Kjøge for Gjæld; men Konsistorium sluttede, at da han hverken var persona in academia actualis neque in officio scholastico, skulde han, især i Gjældssager, stævnes coram magistratu politico. I ligefrem Modstrid med denne Dom staar imidlertid den Kjendsgjerning, at Konsistorium i 1595 ikke vilde udstede nogen Stævning om den aktuelle Rektor i Herlufsholm, end ikke efter at Arild Hvitfeld havde givet sit Minde dertil[2]), medens det i 1596 afsagde Dom over en afskediget Skibspræst[3]) og den 2. Avg. 1648[4]) gav forhenværende Prof. J. Vandal ved Gymnasiet i Lund Attest for, at han var membrum academiæ. Af Akterne fremgaar, at Professorerne bevilgede hans Andragende, fordi han var inskriberet og havde promoveret samt var uden Bestilling. Herefter maa man nærmest antage, at afgaaede Præster og Skolelærere igjen behandledes som studiosi, og til Støtte derfor paakaldes Kristian I.s Fundats, som Professorerne dog aabenbart ved denne Lejlighed ere naaede langt ud over.

Et andet Tvivlsmaal frembyde i Tiden før 1683 „de lærde Mænd, som ingen Bestillinger have,“ hvilke i D. L. 1—2—14 udtrykkelig siges at henhøre under Universitetets Jurisdiktion, for saa vidt som de bo i Kjøbenhavn. Naar Fundatsen nævnte doctores et magistri, tænkte den derved vist nok paa aktuelle Lærere, ikke paa graduerede Personer overhovedet, og naar disse medtoges, var det ligeledes en Gaaen ud over Fundatsen. Det synes man ogsaa til en vis Grad at have haft Følelsen af. Derfor erhvervede undertiden doctores medic. særlige kgl. Bevillinger paa at maatte nyde de akademiske Privilegier. En slig Bevilling af 17. Novbr. 1616 for Frederik Sørensen omtales netop i H. D. D. 20. Juli 1630[5]). I Følge Konsist. Dom 14. Marts 1629[6]) indeholdt Bevillingen følgende: „Vi tillægge ham de graduerede Personers Privilegier og Immuniteter og i Særdeleshed dem, som doctores og professores udi Kjøbenhavns Universitet nyde, saa at han skal være kvit og fri for al borgerlig Skat, Tynge og Besværing.“ Ligeledes erhvervede Dr. Simon Pauli endnu under 11. Juni 1663 en kgl. Bevilling paa, at Konsistorium som

[1]) Kopi B. — [2]) Rørdam IV. S. 409—10; Kirkeh. Saml. VII. S. 76. — [3]) Rørdam IV. S. 412—16. — [4]) Kopi B. — [5]) Tillæg. I Dommen benævnes Indehaveren Fr. Pedersen; men dette er uden Tvivl en Skrivefejl for Sørensen, som han altid kaldes i acta consist. — [6]) Kopi B.

hidtil skulde være hans Værneting [1]). Naar graduerede, som Dr. Espern Nielsen og Dr. Fr. Sørensen, mødte paa Konsistorium i Anledning af en Skatteudskrivning, bleve de ogsaa først tilspurgte, om de vilde kjende sig til Universitetets forum [2]), og det samme gjaldt ved Sags Anlæg; deklinerede de forum, hvilket f. Ex. en Gang var Tilfældet med Dr. Sperling, gav Konsistorium en Afvisningsdom [3]). Men paa den anden Side var dette Tilfælde en enestaaende Undtagelse; thi ellers holdt de graduerede sig altid til Konsistoriums Ret, og Konsistorium fra sin Side erklærede sig forpligtet til at yde dem sin Protektion, naar den søgtes [4]). Paa denne Maade knyttedes et retligt Baand mellem Universitetet og de graduerede, der ogsaa fandt sit Udtryk i Kgbrevene, som paalagde det at forhandle om Skatter med doctores og magistri [5]).

Fra først af var denne Forbindelse næppe indskrænket til de graduerede i Kjøbenhavn. Tvært imod regnede vist nok i Almindelighed doctores medicinæ over hele Landet sig som staaende under Konsistoriums Jurisdiktion. Derfor finde vi f. Ex., at en Dr. Hans Hoster, forordnet medicus i Landskrona, den 18. Novbr. 1657 som suppositum acad. ansøger Kongen om Frihed for Indkvartering [6]). Imidlertid synes dog Konsistorium alt før 1683 at have været paa Veje til Erkjendelsen af, at det ikke kunde udstrække sin Myndighed saa langt. Den 25. Oktbr. 1628 lod nemlig Magn. Rektor læse et Brev fra Magister Andreas Rasch, hvori han beklagede sig over, at han forfulgtes af civili magistratu og holdtes til civilia onera mod de privilegia, han formente sig at være i Besiddelse af propter ordinem et statum suum, og begjærede derfor, at Universitetet vilde intercedere hos Kansleren, at han maatte nyde de privilegia, som tilkom academici. Professorerne overlode det imidlertid til ham selv at supplicere; thi „de turde ikke tage alle literatos i deres Forsvar, som vare adspredte i hele Riget; med dem, som vare actu studiosi og h e r i B y e n havde det en anden Besked.

Baade Simon Pauli's og Hans Hoster's Exempel viser dernæst, at graduerede før 1683, henregnede sig til Universitetet selv om de havde Bestillinger. En Eftervirkning deraf foreligger i Fdg. 10. Febr. 1736 II—2—5.

Tilbage staa endnu de lærde Mænd, der ikke vare graduerede, men dog indskrevne i Universitetets Matrikel. Disses Forhold til Universitetet var før 1683 endnu løsere end hines; thi medens vi aldrig have fundet Byen protestere imod, at en graduеret sluttede sig til Universitetet, gjaldt derimod det modsatte om de ugraduerede, og lige over for en saadan Reklamation, der støttedes af Rigens Hofmester, turde Universitetet ikke holde paa sin Borger, men udstødte ham. Denne Skæbne overgik studiosus medic. Henricus Icking, hvis Historie imidlertid passende vil kunne fortælles

[1]) Sj. Reg. — [2]) A. C. 7. Apr. 1627. — [3]) Dom 21. Septbr. 1636 (Kopi B. S. 175). — [4]) A. C. 25. Oktbr. 1628: Efterdi Dr. Frederik Severini er membrum academiæ og sub ejus protectione, bør han at tages i Forsvar, og skal Universitetets Foged befales at drive hans Sag og tjene ham derudi. — [5]) Ovfr. S. 306 N. 7. — [6]) Paa Supplikken er skrevet: Hs. Maj. vil have Borgmester i Landskronas Erklæring, hvorfor han besværger Supplikanten mere end hans Kondition.

neden for ved Omtalen af Akademikernes borgerlige Friheder. Her skal kun fremhæves, at Ickings Exempel viser, at ugraduerede faktisk holdt sig til Universitetet[1], og deres retlige Forbindelse dermed, som senere udtrykkelig hjemledes ved D. L. 1—2—14, antydes ogsaa i Kgbrevene[2], der paalagde Rektor og Professorerne at forhandle om Skat med doctores, magistri og andre lærde, af hvilke derfor ogsaa f. Ex. Mester Tankred Lejel regelmæssig skattede med Professorerne.

Som Kjendsgjerninger, ved hvilke de lærde Medlemmers Forbindelse med det akademiske Samfund opløstes, kunne mærkes:

1) Opsigelse af Borgerskab. Den 28. Maj 1635 indkom saaledes i Konsistorium en Person ved Navn Casparus Christierni, som ønskede at gifte sig, efterdi han ikke havde Nemme eller Middel til at faa Gavn af sin Bog, og derfor begjærede, at professores bona venia vilde dimittere ham af deres Orden, hvilket ogsaa blev ham bevilget, og blev han dimitteret til, hvad han havde Lyst til, med Frihed til at give sig under hvad Øvrighed, han vilde. Den 23. Jan. 1668 ankede Rektor over, at Mag. Zoegas Søn gik med Kaarde, skjønt hans Navn endnu fandtes i Matriklen; men Mag. Foss oplyste, at han skriftlig havde sagt sig fra Universitetet, dog med Begjæring om, at hans Navn ikke maatte udslettes af Bogen. Ligeledes nævnes som en af Grundene, hvorfor Anna Hennings ikke kunde tages under Universitetets Protektion[3], at hendes sidste Mand selv publice havde priveret sig privilegiis academicis. En saadan Udtrædelse stod vel som oftest i Forbindelse med, at den paagjældende vilde slaa ind paa en anden Livsbane, og Universitetets Vidnesbyrd lød derfor ogsaa paa, at vedkommende var et membrum universitatis og stod under dets Jurisdiktion, „indtil han bekom rigtig Afsked og testimonium der fra og begav sig til anden Stand og Vilkaar[4];“ men det behøvede han dog ikke altid at gjøre. Tvært imod maatte enhver til en hvilken som helst Tid frit kunne udtræde, forudsat blot, at han havde opfyldt sine Forpligtelser mod det akademiske Samfund; men denne Betingelse maatte ogsaa være fyldestgjort. Undertiden skete det vel, at strafskyldige Studenter opsagde deres akademiske Borgerskab; men en slig Opsigelse tog Konsistorium ikke for god. Den 17. Juni 1633 blev saaledes læst S. Clemensens Seddel til Rektor, hvori han opsagde professoribus civitatem et obsequium; men Professorerne svarede, at naar han først havde betalt sine Bøder til Universitetets Kasse, skulde hans Navn nok blive deleret ex matricula, og han ikke længere holdt pro cive. Den 4. Sept. 1641 hændtes det endog, at en Student[5], som var stævnet til Konsistorium, i Stedet for selv at møde sendte en Dreng med en Seddel, ved hvilken han renuncierede professoribus jus civitatis; men da bleve de forsamlede Fædre alvorlig vrede og bestemte, at han skulde citeres publice til Møde næste Onsdag at svare til, hvad han havde bedrevet, inden han renuncerede, sub poena exclusionis ab academia cum infamia.

[1]) Jfr. ogsaa Stævning 19. Septbr. 1640 over medicus Jørgen Villumsen i Odense (Kopi B.). — [2]) Ovfr. S. 306 N. 7. — [3]) Ovfr. S. 309. — [4]) Rørdam IV. S. 473. — [5]) Hans Jørgensen fra Norge.

Herefter vil forstaas Meningen med den Bemærkning i Universitetets Vidnesbyrd, at vedkommende skulde have rigtig Afsked og testimonium fra Universitetet[1]).

2) Overgang ad aliud vitæ genus. En saadan betragtedes i alle Tilfælde som en stiltiende Opgivelse af Borgerskabet, selv om ingen udtrykkelig Opsigelse deraf var gaaet i Forvejen. Derfor udgik Studenterne i Almindelighed af det akademiske Samfund, naar de bleve militære[1]), og teologiske studerende i Særdeleshed, naar de bleve ordinerede[2]). Ligeledes maatte uden Tvivl alt før 1683 en Beskikkelse til Degn have samme Virkning, og naar Sædedegne dog indespærredes i Universitetets særdeles Kjælder[3]) (ikke i Studenterkjælderen), da var dette vist nok nærmest at anse som en Assistance, der ydedes ministerium, lig den, som f. Ex. Bispen i Viborg ydede Konsistorium[4]). End videre medførte Løsning af Borgerskab og Drift af borgerlig Næring Fortabelse af akademiske Rettigheder. Vel er det klart, at Universitetet gjærne vilde hævde sine Borgere en vis Næringsfrihed, hvilket navnlig fremgaar af en Erklæring, som Rector og Professores afgave i 1599[5]); men denne uhjemlede Prætension have de uden Tvivl senere ladet falde. Med Henvisning til det tidligere om denne Ophørsgrund bemærkede[6]) skal her tilføjes, at Konsistorium den 3. Juli 1686 vægrede sig ved at optræde for Jakob Ottesen, som vel var immatrikuleret og havde faaet privat Præceptor, men siden havde slaaet sig paa verdslig Haandtering, fra hvilken ogsaa den paagjældende Sag rejste sig; heller ikke vilde de have at gjøre med Skiftet efter en studiosus, der havde brugt borgerlig Næring og lavet Parykker[7]). Boet efter en anden, der selv havde ønsket, at det skulde behandles af Konsistorium, udleveredes paa Forlangende godvillig til Magistraten, da han havde løst Borgerskab som Kjøbmand[8]).

3) Udelukkelse. Herpaa findes to Benævnelser i Kilderne, dels relegatio, dels exclusio. Relegatio skete som oftest paa Tid, i hvilket Fald den kun medførte en Suspension af de akademiske Privilegiers Nydelse, og jævnlig dispenserede endog Konsistorium, i alt Fald med Kanslerens Samtykke, fra en Del af den idømte Tidsfrist[9]); men Relegationen kunde dog ogsaa være perpetua og var da i Realiteten det samme[10]), skjønt i Navnet forskjellig fra en exclusio, som kun, navnlig med Tilføjningen cum infamia, var et noget stærkere Udtryk[11]). En saadan exclusio cum infamia overgik f. Ex. Kristoffer

[1]) A. C. 21. Marts 1696: Kr. Lützow, som var citeret til Konsist., fremkom og sagde sig at være Kadet under Oberst L. Harlefs Kompagni og derfor renuncierede forum, hvorpaa Konsist. sluttede, at han herefter skulde considereres tanquam non civis og dermed overleverede ham til den verdslige Øvrighed, som lod ham afhente med Vagten. — [2]) A. C. 24. Febr. 1630: Jørgen Nielsen, som i Krigens Tid er bleven ordineret i Ribe Stift, kan nu ikke bekomme testimonium universitatis, efterdi han er sub alio magistratu. — [3]) S. 280 N. 9. — [4]) Ovfr. S. 313. — [5]) Rørdam IV. S. 467. — [6]) Ovfr. S. 286. — [7]) A. C. 24. Apr. 1697. — [8]) Skr. 27. Febr. og 2. Marts 1743 (Kopi B. Fol. 301). — [9]) Ovfr. S. 148. Rørdam III. S. 429. — [10]) A. C. 14. Novbr. 1635: relegeres, exkluderes og ej kjendes for membrum. — [11]) Den 4. Septbr. 1641 bestemmes saaledes, at en Student skal citeres

Dybvad[1]) og Fr. Oswald[2]). Exclusio var i øvrigt altid perpetua, og restitutio exclusionis est solius regis, hedder det i Kilderne[3]). Vi have dog ikke fundet Exempel paa nogen slig Oprejsning før 1660, hvorimod Kongen vel, som tidligere omtalt, efter 1660 meddelte adskillige Oprejsninger for Relegation[4]).

Medens Konsistorium nok paa den anførte Maade kunde udelukke sine Borgere fra det akademiske Samfund, var det derimod ikke berettiget til ogsaa at fjærne dem fra Byen; thi vel indeholdt Relegationsprogrammet i Almindelighed Paalæg om, at de relegerede ufortøvet skulde rømme den[5]); men om Tvangsfuldbyrdelsen af dette Paalæg maatte Konsistorium eventuelt anmode Rigens Hofmester[6]).

Den her omtalte Udelukkelse fra det akademiske Samfund, der spillede en meget betydningsfuld Rolle som Følge af det 17. Aarhundredes tøjlesløse Studenterliv, gik senere mere og mere af Brug, saa at der kun findes omtalt ganske enkelte Exempler derpaa[7]). For saa vidt den endnu efter 1771 kan anvendes mod Studenter, har den i det væsentlige kun en rent akademisk Betydning og vil derfor blive omtalt neden for i fjerde Afsnit.

§ 46.

Det akademiske Samfunds Medlemmer. — Fortsættelse.

II. Læge Medlemmer. For saa vidt Universitetets Betjente og Forretningsmænd angaar, henholde vi os til de tidligere givne Oplysninger. Her skal kun tilføjes, at foruden Bibliotekaren og Subbibliotekaren samt deres comministri[8]) ogsaa janitor ved Biblioteket[8]) maatte staa under Universitetets Jurisdiktion. At oeconomus universitatis henhørte derunder, fremhæves udtrykkelig i Rskr. 2. Septbr. 1740. Det samme gjaldt om Fogden før 1660, i det han skattede med Professorerne[9]), og disse ogsaa paastode hans Berettigelse til Nydelse af de akademiske Friheder, som dog kun med en vis Vanskelighed kunde hævdes over for Borgerskabet[10]). Ligeledes blev før 1660 Kommunitetets Foged i alt Fald undertiden optaget i det akademiske Samfund[11]), hvorimod de i Aaret 1683 indførte Fogeder eller senere Forvaltere, der boede paa Landet, ikke som saadanne vare akademiske Borgere.

---

sub poena exclusionis ab academia cum infamia; en anden sub poena relegationis in perpetuum. — [1]) Rørdam III. S. 319. — [2]) Nyt dansk Magasin VI. S. 210. — [3]) A. C. 25. Oktbr. 1628; jfr. A. C. 20. Jan. 1630: A. Ørumb kan ikke restitueres, efterdi han er exkluderet cum infamia. — [4]) Ovfr. S. 269 N. 5. — [5]) Rørdam. III. S. 105. — [6]) A. C. 19. Avg. 1629: Conclusum, at studiosus Chr. Fischer secundum obligationem, som han har indgaaet tilforn, da han havde gjort falske testimonia, skal exkluderes, og den Exklusion opslaas i Morgen, saa at han skal være af Byen ante crastini solis occasum, saafremt civilis magistratus ikke skal have med ham at skaffe. 11. Apr. 1629: Om Samuel Kock og Hans Jensen, exclusis, skal tales med Statholderen, at de maatte skaffes af Byen. — [7]) A. C. 4. Septbr. 1723: Stud. Lindorph skal for fremturende Modvillighed og Ulydighed uden længere Opsættelse relegeres, og Navnet anslaas paa den sorte Tavle. Relegation 10. Novbr. 1762 af R. C. Baard (Kopi B.). — [8]) A. C. 5. Oktbr. 1653. — [9]) A. C. 14. Novbr. 1638. — [10]) A. C. 12. Juli 1628: Blev handlet om Fogden, som man skulde omgaas varlig med i denne vanskelige Tid, og hellere tage en ugift Karl. 13. Jan. 1644: Borgerne have pantet Fogden for Udeblivelse fra Vagthold. — [11]) Ovfr. S. 8 N. 5.

Foruden Betjentene er der dernæst endnu en Klasse læge Medlemmer, som navnlig før 1660 spille en Hovedrolle, nemlig Enkerne.

I Forbigaaende mærkes, at vi intet Steds have fundet talt om det Forhold, hvori de akademiske Borgeres Hustruer stode til det akademiske Samfund, og D. L. 1—2—14 nævner heller ikke Hustruerne, saaledes som D. L. 1—2—6, hvorimod den udtrykkelig nævner Enkerne.

At Professorernes egne Enker alt inden Lovens Tid nød akademisk Frihed, fremgik udtrykkelig af Fundatsen[1]), og H. D. D. 20. Juli 1630[2]) erkjender ogsaa, at der ikke er nogen Tvivl derom. Naar der dernæst i samme tales om Juristers og medicorum Enker, kan derved ikke være sigtet til Enken efter juridiske og medicinske Professorer, men der maa fornuftigvis være tænkt paa Enker efter doct. juris et medic. uden for Universitetet. Deslige Enker saa vel som Enker efter Universitetets Betjente finde vi ogsaa jævnlig optagne blandt dets supposita[3]). Men foruden disse Enker, hvis Mænd havde været akademiske Borgere, fandtes der før 1683 endnu en hel Mængde, som selv stode under Akademiets Protektion, skjønt Manden ikke havde henhørt derunder. Fundatsen af 1539[4]) erklærede nemlig, at Rektor og Dekaner skulde være samtiige kjøbenhavnske Præsteenkers Værger (patroni), og om disse „gejstlige" Enkers Forhold var der derfor i Følge H. D. D. 1630 heller ingen Tvivl[5]). Men ikke nok hermed hjemlede Fundatsen yderligere, at alle Præsters, Kirkebetjentes og Skolelæreres Enker, saa længe de bleve i deres Enkestand hensiddende, skulde være fri for al borgerlig og kongelig Tynge, og denne Bestemmelse bekræftedes ved Fdg. 17. Maj 1636, jfr. St. R. 1—1—24, med udtrykkelig Henvisning til Universitetets Fundats og Tilføjning af den nærmere Forskrift, som alt opstilles i H. D. D. 20. Juli 1630 angaaende Juristers og Medicineres Enker, nemlig at de aldeles ikke skulde svare noget til Byen, naar de blot dreve en ringe Handel, og selv om de handlede i det større, skulde de dog kun svare af Handelen alene. Hermed var nu ingenlunde sagt, at de skulde staa under Universitetets Værgemaal, hvilket ogsaa Konsistorium ved Lejlighed selv gjorde gjældende. Da der saaledes den 4. Juni 1657 blev læst et Kgbrev, hvorved der tillagdes F. Bornemanns Efterleverske de privilegia, som gejstlige og professorum Enker nød, vare Professorerne fuldkommen

---

[1]) Cragii: Additam. III. p. 96. — [2]) Bilag. — [3]) A. C. 21. Maj 1628; Mag. Joh. Resen begjærer paa sin Søster Anna sal. Dr. Eriks Vegne, at hun maatte akcepteres sub protectione academiæ. Da efterdi hendes sal. Mand var ikke alene et membrum acad., men ogsaa en gradueret Person, er billigt, at saadant efter Fundationen bevilges hende. 7. Jan. 1629: Dr. Th. Fincke begjærer paa sin Datter Margr. sal. Dr. Jørgen Fiurens Vegne, at hun maatte herefter blive sub protectione academiæ, hvilket hende billig bevilges, efterdi hendes Mand var actu membrum academiæ. 12. Juli 1620: Blev samtykt, at Anna Pedersdatter, sal. Doct. Jonæ Charisii Efterleverske, efter hendes Begjæring maa annammes under patrocinium universitatis. Doct. Fincke lovede efter Bispens Begjæring at være hendes procurator, men dog ikke hendes tutor. 23. Septbr. 1620: Anne Mester Hans Aalborgs blev annammet under Universitetets Protektion den at nyde, den Stund hun sidder Enke. — [4]) Cragii Additam. III. p. 99. — [5]) A. C. 4. Oktbr. 1643: Mester Wichmanns (Præst ved Frue Kirke) Efterleverske begjærer at være under Akademiets Protektion og have den til Øvrighed, hvilket blev hende ganske gjærne bevilget.

paa det rene med, at hun ikke derfor var membrum universitatis mere end andre Enker, hvis Mænd ogsaa havde tjent Kancelliet. Men til Trods herfor ansaa Universitetet sig dog for beføjet til, naar det begjæredes, at optage Enker efter udenbys gejstlige under sit Værgemaal. Exempelvis skal blot fremhæves, at Morten Bisps Enke i Aarhus den 12. Maj 1660 optoges under Universitetets Protektion, og den 10. Decbr. 1651 skete det samme med Beata Zoega, Enke efter sal. Hans Hanssøn, Sognepræst og Kannik til Viborg Domkirke. Ligeledes henvises til det oven for S. 390 citerede Bevis paa, at en Skolemesters Enke var under Akademiets Protektion. Hvor vidt hver enkelt blandt disse Enker har været bosiddende i eller uden for Kjøbenhavn, kunne vi ikke bestemt afgjøre; thi den 2. Juli 1651 afsloge Professorerne vel Abigails, Vandals Enkes, Begjæring om Skifte under Universitetets Jurisdiktion, fordi hun var i en anden Provins og ej saa nær, at de med sligt Skifte kunde have Indseende, og en slig Begjæring saa vel som Bevilling var usædvanlig og ny udseende; men fra denne Vægring ved at holde Skifte kan ikke med Sikkerhed sluttes til Jurisdiktionen over selve Personen[1]). Mere bevisende turde det derimod være, at Professorerne den 11. Jan. 1645 paa en Forespørgsel fra Enken efter Claus Waldkirch, forhen Skolemester i Kjøge, om hendes Jurisdiktion faldt under Universitetet, svarede, at det ikke var Tilfældet, efterdi hun boede uden for Byen.

Med Hensyn til samtlige under Universitetet sorterende Enker gjaldt i Følge H. D. D. 20. Juli 1630 den ejendommelige Undtagelse fra den tidligere opstillede Regel, at de ikke udgik af Universitetets Jurisdiktion, selv om de dreve borgerlig Næring. Denne Sætning er vel kun udtrykkelig udtalt med Hensyn til Juristers og Medicineres Enker, men gjaldt utvivlsomt ogsaa om andre. Imidlertid havde dog Konsistorium i 1644 stor Betænkelighed ved at antage en Sag mod Arvingerne efter Maren sal. Nelaus's i Betragtning af, at hun for sin store Handels Skyld maatte antages at være udgaaet af Universitetets Jurisdiktion; men da Byfogden afviste Sagen, paadømtes den desuagtet af Konsistorium i Betragtning af, at alle Arvingerne sorterede under det[2]).

Medens Universitetet paa den anførte Maade overtog Værgemaalet for Enkerne, vilde det derimod ikke have noget at skaffe med Børnene, end ikke af kjøbenhavnske gejstlige. Vi kunne vel ikke forstaa, hvorledes Konsistorium kunde vægre sig ved at overtage Værgemaalet for dem, da Fundatsen udtrykkelig erklærede, at Rektor og Dekaner skulde være Enkernes og Børnenes Værger; men som det oven for S. 210 meddelte Citat viser, har Kansler Sehested i sin Tid decideret Spørgsmaalet anderledes, og hans Decision blev Normen, som Retsbrugen fulgte.

Hele dette Værgemaalsvæsen bortfaldt ved D. L. 1—2—14.

---

[1]) Jfr. A. C. 15. Jan. 1653: Blev spurgt, om Universitetets Middel skal være overværende ved H. Otte's Skifte. Blev sluttet, at naar Skiftet vare holdt af andre tilbørlige Middel, skal Enken saa som andre Præsteenker være under Universitetets Protektion. — [2]) Dom 18. Maj 1644 (Kopi B.).

§ 47.

Det akademiske Samfunds politiske Rettigheder.

Naar vi i Korthed skulle betegne Ejendommeligheden ved det akademiske Samfunds Retsstilling i politisk Henseende, kunne vi sige, at den bestod i det politiske Selvstyre, som var anerkjendt for det. Dette Selvstyre ytrede sig i forskjellige Retninger. Som aktivt Medlem af Statssamfundet tog Universitetet før 1660 Del i Styrelsen af Statens Anliggender derved, at dets Repræsentanter mødte og stemte med i Rigsdagene og Stænderforsamlingerne, hvor almindelige politiske Anliggender, navnlig Kongevalg og Kongehyldinger samt Skattebevillinger, forhandledes. Dernæst havde det akademiske Samfund indtil 1771 sin egen særlige Øvrighed, hvem Jurisdiktionen i Samfundets Anliggender var tillagt. Ved Udtrykket Jurisdiktion maa her ikke blot tænkes paa en dømmende Myndighed i stræng Forstand, men Ordet maa tvært imod tages i den videre Bemærkelse, i hvilken det saa ofte forekommer, navnlig i folkeretlige Forhold, saaledes at ogsaa en administrativ Myndighed er indbefattet derunder. En Adskillelse mellem denne Jurisdiktions administrative og judicielle Bestanddele lader sig ikke gjennemføre, da f. Ex. Skifteforvaltningen og Overformynderibestyrelsen ere saa naturlig og nøje forbnndne, at en systematisk Sondring mellem dem kun vilde virke forstyrrende. I det følgende nøjes vi derfor med særskilt at handle om det akademiske Samfunds politiske Repræsentation og det akademiske Samfunds politiske Jurisdiktion.

§ 48.

Det akademiske Samfunds politiske Repræsentation.

De politiske Forsamlinger, om hvilke i det følgende vil blive talt, ere dels Rigsdage, dels provinsielle Stænderforsamlinger. I Henseende til de kommunale Stændermøder, som hovedsagelig kun forekomme i Krigstiden 1657—60, nøjes vi med at henvise til det oven for i § 44 bemærkede[1]).

Den første Gang, Universitetet gav Møde paa en Rigsdag, var i Aaret 1584, da den senere Kong Kristian IV., som alt i 1580 var valgt til Tronfølger af Rigsraadet, blev hyldet af Stænderne. Ved aabne Breve 10. Jan. 1584 indkaldtes de sjællandske Stænder til at give Møde i Ringsted den 8. Juli s. A. Bisperne, Prælater og Kanniker i Kapitlerne fik særlige Breve, som paalagde dem at møde personlig. Præsteskabet indkaldtes ved særlige Breve til at give Møde ved en Provst og to Præster for hvert Herred. Universitetet fik intet særligt Brev; men en samtidig Afskrift af Brevet til Provster og Præster findes i Konsistoriums Arkiv. Bispen, hvem dette Brev var tilsendt til Besørgelse, har rimeligvis meddelt Universitetet den. Men efter Ordlyden

[1]) Jfr. i øvrigt Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Beskatning og Trængsler i Krigsaarene 1657—60 i Nyt hist. Tidskr. 6te Bd.

omfattede Brevet dog aldeles ikke Professorerne, og nogen anden Indbydelse have de næppe faaet; men lige fuldt er det vist, at Bispen og Professorerne mødte in corpore og stedtes til Hyldning næst efter Kapitlets Medlemmer[1]. Til den næstfølgende Hylding af den senere afdøde Prins Kristian V., som foregik den 14. Marts 1610, bleve Rektor og Professorer særlig indkaldte ved Brev 3. Jan. s. A.[2]) og gave ligesom forrige Gang Møde in corpore. Derimod skete dette ikke den følgende Gang ved Frederik III.s Hylding, til hvilken Rigens Raad ved Skr. 9. Maj 1648 kun paalagde Professorerne at indfinde sig ved nogle af deres Middel den 6. Juli s. A., og i Henhold dertil mødte da Rektor Dr. O. Worm, Biskop, Prof. theol. Dr. Hans Resen og Prof. juris Dr. Cl. Plum i Følge Fuldmagt 2. Juli s. A.[3]) Ved Aab. Brev 18. Juni 1655 indkaldtes endelig Rektor og Professorer særskilt til at hylde Kristian V. den 6. Avg. s. A. enten udi egen Person eller ved nogle af deres Middel. Efter Fuldmagtsbrev 5. Avg. s. A.[4]) mødte Rektor Peder Spormand, Prof. theol. Th. Bang, Prof. jur. Dr. Joh. Müller, Prof. med. Dr. Th. Bartholin og M. Hans Zoega, decanus i det filosofiske Fakultet. Det aabne Brev af 17. Oktbr. 1660 om Arvehyldingen næste Dag var i Almindelighed rettet til Adelen saa vel som til den gejstlige og verdslige Stand; men Professorerne fik desforuden mundtlig Bud om at indfinde sig in pleno[5]). Efter at de allerede vare mødte i Nicolai Kirke, fik de imidlertid Gjenbud, at kun en af hvert Fakultet skulde møde, og delegerede bleve da Dr. Vandal, Dr. Møller, Dr. Th. Bartholin og M. Rasm. Vinding[6]). Om selve Hyldingsakten meddeler den officielle Beretning, at Professorerne fulgte efter Bispen og Præsterne. I den gjentagne Hylding 14. Novbr. s. A. vides ingen af Professorerne at have deltaget.

Første Gang, Universitetet tog Del i et Tronfølger-Valg, var i Aaret 1608. Ved Aab. Brev 3. Jan. s. A. indkaldtes samtlige Stænder til at vælge den senere afdøde Prins Kristian V. Dette Brev tilsendtes Roskilde Kapitel ledsaget af en særlig Skrivelse til Kapitlet. Universitetet fik ingen lignende; men fra Roskilde modtog det en notarialiter attesteret Gjenpart af Kongebrevet, som findes i Konsistoriums Arkiv, hvorefter Rektor T. Vinstrup og Dekanen i det filosofiske Fakultet Hans Resen delegeredes til Valget ved Fuldmagt 16. Apr. s. A.[7]).

---

[1]) Kirkehist. Saml. VII. S. 410. — [2]) Rørdam IV. S. 603. — [3]) Tillæg. A. C. 10. Juni s. A.: Skal gives Kansleren til Kjende, at ved forrige Hyldinger alle Professores have svoret. Ellers er dertil forordnet Rektor Dr. Resen, Dr. Plum, Th. Fincke og Decanus. Denne Disposition er altsaa senere bleven forandret. Om Professorernes Plads ved Hyldingen foran de øvrige gejstlige kan efterses Nyt hist. Tidskr. V. S. 389. — [4]) Tillæg. — [5]) A. C. 17. Oktbr. 1660: Magn. Rektor refererede, at velb. Hr. Sekretær havde ladet ham vide baade ved sin Tjener og ved Mag. Langium, at det var Hs. kgl. Maj.s naadigste Vilje, at eftersom Hs. Maj.s og det kgl. Hus's Arvehylding i Morgen sollenniter skulde holdes, da skulle alle her til Stede værende Professorer personlig møde og præstere homagium. Hvorpaa og Hr. Sekretæren havde hos Rektoren affordret eg faaet Fortegnelse paa alle præsentium professorum Navne. — [6]) Danske Saml. II. 2. S. 120. — [7]) Tillæg.

Universitetes Deltagelse i dette Valg maa herefter antages at skyldes Kapitlets, ligesom dets føromtalte Deltagelse i Hyldingen skyldtes Bispens Initiativ. Regeringen havde ingen anden Del deri end den rent passive, at den ikke afviste Universitetets deputerede, efter at de vare mødte, og dette maa vel haves in mente, naar vi senere ved adskillige Lejligheder se Universitetet ganske forbigaaet med Indkaldelser. Dog fandt en slig Forbigaaelse aldrig senere Sted ved Kongevalg saa lidt som ved Hyldinger. Da Frederik III. skulde vælges i 1648, udstedtes vel heller ingen særlig Skrivelse til Universitetet, saaledes som til Kapitlerne; men den almindelige Indkaldelse til Stænderne, d. d. 28. Novbr. 1647[1]), om at møde til Tronfølgervalg den 17. Apr. 1648 tilstilledes dog denne Gang Universitetet direkte i en forseglet Konvolut med Paaskrift: Professoribus. Det er intet Under, at denne Kjendsgjerning særlig releveres, da Brevet læses i Konsistorium, hvilket dog først sker den 28. Jan. 1648, saa at Regeringen ikke har forhastet sig med Indkaldelsen. I Henhold til denne delegeredes Rektor Dr. L. Mortensen Scavenius, Prof. theol. Dr. Hans Resen, Prof. jur. Dr. Cl. Plum og decanus i det filosofiske Fakultet Mag. J. From, som i Henhold til Fuldmagt 16. Apr s. A.[2]) udstedte Valgbrev af 28. s. M.[2]). Samme Dag som Fuldmagten udfærdigedes en Supplik om Privilegiernes Stadfæstelse, en Fremgangsmaade, der ellers ikke synes at have været fulgt.

Ved Kristian V.s Valg Trinitatis Søndag 1650 fik Kapitlerne ligeledes specielle Tilsigelser, medens Universitetet kun fik tilstillet det almindelige Indkaldelsesbrev, d. d. 1. Septbr. 1649[3]). Universitetet repræsenteredes ved dette Valg af Rektor M. Peder Spormand, Dr. Hans Resen, Dr. O. Worm og decanus M. Th. Bang, som i Henhold til Fuldmagt 8. Jan.[4]) udstedte Valgbrev d. 12. s. M.[4]).

Foruden de foranførte Forsamlinger til Kongevalg og Hyldinger afholdtes end videre en Række andre, almindelige eller provinsielle, Stændermøder, som navnlig vare indkaldte for Skattebevillingers Skyld, hvorfor vi ogsaa gjemme den nærmere Omtale af dem til den efterfølgende Fremstilling af Universitetets Beskatning før 1660; her skal for Oversigtens Skyld kun fremhæves, at Universitetet var repræsenteret:

1) Ved Rigsdagen i Odense den 29. Jan. 1627 i Henhold til en Missive fra Regeringsraadet, læst i Konsistorium 8. s. M.

2) Til en Rigsdag, som holdtes i Kjøbenhavn i December s. A., var Universitetet ikke forud indkaldt; men det fik dog senere mundtlig Paalæg om at forhandle med andre gejstlige angaaende Kontribution.

3) Paa et Møde af Kjøbstæderne, Kapitlet i Roskilde og den sjællandske Gejstlighed, der indkaldtes ved Kongebreve 21. Maj 1630[5]), var Universitetet ikke repræsenteret.

4) Paa en Rigsdag i Kjøbenhavn, indkaldt ved aabent Brev, dateret Glückstadt 25. Avg. 1631[5]), til den 14 Oktbr. s. A., var Universitetet

[1]) Sj. Tegn. — [2]) Tillæg. — [3]) Sj. Tegn. — [4]) Tillæg. — [5]) Sj. Tegn.

ikke repræsenteret. Ligesom nemlig Indkaldelsesbrevet ikke særlig nævner Universitetet, saaledes kan det heller ikke antages at være bleven tilstillet det, da der hverken i Konsistoriums acta eller Arkiv findes mindste Spor dertil. I øvrigt er Brevet af et ganske mærkeligt Indhold, for saa vidt som det først byder Stænderne at møde provinsvis henholdsvis i Ringsted, Odense, Viborg, Maribo og Lund[1]) for at høre de Propositioner, som Rigens Raad efter Kongens Befaling vilde forelægge dem. Derefter skulde de mellem dem selv indbyrdes beramme og befuldmægtige nogle af deres Middel til et samlet Stændermøde i Kjøbenhavn.

5) Paa Rigsdagen i Odense, indkaldt ved Aab. Brev 4. Maj 1638[2]) til St. Hansdag s. A., var Universitetet heller ikke repræsenteret; thi der findes ikke Spor af nogen Indkaldelse paa de ovennævnte Steder, og hertil komme endnu andre konkludente facta, som ville blive omtalte neden for i Fremstillingen af Skattevæsenet. Dér vil det ogsaa blive paavist, hvorledes, uden Tvivl som Følge af de nævnte Forbigaaelser, Universitetets Skattebevillingsret netop i Aarene 1638—39 var stedt i en ikke ringe Fare.

6) Paa et Møde af de sjællandske Stænder, bestaaende af Adelen, Gejstligheden og Borgerskabet, indkaldt til Kjøbenhavn ved Kgbrev, dat. Kgl. Maj.s Orlogsskib Trefoldighed 22 Apr. 1644[3]), for at raadslaa om Kystforsvaret, var Universitetet repræsenteret, hvilket man ser af det Svar, som Professorerne have afgivet paa Rigens Raads Propositioner[4]); men hvilke dets befuldmægtigede vare, vides ikke.

7) Til en Provinsialforsamling i Ringsted den 15. Maj 1645 indkaldtes Universitetet ved et særligt Brev, dateret 30. Apr. s. A.[5]). Dr. Lauritz Mortensen Scavenius, Dr. Claus Plum og M. Jacob Fincke mødte som Repræsentanter for det med Fuldmagt af 11. Maj s. A.[6]).

8) Til et Provinsialmøde i Kjøbenhavn den 23. Juni s. A. blev Universitetet indkaldt i sidste Øjeblik og repræsenteredes samme Steds af Bispen, Dr. H. Resen og Dr. O. Worm. Endnu den 21. Juni siges disse vel kun at have lovet at ville lade sig finde ved General-Stændernes[7]) Møde, hvis nogen af Universitetets Middel skal være til Stede, men at de dog ere blevne indkaldte, viser Professorernes Resolution paa Rigens Raads i Stænderforsamlingen fremsatte Proposition[8]).

9) Til en Rigsdag, som holdtes den 11. Avg. s. A., indkaldtes Universitetet først den 10 Aug. om Aftenen, rimeligvis ved mundtligt Bud, og delegerede bleve da Bispen, Dr. Resen, Prof., Dr. theol. Nic. Povlsen, M. Jacob Fincke og decanus i det filosofiske Fakultet, M. Hans Svane[9]).

10) Til en Rigsdag i Odense, som var berammet til den 23. Febr. 1657, indkaldtes Universitetet ved to Breve, begge daterede 1. Jan. 1657, af hvilke det første, som kun lød paa at forhandle, ombyttedes med det

---

[1]) Dagen, da dette Møde skulde finde Sted, er ladt in blanco i den Afskrift, som findes i Sj. T. — [2]) Sj. T. — [3]) Sj. T. — [4]) Kopi B. 1644 S. 716. — [5]) Sj. T. — [6]) Kopi B. — [7]) Det unøjagtige i denne Betegnelse er fremhævet i N. h. Tidsskr. V. S. 344. — [8]) N. D. Magasin VI. S. 208. — [9]) A. C. 11. Avg. s. A.

andet, som tillige lød paa at slutte[1]). Kun det sidste Brev er bevaret under den anførte Dato i Tegnelserne. I Henhold til samme udsendtes Rektor, Dr. Jakob Knudsen, og Dr. Kr. Ostenfeldt[2]) med Fuldmagt af 16. Febr.

11) Til den skæbnesvangre sidste Rigsdag, som begyndte den 8. Septbr. 1660, indkaldtes Universitetet til at give Møde ved nogle af dets Middel ved særligt Brev, d. d. 5. Avg. 1660, læst i Konsistorium 9. Avg. s. A. Til den ene af Universitetets Repræsentanter ved denne Lejlighed valgtes Rektor, som da var Dr. Joh. Vandal; med Hensyn til den anden stod Valget mellem Dr. Th. Bang og Dr. Müller, af hvilke dog den første valgtes den 6. Septbr.[3]), hvorefter begge deputeredes Fuldmagt læstes og approberedes i Konsistorium den 9. Septbr. Senere, den 14. Oktbr.[4]), kaldte dog Kongen selv Villum Lange til Møde med de andre Stænder paa Universitetets Vegne, og i et Møde af de sjællandske Stænder angaaende Indkvarteringens Ligning, som indkaldtes den 6. Novbr. 1660 til Dagen efter paa det islandske Kompagnihus, var M. Rasmus Vinding til Stede som i Brevet[5]) selv beskikket Medlem paa Gejstlighedens Vegne. I Udvalget, som nedsattes i Følge Kgbrev 6. Novbr. 1660 til at deliberere angaaende Konsumptionen[5]), repræsenteredes endelig Gejstligheden af Ærkebiskop Hans Svane og dem, som han maatte tage med sig.

Af det foranførte vil fremgaa, at Universitetet regelmæssig hævdede en selvstændig, berettiget Plads paa Hyldingsmøderne. Ved Indkaldelserne til Valgmøderne var det derimod ikke formelt ligestillet med Kapitlerne, og fra andre Møder truedes det endog paa et vist Tidspunkt med fuldstændig Udelukkelse. Ligeledes indeholder den foranstaaende Oversigt de fornødne Oplysninger om Indkaldelsesmaaden, som jævnlig var i høj Grad formløs, og de deputeredes Antal, der varierede mellem 2 og 5, blandt hvilke i Reglen vare Rektor og Decanus i det filosofiske Fakultet Valget skete i Konsistorium, ligeledes aldeles formløst, hvilket ses deraf, at undertiden de Personer, der nævnes i Akterne, slet ikke kom til at rejse. Professorerne have derfor enedes uden for Forsamlingen, som de kunde bedst. Fuldmagten, som medgaves de deputerede, var ved Valg og Hyldinger udstedt meget elegant paa Pergament og altid under Universitetets Segl, hvilket sidste særlig fordres i Indkaldelsesbrevene. Dens Indhold lød ved almindelige Møder simpelt hen paa, at de deputerede kunde gjøre og lade, som om Udstederne selv vare til Stede. I Fuldmagter til Kongevalg og Hyldinger siges de at skulle handle, gjøre, indgaa og vedtage, hvis af de andre Rigens Stænder, fornemmelig af Rigens Raad, besluttet og forafskedet vorder[6]).

De deputeredes Skattebevillinger paa Rigsdagene ville vi senere komme tilbage til. Her skal kun gjøres et Par Bemærkninger om deres øvrige Virken.

[1]) A. C. 8. og 12. Jan. 1657. — [2]) A. C. 19. Jan. s. A.: Efterdi der kun rejser to paa hele Byens Vegne, turde det ogsaa være nok, at to alene rejse paa Universitetets Vegne. — [3]) Jfr. A. C. 27. Avg. og 6. Septbr. — [4]) Ovfr. S. 298. — [5]) Sj. Tegn. — [6]) Fuldmagt 16. Apr. 1608, 16. Apr. 1648, 8. Juni 1650, 5. Avg. 1655; Tillæg.

Formelt indbefattedes Universitetet under den gejstlige, altsaa en af de uprivilegerede Stænder. Derfor finde vi undertiden ogsaa en Universitets-Fuldmægtig optræde som Ordfører for disse over for Rigens Raad. Da saaledes Kansleren i 1648 havde aabnet Valgmødet med en Tale, lydende paa, at Gejstligheden og Borgerskabet skulde samtykke den Konge, Rigens Raad vilde udvælge, rejste Rektor Lavrits Mortensen Scavenius sig og svarede paa de andre Stænders Vegne, at de efter Kongens Missive vare berettigede til at have deres vota udi Valget og ikke forbundne til alene at samtykke den, som Raadet vilde udvælge[1]). Men paa den anden Side udgjorde den gejstlige Stand, som bemærket, ingen formel Enhed; enhver af dens Bestanddele stod tvært imod i høj Grad selvstændig, og med denne formelle Selvstændighed var atter givet en Mulighed for hver enkelt til at indtage en Særstilling, naar dens politiske Interesse krævede det, og dette kunde let hændes for Universitetets Vedkommende, navnlig paa Grund af dets fortrinlige Skattefrihed. Hensynet til dette Privilegium indeholdt en stærk Fristelse til i paakommende Tilfælde at støtte den privilegerede Stand, og naar dertil kommer Hensynet til dets adelige Patroner, bliver det forklarligt, at Universitetet undertiden gjorde Front med Adelen mod de andre Stænder. Da der saaledes ved Kristian V.s Valg var rejst Spørgsmaal, om han skulde vælges som Konge baade til Danmark og Norge eller kun til Danmark, havde Adelen og Universitetet gjort det første, Gejstligheden og Borgerskabet det sidste[2]). I Særdeleshed fremtraadte denne Partigruppering paa den sidste Rigsdag i Aaret 1660. Her var Universitetets Stilling fra først af givet ved Forhandlingerne om Konsumptionsskatten. Saa snart den kongelige Proposition derom var fremlagt i Stændermødet den 11. September af Gunde Rosenkrantz, Otto Krag og Peder Reetz, bestræbte Universitetets deputerede sig ivrig for at blive fri for samme. I dette Øjemed henvendte de sig øjeblikkelig til de ovennævnte Rigsraader med Paaberaabelse af Universitetets fundatsmæssige Skattefrihed og den hos alle Universiteter udi al Kristenheden stedfindende Brug. Forfatteren af den Lercheske Dagbog beretter, at Dr. Vandal i selve Mødet fremkom med Antydninger herom, hvorudi Otto Krag og Adelen, som til Stede vare, samtlige med alle de andre Stænder faldt dem bi[3]) og A. C. 12. Septbr., som stemme hermed, berette yderligere, at Dr. Vandal i Stændermødet den følgende Dag i en indtrængende Tale lagde de deputerede Universitetets Sag paa Sinde, „hvorimod heller ingen af deputatis da noget Gjenmæle gjorde“. At Adelen positivt støttede Universitetets Fordring, var naturligt, i Betragtning af, at den fornuftigvis ikke kunde være mindre begunstiget end de højlærde, og bleve disse fri, maatte Adelen følgelig ogsaa blive det. Denne Tanke skinner klart nok igjennem, naar det berettes, at Adelens deputerede den 14 Septbr. overleverede Konsumptions Species med Taxten saa disponeret, at Adelen vilde være fri, fordi den havde

[1]) Holberg: Danmarks Historie III. S. 17. — [2]) Danske Mag. III. 4. S. 32. — [3]) Danske Saml. II. 2. S. 101.

hjulpet Professorerne[1]). Da Kapitlerne saa Universitetets Bestræbelser for at opnaa Frihed, vilde de gjærne gjøre fælles Sag med det; Doktor Ludvig Pouch og Mag. Hans Rhumann gik derfor til Rektor med Anmodning om, at Universitetets deputerede vilde tage de faa canonicos udi deres Parti, at de kunde deliberere med dem, ligesom Bisperne med Ministeriet. Men Professorerne, som indsaa, at Situationen vilde blive ulige vanskeligere, naar de skulde begjære Frihed ikke blot for sig selv, men for samtlige Kapitler, afsloge Andragendet[2]). Motivet til Afslaget fremtræder klart nok i den Bemærkning, hvormed det ledsagedes: „dog saa de gjærne, at Kapitlerne for Konsumptionstolden maatte forskaanes“. Saa droge Kapitlernes Udsendinge til Conventshuset og sluttede sig til den øvrige Gejstlighed, som under Biskop Svanes Ledelse havde sluttet Forbund med den borgerlige Stand, medens Universitetet alene blev staaende uden for Forbundet, nærmest sluttende sig til Adelen. Da Konsumptionssagen forhandledes i Mødet den 15., var derfor ogsaa Rektor Vandal den eneste, der støttede Adelens Forlangende om at nyde Konsumptionsfrihed paa dens Gaarde, hvilket han ikke fandt ubilligt, da der i alting burde være Forskjel paa en Herremand og en Bonde. Herpaa svarede imidlertid Biskop Svane ved at spørge, om han da ikke fandt, at der burde være Forskjel paa en Biskop og en Bonde, og naar endog Kongen selv kunde erlægge Konsumptionen, saa kunde enhver anden vel ogsaa gjøre det. Derhos undlod Bispen ikke at fremdrage den sande Grund til Rektorens adelsvenlige votum ved at spørge, om han og Akademiet vilde yde denne Konsumtionstold, hvortil Vandal kun kunde give det undvigende Svar, at dette var en anden Kvæstion. Fra dette Sammenstød daterede sig Bruddet mellem Universitetet og de andre borgerlige Stænder, i det Professorerne efter den Dag absenterede sig, ganske forladende sig paa Adelen[3]). Vi finde derfor heller ikke Universitetets deputerede tage Del i et eneste af de følgende Skridt, som de borgerlige Stænder foretoge. Paa alle Andragender søges deres Underskrifter forgjæves. Hvorledes Universitetet stod uden for Begivenhederne, viser ogsaa Bemærkningen i A. C. 13. Oktbr., som dog tillige viser, hvorledes Universitetet komplimenterede Sejrherren. Den lyder nemlig: Eftersom erfares, at nogle Rigens Stænder have præsenteret Hs kgl. Majestæt og hans kongelige Familie arvelig Rettighed og Sukcession til Danmarks Krone, som nu ogsaa af Rigens Raad og Adelstanden skal være samtykt, da har Rektor allerede forfattet Universitetets underdanigste Stemme og Gratulation til hans kgl. Majestet om det samme, som nu blev læst, approberet og med sigillo universitatis beseglet. Blev og sluttet, at med allerforderligste skal holdes en oratio panegyrica nomine academiæ, Hs. kgl. Majestæt et augustæ regiæ familiæ, som dertil underdanigst skulle inviteres, publice et solenniter dermed at gratulere med hosføjet Musik, det bedste muligt kan være. Og paatager Dr. Th Bartholin sig efter Rektors og Professorernes Begjæring samme

[1]) Anf. Skr. S. 102. — [2]) Danske Saml. anf. St. — [3]) Dansk Saml. S. 104.

Oration at holde. Programmer dertil skulle trykkes, og fire Exemplarer deraf særdeles paa hvidt Atlask til Kongen, Dronningen, Prinsen og Hertug Jørgen. Tiden skal begjæres af hans kgl. Majestæt selv naadigst at maa determineres[1]).

En smukkere lille Episode danner Villum Langes Optræden i Udvalget, hvortil han den 14. Oktbr. var kaldet, og hvor hans Tale om, at Danmark ligesom andre Riger i Evropa burde have sin Grundlov, klang meget vel i adskilliges Øren, saa at endog en blandt de jyske Borgmestre deraf tog Anledning til „at snakke noget med“[2]). Men da Kongen erfarede dette, fik Lange paa Stedet Befaling til ikke tiere at ulejlige sig ind i det Udvalg. Resultatet af Forhandlingerne blev, at Haandfæstningen kasseredes[3]), hvorefter Enevoldsakten udfærdigedes, som Professorerne endog underskreve to Gange[4]).

Samme Dag, som Hyldingen fandt Sted, havde Universitetet efter de andre Stænders Exempel indgivet sin Supplik til Kongen om dets Privilegiers Konfirmation; men nu fik det Virkningerne af sin adelsvenlige Holdning under den forløbne Rigsdag at føle. Da Kongen erfarede Professorernes Disjunktion fra de andre Stænder den 15. Septbr., havde han nemlig spurgt, om Universitetet havde sine Privilegier fra Adelen eller fra Kongerne, og dette Spørgsmaal undlod han ikke efter Forfatningsforandringen selv at besvare. End ikke Universitetets ældre Privilegier bleve konfirmerede af ham, og endnu mindre fik det meddelt ny, hvorimod dets deputerede bleve inviterede til at se de andre Stænder modtage deres[5]).

Efter 1660 har Universitetet kun været repræsenteret i et Par kommunale Udvalg, dannet af de forskjellige Societeter i Byen og i Provinsialstænderne ved det af Kongen kaldede Medlem. I den nuværende Rigsdag er Universitetet som saadant ikke forfatningsmæssig repræsenteret.

---

[1]) A. C. 23. Oktbr. s. A.: Efter at Dr. Th. Bartholins oratio panegyrica var solenniter holden i hans kgl. Majestæts egen Præsens saa vel som og hans prinselige Højheds, den kejserlige hollandske Ambassadørs samt en stor Del Rigens Raads og alle Stænders deputeredes med Musik etc., blev Dr. Th. Bartholinus betakket for den Umage, han nomine academiæ havde haft, og ombedt samme Oration med forderligste impensis academiæ at lade publicere. 13. Novbr.: O. Borrichii carmen gratulator. skal trykkes foran Bartholins panegyricum. Regnskab for 1659—60: For 3¼ Alen hvid fin Atlask, 2 Lod Guldgaloner og 1 Dukke Silke til 4 programmata at offerere Kongen, Dronningen, Prinsen og Hertug Jørgen til orationem solennem de natali imperii hæreditario 8 Rdlr. 2 Ort 6 Sk.; for 3 Potter rinsk Vin til Kvinderne, som klædte Avditorium, 3 Ort 6 Sk.; den, som bar Organisten til hellig Gejst Kirkes Positiv paa Avditorium, 2 Ort. — [2]) Hist. Kalender I. S. 265. — [3]) Jfr. alle Stænders Revers paa Haandfæstningens Kassation 16. Novbr. 1660 (Sj. Reg.). — [4]) A. C. 14. Juni 1661: Et paa Pergament foreskrevet instrumentum publicum eller Reversal de hereditario regni Daniæ jure et majestate absoluta, som herefter hos hans kgl. Majestæt Frederik III. og hans kongelige Hus og Descendenter skal forblive, blev efter hans kgl. Maj. naadigste Vilje af rectore og samtlige professoribus underskrevet og beseglet; 18. Jan.: For bemeldte instrum. publicum eller Reversale, som var paa ny omskreven paa renere Pergament, fordi der ej skal have været Rum nok paa det forrige til alle deres Navne, som det skulle underskrive, blev paa ny af samtlige professoribus underskrevet og beseglet. Geh.-Ark.s Aarsberetn. II. S. 129. — [5]) Ovfr. S. 94.

§ 49.

Universitetets politiske Jurisdiktion.

Retsgrundlaget for denne indeholdtes i Fundatsen af 1539, der bekræfter Kristian I.s Brev 4. Oktbr. 1478, og hvis herhenherende Bestemmelser atter bekræftedes ved Fundats 1732 § 20. Fundatsen af 1539 bestemte nemlig, at Rektor med de fire Dekaner, i Stedet for hvilke senere traadte Konsistorium, skulde være Dommere over alle, som dyrkede Videnskaben ved Universitetet, deriblandt ogsaa over de afgaaede Professorer, saaledes at ingen maatte stævne dem for nogen anden Dommer og heller ikke appellere fra Rektor og Dekaner til nogen anden end Kongen. Kun naar nogen af Studenterne om Natten blev greben i en Forseelse, maatte han tages i Forvaring af Byvægteren Natten over, men skulde om Morgenen overleveres Rektor til Bevogtning og Afstraffelse, med mindre Forbrydelsen bestod i Manddrab; thi i saa Fald skulde ikke Rektor, men den borgerlige Øvrighed afsige Dommen[1]).

Denne Fundatsens Forskrift hjemlede saaledes positivt Universitetet en vis Domsmyndighed; men i Forbindelse dermed bestemmer Kristian I.s Brev: Inhibemus insuper omnibus et singulis advocatis et subditis nostris de hujus modi doctoribus et magistris et eorum bonis et suppositis quovis modo se intromittere seu ingerere, sed eos liberos et exemptos esse volumus ab omnibus judicibus terrarum, nisi a judicibus et conservatoribus universitatis. Ved denne Bestemmelse var der betaget samtlige Statsembedsmænd med Undtagelse af dem, hvem Tilsynet med Universitetet særlig var overdraget, enhver Myndighed til at blande sig i dets Anliggender, og skulde der ikke opstaa en Lakune i den bestaaende administrative Ordning, maatte nødvendigvis Universitetets egne Organer ikke blot kunne udøve Domsmyndigheden i stræng Forstand, men ydermere selvstændige og uafhængige af de borgerlige Myndigheders Indgriben administrere samtlige det akademiske Samfunds Anliggender.

Som Følge af det anførte maa først og fremmest mærkes den Hovedsætning, at Universitetet som saadant ikke var underkastet den borgerlige Øvrighed, der hovedsagelig repræsenteredes af Magistraten. Dennes Myndighed strakte sig kun over Byens Borgere, men standsede, naar den traf paa en Universitetsborger; thi over ham herskede senatus consistorialis, der stod selvstændigt og uafhængigt ved Siden af senatus urbicus, ja endog sede aliisque conditionibus fra gammel Tid var værdiget over det[2]). I Kraft af denne selvstændige Stilling passerede enhver kgl. Befaling, der skulde rettes til Universitetet eller en enkelt akademisk Borger, selv i et rent statligt Anliggende, ikke gjennem Magistraten, men tilstilledes umiddelbart Rektor til Efterretning og eventuel videre Befordring[3]). Ja, naar en Universitetsborger

[1]) Cragii Additam. III. p. 123—24. — [2]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 513. — [3]) Kgbrev 5. Novbr. 1655 til de højlærde at forkynde en Fdg. om Fiskalens Beskikkelse og en anden om Bryllupper; Kgbreve 29. Septbr. og 17. Decbr. 1656 om at forkynde Fdg. om 11. Decbr. og 11. Juni Termins Forandring m. fl.

ikke holdt sin Gade ren, kunde Bysvendene ikke lovlig pante ham derfor; thi de højlærde skulde i den Anledning tiltales ved deres tilbørlige Øvrighed[1]). En Selvfølge er det dog, at denne Ordning ikke fuldt ud lod sig gjennemføre mod den sunde Fornufts Krav, og at derfor Konsekvenserne i Praxis paa mange Punkter blev fravegne, selv uden for det Undtagelsestilfælde, som Fundatsen selv opstillede. I Særdeleshed var det ogsaa en naturlig Følge af den enevældige Styrelses Aand og Grundsætninger, at Universitetets tidligere korporative Selvstændighed i en væsentlig Grad mindskedes efter 1660. Til Dels skyldtes dette positive Lovbud, der i visse Retninger udstrakte Byøvrighedens Myndighed over Universitetet. Som Exempel herpaa kan navnlig mærkes Fdg. 13. Maj 1702, der bestemte, at enhver gejstlig eller verdslig, civil eller militær i Kjøbenhavn skulde være ansvarlig for Politiretten, saa vidt Politien vedkom. Men deslige Lovbud vare dog Undtagelser. Hovedsagelig foregik Forandringen uden nogen egentlig legal Hjemmel saa at sige af sig selv. Heraf følger imidlertid, at det er ulige lettere at danne sig et Billede af Universitetets Retsforhold før 1660 end efter den Tid, da den stiltiende sædvansmæssige Udvikling under Enevælden i en væsentlig Grad unddrager sig Iagttagelsen, og kun enkelte Kjendsgjerninger kaste et endda ofte tvivlsomt Lys over den.

Granske vi Tilstanden i det enkelte, mærkes:

1) Ligesom Universitetet før 1660 selv bevilgede Skatterne, som dets Borgere svarede, saaledes lignede, opkrævede og indbetalte det dem ogsaa selv paa Renteriet. Magistraten og dens Oppebørselsbetjente havde intet dermed at skaffe. Om denne Selvstændighed over for Byen værnede Universitetet med den allerstørste Omhu. Den 5. Decbr. 1659 erklærede saaledes Professorerne paa Konsistorium, at de endnu gjærne af yderste Formue vilde kontribuere til Garnisonens Underholdning for at afværge, „at ej Rodemestrene eller nogen af de andre Stænder efter eget Tykke skulde paalægge dem nogen Byrde, som vilde være udragelig“. I Lighed med Skatterne oppebar det dernæst ogsaa andre offentlige Indtægter, saa som 6te og 10de Penge af Arv samt Bøder for Forseelser[2]), som faldt under Universitetets Jurisdiktion. Selv om Universitetet ikke var berettiget til at beholde dem[3]), var det dog i hvert Fald berettiget til selv at opkræve og indbetale dem i Renteriet. Denne Sætning blev for 6te Pengenes Vedkommende udtrykkelig slaaet fast ved en H.D.D. 17. April 1646, som vi senere ville komme tilbage til.

Spørge vi, hvorledes Universitetets Retsstilling i den her omhandlede Henseende blev efter 1660, maa Svaret vist nok lyde: principielt uforandret. Rektor og Professores vare fremdeles det akademiske Samfunds politiske Øvrighed og fik derfor f. Ex. under 9. Jan. 1665[4])

[1]) Kgbrev 18. Jan. 1619 til Rektor, episcopus og menige Universitet og clerici udi vor Kjøbstad Kjøbenhavn om Gaderne at holde rene. (Indført i A. C.). — [2]) A. C. 11. Avg. 1641: Underfogden paa Borgmester og Raads Vegne begjærer Bøder af en Student, som Vagtmesteren havde grebet i et Hus Kl. 2 om Natten, da Gjerningen var sket inden Byens Frihed. Professorerne henvise derimod til Fundatsen og kgl. Fdg. — [3]) H. D. D. 20. Juli 1630. — [4]) Sj. Tegn.

Paalæg om at lade læse og forkynde Kongens aabne Brev anlangende Isning omkring Staden. En kgl. Befaling 16. Jan. 1700[1]) paalagde Universitetet at lade forfatte et Mandtal over Universitetets supposita og andre gejstlige i Anledning af den ved Fdg. 23. Novbr. 1699 paabudte Kopskat, og der korresponderedes direkte med Rentekammeret i Anledning af Fdg. 9. Juli 1703, som paabød Ydelsen af 1/3 af den aarlige Indkomst[2]). Men i Tidens Løb skete Forandring heri. Den 18. Febr. 1719 fik Konsistorium saaledes gjennem Magistraten Meddelelse om, at Kopskatten for samme Aar var eftergivet alle gejstlige, civile og militære Betjente, og alt forinden var der den 1. Apr. 1709 læst en Skrivelse, i Følge hvilken Magistraten havde faaet kgl. Befaling til at inddrive alle Skatter uden Undtagelse. Skatteansættelsen iværksattes senere ogsaa for Universitetets Vedkommende dels af Skattekommissioner[3]), dels af Magistraten. Det var dog en Ordning, som Universitetet i Erindring om sin historiske og, strængt taget, legale Uafhængighed kun grumme nødig underkastede sig. Under Forhandlingerne angaaende Skatten i Følge Fdg. 14. Maj 1768 var dets højeste Ønske derfor ogsaa at maatte betale Skatten direkte i Zahlkammeret for paa den Maade at fris for Magistratens Indblanding. Skatteangivelserne sendtes som Følge heraf direkte til Rentekammeret; men lige meget nyttede det, thi Rentekammeret meddelte Konsistorium ved Skr. 8. Oktbr. 1768[4]), at de fra det vare blevne tilstillede Magistraten. Sjette Penge og Bøder var Konsistorium derimod efter Bevill. 18. Novbr. 1690 fremdeles berettiget ikke blot til at opkræve, men endog til at beholde.

2) Universitetet øvede dernæst indtil 1660 sin egen Politimyndighed. Skulde der anstilles Undersøgelse i dets undergivnes Huse, kunde det derfor ikke ske uden ved Universitetets egne Betjente eller i alt Fald med dets Samtykke. Den 15. Juni 1642 var saaledes Byfogden hos Rektor med Anmodning om, at han vilde tillade en Inkvisition af Tjenestekvinder og Malkepiger[5]) for Universitetets Vedkommende, ligesom Bispen og Statholderen havde tilladt den i de under deres Jurisdiktion sorterende Huse. Eftersom saadant konvenerede bono publico, bevilgede Professorerne, at det maatte ske for denne Gang saa vel i deres egne som i suppositorum Huse. Under Krigen 1657—60 paalagdes det ogsaa den akademiske Øvrighed selv at anstille Inkvisition efter Furage og Krudt i deres undergivnes Huse[6]). End videre skete Anmeldelser om fremmede, der sorterede under Akademiets Jurisdiktion, ikke til Politiet, men til Rektor[7]),

[1]) Kopi B. — [2]) Kamm. Skr. 31. Marts 1705 og Fortegnelse over Embedsindtægten i Kopi B. — [3]) Kommiss. Skr. 17. Avg. 1743 med Konsist. Svar 23. Septbr. s. A. (Kopi B.). — [4]) Kopi B. — [5]) Øjemedet var at udfinde Moderen til to Børn, der vare exponerede og fundne døde uden Byen for ikke lang Tid siden. — [6]) Jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 501—2. Kgbr. 23. Oktbr. 1658: Vi bede Eder og naadigst ville, at I anbefale dem, som I efter forrige Befaling tilforordnede at gjøre Hussøgning om Furage og Krudt m. m. — [7]) Kgbr. 30. Jan. 1650; ovfr. S. 308. A. C. 30. Marts 1650: Rektor lod Professorerne sē en Deskription paa alle tyske Studenter. Deres Værter skulle tiltales, hvis de ej lade sig immatrikulere.

og Passer for academici udstedtes ikke af Politimesteren, men af Universitetet selv[1]).

Naar academici, som Dybvad og Oswald m. fl, havde begaaet politiske Overtrædelser, beordrede Regeringen en Aktor imod dem; det samme skete undertiden, naar Professorerne havde gjort sig skyldige i akademiske Forseelser, og i hvert Fald tiltaltes de kun efter højere Ordre eller Bemyndigelse[2]); men ellers forfulgte Konsistorium selv Sagerne under sin Jurisdiktion. En ren Undtagelse var det, naar det paalagdes Byfogden at paase Overholdelsen af Luxus-Fdg. 1. Maj 1624, og denne Bestemmelse var jo ogsaa en Hovedgrund, hvorfor Konsistorium supplicerede imod den[3]).

Det exekutive Politi besørgedes regelmæssig af Universitetets egne Betjente. Om Dagen turde ingen Bysvend understaa sig at lægge Haand paa nogen akademisk Borger, forudsat, at han ikke havde gjort sig skyldig i Manddrab; men om Natten efter den Tid, da Vagten var sat, var Vagtmesteren berettiget til eventuelt at optage og indsætte dem i Raadstuekjælderen, hvorefter de dog strax om Morgenen skulde afleveres til Studenterkjælderen. Dette Privilegium bekræftedes ved kgl. Forbud 6. Marts 1578[5]), og gjennemgaaende synes det ogsaa at være bleven respekteret, om end Konsistorium adskillige Gange fandt Anledning til at minde om dets Tilværelse[6]).

Efter 1660 blev det endnu ved Kgbrev 25. Novbr. 1661[7]) paalagt Akademiets Betjente at anmelde deres fremmede for Rektor, og ved Kgbr. 30. Maj 1663[8]) paalagdes det igjen denne at forstændige Friederich von Ahlefeldt angaaende de anmeldte fremmede; men senere høre vi intet til slige Anmeldelser saa lidt som til Universitetets Udstedelse af Passer til Studenterne, og dettes Myndighed i saa Henseende er derfor uden Tvivl stiltiende bortfalden, i alt Fald efter Aar 1702[9]). Aktionsmyndigheden beholdt Universitetet med samme Indskrænkning som tidligere[10]). Undtagelsen i Henseende til Manddrab affødte i 1742 en

[1]) Ovfr. S. 310. — [2]) Rørdam III. S. 233. Kgbrev 11. Novbr. 1656 til Krist. Veimar om at tiltale Hans Zoega (der havde promoveret uden Riget), jfr. Kgbrev 3. Septbr. 1656 til Rektor og Professores om at dømme ham. — [3]) Ovfr. S. 151—52. — [4]) Rørdam IV. S. 289. — [5]) Rørdam III. S. 222—23. A. C. 19. Juli 1626: Byfogden møder og begjærer, at Studenterne, som havde gjort Skade, maatte blive anholdte, samt at Borgerskabet, naar noget saadant for Fremtiden forekom, maatte ske, hvad Ret er. Det samme skulde igjen vederfares Studenterne paa deres Side. Blev advaret om Fundatsens Forskrift. 12. Apr. 1634: En ny Vagtmester har anden Paaskedags Aften indsat to Studenter i Raadstuekjælderen og først paa tredje Dag ført dem for Borgmester og Raad. Disse skulle erindres om at instruere ham angaaende Fundatsens Forskrift. 13. Febr. 1640: Tilsendt Borgm. og Raad en Kopi af det Punkt i vore Statutter om Studenternes Fængsel, paa det de sig ikke derimod skulle forse. — [7]) A. C. 18. Oktbr. 1648: Byfogden paa Kristianshavn har holdt en Student fængslet i flere Dage uden at sende ham til Rektor. 17. Juni 1657: En Student er sat i Slutteriet; Skr. 5. Decbr. s. A.: befriet af Kansler efter Rektors Foranstaltning. — [8]) Sj. Tegn. — [9]) Jfr. Passer til Udenlandsrejse 16. og 29. Juni 1703 for Studd. Henn. Nielsen og Joh. Linberg. 10. Maj 1704 for P. Foss Lavritsen og O. Nielsen. 23. Apr. 1725 for Prof. linguæ Lat. L. Holberg til en Badereise. (Sj. Reg.). — [10]) Ovfr. S. 226 N. 1. Kgbrev 11. Febr. 1718 til R. og Pr. om selv at beskikke en Aktor mod C. J. Møller, der har skrevet sig et falsk testimonium, eftersom den af dem begjærede Generalfiskal har andet at bestille.

heftig Strid mellem Politimesteren og Universitetet om, hvem der skulde forfølge en Selvmordssag, som ingen af Parterne vilde tage sig af[1]).

Hvad Politiforseelser angaar, blev der ved enkelte overordentlige Lejligheder nedsat særlige Kommissioner for at inkvirere om Studenternes Forseelser og indstille Sagen til Kongens egen Afgjørelse[2]). I øvrigt erkjendtes vel principielt Politimesterens Myndighed over academici, da det alt den 27. Oktbr. 1683 sluttedes at opslaa et Program om, at studiosi skulde forholde sig skikkelige efter kgl. Maj.s Fdg. i en eller anden Maade, at Politimesteren ikke skulde finde Aarsag til at se skarpt til dem og efter sin Instrux straffe dem; men ikke desto mindre hersker der i hele det 18de Aarhundrede en bestemt Tendens til at lade Akademikernes Politiforseelser blive Gjenstand for akademisk Tugt i Stedet for statlig Straf[3]), og naar Studenter have begaaet Optøjer ved at banke Vægtere[4]) eller kaste Sten ind ad Borgernes Vinduer[5]), indkaldes de skyldige derfor ikke for Politiretten, men Politimesteren anstiller Forfølgning for Konsistorium, og for saa vidt som Optøjerne kun gik ud over Universitetet selv, synes de endog at være betragtede som alene vedkommende det, saaledes at Politimesteren forholdt sig ganske passiv[6]). Kun i Følge denne Tradition kan det forklares, at Patronen endnu i 1788 opfordrede Konsistorium til at anstille Forhør i Anledning af, at Vinduerne i nogle

---

[1]) Skr. 2., 14., 20. Avg., 3. og 22. Septbr. 1742 (Kopi B.), — [2]) Kgbrev 14. Marts 1696 til Ole Rømer m. fl. om at forhøre Vidner til Slagsmaalet den 1. Marts og følgende Dage mellem Studenter og Lakajer og give Beretning derom samt indstille de skyldige til Straf. Reinhardt S. 156—57. Kgbrev 6. Juni 1696 til Politimester Kl. Rask, at 4 af bemeldte Lakajer skulle arbejde i Jærn ved Skubkarren en Maaned paa Kronborg Fæstning; 2 andre, der vidste Besked om Samlingen, men undlode at røbe den, skulle 14 Dage i Arrest og 1 Time hver Formiddag og Eftermiddag ride Træhesten. — [3]) A. C. 22. Maj 1765: En Student der er funden drukken paa Gaden og derfor foreløbig indsat i Raadstuekjælderen, hentes af Pedellerne op for Konsistorium. Reinhardt S. 327—29 (Steffens); Nyerup i Luxdorphiana I. S. 170, 183. — [4]) A. C. 21. Oktbr. 1719: Politimester Ernst begjærer Forhør over Studenterne paa Regensen i Anledning af, at Vægteren i Kannikestræde er bleven mishandlet. Reinhardt S. 157. — [5]) Rets-Prot. 28. Maj 1712: Udi den Sag mellem Politimester Ernst og Studenterne paa Regensen blev afsagt følgende Dom: Ihvorvel studiosus Hans Trochmann ikke er bleven fuldkommen overbevist om at have været Ophavsmand i den Overlast, som den 6. Avg. 1711 om Natten forøvedes paa Témanden Niels Sindelsens Hus, saa dog, efterdi Vidnerne enstemmig have udsagt, at Stenene, som kastedes fra Regensen ind ad Témandens Vinduer, kom ud af hans Kammer, og han sig ikke samme Gjerning fuldstændig har fralagt, det og havde tilkommet ham at vide, hvem han indlod paa sit Kammer, samt holde det rent for sligt ondt Selskab, og han desforuden i et af sine Indlæg paa en usømmelig Maade har begegnet Politimester Ernst, bør han at miste beneficia academica for 3 Aar; Lavge Borch, som laa paa Kammeret hos Trochmann og ligeledes burde have hindret sligt Oprør og Tumult, bør gaa in carcerem pro arbitrio rectoris samt holde sig efter Dags fra Regensen. Hans Veyle, som, medens Tumulten varede, uden præpositi comm. Vidende om Natten befandt sig paa Regensen og ikke har kunnet eller villet forklare, hvad han havde at bestille der, samt er bleven nævnt blandt de skyldige, bør bøde 6 Rigsdaler til fattige stndiosos. Oluf Morsing, som imod leges acad. paa saadan Tid om Natten fandtes i et uskikkeligt Selskab, bør ligeledes til fattige Studenter betale 2 Rigsdaler. Vinduerne bør H. Trochmann og L. Borch erstatte Niels Sindelsen med 6 Rdlr. 3 Mk. 4 Sk., og Processens Omkostninger med 10 Rdlr., Halvdelen hver. — [6]) A. C. 16. Oktbr. 1717: Votering og Dom over adskillige Studenter, som havde gjort Bulder paa Studiigaarden og indslaaet Vinduerne paa auditorium superius. Henrichsen: Deposits og Pennalisme S. 58—59.

Professorgaarde vare slaaede ind, og at Politimesteren først efter Opfordring fra Konsistorium inkvirerede derom[1]). En Eftervirkning af samme Tradition foreligger ogsaa i den Tolerance, Politiet i andre Retninger har vist Studenterne indtil den nyeste Tid[2]).

3) Hvad dernæst Universitetets Jurisdiktion i stræng Forstand angaar, maa først fremhæves den egentlige Domsmyndighed dels i civile, dels i kriminelle Sager.

I Henseende til den første erindres, at paa Konsistorium ogsaa foretoges Sager henhørende til jurisdictio voluntaria, navnlig Meddelelse af Afkald for Arv, Opbud af Haandpant, som Studenter havde sat, m. m.; men Retshandlinger angaaende faste Ejendomme, selv om de tilhørte Universitetets supposita, foretoges ikke samme Steds som Følge af, at Konsistorium ikke havde nogen territorial Jurisdiktion, men kun var et forum privilegiatum personale. Om den civile Domsmyndighed er i øvrigt intet særligt at bemærke Appellen af Universitetets Domme gik efter Fundatsen af 1539 umiddelbart til Kongen, altsaa før 1660 til Herredagen[2]) og efter den Tid til Højesteret. Exekution opnaaedes ved de almindelige Retsmidler: i ældre Tid Forfølgning med Rigens Ret, saaledes at Brevene brækkedes og læstes paa Konsistorium[3]), og senere Udlæg ved dertil udmeldte supposita alene eller i Forening med Pedellerne[4]). Dog kan erindres, at Domme ogsaa jævnlig findes klavsulerede derhen, at vedkommende skulde betale eller gaa i Karcer[5]).

I Henseende til den kriminelle Jurisdiktion mærkes, at Konsistoriums Straffemyndighed, ligesom Kirkens, i sit Væsen var disciplinær; thi den højeste Straf, som det i Følge Statutterne kunde idømme, var Udelukkelse fra det akademiske Samfund. Dette udtaltes udtrykkelig saa vel i Dybvads og Oswalds Sag som senere i Aaret 1718[6]). Den omfattede alle Overtrædelser blot med Undtagelse af Manddrab, hvorfor academici udleveredes til den verdslige Øvrighed[7]). Naar Reskript 19. Septbr. 1711[8]) synes at forudsætte, at Universitetet ogsaa havde Beføjelse til at dømme i Livssager, er dette en Uagtsomhed[9]). I det 17de Aarh. blev der jævnlig Anvendelse for denne Straffemyndighed navnlig i Anledning af Vold og Uorden. Adskillige Exempler paa Forfalskning af

---

[1]) Ovfr. S. 176. — [2]) Jfr. „Dagbladet“ 23. Oktbr. 1863: Lidt om og fra de 4 Studenter. — [2]) H. D. D. 20. Juli 1630 (Tillæg). — [3]) Rørdam IV. S. 426—29. — [4]) Ovfr. S. 279. A. C. 4. Oktbr. 1690: Kr. Vering og Søren Matthiesen skulle gjøre Exekution. — [5]) A. C. 31. Jan. og 24. Juli 1652: Betale inden 15 Dage eller gaa i Fængsel; jfr. derimod 13. Juli 1653: Betale inden 15 Dage eller efter Recessen lide Nam i sit Bo. — [6]) (Udat.) Skr. s. A. (Kopi B. S. 204). Det haardeste, Konsist. har at straffe contumaces og de modvillige med, er perpetua relegatio. Skulde det ellers behage Eders kgl. Maj. at lade N. N. tiltale og straffe, kan det, efter at han er relegeret, ske ved endelig Ret. — [7]) Rørdam III. S. 429. — [8]) Til Universitets-Retten, at de Sager, som Sundhedskommissionen indstævner, især de, som nogen Formastelse, Gevalt og Misbrug angaar, skulle foretages efter Aftens Varsel fremfor alle andre Sager og om muligt paadømmes inden 24 Timer, samt, hvis det er en Livssag, Dommen inden 3 Dage indgives til Kongens Approbation eller Forandring; den, hvem Kommissionen avtoriserer til at paatale slige Sager, skal tillægges noget for hans Umage, naar de anklagede formaa det. Samme Brev fik de øvrige Jurisdiktioner i Kjøbenhavn. (Sj. Reg.).

testimonia forekomme ogsaa i det samme Aarhundrede [1]), og endnu et i 1718 [2]); men derimod nævnes kun ganske enestaaende Exempler paa Tyverier, forøvede af akademiske Borgere, før 1660 [3]), og da et andet Exempel derpaa forekom i 1755, supplicerede Konsistorium om, at den skyldige, for at spare Universitetet den Skam at se et af dets Medlemmer straffet for en slig Gemenhed, maatte bortsendes til Vestindien [4]).

4) Ved Siden af den egentlige Domsmyndighed mærkes endelig Skifte og Avktionsjurisdiktionen, om hvilken vi imidlertid nøjes med at henvise til det oven f. S. 266 7 bemærkede. Derimod skulle vi her tilføje et Par Ord angaaende Overformynderi-Bestyrelsen. Mærkeligt nok taler D. L. 1—2—14 i Modsætning til 1—2—6 lige saa lidt om Børn som om Hustruer; men at Konsistorium dog fra gammel Tid har ført Overværgemaal over Børnene efter dets Medlemmer, godtgjøres ved utallige Exempler i Akterne og bevises desuden til Overflødighed ved H.D.D. 20. Juli 1630, hvoraf det fremgaar, at Værgerne, hvad enten de vare Borgere eller gejstlige, mødte paa Konsistorium og rakte Rektor Haand paa trofast at ville varetage Bestillingen. I Kraft af dette Overværgemaal lod Konsistorium ogsaa udgaa mangfoldige Paamindelser til Enkemænd og Enker om at skifte med Børnene; men i øvrigt have vi ikke fundet særligt at bemærke derom før den 11. Juni 1712. Da proponerede Rektor: „Eftersom Universitetet nu bliver bebyrdet med saa mange Formynderskaber, som betros andre, for hvilke Universitetet dog skal staa til Ansvar, om det da ikke skulde være raadeligt og for Universitetet gavnligt, at alle de, som vare Formyndere, enten de sorterede under Universitetet eller uden Universitetets Jurisdiktion, skulde være forpligtede til at indlevere udi Universitetets Gjemme paa consistorio de umyndiges Obligationer, Skjøder og andre Adkomstbreve til den umyndiges Gods og derfor aarlig paa consistorio gjøre Regnskab efter Loven, som og hos Magistraten brugeligt er ved Overformynder-Regnskaber, og da gjøre consistorio Forklaring, naar nogen af Obligationerne bliver forandret, hvilket nu af præsentibus blev samtykt og sluttet at skulle kommuniceres absentibus ved et Cirkulære“. Efter at dette var approberet af de fraværende, affattedes et med Propositionen stemmende conclusum den 18. s. M. blot med den Tilføjelse, at Indleveringen af Obligationer og Adkomstbreve kunde undlades mod Sikkerhedsstillelse [5]). Dette Overværgemaal over akademiske Borgeres Børn, i Kraft af hvilket enhver Ansøgning fra Studenterne om venia ætatis ell. lign. sendtes til Konsistoriums Erklæring [6]), ophævedes i Kontinuation af Jurisdiktionens Bortfalden ved Reskr. 20. Jan. 1774 [7]).

Til de foranførte Bemærkninger angaaende Universitetets Stilling i statlig Henseende skulle vi endnu blot føje et Par Ord angaaende dets kommunale Forhold. Ordentligvis vare dets Medlemmer fri for borgerlige onera, og kommunale Anliggender vedkom dem for saa vidt ikke. Navnlig

[1]) Rørdam III. S. 650—51; A. C. 9. Avg. 1626; 5. Febr. 1631; 12. Marts 1642; m. fl. — [2]) Jfr. S. 332 N. 10: Relegationen i 1762 (S. 318) bevirkedes ved Efterskrivning af et Konfirmationsbevis. — [3]) Rørdam I. S. 371; III. S. 223. — [4]) Supplik 7. Marts 1755 (K. B.). — [5]) Ovfr. S. 267. — [6]) D. Saml. IV. S. 183 (Erkl. om Evalds Ansøgn.). — [7]) (K. B.).

kan som en Anvendelse af denne Hovedregel mærkes, at Magistraten ikke var beføjet til at udnævne Bestillingsmænd, som Musikanter, Bedemænd osv., for andre end Byens Borgere[1]), medens Universitetet udnævnte dem selv for sin egen Jurisdiktion. Heller ikke var Universitetet forpligtet til at benytte Byens Haandværkere; men det var tvært imod fra gammel Tid i Besiddelse af en vis Lavsfrihed, hvilken Professorerne hævdede for sig som et gammelt Kapitelsprivilegium[2]). Aktuelt synes dette dog kun at være bleven øvet mod Skrædderne; men mod deres forbitrede Angreb maatte da ogsaa academici værge deres Frihed i som uden for Kjøbenhavn[3]). Naar nemlig en akademisk Borger lod en „Bønhas“ sidde hjemme og arbejde for sig, brød Skrædderne uden videre ind og bortførte Bønhasen tillige med Tøjet. Saaledes gjorde de ved Frue Skoles Rektor[4]), og saaledes gjorde de igjen ved Dr. Friederich Severin[5]). Professorerne raadførte sig med Kansleren, som mente, at de skulde staa paa deres Privilegier mod Skrædderne[6]), og saa kom det til Proces. I selve Sagen mellem Skrædderne og Dr. Friederich vandt vel denne[7]), men den anden Dom samme Dag mellem Byen og Universitetet, i hvilken ogsaa dette Tvistemaal afgjordes[8]), er derimod klavsuleret saaledes, at den i Realiteten snarest giver Skrædderne Medhold. I hvert Fald ophørte disse ikke med deres Jagt efter Bønhaser, men vedbleve at bortføre dem, f. Ex. fra Regensen[9]), og Lavsfriheden er paa den Maade uden Tvivl gaaet in desvetudinem.

I Modsætning til den anførte almindelige Regel maa dog mærkes et Anliggende, i hvilket der bestod et Fællesskab mellem Byen og Universitetet, nemlig Fattigvæsenet. Det ser man f. Ex. af et Brev 21. Marts 1630 fra Kristian IV. til Bispen, theologi og Borgmester og Raad, hvori det hedder, at da han for nogen Tid siden har befalet dem at forfærdige en Ordinans angaaende de fattige, men det af Betlernes daglige Omløb paa Gaderne ses, at den endnu ikke er bragt i Stand, saa skulle de gjøre den færdig inden 3 Uger, saafremt de ikke selv ville være fortænkte at give noget til de fattige[10]). Den almindelige Fattigbog gik derfor ogsaa fra gammel Tid rundt til de akademiske Borgere, der indskreve sig for Bidrag i den lige saa vel som andre[11]), men ved Siden deraf forundtes der dog i det 16de og 17de Aarhundrede jævnlig baade fremmede og indfødte studiosi en eleemosyna ex fisco, de førstnævnte i Særdeleshed, naar de udgave

[1]) Rskr. 28. Marts 1711 om, at Universitetet ej er pligtigt at bruge Stadsmusikanten. — [2]) Jfr. Roskilde Kapitels Vidnesbyrd 12. Apr. 1629, som fremlægges under Sagen. — [3]) A. C. 11. Marts 1637: Læst Dn. Dr. Henric Cósteri Brev, qua continebatur victoria insignis contra sartores Neocopienses Falstrios obtenta. — [4]) A. C. 22. Juli 1626: Oldermand med en Bysvend og nogle Skræddere havde iværksat Bortførelsen. — [5]) A. C. 25. Oktbr. 1628. — [6]) A. C. 26. Juli 1626. — [7]) Jfr. Dom 20. Juli 1631: Tillæg. — [8]) Tillæg. — [9]) A. C. 19. Oktbr. 1654. — [10]) Jfr. en senere Skr. 30. Marts 1633 til de samme. (Sj. Tegn.). — [11]) A. C. 18. Apr. 1630: Enhver skal annuatim contribuere in pauperes her i Byen efter sit gode Tykke og skrive det ind i Bogen, og skal Bogen bæres hen til andre Professorer, supposita Academiæ og viduas. 29. Marts 1636: Af den Kvota, som hvert Kvartal udlægges, skal først aftages, hvad der forbruges til fattige studiosi, og Resten sendes til de fattiges Forstandere.

sig for at være omvendte Katolikker eller Jøder eller fordrevne Protestanter eller sagde sig at indsamle deres Løsesum til Tyrkerne.

§ 50.
Om de akademiske Borgeres politiske Rettigheder.
I. Statsfriheder.

Medens Fundatsen af 1478 udtrykkelig kun hjemlede Universitetets Medlemmer det formelle Privilegium, at de skulde staa under deres egen Jurisdiktion, gik Fundatsen af 1539 et Skridt videre ved udtrykkelig at tilsige dem Frihed for alle statlige Byrder (oneribus reipublicæ); men i hvilket Omfang blev dette Tilsagn holdt eller, rettere sagt, ikke holdt? Ved Undersøgelsen heraf ville vi tillige finde Svaret paa et andet Spørgsmaal, nemlig: Hvor vidt var Universitetet før 1660 i anerkjendt Besiddelse af en Skattebevillingsret? Vi forudskikke den Bemærkning, at der paa dette Sted kun handles om den offentlige Tynge, der lagdes paa selve Universitetets Medlemmer, ikke om den, som Bønderne maatte bære, og af den første medtage vi i denne § kun de statlige Ydelser eller dem, der krævedes og erlagdes af Universitetet som en af Rigens Stænder. I denne Sammenhæng kunne vi nemlig godt betegne Universitetet som en egen Stand, da det i Følge det oven for S. 300 bemærkede lige saa vel som Kapitlerne og Præsteskabet altid bevilgede for sig selv. I Reglen lagdes den paagjældende Tynge kun paa Professorer og supposita, som derfor ogsaa findes særlig fremhævede i Skattebrevene[1]); kun et Par Gange beskattedes ogsaa Tjenestefolkene, og en enkelt Gang Studenterne.

Inden for Statsskatterne maa dernæst skjelnes imellem de direkte og de indirekte Skatter, blandt hvilke vi først omhandle de direkte.

A. Frihed for direkte Skatter.

I Kong Kristian III.s fredelige Tid blev Universitetet aldeles ikke beskattet. Under Frederik den anden blev det ogsaa kun ved Syvaarskrigens Udbrud anmodet om en forholdsvis ubetydelig Madskat (commeatus)[2]). Ved Kalmarkrigens Udbrud blev det dernæst paalagt Universitetet at svare 200 Rdlr. aarlig til Rigens Fornødenhed, hvilket Professorerne ogsaa uden Modsigelse fandt sig i, i det de fordelte Skatten i Forhold til enhvers Løn[3]). Derefter fulgte de ulykkesvangre Krige, som begyndte med Deltagelsen i Trediveaarskrigen. Uden at Anledningen dertil angives, erklærede Professorerne sig den 31. Oktbr. 1626 rede til at yde den forrige Skat, som de havde givet i den svenske Fejde, naar de, ligesom den Gang, fik Kongens Brev derom[4]). Om dette er sket, vides ikke; men den 8. Jan. 1627 arriverede Brev fra dem, som „ligge“ i Regeringen, Kansler Kr. Friis, A. Bille og Kristoffer Ulfeldt, med Anmodning om at sende to

[1]) Ovfr. S. 306. — [2]) Rørdam IV. S. 188: A. C. Calendis Maji: Commeatus universitatis ad bellum Svecicum: Petiit serenissimus rex noster commeatum a dominis professoribus. Unanimi consensu dederunt 24 Tønder Brød, 100 Tdr. Øl, 1 Skippund Flæsk, 1 Tønde Smør, 4 Øxne, 2 Tdr. Gryn, 10 „Vore“ tør Fisk, 50 Tdr. Havre. — [3]) Rørdam III. S. 221. — [4]) A. C. s. D.

af Universitetets Middel til Stændermødet i Odense den 29. Januar. Den 17. s. M. deputeres Rektor, Biskop Resen, og Dr. Th. Fincke dertil med Fuldmagt universitatis nomine, og den 21. aflægger Rektor Beretning om den paa Mødet bevilgede Kontribution. Efter hans Forklaring skulde det synes, som om der kun var bevilget 1 % Skat af udestaaende Kapitaler; men Kongebrevet af 25. Marts, som læstes i Konsistorium den 31. s. M., lyder dog paa 2 % af samme foruden 400 Rdlr. at betale med Halvdelen henholdsvis til Filippi Jacobi og Martini Dag til Rentemestrene i Kjøbenhavn. Fra de 400 Rdlr. droges, skjønt ikke uden foregaaende Dissens, 46, som adskillige supposita og Enker godvillig bidroge, og Resten lignedes paa Professorerne efter samme Forhold som i den svenske Fejde. Kapitalskatten udgjorde i de to Terminer tilsammen 1893 Rdlr., 81 halve Kroner, 3 Styk von Achten og 32 Mark[1]). Blandt Bidragyderne glimrer Professor Th. Fincke hver Gang med et Beløb af over 234 Rdlr.

Næppe var denne Skat fuldt ud ydet, før der allerede rejstes ny Krav. I December 1627 holdtes en Stænderforsamling i Kjøbenhavn, og efter Paalæg af Kongen, meddelt af Kansler Jakob Ulfeldt, sammenkaldte Prorektor, Biskop Resen, Gejstligheden „samtlig“ til et Møde, som afholdtes den 20. s. M. i Konsistorium. Der indfandt sig, foruden Professorerne, Bisperne fra Fyn og Skaane med Provster og nogle Kanniker fra Roskilde og Lund. Øjemedet med Mødet var at raadslaa om Soldaternes Betaling, Flaadens Udrustning og andre Krigsfornødenheders Tilvejebringelse. Efter Prorektors Meddelelse herom erklærede imidlertid Bisperne ikke at kunne slutte noget desangaaende, før de vidste, hvad Adelen vilde gjøre, ligesom de heller ikke havde raadført sig med deres Provster, og trak sig derfor i Forening med de andre gejstlige tilbage, i det de erklærede at ville tage Sagen i Betænkning indtil Løverdag. Da Professorerne derefter deliberérede indbyrdes, gjordes først gjældende, at Anmodningen formentlig ikke gjaldt dem, efterdi de ikke havde faaet Kongens Brev. Men da Prorektor i den Anledning erklærede, at de sikkert vilde faa Brev, hvis de ikke nøjedes med Bud, toge de Sagen paa en anden Maade, i det de bade ham paa bedste Maade berette Kansleren Universitetets Tilstand, hvorledes det var et ringe corpus paa 14 Personer, som sad i en dyr Næring her i Byen og alt havde ydet ikke saa lidt, medens de ikke havde anden Indtægt end Landgilden, som det blev mere og mere vanskeligt at faa ind. Dermed sluttedes Forhandlingerne den Dag. Den 22. Decbr. gave Bisperne med to Provster igjen Møde paa Konsistorium, og alle enedes da om at gjøre, hvad de formaaede, til en endelig Freds Opnaaelse. Dermed var vist nok den Begjæring skrinlagt, og ny Krav rejstes ikke før i Aaret 1638. Da indkaldtes ved Aab. Brev 4. Maj samtlige Rigens Stænder, Adel, Gejstlighed og Borgere, til et Møde i Odense St. Hans-

[1]) Tillæg; A. C. 30. Apr. og 14. Novbr. 1627.

dag, paa hvilket der bevilgedes en Kapitalskat af 2 % til Indlæggelse i Landskisten. Foruden de specielle Breve derom til Kapitler, Præster m. fl. udgik under 9. Septbr. 1638 et almindeligt Paalæg til alle og enhver om Erlæggelsen af bemeldte to Procent [1]), hvortil henvises i det under samme Dato til Universitetet udstedte Brev [2]). Vel lyder nu dets Overskrift i Tegnelserne paa den „bevilgede" Kontribution; men at den ikke var bevilget af Universitetet, fremgaar dog klart nok af Indholdet, som aldeles ikke omtaler nogen Bevilling. Denne Tavshed er saa meget mere talende, som de samtidige Breve til Kapitler og Præsteskab ikke undlade specielt og udtrykkelig strax i Begyndelsen at fremhæve den af Kapitlernes tilforordnede Fuldmægtige og Vor gode Gejstligheds Fuldmægtige udi Stændernes Forsamling i Odense givne Bevilling. Kun under Forudsætning af, at ingen Bevilling er gaaet forud, forstaas ogsaa Indledningen til Brevet, hvori Kongen opfordrer de højlærde til at erklære sig om den Hjælp, de ville yde Riget. Forholdet er altsaa i Virkeligheden det, at Kongen simpelt hen udskrev en Skat af Universitetet. Hvorledes modtog Konsistorium dette Brev? Den 10. Septbr. s. A. læses i Akterne en kort Notits om, at der er læst et Kongebrev angaaende Skat og et andet angaaende en Ægteskabssag; men da der ikke var mange til Stede, opsattes Sagerne ad frequens consistorium. Den 24. Oktbr. s. A. læses dernæst Brevet for supposita, som lovede at erklære sig skriftlig om Løverdagen, men rimeligvis udebleve; thi efter en fornyet Indkaldelse til den 14. Novbr. mødte kun en Karl fra Fru Mette, Enke efter Doktor Mads [3]), og bad om, at hun maatte være fri. Om Professorernes egne Ydelser høre vi aldeles intet. Resultatet er altsaa, at det ommeldte Skattebrev blev fuldkommen virkningsløst, og Følgen heraf var igjen, at et nyt udstedtes den 24. Maj 1639 [4]). Det begynder med at erklære, at „I for nogen Tid siden underdanigst have bevilget noget i Landskisten"; men om en saadan Bevilling taler Brevet af 1638 aldeles ikke, og om senere Forhandlinger desangaaende findes ingen Oplysning; selve Udtrykket „for nogen Tid siden" er ogsaa underlig ubestemt, og dertil kommer endelig endnu, at Kvitteringen for Skatten, som vi strax skulle se, lyder paa den i 1638 bevilgede Hjælp. Vi kunne derfor kun forklare Udtrykket under den Forudsætning, at Kapitlernes Bevilling af 29. Juni 1638 [5]) antoges ogsaa at omfatte Universitetet, og den er unægtelig affattet i de mest ample Udtryk; thi Bevillingen gives paa Kapitlernes Vegne udi alle Stifter udaf alle Provstier, Kannikedømmer og gejstlige Beneficier inden eller uden Kapitlerne liggende. Med denne Antagelse stemmer ogsaa ganske Brevets Slutning; thi det paalægger Professorerne at indfordre Kapitalskatten, anseende, at den er bevilget af alle Stænder uden nogen Exception. Det var skæbnesvangre Ord. Var Skatten bevilget af alle Stænder uden nogen Exception, medens den dog ikke var bevilget af

---

[1]) Tillæg. — [2]) Tillæg. — [3]) forhenværende Bisp i Lund. — [4]) Tillæg. — [5]) Geh. Ark. Rig. Raads Breve; fasc. 49.

Universitetet, saa var dermed dettes Ret som forfatningsmæssigt Medlem af Rigens Stænder benægtet.

Hvorledes modtog Konsistorium dette Brev? Derom vides intet; thi Akterne omtale det ikke med et eneste Ord. Uden Tvivl er denne Tavshed forsætlig. Konsistoriums Protokol skulde ikke bevare Mindet om et saa forsmædeligt Aktstykke[1]). Men ved denne Ignorering bleve Professorerne ikke staaende. Under 7. Juni findes yderligere udstedt en Revers[2]) til de højlærde i Kjøbenhavn paa den sidste bevilgede Hjælp, der i de fyldigste Udtryk hævder Universitetets Selvbeskatningsret. Det mærkeligste er nu imidlertid, at vi heller ikke finde denne Revers læst i Konsistorium før den 14. Novbr., umiddelbart efter, at Skattens Indbetaling i Konsistorium har fundet Sted. Først den 4.[3]) Novbr. omtales nemlig en Indlæggelse af Kontributionsskat og Rentepenge for en hel Del Professorer og supposita; den 14.[3]) Novbr. indlægger Rektor sit Bidrag, og i umiddelbar Kontinuation deraf læses Kongens Brev om, at den udgivne Skat ikke skal være Universitetet i nogen Maade præjudicerlig. Under 9. Jan. 1640 udstedte dernæst Niels Trolle Kvittering for den 1638 bevilgede Kontribution til Landets Defension til Beløb 4152½ Rdlr. in sp. 20 Sk.[4]). Der er aabenbart noget mystisk i denne Beskatningshistorie, der gjør Indtrykket af en lydløs Kamp om Beskatningsretten, i hvilken dog Universitetet blev Sejrherre, for saa vidt som Formen blev reddet. Dette viser sig i det følgende Skattebrev af 11. Marts 1642[5]), som lyder paa 8 Sk. af hver Tønde Hartkorn og 2 pCt. af „stillestaaende" saa vel som udestaaende Kapitaler, at erlægge til Pinsedag. Denne Kontribution er trods Overskriften heller ikke bevilget af Universitetet saaledes som af Adelen, men derfor er Brevet ogsaa formet som en Henvendelse paa forventet Bevilling[6]), en Affattelsesmaade, der principielt adskiller det fra Brevene af 1638 og 1639, hvorfor det ogsaa læses uden Indvending i Konsistorium strax den 13. Marts. Den 23. April lovede Th. Fincke at skaffe Fortegnelse paa, hvad enhver Professor skulde yde af sit Præbende og sit procuratorium; men Fortegnelsen findes ikke i acta, hvorfor vi ikke kunne meddele noget nærmere om Beløbet.

Efter at Pinseskatten var betalt, havde Universitetet dog kun Ro til Sommerferien. Den 22. Juli arriverede et nyt Skattebrev, som læstes den 10. Avg[6]), lydende paa en forventet Bevilling til Julen af 12 Sk. pr. Tønde Hartkorn og 1 pCt. af Kapitalerne. Denne raske Følgerække undlod ikke at gjøre Professorerne betænkelige, og under 6. Septbr. besluttede de derfor at supplicere til Kongen og Kansleren om efter Fundatsen, gamle Privilegier og kgl. Maj.s eget Brev at forskaanes for Skat.

[1]) Jfr. A. C. 1. Marts 1658, hvor Dr. Ostenfeldt beretter at have bedet Kongens Sekretær om, at Brevet 28. Febr. 1858, i hvilket Kongen bad Professorerne laane sig 12 gode Postvogne med tilhørende Heste til en Frederiksborg Rejse, „for ond Konsekvenses Skyld maatte forblive uregistreret, eftersom det var imod Universitetets Privilegier. — [2]) Tillæg. — [3]) Optegnelserne for begge de anførte Dage ere i acta indførte efter den 21. Novbr.; men det er vel en Tilfældighed. — [4]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 458. — [5]) Tillæg. — [6]) Tillæg.

Hvor vidt denne Supplik har virket, maa vi lade staa hen. Faktum er kun, at Universitetet nød Fred i hele to Aar; men den 22. Jan. 1644 tilkjendegav Rektor, at Rigens Hofmester og Rigens Admiral forleden Løverdag i Rigens Raadstue paa Kongens Vegne havde begjæret, at alle som gode Patrioter vilde bistaa Kongen med Sølv, Guld og Penge, hvad enhver havde, mod behørigt Bevis og Løfte om Tilbagebetaling med Rente, naar Gud igjen vilde hjælpe Landet til Rette fra Fjenden. Den 24. Jan. mødte derefter Professorer, supposita og Enker med, hvad enhver kunde afstedkomme, „og findes paa samme Sølv Fortegnelse in scrinio rectoris." Denne Fortegnelse have vi ikke fundet, men i en Skrivelse til Kansleren af 3. Febr. angive Professorerne Beløbet af det leverede Sølv til „næsten 10000 Lod". Efter Aftale med Rigens Hofmester leveredes det paa Renteriet [1]), og Professorerne glædedes uden Tvivl ved Bevidstheden om at have gjort deres Pligt som gode Patrioter, da de den 28. Jan. overraskedes ved et Kongebrev til Bispen Dr. Jesper Brochmand saa lydende: „Salutem in Chr. Jesu. Kjære Dn. Doctor. Eftersom Eder den itzige Tilstand noksom bekjendt er, at Penge næst Guds Naade er det fornemste, som kan gribes til at korrigere det med, som os nu paahænger. Hvorfor I skal erfare, om man af Professorer, Præster og andre, som af Eder dependere, kan erlange nogen rede Penge og Sølv, Pengene at forrente aarlig og Sølvet at betale efter sit Værd, naar den højeste vil af Naade unde os en bedre Tilstand. Thi Kronen er forpligtet til at betale det, som er anvendt til Rigens Tjeneste og Befrielse, saa at ingen paa god Betaling kan have at tvivle. Vale. Rosenborg den 27. Febr. Kristian" [2]). Derpaa resolverede alle Professorerne, at de gjærne vilde, men ikke kunde laane Kongen Penge; Dr. Plum tilføjede endog, at han ikke havde 100 Rdlr. i Huset. Derimod vilde de opsige de Kapitaler, som de havde udestaaende, for, hvis de indkom, at kunne forstrække Kongen dermed. Med dette Svar og med en Liste paa det indleverede Sølv i Lommen begav Bispen sig til Kongen, som i Anledning af Tilbudet om Opsigelse bemærkede, at om end den kunde finde Sted, vilde Pengene dog ikke kunne forventes at indkomme, efterdi Adelsmændene hverken havde faaet deres Øxen eller Korn solgte. Ellers, dersom Professorerne havde „standende" Penge, tvivlede Kongen ikke paa, at de jo vilde undsætte Hs. Majestæt dermed, efterdi han formente sig at have været Universitetet en god og naadig Konge. Da Bispen derpaa oplæste Fortegnelsen over dem, som allerede havde givet Sølv, lod Hs. Majestæt sig det naadigst vel befalde og sagde sig herom endnu ikke at have været informeret. Saa skiltes da Konge og Bisp i god Forstaaelse, og rimeligvis er det Offer, Universitetet ved denne Lejlighed bragte, senere bleven regnet det til gode; thi da de sjællandske Stænder, Universitetet indbefattet, i Henhold til Kgbrev. 22. Apr. 1644 samledes i Maj Maaned i Kjøbenhavn og opfordredes til at komme Riget til Hjælp med Penge eller Laan, nøjedes Professorerne

[1]) A. C. 27. og 31. Jan. 1644. Kongens Kvittering for Sølvet læses den 6. Apr. s. A. — [2]) Brevet findes anført i Akterne.

med den 25. Maj at erklære[1]), at de gjærne vilde laane Riget de Kapitaler, som de kunde blive mægtige, og svare af Renten, som Adelen og andre Stænder, og „pro quota for Adelen bevilget“ skatte af Landgilden, som realiter bekommes kunde. Men desuagtet have vi ikke fundet udstedt noget Skattebrev til Universitetet ved den Lejlighed og formode derfor, at det er gaaet Ram forbi; dog havde det ikke Fred længere end til 24. Jan. næste Aar[2]), da Kongen igjen bad om en Forstrækning af 1 sl. Dlr. pr. Tønde Hartkorn og 3 pCt. af Rentepenge, som Adelen havde bevilget. Professorernes Svar lød, at de udi al Underdanighed vilde bekvemme sig dertil, og enhver gjøre sit bedste saadant med det allerførste at efterkomme, saa vidt det var dem muligt, enddog de paa den Tid ikke selv fik nogen Rente ind[3]). Men ikke nok hermed, udgik den 15. Marts Kgbrev til Rigens Raad om at handle med de højlærde angaaende, hvad Forstrækning de ydermere vilde yde, og den næste Dag efterfulgtes dette Brev af en Billet, lydende paa ligeledes at forhandle med de forrige Professorer og gejstliges efterladte Enker, som og maatte befindes at have Penge paa Rente[4]). Den 17. Marts bleve derefter Professorerne opkaldte paa Slottet, og Udslaget af Forhandlingen blev, at de næste Dag skulde møde hos Kongens Sekretær og hver for sig afgive mundtlig Forklaring for ham. Sekretæren skulde da føre Forklaringen i Pennen og overgive den til Kongen. Hvad Professorerne have maattet love ved denne Lejlighed, er ikke oplyst. Den 19. Marts meddeler vel Rektor, at han i Gaar blev anmodet først af Sekretæren paa den store Sal og siden af Kansleren om at lade Professorerne indsende Kopi af deres Jordebøger, for at der kunde gjøres Overslag over Beløbet af den Rigsdaler, som var udlovet af hver Tønde Hartkorn, men rimeligvis er den Forstrækning, hvorom her er Tale, den, som blev indkrævet den 24. Jan.

Disse Forstrækninger vare dog kun Palliativer, der ikke forsloge, hvorfor Kongen maatte søge bedre Hjælp. Stænderne i de Dele af Riget, der ikke vare oversvømmede af Fjenderne, indkaldtes derfor til at give Møde, de sjællandske i Ringsted Kristi Himmelfartsdag den 15. Maj[5]), og til dette Møde indkaldtes ogsaa deputerede fra Universitetet ved Brev 30. Apr. s. A., som læstes i Konsistorium den 3. Maj. Paalægget, der proponeredes i Mødet og af Kongen selv betegnes som usædvanligt og ubrugeligt her i Landet, bestod i en Mandtals- eller Hovedskat, ogsaa kaldet Kopskat (Kopfgeld). Det oprindelige Udkast[5]) lød paa, at en Biskop og Professor skulde henholdsvis for sig, sin Hustru og hvert Barn over 15 Aar skatte 6 Rdlr.; men paa selve Mødet blev dog kun proponeret og vedtaget det halve, nemlig 3 Rdlr.[6]). Ved denne eneste Lejlighed bleve ogsaa Studenterne beskattede med en Mark hver, og Beløbet af Skatten udgjorde for deres Vedkommende 89 1/2 Rdlr. 16 Sk., medens Professorer med Enker og supposita svarede 226 1/2 Rdlr. 16 Sk.[7]).

[1]) Erklæring i Kopi B. — [2]) Tillæg. — [3]) A. C. 7. Febr. — [4]) Begge Breve i Geh.-Ark.; kgl. Missiver til Rigens Raad 1645. — [5]) Kgbrev 6. Maj 1645 til Hans Lindenov og Frederik Reetz. Tillæg. — [6]) N. D. Mag. VI. p. 206—8; jfr. Kgbrev 20. Maj (Sj. Tegn.).

Næppe var imidlertid denne Skat ydet den 14. Juni, før der paafulgte ny Udskrivninger. Stænderne sammenkaldtes nemlig til et General-Møde i Kjøbenhavn den 11. Avgust; men Universitetet blev foreløbig glemt, indtil der den 10. Avg om Aftenen indtraf Bud fra Kongen og Rigens Raad med Befaling til nogle af Professorerne om at give Møde paa Slottet Dagen efter, hvor da mødte de oven for Side 324 nævnte Medlemmer. Propositionerne vare de sædvanlige: om Midler til at kontentere Soldatesken og bringe Landet i behørig Forsvarsstand. Rigens Raad begjærede derhos, at Professorerne vilde gjøre „Udskud" af deres Middel, som kunde møde med de andre Stænders Udskud til Propositionernes videre Hørelse. Valgte dertil bleve Biskop Resen, O. Vorm samt Hans Svane, som den Gang var decanus [1]). Professorerne tilbøde fra først af at yde 2 Mk. pr. Tønde Hartkorn [2]) af deres Præbender, men Enden blev dog, at de bevilgede ½ sl. Dlr. af hver Tønde Korn og 2 pCt. af Kapitalerne, saafremt de kunde faa den dertil fornødne Rente ind. Skatten nedlagdes i Konsistorium den 20. Oktbr. og leveredes af Notaren Peder Spormand paa Renteriet [3]). Om dens Mindstemaal faas Oplysning ved en lille Notits i sjællandske Tegnelser 22. Oktbr. 1645 lydende: Rentemesterne fik Brev at levere Commissarius Knud Ulfeldt af den udlovede Kontribution, som de højlærde have tilstillet dem, 3943 Rdlr. 1 Ort. Næste Aar var der atter Stændermøde i Frue Kirke den 30. Juni, til hvilket Professorerne indkaldtes ved en Missive fra 4 Rigsraader, Jørgen Seefeld, Hans Lindenov, Frederik Reetz og Nils Trolle, som læstes i Konsistorium den 17. s. M. Til deputerede valgtes den 26. Juristen Kl. Plum samt L. Scavenius og P. Spormand. I Henhold til Kgbrev 3. Juni til de fire Rigens Raader [4]) proponeredes paa Mødet, at Adel og Gejstlighed skulde underholde en Rytter af hver 400 og stille en Mand til Befæstningsarbejde af hver 200 Tdr. Hartkorn, yde et aarligt Bidrag til Henlæggelse i Landskisten, opgive Akcisefriheden paa en 12 á 14 Aar samt være betænkte paa Midler til at afhjælpe Uligheden i Skatternes Erlæggelse, som skyldes den Omstændighed, at nogle ydede dem, andre ikke. Professorernes Svar til det første Punkt bestod næst en Beklagelse over, at „vi fattige faa Mænd, som læse her udi Universitetet og fundatsmæssig burde være aldeles fri, dog have maattet bringe store Ofre for Fædrelandet", i en Henvisning til de Forbandelser, under hvilke Fundatserne forbøde Afhændelser af Universitetsgodset. I Henseende til det andet og tredje Punkt erklærede de at ville stille Manden og bidrage 6 Sk. aarlig af hver Td. Hartkorn Præbende Gods i Landskisten. Svaret paa det fjerde Punkt komme vi senere tilbage til. Med Rytterholdet blev det ikke til noget; derimod stillede Professorerne senere virkelig Mandskabet til Befæstningsarbejdet, nemlig i Henhold til Kgbr. 25. Maj 1647 [5]) og 22. Juli 1648 [6]) af 3077 Tdr. 1 Skp. Hartkorn 15 Karle, hver forsynet med en Skovl og en Spade, samt Underholdning eller

[1]) A. C. 21. Avg. 1645. — [2]) Svar paa Rigens Raads Proposition (Kopi B.). — [3]) A. C. 20. Oktbr. 1645: Rentemesterens Kvittering læses den 20. Jan. 1646. — [4]) Kopi B.— [5]) Tillæg. — [6]) Tillæg.

i Stedet for 1 Rdlr. om Ugen for henholdsvis 3 og 4 Maaneder fra 12. Juni og 24. Avg.; for Henlæggelsen af de 6 Sk. i Landskisten ere de formodentlig blevne befriede, da intet Kgbrev, som paabyder den, findes, og Akterne heller ikke tale derom.

Endnu en Udskrivning af 2 pCt. af udestaaende Kapitaler fandt Sted under Kristian IV. ved Kongebrev 31. Juli 1647[1]), læst i Konsistorium 9. Avg. Det var den sidste under hans Regering.

I de første 2 Aar af Frederik III.s Regering nød Universitetet Frihed for Paalæg; thi Bøndernes Ægt til Kjøbenhavns Befæstning vedkom ikke direkte de akademiske Borgere. Men i 1650 kom ogsaa Turen til dem, i det Kongebrev 16. Septbr. s. A.[2]) paalagde de højlærde at levere en Tredjedel af Jordegodsets visse Indtægter i December Termin til Omslagsforvalteren, dog saaledes, at deres Enker og Arvinger skulde nyde Erstatning derfor ved at beholde Indtægten saa meget længere. Vel er Brevet formet som en Henvendelse paa forhaabet Bevilling; men hvis Forhaabningen mod Forventning maatte briste, da „skulle vi ugjærne foraarsages, saadant mod enhver videre at ihukomme“. Professorerne nærede vel en vis Betænkelighed ved at yde Kongen en Del af det, som til deres Bestillinger var perpetueret[3]), i det de frygtede for, at det i Længden maatte blive Universitetet præjudicerligt, og undlode ikke at ytre denne Betænkelighed for Kansleren; men denne beroligede dem med, at deslige Ydelser lige saa lidt kunde præjudicere deres Efterfølgere, som hans egne Bevillinger af Skat paa Embedsindtægter kunde komme efterfølgende Kanslere til Skade. Efter dette Svar ansaa alle Professorerne det for „raadsommeligst“ ikke mere at sollicitere hos Hs. Excellens i den Sag; men i Stedet for tav de og betalte. Efter Brevets Paalydende og det senere annus refusionis, som fandt Sted i Præbenderne, ikke derimod i Fællesgodset, maa det antages, at den fulde Afgift virkelig er bleven erlagt i Løbet af tre Aar; men vi have dog kun fundet omtalt det første Afdrag, som erlagdes den 15. Decbr. 1650 ved Notarius til Kieler-Omslags Forvalter med 856½ Rdlr.

Et yderligere Paalæg fik Universitetet ved Kgbrev 17. Jan. 1652, som anmodede om et aarligt Indlæg i Landskisten paa tre Aars Tid, bestaaende af 8. Sk. for hver Tønde Hartkorn, anslaaet efter Rostjeneste-Taxt, og 1 sl. Dlr. af hvert hundrede Rdlr. udestaaende Kapitaler. Beløbet deraf var for det første Aar 1319 Rdlr., for det andet 1206 Rdlr. 1 Ort 11 Sk., for det tredje 1117 Rdlr. 2 Ort 9 Sk.[4]). Samtlige Summer betaltes til Landkommissær O. Povisch.

Blandt de til Universitetet hørende Personer var der en Klasse, som endnu ikke var bleven beskattet, nemlig Tjenestefolkene; men deres Tur kom ogsaa. Ved Kgbr. 12. Maj 1652[5]) blev der paalagt dem en Afgift af et Fjerdingaars Løn, beregnet fra Mikkelsdag s. A. Kvitteringen

[1]) Tillæg. — [2]) Tillæg. — [3]) A. C. 20. Novbr. 1650. — [4]) A. C. 12. Marts og 27. Juli 1653; 29. Apr. 1654. — [5]) Sj. Tegn.

for Beløbets Indbetaling til O. Povisch nedlægges i Konsistorium den 6. Juli 1653; men Størrelsen angives ikke.

Nu standse Skattebrevene en Stund, og i Stedet for træder en Appel til Professorernes patriotiske Følelser. Den 23. Apr. 1654 proponerede Rektor efter Kanslerens Begjæring et frivilligt Udlæg af Professorer og supposita til Fædrelandets Konservation, hvilket skulde indskrives i en særskilt Bog. Beløbet udgjorde 984 Rdlr. Sp. og 2 Mk., som efter Kanslerens Anvisning den 26. Maj om Aftenen betaltes til Hr. Axel Urups Tjener[1]). Det største Bidrag, 150 Rdlr., ydede Th. Fincke; Bispen, Dr. Svane, samt Margrete, Dr. Fiurens Enke, bidroge hver 100.

Efter disse betydelige Ydelser rejstes ingen ny Krav før 1657. I dette Aar holdtes den tidligere omtalte Rigsdag i Odense den 23. Febr. Propositionerne, som bleve fremsatte paa denne Rigsdag, saa vel som Svarene fra Universitetets deputerede ere trykte i Dr. Rørdams Afhandling[2]). Her fremhæve vi kun, at den vedtagne Kontribution var den betydeligste, der endnu var overgaaet Professorerne, i det de maatte erlægge Halvdelen af deres visse Jordebogsindtægter og desforuden 3 % af rentebærende Kapitaler. Halvdelen deraf erlagdes den 23. Juni med henholdsvis 632 Rdlr. 3 Ort $11^{1}/_{8}$ Sk. og 6584 Rdlr. 1 Ort 22 Sk. En yderligere Indbetaling af 2800 Rdlr. skete den 13 Avg.; om Erlæggelsen af Resten haves ingen nærmere Oplysning[3]).

De Byrder, som paalagdes Universitetet i Krigen 1657—1660, vil det efter deres hovedsagelige Beskaffenhed være naturligst at omhandle blandt de kommunale. Der er kun enkelte, som der er Grund til at nævne her, saa som Paalægget om at levere Postvogne, der satte Professorerne i stærk Bevægelse[4]), om at sekundere Ritmester Unchen med 4 Heste og laane Generalmajor H. v. Ahlefeld deres Heste til Udfald, om at bidrage til Flaadens Udrustning og Skibsfolks Hvervning, underholde et Kompagni Enspændigere og levere Senge til et Lazaret paa Kristianshavn[5]). Derimod maa her endnu omtales den Hovedskat, som det paalagdes Universitetet at udrede ved Kgbr. 11. Novbr. 1660. Hver Professor skulde derefter svare 4 Rdlr. for sig, 4 Rdlr. for sin Hustru og 1 Rdlr. for hvert Barn. Enhver af deres supposita og andre af Universitetet dependerende skulde for sig, Hustru og Barn svare det halve. Hver Professors eller suppositum's Enke, som havde Formue, 2 Rdlr. for sig og 1 Rdlr. for hvert Barn; hver Tjenestekarl skulde svare $^{1}/_{2}$ Rdlr., hver Dreng og hvert Tjenestekvindfolk eller Pige en Rigsort. Spørgsmaalet var, om Studenter ogsaa skulde yde; men Kansler og Konsistorium besvarede Spørgsmaalet benægtende. Skjønt Skatten siges at være samtykt af samtlige Rigens Stænder, og Universitetet var repræsenteret paa Mødet, meldes dog intet om, at Universitetets Fuldmægtige have bevilget den. Tvært imod er Brevet til en vis Grad affattet i Overensstemmelse

[1]) A. C. 21. og 26. Maj 1654. — [2]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 462—64. — [3]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 466. — [4]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 482. — [5]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 492, jfr. 517, 500, 508—9, 513, 523, 533 m. fl.

med de tidligere Anordninger paa forventet Bevilling. Det var det sidste Exempel paa den Slags Skattebreve. Med Aar 1660 bortfalder Universitetets Skattefrihed, og Universitetets Medlemmer ere nu undergivne de samme Regler i Henseende til direkte Skatter som andre, navnlig gejstlige Embedsmænd og Borgere. Særlig kan mærkes, at Extrapaabuddet i Fdg. 14. Maj 1668 ogsaa fandt Anvendelse paa dem, saaledes at de svarede lig andre gejstlige Embedsmænd og desuden ydede 1/4 % af de dem pro officio tillagte Jorder og Tiender efter Fdg. af s. D. Vel supplicerer Konsistorium den 20. Juli 1768 om at maatte være fri for 1/4 % af Skatten; men under 23. Avg. s. A. reskriberede Kammer-Kollegium, at Professorerne skulde svare baade de 10 % af deres Embedsindtægter og 1/4 % af Jordegods og Tiender, dog saaledes, at det sidst nævnte Beløb forlods fradrages Indtægten, og ved Skr. 23. Septbr. s. A. forklaredes dette nærmere derhen, at Professorerne skulde svare 1/4 % af Jorders og Tienders Værdi og af deres andre Indtægter 10 %[1]).

B. Akcisefrihed.

I Følge en Ytring i A. C. 11. Marts 1657[2]) kunde det synes, som om Professorerne havde haft en omfattende Toldfrihed for „Gods, Bøger og andet", men nogen Hjemmel for slig Toldfrihed have vi dog ikke fundet; tvært imod kan vist nok den specielle Bevilling 10. Apr. 1631 for de højlærde til toldfri Indførsel af det Papir, som de behøvede til Bibelens Tryk, paaberaabes derimod. En virkelig lovhjemlet Frihed nød de kun for Akcisen paa Drikkevarer, i det Kristian III.s Fundats hjemlede Universitetet Ret til at have en egen Kjælder og derover sætte en Bestyrer, som uden Afgift maatte sælge Øl og Vin, endog udenlandsk, til Professorer og Studenter overalt i Byen. I forbigaaende kan her mærkes, at Professorerne i ældre Tid af denne Kjælder plejede at sende tilrejsende fremmede, som de vilde hædre, en Æresskjænk, og den samme fik ogsaa promoti saa vel som Professorerne selv ved festlige Lejligheder, f. Ex. naar de holdt Bryllup, indtil senere Gaven forandredes til en Pengesum, hvis Ydelse ligeledes afskaffedes i 1667[3]). Ved Kgbr. 17. Maj 1558 blev nærmere fastsat, at den Borger, hvem Professorerne overdroge Udsalget, akcisefrit, maatte faa udleveret 6 Læster tysk Øl og 2 Fade paa 8 eller 10 Amer Vin[4]). Om denne Grænse imidlertid er bleven overholdt i senere Tider, turde være et Spørgsmaal. Da Prins Kristian under 16. Decbr. 1625[5]) indrømmede Professorerne i Sorø samme Toldfrihed paa Vin, som tilkom Kjøbenhavns Professorer, kunde man vel fristes til at antage, at Fundatsen hjemlede Professorerne ikke blot Akcise-, men ogsaa Toldfrihed. Denne Antagelse vilde imidlertid være fejlagtig; thi Brevet har uden Tvivl brugt Udtrykket Told i den

[1]) Samtlige Skr. i Kopi B. — [2]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 464. — [3]) A. C. 25. Apr. 1667: Blev sluttet, at der efter gammel in academia vedtagen Skik skal foræres Dr. Vormio til hans Bryllup 40 Rdlr. i Stedet for en Ame Vin, men at herefter saadan Sædvane ikke videre skal kontinuere, formedelst at Universitetets Midler ej nu ere saaledes, at man den Bekostning videre kan gjøre. — [4]) Rørdam IV. S. 95. — [5]) Sj. Tegn.

videre Betydning, hvori det ogsaa omfatter Akcisen eller Konsumptions-Tolden[1]). Af samme Kongebrev maa man derhos ikke slutte, at Professorernes Akcisefrihed paa fremmed Øl var bortfalden. Det modsatte vise Forhandlingerne om Akcisefriheden 1645, da Rigens Hofmester paa én Gang fik det Indfald at befale Toldskriveren ikke længere at tage imod Professorernes Akcisesedler. Selvfølgelig skyndte Rektor sig strax, rustet med en Udskrift af Fundatsens Bestemmelser om Afgiftsfriheden, til Kansleren, som senere hen meddelte ham, at alt var i Orden, og at ingen længere vilde gjøre Professorerne Privilegiet stridigt[2]). Ikke længe efter indfinder imidlertid Absalon Renteskriver sig hos Rektor og meddeler ham, at Rentemester Melchior Oldeland havde faaet kongelig Befaling til med to andre Herremænd at undersøge de Privilegier, paa hvilke Adelens og andres Akcisefrihed støttede sig. Professorerne bleve forlegne, da Kansleren var hos Kongen i Frederiksborg, og vidste derfor ikke bedre, end at oppebie hans Hjemkomst; men dertil fik de ikke Lov; thi den 20. Januar indfandt baade Melchior Oldeland og Sekretæren Otto Krag sig hos Rektor med Anmodning om at faa Privilegierne meddelte, da der nu strax skulde sendes Beretning derom til Kongen. Udskrift af Fundatsens Bestemmelser angaaende Akcise paa Tyskøl[3]) blev da meddelt og af Krag forelagt for Kongen, som resolverede, at han naadigst vilde „maintenere" Professorerne disse og alle andre deres Privilegier i Haab om, at Professorerne vilde omgaas dermed saaledes, at ingen Exorbitans skete. Da Forlangendet om Akcisefrihedens Opgivelse fremsattes paa Rigsdagen i Aaret 1646, undlode Professorerne ikke at paaberaabe sig dette kongelige Svar og udtalte det Haab, at Kongen fremdeles vilde lade dem beholde den Part af deres stipendia, som Akcisen udgjorde, i det de formente ikke at have misbrugt Friheden. Saa længe Kristian IV. levede, beholdt de den ogsaa; men ikke længe efter Frederik III.s Regeringstiltrædelse gik den tabt. Den 24. Marts 1651 proponerede nemlig Rektor Dr. Svane, at Kansleren havde ladet ham vide, hvorledes Kongen naadigst begjærte, at Professorerne ham til Vilje og Velbehag paa nogle faa Aars Tid vilde udgive den almindelig paabudne Akcise mod behørig Forsikring om, at Bevillingen ikke skulde komme deres Privilegier til Skade. Kansleren havde derhos udtalt som sin Mening, at man under de forhaanden værende Tiders strænge Besvær burde føje denne Kongens billige Begjæring; ellers kunde han let optage det i største Unaade. Denne Begjæring ramte Professorerne paa deres ømme Sted, hvilket noksom fremgaar af Voteringen, hvoraf Uddrag haves i Nyerups Annaler S. 154—56. Der voteredes baade For- og Eftermiddag, og den, hvis votum endelig sejrede, var Rektor Dr. Svane, som erklærede, at han for sin Person i underdanigste Lydighed vilde efterkomme

[1]) Jfr. Ordinans om Konsumptions-Toldens Erlæggelse i Portene 15. Avg. 1657. — [2]) Ovfr. S. 144. — [3]) At dette særlig fremhæves, skyldes vel den Omstændighed, at der navnlig var Spørgsmaal om Afgiften derpaa. — [4]) J. A. C. staar ved en Skrivfejl „underdanigste".

Hs. Majestæts allernaadigste Vilje; samtidig stemte han imidlertid for at forfatte gravamina i Pennen, hvilke han vilde fremhæve for Kansleren, i det han ikke tvivlede paa, at jo Kansleren vilde hjælpe hos Kongen til, at denne Bevilling i Længden ej blev Akademiet og dets Privilegier præjudicerlig, hvorom han og flittig vilde anholde. I Overensstemmelse hermed bleve da gravamina opsatte den 24 Marts, lydende paa, at stipendium regium og de 120 Rdlr. til præpositus communitatis i nogle Aar ikke vare blevne betalte, at Universitetet mod Fundatsen havde mistet Langvaddam, og at det ikke selv maatte lægge sine Tjenere i Lægd, hvilke derhos imod kgl. Privilegier besværedes af Pantesvende og med Salpeter at age[1]. Under 10. April s. A. modtog Universitetet Kongens Svar, ved hvilket dog ikke alle gravamina bleve afhjulpne, men kun Langvaddam restitueredes, og Retten til selv at lægge Bønderne i Lægd indrømmedes det. Mærkeligt er det derhos, at Reversen kun taler om Bevilling af den paa 5 Aars Tid paabudne Akcise af, hvis til Husets egen Fornødenhed brygges, hvorimod den ikke nævner Afgift af fremmed Øl og Vin, og det synes derfor, som om Kongen ikke har villet indlade sig paa at give noget Vederlag for Overtagelsen deraf, ja end ikke har betragtet denne Afgift som virkelig bevilget. At vi i de efterfølgende Aar ikke finde Afgiften paa fremmede Drikkevarer særlig omtalt, forklares naturlig af, at den i Følge Fdg. 13. Avg. 1651 skulde erlægges strax ved Indførselen paa Toldboden. En Fdg. af samme Dato satte derhos i Stedet for Akcisen paa Øl og Brændevin en Afgift af hver Tønde Malt, som vi ogsaa finde Professorerne svare[2]. Efter den 5aarige Bevillingsperiodes Udløb er Ydelsen uden Tvivl stiltiende vedbleven, og i hvert Fald bortfaldt Friheden endelig ved Fdg. 18. Novbr. 1665, som i Anledning af, at Toldregnskaberne udviste, at en Del Personer tilholdt sig Frihed for samme, paabød dens ubetingede Erlæggelse af alle og enhver. Men lige saa fuldt synes man ved Universitetet at have betragtet den som bortfalden per desuetudinem; thi i en Konsist. Skr. 13. Oktbr. 1760 forekommer endnu det Udtryk, at Toldfriheden nu i lang Tid ikke er bleven brugt.

§ 51.
De akademiske Borgeres politiske Rettigheder. — Forts.
II. Frihed for borgerlig Tynge.
1) Tiden før 1660.

Ved et Blik paa Fundatsen af 1539 kunde man fristes til at benægte, at der i Almindelighed tilkom Universitetets Medlemmer Frihed for kommunale Byrder. Thi medens det med Hensyn til Enkerne udtrykkelig hedder: immunes sint ab omnibus oneribus civilibus et gravamine reipublicæ, hedder det med Hensyn til doctoribus et magistris o. s. v.

[1] Kopi B. — [2] A. C. 5. Apr. 1653; 18. Juni s. A.: Blev givet til Kjende, om Akcisepenge, som vare udlovede, at de efter Kanslerens Paamindelse maatte samles og paa sine Steder indleveres. — [3] Kopi B.

kun: Sint immunes ab omnibus oneribus reipublicæ cum suis ministris; men dog vare utvivlsomt onera civilia indbefattede herunder; thi det siges udtrykkelig i Fundatsen om typographus, at han skal være fri for onera civilia, og han er netop en af de Ministre, som Privilegierne nævne. Til Forstaaelse af Datidens Sprogbrug kan derfor bemærkes, at onera reipublicæ og onera civilia i videre Forstand omfatte alle offentlige Byrder; i snævrere Forstand betegne ordentligvis onera reipublicæ Statsbyrder, onera civilia kommunale Forpligtelser; men dog kan sidst nævnte Udtryk i Modsætning til Byens Tynge ogsaa bruges om Statspligter. Saaledes tilstaas der ved Kgbrev 28. Septbr. 1573 Universitetets Bogtrykker Frihed for al borgerlig og Byens Tynge, medens Kongebrevet 10. Apr. 1631, som gav Universitetet Privilegium paa to Bogtrykkere, fritager dem for al kongelig og borgerlig Skat og Tynge[1], og dog er Meningen i begge Tilfælde utvivlsomt den samme. Vist er det ogsaa, at Universitetetspersonalets fundatsmæssige Frihed for kommunale Byrder var en ubestridt Kjendsgjerning. Spørgsmaalet er kun, hvor vidt det ved Tidernes Ugunst nødsagedes til at lade Retskravet falde.

At de akademiske Borgeres privilegerede Stilling overhovedet var ilde set af Byens Borgere, er saa godt som en Selvfølge. I fredelige Tider, saa længe der ikke blev Spørgsmaal om Extrapaalæg, gik det dog saa nogenlunde, men naar det modsatte blev Tilfældet, i det der paalagdes særlige Byrder i Forsvarsvæsenets Interesse[2], og navnlig, naar Ufred paakom, gjorde Lighedskravet sig med Styrke gjældende, og det saa meget mere, som det udtrykkelig anerkjendtes i selve Skattebrevene, som udtalte, at „alle Vore Undersaatter, af hvilken som helst Stand og Kondition, højlig ere interesserede i vort kjære Fædrelands Velstand, Konservation og Defension[3]). Udbrud af den latente Misfornøjelse finde Sted baade i 1611[4], 1628, 1644 og 1657. Om end i formindsket Maalestok frembyder denne Periode saaledes Billedet af den samme Spænding mellem Borgerskabet og Universitetet, som vi andet Steds træffe i langt ældre Tider, og da Kampen i 1657 er paa sit højeste, fremkalder den kuriøst nok ogsaa hos os Tanken om en Udvandring, nemlig til Roskilde[5]. Men saa følger Belejringen, der afføder en nødtvungen Ligestilling, og derefter bøjer Forfatningsforandringen saa vel Universitetet som Borgerskabet under den enevældige Konges alt beherskende Scepter.

At Borgerskabet var misfornøjet endog med Professorernes begunstigede Stilling, fremgaar noksom af Fordringen paa Vagthold ogsaa af dem[6], Diskurserne mellem Voldarbejderne i 1645 og Pantningen hos Professor Vandal i 1657, som vil blive omtalt neden for. Men dog rettede Uviljen sig fortrinsvis mod Universitetets undergivne. At rige Enker, som Dr. Jørgen og Dr. Henrik Fiurens, kunde sidde frit i Byen, var fra den naturlige Rets Synspunkt en Urimelighed, og ikke mindre

[1]) Rørdam IV. S. 250; Tillæg. — [2]) Rørdam III. S. 218—21; IV. S. 594. — [3]) Skattebrev 11. Marts 1642 m. fl. — [4]) Rørdam IV. S. 612, jfr. S. 594. — [5]) Ovfr. S. 36. — [6]) Rørdam IV. S. 612.

besynderligt var det, at Bogtrykkere, Boghandlere og Bogbindere i Realiteten kunde drive borgerlig Næring, i det de arbejdede for og handlede ikke blot med de akademiske, men ogsaa med Byens Borgere uden dog at bære Byens Tynge. Ved denne Ordning maatte Byen til Dels betale for Universitetet, medens fornuftigvis dette, naar det vilde holde Folk, ogsaa selv burde lønne dem. Kunde de ikke leve af Trafikken med de akademiske Borgere, burde Universitetet skyde til Derfor var det over Maade naturligt, at Borgerne i 1628 androge hos Kongen om, at Universitetets herige maatte skatte med Borgerskabet[1]). Men da Kansleren forelagde Professorerne dette Andragende til Overvejelse, havde de intet andet Svar, end at der fandtes „Dokumenter nok in fundatione om deres Privilegier[2]).“ Ad retlig Vej skete saaledes ingen Indskrænkning i Friheden; men ikke saa sjældent maatte denne dog vige for et moralsk Tryk og var endnu oftere udsat for faktiske Overgreb. Dog have vi ikke sporet disse Forfølgelser mod de undergivne før 1628, men saa begynde de; thi alt inden det ovennævnte Andragendes Fremkomst refererede Rektor den 23. Januar i Konsistorium, at Borgerne havde pantet Universitetets Foged og vilde trænge Salomon Sartor en Soldat paa, samt at andre Universitetets Klienter ligeledes beklagede sig over, at der begjæredes Vagt af dem, i hvilken Anledning Professorerne besluttede at henvende sig til Kansleren[2]). I Oktbr. s. A. klager end videre Povl Skolemester over, at han idelig tilsiges af Vagtmestre og Korporaler til Bys Arbejde og Vagt, hvorpaa Professorerne raade ham til at sidde stille og ikke lade sig noget vedgaa; men naar de gjøre ham nogen Uret eller pante ham, skal han holde sig til sit Privilegium, lade det læse og paaskrive for Borgmester og Raad og begjære Dom i Henhold dertil. Fra det nævnte Aar kan derfor dateres en vedvarende Fejdetilstand mellem Universitetet, som kæmper for sine Rettigheders Hævdelse, og Borgerskabet, som vil have Ligheden gjennemført, i alt Fald for de Universitetet undergivnes Vedkommende. Hvilket Fond af Misfornøjelse der er opsamlet hos Borgerskabet, viser bedst H. D. D. 20. Decbr. 1630 med dens mange Stridspunkter. En naturlig Følge heraf er, at Borgerne med den yderste Flid kontrolere Akademikernes Forhold[3]), og Universitetet paa sin Side maa iagttage den yderste Forsigtighed saa vel ved strængt at forbyde sine undergivne Driften af borgerlig Næring[4]) som i Særdeleshed ogsaa ved at være yderst varsomt med at optage Byens Borgere blandt de akademiske. Da en Hr. Valentino den 28. Maj 1631 begjærede inscriptionem in matriculam academiæ, turde Professorerne derfor ikke paa egen Haand indskrive ham, og Kansleren turde heller ikke raade dertil, men mente, at man kunde give Borgmester og Raad et Ord derfor, hvilken Mening dog ikke vandt Konsistoriums

---

[1]) Ovfr. S. 142. A. C. 5. Maj 1628. — [2]) Ovfr. S. 144. — [3]) Ovfr. S. 283. — [4]) Ovfr. S. 286.

Bifald. Da dernæst Frøken Leonora i Febr. 1644 gik i Forbøn hos Rektor for, at Knud Brat maatte reciperes in numerum studiosorum, efterdi han for en Tid siden havde deponeret til Rostock, skjønt han senere var bleven civis hujus urbis og havde tjent nogle Aar for at tage Vare paa Vagten i Vesterport, turde Professorerne ikke inskribere ham uden en skriftlig Bevilling fra Rigens Hofmester, og da han ikke vilde raade dertil, blev Brat ikke antaget.

Efter dette almindelige Blik paa Forholdet mellem Universitetet og Byen gaa vi dernæst over til den nærmere Undersøgelse af de akademiske Borgeres kommunale Friheder eller rettere af de Byrder, som trods Frihederne Tid efter anden paalagdes dem. Forinden maa dog gjøres den Bemærkning, at deres almindelige borgerlige Frihed i sit Væsen kun var personel. Dette fremgaar klart nok af den Omstændighed, at Fundatsen af 1539 udtrykkelig drog Grænsen for deres særlige reelle Frihed ved Bestemmelsen om, at Universitetets Grund med derpaa værende Huse og Boliger saa vel som de, der henhørte til Margaretes og Jacobs Vikarier, fremdeles skulde nyde den samme Frihed, som de tidligere havde nydt i Kapitlets Tid, ligesom denne ogsaa skulde komme de ny Bygninger, der maatte blive opførte paa samme Grund, til gode. Kgbrev 1. Oktbr. 1638 [1]) synes derhos at vise, at, Friheden kun respekteredes for saa vidt som Husene beboedes af de højlærde eller deres undergivne selv, og den indskrænkedes yderligere ved forskjellige Skattebevillinger, der ogsaa omfattede Universitetets Jordskyldshuse og Lejevaaninger; men derimod have Professorerne vist nok til det yderste fastholdt Friheden for deres Residenser. Dette fremgaar klart af Forhandlingerne i Konsistorium, f. Ex. den 25. Apr. 1659, hvor Professorerne gjorde gjældende, at Skat til Volden ikke burde svares af et Par Lejevaaninger i St. Pederstræde, der fra gammel Tid vare blevne behandlede i Lighed med Residenser [2]).

Med Hensyn til de reelle Bidrag maa i øvrigt mærkes, at de dels vare saadanne, der paalignedes Grundene efter Taxt, dels paalignedes dem uden nogen saadan; men man gjør dog saa langt fra nogen stræng Adskillelse imellem begge Arter, at der undertiden tvivledes, om Meningen med et Skattebrev var at paalægge 1 Rdlr. pr. Hus eller 1 Rdlr. pr. 100 af Husets Taxt [3]). Bidrag efter Taxt udrededes i Særdeleshed til Befæstningen; derimod ydedes navnlig Vagthold af de enkelte Gaarde uden Hensyn til Værdien.

---

[1]) Universitetet udi Kiøbenhavn de Huse, en Part Borgere ville holde skattefri, anlangende. C. 4. V. S. G. T. Vider eftersom Vi naadigst forfare, en Del Lærde der udi Byen at holde de Borgere, som bo i deres Huse og Vaaninger fri for Skat, Bygning og anden Byens Tynge, særdeles naar noget til Byens Reparation og Fortifikation paabydes, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I gjøre herefter den Anordning, at i saadanne Tilfælde af saadan Grund, saa vidt de lærde eller deres supposita ikke selv udi egen Person besidde, udgiøres lige ved andre deslige Grunde eller og for os underdanigst fremlægges, huis Privilegier I have, hvormed I Eder saadan Frihed og Forskaansel kunde tilholde. Glückstad den 1. Octobris 1638. (Sj. Tegn. XXVI. 351). — [2]) Jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 512. — [3]) A. C. 17. Maj 1609.

Vi betragte da først:

I. Ydelserne til Kjøbenhavns Befæstning. For den Maltskat, som til dette Øjemed paalagdes under Frederik II., befriede denne Universitetets altid redebonne Ven og Velynder Akademikerne ved Kgbr. 13. Apr. 1567 og 21. Febr. 1569[1]). Men ved Kgbr. 18. Marts 1607 blev det paalagt Professorerne at give 1 Rdlr. til Befæstningen af hvert Ildhus, de havde at bortleje[2]), og ved Kgbr. 23. Apr. 1609 anmodedes Professorerne om „for denne ene Gang" at give Skat af deres Huse og Lejevaaninger lige med andre Byens Indbyggere[3]). I 1640 er der uden Tvivl igjen bleven stillet Fordringer til Universitetet; thi i Avg. s A. besluttede Professorerne at lade Kansleren se Kongens Brev fra anno 1609 om, at man kun skulde yde denne ene Gang. Imidlertid har Universitetet dog uden Tvivl ved den Lejlighed atter maattet betale for sine Huse; thi den 23. Apr. 1642[4]) berettes, at Fru Barbara, Kort Aslaksens Enke, blandt sin salig Mands Breve har fundet en Kvittering for 47 Rdlr. Voldpenge, som han har udlagt for Professorerne, hvilke derefter erstattes hende. Fremdeles indkræves Bidrag af Husene til Befæstningen baade i 1645 og 1647. Den 3. Maj 1645 proponerede nemlig Rektor, hvorledes enhver af membra academiæ, som havde Ejendomme her i Byen, skulde forholde sig med deres Grundskat, efterdi Rodemestrene havde været hos nogle af dem og begjæret Udlæg. Professorerne mente, at Rektor venlig skulde bede Borgmester om Kopi af Kongens Brev om Husenes Taxering og Skat deraf saa og Udskrift af Taxten, saa vidt Professorernes og deres undergivnes Huse vedkom. Den 17. Maj 1647 proponerede end videre Rektor i Overværelse af en Del undergivne, at Kansleren paa Kongens og Danmarks Riges Raads Vegne begjærte, at Professorerne, som havde egne Huse her i Byen, efter Vurdering vilde give 1 % til at forfærdige Volden uden Byen efter den samme Taxt, som tilforn var gjort, og paa samme Manér, som ogsaa tilforn var brugt, og den 25. April 1653 udgik yderligere Kgbrev[5]) om et Bidrag til Befæstningen af 1 % af samtlige baade borgerlige, gejstlige, adelige og andre Gaardes Taxt. Da endog Rigens Raader havde bevilget dette Bidrag af deres Ejendomme, ere Professorne selvfølgelig ikke slupne; men da der i Brevet dog kun tales om Undersaatter af Adel og Gejstligheden og „Vore Tjenere", som have Gaarde i Byen, hjemle Ordene i alt Fald ikke, at Paalægget er blevet udstrakt ogsaa til Residenserne.

Om de reelle Bidrag til Befæstningsarbejdet, som Universitetets Borgere maatte udrede i Belejringstiden, henvises til Dr. Rørdams tidligere nævnte Afhandling.

Det første Krav paa personlige Bidrag til Befæstningen møde vi den 28. Febr. 1644, da Magistratens Udsendinge Lauritz Eskildsen og

---

[1]) Rørdam IV. S. 211, 217. — [2]) Rørdam III. S. 216—21. — [3]) Lassen: Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Historie S. 124, jfr. S. 123. Rørdam III. S. 220. — [4]) A. C. s. D. — [5]) Tillæg.

Hesselberg indfinde sig i Konsistorium med en Bog, hvori de bad Professorerne antegne, hvad de vilde give til den ny Befæstning her om Byen, i det Magistraten forventede en saadan Villighed i denne store Fares Tid, som trængte paa det hele Land. Professorerne havde deres Betænkeligheder ved Bogen, i hvilken de ikke vilde lade sig indtegne; men saa snart Borgmester og Raad havde gjort en Ligning over hele Byen, vilde de forholde sig saaledes, at enhver skulde bekjende, at de efter deres Lejlighed gjorde saa meget, som nogen anden [1]). Den 6. Marts berettes Jens Hesselberg igjen at have været hos Rektor for at faa nærmere Besked, og Rektor erklærede da, at Borgmester og Raad i det mindste kunde gjøre deres Regnebog og Facit paa 60 Personer fra Universitetet én eller to Dage om Ugen. Saa rykkede Jens Hesselberg igjen frem med sin Bog, men afvistes af Rektor med Bemærkning om, at han selv havde ladet gjøre en Bog for Universitetet, hvorudi professores med deres supposita skulde indskrive sig. Det skete da ogsaa saaledes, at hver ex tribus facultatibus superioribus indskrev sig for tre Personer, hver ex philosophica facultate for tvende, og hver pædagogus for én, som skulde holdes i tre Maaneder to Dage om Ugen. Den 18. Marts mødte imidlertid Laurits Eskildsen igjen og bad om, at Professorerne vilde bevilge de anlovede Personer endnu nogle Dage om Ugen, og Konsistorium gik da yderligere ind paa at holde 50 Personer, 20 Karle og 30 Kvinder, daglig i 3 Maaneder til samme Arbejde. Dette liberale Tilbud var aabenbart en behagelig Overraskelse for Magistratens Udsending, der ikke noksom kunde forsikre, hvor levende Borgmester og Raad vilde paaskjønne det. Da den betænksomme Biskop spurgte, hvem der skulde skaffe Hjulbøre og andre tilhørende Instrumenter, erklærede Lauritz i Øjeblikkets glade Stemning, at derom skulde Professorerne ikke bekymre sig, i det Kongen selv skaffede alt det fornødne. Denne raske Paastand kom han imidlertid til at fortryde, thi den 4. April maatte han igjen give Møde i Konsistorium med Begjæring om, at Professorerne selv vilde skaffe Arbejdsfolkene Hjulbøre og Skuffer og desuden antage en Mand, som kunde føre Tilsyn med dem. Det sidste gik Professorerne ind paa; det første afsloge de den Dag; men paa en fornyet Anmodning den 6. April vedtoge de at anskaffe 60 Hjulbøre samt 10 Spader og 10 Jærnskovle. Hermed var Enighed opnaaet, og Professorerne lode efter deres egen Erklæring [2]) i dette Aar arbejde paa Værket fra Paaske til St. Hansdag med 50 Personer. Men ikke saa snart vare de 3 Maaneder, for hvilke Hjælpen var bevilget, gaaede, før Lauritz kom igjen og bad om, at Professorerne vilde kontinuere dermed. Dertil vare de ikke meget villige, da Borgerskabet ikke havde holdt sit Løfte, men kun ladet 800 i Stedet for 1200 Mand arbejde 4 Dage om Ugen, Universitetets Folk derhos ofte vare blevne injurierede, og Borgerskabet havde ladet falde utilbørlige Ord om Professorerne, ligesom de vilde nøde dem til at gjøre lige med

[1]) „Dog skal herom først forfares Hr. Kanslers gode Betænkende“, hedder det til Slutning i A. C. s. D. — [2]) Supplik 10. Juli 1645 Kopi B.

sig[1]), o. s. v. Dog turde Konsistorium ikke ligefrem afslaa Andragendet, men besluttede at raadføre sig med Kansleren, som mente, at Universitetet ikke ganske kunde undslaa sig, men ligesom han selv burde kontinuere med at holde Folk paa Værket. I Overensstemmelse hermed resolverede da ogsaa Professorerne sig[2]) og lode fremdeles 25 Mand arbejde, saa længe der overhovedet arbejdedes paa samme Værk, nemlig indtil Mikkelsdag. Aaret efter anlagdes imidlertid en ny Redoute uden for Nørreport, hvis Opførelse af Kongen var stillet Borgerskabet som Betingelse for Portens Aabning, og saa begyndte samme Historie for fra.

Den 7. Maj 1645 berettes i Konsistorium, at Lauritz Eskildsen og Henrik Friis paa Borgmester og Raads Vegne have været hos Rektor og venlig begjæret, at Professorerne vilde komme Byen til Hjælp ved Befæstningsarbejdet. Professorerne mente heller ikke denne Gang ganske at kunne undslaa sig, dog med Tilføjning: „om Adelen ellers tillige med hjælper". Rektor bemyndigedes derfor til at svare, at Professorerne ikke kunde resolvere sig, inden Borgmester og Raad havde gjort Overslag paa Omkostningerne, og de selv havde faaet at vide, hvad Adelen og andre vilde gjøre. Udsendingene kom igjen den 24. Maj og modtoge da det Svar, at Professorerne vilde forholde sig efter den Resolution, som Rigens Raad havde givet Borgmester og Raad paa deres Supplik om Værket. Det var imidlertid det samme som et Afslag; thi Rigens Raads Resolution lød paa, at de, der havde givet af deres Korn og Rentepenge til Befæstningen, hvilket Professorerne ogsaa havde gjort[3]), nu burde være fri. Borgmester og Raad opgave imidlertid ikke Ævred; men den 10. Juni mødte de samme Mænd igjen i Konsistorium, dog uden endnu at faa bestemtere Besked; thi Svaret lød igjen, at naar Professorerne fik at se, hvad Adelen havde resolveret, vilde de nok bekvemme sig til at hjælpe efter deres Vilkaar. Endelig mødte Borgmester Hans Mikkelsen den 5. Juli s. A. selv i Konsistorium, og Professorerne erklærede da, at de i Aar vilde yde det samme til det ny Værk, som de i Fjor fra St. Hans Dag til Mikkelsdag havde bidraget til Værket uden for Vesterport, altsaa stille 25 Arbejdere daglig. De Arbejdere, som Professorerne sendte, vare imidlertid ikke alle Karle, men for en Del Kvinder, og dette har vist nok især vakt Borgernes Misfornøjelse, hvorfor de klagede til Kongen, og den 8. Juli Kl. 12 blev derefter Rektor Klaus Plum kaldt op for Rigens Raad, som foreholdt ham, hvad Borgmester og Raad havde andraget, at Borgerskabet havde arbejdet paa Værket i hele 5 Uger, inden Professorerne havde sendt Folk der hen, at den nu bevilgede Hjælp kun var ringe, og at Professorerne derfor burde gjøre noget yderligere. Disse besluttede imidlertid at svare med en skriftlig Resolution, hvori de under Paakaldelse af deres Privilegier og Rigens Raads egen tidligere Resolution erklærede[4]), at de retlig vare fri og ikke

[1]) A. C. 20. Juli 1644. — [2]) A. C. 22. og 27. Juli. Den 5. Avg. sendes Bud til Jokum Moltke Salomon Sartor og Jørgen Holst, at de hver skal holde et Kvindfolk om Ugen paa Værket om Byen. — [3]) Jfr. S. 342. — [4]) Erklæring til Rigens Raad 10. Juli 1645 (Kopi B.).

kunde yde større Hjælp, end de alt af en god Vilje havde ydet. Denne Resolution blev først af Rektor og Dr. Resen den 11. Juli i Kongens Fraværelse forevist Rigens Kansler Just Høg, som lovede at tale for den, naar han for Svagheds Skyld kunde komparere in senatu, og derefter overgivet til Gregers Krabbe, hvorpaa Rektor endnu havde Avdiens hos Kongen, som ved denne Lejlighed kun begjærede, at Professorerne i Stedet for Kvinder vilde sende lutter Karlfolk, som vare bekvemmeligere til Volden at opkaste og til at grave; men endnu samme Dags Aften indfandt sig General-Krigs-Kommissær Knud Ulfeldt med Begjæring fra Kongen, om ikke Professorerne Hs. Majestæt til „Velgefallen“ i Stedet for Folk vilde give en samlet Sum Penge. Kongens Tjenere skulde ligeledes gjøre herudi, hvad de kunde, saa vel som Borgerskabet. Til Gjengjæld vilde Kongen være Professorerne en naadig Herre og forblive dem med al kongelig Gunst bevaagen. Han tvivlede derhos ikke paa, at Rektor ved Begjæringens Forebringelse i Konsistorium vilde bruge de rette Motiver og lade Professorerne forstaa, at Kongen tiltroede dem til hans naadigste Velbehag gjærne at ville gjøre alt, hvad muligt var. En saa indtrængende Anmodning kunde Professorerne ikke modstaa. Den 12. Juli bevilgedes 500 Rigsdaler, af hvilke Professorerne selv erlagde de 333, fordelte saaledes, at de 7 øverste svarede hver 27, de 6 mellemste hver 18, og de 4 nederste hver 9 Rigsdaler. Resten fordeltes mellem supposita og Enker. Kvitteringen for Beløbet, udstedt den 16. Avg. 1645 af Knud Ulfeldt, findes i Konsistoriums Arkiv [1]). Senere have vi ikke fundet noget Exempel paa lignende extraordinære Paalæg for Tidsrummet 1657—60. Hvorledes Universitetet da maatte yde Penge og stille Folk til Voldarbejde samt ægte med Heste og Vogne, er udførlig fremstillet i Dr. Rørdams Skildring, til hvilken vi nøjes med at henvise.

II. Indkvartering og Vagthold. Indkvarteringen kunde være af forskjellig Art, baade civil og militær. Naar Hoffet fejrede store Højtideligheder, som Kronings- eller Bryllupsfester, saa at det ikke havde Plads nok, maatte Byen tage sin Del baade af Folk og Heste, og Universitetet blev da heller ikke skaanet [2]). Da Prins Kristian V. i 1634 holdt Bryllup med Magdalene Sibylla, proponeredes saaledes først den 9. Septbr. om 50 og senere den 11. om 60 Heste [3]), som skulde indkvarteres hos Professorerne. Disse vare vel i alle Maader villige til at tjene Hans Majestæt, men undlode dog ikke at gjøre Bemærkninger om, at Hs. Maj.s Folk, som Sekretærer, Renteskrivere og desl., endnu ikke havde faaet Indkvartering, medens de dog ikke nød større Privilegier end Professorerne, som endog i Fundatsen kaldtes Kongens daglige Tjenere, medens de derimod havde ulige bedre Plads, da Professorernes Huse vare fulde af Børn, Studenter og fremmede Folk. Derfor formentes det, at de kongelige Tjenere passende kunde tage deres Del af de 60 Heste.

---

[1]) Jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 458. — [2]) Rørdam IV. S. 417—21. — [3]) A. C. s. D.

Da Rygtet i den Anledning fortalte, at Professorerne vare uvillige til at tage imod Indkvartering, og dette endog sagdes at være berettet Kongen, bleve de imidlertid ikke lidet betuttede og undlode ikke skyndsomst og kraftig at forsikre Kansleren om, at Paasagnet var en skammelig Usandhed[1]).

Hvad Indkvartering i Krigstid angaar, gjorde Borgerne alt i 1628 saa smaat Fordring paa at belægge de undergivne, som f. Ex. Salomon Sartor[2]), dermed. I 1645 vilde de ligeledes have Rytteri indkvarteret hos Akademiets undergivne lige saa vel som hos andre, men da de tillige med Kvartermesterne bleve underviste om de undergivnes Privilegier, afstode de dog fra dette Forsæt. Senere vendte deres Iver sig i Særdeleshed mod Margrete, Dr. Jørgen Fiurens Enke, som de endelig vilde have Indkvartering paalagt, til hvilket Øjemed de endog tegnede paa hendes Dør hvor mange Personer hun skulde annamme. Notarius blev i den Anledning sendt til Borgmester og Raad for at anmode dem om at interponere auctoritatem suam hos Borgerskabet og enten at afværge Indkvarteringen eller i alt Fald lade Sagen bero, indtil Professorerne havde suppliceret til Kongen. Borgmesteren erklærede, at han ikke kunde hindre Borgerskabet, som var meget „schwurig", men gjærne vilde føje sig i det sidste Forlangende, saafremt Besked kunde faas inden 6 Dage; thi længere trøstede han sig ikke til at opholde Sagen. En Supplik til Kongen blev da besluttet[3]) og indgivet den 19. Apr. s. A.[4]), men videre høre vi ikke til Sagen. Universitetet slap derfor vist nok i det væsentlige for militær Indkvartering indtil 1657.

Vagthold fordredes i 1611 endog af Professorerne selv, som imidlertid i en Supplik til Kansleren afviste Fordringen derom med Indignation. I den efterfølgende Tid skaanedes de, indtil der den 6. Marts i Aaret 1658 indkom 2 Mænd med Bøsser og brændende Lunter hos Professor J. Vandal og pantede 2 Tinlysestager for 2 Mark, som han formentes at skylde en Karl, der skulde holde Vagt paa hans Vegne. Mændene førte derhos forsmædelig Tale om de lærde, som levede af Landsens Indkomst og store Rentepenge og efter Formue ikke havde gjort en tiende Part mod Borgerne[5]). Dette var en enormis et inaudita injuria, og Professorerne lode sig kun tilfredsstille ved, at Stagerne bragtes tilbage og i Vidners Overværelse overgaves Vandal af selve Pantemændene Afset fra disse enkelte Forsøg finde vi ikke krævet Vagthold af Professorerne. Anderledes stiller Sagen sig i Henseende til Universitetets undergivne. I 1628 begynder Borgerskabet at tilsige dem til Vagthold samt, naar de ikke mødte, at pante dem[6]), og i 1644 kommer det til en formelig Krise i den Anledning. I Januar Maaned blive baade Foged og Enker pantede, fordi de

---

[1]) Ovfr. S. 144—45. — [2]) Se Rektor Rhuman's Klage 22. Septbr. 1628 til B. og R. i Konst.s Ark. Pakke 198. Derefter havde S. Sartor faaet en Soldat med Kvinde og to Børn i Indkvartering. — [3]) A. C. 16. Apr. 1645. — [4]) Kopi B. — [5]) Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 403 Note. — [6]) Ovfr. S. 144.

ikke efter Tilsigelse havde taget Del med Borgerskabet i den „store Vagt.“ Da Kansleren var fraværende, besluttede Professorerne, at Rektor først skulde tale med Rigens Hofmester, og, hvis denne ikke vilde hjælpe, skrive til Kansleren. Rigens Hofmester fandtes alt andet end vel stemt mod Universitetet. Da Rektor havde forestillet ham, hvilken Ulempe der var tilføjet en Del ex membris academiæ imod Universitetets Privilegier, lod han til Gjengjæld Rektor vide, at Akademiet strakte sin Myndighed for langt ud og tog flere i sin Protektion end tillades kunde, og da Rektor ikke vilde lade dette gjælde, i det han paastod, at Professorerne ikke, som for Rigens Hofmester angivet, holdt en hel Vagt fri eller andre og flere Personer end dem, som Kongen havde tilladt og privilegeret hos Akademiet, fremhævede Hofmesteren i Særdeleshed en Person ved Navn Henrik Icking[1], om hvem han mente, at han kun sad her under Akademiets Protektion for at drive sin Sag mod Rostockerne[2]. Da Rektor hertil bemærkede, at Icking var immatrikuleret og ved Kongens og Rigens Raads Dom kjendt at være under Akademiet[2], svarede Hofmesteren, at sola matricula ikke kunde hjælpe noget, og hvad ellers Ickings Person angik, vidste han ikke, quo prætextu Universitetet kunde holde en pro membro academico, som hverken var nyttig in ecclesia eller republica og hverken var Doktor eller Magister, ikke heller hørte lectiones eller disputerede eller i den lange Tid, han havde boet i Kjøbenhavn, nogen Tid havde holdt collegia privata. Hvad de øvrige Medlemmer angik, begjærede Hofmesteren en Fortegnelse paa dem. Da Professorerne hørte denne Beretning, tyktes dem raadeligst ikke at have videre med Icking at bestille, men strax at renunciere ham tutelam academiæ, efterdi han ikke var actu studiosus, til hvilken Ende han blev opkaldt paa Konsistorium og befalet ham at søge sin Ret hos den verdslige Øvrighed. Vel supplicerede han om fremdeles til Paaske at maatte blive sub protectione academiæ, men Konsistorium blev ved sin forrige Sentens for ikke at lade sig Øvrigheden paa Halsen. Den begjærede Fortegnelse paa de øvrige supposita forfattedes derpaa og indleveredes Dagen efter[3]. Da viste det sig, at det Offer, Universitetet havde bragt, i det mindste for saa vidt ikke havde været forgjæves, som Rigens Hofmester erklærede sig for

[1]) Matrikl. 7. Septbr. 1635: Civitate academica donatus est Henricus Ickingius Aslojensis ab exteris academiis Germanicis, Gallicis, Belgicis redux, medic. stud. Kopi B. 1632—46 F. 234: Eftersom Henricus Icking haver været af Universitetet i Kjøbenhavn begjærende, at han som dessen suppositum og Lem maatte bekomme nogen Udskrift af academiæ og studiosorum privilegiis til sin Sags Forklaring og til nogen Forsvar hos den højeste Ret udi den Vidtløftighed, han er geraaden udi formedelst Byfogdens her i Kjøbenhavn over ham udgivne Dom, og af Borgmester og Raad her sammesteds confirmeret. Da efterdi os vitterligt er, at han for nogle Aar siden, han var hjemkommen af Holland, England, Frankrig, hvor han en Tid lang studeret, han da haver ladet sig under Universitetets Jurisdiktion immatrikulere og indskrive, og vi siden den Tid ikke fornummet, hannem sig til noget andet vitæ genus at have begivet, nogen borgerlig Næring at bruge, meget mindre Borgerskab svoret eller antaget, have vi hannem denne sin billige Begjæring ej kunnet nægte.... Datum Kjøbenhavn den 28. Martii 1638; jfr. A. C. 5. Febr. 1638. — [2]) Om denne Sag har ingen Oplysning været at finde. — [3]) A. C. 17. Jan. 1644.

tilfredsstillet ved Ickings Udelukkelse og paalagde Borgerskabet at tilbagelevere de tagne Panter. Men dette Paalæg fandt Magistraten sig ikke foranlediget til at efterkomme, uden Tvivl, fordi den antog, at Rigens Hofmester dog ikke vilde fremtvinge Opfyldelsen, hvilket ogsaa viste sig at være Tilfældet; thi paa Professorernes Klage nøjedes han med at henvise dem til at supplicere hos Kongen[1]), hvilket de heller ikke undlode skyndsomst at gjøre. I Supplikken fremhævede de Universitetets fundatsmæssige Frihed, Ofrene, som de til Trods for samme havde bragt ved netop kort forinden at forstrække Kongen med henved 10000 Lod Sølv, og bade endelig ydmygst om Beskyttelse mod Borgernes Overgreb, da de ellers maatte frygte for ikke oftere at kunne yde lignende Hjælp. Denne Supplik frugtede. Ved Kgbrev 15. Febr. 1644[2]) tilsendtes den Korfits Ulfeldt med Anmodning om at erklære sig over den, og saa har han vel endelig fundet sig foranlediget til at gjøre sin Pligt, hvilket maa sluttes af, at Universitetets Klager forstummede. Men dog havde dets supposita ikke Fred længere end til næste Krigs Tid. Da gjentog omtrent den samme Historie sig, blot med den Forskjel, at Professorerne nu havde den venlige og imødekommende Jochim Gersdorf i Stedet for den hovmodige og ubehagelige Korfits Ulfeldt over for sig. I den Memorial, som overleveredes Rigens Hofmester, henviste de ligefrem til det i 1644 passerede[3]), og Rigens Hofmester erhvervede da ogsaa et Kgbrev 21. Septbr. 1657[4]), hvorefter der skulde forholdes med Akademiets Betjente og suppositis ligesom i forrige Krige. I Marts og April 1658 maatte Universitetet imidlertid udkæmpe endnu en Fejde om Indkvartering og Vagthold med Borgerskabet, som det dog bestod sejrrigt[5]), og ved Revers 14. Juli 1658 fik det Tilsagn om, at dets Ydelser i sidste Krig ikke skulde komme dets Privilegier til Skade[6]). Men saa kom den anden Krig med Belejringen, og under den hjalp ingen Privilegier, men Professorer og supposita maatte bære deres Del af Udgifterne til Soldaternes Indkvartering og Underhold lige med andre Byens Stænder[7]). Herom henvises til Dr. Rørdams Fremstilling. Studenternes Deltagelse i Forsvaret ved denne og andre Lejligheder ville vi senere komme tilbage til.

§ 52.

De akademiske Borgeres politiske Rettigheder. — Fortsættelse.

II. Frihed for kommunale Byrder. — Fortsættelse.

2) Tiden efter 1660.

1) Som tidligere omtalt, bleve Universitetets Privilegier ikke stadfæstede ved Regeringsformens Forandring i 1660, og medens det var en Selvfølge, at Fundatsen af 1539 ikke i sin Helhed bortfaldt derved, kunde der vel rejses Tvivl i Henseende til det Afsnit af samme, som

[1]) A. C. 3. Febr. 1644; Skr. til Kansleren paa Fyn og Supplik s. D. (Kopi B.). — [2]) Sj. Tegn. — [3]) Kopi B. 1657 fol. 160. — [4]) Sj. Tegn. — [5]) Rørdam S. 33—35. — [6]) Rørdam S. 37. — [7]) Jfr. Privileg. for den borgerl. Stand 24. Juni 1661 § 6.

overskrives: privilegia et alia commoda. Men da Kristian V. og alle de senere Konger igjen fornyede Privilegierne, kunde den nævnte Undladelse ikke faa videre Betydning. At man desuagtet ikke har været ganske paa det rene med Akademikernes Retsstilling, fremgaar af Rskr. 1. Decbr. 1670, hvori Statskollegiets Betænkning æskes over det Spørgsmaal, om og hvor vidt graduerede og studerede Personer i Kjøbstæderne kunde privilegeres fremfor andre, saa længe de ikke brugte borgerlig Næring [1]). Et nyt Grundlag for deres kommunale Retsstilling indeholdtes imidlertid i Rskr. 2. Septbr. 1740, jfr. D. L. 3—4—11 og 3—6—2 [2]). I Følge den sidste Artikel vare de ikke befriede for saadanne Byrder, der lignedes efter Taxt paa Ejendommene, og et Spørgsmaal om Undtagelse herfra kan kun rejses i Henseende til Residenserne. For deres Frihed taler den historiske Ret, der ikke ophæves af D. L. 3—6—2, under hvis Ord de ikke gaa ind, samt Kgbr. 19. Novbr. 1687 [3]) til Kammerkollegiet lydende paa, at efter Universitetets Ansøgning den af lic. jur. Hoppner legerede Gaard paa Gammel-Torv, som Kosm. Borneman iboede, og den af Hans Mule legerede Gaard i Klosterstræde, hvilken Borneman nød i Løn som bibliothecar. acad., samt to Boliger i St. Pederstræde, der fra Arilds Tid havde ligget til Universitetet, i Grundskat og andre Paalæg maatte anses som andre Universitets-Residenser og nyde samme Frihed. Hermed stemmer ogsaa Bevilling 26. Septbr. 1689 [3]), i Følge hvilken den Residens, der maatte blive indkjøbt i Stedet for Bertel Bartholins, som solgtes til Ole Bork, skulde nyde samme Privilegier og Friheder som andre Professorboliger. I de efterfølgende krigerske Tider har Universitetet næppe kunnet hævde denne Frihed. Grundskat maatte Professorerne svare ogsaa af Residenserne [4]), og Borgerskabet saa skjævt til Indkvarteringsfriheden, hvilket fremgaar af, at det i Aaret 1712 ansøgte om, at 2000 Portioner Indkvartering maatte paalægges de andre Stænder [5]); men der foreligger dog ikke nogen Hjemmel for, at disse Bestræbelser lykkedes [6]).

Fundatsen 31. Marts 1732 Art. 98 fornyede og bekræftede Residensernes Frihed baade i Henseende til Grundskat og Indkvartering. Men denne Artikel undlod ikke at afføde ny Fejder med Borgerskabet, som i Aaret 1760 ansøgte om, at der maatte paalægges Professorernes Residenser Indkvartering i Lighed med Paalægget i Rskr. for Greverne 12. Oktbr. 1742 (for saa vidt de bortlejede deraf) eller i Rskr. for de reformerte 19. Juli 1754 (hvis Huse ansattes til 120 Rdlr. Grundtaxt) eller i Rskr. 11. Apr. 1749 angaaende Postmestrene (200 Rdlr. Grundtaxt). Supplikken sendtes til Konsistoriums Erklæring, som ved Skr. 13. Oktbr. 1760 fraraadede Bevillingen paa det

---

[1]) Sj. Tegn. — [2]) Jfr. forr. S. Note 7. — [3]) Sj. Reg. — [4]) Fdg. 28. Juli 1710; Paabud 28. Decbr. 1716 og Fdg. 15. Decbr. 1724. — [5]) Kgbrev 9. Apr. 1712, hvorved Universitetets Betænkning over Ansøgningen forlanges. — [6]) Bevill. 24. Marts 1731 for to Borgere i Skindergade til at nyde hver Halvdelen af et Portrum, der før har været Indkjørsel til en Professorbolig, imod at betale 5 Rdlr. aarlig i Jordskyld til denne Bolig og svare Indkvartering efter Proportion, godtgjør ikke, at Grunden forinden var behæftet med Forpligtelse dertil.

kraftigste og bad, at Kongen vilde se i Naade til sit eneste Universitet. Borgerskabets Ansøgning fik derfor ingen Fremme, og Fundats 7. Maj 1788 Kap. VII § 9 bevarede Indkvarteringsfriheden, der først bortfaldt ved Rskr. 9. Maj 1806. I 1763 forsøgte Borgerne tillige at lægge Skat paa Residenserne, støttende sig til et Par kgl. Reskripter af 24. Septbr. 1762, som hjemlede Ligningen af forskjellige militære Udgifter paa hele Byens Grundtaxt uden Hensyn til, hvad Frihed Ejermændene deraf ellers maatte have. Men dette Forsøg er uden Tvivl ogsaa blevet afværget ved Professorernes Erklæring derimod [1]), og Skattefriheden vedblev ogsaa i Følge den ny Fundats 7. Maj 1788 Kap. VII § 9, som fremdeles hjemlede Residensernes tidligere Frihed for Grundskatten, hvorimod andre Skatter, som Lygte- og Sprøjteskat, ogsaa maatte svares af dem. Efter de senere Reformer ved Rskr. 9. Maj 1806, Adg. 21. Apr. 1812, Rskr. 28. Avg. 1829 og Lov 19. Febr. 1861 § 1, jfr. 2 og 3, svares af Residenserne de samme Skatter som af andre Ejendomme [2]).

Hvad dernæst angaar de reelle Byrder, som paalagdes Ejendommene, men ikke efter Taxt, saa som Vagthold, maatte man vist nok nærmest gjøre den Betragtning gjældende, at der i Betragtning af den nedarvede Frihed manglede tilstrækkelig Hjemmel til at paalægge dem; thi D. L. 3—6—2 talte kun om Ydelser, som svaredes efter Taxt. For de egentlige akademiske Borgere har denne Frihed ogsaa været anerkjendt saa godt som hele Tiden, i det Rskr. 31. Oktbr. 1749 for deres Vedkommende lempedes ved Rskr. 31. Oktbr. 1750. For de undergivnes Vedkommende hævdedes Friheden oprindelig ogsaa saa vel ved kgl. Resolution 2. Maj 1727, der fritog Universitetets Bogbinder for Brandvagt [3]), som ved Rskr. 2. Septbr. 1740; men Rskr. 9. Oktbr. 1750 gjorde dog en Undtagelse herfra, for saa vidt som det i Overensstemmelse med Rskr. 31. Oktbr. 1749 paabød, at de Betjente, som dreve borgerlig Næring, skulde svare Borgervagt, hvorimod alle andre Medlemmers Frihed derfor bekræftedes. Hvad endelig de personlige Ydelser angaar, maa skjelnes mellem Næringsskatter og andre rent personlige Byrder. Spørgsmaalet om den første kunde kun opstaa i Henseende til Universitetets Forretningsmænd. Gjennem lange Tider hævdede disse deres Frihed for bemeldte Afgift. Saaledes fik Bogtrykker J. G. Høpfner i 1727 vel paalagt Indkvartering efter Grundtaxten [4]), men ikke efter Næring [5]). Senere fulgte imidlertid Magistraten en modsat Fremgangsmaade, i det Bogtrykker N. C. Høpfner under 15. Decbr. 1763 supplicerer til Kongen, fordi Magistraten havde paalagt ham Indkvarteringsskat af borgerlig Næring. Universitetet anbefalede hans Andragende i en lang Memorial 10. Febr. 1764 [6]); men om Afgjørelsen denne Gang vides intet, hvorimod senere Kanc. Prom. 20. Apr.

---

[1]) Skr. 19. Oktbr. 1763 (Kopi B.)., jfr. S. 32. — [2]) Jfr. Stadskonduktør, Kaptajn Krack's Fremstilling af Reglerne, hvorefter Skatterne paa Bygninger og Grunde i Kjøbenhavn beregnes, S. 3. — [3]) Kopi B. 1740 fol. 24; Skr. 1750 (Pakken 138). — [4]) Se ogsaa med Hensyn til Bogbinderen, Nyerup: Annaler S. 209—10. — [5]) Jfr. Indkvarteringsseddelen i Kopi B 1740 fol. 26. — [6]) Kopi B.

1792 erklærede, at det var billigt, at Høpfner svarede Indkvartering ogsaa af Næringen. Nu er Spørgsmaalet om Indkvartering deraf bortfaldet. I Midten af forrige Aarhundrede forsøgte dernæst Magistraten ogsaa at bringe Universitetets Forretningsmænd til at svare Skat af Næringen, hvilket fremgaar af en Besværing fra Boghandler Momme 13. Juli 1657 [1]) og af hans Enke 15. Decbr. 1759 [2]); men ved Rskr. 15. Febr. 1760 [3]) blev Enken i Henhold til Rskr. 2. Septbr. 1740 kjendt fri for Byens Skatter og Paalæg af borgerlig Næring, og Magistraten paalagdes det at tilbagebetale den hende aftvungne Næringsskat. I Overensstemmelse hermed udtaler ogsaa Kanc. Skr. 9. Apr. 1818 under Paakaldelse af det almindelige Rskr. 2. Septbr. 1740, at en Universitetsboghandler burde være fri for Næringsskat; men i Skr. 26. Maj 1846 opgav Universitetsdirektionen denne Frihed for Boghandlerens og Bogbinderens Vedkommende og hævdede den kun fremdeles i Henseende til Universitetsbogtrykkeren, hvem den ogsaa blev indrømmet ved kgl. Resol. 28. Oktbr. 1846, selvfølgelig dog kun i Henseende til, hvad han trykkede for Universitetet. Nu er ogsaa denne Frihed bortfalden med selve Næringsskatten.

I Henseende til de rent personlige Byrder gjælder fremdeles Rskr. 2. Septbr. 1740, jfr. D. L. 3-4—11. For de immatrikulerede Borgeres Vedkommende bortfalder Friheden dog efter gammel Regel, naar de gaa over ad aliud vitæ genus, f. Ex. til at drive borgerlig Næring [4]). Med Hensyn til Universitetets i Rskr. 2. Septbr. 1740 nævnte Forretningsmænd gjælder den derimod fremdeles, saa længe de ikke drive anden Art borgerlig Næring end den, der følger med deres Bestilling [5]). Derimod bortfalder den, for saa vidt de ved Siden deraf drive nogen anden Næringsvej, og det samme gjælder i alle Tilfælde, for saa vidt som det enkelte Lovbud, der paalægger Ombuddet, udtrykkelig eller stiltiende ophæver Privilegiet for sit særlige Vedkommende.

---

[1]) Kopi B. fol. 498. — [2]) Kopi B. fol. 24. — [3]) Kancelliets Arkiv og Kopi B. p. 45 — [4]) Ugeskr. for Retsv. 1877 S. 15. — [5]) Linde: Meddel. 1849—56 S. 897—98.

Tilføjelser og Rettelser.

S. 2, jfr. S. 24. Med Hensyn til Forholdet mellem Kjøbenhavns Universitet og Sorø Akademi kan endnu erindres Bestemmelsen om de soranske Lektorers Anciennetet, jfr. Selmers Aarbog 1847 S. 59—62. I Følge A. C. 23. Juni 1646 kunde dernæst Disciple, der havde deponeret paa Sor, indskrives ved Kjøbenhavns Universitet, dog kun naar de foreviste testimonium depositionis „ne nobis imponerent“. I Følge Statutterne 28. Jan. 1827 §§ 25 og 34 kunde Disciplene bestaa ikke blot examen artium, men ogsaa examen philosophicum i Sorø, men maatte dog i Følge Skr. 21. Febr. 1835 immatrikuleres, naar de vilde fortsætte deres Studium ved Kjøbenhavns Universitet. I Følge Fdts. 29. Jan. 1782 I. § 2, jfr. Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV § 18, Rskr. 5. Marts 1790 kunde juridisk Embedsexamen ogsaa absolveres ved Sorø Akademi; men det ophørte i Følge Statutt. 28. Januar 1827 § 34.

S. 6 Note 4 tilføjes: D. L. 1—2—15; 2—20—9; N. L. 2—18—18 m. fl.

S. 10 Note 2 tilføjes: Naar Thurot p. 50 Note 2 paastaar, at Privilegiet de docendo hic et ubique allerede forinden var anerkjendt for Pariser-Universitetet, er dette en urigtig Paastand; thi Privilegiet bestod netop i, at de ved Pariser-Universitetet promoverede kunde optræde som Lærere ved andre Universiteter uden nogen ny forudgaaende Prøve, og dette Privilegium forudsætter Bullen ikke som givet, men giver det først. Gregor IX.'s Bulle 1233 til Universitetet i Toulouse, som Thurot paaberaaber sig, godtgjør dernæst heller ikke Rigtigheden af hans Paastand. Thi vel tillægger den Studenterne samme Steds alle de samme Privilegier, som Pariser-Studenterne nøde, men derunder indbefattes aabenbart ikke den licentia ubique docendi, som samme Bulle særlig skjænker de ved samme Universitet promoverede. I Note 9 tilføjes: jfr. Kgbreve 20. Decbr. 1557 og 25. Septbr. 1559; Rørdam IV. S. 90 og 159.

S. 12 L. 12 f. o. 1665 l. 1663. L. 15 f. n. tilføjes Komma efter ecclesiis.

S. 13 L. 35 f. o. theologium l. theologicum.

S. 15 L. 36—38 f. n.: I Stedet for Sætningen: „Nu—Dimissionsret“ læs: Nu er de private Læreres Dimissionsret til Examen artium ved Universitetet bortfalden tillige med denne i Følge Lov 1. April 1871 § 10, og tilbage staar kun deres Dimissionsret til Afgangsexamen ved Skolerne, jfr. Min. Skr. 27. Febr. 1879, som ikke vedkommer os her.

S. 27 L. 4 f. o. mærkes dog, at det juridisk-praktiske Selskabs Forstander lønnedes af Universitetets Kasse, jfr. Lønn. L. 12 Jan. 1858 § 10.

S. 32 L. 15 f. o. tilføjes: ligesom der ogsaa i Krigen 1658 tales om et „Norsk Kompagni“, jfr. Rørdam: De danske og norske Studenter S. 179.

S. 50 L. 12 f. o. tilføjes: og endnu ere de islandske teol. studerende i Følge Fdts. 7. Maj 1788 Kap. IV. § 11 fritagne for homiletisk Prøve, naar de ikke ville søge Befordring uden for Island.

S. 51 L. 7 f. o. Om Stipendiets senere Skæbne kan efterses Engelstofts Efterretninger 1823 S. 303.

S. 52 L. 13 f. o. tilføjes: 8) Endelig erindres i Henhold til det II. S. 86 og 91 bemærkede, at i Midten af forrige Aarhundrede det teologiske og juridiske Fakultets Virksomhed som konsultativt Statsorgan udstrakte sig ikke blot til Slesvig, men ogsaa til de tyske Provinser.

§ 57 Nr. 5: Her mærkes, at i Henhold til, hvad der er anført II. S. 177—78, bleve i Midten af forrige Aarhundrede Personer, der søgte Ansættelse i de tyske Provinser, i alt Fald undertiden underkastede en juridisk Prøve ved Kjøbenhavns Universitet.

S. 59 L. 39 f. o.: II. Anvendelse, III. Styrelse. l. II. Styrelse, III. Anvendelse.

S. 71 Note: 1726 l. 1626.

S. 75 L. 41 f. o.: samtidig med Universitetets Stiftelse l. samtidig (ɔ: med Universitetets Stiftelse).

S. 77 L. 37 f. o.: kan ogsaa mærkes Kristian II.'s Forbud mod, at nogen Student, der ikke var baccal. phil., maatte rejse udenlands, hvilket er omtalt II. S. 212.

S. 85 L. 36 f. o. tilføjes: jfr. Fdg. 12. Sept. 1621, Kgbrev 13. s. M. og 27. Marts 1629; Rørdam: Kirkehist. Saml. IV. S. 619—21 og 659.

S. 87 L. 14 f. o.: Rasmus Bartholin l. Kaspar Bartholin. (Forvexlingen af Navnene skyldes Forf., ikke Dr. Rørdam.)

S. 94 Note 7 tilføjes: Kgbrev 5. Oktbr. 1664 til Statskollegiet, at eftersom det har henvist Universitetets Fundats m. m. først til Ærkebispens Revision, som derefter har opsat nogle capita til nærmere Betænkende, skal Kollegiet igjen tage samme for sig og derom afgive Betænkning.

S. 96 L. 18 f. o. D. L. 2—20—1. l. D. L. 2—21. N. L. 20-1.

S. 98 Note 1 tilføjes: N. L. 2—2—1, 2, 3; 2—3—10; 2—18—3, 5, 16; 2—20; 3—4—11.

S. 100 L. 27 f. o. senere l. samtidig.

S. 128 L. 1 f. o.: i Kristian III.'s Tid l. i Kristian III.'s og Frederik II.'s Tid. L. 2 f. o. senere l. efter 1569.

S. 135 L. 30 f. o. tilføjes Rskr. 12. Sept. 1761 § 2 m. fl.

S. 143 L. 30 f. o. tilføjes Rørdam IV. S. 166.

S. 153 L. 10 f. o.: Dagtallet 21. Juli, som er opført i Hofmans Danske Adelsmænd, maa i Følge Ligprædikenen rettes til 31. Juli.

S. 155 L. 3 f. o.: Instruxen findes trykt hos Brun: Rostgaards Levned II. S. 48.

S. 195 L. 13 f. o. tilføjes: N. L. 3—18—15—2 Nr. 1, 5.

S. 198 L. 20 f. o. læses: De korte Betænkninger, som indkom, findes indførte i Kopibogen s. A. fol. 144, men vare ikke egnede til at afgjøre Spørgsmaalet, som fremdeles gav o. s. v.

S. 201 L. 6 f. o. tilføjes: at der i ældre Tid foruden de virkelige fandtes endnu en Mængde titulære assessores in collegio consistoriali eller Personer, som i alt Fald havde Rang med dem, jfr. f. Ex. Kgbrev 13. Marts 1683, at Mag. rector scholæ P. Foss skal være assessor in collegio consistoriali; 31. s. M., at Dr. Jens Jakobsen beskikkes til prof. medic. m. v. og fra Datum nyder Rang med assess. in collegio consistor.

S. 203 Note 1: 1689 l. 1680.

S. 206 L. 13 f. o. efter Lørdag tilføjes: jfr. D. L. 2—20—5.

S. 207 L. 2 f. o.: Angaaende Consistorii Hus henvises til de yderligere Oplysninger, som findes meddelte i Tillægget til andet Bind. Med Hensyn til Fængselskjældernes Historie maa derhos mærkes en Række Poster i Universitetets

Regnskaber 1573-74, 75-76, 84—85, 1608—10, 22—24, 45—48. Særlig kan erindres følgende Notits i Univ.-Regnskabet 1581: Blev gjort et Fængsel paa Studiigaard; bekostet 2 Planker til Døre og Vinduer; 6 Jærnplader til at beslaa Døren med, Vægt 2 Lpd.; 2 store Hængsler til Døren, Vægt 1 Lpd. 2 Pd. En stor Haspe og Krampe til Døren; Hængsler til Vinduet, Tavleblik til at beslaa Døren med. I Følge Regnskabet 1588 anskaffes til et Kjælderhalsskur ved Universitetets Fængsel og et Trævindue derover 1 Tylt 4 Deller (Planker) og et Par Hængsler til samme Vindue, vejede 10 Pd. (Medd. af Hr. Mejborg.)

S. 215 Note 6 tilføjes Kgbrev 2. Novbr. 1665 til fac. theol., at det efter Ærkebispens Begjæring indsender Betænkning, om hans og Rasmus Vindings Meninger stride mod hverandre; om Striden er saa vigtig, at den, der ej stemmer med Vinding, mister Kristennavnet; hvilken Mening Fak. anser for den retteste, og om Vinding har ladet sin Traktat censurere, inden den tryktes.

S. 220 Note 8 tilføjes: D. L. 2—20—9; N. L. 18-18.

S. 221 Note 9 tilføjes: Kgbrev 12. Maj 1666 til Ærkebisp, Rektor og Proff. ang. Betænkning om en Daab, der af Jordemoderen var forrettet med Øl under Foregivende af, at Barnet var saa svagt, at det ej kunde vente, til der skaffedes Vand.

S. 243 L. 20 f. o., jfr. II. 288 Note 3.

S. 245 Note 1 1671 l. 1871.

S. 254 Note 2: Om det ældste Universitets Segl se Dr. Henry Petersens interessante Oplysninger i „Ude og hjemme“ 2. Marts 1879.

S. 258 L. 38 f. o. tilføjes: jfr. dog Rskr. 18. Sept. 1761 § 1.

S. 261 L. 4 f. o. Petri l. Petr. L. 17 f. o. E. O. Worm l. E. O. Torm.

S. 277 Note 3 tilføjes: Engelstoft og Verlauff S. 61.

S. 279 Note 6 tilføjes: Kgbrev 3. Oktbr. 1665 om ved Universitetets Betjente at lade registrere og paa sit Sted hensætte den under Belejringen afdøde Stud. C. Busch's Gods, der er fundet i N. Mortensen Gluds Dødsbo. Note 7 tilføjes: Kgbrev 14. Febr. 1667 til R. og Pr. om at godtgjøre Helvig sal. Jokum Moltkes Bekostningen ved hendes Mands Begravelse lige ved andre efter hendes Stand, eftersom Godtgjørelse nægtes hende af hendes Medarvinger i Dødsboet. Note 9 tilføjes: A. C. 30. Apr. 1660: Til Udlæg at gjøre i det af en studioso pantsatte Gods, som Søren Rasmussen lovlig har ladet 4 Gange opbyde, skal forordnes Fogden S. Thomæson og til Godset at vurdere Joach. Moltken og Kristen Jensen Bogtrykkere, som kunne tage deres Hustruer med sig til noget deriblandt, som Linklæder o. dsl., at traktere, eftersom det af Kvinder bedst kan revideres. 15. Okt. 1660: Eftersom Løjtnant H. Suhm begjærer Exekution paa Universitetets Dom hos D. Suabe, blev forordnet Jørgen Holst og Kristen Jensen til Vurderingsmænd i hans Bo og i (Fogden) Samuel Thomæsøns Fraværelse Joach. Moltken til Udlæg at gjøre.

S. 287 L. 15 f. o.: efter (Kopi B.) indføjes A. C. 12. Avg. 1654: Læst Kanslers Brev om Petri Jansonii, typographi Academiæ Soranæ, Forfremmelse udi Melchior Martzans Sted. Svaredes, at professores, som vare til Stede, gjærne saa, at Kanslerens Vilje derudi skete, saa at, naar denne svage Tid ophører, og Professorerne samles, da forno P. J. efter H. Kanslers Begjæring at vocere og midlertid give ham Sperans paa Bestillingen. Matrikel 19. Oktbr. 1654: Dm. P. Joh. Morsingins, typographus Acad. Soranæ et designatus typographus Academiæ Regiæ Hauniensis. 2. Maj 1655: Petrus Hakius, alter univ. typographus. L. 16 f. o. tilføjes: A. C. 5. Apr. 1659: Læst Katrine Peter Hackes Supplik om at nyde typographi II. Bestilling her udi Universitetet efter hendes salig Mands Død; hvorpaa blev sluttet, at Universitetet skal give til Svar, at Krist. Jensen efter Hr. Rigens Hofmesters Rekommendation er allerede til den Bestilling antagen. 15. Juli 1659: Krist.

Jensen blev samtykt typogr. secundi Bestilling udi afg. Peder Hackes Sted. 4. Oktbr. s. A.: Kaldsbrev samtykt. 12. Jan. 1661: Begge Univ. Bogtrykkere H. Gøde og Kristen Jensen vare opkaldte og blev dem foreholdt, hvorledes de bedst kunde akkordere, at den anden Bogtrykker ogsaa kunde have sit nødtørftige Underhold. Dog blev intet videre sluttet, end at der skal gives H. Gøde saadant Bestallingsbrev paa første Bogtrykkers Bestilling, som Sofie sal. P. Morsings havde bekommet. L. 29 f. o.: L. Nyrop l. C. Nyrop; jfr. Nyerup: Annaler S. 266.

S. 291 Note 6 tilføjes: Kgbrev 26. Decbr. 1665 til Rektor og Professorer, at de i afg. J. Moltkens Sted maa antage Pejter Havbold til Boghandler med samme Rettigheder og Friheder som hans Formand.

S. 322 L. 34 f. o.: T. Vinstrup l. P. Vinstrup.

S. 330 L. 1 f. n.: efter f. Ex. tilføjes: under 26. Marts 1663 Befaling til at lade læse en trykt Forordning angaaende Huses og Plankeværkers Forandring i de ny afstukne Gader.

S. 331 L. 2 f. o.: efter Staden tilføjes: under 13. Maj 1667 Befaling til at lade forkynde en trykt Fdg. om de Skrifters Revision, som trykkes, og under 23. Maj 1669 Befaling til at anmode samtlige Proff. og andre under Universitetets Jurisdiktion, som holde Heste og Vogn, om hver at lade age 5 Læs Jord og Møg i Anledning af Voldens Gjennemskæring for at skaffe Afløb til og fra Stranden; m. fl.

Tillæg.

Anmærkning. En Afskrift af den neden for som Tillæg 1 aftrykte Pavebulle, taget efter Registranten i det pavelige Arkiv (Tome XIX. Sixti P. P. IV. bullarium diversarum fol. 672) og verificeret af den nu afdøde pavelige Arkivar Pater Theiner, ejes af Prof. Mart. Hammerich til Iselinge, som har haft den Godhed at overlade Forfatteren den til Gjennemsyn og Jævnførelse med Originalen. Derved er jeg

bleven opmærksom paa en Fejllæsning i Aftrykket, i det der S. 2. L. 24 f. o. i Stedet for facultatem ac etc. skal læses: facultatem. Ac etc. For øvrigt er der forskjellige Uoverensstemmelser mellem Originalens og Afskriftens Text, i det den sidste neden for S. 1. L. 27 f. o. i Stedet for regimen læser regimine, S. 2 L. 3 for commodo læser commoda, L. 8. for rectorie læser rectoris, L. 15 for baccalariatus læser baccalauriatus, L. 17 for insigniorum læser insignorum; men Originalens Skrifttegn ere paa disse Steder saa tydelige, at ingen Fejltagelse er mulig. Et Par Forkortelser ere endelig opløste noget anderledes i Afskriften end i den neden for aftrykte Text, i det der i denne S. 2 L. 21 staar Bononiensis, medens Afskriften har Bononiensi, og L. 34 in futurum, medens Afskriften har in futuris.

Naar det S. 1 Note 1 er bemærket, at Ærkebispens Navn er udeladt, rimeligvis fordi Skriveren ikke har kjendt det, da er denne Formodning urigtig, da det, som de middelalderlige Formelbøger vise, netop var Reglen, at Navnet udelodes i Betragtning af, at Brevet skulde anses rettet ikke til den enkelte, men til enhver Indehaver af det paagjældende Embede; jfr. Guido Faba: Summa dictandi og Konrad von Mure: Summa prosandi, hvoraf Brudstykker ere trykte i Rockinger: Quellen und Erörterungen zur bairischen und deutschen Geschichte IX. p. 198 og 464.

Ved de constitutiones Viennenses, som nævnes i Bullen S. 2 L. 18, sigtes til den paa Kirkeforsamlingen i Vienne 1311 fattede Beslutning, som findes indført c. 1. in Clementinis V—1 jfr. Münters Magazin für Kirchengeschichte I. S. 62.

Ved Udgivelsen af de tre første Tillæg har Cand. jur. J. V. Secher ydet Forfatteren sin kyndige Medhjælp; Kollationen af de følgende er besørget af Cand. mag., Stipendiat i det kgl. Geh. Ark. J. F. S. Jessen.

1.

19 Juni 1475. **Pave Sixtus IV.'s Bulle til Ærkebispen (Jens Brostrup) i Lund, hvorved han avtoriserer Oprettelsen af et Studium generale i Kjøbenhavn.**

Sixtus ep*iscopus* servus servor*um* dei venerabili fratri . .[1]) archiep*isco*po Lunden*si* sal*utem* et ap*ost*olicam ben*edictionem*. Copiosus in misericordia dominus et cunctis suis gloriosus operibus, a quo omnia dona defluunt, adhoc nobis immeritis, licet insufficientia respersis, sue sponse vniuersalis eccl*es*ie regimen committere et no*st*re debilitati iugum ap*ost*olice seruitutis imponere uoluit, ut tanqva*m* de summo uertice montis ad infima reflectentes intuitum, q*uo*d pro huiusmodi illustranda ecl*es*ia ad fidei propagationem conferat orthódoxe, quod statui quor*um*libet fidelium conueniat, prospiciamus attentius, et, qualibet[2]) a fidelibus ip*s*is profugatis ignorantie tenebris illi per domum[3]) sapientie in uia mandator*um* ac domo domini conuersari debeant, solertius attendentes, eos ad querendum litterar*um* studia, per que militantis ecclesie[4]) res publica geritur, diuini nominis ac eiusdem fidei cultus protenditur, omnisq*ue* prosperitatis humane conditio augetur, n*ost*re solicitudinis opere ap*ost*olicisq*ue* fauoribus propensius excitemus. Sane pro parte carissimi in Chr*ist*o filij no*st*ri Cristierni, Dacie, Swetie, Noruegie, Sclavor*um* Gothor*um*q*ue* regis illustris ac comitis in Oldenborgh et[5]) Delmenhorst, petitio continebat, q*uo*d in ciuitatibus, opidis et locis suo temporali dominio subiectis, quor*um* territoria longe lateq*ue* ampla existunt et incolar*um* multitudine ac fructuum ubertate habundant, non est aliqua vniuersitas studij generalis, ad quam ciuitatum, terrar*um*, opidor*um* et locor*um* huiusmodi ac alior*um* circumuicinor*um* locor*um* incole uolentes in scientijs proficere ad studendum et adiscendum commode se transferre ualeant, q*uo*dq*ue*, si in altero ex dictis regnis loco insigni, in quo uictualium omnium copia haberetur, iuxta ip*s*ius regis ordinationem, vna vniuersitas generalis cuiuscunq*ue* facultatis et scientie [erecta esset][6]), predictis et alior*um* predictor*um* locor*um* circumuicinor*um* incolis et habitatoribus uolentibus in scientia proficere magna commoditas studendi pararetur, et ex eor*un*dem studentium postmodum doctrina et scientia in ciuitatum, terrar*um* et locor*um* regimen fideiq*ue* catholice propagatione[7]) qua*m* plurimi fructus prouenirent. Quare pro parte dicti Cristierni regis nobis humiliter fuit supplicatum, ut in dicto loco, per ip*sum* regem eligendo, studium generale quar*um*cunq*ue* facultatum erigere[8]) et alia in premissis oportune prouidere de benignitate ap*ost*olica dignaremur. Nos igitur attendentes, q*uo*d ex studio litterar*um* animar*um* saluti consulitur, insurgentes controuersie

---

[1]) Navnet er udeladt, rimeligvis fordi Skriveren ikke har kjendt det. [2]) A. Magn. vil rette til qualiter; saal. ogsaa Pavebullen af 1476 om Oprettelsen af et Universitet i Tübingen (cit. ndfr. som Tüb.), jfr. 1. B. S. 68. [3]) A. Magn. vil rette til donum; saal. og Tüb. [4]) Saal. A. Magn. og Tüb.; Orig.: militie. [5]) Orig.: de. [6]) Mangler i Orig.; A. Magn. vil indskyde esset eller erigeretur; Tüb. har: habetur . . . . erigetur . . . . [7]) A. Magn. vil rette til propagationem; saal. og Tüb. [8]) Saal. A. Magn. og Tüb.; Orig.: eligere.

deciduntur, pax et tranquillitas inter mortales procurantur, licitum ab illicito decernitur[1]), bonis premia et reprobis supplicia dispensantur, et alia tam publica quam priuata spiritualia et temporalia commodo mundo ueniunt, et eiusdem Cristierni regis laudabile propositum huiusmodi plurimum in domino commendantes, huiusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus in prefato loco, per ipsum regem eligendo, perpetuis futuris temporibus generale studium cuiuscunque facultatis et scientie licite auctoritate nostra erigas et instituas, ac in eodem cathedras quarumcunque facultatum et rectorie ac alia pro illius prospero et felici regimine necessaria officia, constitutiones et statuta eadem auctoritate statuas et ordines; nos enim, si erectionem et alia premissa per te uigore presentium fieri contigerit, ut prefertur, archiepiscopum uel episcopum pro tempore existentem, in cuius ciuitate uel diocesi studium huiusmodi per te erigetur, ex nunc eiusdem studij cancellarium perpetuis futuris temporibus apostolica auctoritate facimus, creamus, constituimus et deputamus, ac in illos, quos primo diligenti examine et seruatis seruandis ydoneos esse reppererit, ad bacallariatus, licentie, magisterij et doctoratus aliosque gradus quoscunque in theologia et utroque iure[2]), artibus quoque et medicina cum solita insigniorum exhibitione, seruatis tamen constitutionibus Viennensibus, in vniuersitate predicta duntaxat promouendi et eis sic promotis, ut cathedras regere, legere, docere ac alios actus pertinentes ad gradus, ad quos promoti fuerint, facere possint et ualeant, concedendi et generaliter omnia alia et singula, que archidiaconus ecclesie Bononiensis in vniuersitate studij Bononiensis facere et exercere quomodolibet potest, ex apostolica concessione statuto uel consuetudine faciendi et exercendi presentium tenore auctoritate prefata concedimus facultatem ac uolumus, et vniuersitati eiusdem sic erigendi studij nec non illius pro tempore, rectori [ut dictum studium erigendum][3]) ac doctoribus, scolaribus et personis, qui pro tempore erunt, ac illis, quos ad gradus quoscunque inibi promoueri contigerit, ut omnibus et singulis priuilegiis, immunitatibus, gratijs, fauoribus, exemptionibus, concessionibus et indultis, tam a iure communi quam ex concessionibus apostolicis et imperialibus aut alias quomodolibet in genere uel in specie quibuscunque aliorum quorumcunque locorum et studiorum generalium et presertim prefate communitatis Bononiensis vniuersitatibus et illarum rectoribus, doctoribus, scolaribus et personis ac promotis pro tempore in eisdem quomodolibet concessis et concedendis, et quibus illi quomodolibet potiuntur et gaudent ac uti et gaudere poterunt, quomodolibet infuturum uti, potiri et gaudere possint et debeant, in omnibus et per omnia, perinde ac si illa eisdem, vniuersitati erigendi studij et illius rectori, doctoribus, scolaribus et personis in illa pro tempore promotis spetialiter et nominatim concessa forent, auctoritate apostolica tenore presentium indulgemus. Et insuper exnunc irritum decernimus et inane, si secus super hijs a quoquam quauis auctoritate scienter uel ignoranter contigerit attemptari. Datum Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto tertio decimo Kl. Julij pontificatus nostri anno quarto.

L. Grifus.

Bag paa det nederste ombøjede Stykke af Brevet: *Scripta de mandato* S. D. N.
P. de Monte.

Midt paa Ryggen: *Registrata* apud me L. Grifum.

(Orig. paa Perg. med vedhæng. Blybulle i Konsist. Ark.)

---

[1]) A. Magn. vil rette til: dicernitur; saal. og Tüb. [2]) Saal. A. Magn. og Tüb.; Orig.: iuris. [3]) De indklamrede Ord, der mangle i Tüb., ere uden Tvivl indkomne ved en Inkurie.

2.

4 Okt. 1478. Kong Kristian I.'s Brev, hvorved han bemyndiger Peter Albertsen til at antage Lærere til Universitetet og tildeler det Privilegier.

Christiernus, dei gratia Daciæ, Sveciæ, Norvegiæ, Slavorum, Gothorumque rex, dux Slesvicensis ac Holsatiæ, Stormariæ et Ditmersiæ dux[1]), in Oldenborgh et Delmenhorst comes, universis et singulis, nostrum præsens scriptum audituris, pacem, gaudium et salutem. Notum fieri volumus universis, qvod, dum attenta considerationis indagine perscrutabamur, qvod per litterarum studia, cooperante illo, a qvo omnia charismatum dona manant largiter et conferuntur, viri efficiuntur scientiis eruditi, per qvos æqvum ab iniqvo discernitur, erudiuntur rudes, provecti ad altiora conscendunt, et fides catholica roboratur, qva in re nos de consilio et consensu[2]) plurimorum nostrorum consiliariorum dilectorum a sancta sede[3]) apostolica ob salutem animæ nostræ, progenitorum successorumqve nostrorum Daciæ regum, impetravimus et gratiose obtinuimus auctoritatem plenariam fundandi erigendiqve universitatem et studium generale[4]) in regnis nostris pro commodo regnorum nostrorum et honore, et ut per litterarum studia[5]) et scientiarum margaritas acqviri possint[6]) fructus svavissimi, per qvos ignorantiæ nebulæ et erroris eliminata caligine mortalium curiosa solertia suos actus et opera ordinat et disponit in lumine[7]) veritatis, per qvam etiam divini nominis fideiqve[8]) catholicæ cultus et veneratio in lucem[9]), protenduntur, justitia colitur tam publica qvam privata res geritur utiliter, omnisqve spes humanæ conditionis firmiter ampliatur, nos igitur, auctoritate apostolica talismodi nobis concessa et dotata, pro impetrationis[10]) hujuscemodi exeqvutione, ampliatione ulterioribus et processu annuimus tenoreqve præsentium committimus venerabili viro, Petro Alberti, artium liberalium magistro et in medicinis licentiato, nobis sincere dilecto, de consilio reverendi in Christo patris, domini Olavi Martini, ecclesiæ Roskildensis episcopi et aliorum consiliariorum nostrorum, plenam auctoritatem et commissionem acceptandi certos doctores et magistros, qvi una secum possunt et valent lectiones[11]) in singulis facultatibus, secundum consvetudinem aliarum universitatum, incipere, legere et continuare et in eisdem[12]) dignos promovere in oppido nostro Hafniensi, pro se atqve suis scholaribus et familiaribus in antefato oppido nostro Hafniensi[13]) et ubilibet in terris et dominiis nostris[14]) nostra regia pace et protectione speciali[15]) fruituri[16]). Inhibemus insuper omnibus et singulis advocatis et subditis nostris de hujusmodi doctoribus vel[17]) magistris et eorum bonis et suppositis qvovis modo se intromittere seu ingerere, sed eos volumus liberos et exemtos esse ab omnibus judicibus terrarum nostrarum nisi a judicibus et conservatoribus universitatis per nos deputatis et deputandis, videlicet reverendo in Christo patre domino episcopo Roskildensi et venerabilibus viris dominis, decano et præposito ecclesiæ ejusdem et decano Hafniensi, et hoc qvamdiu fuerint actuales et veri studentes. Mandamus insuper proconsulibus, consulibus[18]) et præfecto nostris[19]), Hafniæ[20]), qvatenus eosdem doctores et magistros et studentes foveant, tueantur et

---

[1]) T. forbig. dux; P. har ikke Titulaturen. [2]) P. consensu et consilio. [3]) P. fide. [4]) T. generale studium. [5]) P. studium. [6]) Saal. P. T., Hafn. hod.: possunt. [7]) Saal. P. T.; Hafn. hod.: limine. [8]) P. et fidei. [9]) P. T. luce. [10]) Saal. P. T.; Hafn. hod.: impetrationo. [11]) T. forbig. lectiones. [12]) P. iisdem. [13]) P. forbig. pro se atqve .... Hafniensi. [14]) P. T. forbig. nostris. [15]) Saal. P. T.; Hafn. hod.: forbig. speciali. [16]) P. fruituris. [17]) P. T.: et. [18]) T. forbig. consulibus. [19]) P. T. forbig. nostris. [20]) Saal. P. T.; Hafn. hod.: in Hafnia.

ab omni violentia et injustitia defendant, et prout nostræ regiæ majestatis indignationem duxerint evitandam[1]). Datum in castro nostro Hafniensi die beati Francisci Confessoris, anno domini 1478 nostro sub secreto appenso.

(Orig. tabt, trykt med enkelte Rettelser efter Thura: Hafnia hodierna 1748, 327; Varianter meddelte efter Thura: Acad. Hafn. infantia o. s. v. 1734, 6 (cit. som T.) og Pontoppidan: Annal. eccl. Dan. 1744, II, 672 (herefter har Münter givet et fejlfuldt Aftryk i Magazin o. s. v. I, 64) og Orig. Hafn. 1760, 140 og Holberg: Danm. og Norg. gejstl. og verdsl. Stat 1749, 164, hvis overensstem. Læsemaad. betegnes med P.).

3.

28 Novbr. 1479. **Kjøbenhavns Universitets almindelige Statuter, givne af Ærkebisp Jens Brostrup.**

Efter Fortalen, som er trykt tvers over Siden, følge selve de kjøbenhavnske Statuter i Kolonnen til venstre; i Kolonnen til højre er trykt de tilsvarende Bestemmelser i Kilden, Kølner Universitetets ældste Statuter fra 1392, og i Noterne er henvist til overensstemmende Forskrifter i Wiens Universitets Statuter af 1386; jfr. 1 Bd. S. 73.

In nomi*n*e dom*in*i nostri Jhesu Cristi, amen. Quoniam prothoparens noster humani generis propagator pariter et dampnator, du*m* a su*m*mo reru*m* opifice in paradisi voluptatibus cu*n*ctis rebus nuper creatis ta*n*q*uam* rex et domi*nus* preposit*us* fuisset, vnicam sibi constitutam legem, ne vnius du*n*taxat arboris fetu vesceretur, transgress*us* erat, in tantam prolapsum est gen*us* humanu*m* calamitatem, vt ni iam leges sibi ip*s*is i*m*ponant et mores, quib*us* viua*n*t ho*min*es mortales, ferino magis atq*ue* bestiali q*uam* hu*m*ano ritu vitam agere in terris videantur. Quo factu*m* est, ut, dum homo i*m*mortalis matu*r*e etatis diuina manu fabricat*us*, omnium reru*m* sciencijs peculiariter illustratus, non in elisijs campis, quos apud inferos miratur Grecia, verum in delectabilissima paradisi patria omni voluptatis genere super effluenti ciuis preelect*us*, animalib*us*, ne dicam rebus cu*n*ctis, venerandus pariter et reuerendus vnius solius femi*n*e qua*m*uis speciosissime vni verbo blando succu*m*bens supremi dei, quem solum se maiorem nouerat, preceptu*m*, proh nephas, co*n*tempneret, ceteri sui posteri suas per eiulatum pronosticando miserias muliebrem[2]) vterum mortales, i*m*becilles, elingues, nil nisi flere noscentes, nudi prorsus et miserrimi exeant, cecis ignorancie tenebris sint obsiti, in hac infelici miseriaru*m* valle exules peregrinentur, multis animanciu*m* generibus odiosi mille ipsoru*m* insidijs i*m*petantur, celi atq*ue* elementorum rabiosa intemperie rapiantur, ac non modo diuinis mandatis, q*ue* pro vnica contempta lege multa data sunt, si ab exilio in patriam beatoru*m* reduci felices optauerint, obtemperare cogantur, veru*m* ecia*m* humanis legib*us* et moribus, si viri boni et ciuiles in medio ho*minu*m versari tute debeant, alligari conpellantur. Proh infelicem humane dignitatis ruinam. O excellentis creature casum indignissimu*m*. O teterrimam preemine*n*tis su*m*mi dei ymaginis caliginem. O miserrimam humane vite condicionem. Quis nisi saxeus a*ut* ferreus temperet a lacrimis, dum loci et dignitatis, ex quib*us* turpissime deiect*us* est, recordabitur. Profecto hinc factu*m* erat, q*uod* Moyses vir do*m*ini tam multiplices leges, morales i*nquam* cerimoniales et iudiciales, ex ore su*m*mi numinis receptas populo traderet Israhelitico, Dracho, Minos, Licurgus et Hermes Tremegist*us* Atheniensib*us*, Cretensib*us*, Lacedemonijs et Egipcijs leges condere*n*t i*m*mensas, Numa Pompilius, decemuiri, pretores et ceteri magistrat*us*, mox imp*er*atores, demum jurisconsulti infinitis pene legib*us* et constituc*i*onibus orbem Romanum implerent. Certe domi*nus* noster Jhesus Cristus su*m*mi patris ab eterno gloriose virginis Marie in carne fili*us*, qui gen*us* humanu*m* suo sa*n*gwine sanctissimo pristine dignitati no*n* o*m*nimodo sed, qua*n*tu*m* sua diuina

[1]) Pontopp. forbig. Mandamus...evitandam. [2]) b er skrevet over Linien.

disposuerat clemencia, restituit, per quatuor euangelistas primum, mox per Petrum suum in terris vicarium et ceteros apostulos, demum per omnes Romanos pontifices Petri successores, christianum docuit populum, quibus nam moribus in hac erumpnosa vita recte degendum foret. Verum quoniam natura nouas semper edere formas deproperat, et multi in dies emergunt humani casus, qui per juris communis tramites decisi non sunt nec secundum singulas communitates, quid quemlibet agere oporteret vel a quibus abstinere particulatim, juris regule tradere potuerunt, eo fit, quod plerumque in communitatibus vel consuetudinibus vel statutis et proprijs constitucionibus regantur et ordinentur singula, ut nichil temere perperamque agatur. Nos itaque Johannes dei gracia archiepiscopus sancte Lundensis ecclesie, Swecie primas atque[1]) apostolice sancte sedis legatus, almam vniuersitatem studij generalis Hafnensis nuper nostris consensu et auctoritate feliciter erectam in dies diuina agente clemencia incrementum sumere atque membris et suppositis multis, quod gaudentes referimus, habundare cernentes, eandem vniuersitatem juxta sancte sedis apostolice commissionem nobis alias per litteras suas bulla vera eius plumbea sigillatas factam ordinacionibus et statutis infrascriptis de consilio magnifici domini rectoris pro tempore et venerabilium dominorum doctorum, licenciatorum et magistrorum eiusdem sepedicte vniuersitatis juratorum, munire et fundare aggredimur ad laudem et honorem sancte et indiuidue trinitatis, intemerate et gloriosissime virginis Marie, beatorum Petri et Pauli apostolorum, ac tocius celestis curie incliti regni Dacie gloriam amplissimam atque[2]) ipsius generalis studij antefati profectum et augmentum felicissimum Amen.

Svmmo[3]) ante omnia affectantes desiderio, vt nostra alma vniuersitas generalis studij Haffnensis, quantum possibile erit, alijs generalibus studijs non efficiatur in suis disposicionibus inferior, et ad statuta, ordinaciones, mores et consuetudines omnium aliorum studiorum generalium respicientes, de capite et rectore vniuersitatis nostre, qui vniuersitatis negocia administrare et ipsius ceteris membris preesse sufficiat, quando et quomodo eligi, ac qualiter in officio suo se gerere debeat, preordinare curauimus.

1.[4]) Statuimus itaque et ordinamus, noui rectoris electionem bis in anno celebrandam fore, ita quod per sex menses uel circiter cuiuslibet duret rectoria. Vna in ecclesia beate Marie virginis Haffnensis in Kalendis Junij, quoniam

[1]) Hdskr. atue. [2]) Hdskr. atue. [3]) o tilskrevet over Linien.

[4]) Numrene ere tilsatte her. §§ 1—2 ere i Hdskr. overstregede, aabenbart i Henhold til følgende Bestemmelse, der findes indført i Hdskr. S. 42 med en lignende Haandskrift, som den forudgaaende Text:

Anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo sep.° in profesto sancti Nicolai doctor Petrus Alberti vice domini doctoris Erici decani Haffnensis tunc rectoris finita missa vniuersitatis et sermone latino fecit congregacionem conciliariorum vniuersitatis, vt moris est, in qua congregacione continuatus fuit dominus doctor Ericus in rectoratu, et vnanimiter conclusum erat, quod de post deberet tantum semel in anno eligi rector vniuersitatis et hoc post missam vniuersitatis ad beatam virginem tercia feria penthecostes, qui manebit per illum annum integrum et non amplius pro illa vice.

I Hdskr. S. 43 findes derefter følgende med denne Bestemmelses Indhold overensstemmende Omarbejdelse af Statuternes §§ 1—2, indført med en yngre Haandskrift:

hec dies erectionis vniuersitatis nostre anniuersaria perpetua memoria recolenda erit, seruabitur, reliqua vero in ecclesia sancti Nicolai in eiusdem profesto celebrabitur, ita tamen quod vtroque die, priusquam ad ecclesiam congregentur, omnia membra iurata et intitulata per rectorem sub pena debita ad maiores scolas in vnum conuocentur, et ibidem coram ipsis hec statuta nostra alta et clara voce perlegantur, quatinus nullus ab eorum obseruacione per crassam ignoranciam se valeat excusare, quo peracto, doctores, magistri et scholares cum domino rectore honeste et ordinate ad ecclesiam, in qua electio celebrabitur, procedant missam, que ibi ad vniuersitatem fiet, cum sermone latino, qui ad clerum vniuersitatis post finem illius misse ordinabitur, audituri, et demum missa et sermone finitis, ad electionem rectoris noui in dei nomine procedatur.

2. Item volumus et statuimus, quod preter has duas missas, locis et temporibus antedictis celebrandas, due alie cum suis sermonibus latinis ad vniuersitatem in quolibet anno ordinentur, vna in ecclesia sancti Petri in profesto eiusdem ad vincula, alia vero in ecclesia sancti Clementis in profesto beati Lucij pape, quoniam hunc Roskildensis diocesis, in qua vniuersitas nostra fundata extat, patronum se habere recognoscit. Et tali die,

§ 15.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod praedicta statuta semel in anno circa principium ordinarii videlicet in die beati Lucae evangelistae circa medium octobris, si commode fieri poterit, alioquin alio die festivo ejusdem mensis subsequente post missam universitatis vel collationem latinam ad clerum in conventu fratrum minorum, vel alibi, si expedierit, vocatis ad hoc per rectorem magistris et scholaribus, publice coram ipsis alta et voce intelligibili[2]) praelegantur, ut nullus ab eorum observatione se valeat per crassam ignorantiam excusare.

[1]) Kink S. 85. [2]) Orig. har intelligibi.

Statuimus et ordinamus noui rectoris electionem semel in anno celebrandam scilicet tercia feria pentecostes, quoniam hic dies erectionis vniuersitatis nostre aniuersaria perpetua memoria recolenda erit, ita tamen, quod prius fiet missa vniuersitatis et sermo latinus ad[1]) clerum, quibus finitis ad electionem noui rectoris in nomine dei procedatur.

Item statuimus et volumus, quod rector nouiter electus infra quindenam a tempore sue electionis die, quo conueniencius fieri potest, faciat per bedellum statuta vniuersitatis legi alta et intelligibili voce coram omnibus, ne aliquis per ingnoranciam eorundem se valeat excusare.

Item statuimus et ordinamus, quod preter hanc missam loco et tempore antedictis celebrandam tres alie [cum suis sermonibus latinis][2]) ad vniuersitatem quolibet anno ordinentur, Prima in ecclesia sancti Petri in profesto eiusdem ad vincula, Secunda vero in ecclesia sancti Nicolai in profesto eiusdem, Tercia in ecclesia sancti Clementis in profesto beati Lucij pape, quoniam hunc Roskildensis dyocesis, in qua vniuersitas nostra fundata exstat, patronum se habere recognoscit, et talibus diebus, quibus missa et sermo fiunt ad vniuersitatem, nolumus ab aliquo in quacunque facultate legi ordinarie.

[1]) Med Arne Magnussens Haand er skrevet i Randen: clerum universitatis.
[2]) Disse Ord ere overstregede.

quo missa et sermo fiunt ad vniuersitatem, nolumus ab aliquo in quacunque facultate legi ordinarie.

3. Item statuimus et ordinamus, quod tempore electionis noui rectoris quatuor intrantes, (ex singulis facultatibus vnus), ad eligendum rectorem deputentur, qui antequam intrent conclaue ad manus rectoris cessuri iurabunt[1]), quod nullam facultatem spernant, aut aliquam alteri preponant, aut aliquam quacunque affectione excludant, sed eligant secundum suas consciencias vnum suppositum, cuiuscunque facultatis fuerit, quod ipsis protunc ad rectoriam magis ydoneum videbitur, ita tamen ordinando, quod rectoria non semper maneat in vna facultate, sed quod transeat ad supposita diuersarum facultatum[2]), si reperiantur, prout intrantibus videbitur expedire, eo tamen saluo, quod idem suppositum non grauetur sepius hoc officio preter suam voluntatem.

4. Item statuimus et volumus, quod rector nouiter electus statim juret[3]) publice ad manus rectoris precedentis in presencia magistrorum, quod fideliter et et diligenter exercebit officium suum juxta statuta vniuersitatis desuper ordinata et alias, prout melius nouerit expe-

§ 19.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod quandocunque sit missa universitatis aut sermo ad universitatem, non legatur ab aliquo.

§ 38. Item statuimus, quod tempore electionis rectoris, illi, qui fuerint nominati seu deputati ad eligendum novum rectorem, jurent rectori cessuro, antequam intrent conclave, quod nullam facultatem spernant, aut aliquam alteri praeponant, aut aliquam quacunque affectione excludant, sed eligant secundum suas conscientias unum suppositum, cujuscunque facultatis fuerit, quod ipsis pro tunc ad rectoriam magis idoneum videbitur, ita tamen ordinantes, quod rectoria non semper maneat in una facultate, sed quod transeat ad supposita diversarum facultatum, si reperiantur idonea, pro ut judicaverint expedire, eo tamen salvo, quod idem suppositum non gravetur saepius hoc officio præter suam voluntatem.

§ 40.[2]) Item statuimus, quod rector noviter electus statim juret publice ad manus rectoris praecedentis in praesentia magistrorum, quod fideliter et diligenter exercebit officium suum juxta

[1]) Kink S. 85. [2]) Kink S. 81.

---

[1]) I Hdskr. S. 5—6 findes:
Juramenta jurancium ad eligendum nouum rectorem.

Primo quod nullam facultatem spernent, aut aliquam alteri preponant, aut aliquam quacunque affectione excludant, nec aliquam conuencionem fecerint de et super certa persona eligenda.

Item quod eligent secundum suas consciencias vnum suppositum, cuiuscunque facultatis fuerit, quod ipsis videbitur magis ydoneum ad rectoriam, eo saluo, quod idem suppositum non grauetur sepius hoc officio preter suam voluntatem.

[2]) Herefter har staaet to nu afblegede Bogstaver.

[3]) I Hdskr. S. 6 findes:
Juramenta rectoris prestanda statim post eius electionem.

Primo quod fideliter et diligenter exercebit officium suum iuxta statuta vniuersitatis desuper ordinata et alias, prout melius nouerit expedire.

Item quod huiusmodi statuta eodem die uel sequenti attente perlegere non omittet.

dire, *quodque* huiusmodi statuta eod*em*[1]) die vel sequenti attente perlegere non omittet.

statuta universitatis desuper ordinata, et alias, prout melius noverit expedire, quodque hujusmodi statuta eodem die vel sequente attente perlegere non omittat.

5. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* officiu*m* rectoris sit congregac*io*nes facere, articulos in congregacione per se distincte proponere, ex deliberacionibus maioris et sanioris partis, quid agendum sit, concludere et co*n*clusum juxta consiliu*m* deputatoru*m* vna cu*m* eis personaliter exequi et ea, q*ue* ad diuturnam rei memoriam pertinent, registrare. Rursum rectoris sit tueri et conseruare priuilegia et statuta vniuersitatis et iuxta ipsa iudicare iuste et singuloru*m* querelas, parui sicut magni, pauperis sicut diuitis, absq*ue* personarum accepcione a*ut* alia quacu*n*q*ue* praua affectione coram se admittere et plene iudicare et celeriter atq*ue* *gratis* iusticiam facere, abusores priuilegioru*m* et t*ra*nsgressores statutoru*m* per consiliu*m* vniuersitatis corrigere, litteras priuilegiales et testimoniales et huiusmodi *magistris* et scolaribu*s* necnon seruitoribus vniuersitatis sigillare, nouicios intitulare, juramenta recipere; generaliter vero rectoris sit officiu*m* curam et solicitudine*m* habere de omnibus, q*ui* faciu*n*t ad augme*n*tu*m* studij et profectum doctrine, ut illa diligenter pro posse et nosse procuret, et contraria auertat atq*ue*[2]) excludat.

§ 41.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod officium rectoris sit congregationes facere, articulos in congregationibus per se distincte proponere, et deliberationibus majoris et sanioris partis, quid agendum, concludere et conclusum juxta consilium deputatorum una cum iis personaliter exequi, pro ut res exigit, et ea, quae ad diuturnam rei memoriam pertinent, registrare. Rursum rectoris sit tueri et observare privilegia et statuta universitatis et juxta ipsa juste judicare et singulorum querelas, parvi sive magni, pauperis sive divitis, absque personarum acceptione aut alia quacunque pervertente judicium affectione coram se admittere et plene judicare et celeriter atque gratis justitiam facere, abusores privilegiorum et transgressores statutorum per consilium universitatis corrigere, litteras privilegiales et testimoniales et hujusmodi magistris et scholaribus nec non servitoribus universitatis juxta ordinationem universitatis sigillare, novitios intitulare, juramenta recipere: generaliter rectoris sit curam et sollicitudinem habere de omnibus, quae faciunt ad augmentum studii et profectum doctrinæ, ut illa diligenter pro posse et nosse procuret, et contraria repellat et excludat.

6. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* rector vniuersitatis, dum vniuersitatis seu facultatis alicuiu*s* aut officij su*i* gracia gesserit negocia in decenti et honesto epitogio ac capucio suffoderato penna de vario in hyeme, vel panno sericeo in estate, vel habitu doctorali aut magistrali incedat, et habeat honestam comitiua*m* et ad minus vnu*m* bedellu*m*

§ 42.[2]) Item statuimus, quod rector universitatis, dum agit negotia communia universitatis aut alicujus facultatis seu officii sui, incedat in decenti et honesto epitochio et capucio sufforratis penna de vario, vel panno serico in aestate, vel habitu doctorali vel magistrali, donec universitas circa proprium habitum rectoris duxerit specialiter or-

[1]) Hdskr. ead*em*. [2]) Hdskr. atue.

[1]) Kink S. 81—82. [2]) Kink S. 82.

cum sceptro procedentem, in alijs autem factis non spectantibus ad officium rectorie rarius solito per vicos incedat et cum honestiori habitu et cum ampliori comitiua uel alias honestiori modo, quam fecerit, antequam rector esset.

7. Statuimus et ordinamus, quod rector nullum pro tempore intitulet seu inscribat in matricula seu registro vniuersitatis, nisi ille intitulandus prestet prius juramentum ad hoc institutum et pro sua intitulacione nomine arrarum soluat mediam marcam Lubicensem pro oneribus rectoris et vniuersitatis subleuandis et vnum solidum bedellis communibus, pauperibus duntaxat exceptis, saluo tamen, quod rector, si sibi id expedire videbitur, doctores et egregias personas nostre vniuersitatis membra fieri cupientes a solucione huiusmodi medie marce poterit supportare.

8. Statuimus et ordinamus, quod rector nulli habere volenti iudicialia mandata a conseruatoribus vniuersitatis uel eorum subdeputatis seu altero eorundem det testimonium, nisi prius juret[1]) in manibus rectoris, quod intendat remanere in studio, et quod credat se habere iustam causam, et quod nil intentet dolo, fraude vel per transportum.

9. Statuimus et volumus, quod rector congregacionem facturus illam quatuor decanis per bedellum die precedenti insinuet mittendo cuilibet eorum articulos omnes in scriptis, super quibus fienda erit congregacio, nisi factum celeriorem expedicionem requirat, quod discrecioni rectoris committimus, decani vero vocati

dinandum, et habeat honestam comitivam et ad minus unum bedellum cum virga precedentem, in aliis autem factis non spectantibus ad officium rectoris rarius solito per vicos incedet et cum honestiore more, quam fecerat, antequam esset rector.

§ 44. Item statuimus, quod rector pro tempore existens nullum intitulet seu inscribat in matricula sive registro universitatis, nisi ille intitulandus prius praestet juramentum ad hoc institutum et pro sua intitulatione nomine arrharum solvat sex albos denarios pro oneribus rectoris et universitatis supportandis et unum album bedello seu bedellis communibus, exceptis pauperibus, salvo tamen, quod rector doctores et hujusmodi solemnes personas a solutione horum sex alborum, si sibi expedire videbitur, poterit supportare.

§ 45. Item statuimus, quod rector non det alicui testimonium volenti habere mandata judicialia a conservatoribus universitatis vel eorum vices gerentibus vel altero eorundem, nisi prius juret in manibus rectoris, quod intendat remanere in studio, et quod credat se habere justam causam, et quod non[1]) intentet dolo, fraude vel per transportum.

§ 46. [2]) Item statuimus, quod rector congregationem facturus insinuet illam die praecedenti per bedellos seu bedellum decanis quatuor facultatum mittendo cuilibet eorum omnes articulos in scriptis, super quibus erit congregatio,

[1]) Saal. Orig. [2]) Kink S. 82—83.

[1]) I Hdskr. S. 6 findes:

Juramenta volencium habere testimonium rectoris ad habendum mandata iudicialia a conseruatoribus priuilegiorum.

Primo quod intendat remanere in studio.

Secundo quod credant se habere iustam causam.

Tercio quod non intemptent actionem dolo fraude uel per transportum.

Quarto quod non dabunt pro sigillo conseruatoris vltra taxum vniuersitatis.

vlterius quilibet in sua facultate conuocent omnes[1]) ad congregacionem pertinenies, illos videlicet, qui in sua facultate promocionem aliquam receperint ac vice doctoris ordinarie legerint[2]), hac ordinacione durante, donec magistri et doctores sufficienter multiplicati fuerint, quos tunc solos congregacionem intrare permittimus.

nisi factum celeriorem expeditionem requirat, quodque discretioni rectoris admittimus, decanique sic vocati ulterius quilibet in sua facultate convocent omnes ad congregationem pertinentes, videlicet magistros et doctores quatuor facultatum nec non licentiatos theologiae, juris et medicinae et etiam baccalaureos earundem, si quos singulae ipsarum de suis assumere decreverint, eo tamen salvo, quod baccalaurei harum trium facultatum non repraesentant *ipsas facultates, nisi illi, qui sunt in aliis facultatibus biretati, vel qui tenent vicem doctoris ordinarie legentis, et quod[1]) ista ordinatio duret, donec magistri et doctores sufficienter multiplicentur, adeo quod ipsi cum licentiatis vel etiam sine illis sufficiant ad congregationes et alia facta universitatis expedienda, ut tandem fiat hoc velut Parisiis, ubi solum magistri et doctores intrant congregationem.

10. Item volumus et ordinamus, quod congregaciones fiant in certis expressis locis, quietis, patulis et honestis, presertim ecclesiasticis commodis[3]), vt in ecclesijs, quodque rector non multiplicet congregaciones, presertim super paruis factis, decanis quatuor facultatum inconsultis et nequaquam conuocet vniuersitatem per juramentum sine consensu ipsorum decanorum uel saltem duorum ex ipsis, nisi ex tanta dilacione in negocio proponendo periculum immineret.

§ 47.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod congregationes fiant in certis expressis locis, quietis, patulis, et honestis et praesertim ecclesiasticis commodis, ut in conventibus, monasteriis, collegiis et ecclesiis, quodque rector non multiplicet congregationes, et praesertim super propriis factis, inconsultis decanis quatuor facultatum, et quod sine consensu universitatis vel ipsorum decanorum aut saltem duorum ex ipsis non faciat congregationem per juramentum, nisi negotium foret adeo arduum et festinum, quod ex tanta dilatione periculum immineret.

11. Item ordinamus et statuimus, quod rector et decani quatuor facultatum neminem ad deliberandum in congregacione vniuersitatis aut alicuius facultatis seu ad audiendum earum[4]) secreta admittant,

§ 48.[2]) Item statuimus et ordinamus, quod rector et decani quatuor facultatum neminem ad deliberandum in congregatione universitatis aut alicujus facultatis seu ad audiendum earum secreta admittant, nisi sit intitulatus vel

[1]) Hdskr. har omnies. [2]) de to sidste Ord ere skrevne til i Randen med mindre Bogstaver og lysere Blæk. [3]) Hdskr. commodosis. [4]) Hdskr. eorum.

[1]) Kink S. 83. [2]) Kink S. 83.

nisi fuerit intitulat*us* et intitulatoru*m* juramenta prestiterit; jurabit[1]) nichilomin*us*, priusq*uam* admittatur, q*uod* fideliter ad bonu*m* et honorem vniuersitatis deliberet nec secreta et per vniuersitatem aut facultatem suam deliberata celanda reuelet, que juramenta o*mnes*[2]) ad congregacionem pertinentes in primo introitu suo prestare tenebuntur, saluo tame*n*, q*uod* viri prudentes no*n* jurati ad prestandu*m* consilia de co*m*muni consensu admitti possint, quando videretur expedire.

saltem praestet juramentum intitulandorum, et cum hoc juret, quod fideliter ad bonum et honorem universitatis deliberet, pro ut melius noverit[1]), atque secreta per Universitatem deliberata celanda non revelet, quodque omnes et singuli ad congregationem pertinentes in primo introitu suo ad illam teneantur praestare hujusmodi juramenta, salvo tamen, quod viri prudentes non jurati ad praestandum consilia admitti possunt de communi consensu, quando videbitur expedire.

12. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod*, vniuersitatis congregac*io*n*e* ad certam horam facta per dominu*m* rectore*m* pro te*m*p*or*e existentem uel eius vices gerentem, idem domi*nus* rector in principio eiusdem hore proponat, dum tame*n* tres facultates sint presentes[3]), q*uod*q*ue* le*g*itime vocat*us* post articulos propositos superveniens uel totaliter se absentans pene triu*m* solidorum rectori et vniuersitati equaliter applicandorum subiaceat, nisi racionabiliter se valeat excusare.

13. Sta*tuimus* et vo*lumus*, q*uod* modu*s* deliberandi in vniuersitate sit iste, q*uod* propositis modo co*n*sueto articulis per rectorem quatuor facultates uel tres earum, si quartam abesse contigerit, subtrahant se ad partes seorsum deliberature, rector vero ad suam accedat facultatem vocem vnius singularis suppositi du*n*taxat habiturus, deliberacionibus aute*m* habitis et facultatibus cu*m* rectore collectis, q*ue*libet facultas suam deliberacionem per eius decanu*m* seu locu*m*-

§ 49. [2]) Item statuimus et ordinamus, quod modus deliberandi in universitate sit iste, quod propositis modo consueto articulis per rectorem quatuor facultates vel tres earum, absente quarta, trahant se ad partes seorsim deliberaturæ, et rector accedat ad suam facultatem vocem unius suppositi duntaxat habiturus, et factis deliberationibus rectore et facultatibus recollectis quae-

[1]) Orig. novit. [2]) Kink S. 86—87.

[1]) I Hdskr. S. 6 findes:

Juramenta primo venie*n*ciu*m* ad co*n*gregacio*nem* vni*u*ersitatis aut alic*uius* facultatis.

Primo q*uod* fideliter ad bonu*m* et honore*m* vniuersitatis deliberabu*nt*, prout meli*us* nouerint.

Secundo q*uod* secreta vniuersitatis deliberata celanda non reuelabunt.

[2]) Hdskr. o*mnies*.

[3]) I Randen tilskrevet med en anden Haand: pena no*n* venie*n*tiu*m* ad congregationem.

tenentem referat in communi incipiendo a facultate arcium in facultate theologie terminando, si vero in aliqua facultate vnum duntaxat suppositum comparere contigerit illam facultatem representans, siue doctor seu magister siue licenciatus uel baccalarius fuerit, in alia tamen facultate birretatus et vice doctoris seu magistri ordinarie legerit, extunc illud suppositum iungat se in deliberando alteri facultati, cui placeat. Si vero duo aut plura supposita alicuius facultatis ad congregacionem pertinencia comparuerint, quorum vnum duntaxat facultatem illam representat, illa possunt per se deliberare et sue facultatis deliberacionem reddere seu referre; sin autem in aliqua facultate duo uel plura supposita comparuerint, quorum nullum facultatem suam representat, vtputa baccalarij, extunc illa poterint se alteri facultati, cui placuerit, iungere et cum illa deliberare, sed per se nec deliberacionem faciant nec reddant, durante hac ordinacione, donec doctores et magistri singularum facultatum sufficienter multiplicentur, quos tunc solos congregacionem ingredi volumus.

libet facultas suam deliberationem per ejus decanum vel locum tenentem referat in communi incipiendo ab artium facultate, hoc adjecto, quod, quotiescunque contigerit in aliqua facultate comparere duntaxat unum suppositum repraesentans illam facultatem, scilicet magistrum vel doctorem vel etiam licentiatum, baccalaureum vicem magistri vel doctoris ordinarie legentis tenentem in aliqua trium facultatum vel etiam baccalaureum in alia facultate biretatum, ex tunc illud suppositum jungat se in deliberando alteri facultati, cui placet, si vero duo vel plura supposita alicujus facultatis pertinentia ad congregationem, quorum saltem unum repraesentat illam facultatem, comparuerint, ex tunc illa possunt deliberare per se et deliberationem facultatis reddere seu referre, si vero in aliqua trium facultatum comparuerint duntaxat supposita facultatum illam non repraesentantia, scilicet simplices baccalaurei, ex tunc illa poterunt se in deliberando jungere alteri facultati, cui placet, sed per se nec deliberationem faciant neque reddant, et quod ista ordinatio duret, donec magistri et doctores sufficienter multiplicentur, adeo quod ipsi cum licentiatis vel etiam sine illis sufficiant ad congregationes et alia facta universitatis expedienda, ut tandem fiat hic velut Parisiis, ubi solum magistri et doctores intrant congregationem.

14. Item, ne fiat negligencia in execucione negociorum vniuersitatis, statuimus et ordinamus, quod decani, deputati, bedelli et notarij, quibus rector pro tempore et qualitate indiget, vocati per eundem absque dilacione conpareant per se uel per suos substitutos ydoneos sub pena ad arbitrium rectoris et deputatorum comparencium infligenda et moderanda.

§ 51.[1]) Item, ne fiat negligentia in executione negotiorum universitatis, statuimus et ordinamus, quod decani, deputati, bedelli et notarii, quibus rector pro tempore et qualitate negotiorum indiget, vocati per eundem absque dilatione compareant per se vel per suos substitutos idoneos sub poena ad arbitrium rectoris et deputatorum comparentium infligenda et moderanda.

---

[1]) Kink S. 80.

15. Item ordinamus et volumus, quod, cum rectori execucio alicuius negocij per vniuersitatem deliberati incumbit, quelibet facultas, si opus fuerit, deputet vnum uel plura supposita ydonea secundum exigenciam negotij, et, quemcunque rector et quatuor decani uel maior pars elegerint ad negocium ipsum apte et ordinate proponendum, ille sine quacunque contradictione diligenter negocium, vbi opus fuerit, proponere curabit sub pena exclusionis a congregacionibus vniuersitatis per annum uel suspensionis a regencia per sex menses et vnius marche argenti.

§ 52. Item statuimus et ordinamus, quod, cum rectori incumbit executio alicujus deliberati per universitatem, quaelibet facultas, si opus fuerit, deputet ad hoc unum vel plura supposita idonea secundum exigentiam negotii, et facultas theologiae repraesentet unum aptum ad proponendum factum, quod si forte nequierit dolo et fraude circumscriptus, extunc facultas juris dabit proponentem et sic consequenter de medicis et artistis, et, si forte hoc modo proponens aptus haberi non potuerit, extunc, quem rector et quatuor decani vel major pars eorum elegerint, sit proponens sub poena exclusionis a congregationibus universitatis. per annum vel suspensionis a regentia per sex menses et unius marcae puri argenti.

16. Item statuimus, quod nulle littere sigillentur maiori sigillo vniuersitatis sine consensu ipsius vniuersitatis, et minute earum per rectorem et decanos vel alium seu alios ad hoc ab vniuersitate deputandos visitentur et examinentur ac, si opus fuerit, corrigantur, que quidem minute per correctionem signate in archa vniuersitatis reponantur, quodque pro huiusmodi sigillacione non plus quam dimidia marcha Lubicensis exigatur a rectore, nisi quis mere voluntarie plus dederit atque[1]) scienter.

Similiter rector pro cedula testimoniali conseruatoribus seu eorum loca tenentibus mittenda ad testificandum, aliquem esse de gremio vniuersitatis, pro sigillo suo mandatis conseruatorum apponendo, aut quocunque modo ipsum contigerit in vtilitatem ac honestatem verorum suppositorum vniuersitatis sigillare, non plusquam dimidiam marcham Lubicensem exigat, nisi sponte et scienter sibi plus offeratur.

[1]) Hdskr. atue.

§ 54. Item statuimus, quod nullae litterae sigillentur majori sigillo universitatis sine deliberatione universitatis praevia, et nisi minutae earum per rectorem et decanos vel alium seu alios ad hoc ab universitate specialiter deputandos visitentur[1]) et, si opus fuerit, corrigantur, et minutae per correctorem signatae in arca universitatis reponantur, quodque pro hujusmodi sigillatione non exigatur ultra sextarium boni vini loco propinae eorum, qui intersunt sigillationi, nisi quis mere plus voluntarie dederit et scienter.

§ 55. Item statuimus et ordinamus, quod rector pro scedula testimoniali mittenda conservatoribus vel eorum loca tenentibus ad testificandum aliquem de gremio seu suppositum universitatis et etiam pro sigillo suo apponendo mandato conservatorum non ultra XII. parvos grossos Turonenses et pro sigillo protectionis cum inhibitione non ultra quatuor grossos Turonenses regales antiquos vel eorum valorem exigat seu recipiat, nisi sibi mere voluntarie et scienter offeratur.

[1]) Orig. visitenter.

17. Item volumus et statuimus, quod rector non testificetur, aliquem esse scolarem, nisi habito prius testimonio sui magistri uel doctoris saltem per cedulam eius sigillo sigillatam, quam rector recipiet et teneat durante officio suo a singulis doctoribus et magistris regentibus, sintque sigilla eorum in cartis impressa, ut eo melius a fraudibus absorum sibi valeant[1]) precauere.

18. Item statuimus et ordinamus, quod rector, tempore rectorie sue transacto, congregacionem faciat ad nouum rectorem eligendum modo, quo supra statutum est, et tempore, quo intrantes deliberant, legat publice coram alijs magistris ea, que in sua rectoria registrauit, deinde rectoris nouiter electi juramentum recipiat illumque inuestiat per tradicionem sigilli rectorie et aliorum, que habuerit, pertinencium ad officium rectoris, et, quantocius poterit, ante lapsum duarum septimanarum coram rectore nouo ac quatuor decanis et alijs regentibus ad hoc vocatis conputum faciat et racionem de omnibus in sua rectoria receptis et expositis et, si in aliquo obligatus remanserit, infra nouem dies proxime subsequentes satisfaciat.

19. Sufficienter, ut credimus, circa rectoris officium, quomodo vniuersitati preesse debeat, prouiso, de facultatibus singulis ac doctoribus et magistris earum ordinare curabimus, statuimus itaque et ordinamus, quod quelibet facultas disponat de horis lectionum atque actuum suorum modo convenienciori, quo fieri possit sine preiudicio alterius uel aliarum facultatum, et in principijs horarum, quibus fiendi intimantur, actus scolastici inchoentur.

20. Statuimus et ordinamus, quod nulla ordinacio seu statutum cuiuscunque facultatis habeat vim seu efficaciam ligandi, sic quod ad eius obseruanciam

[1]) valeat?

§ 5. Item statuimus et ordinamus, quod nullus rector, testificetur aliquem esse scholarem, nisi habito prius testimonio sui magistri saltem per scedulam ejus sigillo sigillatam, qvodque rector recipiat et retineat durante officio suo a singulis magistris et doctoribus regentibus ipsique tradant sua sigilla in chartis impressa, ut eo melius a fraudibus abusorum sibi valeat praecavere.

§ 43. Item statuimus et ordinamus, quod rector, tempore rectoriae suae transacto, congregationem faciat ad novum rectorem eligendum, et tempore, quo electores deliberant, legat publice coram aliis magistris ea, quae in sua rectoria registravit, deinde novi electi juramentum recipiat ipsumque investiat per traditionem sigilli rectoriae et aliorum, quae habuerit pertinentia ad officium rectoris, quodque, quam cito commode poterit, ante lapsum trium septimanarum coram rectore novo, vocatis ad hoc quatuor decanis et aliis regentibus, faciat computum et rationem de omnibus per ipsum in sua rectoria receptis et expositis et, si obligatus in aliquo remanserit, de illo satisfaciat infra novem dies proxime sequentes.

§ 26.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod quaelibet facultas disponat de horis lectionum atque actuum suorum modo convenientiori, quo fieri potest sine praejudicio alterius seu aliarum facultatum.

§ 35. Item statuimus et ordinamus, quod nulla ordinatio seu statutum cujuscunque facultatis habeat vim seu efficaciam ligandi, sic quod ad ejus obser-

[1]) Kink S. 84.

aliquis obligetur, nisi postquam per vniuersitatem legitime fuerit approbatum, quodque nulla facultas statutum approbatum per vniuersitatem possit sine eius scitu et expresso consensu reuocare, nec valebit approbacio, nisi postquam in pergameno fideliter conscripta tradatur vniuersitati ad eius archam communem reponenda.

21. Statuimus et ordinamus, quod non fiant conspiraciones uel parcialitates ex conuencione seu conuenciones parciales vnius uel plurium facultatum aut suorum suppositorum presertim in factis ad vniuersitatem seu ad aliquam facultatem spectantibus et maxime in electionibus faciendis siue rectoris vniuersitatis siue decani vel receptoris alicuius facultatis aut bedelli, scriptoris uel notarij aut cuiuscunque alterius officiantis, nuncij, sindici aut cuiuscunque alterius promotoris uel seruitoris vniuersitatis aut alicuius facultatis seu in ipsorum aut alicuius[1]) eorum institucione, constitucione seu deputacione, nec aliquis vocem suam vendat nec arram promittat, et, si aliquis ambiciose instare pro aliquo officio consequendo uel pecunias vel quecunque alia dona dedisse uel promisisse aut alias collusionem uel fraudem commississe repertus fuerit, inhabilis habeatur ad officium, pro quo indecenter laborauit.

22. Statuimus et ordinamus, quod, si contingat in vniuersitate nostra aliquem casum emergere concernentem specialiter vnam facultatem se partem facientem et ex causis racionabilibus stare iudicio aliarum trium facultatum denegantem, protunc, quociens hoc contigerit, ad vitandum dissensiones elegi debent et assumi tam ex parte vniuersitatis quam eciam ex parte dicte facultatis se partem facientis competentes arbitri seu diffini-

[1]) Hdskr. alicus.

vantiam aliqvis obligetur, nisi postquam fuerit per universitatem legitime approbatum, quodque nulla facultas statutum approbatum per universitatem possit sine ejus scitu et expresso consensu revocare, et nihilominus, quod nec approbatio nec consensus hujusmodi habeant vigorem, antequam copia authentica in pergameno tradatur universitati ad ejus arcam communem[1]) reponenda.

§ 36.[2]) Item statuimus, quod non fiant conspirationes vel partialitates ex conventione seu conventiones partiales unius vel plurium facultatum aut suorum suppositorum praesertim in factis ad universitatem vel aliquam facultatem spectantibus et maxime in electionibus faciendis sive rectoris universitatis sive decani vel receptoris alicujus facultatis aut bedelli, scriptoris vel librarii aut cujuscunque alterius officiati, nuntii, procuratoris aut cujuscunque alterius promotoris seu servitoris universitatis aut alicujus facultatis seu in ipsorum aut alicujus eorum institutione, constitutione seu deputatione, nec aliquis vocem suam vendat nec antea promittat, et, si quis ambitiose instare pro aliquo officio consequendo pecunias aut alia dona quaecunque dedisse vel promisisse aut alias collusionem vel fraudem commisisse repertus fuerit, inhabilis habeatur ad officium, pro quo indecenter laboravit.

§ 50. Item statuimus et ordinamus, quod, si contingat in universitate nostra casum emergere concernentem specialiter unam facultatum se partem facientem et ex causis rationabilibus denegantem stare judicio aliarum facultatum, ex tunc, quoties hoc contigerit, ad vitandum dissensiones eligi debent et assumi tam ex parte dictae facultatis se opponentis quam etiam ex parte nostra discreti et competentes arbitri seu diffinitores, qui

[1]) Orig. comcunem. [2]) Kink S. 78.

tores, q*ui* cu*m* deputato sibi, si op*us* videbit*ur*, consilio disertoru*m* viroru*m*, eciam si de familia do*m*ini nostri regis serenissimi fuerint, debebu*n*t huiu*s*mo*d*i casum infra certu*m* terminu*m* ipsis per vniuersitate*m* prefigendu*m* via amicabili, si poterint, alioquin s*ecund*u*m* juris rigore*m* q*ua*ntocicius expedire. Q*u*od si non fecerint, illi du*n*taxat, qui electi et assu*m*pti fuerint de gremio nostro, habeant eandem potestate*m* huiu*s*modi negociu*m* infra co*m*petens t*em*pus ipsis per vniuersitate*m* deputandu*m* t*er*mi*n*andi. Q*u*od si infra dictu*m* t*em*pus non expedierint, eo ipso ijdem electi de gremio nostro stabu*n*t suspensi a priuilegijs, libertatibus et co*m*modis studij nostri, quousq*ue* casu*m* siue negociu*m* huiu*s*modi debite terminauerint, om*n*i appellac*i*one in premissis penit*us* cessante, eo saluo, q*uod* o*m*nes[1]) facultates poterint in aliu*m* modu*m* huiu*s*modi emergentem casum decidendi concordare ordinacione premissa non obstante.

communicato sibi, si eis opus videatur, consilio aliquorum discretorum virorum hujus civitatis, etiamsi fuerint ex dominis de consilio, debebunt hujusmodi casum infra certum competentem terminum ipsis per nos praefigendum via amicabili, si poterint, alioquin secundum jus quanto citius expedire, quod si non fecerint, ex tunc illi duntaxat, qui electi et assumpti fuerint de gremio nostro, habeant eandem potestatem hujusmodi casum seu negotium infra aliud tempus ipsis arbitrandum terminandi; quod si infra dictum tempus non expedierint, ex tunc eo ipso iidem electi et assumpti de gremio nostro stabunt suspensi a privilegiis, libertatibus, commodis et actibus studii nostri, quo usque casum seu negotium terminaverint antedictum, omni appellatione cessante penitus in praemissis, eo salvo, quod omnes facultates poterint in alium modum hujusmodi casum emergentem decidendi unanimiter concordare ordinatione praemissa non obstante.

23. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* null*us* m*agis*t*e*r, doctor uel scolaris detrahat alicui facultati aut n*u*lla facultas alteri uel alijs publice u*e*l priuate, sed sit mutu*us* amor et fauor inter quatuor facultates sine parcialitate preiudiciali, q*uod*q*ue* null*us* m*agis*trorum u*e*l doctoru*m* detrahat alteri publice coram scolaribus vel alijs personis, sed ad invice*m* amicabilit*er* et caritatiue sine preiudicijs co*n*uersentur. Si aute*m* contra premissa aliquis uel aliq*ui* discordiarum[2]), diuisionu*m*, conspiracionu*m* aut parcialitatu*m* seminatores, auctores uel fautores reperti fuerint notabiliter culpabiles, quicu*n*q*ue* statim post monic*i*onem decani sue facultatis vel rectoris vniuersitatis non destiterit et ad arbitriu*m* rectoris et quatuor decanoru*m* uel maioris p*a*rtis ipsoru*m* iuxta modu*m* culpe non satisfecerit, subiacebit pene triu*m* marcharu*m* argenti

§ 14.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod nullus magister, doctor vel scholaris detrahat alicui facultati aut una facultas alteri vel aliis publice vel private, sed sit mutuus amor et favor inter quatuor facultates sine quacunque partialitate praejudiciali, quodque nullus magistrorum vel doctorum detrahat alteri publice coram scholaribus vel aliis personis, sed ad invicem amicabiliter sine praejudiciis conversentur, si autem contra praemissa aliquis vel aliqui discordiarum, divisionum, conspirationum aut partialitatum seminatores, authores vel fautores reperti fuerint culpabiles, quicunque statim post monitionem decani suae facultatis vel rectoris universitatis non destiterit et ad arbitrium rectoris et quatuor decanorum vel majoris partis ipsorum juxta modum culpae non satisfecerit, subjaceat poenae trium

[1]) Hdskr. o*m*nies. [2]) Hdskr. discordias.

[1]) Kink S. 77.

puri, et nichilominus, si enormitas facti requirat, a communione, honoribus, libertatibus et priuilegijs vniuersitatis usque ad sue gracie recuperacionem secludatur.

24. *Statuimus* et *ordinamus*, *quod* nullus doctor uel magister admittatur ad aliquam facultatem, ad legendum publice in scolis alicuius facultatis, nisi prius sit per rectorem intitulatus, et, si aliquis contrarium facere presumpserit, nullus intitulatus illum audire presumat, postquam fuerit per bedellum intimatum.

25. *Statuimus* et *ordinamus*, *quod* quilibet doctor, *magister*, licenciatus, baccalarius vel scolaris ad studium nostrum Haffn*ense* veniens ipsius que membrum fieri et eius libertatibus perfrui cupiens presentet se infra quindenam rectori ipsius vniuersitatis et prestat juramenta solita et registro studij inscribatur, quodque nec aliquis ante huiusmodi intitulacionem reputetur membrum vniuersitatis nec gaudeat priuilegijs, libertatibus uel commodis vniuersitatis, nec scolaris acquirat sibi tempus in aliqua facultate, nec aliquis de gremio vniuersitatis non intitulatum, quem sciuerit causa studij Haffniam venisse, hospicio teneat vltra quindenam, nisi se faciat intitulari, nec aliquis publice legat coram tali non intitulato, cum sibi presencia illius insinuata fuerit per bedellum, exceptis tamen fratribus quatuor ordinum mendicancium, quos non oportet intitulari, nisi cum fuerint ordinati ad legendum *aut* pro suis priuatis vsibus voluerint gaudere priuilegijs vniuersitatis.

26. *Statuimus* et *ordinamus*, *quod* nullus *magister* uel doctor testificet, aliquem esse suum scolarem, nisi constat sibi, *quod* sine fraude aut fictione audierit et audiat continue lectiones suas, prout veri studentes facere consueuerunt.

marcarum argenti puri, et nihilominus, si enormitas facti requirat, a communione, honoribus, libertatibus et privilegiis universitatis usque ad suae gratiae recuperationem resecetur.

§ 4. Item statuimus et ordinamus, quod nullus admittatur ad legendum publice in scholis alicujus facultatis, nisi sit prius per rectorem intitulatus, et, si aliquis contrarium facere praesumpserit, nullus intitulatus ipsum audire praesumat, postquam fuerit per bedellum intimatum.

§ 1. Imprimis igitur, ut alma mater nostra, universitas studii Coloniensis, suos veros filios ab adulterinis valeat discernere, statuimus et ordinamus, quod quilibet magister, doctor, baccalaureus vel scholaris ad prædictum studium veniens ipsiusque membrum fieri et ejus libertatibus perfrui cupiens praesentet se infra primam quindenam rectori universitatis et praestet juramentum solitum et registro studii inscribatur, quodque nec aliquis ante hujusmodi intitulationem computetur membrum universitatis nec gaudeat privilegiis, libertatibus vel commodis universitatis, nec scholaris acquirat sibi tempus in aliqua facultate, nec aliquis de gremio universitatis non intitulatum, quem sciverit causa studii venisse Coloniam, teneat in hospitio ultra quindenam, nisi se faciat intitulari, nec aliquis publice legat coram tali non intitulato, cum sibi praesentia illius insinuata fuerit per bedellum, exceptis tantum fratribus quatuor ordinum mendicantium, quos non aportet intitulari, nisi cum fuerint ordinati ad legendum aut pro suis privatis usibus voluerint gaudere privilegiis universitatis.

§ 6. Item statuimus et ordinamus, quod nullus magister seu doctor testificetur, aliquem esse suum scholarem, nisi constet sibi, quod sine fraude et fictione audierit et audiat continue lectiones suas, prout veri studentes consueverint.

27. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* quilibet m*agister*, doctor u*e*l scolaris incedat in vestib*us* clericalib*us* non inscisis seu per particulas dispendentib*us*, no*n* indece*nter* accurtatis nec bipartitis aut stripatis, scatatis uel stragulatis, nec in caligis diuersoru*m* coloru*m* nec cu*m* torquetib*us* aut fibulis uel alijs laijcalib*us* ornamentis, neq*ue* trusoria uel alia arma publice deferant nec post se deferri faciant, per hoc tame*n* prelatis et viris nobilib*us* nequaq*uam* volum*us* preiudicare.

§ 7.[1]) Insuper cum mater provida erga filios suos educandos principaliter animadvertere debeat ea, quae ad morum honestatem, conversationis laudabilitatem et divini cultus honorem noscuntur pertinere, statuimus et ordinamus, quod quilibet magister, doctor vel scholaris incedat in vestimentis clericalibus non incisis seu per particulas dispendentibus, non indecenter accurtatis nec bipertitis aut stripatis, schacatis vel stragulatis, nec in caligis diversorum colorum nec cum torquetibus vel fibulis aut aliis laicalibus ornamentis, quodque desuper non cingantur neque trusoria vel alia arma publice deferant aut post se deferri faciant.

28. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod*, si co*n*tigerit aliquem doctore*m* u*e*l m*agistrum* siue licenciatu*m* de gremio vniuersitatis existentem uel ecia*m* baccalariu*m* actu legentem in aliqua facultate de hac luce migrare, exequie eius per vniuersitatem honeste celebrabu*n*tur, quib*us* om*n*ia supposita nostre vniuersitatis interesse volum*us*, nec a quoq*uam* die illo, quo exequie seruantur, ante prandiu*m* legatur.

§ 18.[2]) Item statuimus et ordinamus, quod, si contigerit aliquem magistrum, doctorem vel licentiatum in theologia, jure vel medicina, vel magistrum in artibus existentem de gremio universitatis vel etiam baccalaureum in aliqua facultate actu legentem mori, quod tota universitas intersit ejus exequiis, et ante prandium, die qua missam, et post prandium, die qua Vigilias fieri contigerit, non legatur.

29. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* om*n*es[1]) doctores, m*agistri* et scolares in missis et in exequiis def*u*nctoru*m* per vniuersitate*m* ordinandis ac in sermonib*us* Latinis ad vniuersitate*m* fiendis, cu*m* sibi co*n*stiterit, debeant interesse et offerre, nec in actib*us* scolasticis illo t*empo*re volum*us* que*m*q*uam* occupari.

§ 8. Item statuimus et ordinamus, quod omnes magistri et scholares in missis et etiam in exequiis defunctorum per universitatem ordinandis, scholares etiam in sermonibus Latinis ad universitatem fiendis, cum sibi constiterit, debeant interesse, nisi in actibus ecclesiasticis vel scholasticis vel alias legitime fuerint impediti.

30. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* non fiant plures disputac*i*ones magistrales eiusdem facultatis in vna die nisi cu*m* dispensacione rectoris et decani facultatis eiusdem.

§ 27.[3]) Item statuimus et ordinamus, quod non fiant plures disputationes magistrales ejusdem facultatis in una die nisi cum dispensatione d. rectoris et decani illius facultatis.

31. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* in disputacionib*us* publicis seu collacioni-

§ 28.[4]) Item statuimus et ordinamus, quod in disputationibus publicis seu in

---

1) Hdskr. om*n*ies.

1) Kink S. 66. 2) Kink S. 77.
3) Kink S. 84—85. 4) Kink S. 77.

bus scolasticis non agitentur *magistri* ac baccalarij proteruijs ac conuicijs nec invicem immorigeratis verbis aut gestibus se [1]) exprobrent et offendant.

32. Sta*tuimus* et vo*lumus*, q*uod* null*us* possit repetere publice, nisi sit doctor uel m*agister* de gremi*o* vniuersitatis, q*uodque* null*us* extrane*us*, doctor, m*agister* aut licenciat*us* admittatur ad repetendu*m* sine licencia facultatis, in qua intendit repetere, si q*uis* autem *contrarium* fecerit, nullum supposit*um* vniuersitatis presumat interesse.

33. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* nec doctores nec m*agistri* nec bedelli permittant alique*m* recipere insignia doctorat*us* uel magisterij nec licencia*m*[2]) nec legere nec facere alique*m* actu*m* baccalariatus, nisi prius juret solempniter, q*uod* jura, priuilegia, statuta, ordinaciones et consuetudines laudabiles vniuersitatis Hafnen*sis* obseruab*it* et bonu*m* ipsi*us* procurabit, ad que*mcunque* statu*m* devenerit, et q*uod* secreta eius no*n* reuelabit.

34. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod* in dieb*us* dominicis, festis duplicib*us* et alijs dieb*us* non legibilib*us* per vniuersitatem institutis aut instituendis, qui in ipsi*us* kalendario describentur,

similiter in diebus, in quib*us* fit vel missa uel sermo ad vniuersitatem, nulli act*us* scolastici fiant[3]) per magistros aut doctores, vt publice disputaciones, repeticiones, incepciones seu recommendaciones baccalarioru*m* et hui*us*modi,

[1]) !.
[2]) Her burde staa licenciati.
[3]) Hdskr. fient.

collationibus scholasticis non agitentur baccalaurei ac magistri proterviis aut conviciis nec invicem immorigeratis verbis aut gestibus exprobrent et offendant.

§ 29. Item statuimus et ordinamus, quod nullus possit repetere publice, nisi sit doctor seu magister et de gremio universitatis, quodque nullus extraneus aut licentiatus admittatur ad repetendum sine licentia facultatis, in qua intendit repetere. Si quis autem contrarium fecerit, nullum suppositum universitatis praesumat interesse.

§ 33. Item statuimus, quod nec magistri nec bedelli permittant aliquem recipere insignia doctoratus vel magisterii nec licentiati nec legere nec facere aliqvem actum baccalaureatus, antequam constiterit eis per testimonium decani facultatis, quod de praedictis bursis sit plenarie satisfactum, et nisi juret solemniter, quod jura, privilegia, libertates, statuta, ordinationes et consuetudines laudabiles universitatis Coloniensis observabit et bona ipsius procurabit, ad quemcunque statum devenerit, et secreta ejus non revelabit.

§ 22. Item statuimus et ordinamus, quod nullus legat diebus festivis vel aliis diebus et horis non legibilibus per universitatem institutis, prout in calendario universitatis describitur, sine speciali licentia suae facultatis non absque causis rationabilibus obtinenda.

§ 19. Item statuimus et ordinamus, quod, qvandocunque sit missa universitatis aut sermo ad universitatem, non legatur ab aliquo.

§ 21.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod in diebus dominicis et aliis festis duplicibus non fiant actus scolastici per magistros aut doctores, ut publicae disputationes, determinationes, repetitiones, inceptiones seu recommendationes baccalaureorum et hujusmodi.

[1]) Kink S. 85.

neque eciam legatur ordinarie nisi cum speciali licencia sue facultatis non absque racionabilibus causis obtinenda[1]). Extraordinarie vero in diebus festiuis duplicibus et dominicis ante prandium non legatur sine licencia sue facultatis, nec presumat aliquis baccalarius vel scolaris legere extraordinarie aliquem librum ordinarie legi consuetum sine eciam licencia facultatis sue.

Quicunque vero scolaris his diebus non legibilibus lectiones ordinarias audierit, vel ipse extraordinarie horis non legibilibus vel librum ordinarie legi consuetum legerit, non acquirat sibi tempus promocionis ad gradus talis facultatis sine dispensacione sue facultatis non absque legitima et racionabili causa impendenda.

35. Item statuimus et ordinamus, quod nullus possit simul acquirere tempus ad gradus in diuersis facultatibus.

36. Statuimus et ordinamus, quod nullus debet recipere aliquod mandatum jurisdictionis a conseruatoribus priuilegiorum vniuersitatis vel eorum vices gerentibus vel aliquo eorundem, nisi super hoc habeat testimonium rectoris pro tempore existentis, quod ipse sit talis, quare merito huiusmodi priuilegijs vti debeat et gaudere.

37. Statuimus et ordinamus, quod nullum suppositum vniuersitatis trahat aliud suppositum in eadem residens ad forum alicuius conseruatoris vniuersitatis vel eius vices gerentis extra muros ciuitatis Haffnensis, quamdiu poterit illud in ciuitate secure conuenire et sibi infra ciuitatem iusticie via non preclusa fuerit.

38. Statuimus et ordinamus, quod mandato per dominum rectorem de missa

[1]) Hdskr. obtimenda.

§ 20. Item, quod in diebus dominicis et aliis festis duplicibus non legatur ordinarie in aliqua facultate nec etiam extraordinarie ante prandium sine licentia suae facultatis.

§ 23. Item statuimus et ordinamus, quod nullus magister aut baccalaureus vel scholaris diebus festivis aut aliis non legibilibus ordinarie legat aliquem librum consuetum legi ordinarie in aliqua facultate sine licentia illius facultatis.

§ 24. Item statuimus et ordinamus, quod nullus baccalaureus vel scholaris legens vel audiens diebus festivis aut in vacationibus acquirat sibi tempus promotionis ad gradus sine dispensatione suae facultatis, quae etiam absque causa rationabili et legitima impendi non debebit.

§ 25. Item statuimus et ordinamus, quod nullus possit acquirere tempus in diversis facultatibus.

§ 2. Item statuimus et ordinamus, quod nullus debeat recipere aliquod mandatum jurisdictionis a conservatoribus privilegiorum universitatis vel eorum vices gerentibus vel aliquo eorundem, nisi super eo habeat testimonium rectoris pro tempore existentis, quod ipse sit talis, qui nostro hujusmodi privilegio uti debeat et gaudere.

§ 3. Item statuimus et ordinamus, quod nullum suppositum universitatis trahat aliud suppositum ejusdem et in eadem residens aut etiam civem Coloniensem ad forum alicujus conservatoris universitatis vel ejus vices gerentis extra muros civitatis Coloniensis, quo adusque poterit in civitate secure convenire, quamdiu sibi infra civitatem patuerit via juris.

vniuersitatis pro certa hora decantanda quodlibet vniuersitatis suppositum non legitime impeditum in loco prefixo eiusdem hore principio compareat. Quod si aliquod vniuersitatis suppositum tardauerit vel se absentauerit aut ante finem misse et sermonis post missam fiendi exiuerit, pene trium solidorum irremissibiliter exigendorum subiacebit.

39. Item, quia cura nobis est maxima, ut quorundam prauorum et peruersorum scolarium noxijs appetitibus obuiare comodose possemus, statuimus et ordinamus, quod nullus presumat superuenientes de nouo scolares, quos wulgo beanos vocant, indebitis execucionibus grauare, verbis inhonestis impetere aut alias iniurijs vel contumelijs facto vel verbo inferendis molestare.

§ 12. [1]) Item statuimus et ordinamus, quod nullus praesumat supervenientes de novo, quos aliqui bejanos vocant, indebitis exactionibus gravare aut alias injuriis aut contumeliis molestare.

40. Statuimus et ordinamus, quod magistri et scolares discoli, indecentes habitus deferentes, bellicosi, ebriosi, noctiuagi, lenocinantes, fures, tabernarum et aliorum locorum vetitorum[1]) frequentatores, taxillorum lusores, statutorum et mandatorum rectoris et vniuersitatis contemptores seu transgressores, priuilegiorum abusores insolentes et precipue curialium et ciuium offensores et alia vicia consimilia exercentes, vnde plurimi scandalisantur, si non destiterint post monicionem conpetentem, per suspensionem a lectionibus vel retardacionem a gradu aut suspencionem ab vsu libertatum et priuilegiorum ac commodorum vniuersitatis per certum tempus iuxta qualitatem facti ad arbitrium rectoris et quatuor decanorum puniantur et tandem incorrigibiles ab honoribus priuilegiorum et consorcio membrorum vniuersitatis penitus excludantur.

§ 9. [2]) Item statuimus et ordinamus, quod magistri et scholares discoli, indecentes habitus deferentes, bellicosi, ebriosi, noctivagi, lenocinantes, fures, tabernarum et aliorum locorum vetitorum frequentatores, taxillorum lusores, statutorum et mandatorum rectoris et universitatis contemptores seu transgressores, privilegiorum abusores insolentes et præcipue civium offensores et alia consimilia vitia exercentes, unde plurimi scandalizantur, si non destiterint post monitionem competentem, per suspensionem a lectionibus vel retardationem a gradu aut suspensionem ab usu libertatum, privilegiorum et commodorum universitatis per certum tempus juxta qualitatem facti ad arbitrium rectoris et quatuor decanorum puniantur et tandem incorrigibiles ab honoribus, privilegiis et consortio membrorum universitatis penitus excludantur.

41. Statuimus et ordinamus, quod, si magister uel scolaris curialem ciuem aut incolam ciuitatis Haffnensis wulnerauerit aut alias leserit casualiter vel in-

§ 10. [3]) Item statuimus et ordinamus, quod si magister vel scholaris civem vel incolam civitatis Coloniensis vulneraverit aut alias enormiter laeserit casu-

[1]) Hdskr. fetidorum.

[1]) Kink S. 47. [3]) Kink S. 76.
[2]) Kink S. 76.

consulto calore, emendet, si culpabilis fuerit repertus, ad arbitrium rectoris et quatuor decanorum. *Quod* si diffinito consilio et per insidias per se uel alium, quod absit, curialem uel ciuem aut incolam Haffnensem seu membrum vniuersitatis wulnerauerit et enormiter leserit *aut* hostia domorum effregerit aut habitacionibus hominum insultus fecerit aut mulieres violenter rapuerit aut homines nocturno tempore invaserit insolenter, ipso facto priuatus sit libertatibus et priuilegijs vniuersitatis nec per ea defendatur, donec post emendam condignam deo, vniuersitati et parti lese inpensam graciam vniuersitatis mereatur obtinere.

42. Sta*tuimus* et or*dinamus*, q*uod*, si contigerit aliquem magistrum uel scolarem propter delictum suum a communione vel honoribus vniuersitatis, vsu commodorum, libertatum aut priuilegiorum ipsius vniuersitatis suspendi ad tempus vel simpliciter resecari, nullus de vniuersitate presumat illi, durante huiusmodi pena, cohabitare aut honorem pristinum impendere aut alias quouismodo presertim in actibus scolasticis co*mmunicare* seu participare nisi in casibus a jure permissis, qui vero contrarium fecerint post monicionem *com*petentem, si*milibus* penis punia*ntur*.

43. Item, quoniam vniuersitas nostra officiatis et seruitoribus, quibus *omnes* vniuersitates generalium studiorum vti solent, carere nequeat, ideoque et de eorum disposicionibus prouidere laboramus, sta*tuimus* ergo et or*dinamus*, q*uod* omnes [1]) et singuli officiati tam vniuersitatis q*uam* singularum facultatum prestent corporaliter sua juramenta debita, an*tequam* se de execucione suorum officiorum intromittant.

[1]) Hdskr. o*mn*ies.

aliter vel calore inconsulto, emendet, si culpabilis fuerit[1]) repertus, ad arbitrium rectoris et decanorum, quos consules civitatis ex ipsis decanis pro tempore existentibus duxerint eligendos.

§ 11. Item statuimus et ordinamus, quod quicunque magister vel scholaris per insidias seu definito consilio per se vel alium, quod absit, et præsertim civem Coloniensem vel membrum universitatis vulneraverit vel alias enormiter laeserit, ostia domorum effregerit aut habitationibus hujusmodi insultus fecerit aut mulieres violenter rapuerit aut homines nocturno tempore invaserit insolenter, ipso facto sit privatus libertatibus et privilegiis universitatis nec per ea defendatur, donec post emendam condignam deo, laesis et universitati impensam gratiam universitatis mereatur obtinere.

§ 13. Item statuimus et ordinamus, quod, si contigerit aliquem magistrum vel scholarem propter delictum suum a communione vel honoribus universitatis, usu commodorum, libertatum aut privilegiorum ipsius universitatis suspendi ad tempus vel simpliciter resecari, quod nullus de universitate praesumat illi, durante hujusmodi poena, cohabitare aut honorem pristinum impendere aut alias quovis modo praesertim in actibus scholasticis communicare seu participare nisi in casibus à jure permissis, et quod contrarium facientes post monitionem competentem similibus poenis puniantur.

§ 37. Item statuimus, quod omnes et singuli officiati tam universitatis quam singularum facultatum praestent corporaliter sua juramenta debita, antequam se de executione suorum officiorum intromittant.

[1]) Orig. fuit.

44. Statuimus et ordinamus, quod bedelli, antequam admittantur, jurent ad manum rectoris iuramentum intitulandorum, deinde jurent[1]) officium suum fideliter exercere, secreta vniuersitatis et magistrorum, si audierint, non reuelare et eisdem honorem, prout decet, vbique impendere et non exigere a magistris et scolaribus munera inconsueta; munera autem consueta esse volumus, que singule facultates circa promociones et gradus suos pro bedellis ordinauerint, preter que a quolibet supposito in singulis quatuor temporibus vnum solidum erunt recepturi.

45. Statuimus et ordinamus, quod officium bedellorum sit omni die ad minus semel rectorem visitare et inquirere, si indigeat eorum ministerio, indilate mandatis rectoris parere, festa et vacaciones, lectiones, disputaciones et huiusmodi per scolas ordinarie legencium proclamare, congregaciones fideliter intimare, rectorem cum sceptris honeste conducere et, quoscunque venientes ad congregacionem, quos sciuerint non iurasse, hos rectori et decanis reuelare et, quos non intitulatos sciuerint audiuisse lectiones vltra quindenam, hos magistris, doctoribus, licenciatis et baccalarijs legentibus, vt coram illis non legant, denunciare et alia consimilia facere, prout in studijs generalibus est consuetum.

46. Statuimus et ordinamus, quod nullus bedellus communis possit se absentare extra ciuitatem per integrum diem sine licencia rectoris, quodque rector non possit illi dare licenciam abessendi vltra triduum sine licencia quatuor decanorum, quod si aliter fuerit absens, sit officio suo priuatus ipso facto.

§ 56. [1]) Item statuimus et ordinamus, quod pedelli, anteqvam admittantur, jurent in manibus rectoris juramentum intitulandorum, deinde officium suum fideliter exercere, secreta universitatis et magistrorum, si audierint, non revelare et iisdem honorem, pro ut decet, ubique impendere et non exigere a magistris vel scholaribus munera inconsueta.

§ 57. [2]) Item statuimus et ordinamus, quod officium pedellorum sit omni die ad minus semel rectorem visitare et inqvirere[3]), si indigeat eorum ministerio, indilate mandatis rectoris parere, festa et vacationes, lectiones, disputationes et hujusmodi per scholas ordinarie legentium proclamare, congregationes fideliter intimare, rectorem cum virgis honeste conducere et, quoscunque venientes ad congregationem sciverint non jurasse, hos rectori et decanis revelare et, quoscunque non intitulatos sciverint audivisse lectiones ultra quindenam, hos magistris et baccalaureis legentibus, ut coram illis non legant, denuntiare et alia consimilia facere, pro ut in studiis generalibus est consuetum.

§ 58. Item statuimus et ordinamus, quod nullus pedellus communis possit se absentare extra ciuitatem per integrum diem sine licentia rectoris, quod rector non possit illi dare licentiam abessendi ultra triduum sine consensu decanorum quatuor facultatum, quod si secus fuerit absens, sit officio suo privatus ipso facto.

[1]) Kink S. 86. [2]) Kink S. 86.
[3]) Orig. inqvirire.

[1]) I Hdskr. S. 6—7 findes:
Juramenta bedellorum.
Primo quod officium suum fideliter exercebunt.
Secundo quod secreta vniuersitatis aut facultatum uel magistrorum, si audierint, non reuelabunt.
Tercio quod magistris et graduatis honorem vbique impendent, prout decuerit.
Quarto quod non exigent a magistris uel scolaribus munera inconsueta.

47. Statuimus et ordinamus, quod notarius vniuersitatis prestet juramentum intitulandorum[1]), et quod fideliter et diligenter exercebit officium suum ad bonum et honorem vniuersitatis et suorum suppositorum, quodque eorum secreta non reuelabit nec scribet scienter pro abvsoribus priuilegiorum aut transgressoribus statutorum et stabit contentus in sallario per vniuersitatem deputando nec aliquod amplius exigat vel recipiat, nisi mere voluntarie et scienter sibi plus offeratur.

Juramenta intitulandorum.[2])

Ego N. juro, quod [obseruabo][3]) iura, priuilegia, libertates, statuta, ordinaciones et consuetudines laudabiles alme vniuersitatis huius generalis studij Haffnensis, ad quemcunque statum deuenero.

Secundo iuro, [quod obseruabo][4]) pacem, tranquillitatem et concordiam dicti studij in se, suis[5]) facultatibus et membris sub regimine et obediencia vnius rectoris.

Tercio juro, quod dicte vniuersitati et rectori pro tempore existenti in licitis et honestis [parebo et obediam ac][6]) honorem debitum impendam[7]). Sic deus me[8]) adiuuet [et hec sancta dei euangelia][9]).

(Om Haandskriftet, hvorefter Statutterne ere trykte, se 1. B. S. 70.)

§ 59.[1]) Item statuimus et ordinamus, quod notarius universitatis praestet juramentum intitulandorum, et quod fideliter et diligenter exercebit officium suum ad bonum et honorem universitatis et suorum suppositorum, quodque eorum secreta non revelabit neque scribet scienter pro abusoribus privilegiorum et transgressoribus statutorum, et quod stabit contentus in salario per universitatem deputato et deputando nec aliquid amplius exigat vel recipiat, nisi scienter et voluntarie offeratur.

§ 61. Item statuimus et ordinamus, quod hoc sit juramentum cujuslibet intitulandorum; primo, quod observabit jura, privilegia, libertates, statuta, ordinationes et consuetudines laudabiles universitatis studii Coloniensis, ad quemcunque statum devenerit; item, quod servabit pacem, tranquillitatem et concordiam dicti studii in se, suis facultatibus et membris sub regimine et obedientia unius rectoris; item, quod vniversitati et ejus rectori pro tempore existenti in licitis et honestis parebit et obediet ac honorem debitum impendet.

---

[1]) Kink S. 85—6.

---

[1]) I Hdskr. S. 7. findes:

Juramenta notarii vniuersitatis.

Primo quod fideliter et diligenter excercebit officium suum ad bonum et honorem vniuersitatis et suorum suppositorum, et quod eorum secreta non reuelabit.

Secundo quod non scribet scienter pro abusoribus priuilegiorum aut transgressoribus statutorum.

Tercio quod stabit contentus in solario per vniuersitatem deputato et deputando nec aliquid amplius exiget uel recipiet, nisi scienter et voluntarie sibi plus offeratur.

[2]) Dette Stykke staar i Hdskr. S. 5. En noget afvigende Text findes i Universitetets Matrikel 1 B. [3]) Un. M.: observare velim. [4]) Un. M. me observaturum. [5]) Un. M. suisque. [6]) Un. M.: velim parere et obedire et. [7]) Un. M. impendere. [8]) Un. M. me deus. [9]) Disse Ord ere overstregede. Un. M. forbigaar dem og tilføjer i det Sted: Hoc erectis duobus digitis proferendum est.

4.

11. Aug. 1622. **Fundatz paa ett cannickedomb udi Roskild domkircke thill bogtryckeris wnderholding.**

C$_4$. G. a. w. att wi aff wor synderlig gunst och naade naadigst haffuer funderit och lagtt och nu med dette wortt obne breff fundere och legge ett cannickedomb i Roskild domkircke thill en bogtryckeris her udi vor kiöbsted Kiöbenhaffn hans vnderholdning. Och skall dend som nu bogtryckers bestillning bekommer, saa och dend och de effter hannom bekommendis worder, effter capittels statuter for^{ne} cannonie nyde och bekomme med ald des rente och rette thilliggelse, saa lenge hand och de ere udi samme bestilling. Och skall dett første cannoni, som effter dette wortt breffs dato ledigtt worder, strax effter capittels statuter thill for^{ne} bestillning leggis och anammis, efftersom forschreffuit staaer. Thi forbiude wi alle och huer for^{ne} bogtrycker heremoed, och efftersom forschreffuit staaer, att hindre eller i nogen maader forfang att giöre vnder vor hyldest och naade. Hafniæ 11 Augusti anno 1622.

(Sjællandske Registre 17 fol. 311.)

5.

24. Sept. 1622. **Oben breff om itt vicarie att fundere och legge udi Roskilde dombkircke thill kobberstickers bestillning.**

Wy Christiann etc. giøre witterligtt, att wij aff wor synderlig gunst och naade naadigst haffuer funderit och lagtt och nu med dette wortt obne breff fundere och legge itt vicarie vdi Roeschild domkierche till en kobberstickeris her udi wor kiöbsted Kiöbenhaffen hans wnderholding. Och schall dend, som nu kobberstickers bestilling bekommer, saa och den och de effter hannom kommendis worder, effter capittels statuter for^{ne} vicarie niude och bekomme med ald des rente och rette tilliggelse, saa lenge hand och de ere wdi samme bestilling. Och schall dett første vicarie, som allereede icke bortt forlehntt er och effter dette wortt breffs datum leddigtt worder, strax epter capittels statuter till for^{no} bestilling liggis och annammis, efftersom forschreffuit stander, indtill saa lenge nogett ledigtt worder, som omtrentt itt hundrede daller aarligenn kand rendte. Thi forbiude wij alle och huer for^{ne} kobbersticker herimoed, och efftersom forbemeltt er, att hindre eller i nogen maade forfang att giöre wnder wor hylleste och naade. Giffuet paa wortt slott Kiøbenhaffen d. 24 Septembris anno 1622. Wnder wortt zignedt Christian R.

(Orig. med paatrykt Segl i Konsist.s Arkiv, Pakken 198. Overskriften efter Afskrift i Sjæll. Reg. 17 fol. 314.)

6.

20. Juli 1630. **Domb jmellum Niells Christennsen schreder i Kiøbenhaffn och paa menige sin laugs brøders vegne paa denn enne och hederlig och høylerd D. Fredrich Pedersen ibidem paa denn andenn side. Daterit Kiøbenhaffn den 20 Julj 1630. Offueruerendis ald raadet vndertagenn H. Albret Schiell, Chresten Thomesen och Christoffer Wlffeld.**

Wy Christiann etc. giørre alle witterligt: For oss war schichet Niells Christennszenn schreder, jndwanner i wor kiøbsted Kiøbenhaffn paa sin egene och paa mennig sinne laugs brøders wegnne ibidem paa denn enne, och haffde med wor egen steffning for osz wdj rete steffnidt osz elschelig hederlig och høylerde rectorj och mennig professoribus wdj vniuerssitetet wdj wor kiøbsted Kiøbenhaffnn paa denn andenn side och dennom formedelst en domb, som schall vere gangen jn

consistorio den 14 Martj 1629 jmellum osz elschelig hederlig och høylerd Dochter Fredrich Pedersen och schreder laugett, huor wdj de formenner dennom wrett at werre scheed, jdet at dj schall haffue dømpt forne D. Fredrich frj for huis dj jmod hannom jn consistorio jndlagt hafuer, haffde och derfore hid steffnidt forne D. Frederich at lide och wndgielde huis loug och ret ehr, och nu wdj rette lagde samme jndsteffnte domb wdgangen denn 14 Martj 1629, huilchen domb effter parternis wittløfftige jndleg och rettergang sluttes saledis: Da effter thilltalle, giensuar och jndlagde schrifftelig documenters leilighed haffuer wi for retten saa aff sagt: Effterdj Niels Christennsen, oldermand for schrederne, haffuer vdj rete satt, om D. Frederich jche haffuer giort imod konng. maaytz mandater saauellsom jmod borgemestere och raadtz artichel, effter schredernis berettningh funderitt paa kong. maay. forordning anno 1621 den 10 December; disligeste om D. Fredrick jche haffuer forseet sig emod hanns maaytz forberørte forordning 1621, det hannd jmod denn 9 artichel schall haffue husett och hellett enn schreder dreng, som sin mesters tieniste schall veret vnduiget; jtem om D. Fredrich jche haffuer handlett jmod hanns maaytz priuiligium giffuet hannom 1616, j det hannd schall haffue befatted sig med borgelige jdrett; och endelig om D. Fredrick jche bør at beuissze, att schrederne haffuer hannom wsandferdeligen beschyldet: da effterdj hanns maaytz breff giffuit 1610 alld enne forbyder, at jngen schredere, som jche haffuer thaget borgerschabet, maa antage suenne och sette paa verchstedett, och derforudenn beuilger adelenn och andre at holde enn schreder for kost och lønn, som dog iche befatter sig med borger arbeid, kunde vi jche see D. Fredrich herudj imod kong. maaytz mandat sig at haffue forseet. Och effterdj den anden kong. maaytz forordning aldenne formelder at schulle giøris nogenn wilkor angaaende mestere, suenne och drenge indbyrdis, menns D. Fredrich som en graduerid personn och suppositum academiæ ved fundation vndertagis fraa oneribus civilibus, fraa[1]) hanns maay. breff 1610 aff schrederne sielff jndlagtt siunis allenne at forbiude borgerarbeid, kunde wi jche erachte D. Fredrich at haffue giortt noget, som kunde wdtydis at were jmodt konng. forordning och borgemestere och raadtz artickler. Ydermere at D. Fredrich schulle haffue husszet och hællett denn, som haffde thaget affscheed for steffne dag fra sin mester, effterdj D. Fredrich om samme afscheed jche louligen ehr adwarett, jche heller samme personn wdj sitt hus haffuer dyltt, derforvdenn ochsaa er kommenn till D. Fredricks med gott pas bord, som i rette er lagt, ennd och saa beuist ehr, at hannd er dragenn aff sin tieniste, fordj hannd jmod schredernis egenn louv i den 32 artickel ehr om saadann gierning anmodet, som jche hanns haandwerch eller embede wed komb, kannd vi jche siunis, at D. Fredrich kunde reignis for denn, der haffuer nogenn vloulig huszet eller hælet. Disligeste D. Fredrich at schulle haffue forseet sig jmod sitt priuiligium dateritt 1616, effterdj hannom i samme priuiligio alleniste forbiudis borgerlig nerringh och handell at brugge, kannd vi icke erachte, hannom at haffue giort noget imod sitt priuiligium, i det hannd haffuer holt enn schreder at sye for sig sielff, sin hustrue och børnn. Huad denn siste post och puncht annlanger, daa, naar hoffuet sagen er kommen till ende, att gaaes der om, saa uitt loug och ret kannd werre. Som samme domb till besluttning jndholte. Derhosz fremblagde Niells Chrestennsen schreder hanns och hanns medbrødres schrifftlig forseett, huor vdindenn dj wdaff adscheillige aarsager formener forne jndsteffnntte domb iche schall kunde erachtis saa nocksom eller loullig, som det sig bør, menns machtesz-

[1]) Saaledes for: och (?).

løsz verre, och D. Fredrich med dj tuinde bønhaszer och løszegenger at stannde thill rete som de, der jmod woris naadigste forordningh handlet hafuer. Derpaa vnderdanigste war domb begierendis. Her jmod at suare er for osz i rete møtt osz elschelig hederlig och høylerd professoress wdj vniuersitet her wdj wor kiøbsted Kiøbennhaffn och fremblagde dierris schrifftelig berettning, huor wdinden de giffuer till kiennde, att effterdj wi handt werckernis jndbillet schrar landet thill goede en gang haffuer affschaffed, och dj jche wed saadant jgien wed nogen kongelig mandatt att werre optagne, haffuer dj jche vist at kunde kiende D. Fredrich at haffue sig forset jmod nogenn kongelig forordning, den thid for dennom war fremblagt. For det andet effterdj D. Frederich beuiste, schrederne at haffue giort gewaltt wdj hanns hus, opslaget hanns døre, nedslaget hanns siuglig hustrue, wdtaget hanns kleder, och andet merre jmod dieris fundats, som forbyder enn huer och alle at jndførre sig paa dennom eller nogenn aff dieris personner eller goedtz, wed huad prætext det verre kunde, vnder wor hylleste och naade; for det thridie efftersom vniuersitites fundation thillader vniuersitetett alld denn frihed, som kannickerne hafft haffue, och med rigtig documenter fraa capitlerne beuiszis kannd, att holde schrederne for sig och dierris husz, formode di wnderdanigste, at saadann frihed, som dj hid jndtill nyt haffuer, enndnu frembdellis at nyde och beholde, med widere samme dieris berettningh jndholte. Er och wdj rette møtt D. Fredrich och jlige maade formennte, att dend jndsteffnntte domb burde wed magt at bliffue, och schrederne for dieris vlovlig gierning och geualt, som di vdj hanns husz jmod hans hustrue och folch haffuer beganngett, burde at lide och till rette stannde, och derforwdenn jgien fra dennom at leffuere, huis kleder dj sammestedtz haffuer wdtaget. Derpaa vnderdanigste var domb begierendis. Med flere ord dennom jmellum war. Daa effter tiltalle, giensuar och dennd sags leilighed sagde vi derpaa saaledis aff for rette, at huis kleder, schrederne D. Fredrich jmod professorenis frjhed haffuer fratagenn, schall hannom strax jgien leffueris, och der med schall denne sag aldellis werre optagenn. Datum vt supra.

(Herredagsdombog 1630, fol. 621—23.)

7.

20. Juli 1630. **Domb jmellum borgermester och raadmend paa dieris egenne och borgeschabens wegne paa denn enne och hederlig och høylerde professores vdj uniuersitetet ibidem paa denn anden side. Dateritt Kiøbenhaffn denn 20 Julj anno 1630. Offueruerendis alldt raadet wndertagenn Her Albret Scheell, Chrestenn Thomesen, Christoffer Wlffeldt.**

Wy Christiann etc. giørre alle witterligt: For osz war schichett borgemestere och raadmend wdj vor kiøbsted Kiøbenhaffn paa denn enne, och haffde medt wor egenn steffning for osz wdj rete steffnid os elschelig hederlig och høylerde professores wdj uniuersitetet her wdj wor kjøbsted Kiøbenhaffnn paa denn andenn side och dennom thilltalledt, for att efftersom sig en tid lang schall haffue begiffuid jrring och miszforstand jmellum dennom paa dennd enne och for[ne] borgemester och raadmend paa dierris egenne och borgeschabernis vegnne paa den anden side angaaende ascheillige frijheder ibidem, dj denom sammestedtz schall thilholde, med preste kalld, kierche tiennere, wergemaall, haandwerckerne och andett merre, som offte schall foraarsage venighed jmellomb dennom och borgeschabett, huorforre dj høyelig schall verre foraarsaget dennom med dieris priuiligier for

osz och worris elschelig riggens raad at lade jndsteffne och paakiennde, huor witt de bør billigen at wdtydis och forstaaes, paa det de end gang for alle aff den venighed och miszforstannd kunde geraade och dermed komme thill ende och bliffue adschielde, at denn enne den andenns frihed ey ydermerre jndpasz giøre schulle, och forschreffnne borgemester och raad nu for rettenn fremblagde dieris angiffuende och berettning om de poster, som dj vnderdanigste achter at lade paa kiende saaledis lydendis: Først om uniuerssitetens priuilegier er giffuenn sidenn kierche ordinantzenn 1539, och saa krefftige, at de kunde suecke ordinantzens 44, 73, saa de haffuer jche fornødenn at giffue borgemester, raad eller nogenn aff dj beste sogenmend i Wor Frue sogenn jt ord, naar de kalde sammestedtz enn sogneprest, effterdj samme prest schall werre dieris siellesørgere och haffue sin offre och meste opholld aff hanns sognefolch. For det andet for de thou æedsorne kurere, fattige Kiøbenhaffns borgere, wdj Wor Frue kierchetornn, som saauell schall beuage de høylerde som ellers dennd ganndsche bye for ildtz farre och ellers andenn wløche; effterdi de der for haffue ingen lønn och besoldning, om de end nu jche her effter som ellers hid jndtill maa nyde det lille benefitium for dieris storre wacht och arbeide at werre och bliffue kwlle graffuere thill denn nye kierchegaard, alld denn stund dett er erlige och døchtig mennd. For dett thridie om arffueschiffte her wdj stadenn effter borgere wdj borgerhusze, naar en promuerit personns børnn kannd werre der lidet wdj jnteresserit, om det schall wed komme professorerne med dieris notarie sig med saadann boe at befatte eller och saa bliffue wedt byenns middell och rett, som hid jndtill weridt haffuer. For det fierde om nogen borger formedelst bloed eller biurd eller och i andre maader sig paa toug at werre werge for en affdøed giestlig eller lerd mandtz eller hustrues barnn, schall pligtig verre at gaa paa consistorio och der giørre sitt løffte och forpligt, eller och det schall schee till raadhuszett, huor borgemester och raad huer dag manden med rettenn kannd thuinge, naar hand hans bestillinng jche wel forstaar, paa huilchet steed och hans ret falder at suare, naar hannd tilsiggis; thj jche de høylerdis børnn bliffuer alle wed denn orden, mens mestenn kommer thill borgerlig stanndt. For dett fembte om professorene med rett och billighed kannd thilholde dennom thiende pennge effter nogen promuerit personns død, wdj huad facultet dett verre kand, fordj hand haffuer boed her i byen, naar hand haffuer wdenn landtz arffuinger, eller det schall bliffue och forholdes her effter som thilfornne effter Kiøbennhaffns preuilegier. Och for det sette effterdj Kiøbennhaffnns borgere schal giøre byszens arbeide, holde festningen wed lige, wdstaa alld byesenns thynnge, holde alld jnquortering, gaa paa vacht winter och sommer, naar fornødenn er, saauell som for de høylerde som for dennom sielffuer, om de derfor, professorene och de lerde mendt, jche i det minste jgien med alld rette och ald billighed bør at vnde en fattig erllig schatt borger och haandtwerchs mannd huis arbeid de lader forferdige och vnde dennom den penge at fortienne, som ellers bønhasszer och lanndstryger, som byen jndted gaffn haffuer aff, och gaar der med, besynderlig schreder, huorom thuist er indfalden, och derom ellers for sig sielff steffnnt. Som samme dieris angiffuende och protestation formeldte. Her jmod at suare er i rette møtt osz elschelig hederlig och høylerde professores wdj uniuersitetet her wdj wor kiøbsted Kiøbbenhaffn och jmod be[te] borgemester och raadtz angiffuende vdj rette lagde dieris schrifftlig ercklering paa huer borgemester och raadtz seerlighe punct. Først belangende Wor Frue kierche och kalld, saa thilhollder dj dennom samme kierche och denndtz prestekalld for effterfølgende aarsagers schyld, først fordj salig høyloufflig jhukommelse konng

Christiann denn thridie med Danmarchis riges raad hafuer wtrøcheligen sat wdj dierris fundatz, at de wille, at forne kierche schall hørre thill vniuersitetet, dernest efftersom det aff arrildtz thid haffuer werret ett templum collegiatum eller domb kierche, kaldet och holdet saaledis baade før och effter fundatzen bleff giort, huorfor vniuersitetet altid haffuer nøtt denn rett och rettighed, førrige canicker hafft haffue end och effter ordinantzen pag. 44, och altid haffuer giffuen allenne kaldtz breff, disligeste wi saauell som høylouligh jhukommelsze worris kiere her fader och forfader vniuersitetet pro patrono templi altid holtt haffuer vdj befallinger, magschiffter, gaffue breffue och andet, och aff vniuersitetet paa kierchenns vegne baade taget och giffuid schiøde, huor wed aff osz sielff kierchenn schall holdis och kaldis vniuersitetz kierche, och efftersom vj effter vor kiere her faders loulig exempel dieris priuilegia naadigste confirmerit haffde, och strax effter vorris corning anno 1593 denn 15 Novembris jmellum borgemester och professorene thuist jndfalld om dieris jure patronatus M. Chrestenn at kalde till sogneprest, haffuer vi med woris affgangne canceller Christiann Fris thill Borebye naadigste resoluerit, der rector acadamiæ D. Thomas Finche, D. Peder Vinstrup, D. Hanns Reszenn och D. Claus Theophilus med de firre borgemester bleffue paa slotted opkallidt, at rector och de høylerde schall haffue macht thill allenne at kallde enn sogne prest och siden lade borgemester och raad derwdj sognet det wide och iche alle borgemester och raad, effter huilchen ressolution saauell som fundatzen professores sig altid vnderdanigste holdet haffue, och siden den tid saauel som til fornn allenne baade kaldet och kaldtz breffuet giffuet. Thill denn andenn punct vdi borgemesters och raadtz angiffuende om curer och graffuer med merre er dieris suar, at enddog de der vdinden haffde større aarsag at steffnne endt bete borgemester och raad, saa lade [de] det dog beroe och alleniste wnderdanigste frembleger woris naadigste breff den nye kierches fundatz, huor udj vniuersitetet och kierche wergene thill Vor Frue kierche, som den nye kierche opbygt haffue, befallis inspection till forne kierche och kierchegaard at haffue saa och degnenn, klocker, graffuer och anndre kierckenns thiennere effter fornødenhed at sette, huilche borgemestere och raad aldellis wacht forgangenn Michaelj, der klocher och graffuer thieniste wed kierche wergerne effter voris naadigste befallinng forsørgedis med en goed karll, som en tiennte och endnu thien, en aff dieris egenn midel, som kierche vergerne aff hannom war comenderit, sielff en andenn pludtzlig jndsatt och kierche vergernis de facto aff schaffed wnder denn prætext, at dieris førige curer thil fornne samme graffuer bestillinng betiennt hafuer. Och efftersom vniuersitetet forne nye kierche effter vorris befallningh opbygt gud till ære och menigheden thil beste saa och de fattige wdj byen thil en frj gudz ager, saa och efferdj graffuerens hussze iche aff byens mens kierchenns penge bygt er, forhober dj vnderdanigste, at vi woris en ganngh wdgiffne forordning ratificerer och handheffuer, paa det borgemester och raad ved slig møndighed graffuer at sette ennd och vdj frembtidenn sig och thill kierchen schall holde, ligesom de holder dennom thill Wor Frue, for byenns kloche henger wdj Vor Frue thornn. Thill denn tridie punct wdj borgemester och raadtz angiffuende suarer de saaledis: Belangendis arffueschifft haffuer den post aldrig werret thuisted, mens saa altid werret holdett, at huis ret en mand haffuer wnnder werret, menn hand leffuede, wnder dendtz ret bliffuer och hans guodtz registerit och schifft, de giestligis wed notarium och borgernis ved byeschriffueren, och det effter høylofflig jhukommelse Christianj I et Christiani II fundationes, som med vdtrøchte ord formelde, at de, dieris guodtz och alle dierris supposita schulle werre exempti ab omnibus judicibus ter-

rarum harum nisi a judicibus et conservatoribus universitatis, och ingen att maa prouocere eller appelere a sententia rectoris et decanorum nisi ad regem. Thill denn fierde punct ehr dieris suar: Anlangende de giestlige encker och dieris børn daa ehr de giestlig enckers frihed wdj høyloulige jhukomelse Christianni III fundation, at de schulle werre immunes ab omnibus oneribus ciuilibus et grauamine reipublicæ quam diu viduæ manserint, och at det widkommer dieris iurisdiction med det giestlig encker och dierris faderløsze børnn at haffue jnndseende. Der om lyder høyloulig jhukommelse Christiani III fundation saaledis: Volumus rectorem scholæ et decanos esse talium viduarum et pupillorum patronos. Huis sig belanger at borerne, som bliffuer nogen aff clereciens børns formønder, schulle giøre dieris løffte paa raadhuszitt och iche paa consistorio, suared dj saa till, at werre imod fornufften formønderløffte at schulle schee paa andre steder end der vnder huis iurisdiction godset er faldet, och saa altid at haffue werrett holditt, att professores recker dieris [hand] paa raadhuszett, naar de bliffuer nogen aff borgernis børns formøndere, och vdj lige maade borgerne paa conssistorio, naar de bliffuer nogen aff dj børns formøndere, och paa det jngen kannd thuille, saadant goedtz, thill huilchet formøndere thages aff borgerschabett, at jo høre thill vniuersitetz iurisdiction, da formelder høylofflig jhukommelse Christiani I fundation saaledis: Inhibemus singulis aduocatis et subditis nostris de huius modi doctoribus et magistris et eorum bonis et suppositis quouis modo se intromittere sev ingerere, huilche ord jche alleniste forstaais om dennom, som lesze in acadamia, men en och om alle promotis doctoribus et magistris, som er jndschreffne in matriculam vniuersitatis och det jche allenne effter høigebe[te] Christiani I saa och Christiani III fundationum formelding men end ochsaa effter aliarum acadamiarum bene constitutarum consvetudinem, som och høyloulig jhukommelse kong Hans wdj hans confirmation loffuer her at schulle holdis. Thil denn 5 puncht om thiende penge formenner dj, at huis stadtz priuilegier borgemester och raad wnder aff thiende penge, kand jche forstaes om andre end dennom, som vnder byen hafuer veret och borgerlig nerring och frihed dieris formuhe hafuer forhuerffuet, och jche om nogen lerd mand, som med byen jndted hafuer hafft at bestille, mens effter høigbe[te] Christiani den I et Christiani III fundationes bør at verre med alld dieris guodz immunes ab omnibus oneribus reipublicæ. Thil det sette och siste post fremblagde de en beuis vnder capitels zegel i wor kiøbsted Rodschild lydendis: Efftersom det kongelig vniuersitet i Kiøbenhaffn haffuer verritt aff capitlet der i Rodschilld dieris mening begierendis om canickernis rett, om en schreder at holde i huszet for sig, sin hustrue och børn, naar fornødengiøris, saa bekiender dj, at saadannt frihed och brug aff arrildz thid jblant canickerne jndtill denne dag wkiert och vklaget verret hafuer. Ex domo nostra capitularj 12 Ap: 1629. Som samme beuis jndholte. Och for[ne] professores thill det siste paa for[ne] den siette puncht suared och ercklerid, att efftersom vniuersitetz fundation thillader vuiuersitetet ald den frihed, som canickere hafft haffue, och med rigtig documenter fra capitlerne beuiszes kand, canickerne altid och endnu at holde schrederne for sig och dierris hus, formode di och vnderdanigste, att dj saadann frjhed, som dj hid jndtill nytt hafuer, endnu frembdellis at nyde och beholde. Och paa forsch[ne] puncter vore for[ne] professores saauel som borgemester och raad vnderdanigste woris domb och naadigst resolution begierendis. Med flere ord parterne herom jmellum var. Daa effter thiltalle, giensuar och dennd sags leilighed, saa och effterdj befindis først, at Kiøbennhaffns vniuersitet haffuer saadan høye priuilegier paa Wor Frue kierche, thill med Vor Frue kiercke befinndis at haffue verret aff sin første fundatz och endnu er tem-

plum collegiatum, det haffuer och aff arrild fuld professorerne at vdgiffue kaldtz breff, thill med och der nogen tid forledenn samme jrring for os haffuer verit forhørt, ehr saaledis deciderit, at professorerne som patroni templi ehr tilfunden at giffue M. Christenn fordum sogneprest kaldz breff, huorfor professores och her som hid jndtill bør at nyde ius patronatus thil Vor Frue kierche, dog at de effter den forbe[te] konglig forordning, naar de haffuer nogen kaldet, for eennighed schyld dett borgemester och raad, saa mange der i sogen boer[1]), til kiende giffue. Belangende graffuer thil den nye kierche och curer til Vor Frue kirche, da effterdj Wor Frue kierche haffuer wden nogens thilleg bygt den nye kierche, huorfor och saa samme nye kierche dependerer aff Wor Frue kierche, da bør kierche verger thil Vor Frue kierche at sette graffuer thil den nye kierche, naar her effter graffueriet ledigt worder, och jngen anden. Dog hafuer wi naadigst thil paa videre for got anseet, at samme graffuer och schall were curer; forseer hand sig i curers bestilling, da maa hand aff borgemester och raad affsettis, och en anden aff kierche vergerne jgien forordnis, som borger er och til curer kand thiene; forseer hand sig i graffuers bestilling, da affsetttis och tilsettis hand aff kierche vergerne, dog at hand, som forbe[te], curers och graffuers bestilling tillige forwalter. Belangende encher da er først om professorum och dj gieszliges encher jngen tuiffll, at de jou immediate hafuer at søge dieris jurisdiction hoes vniversitetet. Belangende jurister och medicorum encker, daa saafrembt de jngen borgelig nerring bruge, forholdis med denom her effter som hid jndtill, at de suarer vniversitetet; bruge de och stoer nerring och betage borgeschabet dieris bedrifft, da seer vi naadigst for gott ann, at de paa videre bescheed hielpe dennom, de nerringen betage, at drage byens byrde, saauit dieris handel sig kand strecke, dog dieris jurisdiction søger de hos vniuersitetet. Belangende vergemaall da schal med alle lerdisz vergemal her effter, som hid jndtil scheed ehr, forholdis, saa at dieris børnns verge maal annamis paa vniuersitetit och der giøris løffte derfor, om en borger vergemaal annamer. Jlige maade saa frembt gieszligt eller andre, som vnder vniversitetit ehr, antager nogen borger børns verge maal, da schulle de i lige maade paa raadhuszett giørre løffte och der ded antage. Huad sig thiennde penge belanger aff de leerdis arff, som vdførres, daa effterdj dieris verneting er jche paa raadhuset, ey heller beuiszis, huormed nogen sig det med rete kunde thilholde, ey heller ded nogen fuldt hafuer, da er derpaa for reten affsagt, at huercken borgemestere och raad eller de høiglerde sig saadann tiende penge kand thilholde. Belangende arbeidtzfolch serdellis schrederne, daa effterdi beuiszis først, att fundatzen dennom och dieris folch, som de koste och lønne, frihed tilholder, dernest thilholder denom saadan frihed, som capitelerne haffue, huilche frihed haffue at holde schrederne, hafuer och altid i roelig heffd och possession fuld professorerne, da bør professorerne her effter at haffue den frihed som tilforne och dieris folch och schredere, som de koste och lønne, vden nogens jnseende at vnderholde. Dog paa videre anordning och jndtill professorerne sig derofuer hafuer at besuerge, hafuer vi nadigste for gott anseet, at professorerne lader hos schrederne forferdige for en billig løn, huis nytt de hafuer at lade giøre, och naar de noget gamble hafuer, da oldermandenn for schrederlauget effter dieris begiering [at] schaffe denom en suend for kost och løn i vgetal, saa lenge de hannom behøffue. Datum vt supra.

(Herredagsdombog 1630 fol. 623—26. Udtog trykt i E. Pontoppidan, Orig. Hafn. S. 319—321.)

---

[1]) Dombogens Text: dieris sogen bøer. Jfr. Kirkehist. Saml. III. S. 66 og VII S. 107.

8.

10. Sept. 1630. **Disse efftterschreffne Roschilde capittels geistlige beneficia ere lagde till tuende professorum vnderholding paa vniversitetit vdj Kiøbenhaffnn.**

Christianus qvartus etc. giøre alle vitterligtt, att efftersom vy naadigst forfare vngdommen, som paa vortt vniversitet Kiøbenhaffnn først ankomme, fast ringe vere grundede vdj Guds denn allerhøyestis sande och saliggiørende ords kundschab saa och ellersz i di Latinæ lingvæ fundamentis, dennom fornødne ere, som sig siden med fruchtt och nytte vdj schole och kircke tienisten skulle och ville bruge lade, da haffue vy vdj Jesu naffn naadigst for gott anseett endnu tuende professores vdj vortt vniversitet her samme sted att forordne. Den ene skall vere professor theologiæ och lese och till ende forklare locos communes sacros engang huertt aar vden nogen forsømmelse, och schall samme professor theologiæ vere den nederste professor i samme facultet och hereffter niude sessionem hosz di andre theologos och lige friheder och portion ved theologiæ professorer in distributione och andett vuisze saa och residentze lige ved andre professorer. Den anden schall vere elegantiæ Latinæ professor. Och paa dett samme professores for deris tieniste och vmage kunde haffue en nødtørfftig løn och besolding, da haffue vy naadigst først der till deputerit dett augmentum stipendij, som logico for den extraordinarie theologiæ lectione er thillagtt. Dernest haffue vy och naadigst for osz och vore effterkommere konninger vdj Danmarck thill euig tid funderit, perpetuerit, giffuett och lagdtt thill samme professorum vnderholding disze effterschreffne Roschilde capittels geistlige beneficia, som er itt canoni, kaldisz Sacellum Sigfridi, sampt portionem Brengstrup och vicariatum, som kaldis Bona altaris Trinitatis in Sacello regio. Huilckett canoni, portion och vicariat vniversitetit strax vden videre induisning skall lade anamme, naar di, som dermed nu forlendte ere, enten ved døden affgaar eller och andett i steden derfore optere, och saa frembtt nogett erøffris kunde, videre end thill forbemelte tuende professorum vnderholding och nødtørfft kunde vere fornødenn effter den tildeling, der paa giørisz, daa schall saadantt di nederste professoribus, som fast ringe haffuer, komme till forbedring. Och er forbemelte Roschilde præbenders gaarde och indkomme som følger: Sacellum Sigfridj, Tudtzeherrit, Thrynninge, en gaard Peder Christensen paboer, schylder aarligen iij pund roug, iij pund biug, vj tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, ij høns, j ß grott; noch Oluff Hansen sammestedsz schylder aarligen ij pund roug, ij pund biug, iiij tønder haffre, j lam, j boelgaltt, j gaasz, ij høns, viij ß; noch Andersz Oelsen sammesteds schylder aarligenn ij pund roug, ij pund biug, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaas, ij hønsz, vj ß; Niels Hansen sammesteds schylder aarligenn j pund rug, j pund biug, ij tdr. haffre, j boelsuin, j lam, j gaasz, j høns, iiij ß, aff en øde iord iij schipp. roug, iij schipp. biugh; Peder Nielsen sammesteds schylder aarligenn j pund roug, j pund biug, ij tønder haffre, j boelsuinn, j lam, j gaas, j hønsz, iiij ß; Jens Jbsen sammesteds schylder aarligen j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j boelsuin, j lam, j gaas, j høns, iiij ß; Jep Jørgensen sammesteds schylder aarligen j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, j hønsz, iiij ß, aff en øde iord iij schipp. roug, iij schipp. biug; Søffren Jensenn sammesteds schylder aarligen j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, j hønsz, iiij ß; Knud Jensen aff itt huusz j tønde haffre; Hansz Pedersen j tønde haffre; Tyge Christensenn sammesteds skylder aarligen j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j boelsuin, j lam, j gaasz, j hønsz, iiij ß; aff ald Trynninge by giffuis en balge smør huertt aar; Rasmusz Tømmermand sammesteds

schylder aarligenn j tønde holdshaffre; noch vdj Sandby enn gaard, Hansz Oelsen paaboer, schylder aarligen ij pund rug, ij pund biug, iij tdr. haffre, ij m℣ iiij ß; noch vdj Hiembeck en gaard, Jensz Nielsen paboer, skylder aarligen j tønde haffre, j fierding smør; noch vdj Schippings herritt i Soersløff enn gaard, Andersz Søffrensen paboer, schylder aarligen ij pund roug, ij pund biug, iiij tdr. haffre, iiij ß grott, aff ett huusz j tønde haffre; Søffrenn Madtzenn sammesteds schylder aarligenn ij pund roug, ij pund biug, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam; Jensz Hansenn sammesteds schylder aarligenn ij pund roug, ij pund biug, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam; noch vdj Schippinge en gaard, Niels Pedersen paboer, schylder aarligenn j pund rug, j pund biug, ij tdr. haffre, ij ß grot; Hansz Madtzenn sammesteds schylder aarligenn j pund rug, j pund biug, ij tdr. haffre, ij ß grott; noch vdj Tybergs herritt, Kagstrup, en gaard, Andersz Willomsen paboer, skylder aarligen vj pund biug, iiij ß grott, j dlr.; noch vdj Mierløseherritt, Eschildstrup i Munckebierby sogen Andersz Søffrensen schylder aarligenn j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j otting smør, j boelgaltt; Peder Nielsen sammesteds schylder aarligen j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j otting smør, j boelgaltt; noch vdj Eschildstrup i Tøløse sogen Oluff Hanszen schylder aarligen iiij pund biug, iij tdr. haffre; Rasmusz Pedersen sammesteds schylder aarligenn j pund roug, j pund biug, ij tdr. haffre, j lam, j gaasz, iiij hønsz; noch vdj Valborgs herritt, vdj Kirckehøllinge en gaard, Christenn Poffuelsen paboer, schylder aarligen ij pund rug, ij pund biug, iiij tdr. haffre, j lam, j gaasz, iiij hønsz, aff itt husz j tønde haffre; noch vdj Herringløsz Rasmusz Hansen schylder aarligen xv schipp. roug, xviij schipp. biug, ij tdr. haffre, j lam, j gaasz, iiij hønsz, aff fire gadehuse iiij tdr. haffre; noch vdj Flackebiergs herritt vdj Tordemarck Hansz Suendsen skylder aarligen j pund rug, j pund byg, ij tdr. haffre, j lam, j gaas, ij hønsz, ij ß grott; noch Hansz Brun sammesteds schylder aarligen ij pund biug, ij tdr. haffre, j boelgaltt, ij ß grott; noch vdj Høllinge Lauritz Rasmuszen schylder aarligen iij pund biug, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, iiij hønsz, ij m℣ iiij ß, aff itt husz j tønde haffre; Peder Hierresen sammesteds skylder aarligenn iij pund byg, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, iiij høns, ij m℣ iiij ß; Mads Inguorsen sammesteds schylder aarligenn iij pund biug, iij tdr. haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, iiij hønsz, ij m℣ iiij ß; Mickell Sckredder sammesteds schylder aarligen iij pund biug, iij tdr haffre, j boelgaltt, j lam, j gaasz, iiij hønsz, ij m℣ iiij ß; Hemming Inguorsen sammesteds schylder aarligen j pund biug, j tønde haffre, xij ß; Søffren Jørgensen sammesteds skylder aarligen ij pund byg, ij tdr. haffre, xiiij ß; noch Selsøe, Jensz Andersenn schylder aarligen j pund roug, j pund biug, j tønnde haffre; presten thill Selsøe kircke giffuer aarligen pension ij løde m℣; aff møllen vdi Roschild aarligen iiij dlr.; iordschyld aff enn haffue, som borgemester bruger, v ß grott; aff en haffue, som fru Alhed bruger, iij ß grott; noch vdj Horns herritt vdj Vendsløff Søffren Pedersen aff en halff gaard xviij schipp. biug, j lam, j gaas, j hønsz, xx ß; noch vdj Odtzherritt Nacke Andersz Konge schylder aarligenn j løde m℣, viij m℣ giesteri. Portio Brengstrup, Ramsøeherritt, Siuff, en gaard, Andersz Andersen paboer, schylder aarligen iij pund biug, iij tdr. haffre, ij lam, ij gies, iiij hønsz; noch vdj Tuneherritt vdj Tune en gaard, Peder Søffrensen paboer, schylder aarligen j pund byg, j tønde haffre, j lam, j gaas, ij hønsz; Liunge tiende ved Soer haffuer Peder Ibsenn i Nygaard och Pouffuel Madtzen i Suserup och giffuer der aff aarligenn iiij pund rug, iiij pund biug; Liudersløff tiende i Steffnsherritt haffuer Jensz Lauritzen i Logestofft och giffuer der aff iiij pund rug, iiij pund biug, iiij tdr. haffre; Brengstrup tiende haffuer Brengstrup sognefolck och giffuer aarligen der aff iij pund rug, iij pund biug, iiij

tdr. haffre. Bona altaris Trinitatis in Sacello regio, Walborgsherritt, Torckillstrup, en gaard, Peder Jensen paaboer, schylder aarligen ij pund rug, ij pund biug, iiij tdr. haffre, j løde m℔, aff itt husz j tønde haffre; noch Tieløse, Hansz Jørgensenn schylder aarligenn j pund rug, ij pund biug, j schippe haffre, j lam, j gaas, ij hønsz; noch Kierckerup, Jost Lauritzen skylder aarligen ij pundt biug, ij tdr. haffre; noch Kiøringe, Niels Jude schylder aarligen j pund biug, j tønde haffre; noch Greffue, Jep Pedersen schylder aarligenn j pund biug, j tønde haffre, j lam, j gaas, ij høns; noch vdj Tuneherritt, Hadstrup i Snoldeløffsogenn, Jep Tygesenn schylder aarligenn ij pund biug, ij tønder haffre, 2 ß grott; noch vdj Steffnsherritt, Sigersløff, Jensz Jørgensen schylder aarligen ij pd. biug, ij tdr. haffre, j ℔ penge; noch vdj Biewerschouffherritt, Endisløff, Christen Rasmuszen Jüde j ℔ landgildspenge, xviij ß erridspenge, ij m℔ giesteri; noch vdj Faxeherritt, Tornby, Lauritz Tømbermand schylder aarligen xviij ß landgildpenge, xxj erridspenge, ij ℔ giesteri; noch Vindinge ved Ordingborg, Hansz Ibsenn och Jep Oelsenn schylder aarligen viij ß grott, iiij ℔ giesteri; Andersz Michelsen sammestedsz schylder aarligenn viij ß grott, iiij m℔ giesteri; noch vdj Schilby Andersz Ibsen schylder aarligen ij pd. rug, ij pund biugh, ij tdr. haffre, faar j fierring, j lam, j gaasz, ij hønsz, xxiiij ß; Jesper Jensen sammesteds schylder aarligen ij pund roug, ij pd. byg, ij tønde haffre, j fierring schattefaar, j lam, j gaasz, ij hønsz, ij ß grott; Lauritz Trugelsenn sammesteds skylder aarligen ij pund rug, ij pund biug, ij tønde haffre, j fierring faar, j lam, j gaas, ij hønsz, ij ß grott; Bentt Pedersen sammesteds schyllder aarligen ij pund roug, ij pund biug, ij tønde haffre, j fierring faar, j lam, j gaasz, ij hønsz, ij ß grott. Huilche forschreffne tiender och des affgifft och herlighed, som nu der aff giffuis eller i fremtiden haffuisz kand, sampt forbemelte gaarde och goedtz med ald des landgilde, herlighed, rettighedt, eyendom och huisz till dennem nu ligger och aff arrilds tid liggett haffuer och bør der till att ligge med rette, schall følge vniversitetit till euig tid, och schall forbemelte vortt vniversitet maa giøre sig aldtt forbemelte tiender, gaarde och godtz saa nyttig, som det best kand, och derforudenn schulle samme tiender, gaarde och godtz vere beregnede vnder alle di friheder saa och niude och haffue alle dj privilegier, som vniversitetit paa derisz tienere, bønder gaarde, godtz och tiender aff os och fremfarne konninger vdj Danmarck forundte och giffne ere vnder de hos samme vniversitetz fundationer hoszføyede comminationer, Guds vrede och straff. Thi forbyde vy alle och huer, ihuo dj heldst ere eller vere kunde, imod denne vor fundation i nogen maader att handle och giøre eller och forbemelte vortt universitet her imod att hindre eller forfang giøre vnder vor hylliste och naade saa och straff, forbemeltt er. Giffuett Glyckstad denn 10. Septembris anno 1630.

(Afskrift i Sjæll. Reg. 18. fol. 509—11. Udtog trykt i R. Nyerup, Univers. Annal. S. 75—77.)

9.

6. Decbr. 1630. Thil de høylerde i Kiøbenhaffn om adskilligt at forrette.

C4. W. s. g. t. Efftersom Thomasz Bangh en thiidt lang haffuer werett belad med nogen suaghed och nu berettes, att hand er bleffuen till pasz, da, dersom hand saaledis er kommen till rette igien, attj formeener, att hand professionem Hebræam med frucht Gud till ære och vngdommen till nytte kand bethiene, er wy naadigst tillsinds, att hand samme profession maa antage. Derhosz bede wy eder och wille, att y Stugardium, som haffuer woris stipendium att studere med, tillhollder, att hand begiffuer sigh paa studium mathematicum, och dersom hand sig der udj for-

fremmer, da maa hand till den profession, naar nogen udj frembthiiden ledigh worder, forordnes. Disligeste efftersom der ehrfahres, vngdommen, som begiffuer sig fra skolerne hiid till vniversitetet, befindis saa groffue, att de iche her kand antages, da bede wy eder och wille, att y ingen saadanne, som iche tilbørlige fundamenta fra skolerne medføre, admittêre; och som andgiffuis, att der schall findis dennom, som for deris groffhed er forskutt och her iche kunde antages, huillchen siden att haffue begiffuett dennom paa andre academier och der ladet sig deponêre och siden strax begiffuett dennom hiidt till vniversitêtet och hellers alldeelis sigh inthett wiidere vdj deris bog forbedredt, daa wille wy, att dersom nogen bliffuer for sin groffhed vdj bogen her rejecêrit och begiffuer sig paa andre academier der att lade sig deponêre och siden strax forføyer sig hiidt till vniversitêtit och befindis inthett att haffue sig forfremmett, da schall hand iche her maa admittêris, førend paa ny om hans forfremmellsze i bogen forfares. Och wille wy naadigst, att naar decanus haffuer offuerhørtt nogle, som wille deponêris och were studentere, att hand da deris exercitia rectori schall tillstille, och schall rector siden dett samptligh professorum consistorio andrage, paa dett dermed den opsigtt maa haffues, som sagen vdkreffuer och som professores andordne och siden viide for osz att forsuare. Vdj lige maader efftersom wy naadigst haffuer befallett, att vdj communitêtit foruden de hundrede studenter, som tilforn aff woris ellschelig kierre her fader høylofflig ihukommellsze, saa och de tyffue, som aff osz sellff naadigst befallett, forordnet och beskickett er ordinarie och allthiidt att schulle vnderholldes, endnu to borde paa fiire och tyffue personer udj forsch[ne] vort communitet vdj wort academie schall spiises, saa lenge och offte communitetets tillstand och indkomb dett kand taale, daa bede wy eder och naadigst ville, att j andordner, att blant forsch[ne] fire och tyffue saaledis haffues i agtt, att de allene indtages, som fattigste och høygstbetrengde dogh herhosz flittige och gudfrychtige ere. Dermed scheer wor wilie. Befalendis etc. Hafniæ den 6. Decembris 1630.

(Sjæll. Tegn. XXIV. fol. 458).

10.

10. April 1631. **Vniversitetit Hafniæ fick privilegium paa thuende bogtryckere.**

C 4 tus. G. a w., att efftersom vy naadigst tilforn haffuer privilegerit vniversitetit vdj vor kiøbsted Kiøbenhaffnn paa en bogtrycker, och vy naadigst forfarer en allene saadant tryckeri icke att kand forestaa och trycke baade bibelen saa och huis till skolerne och vniversitetit giørisz fornødenn aff dj bøger, vy nu naadigst haffuer ladett anordne, daa haffue vy aff synderlig gunst og naade vndt och privilegerit och nu med dette vortt obne breff fremdielis vnde och privilegere vniversitetit vdj for[ne] Kiøbenhaffnn endnu paa en bogtrycker wed naffnn Jochum Martzan, och naar hand ved døden affgaar, da en anden vdj hansz sted strax der till att forordnis, saa at vniversitetit altid kand haffne tuende typographos academicos, huilcke skulle vere fri och forschaanede for ald kongelig och borgerlig skatt och tynge, dog schulle dj ingen borgerlig nehring mue bruge, videre end derisz hustruer i husene med spindenn, veffuen och deslige kunde fortiene. Och schall for[ne] Jochum Martzan vere forplicktt att hollde vniversitetit her sammesteds ett perfect typographi och bogtryckeri med en god, reen og perfect stijll aff alle slags, som brugelige ere, saa och haffue et tryckeri till att trycke kobberstycker med. Thi forbiude vy vore fogeder, embitzmendt och alle andre forsch[ne] vniversitet paa for[ne] bogtrycker nogen hindring eller forfang att giøre vdj nogen maade vnder vor hylliste och naade. Giffuett Frederichszborg 10. Aprilis 1631.

(Sjæll. Reg. 18. fol. 572.)

11.

31. Okt. 1631. Fundatz paa ett vicarie vdj Roschild domkircke, som bleff lagtt till en formsniders bestilling vdj Kiøbenhaffn.

C4tus. G. a. v., att vy aff vor synderlig gunst och naade naadigst haffuer funderit och lagtt och nu med dette vortt obne breff fundere och legge ett vicarie vdj Roschild domkircke till en formsnider her vdj vor kiøbsted Kiøbenhaffn hansz vnderholding. Och schall den, som nu formsnidersz bestilling bekommer, saa och den och de, effter hannom kommendisz vorder, effter capitels statuter for[ne] vicarie niude och bekomme med ald desz rente och rette tilliggelse, saa lenge hand och de ere vdj samme bestilling. Och schall dett første vicarie, som allerede icke er bortt forlehntt och effter dette vortt breffs datum ledigtt vorder, som till 80 sp. dr. vdj dett ringeste drage kand, strax effter capitels statuter till for[ne] bestilling leggis och anammisz, efftersom forschreffuett staar. Thi forbiude vy etc. Haffniæ 31. Octobris anno 1631.

(Sjæll. Reg. 18. fol. 599.)

12.

13. Sept. 1634. Jaachim Moltche bevilgis at være vniversitetis bogfører i Kiøbenhaffn.

C4. G. a. w., at vy naadigst haffuer for gott andseed och bevilget os elskelig Jaachim Moltche her effter at skall holdis for bogfører vdj voris vniversitet vdi vor kiøbsted Kiøbenhaffn, och skall hand vere forskaanett for kongelig, borgelig och byes tynge, och skall vniversitetet der omb altid vere at holde en goed och fremmed bogfører, som samme preuilegie nyde skall, huilcken och adskillige fornemme och fornøden, vforargelig och tilladelig materie for it billigt verd skall haffue fald saa vell for vniversitetet som andre lerde mend aff adell och vadell, paa dett wi, dersom professorerne findis forsømmelig, icke skulle foraarsagis en anden goed dygtig bogfører samme preuilegier at forvnde och den, som vdøgtig er, dett at betage. Dog de 2 bogtrycker, som iligemaade ere preuiligerede med frihed for borgelig och byes tynge, skall dett och vere fritt for huer dennem nogen ringe bogholden at bruge. Forbiudendis alle och en huer for[ne] Jaackim Molchtech hervdj nogen forfang at giøre vnder vort hyllist och naade. Giffued Kiøbenhaffn den 13. Septembris anno 1634.

(Sjæll. Reg. 19. fol. 290.)

13.

25. Marts 1627. Til vniversitet i Kiøbenhaffn om skatt.

C4. Helse eder alle vore kiere tro vndersatter, hederlige och høylerde rector och menige professores vdi vniversitetet vdj vor kiøbsted Kiøbenhaffn kierligen med Gud och vor naade. Wider, att efftersom osz til wore rigers grendtzer att defendere och krigsfolck i denne besuerlige tiid at vnderholde nogen pengehielp aff eder saa vel som andre wore vndersaatter vdj begge rigerne offuer Danmarck och Norge vnderdanigst bevilget er, och samtøckt, at i osz paa denne gang skulde komme til hielp med 400 enckenden richsdaler, huilcke til Philippi Jacobi och Martini dag nu førstkommendis vdj god gangbar mønt schulle erleggis, herforuden och en huer, som nogen penge haffuer paa rente, att giffue osz 2 dr. aff 100, hand haffuer paa rente offuer den gield, hand sielff paa rente vdschyldig er, effter en huers egen rictig vnderschreffne och forseglede bekiendelse, thi bede vi eder och naadigst begere, attj retter eder effter forsch[e] 400 dr. til de forbe[te] terminer

viszeligen at vdgiffue saa vel som och 2 aff huer 100, i haffuer paa rente, och dem til vore rentemestere vdj vor kiøbsted Kiøbenhaffn offuerleffuere, och attj sielff legger och ordner, att en huer vdgiffuer, efftersom hand haffuer oppebørsel och indkomst til. Vi ville det igien med ald naade bekiende och vere eder alle och en huer en naadig herre och konge; thi lader det ingenlunde. Giffuet Stade 25. Martij 1627.

(Sjæll. Tegn. XXIII. fol. 284.)

14.

9. Sept. 1638. Obne breffue offuer ald Danmarch om toe daller aff huer hundrede, de haffuer paa rente, at schulle erligge.

C4. G. a. w., att efftersom for got er andseet till denne stendernis forsamling aff huer hundrede rentepenge till rigetz defension toe at schulle udgiffuis och udj landkisten indleggis aff alle, som penge under hender paa rente eller och ellers stillestaaende haffuer, thi bede och befale wi alle och enhuer, adell och w-ædell, geistlige och werslige, borgere och bønder, huad stand och vilkor de ere aff, at de retter dennem effter at udgiffue aff huert hundrede daller 2 daller, dog derimod beregnet at affslage saauit de selff till rentepenge till andre udgiffuer, andseende saadan affgifft allene forstaais at gaa aff de penge, nogen staaende eller udstaaende haffuer, widere end de penge de selff aff andre laant haffuer och forrenter. Och schulle adelen samme tilleg tilstille commissarierne, de geistlige dennem, som deris tilleg opberger, och borger och bønder till lensmanden. Och schall en och huer, adell och w-adell, geistlig och werslig, ingen undtagen, tillige med deris rentepenge indleffuere huer for sig en rigtig designation paa huis penge de haffuer paa rente. Huoreffter en och huer sig haffuer at rette. Giffuet Ottense den 9. Septembris 1638.

(Sjæll. Tegn. XXVI. fol. 337.)

15.

9. Sept. 1638. De høylerde i Kiøbenhaffn den sidste beuilgede contribution anlangende.

C4. W. s. g. t. Wi begiere naadigst at i eder mod os vnderdanigst erklerer, huad i riget till eders fædernelandtz defension paa it par aars tid mod offuerlast, indfald och geualt, om høylig fornøden giøris, wille komme til hielp, saa och handler med doctoribus, magistris och andre lærde och deris encber, werger och andre eders suppositis, huad de till samme ende giffue wille. Saafremt de och iche folch underholde wille, meden penge erbyder sig at erligge, daa begiere wi naadigst, at de saadan tilleg hoes de andre stenders i landkisten wille indlegge. Jligemaade haffuer i aff alle offuen bemeltis rentepenge toe aff huert hundrede at indfordre effter woris derom udgangne offne breffs formelding, och dennem iligemaader land commissarierne med rigtige specificerede fortegnelse paa huer person och post i sær tilstiller. Datum Ottense den 9. Septembris 1638.

(Sjæll. Tegn. XXVI. fol. 339.)

16.

24. Mai 1639. De Høylerde i Kiøbenhaffn finge breff den sidste beuilgede contribution anlangende.

C4. W. s. g. t. Efftersom i for nogen tiid siden vnderdanigst haffuer beuilget noget i landkisten till rigetz defension och soldaternis vnderholding at ville erlegge, och wi naadigst aff wore landcommissarier forfare, samme beuilgede hielp endnu iche at vere udkommen, da erachte wi naadigst billigt, at i med for-

derligste lige ued andre stender samme hielp indlegger, och at i iligemaade de 2 aff huert hundrede indfordrer effter woris derom udgangne breffs formelding och dennem landcommissarierne med rigtige specificerede fortegnelsze paa huer person och post i sær tilstiller, andseendis samme tho aff 100 ere aff alle stender uden nogen exception beuilgede. Datum Hafniæ den 24. Maij 1639.

(Sjæll. Tegn. XXVI. fol. 441.)

17.

7. Juni 1639. Revers giffuen de høylerde i Kiøbenhaffn paa den sidste bewilgede hielp.

C4. G. a. w., att efftersom universitetet her vdi wor kiøbsted Kiøbenhaffn lige wed andre stender vdi denne tids farlige tillstand effter woris naadigste anmodende till wore rigers defension osz nogen hielp haffuer bewilget vdi landkisten att indleggis, da effterdi universitetet denne woris naadigste anmodende vnderdanigst bewilget och samtyckt haffuer, endog de ey dertill pligtig waare, och osz vdi denne tids seldsomme tillstand deris vnderdanigste affection dermed beteede, loffuer och bepligter wi osz och wore effterkommere koninger vdj Danmarck och cronen icke ydermere forskreffne universitet att lade anmode om saadan hielp och vdlag ey heller denne deris vndsettning dennem att tillregne for nogen pligt eller debito men for en vnderdanigst welwillig affection, osz vdi denne besuerlige tid bewiist er, for huilcken wi och wore effterkommere koninger vdi Danmarck och cronen universitetet med ald kongelig gunst och naade skall och will were och bliffue bewogen. Giffuet Hafniæ den 7. Junii 1639.

(Sjæll. Reg. 20. fol. 122.)

18.

11. Marts 1642. De høylærde i Kiøbenhaffn finge breff den sidste beuilgede contribution anlangende.

C4. W. s. g. t. Wider efftersom wore kiere troe vndersaatter aff adell til deris kiere fædernelandsz defension udj denne farlige och wiit udseende tiid och tilstand vnderdanigst haffuer for kort tiid forleden udj wor kiøbsted Kiøbenhaffn ued derisz aff huer prouintz deputerede beuilgit at ville endnu paa toe aarsz tiid udschriffue aff derisz egne bønder och tiennere och dennom till lantuærn lade exercere, saaoch till lunter och krud til for^te^ folch at indkiøbe at giffue otte schilling aff huer tønde hartkorn och toe slette daler af huer hundrede, nogen aff dennom paa rente haffuer, da effterdj alle wore vndersaatter, aff huad stand och condition de och erre, høyligen udj woris kiere federnelandsz velstand, conservation och defension ere interesserit, tuiffle vi iche paa, i jo eder och goeduilligen schall lade befinde till samme brug saauell som adelen at ville contribuere, bedendis eder derfore naadigst, at i med doctoribus, magistris och andre lærde sampt deris encher, werger och andre eders suppositis handler, at de och aff huer tønde hart korn, nogen aff dennom haffuer, wille ilige maade giffue viij ß, saaoch toe slette daller aff huer hundrede, nogen enten hoes sig stillestaaendis eller paa rente udstaaendis haffuer, huilchen hielp i siden til landtcommissarierne i vort land Sielland til pinsdag førstkommendis i det seeniste med rigtig specificerede fortegnelse paa huer persoen och post i sær haffuer at tilstille. Vi ville eder enhuer for saadan eders goeduillig redebonheed moed osz och eders federneland med ald kongelig gunst och naade igien vere beuogen. Befalendis eder Gud. Schreffuet Hafniæ den 11. Martij 1642.

(Sjæll. Tegn. XXVII. fol. 280.)

19.

22. Juli 1642. **De høylærde i Kiøbenhaffn finge breff om en contribution til juell at udgiffue.**

C4. W. s. g. t. Wider, efftersom vore kiere troe vndersaatter aff adell til deris kiere fædernelands defension och fornøden fortifications, som der schall foretagis, fortsettelse udj denne farlige och uit udseende tid och tilstand, vnderdanigst haffuer for kort tid forleden udj vor kiøbsted Kiøbenhaffn ved deris aff huer provintz deputerede beuilgit att ville giffue tolff schilling aff huer tønde hart korn och en rix daller aff huer hundrede, nogen aff dennom paa rente haffuer, da effterdj alle vore vndersaatter, aff huad stand och condition de och erre, høyligen udj voris kiere federnelands velstand, conservation och defension ere interesserede, tuiffle vj iche paa, i jo eder och goduilligen schall lade befinde til samme brug saauell som adelen at ville contribuere, bedendis eder derfore naadigst, at i med doctoribus, magistris och andre lærde sampt deris encher, werger och andre eders suppositis handler, at de och aff huer tønde hart korn, nogen aff dennom haffuer, ville iligemaade giffue tolff schilling saa och en rix daller aff huert hundrede, nogen enten hoes sig stillestaaendis eller paa rente udstaaendis haffuer, huilchen hielp i siden til landt commissarierne i wort land Sielland til juel førstkommendis i det seniste med rigtig specificerede forteignelse paa huer persoen och post i sær haffuer at tilstille. Wj ville eder enhuer for saadan eders goeduillig redebonheed moed osz och edersz fæderneland med ald kongelig gunst och naade igien vere beuogen. Datum Hafniæ den 22. Julij 1642.

(Sjæll. Tegn. XXVII. fol. 355.)

20.

24. Jan. 1645. **De høylærde i Kiøbenhaffn fich breff anlangende att forstreche till kongelig maiestet och kronen.**

Christ. 4 tus. W. s. g. t. Effterszom adelen nu haffuer vdloffuet at wille laane och forstrecke til os och cronen en slet daler aff huer tønde korn, saa wel som 3 rixdaler aff huert hundrede, nogen aff dennem paa rente haffuer, och for^ne penge wdj wort egen kammer at lade indleffuere, da effterdi wi ingenlunde paatuiffle, att i och de, som vnder academiet ere, io och vdi denne besuerlige och wiit wdseende krigstiid eder godwillige skall lade befinde til att giøre det samme aff huis penge, i paa rente haffuer vdstaaendis, er derfor naadigst for gott bleffuen anszeet eder hermet derom at lade forstendige och beszøge. Huad enhuer saaledis forstreckendis och laanendis worder, derpaa skall hannom giffuis nøyactig bewiis, huoreffter det och, naar Gud giffuer fredelig tilstand, aff os och kronen igien skall bliffue til gode rede betalet. Datum Fredericksborg den 24. Janvarij 1645.

(Sjæll. Tegn. XXVIII. fol. 267.)

21.

6. Mai 1645. **Hans Lindenow och H. Frederick Reedtz finge breff anlangende hoffüet skatten.**

C 4 tus. W. s. g. t. Effersom en huer retszindig lettelig kand eracte, huad pericül och fare dissze aff Guds naade offuerbleffne lande sueber och sticker vdi, saa frembt icke god anstellung och defensions middel til dieris conservation anordnis, huilcket vden en anszeenlig summa pengis samling ey er at erholde, thj foruden huad der kunde behøffuis til at erlange, huis der til i mange maader man-

qüerer, da er at befrycte, dersom folcket, som til defension her vdj landene ere henlagde, icke bliffuer nogenledis contenterit, de da skulde icke alleeniste bliffue wwillige til dets defension, mens muéligt paa den maanering, paa andre steder skeed er, sig skulde forholde, da haffuer wi med woris anweszende elschelig Danmarckis riiges raad offuerweyet och betenket, wed huad middel en anszeelig summa penge som den eeniste middel til saadane inconvenienters remedering och affhielpning kunde were at erlange, och effter lang och grundtlig deliberation befunde wi ingen tienligere och snaiere middel at were end mandtals och hoffuetpengis vdgifft at paabiude. Mens effterdi saadant hervdj riigerne her til dags icke alleene haffuer weret wsædwaanligt och wbrugeligt, det och icke alleene den gemeene stand och mands perszoner angaar ey heller adelens wgedags tienere, som altid for skat och anden saadan besuæring haffuer weret privilegerede och gammel sædwaane weret exempt och fri, mens det och adelens och geistlighedens saa och borgerskabets børn och husfolck angaaer, jae adelens och geistlighedens egen personer, da haffuer wi naadigst for got anszeet adelen, geistligheden och borgerskabet at lade forskriffue och wed eder dennem saadan woris naadigste meening at forholde och der hen bewegligen persüadere saadant vnderdanigst och godwilligen at indgaa och bewilge, efftersom de selff fornufftig kand eracte den høyeste nød det at vdkreffue, som wi eller[s] gierne naadigst haffde forbigaaet ey tuifflendis, de io som tro patrioter dennem hertill welwillig til dieris egen conservation lader finde, til huilcken ende och stenderne her vdi wore lande Sæland, Laaland och Falster til wor kiøbsted Ringsted at møde den 15. Maij førstkommendis ere forskreffne, bedendis eder och naadigst wille, at i saadant effter forsch[ne] maade dennem forholder och dieris skrifftlig resolution herom paa woris wegne anammer och flittig urgerer pengene det allerførste mueligt och i det lengste en maanet fra propositionens dato vdi woris renterie at indleffueris. Datum Hafniæ 6. Maij 1645.

Liigesaadant et breff fick Anders Bilde och H. Mogens Kaas at accordere med stenderne i Fyen och Laffuind til den 15. Maij i Odenszø.

Maneer huorledis hoffuett eller mandtals penge best kand paaleggis och opberges.

En adels perszon for szig, szin hustru, jomfru vdj hans huus och børn, som ere offuer 15 aar gammel och er vdj landet	6 rdler.
En biscop och huer professor med hans hustru och børn offuer 15 aar, huer	6 —
En sogneprest, hans hustru och børn offuer 15 aar, huer	j —
En capellan, degn, klocker, skolemester eller andre, som aff dennem dependerer och ere vdj kiercke och skole tieniste, ingen vdeluct, for huer dennem och dieris børn offuer 15 aar	j —
En studente offuer 15 aar, huor hand findis	j ɤ.
Borgemester och raad och borgerskabet, ingen vndertagen, selff och dieris børn och alle de folck, were szig mand eller quindes person, de vdj dieris husze haffuer offuer 15 aar, huer	1 rix ort.
En foget	ij rdler.
En skriffuer	ij —
En karl hos adelen	j —
En quindis person hos adelen offuer 15 aar	j —
En dreng offuer 15 aar	j —

En terskere, ryctere, arbeidtskarl och dets liige..................... 8 ß.
En biskops, professoris och sogneprestis karl huer................ j rdler.
En tieniste piige eller quinde hos biscoper, professores, sogneprester, capellaner, degner, klockere, skolemester eller dets liige, offuer 15 aar, huer.. 8 ß.
En bunde och bunde quinde, hans tienistekarl, quinde eller piige, bonde szønner och døttre och alle dennem, som ere till husze, huad kiøn de och ere, offuer 15 aar, huer....................... 8 ß.

Tienistefolcket, karlefolcket szaa wel szom quindefolcket, skall selff vdlegge dissze hoffuet eller mandtal penge, och aldeelis intet at maa anszees huad contract imellem hosbonden och hans folck giort er, med mindre hosbonden wil godwilligen forud forstrecke aff huer dieris løn; dersom foreldrene dieris szønner och døttre och de andre dieris drengis och piigers alder icke retteligen angiffuer, da giffue for huer, de forsuiger, j rdler. Datum Hafniæ 6 Maij 1645.

(Sjæll. Tegn. XXVIII. fol. 348.)

22.

25. Mai 1647. Rector och samptlige professores vdi Kiøbenhaffns universitet finge breff dieris bønder anlangende.

Christ. 4 tus. W. s. g. t. Effterszom aff wore och cronens saa well som aff adelens och geistlighedens goedts her i wort land Sæland er bewilget en karl aff huer 200 tdr. korn at skulde vnderholdis och till den 12. Jūnij nu førstkommendis paa festningen her for wor kiøbsted Kiøbenhaffn at arbeide hiidskickis, huilcket effterdi i och aff eders universitets goedts haffuer indgaaet och samtyct, da bede wi eder och naadigst wille, at i i liige maader alle for[ne] eders universitets bønder och tienere tilholder, at de liige wed wore och adelens effter bem[te] eders universitets jordbogs summarūm |: som beløber sig i hart korn 3077 tdr. j skp. :| 15 karle (beregnet aff huer tu hundre tdr. korn, som før er sagt, en karl) huer med en skoffuel och en spade till den 12. Junij hiid fremskicke till at arbeide paa for[ne] festning her wed for[ne] wor kiøbsted Kiøbenhaffn, och at de dennem paa trei maaneders tiid med nødtørfftig vnderholding forsiuner, eller i steden for huer karl en rdler. om wgen fremskicker. Huilcke som nu karle eller penge fremskicker, de skulle sig hos os elschelig Axell Wrup till Belteberg, wor mand, tiener, bestalter oberste till foeds och gouverneūr vdi wor festning Christianpriis angiffue och sig lade indskriffue eller penge leffuere. Begiffuer nogen sig derfra, inden for[ne] tre maaneder ere vde, vden passz fra for[ne] Axell Wrup, den skall strax settis, huor och naar hand betrædis, paa Holmen i jern at arbeide, och at i giører den anordning, at dette vden forsømmelsze effterkommis och i werck stillis. Datum Hafniæ 25. Maj 1647.

(Sjæll. Tegn. XXIX. fol. 190.)

23.

31. Juli 1647. Capitlerne i Danmarck finge breff rentepenge anlangendis.

Crist. 4 tus. W. s. g. t. Wiider, effter som wore kiere tro wndersaater aff adel paa woris naadigste anmoding och begiering till woris och cronens gield, vdj seeniste besuerlige tiid foraarsaget, at afflegge vnderdanigst haffuer vdloffuet os at wille komme till hielp med tu daler aff huert hundrede, som nogen aff dennem paa rente haffuer, da effterdi wi paa eders vnderdanigste affection imod os och eders fæderneland ingen tuiffl bære, bede wi eder och naadigst begiere, at i ochsaa samme eders vnderdanigste willie och affection imod os och eders fæderneland hervdj wille betee och os med for[ne] hielp godwilligen komme till vndsetning, och

at i alle och enhuer, som vnder eders iurisdiction ere, saadant foreholder, at de for^ne 2 daler aff huert 100, som de paa rente kunde haffue vdstaaende, enten det er børnepenge eller eders egne, liige saa wel som adelen wilde vdgiffue. Siden wille wi naadigst, at i for^ne hielp skulde indsamle och till den 1. Decembris førstkommendis paa woris rentekammer lader leffuere. Wi tuiffle nu ingenlunde paa, at i io eder her vdinden som wore kiere tro vndersaatter godwilligen lader befinde, det wi igien med all kongelig gunst och naade wilde erkiende. Befalendis etc. Datum Fredericksborg den 31. Julij 1647.

Liige saa lydende breff finge rector och meenige professores vdi Kiøbenhaffns universitet saa och bispen vdi Fyen sampt professores vdi det gymnasio vdi Odensø.
(Sjæll. Tegn. XXIX. fol. 234.)

24.

22. Juli 1648. **Rector och professores vdj Kiøbenhaffn finge breff arbeidet till Kiøbenhaffns festning anlangendes.**

F3. W. s. g. t. Efftersom wi wore och cronens saavel som adelens tienere her vdj wort land Sæland haffuer ladet tilsige, at de, liige som vdi forleden aar skeet er, skulde aff huer tu hundrede tdr. korn en karl fremskicke, som paa festningen her for wor kiøbsted Kiøbenhaffn kunde arbeide, eller och penge i det sted at fremsende, huilcket effterdi i och aff eders universitets goedts haffuer bevilget, da bede wi eder och naadigst wille, at i i liige maader alle for^ne universitets bønder och tienere tilholder, at de liige ved vore och adelens effter bem^te eders üniversitets jordbogs summarüm :: som beløber sig i hart korn 3077 tdr. j skp. :: 15 karle :: beregnet aff huer 200 tdr. korn en karl, som før er sagt :: huer med en skouffuel och en spade till den 24. Augusti hiid fremskicker till at arbeide her paa for^te festning, och at de dennem paa fiire maaneders tiid med nødtørfftig vnderholding forsiuner, eller i stedet for huer karl en rdler. om vgen fremskicker. Huilcke som nu karle eller penge fremskicke, de skulde sig hos os elschelig Axell Wrup etc. angiffue och sig lade indskriffue eller penge leffuere. Begiffuer nogen sig der fra, inden for^ne fiire maaneder ere vde, vden passz fra for^ne Axell Wrup, den skall strax settes, huor och naar hand betrædes, paa Holmen i jern at arbeide, och at i giører den anordning, at dette vden forsømmelse effterkommes. Dog effterdi det er sildig paa aaret, waar best, at de, penge giffue wilde, dennem strax wilde paa en eller tu terminer effter huer andre fremskicke, paa det desz meere arbeide paa en tiid kunde foretages. Datum Hafniæ den 22. Julij 1648.
(Sjæll. Tegn. XXXI. fol. 5.)

25.

16. Sept. 1650. **Kiøbenhaffuensz høylerde fick breff om tredie parten aff derisz indkombst.**

F3. W. s. g. t. Wider, at effter som dend store gield, som riget till omslag vdi er och nu er opskreffen, endelig skall betalisz, med mindre wor och cronensz credit gandske skall vndergaa, och wi aff worisz ordinarie indkombst saadant vmueligt afflegge kunde, saa worisz elschelige rigensz raad ingen anden middell dertill haffer kundet optencke, end at alle de, som nogen forlening eller geistlig goedsz offuer begge rigerne haffuer, sig ville angribe och der aff noget anseeligt forstrecke, huilchet och rigensz raad sig godwilligen for derisz persohn haffer erbødet at giøre, saa frembt alle vden nogen exception, som saadanne beneficia af cronen nyder, sig til lige forlag wille bequemme och det paa effterfølgende maade, at lige som de saa vell som andre lenszmend aff derisz forlening it aarsz genant

paa threi aarsz tid forstrecke, saa skulle och alle de, geistlig goedsz haffer, ingen vntagen, paa trei aarsz tid forstrecke it aarsz indkombst effter renterie taxt anslagen aff huisz geistlig præbende eller andet goedsz, nogen er med forleent, huorimod derisz hustrue och arffuing skulle effter derisz dødelig affgang nyde samme præbendisz och godszisz indkombst it aar lengere end ellersz, och siden sin naadsensz aar effter capitelsz statuten eller wedtagen sedwane; mensz dersom nogen wed døden affgaar, førend den fulde aarsz indkombst paa de threi terminer bliffuer erlagt, da hansz effterkommere saa meget till densz hustrue och arffuing igien at erlegge, som vdlagt er, naar den fulde aarsz indkombst effter de trei aarsz forløb er bleffen betalt, saa effterdi en huer fornunfftig patriot wel eragter, huad magt derpaa ligger, at wor och cronensz credit kand worde erholden, och at ingen particulier kand liide vell, nar det, som den ganske stat wedkommer, pericliterer, och wi osz gandske dertill forseer, at ingen, som nogen benaading aff cronen nyder, skulle mod osz och cronen were saa vtacknemmelig, at de osz her vdi icke skulle were till willie, da bede wi eder och naadigst begiere, at i osz till vnderdanigst behaug her vdi wille samtycke och en huer aff eder den treidie part aff edersz wisze indkombst effter jordbogensz lydelse och renteri taxt, som eder herhosz tillskickesz, vdi enckende rixdaler in specie erlegge till worisz omslagt forwalter her vdi Kiøbenhaffen till den 11. December førstkommendisz. Huor imod wi naadigst er tillfredsz, at huilche aff eder, som paa trei terminer et fuld aarsz indkombst effter jordbogensz inhold och renterie taxt erlegger, densz hustrue och arffuing eller arffuinger allene, om hustru ey leffuer, et aar lenger, end med naadsensz aar pleyer at skee, saadant beholde skulle. Dersom och inden de trei aarsz forløb den fulde aarsz indkombst, som forskreffuet staar, formedelst nogen dødelig tillfald eller anden omskifftelse icke bleff erlagt, saa skulle dog aff edersz effterkommere saa meget edersz hustrue och arffuing eller arffuing allene, om ey hustru leffuer, betalesz, som vdlagt och forstrackt bliffuer. Och efftersom wi slig edersz welwillighed med ald kongelig gunst och naade stedse wille erkiende, saa forseer wi osz naadigst till, at i worisz forhaabning hervdi icke giører till intet. Mensz skeede det imod ald forhaabning, da skulle wi w-gierne foraarsagisz saadant mod en huer widre at ihukomme. Datum Haffniæ den 16. Septembris 1650.

(Sjæll. Tegn. XXXI. fol. 396.)

26.

17. Jan. 1652. De høylærde i Kiøbenhaffn fich bref om 8 ß at giffue af huer tønde korn, jtem rentepenge.

F. W. s. g. t. Efftersom adelens fuldmectige udi vort rige Danmarch effter voris naadigste dennom giorte proposition och forslag, paa det nogen forraad af penge haffuis kunde, om imod forhaabning (det Gud naadeligen afvende) riget noget viderligt schulde paakomme, haffuer vedtaget och bevilget at ville paa trej næstfølgende aars tid udgiffue aarligen, som i landkisten schulde indleggis och forvaris, iche alleniste 8 ß dansche af huer tønde hart korn effter rosztieniste taxt anslagen, medens endochsaa en slett daler af huer hundrede, nogen af dennom paa rente kunde befindis at haffue, med visz tilforsigt, at andre rigens indbyggere, som frit jordgods och penge paa rente hafde, sig til lige udgifft schulde bequemme, da efftersi saa alle och huer udi fædernelandens conservation och velstand ere interesserede, och vi vist formoder, at y [eder] iche mindre villige end adelen til saadan velmeente udgifft schal lade finde, bede vi eder och naadigst begiere, at y med doctoribus, magistris och andre lærde sampt deris encher, verger och andre eders

suppositis handler, at de och af huer tønde hart korn frit jordgods, nogen af dennom enten ved kiøb, pant eller i andre maader och besidder, ville giffue 8 β effter rosztieniste taxt anslagen, saa och en slett daler af huer hundrede, nogen paa rente udstaaendis haffuer, och det paa trende nestfølgende aars tid continuere, huilchen hielp i siden land commissarierne udi vort land Sielland inden Februarij maanids udgang huer aar, saa lenge for[ne] udgifft scheer, i det seeniste med rictig specificerede fortegnelse paa huer person och post baade af frit jordgods och penge i seer haffuer at tilstille Wi ville eder en huer for saadan eders godvillig redebonhed mod osz och eders fæderneland med ald kongelig gunst och naade vere bevaagen. Hafniæ 17. Janvarij 1652.

(Sjæll. Tegn. XXXII. fol. 240.)

27.

1. Maj 1652. Obne breffue til geistligheden och de høylerde i Kiøbenhaffn om den fierde part af folcheløn, saa och til professorerne paa Soer.

F$_s$. Helse eder alle vore kiære och tro undersatter, superintendent, prouster och sognepræster med samptlig geistligheden udi kiøbstederne offuer ald Fyens stifft kiærligen med Gud och vor naade. Wider, at efftersom adelen udi vort rige Danmarch til nogen fornøden forraad af penge udi landkisten at bringe til veye ved deris fuldmectige och deputerede haffuer iblant adschillige andre poster som gode och retsindige patrioter godvilligen bevilgett och samtycht, at alle deris tieniste folch ingen undtagen schulde paa it aars tid beregnitt fra Michaelis førstkommendis miste fierde parten af it fuld aars løn, som til hielp udi landkisten paa tuende terminer nemlig til Martini førstkommendis och paasche dernest effter schulde indlegges och der, indtil den høyeste nød dett udkreffuede, forvaris, huorom vi och borgeschabit offuer ald rigit Danmarch naadigst haffuer anmodit N. N., at samme hos deris tieniste folch ochsaa kunde i verch stillis, och effterdi saa den ene stand ligesaavelsom den anden fellis fædernelands velstand och conservation høyeste mact er anliggende, tuifler vi ingenlunde paa, at dett samme jo af eder samptlig, ligesom dett af adelen bevilgett er, samtychis, och derfore naadigst begierer, i den fierde part af alle eders tieniste folchis fulde aarsz løn beregnit fra Michaelis førstkommendis, som forschreffuett staar, indeholder, och dend til tuende terminer nemlig halffue parten deraf til Martini førstkommendis och den anden halffue part til paasche nesteffter udgiffues til landcommissarierne udi vor land Nørjylland effter rictig fortegnelse och mandtal offuerleverede, som naadigst anbefallitt er dett af en huer af eder saaledis at annamme och derfore tilbørligen quittere, huormed osz scheer synderlig til vilie, och forbliffuer eder alle och enhuer med kongelig gunst och naade vel bevaagen. Hafniæ 1. Maij 1652.

(Sjæll. Tegn. XXXII. fol. 353.)

28.

21. April 1653. Borgemester och rad i Kiøbenhaffn om grundskatt aff borgelige, gieslige, adelige och andre husze der ibidem till fortificationen.

F$_s$. V. g. t. Vider, att efftersom den høyeste nød udfodrer, att vor kiøbsted Kiøbenhaffns fortification med dett første bliffuer fortferdigett, da efftersom dett heele rige och i synderlighed di her i byen boendis høyligen mact paaligger, haffuer vi med vor elskelig Danmarch rigis raads raad och samtycke fornøden befunden, alle och en huer, som her udi byen grund och eyendom haffuer, om en muelig hielp

att lade besøge, huilckett vi eracter saaledis liggelig och uden stor besuering at kunde udi verch stillis, att effter denne taxt, som gaarden her for kand settis, aff huer hundrede dalers verd, som grunden och eyendom sig beløber, en rdler. bleff udgiffuen. Thi bede vi eder och naadigst ville, att j saadant strax uden nogen forhaling lader forkynde och dereffter samme pengehielp hos alle de, under eders jurisdiction høre, strax lader indsamble, saa di i dett seeniste inden 14 dage kand vere hos eder med rictig designation att affordre; och efftersom voris elskelig rigis raad dett samme aff deris gaarde och eyendom att giøre haffuer bevilgett, saa tuiler vi ike, de andre aff vore kiere och tro undersater aff adell saa vell som giesligheden, som her nogen gaarde i byen haffuer, io dett samme samtycker och effterkommer. Vi ville och naadigst, at vore egne tiennere, som grund och eyendom i staden haffuer, lige vid andre skulle contribuere, paa dett ingen, som udi denne byes defension och conservation er interesseret, skulle forskonis, och skulle j samme penge hos alle och en huer lade indfordre, och dersom nogen herudinden veigrer aff dennem, som i icke haffuer att befale, haffuer j rictig specification att lade indligge. Hereffter j eder uden all forsømmelse haffuer att rette. Datum Hafniæ den 21. Aprilis anno 1653.

(Sjæll. Tegn. XXXII. fol. 518.)

29.

11. Nov. 1660. **Kiøbenhafns høylerde fick missive anlangendes hoffuidschatt.**

W. s. g. t. Efftersom det er for got anseet oc sambtøct en hoffuitschatt af sambtlige riigens stender at schulle vdgiffues, saa tuifler wj oc icke paa, at j jo liige wed de andre af geistligheden eder bequemmer till liige saadan kopschatt at vdgiffue, nemblig af universitetet hver professor for sig selff fiire rdlr., hans hustrue fijre rdlr. oc huer sit barn j rdlr., en huer af deris suppositis oc andre af universitetet dependerende thou rdlr., deris hustruer thou rdlr., huer deris børn j rdlr., huer professoris eller suppositi encke, som formuffue haffuer, thou rdlr., huer barn j rdlr., huer tieniste karl j rdlr., huer dreng j rixort oc huer tienistquindfolck eller pijge en rixort. Thi er woris naadigste willie oc befalning, at j bemelte beuillgede schatt, som forschreffuit staar, lader indsamble oc dend inden 14 dage i det lengste at leffueris paa woris skatkammer imod tillbørlig quitering med rigtig specification paa alle personer, som bemelte hoffuitschatt vdgiffuet haffuer, haffuendis vdi god act, at ingen vndersleb scheer, oc at en huer vden persons ansęelse vdi rede penge erlegger, huad hannem, som forschreffuit staar, at erlegge tillkommer. Datum Hafniæ 11. Novembris 1660.

(Sjæll. Tegn. XXXVI. fol. 23.)

30.

16. Apr. 1608. **Fuldmagt for Kjøbenhavns Universitets deputerede til Hertug Kristians Valg.**

Rector och professores i Kiøbenhaffns vniuersitet kiendis och giør witterligt for alle med dette wortt obne breff, att efftersom os er thillhende kommett stormechtigste och høigbaarne førstes och herres wor allernaadigste herres och konges kong Christian den fierdis obne breff och patent thill meenige riigens stender vdschreffuett, formeldendis at hanns kong. may:t haffuer for gaatt och raadsombt anseett, at den høigbaarne første och herre her Christian, arffuing till Norge, herttug vdj Sleszuig, Holsten, Stormarn och Dittmerschen, greffue vdj Oldenborg och Delmenhorst, hanns may:t elschelige kierre sønn, bliffuer vdwaldt och forordinerett thill dette kongeriiges regierring sampt des vnnderliggendis riige, lande och provin-

cier epther hanns may^tts død och affgang, huilcken dog denn allmechtigste Gud naadelig bewarre och lenge spare vdj et löcksaligt och fredszomeligt regimentthe, och for den skyldt da beder hanns may^tt och naadigst begierrer, at de firre riigens stender derris vdschudt och fuldmechtige mett nøigachtig fuldmagtt wille lade werre tillstede vdj Kiøbenhaffn trinitatis søndag førstkommende, der hans may^tts naadigste proposition och menning yderligere at forfare och siden der om att foraffschede och till en ende forhandle epther hanns may^tt naadigste tillforsigtt, och szom det riigett meest thill gauffn och forbedring werre kandt, som hanns may^tts patent vdj seg selff yddermerre indeholder, da paa det wij och kunnde denne hanns may^tts naadigste willie och begierring meet all vnnderdanighedt eptherkomme, haffuer wij aff worris consistorio vdneffnd till vdschudt disze tuende worris kierre medbrødre, hederlige och høylærde menndt Docter Peder Winstrup, paa den tidt rectorem her vdj vniuersitetet, och Mester Hanns Raszmuszen, facultatis artium decanum, huilcke wij haffue fuldmagt giffuett, och nu met dette wortt obne breff fuldmagtt giffue paa vniuersitetz wegne for^ne handling at offuerwerre och vdj denne for^ne sag at handle och giørre, indgaa och wedthage, huis aff de andre riigens stender och fornemlig aff riigens raadt besluthet och foraffschedett worder, aldelis effter for^ne hanns kong. may^tts obne breffs indholdt. Och huis de vdj saa maade paa worris wegne forhandler, beslutter och indgaar, det louffuer wij och met dette wortt obne breff tillsiger for osz och worris eptherkommere professoribus her i vniuersitetet, at wij saa ærligen fast och vbrødeligen holde och eptherkomme wille, lige szom det war giortt aff osz selff, och wij alle haffde werrett personligen thillstede. Des thill yddermerre widniszbyrdt och trygere foruaring haffuer wij ladett henge sigillum vniuersitatis neden for dette wortt obne breff, som er schreffuett och giffuett i Kiøbenhaffn thenndt 16. Aprilis anno 1608.

Bagpaa: Fuldmagt aff vniuersitetett i Kiøbenhaffn om hertug Christians election.

(Geh. Ark. Original paa Pergament med Seglet i rødt Vox i Blikkapsel, hængende i et rødt, snoet Silkebaand.)

31.

16. Apr. 1648. **Fuldmagt, given Kjøbenhavns Universitets deputerede til Hertug Frederiks Valg.**

Rector oc professores udi Kiøbenhafns universitet kiendis oc giøre witterligt for alle med dette wort obne bref, at eftersom wi den 28. Janvarii sidst forleden haffuer bekommet den stormegtigste førstis oc herris, woris da allernaadigste kongis nu høylofflig ihukommelsis konning Christian den fierdis os tilskickede breff och patent, formeldendis at efftersom det haffuer behaget den allerhøyeste Gud at hedenkalde den høybaarne første oc herre her Christian høylofflig ihukommelse, Danmarckis oc Norgis etc. vdwalde printz, da actede hans mayt. med sine oc rigens stender om den høybaarne førstis oc herris hertug Friderics, hertugis til Sleswig oc Holsten etc., sin mayts. elskelige kiere søns election oc vdwellelse til disse riger oc lande at lade handle, oc til den ende naadigst begieret, at de fire rigens stender deris fuldmectige vdskud med nøyactig fuldmact wilde lade møde her i Kiøbenhafn den 17. Aprilis førstkommendis, som same hans kong. mayt. patent i sig sielf ydermere indeholder, da til saadan kongelig begiering i all vnderdanighed at efterkomme hafve wi oc aff woris consistorio til vdskud vdnefnd disse fire wore kiere collegas, hæderlige oc høylerde mænd Doctor Lauritz Mortensøn, rectorem paa denne tid her i universitetet, Doctor Hans Resen, theologiæ professorem,

Doctor Klaus Plum, juris professorem, Mester Jørgen From, paa denne tid facult. phil. decanum, oc dennom fuldmact gifvet, oc nu med dette wort obne bref fuldmact gifue paa universitets weyne for^{ne} handling at ofverwære oc udi denne for^{te} sag at handle oc giøre, indgaa oc wedtage, hves af de andre rigens stender oc fornemlig af rigens raad beslutet oc forafskedet worder, aldelis efter for^{no} hans kong. mayts. patentis indhold, tackendis den allerhøyeste Gud, som naadeligen hafver efterladt hans mayt. saadan en søn til herre oc konge ofver disse lande oc riger at keysis, som icke alleniste er kommen til den alder, at hans førstelige naade efter høystbemelte sin høylofflige her fader beqvemmeligen strax i regieringen kand indtræde, men endocsaa andre lande oc provincier saa louligen, christeligen oc wel hidindtil hafver guberneret oc forrestandet, at wi haffve god aarsag till at lefve udi wis forhaabning om hans førstelige naadis regimente, at det med Guds hielp wil blifve disse riger oc lande baade gafnligt oc tienligt. Hwilcket hans førstelige naadis regimente, lige som en hver af os inderligen ynsker at maa blifve langwarigt, saa bede wi oc hierteligen, at herren i himmelen wil lycksaliggiøre alle hans førstelige naadis anslag af det høye til sit hellige nafns ære, sin kirckis forfremmelse, hans førstelige naade sielf til et høypriseligt oc berymmeligt eftersagn, vndersaatterne til trøst, glæde oc gode. Och hvis for^{nc} wore fuldmectige udi saa maade paa wore weyne forhandler, besluter, indgaar, det loffue wi oc med dette wort obne bref tilsige for osz oc wore efterkommere, professoribus her udi universitetet, at wi saa ærligen, fast oc vbrødeligen holde oc efterkomme wille, ligesom det war giort af osz sielf, oc wi alle hafde worrit personligen tilstede. Des til ydermere widnisbyrd oc tryggere forwaring hafve wi ladet henge sigillum universitatis vnder dette wort obne bref, som er skrifvet oc gifvet i Kiøbenhafn den 16. Aprilis anni 1648.

Bagpaa: Fuldmacht fra Kiøbenhaffns vniuercitett till hertug Frederix election 1648.

(Geh. Ark. Original paa Pergament med Seglet i rødt Vox i Trækapsel, hængende i en af sorte og hvide Silketraade flettet Snor.)

32.

28. Apr. 1648. **Kjøbenhavns Universitets Brev, hvorved det vælger Hertug Frederik til Konge.**

Efftersom det kongelige universitet her udi Kiøbenhaffn wed kongelig maytz. wor allernaadigste herre oc salige kongis offentlig patent med de andre rigens stender er forskreffuen oc kaldet till dette almindelig mode at handle oc slutte om den høibaarne herre oc første hertug Friderich, arffuing till Norge, hertug till Sleszvig, Holstein etc., hans forstelige naadis election oc wall till dissze landes oc rigers kongelig regiering, oc wy wnderskreffne aff det kongelig universitet oc menige professoribus ere samtøchte oc fuldbyrdet effter wor skrifftlig fuldmagtis liudelsze paa bemelte universitetz wegne at were tilstede oc indgaa oc slutte alt, huis dj andre rigens stender oc fornemblig Dannemarckis højvisze raad om høistbemelte kongelig wall foregiffuer oc slutter, da haffue wi effter wor fuldmagtis liudelsze i den hellige trefoldighedtz naffn paa offte bemelte kongelig universitetz wegne samtøcht oc annammet oc nu her med samtøcher oc annammer høistbemelte stormectige, høibaarne herre hertug Friderich, arffuing till Norge, hertug till Sleszvig oc Holstein, till at were Dannemarckis riges rette herre oc konge, oc ønsker aff hiertet, at den naadige Gud will størcke oc lychsaliggiøre hans kongelig regimente till sit allerhelligste naffns ære, det kongelig husz till lofflig efftersagn oc berømmelsze oc alle stenderne i dissze riger till glæde oc trøst. Oc loffue wi samptlig for os oc alle wore effterkommere, professorer i det kongelig academie her udj Kiøbenhauffn, alt

huis wi udj dette kongelig wall samtøct oc wdloffuet haffuer, ubrødeligen oc redeligen, som tro oc lydige wnderdaner wel anstaar, at holde oc effterkomme. Oc ere her hos wnderdanigste begierendis, at hans forstelig naade woris allernaadigste wdvalde herre oc konge naadigst wille, som os allerede loffued er, confirmere oc stadfeste woris fundatz, privilegier, friheder oc statuter oc alt andet, som det kongelig universitet aff fremfarne salige oc højlofflige konger i Dannemarck er med indtil denne dag begaffued, effter woris wnderdanigste supplication oc begiering, som wi allerede med woris skrifftlig fuldmagt i det kongelig cantzelie haffue indleffuered oc offuergiffuet. Till witterlighed haffue wi dette walbreff med wore egne hender wnderskreffuet. I Kiøbenhauffn den 28. Aprilis 1648.

Lauritz Mortenssøn, academiæ rector. mppa.	Hans Hanssøn Resen D. mppá.	Claus Plum D. Egenhaand.	Jurgen From, p. t. facult. philosophicæ decanus. Egen hand.

Bagpaa: Kiøbenhauffns universitetz walbreff.

(Geh. Ark. Original paa Pergament.)

33.

2. Juli 1648. Fuldmagt, given Kjøbenhavns Universitets deputerede til Hertug Frederiks Hylding.

Rector och professores i Kiøbenhaffns universitet kiendis och giøre vitterlig for alle med dette vort obne breff, at efftersom vi haffver bekommet høiviise rigens raads skriffvelse, at vi nogle visse aff voris middel skulde udgiøre, som til den 6. Julij kunde vere tilstede, voris naadigste herre och printz her Friderich den tridie, Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis vdvalde prints och herre etc., at hylde och suerge, med fuldmact aff de andre professoribus, och daa at fornemme, huis samme hylding angaende bliffver proponerit och forgiffvet, och derudinden at giøre och samtycke, huis andre stender her udi riget for got anseendis och giørendis vorder, saa haffve vi saadant vnderdanigst at effterkomme her til udvald aff voris middel hæderlige och høylærde mend D. Oluff Vorm, academiæ p. t. rectorem, D. Hans Reisner, s. s. theologiæ p. p., D. Claudium Plumium, i. v. p. p., och M. Jacobum Finckium, philosophiæ decanum, giffvendis dennem her med fuldkommelig fuldmact her udi at fornemme, huis samme hylding angaaende her bliffver proponérit och foregiffvet, och derudinden at giøre och samtycke med alle andre stender, huis for got bliffver anseet och giort. Ynskendis aff Gud i himmelen, at sadant maatte skee hans hellige naffn til loff och ære, disse kongeriger til nytte och gaffn och alle vndersatterne til timelig och ævig velferdt. Des til ydermere vidnisbyrdt och tryggere forvaring haffver vi ladet henge sigillum universitatis nedenfor dette vort obne breff, som er skreffuit och giffvet i Kiøbenhaffn den 2. Julij 1648.

Bagpaa: Kiøbingbaffns vnivercitetz fuldmagt till hertug Fredrix hyldingh.

(Geh. Ark. Original paa Pergament med Seglet i rødt Vox i Trækapsel, hængende i en af hvide og sorte Silketraade flettet Snor.)

34.

8. Juni 1650. Fuldmagt, given Kjøbenhavns Universitets deputerede til Hertug Kristians Valg.

Rector och professores vdi Kiøbenhaffns universitet kiendes och giøre vitterligt for alle med dette wort aabne breff, at efftersom wi haffuer bekommitt den stormechtige førstes och herres konning Fridericj den tredies woris allernaadigste

herres och konges os tilschickede breff och patent, daterit den 1. Septembris anni 1649 formeldendes, at efftersom hans maiestet sine riger Danmarck och Norge och deris indbyggere till gaffnn och beste och all weenigheds och misforstands forekommelse naadigst haffuer ehractett med rigens stender om sin maiestetz ellskelige kiere søns den høybaarne førstes och herris her Christians, arffuings till Norge, hertuges till Slesvig, Holstein, Stoormarn och Dytmarschen, greffuis till Oldenborg och Delmenhorst, hans election och vdvelgelse till dissze riger och lande att tractere, och till den ende naadigst begieret, att for[ne] rigens stender deris fuldmechtige vdskud med nøyachtig fuldmacht lader møde her i Kiøbenhaffn trinitatis søndag udj nestkommende aar, daa hans kong. maiestetz naadigste proposition och meening ydermeere at fornemme, som samme hans kong. maiestetz breff och patent i sig sielff ydermeere indholder, daa till saadan kongelig begiering i all vnderdaanighed at efterkomme haffue wj och aff wortt consistorio vdnæffnt till vdskud dissze vore kiere collegas, hæderlige och høylerde mænd M. Peder Spormand, paa denne tid rectorem her udj universitetet, D. Hans Reesen, s. s. theologiæ prof. p., D. Oluff Worm, medicinæ prof., och M. Thomas Bang, facultatis philosophicæ p. t. decanum och dennom fuldmacht giffuet, och nu med dette wort aabne breff fuldmacht giffue paa universitetz vegne for[ne] handling att offuervære och vdj denne for[ne] sag att handle och giøre, indgaa och vedtage, huis aff de andre rigens stender och fornemmelig aff rigens raad besluttet och foraffskeedet worder, aldeelis effter for[ne] hans kong. maiestetz aabne breffs indhold. Och huis dee i saa maader paa woris vegner forhandler, beslutter och indgaer, dett loffue wi och med dette wort aabne breff tilsiger for os och wore efftterkommere, profeszoribus her udj universitetet, at wi saa ærligen, fast och wbrødeligen holde och effterkomme wille, ligesom det var giordt aff os sielff, och wi alle haffde veritt personligen tillsteede. Des till ydermeere vidnisbyrd oc tryggere forvaring haffue wi ladet henge sigillum universitatis needen for dette wort aabne breff, som er schreffuit och giffuet i Kiøbenhaffn den 8. Junij 1650.

Bagpaa: professoris i Kiøbenhaffn deris fuldmagt.

(Geh. Ark. Original paa Pergament med Seglet i rødt Vox i Trækapsel, hængende i en af blaa Silketraade flettet Snor.)

35.

12. Juni 1650. Kjøbenhavns Universitets Brev, hvorved det vælger Hertug Kristian til Konge.

Wi vnderschreffne, det kongelige vniversitets i Kiøbenhafn fuldmectige, giøre witterligt, att eftersom wi med de andre rigens stender[s] fuldmectige effter wor allernaadigste herris och konnings, konning Friderich den tredies naadigste breffs oc patents indhold och begiering till at handle oc slutte om hans may[ts] elschelige kiere søns den høybaarne førstis her Christians, arffuings till Norge, hertug till Sleswig, Holsten, Stormarn oc Ditmarsken, greffuis till Oldenborg oc Delmenhorst, election oc vdvelgelse till disse lande oc riger effter hans kongl. may[ts] dødelig affgang, den Gud naadeligen lenge forhindre, her i Kiøbenhaffn vnderdanigst haffue værit forsamlede oc om samme election med dem ere bleffne eens oc samdrectige, da wdj den hellig trefoldigheds naffn paa velbemelte universitets weigne effter os meddeelte fuldmacts liudelse tillige met Danmarchis rigis høyvise raad, adelstand sampt andre stender haffue wi wdj all vnderdanighed eligerit oc samtyckt oc nu med dette vort obne breff eligere och samtycke høybemelte vnge herre her Christian, arffuing till Norge, hertug till Sleswig, Holsten, Stormarn och Ditmarschen, greffue

till Oldenborg oc Delmenhorst, till disse rigers Danmarchs oc Norgis oc deris vnderliggende provinciers regiering, dersom Gud allermectigste det saa haffuer forseett, at hans førstelige naade høystbemelte sin her fadersz, wor allernaadigste herris och kongis død offuerleffuendis vorder, vnderdanigst herhosz anloffuendis hans førstelige naade at hylde oc sverge som vor allernaadigste herre och konge tro oc lydige vnderdaner att bliffue, naar hans førstelige naade naaer den alder, at det aff osz begieret bliffuer. Men effterdj hansz kongl. may[t] haffuer wdj for[ne] sit naadigst patent tilsagt oc anloffuet, at saadan election iche schall komme nogen stand till hinder eller formindschelse eller krenckelse paa deris privilegier oc friheder i nogen maade, men at hans kongl. may[ts] langt meere en huer dennem vbeskaaret oc wforringet i alle maader vill forbeholde, conservere oc bekreffte, oc huis hans kongl. mayt. da paa høybemelte sin elschelige kiere søns weigne loffuer oc tilsiger, det vill hans kongl. may[t] naadigst aldelis holde oc wdj gierningen efſterkomme oc med sit breff oc segell bekreffte, saa alle hans may[ts] vndersaatter dermet schulle vere tilfreds oc forsickrede, da ere wi paa det vnderdanigste begierendis, at effterdj høybemelte hans may[ts] elschelige kiere søn formedelst hans ringe alder icke nu sielff vniversitetet med confirmation paa deris privilegier kand forsiune, hansz kongl. may[t] derfor med sit eget obne breff vniversitetet naadigst vilde forsickre, at høybemelte hansz førstelige naade, førend hand wdj een fuldkommen regiering indtræder, vniversitetet confirmerer oc besegler de fundatzer, privilegier och friheder, som hans kongl. may[t] høylofflige forfædre, fremfarne konger wdj Danmarck, academiet vndt och giffuet haffuer, oc hansz kongl. may[t] icke lenge sidenn sielff naadigst fuldbyrt, samtyckt och stadfestet haffuer. Denn allerhøyeste Gud wij for hansz kongl. may[t] igien wille paakalde, at hansz may[ts] regimente maa bliffue langvarigt oc lycksaligt, och at høybemelte vor vnge printz maa nyde et langt liff oc ved den hellig aands bistand opvoxe oc tiltage i alle christelige dyder oc træde wdj sin herr faders oc forfædris høylofflige fodspor, den christne kirche till forfremmelse och vdbredelse, det kongelig husz till stor lycksalighed, disse riger oc lander till krafft och styrcke oc vndersaatterne till trøst, glæde och gode. Till vidniszbyrd haffue wi dette med voris egne hender vnderschreffuet. Haffniæ den 12. Junij anno 1650.

Peder Spormand, acad. h. t. rector m. m.	Hans Hanssøn Resen, s. s. theolog. D. oc p. p. manu suâ.	Olaus Worm, medicinæ professor p. mp.	Thomas Bang, ph. p. t. decanus. Egen hand.

(Geh. Ark. Original paa Pergament. Under hvert af de 4 Navne hænger i et lyseblaat Silkebaand Underskriverens Segl i grønt Vox i en Trækapsel).

36.

5. Aug. 1655. **Fuldmagt, given Universitetets deputerede til Hertug Kristians Hylding.**

Rector och professores udi Kiøbenhaffns vniversitet kiendis oc giøre vitterligt med dette vort obne breff, at efftersom vi haffuer bekommet dend stormectigste førstis oc herris konning Friderichs dend tredies, voris allernaadigste herris och kongis breff, daterit 18. Junij 1655, formeldende, at eptersom Dannemarkis rigis stender for rum tiid forleden, der de aff høywictig betenchende wdualde, keiste oc kaarede hansz kong. may[ts] elschelige kierre søn, den høyborne første oc herre, her Christian, arffuing til Norge, hertug til Sleszwig, Holsten, Stormarn oc Dythmerschen, greffue wdj Oldenborig oc Delmenhorst, thil at werre Dannemarckis oc Norgis konning, om Gud almectigste det saa haffde forseet, at hans printzlige høy-

hed worder hansz kongl. may[ts] død offuerleffvendis, haffue iligemaade beuilget oc sig forschreffuit wdj sin tiidt, oc naar det aff dem begierdis (efftersom gammel skick oc sædvane udi disse riger altidt worrit haffuer) at hylde høybemelte hans kongl. may[ts] elschelige kiere søn. Oc effterdj hans kongl. may[ts] nu haffuer for got oc raadeligst anseet at wille lade aff alle sinne wndersatter her i rigit hylde høybemelte sin elschelige kiere søn, oc derfor berammit, at samme hylding først schal schee aff hans may[ts] wndersatter i Sieland oc Skaane her i Kiøbenhaffuen d. 6. Augusti først kommendis, oc til den ende naadigst begiert, at wj til berammede tidt och stedt enten sielff i egne personer møde eller oc nogle aff woris middel med fuldmact wnder universitetz segel fremschicke, da ydermeere at forfare, huis om høybemelte hansz kongl. may[ts] elschelige kiere søns hylding forre giffuit bliffuer oc derudinden at giøre oc samtyche, huis alle andre stender her udi riigit for got anseendis oc giørendis worder, da til saadan hansz kongl. may[tts] naadigst willie oc begiering at effterkomme haffue wi aff wort consistorio wdneffnit effterschreffne worre kiere collegas, hæderlige och høylærde mend M. Peder Spormand, paa denne tidt rectorem udi universitetet, D. Thomas Bang, theologiæ prof. püblo., D. Johan Muller, juris p. püblo., D. Thomes Bartholinum, medicinæ p. p., oc M. Hans Zoega, facult. philosophicæ h. t. decanum, oc dennem fuldmact giffuit oc nu med dette wort obne breff fuldmact giffue paa universitetz wegne til samme tidt at møde oc forschreffne handling at offueruære oc da at giørre oc samtyche, huis aff andre rigens stender oc fornembligen aff Danmarkis rigis raadt sambtycht oc foraffschedit worder, aldelis effter forschreffne hansz kongl. may[ts] breffs indhold. Oc huis de i saa made paa wore weigne forhandle, beslute oc indgaa, det loffue wi oc med dette wort obne breff tilsige for osz oc wore effterkommere professores her udi universitetet, at wi saa ærligen, fast oc w-brødeligen holde oc effterkomme wille, lige som det war giort aff osz sielff, oc uj alle haffde worrit personligen til stede. Desz til ydermerre forsichring oc trygere forwaring haffue wi ladit henge universitets sigillum her neden for dette wort obne breff, som er schreffuit oc giffuit i Kiøbinhaffn den 5. Augusti anno 1655. Vnder üniversitets signet.

Bagpaa: Kiøbenhaffns vniversitet.

(Geh. Ark. Original paa Pergament med Seglet i rødt Vox i Trækapsel, hængende i en af røde og blaa Silketraade flettet Snor.)

37.

Leges studiosorum.

1693.	1777.
1.	1.
Qvicunqve in hanc academiam se contulerint, nomen suum apud rectorem universitatis profitentor.	Qvicunqve in hanc regiam academiam se contulerint, nomen suum apud rectorem universitatis profitentor.
2.	2.
Deum timento. Publicas ceremonias pie venerantor. Diebus dominicis sacris officiis intersunto. Sacra cæna cum sincera cordis præparatione et interna animi gratitudine crebro utuntor, minimum qvovis dimidio anno.	Deum timento, voluntatem ejus ut certius cognoscant, rectiusqve observent, sacras literas assidue legunto, meditantor[1]). Publica sacra

[1]) Det her og i det følgende udhævede findes ikke i Affattelsen af 1751—57.

3.

Sacræ regiæ majestati fideles et obseqventes sunto, et augustissimæ regnatricis domus commoda et emolumenta pro virili promovento.

4.

Sine certo præceptore ne vagantor, nec civitate donati convivio faciendo onerantor.

5.

Justum honorem omnibus, qvi doctrina aut dignitate præstant, deferunto, maxime vero professoribus et verbi divini ministris.

6.

Convitia nemini dicunto.

7.

Publicas professorum prælectiones freqventer audiunto. Publice prælecta domi diligenter relegunto. Privatos præceptores crebro consulunto, iisdemqve exercitia styli exhibento.

8.

A libellis famosis et tumultibus in platea abstinento, nocturnasqve per platearum compita oberrationes serio fugiunto.

9.

Ineptos ludos, furta, stupra, adulteria et his similia, homine qvovis nedum meliorum musarum consecraneis indigna singulari studio vitanto.

10.

Improborum et levium hominum convictum fugiunto. Tabernas et publica symposia ne freqventanto. Inhonestas domos ne ingrediuntor.

11.

Pecuniam alea aut talis ne prodigunto. Leves turpesqve amores ne sectantor. Alios ad potandum aliave, qve minus deceant, ne seducunto.

12.

Illatam injuriam privata vi ne ulciscuntor. Gladium aliave tela ne gestanto.

pie venerantor, ac eisdem freqventer, ut religiosos homines decet, intersunto. Sacra cæna cum sincera cordis præparatione crebro utuntor.

3.

Sacræ regiæ majestati fideles et obseqventes sunto, et augustissimæ regnatricis domus commoda et emolumenta pro virili promovento.

4.

Sine certo præceptore ne vagantor. Privatos præceptores crebro consulunto, eisdem exercitia styli et profectuum specimina exhibento. Ut toto ad minimum biennio in alma hac studiis operam navent, qvotqvot ullo modo poterunt, curanto.

5.

Publicas professorum prælectiones freqventer audiunto. Publice prælecta domi diligenter meditantor, ut indies doctiores, meliores et ad alios docendum idonei magis fiant, curanto.

6.

Improborum et levium hominum convictum fugiunto. Tabernas et publica symposia ne freqventanto. Inhonestas domos ne ingrediuntor.

7.

Aleæ et id genus ludis ne indulgento. Leves turpesqve amores ne sectantor. Alios ad potandum aliave, qvæ minus decent, ne seducunto.

8.

Pietati et modestiæ in cunctis actionibus studento. Civium aut commilitonum nemini graves sunto. Amice erga unumqvemqve se gerunto.

9.

Illatam injuriam privata vi ne ulciscuntor. Turbam ne concitanto. Alios ad pugnam ne provocanto.

Turbam ne concitanto. Alios ad pugnam ne provocanto. Civem alium ne lædunto.

13.

Nemini nocento. Fenestras, januas aut ædes ne effringunto. Nemini vim inferunto.

14.

Peregre ne proficiscuntor, qvin privatus præceptor et de abitu et de reditu certior reddatur.

15.

Functionem scholasticam aut ecclesiasticam exambituri definitum in academia tempus exigunto.

16.

Admittendi ad conciones publice in ecclesia habendas suum in studio sacro profectum professoribus probanto, in templo studiosorum concionando se exercento.

17.

Habitu literatum ordinem decente, qvem publicum programma aliqvoties præscripsit, utuntor.

18.

Æs alienum sine necessitate ne contrahunto, nec qvisqvam summa debiti decem Joachimicos excedente sine notitia et approbatione privati præceptoris dato chirographo se cuiqvam obligato.

19.

Academiæ valedicturi creditoribus satisfaciunto. Veniam discedendi a rectore impetranto. Publico deniqve universitatis testimonio ornantor.

10.

Neminem verbis factisve lædunto. Fenestras, januas aut ædes ne effringunto. Nemini vim inferunto.

11.

A libellis famosis, a tumultibus abstinento. Nocturnasqve per platearum compita oberrationes fugiunto.

12.

Extra urbem ne longius proficiscuntor, qvin privatus præceptor et de abitu et de reditu certior reddatur.

13.

Habitu modesto et litteratum ordinem decente utuntor.

14.

Æs alienum sine necessitate ne contrahunto, nec qvisqvam summa debiti decem Joachimicos excedente sine notitia et approbatione privati præceptoris[1]) se cuiqvam obligato[2]).

15.

Cetera porro, qvæ in augustissimi regis Christiani VI. fundatione ut et aliis edictis regiis præscripta sunt, ad studiosam juventutem spectantia, subjectissime observanto.

[1]) Affattelsen af 1751—57 medtager Ordene: dato chirographo.

[2]) Orig. urigtig: obliganto.

(Angaaende Texterne, hvorefter disse leges ere trykte se 1 Bd. S. 238 Note 9.)

38.

1710. Indberetning af Prof. jur. Kristian Reitzer.

Naadige herre. Eders Excellence haver befalet mig, at, saasom hans kongelige majestet allernaadigst vil vide, hvor mange professores her paa universitetet bør at være, og hvorledes de hinanden succedere, jeg da her om allerunderdanigst skulde indgive en kort underretning. Er derfor underretningen kortelig denne, at professorerne effter de allernaadigste kongelige fundatser ere og bør at være

sytten udi tallet, af hvilke de tretten ældste og øverste have sæde udi consistorio, men de øvrige fire ikke; dog at den øverste af disze fire, indtil at han og som assessor kommer ind i consistorium, er altid sammestæd universitetets sekreterer. Disze sytten professores, extraconsistoriales saa vel som consistoriales, deeles igien udi fire facultates, af hvilke de tre første, som ere theologica, juridica og medica, kaldes superiores, men den fierde er og kaldes philosophica. Til facultates superiores henhøre de syf øverste professores consistoriales, 1) nemmelig fire theologi, som ere bispen af Sieland, Doctor Hans Bartholin, Hans Stenbuk og Christen Vorm, 2) en jurisconsultus, jeg self uverdig, og 3) tvende medici, Licenciat Hans Mule og Doctor Georg Frankenau. Til facultas philosophica høre de øurige sex consistoriales, som derfor med et almindeligt naun kaldes philosophi og ere nu paa denne tid Kaspar Bartholin physicæ, Poul Vinding Græcæ lingvæ, Johan Birkerod geographiæ, Henrik Veghorst ethicæ, Arnas Magnuszen logicæ og Søfren Lintrup eloqventiæ professor. Og endeligen komme de fire extraconsistoriales, som ligeledes regnes til facultas philosophica og kaldes pædagogi, Anders Frølund nemmelig lingvæ Ebreæ, Mathis Ankerszen mathematum inferiorum, Johan Frederik Vandal metaphysicæ og Lars Skive mathematum superiorum professor. Disze ere da de tre hoved-classer, som professorerne her paa universitetet deles udi. Ja effter dem have professores facultatum superiorum noget meer til løn aarligen, end professores consistoriales facultatis philosophicæ, og disze igien meer, end extraconsistoriales, som desforuden gierne ere unge og nyligen dertil kommen. Ti ellers, undtagen dog at de tre theologi samt medicus primus ere noget bedre aflagde, end bispen, jurisconsultus og medicus secundus, item at nogle visze emolumenta og fordeele følge nu med senium consistoriale og nu med senium academicum, have professores facultatum superiorum nestendeelen lige løn, den ene philosophus consistorialis saa meget som den anden, og den ene extraconsistorialis ikke stort meer end den anden. Og som proportionen af professorernes indkomme er i henseende til ovenmeldte trende classer den samme som imellem 2, 4 og 6, saa, naar en extraconsistorialis philosophus til aarlig løn, hvilket og vel er det høyeste, faar 200 rigsdaler, og samme tal 200 dupleres for en consistorialis philosophus samt tripleres for en af de øverste faculteter, kand man nogenledes vide, hvor meget professorerne her have til aarlig løn.

Hvad nu dernest maaden, paa hvilken de hinanden succedere, angaar, da haver den sig saaledes, at naar en professor afgaar, træder den, som i samme facultet var nest neden for ham, strax udi hans stæd; som ex. gr. naar den øverste theologus afgaar, succederer den anden theologus ham, og den tredie igien den anden; item udi den øverste medici stæd stiger strax den anden medicus op; og saa tit en philosophus afgaar, skeer der ascension effter ham af alle neden for ham værende saa vel extraconsistoriales som consistoriales philosophi. Ti da sl. Rømer, som var den øverste iblant philosophi consistoriales, døde, kom Vinding i hans, Birkerod i Vindings, Veghorst i Birkerods, Arnas Magnuszen i Veghorstes, Lintrup øverste extraconsistorialis og universitetets sekreterer i Magnuszens, Frølund, som der ved blef sekreterer, i Lintrups, Ankersen i Frølunds, Vandal i Ankersens og Skive, som tilforn ikke haude vaaret virkelig men ikkun designatus og expectans professor, i Vandals stæd. Som de da, hver udi sin facultet, paa denne maade succedere hinanden, saa, naar effter en professors død eller bortgang ascensionen er skeedt, og den da tilbage værende ledige profession igien bør at besættes, følger det af sig self, at en anden, som enten allerede haver kongens allernaadigste breu derpaa og er designatus, eller og af hans majestet paa den tid lige der til kaldes,

betræder samme profession og faar stæd paa universitetet. Dog at her hos agtes, at facultas philosophica nu udi lang tid haver vaaren ligesom et seminarium for de tre øverste faculteter, og at, naar en udi disze ledig vorden profession skulde igien besættes, det oftest er skeet ved en af philosophi, hvilken tilligemed at blive professor philosophiæ haude faaet allernaadigst breu paa at ascendere, naarsomhelst ledigt bleu, i en af de øverste faculteter, da det og undertiden hender sig, at den allernederste extraconsistorialis kan springe op i en af de øverste faculteter og blive theologus, jurisconsultus eller medicus. Ja endydermeer af den forhen anførte fortegnelse paa nu værende professorer samt de scientzer, hvilke en hver af dem profiterer, sees vel, at professionerne udi facultate philosophica ikke have noget vist stæd paa universitetet, men at den samme profession kand i dag være hos den ældste og øverste, og i morgen ved denne ældstes død eller bortgang tilfalde den nederste. Ti saaledes ex. gr. var professio mathematum superiorum før hos den anden øverste philosophus consistorialis, sl. Rømer nemmelig, og nu er den hos den nederste extraconsistorialis Lars Skive. Og som sl. Rømer fra det nederste professoris extraconsistorialis stæd, hvilket han i begyndelsen haude, steeg alstille op med professione mathematum superiorum, indtil at han endeligen bleu den anden øverste philosophus consistorialis, saa kand og Skive, der nu stedse bliver ved sin profession og med den maa trin effter trin gaae op, ligeledes som professor mathematum superiorum ved tidens lengde blive øverst eller en af de øverste iblant philosophi consistoriales. Jeg er med dybeste ærbødighed,

naadige herre
Eders Excellences allerydmygste tiener
Christian Reitzer.

(Geh. Ark. Aflev. fra Kancelliet. En samtidig Afskrift sammesteds har den Paaskrift: 1710. Kiøbenh. professores og deris function.)

39.

3. Apr. 1789. Jnstruktion for det Theologiske Facultet, hvorledes med Examina derved skal forholdes.

Instruction, hvorefter

Vi Christian den Syvende etc., ville at de i seeneste Fundation og Anordning for Kiøbenhavns Universitæt til den Theologiske Embeds Examen constituerede Examinatores have at rette sig.

§ 1.

Uagtet den i Forordningen befalede større Fuldkommenhed ved den theologiske Examen bør komme i Stand det snareste mueligt, vil det dog være nødvendigt, at Examinatores til at opnaae samme gaae gradeviis frem og altsaa i Begyndelsen bruge nogen Lemfældighed i de Ting, hvis Kundskab ikke strax hos alle Candidater kan ventes eller med Billighed fordres, saasom for Exempel det Hebraiske, som hidindtil ikke haver været fordret af alle Examinandis ved denne Examen. Dette bliver overladt til Examinatorum Klogskab og Skiønsomhed; men naar først et Par Cursus efter den nye Anordning ere blevne endte, da fordres billig alt, hvad i samme om den theologiske Examen er fastsadt.

§ 2.

Da i Følge af den allerhøyeste Forordning af 7de May 1788 en skriftlig Examen ey alleene skal forudgaae for den mundtlige, men endog bestemme, om og hvorvidt en mundtlig Examen siden kan finde Sted, saa bør Examinatorernes for-

nemste Omhue være henvendt paa at indrette det skriftlige saaledes, at det ganske svarer til Hensigten, og til at opnaae dette synes efterfølgende Bestemmelse at kunne tiene.

§ 3.

Der opsættes 8 skrivtlige Qvæstioner efter indbyrdes Aftale i en Forsamling af samtlige Examinatores, de vælges af alle Theologiens Hoveddeele, da Candidaterne derved skal give Leylighed til at viise baade hvor udvidet eller udbredt og grundet deres Kundskab er i de theologiske Videnskaber. J den Henseende forelægges dem først nogle Vers af det gamle Testamentes almeennyttige Bøger, for deraf at prøve deres Kundskab i det Hebraiske Sprog, og dernæst et klassisk Sted af det Nye-Testamente, hvilket Sted skal behandles exegetisk, og hvor da bør viises de Hoved-Sætninger, det indeholder. Af de øvrige egentlige Qvæstioner angaaer de 2 Læresætninger af Christendommen, især saadanne, som fremfor andre ere rige paa praktiske Følger; 2 andre fordre Forklaring paa en eller anden Christendoms Pligt, dens Grunde og Midler til at øve sig deri. 1 Qvæstion betræffer en vigtig Jndvending, der kan være giört enten imod den christelige Religion overhovedet eller imod een af sammes særdeeles Lærdomme, og endelig handler een om en mærkværdig Tildragelse i Christendommens Historie.

§ 4.

Disse Qvæstioner, som bør være bestemte og tydelige og passende til Candidaternes Færdigheder, Kræfter og tilkommende Bestemmelse, dicteres dem alle tilsammen i Pennen af Provsten paa Communitetet som Notarius. Hvilket skeer for Decano Facultatis, hvor Candidaterne til den Ende indfinde sig, og hvor de besvare Qvæstionerne under bestandig Tilsyn af Provsten og een af Examinatorerne, hvilken sidste enten tillige tager Deel med ham i dette Tilsyn eller og deri skifter méd ham. De 2de Qvæstioner af Dogmatikken og de 2 af Moralen besvares paa Latin, de øvrige kunne besvares paa Dansk. Til Udarbeydelsen gives Candidaterne en heel Dag, saa at den halve Deel af Qvæstiönerne besvares om Formiddagen og den anden halve Deel om Eftermiddagen; men i intet Tilfælde maae en Candidat allereede om Formiddagen underrettes om de Qvæstioner, som først om Eftermiddagen skulle besvares. Den Qvæstion, sam ey besvares om Formiddagen, maae ansees som aldeeles ubesvaret. De Hielpemidler, hvis Brug tilstaaes Candidaten, ere den Hebraiske Bibel og det græske Nye Testamente, derimod maae Tilsynsmændene omhyggeligen vaage over, at de ey betiene sig af nogen anden Hielp, af hvad Navn det end kan være, og under hvilket Paaskud det end maatte forlanges.

§ 5.

Candidaternes Svar paa disse skriftlige Qvæstioner underskrives ikke af dem, men betegnes af den Inspection førende Præst ved et Nr., som refererer sig til Decani Liste paa Candidaterne, og denne Liste leveres Decanum tilbage tilligemed Udarbeydelserne, hvilke sidste han ikkun ved deres Nr. betegnet sender til de Tilforordnede af den mundtlige Examen og dernæst lader circulere i Facultetet. Bedømmelsen maae ey holde sig alleene til enhver Afhandlings større eller mindre Værdie for at give Candidaterne Adgang til den mundtlige Examen, men og have Hensigt til disse Afhandlingers indvortes Godhed eller Middelmaadighed; thi herom skal efter Pluraliteten udtrykkeligen meldes i enhver Candidats Testimonio. Efter at da denne Censur er forbi, bekiendtgiøres Dommerne hver Examinandi Navn, og denne underrettes om Censurens Udfald i Relation til den mundtlige Examen, hvorvidt han nemlig der til faaer Adgang eller ikke.

§ 6.

Den mundtlige Examen holdes saa mange Dage efter hinanden, som Candidaternes Tal udfordrer det, at de i samtlige Hoved og Hielpe Videnskaber beqvemmeligen kan prøves, hvorfor heller ikke fleere end 3 Candidater hver Dag maae examineres. Professores ordinarii og extraordinarii afvexle i denne Forretning saaledes med hinanden, at altid 3 af dem hver Dag examinere, og den eene af dem lige saa ofte som den anden. Ordenen, i hvilken de saaledes afvexle, kunde overlades til dem selv indbyrdes hver Gang at aftale, dog indrettes dette saaledes, at det ikke bliver Candidaterne forud bekiendt, af hvilken Professor de skal examineres. Enhver Examinator tilstaaes til Examen en god Time, hvilken Tid han vel efter Befindende maa kunne afkorte men ikke forlænge uden de andre Examinatorum Samtykke, dog maae det staae en hver af øvrige Examinatores frit for, om han vil, at indfinde sig til Examen, ogsaa naar hans Tour ikke falder at examinere selv. Ligesaa og, om han finder det fornødent, at tilføye nogle Spørgsmaale, dog at det ikke maae vare længere end eet Qvarteer i det høyeste, samt ligeledes tage Deel i Voteringen og Censuren. Det skal være en Pligt for den ældste iblandt de 3 egentlige Examinatores at flittig vaage paa, at hverken Examinatores eller Candidaterne blive opholdte længere end denne Paragraph tillader det. Af de øvrige Tilforordnede møde 2de hver Gang, hvori de samtlig have at alternere, saa at det ikke for ofte træffer een alleene, hvilket dem formedelst deres andre Forretninger ikke vel er muleligt.

§ 7.

Da altsaa paa denne Maade kan sørges for, at den mundtlige Examen ikke bliver for vidtløftig, bør den og hver Dag med Censuren være endt i een Session, enten denne holdes om Formiddagen eller Eftermiddagen, ligesom de fleestes Leylighed han tillade det. J samme Hensigt have og Examinatores forud at aftale med hinanden, over hvilke Discipliner enhver fornemmelig vil examinere, da i Hoved Disciplinerne kan spørges af tvende, hvorimod i de andre Kundskaber som hebraicis, philosophicis og historicis det er nok, naar een af dem afvexlende examinerer i samme; men hvorledes de imellem sig aftale dette, maa ligeledes alleene dem og ikke Candidaterne forud være bekiendt. Den yngste af Examinatores begynder Examen og den ældste slutter den. En særdeeles Forretning for den ældste skal det og være at prøve Candidaterne fornemmelig i de Discipliner, som af de første Examinatores enten ganske ere forbigaaet eller og for løselig omhandlet til at efter den deri af Candidaterne viiste Kundskab kunde fældes en sikker Dom.

§ 8.

Maaden, paa hvilken de examineres i alle forskiellige Videnskaber, haver Examinatores at indrette efter Materiernes Beskaffenhed og Vigtighed; da den mundtlige Prøve egentlig kun er at ansee som en Fortsættelse af den skrivtlige, saa maae der altsaa gives de Candidater, som enten aldeelis ikke eller ey tilstrækkelig have besvaret en eller anden Qvæstion, Anledning til at besvare den eller videre at udføre deres Svar, rette Feylene og nøyere at udvikle deres Jdeer. Dernæst foreskrives, at Examinatores tage af enhver Disciplin et Par Hoved-Materier og gaae samme vel igjennem, og at over alt, saavidt muleligt, examineres i Sammenhæng og efter Materiernes Forbindelse, hvoraf saa meget meere vil kunne indsees, hvad Sammenhæng der er i en Candidats Jndsigt, og hvorvidt han forstaaer og overseer det heele. Efter den almindelig vedtagne Regel examineres paa Latin,

dog hvor der maatte findes, at en Candidat ikke var færdig nok til at udtrykke sig i dette Sprog, kunde det ham tillades at svare paa Dansk, ogsaa Examinatores have Friehed i saa Fald at betiene sig nu af det eene nu af det andet Sprog.

§ 9.

Ved den Protocoll, som Notarius fører ved den theologiske Examen, iagttages, at han derudi ikke skriver sin egen Dom, men saa nøye som mueligt, hvad der er bleven spurgt og svaret; ligeledes, saavidt mueligt, især hvor der kunde møde Tvivl, anfører Candidatens egne Ord. Ogsaa underskriver Notarius hver Dag denne af ham holdne Protocoll.

§ 10.

J Henseende til Censuren rette Examinatores og Tilforordnede sig efter følgende Regler:

a) Jngen Examinatus antages end ikke ved ringeste Characteer, uden at han i det mindste har viist Kundskab om de første Grundbegreber i Philosophien samt vel kundet forklare de vigtigste og meest almeennyttige af Dogmatik og Moral, dernæst ogsaa forstaaer det nye Testamente og af Hovedstæderne veed at uddrage Religions Lærdomme og Pligter; ligeledes in hebraicis er saa meget kyndig, at han forstaaer dette Sprogs rigtige Anvendelse paa det nye Testamentes Forklaring. Endelig bør og enhver viise, at han kiender vor Kirkes almindelige Forfatning og de i samme antagne Symboliske Bøger.

b) Til den anden Caracter eller haud illaudabilem udfordres en meere udbredt og grundig Jndsigt i alle eller dog de fleeste saavel forberedende som Hoved- og Hielpe-Discipliner.

c) Caracter Laudabilis tilstaaes ingen, uden han har viist sig fortrinlig kyndig og duelig i alle eller dog de fleeste til den theologiske Erudition henhørende Videnskaber. Nogen Mangel i en eller anden Hielpe-Videnskab kunde derved oversees, naar en Candidat havde udmærket sig ved besynderlig Fremgang og Duelighed i de øvrige Deele af den Theologiske Lærdom.

§ 11.

Den Protocoll, i hvilken efter Examen og Censuren som sædvanlig indføres, om en Candidat er bleven antaget, og hvad Caracter ham er bleven tilkiendt, underskrives først af Examinatoribus i deres Orden, dernæst ogsaa af de tvende Tilforordnede af de Kiøbenhavnske Geistlige. Fremdeeles staaer det enhver af Examinatoribus frit for i al Fald at optegne sin Dissensus fra Pluraliteten og Grunden derfor, hvilken Dissensus ligeledes med alle dens Grunde nøyagtigen maae indføres i den Beretning, som Facultetet har at indsende til Patronen over Udfaldet af hver Examen.

§ 12.

I Overeensstemmelse med denne Protocoll udfærdiges det befalede Testimonium Facultatis underskrevet af Examinatoribus og parapheret af Notario Facultatis, hvori de[r] anføres, hvilke Examinatores og Tilforordnede ved denne Prøvelse have været nærværende, som og hvad om een eller anden Candidats besynderlige Fremgang og Duelighed er bleven bemærket.

§ 13.

I Henseende til Prædikenerne deele Examinatores sig saaledes imellem dem, at enhver modtager af de examinerede Candidater lige mange til Giennemlæsning og Rettelse, de indleveres i Disposition og Udarbeidelse, hvorefter Examinator taler

med hver Candidat om dette hans Arbeyde, og hvad ved samme kunde være at erindre, hvorefter Prædikenen holdes paa det bestemte Sted i Nærværelsen af de i Forordningen ansatte Censores. Ligesom Udfaldet af denne Prøve indføres i Distinctions Protocollen og Testimonio Facultatis, saa maatte og en Afskrivt af hver Prædiken indleveres til at forblive ved Protocollen.

§ 14.

Endskiønt Universitetets Lærere, der ere Examinatoros ved det theologiske Examinatorio, have Ret og Friehed til ved alle Slags Forelæsninger ogsaa Øvelser som Examinatoriis, Disputatoriis og deslige at bereede og danne de Studerende til, at de kan viise Kundskab og Færdighed in Examine, er dog den egentlig saakaldte Manuduction langt mindre et forud anstillet Tentamen dem ikke tilladt; men de have deri fremdeeles, ligesom hidindtil, at holde sig fra alt, hvad der kunde have Skin af nogen Partiskhed.

§ 15.

Iøvrigt forbliver det ved de Forskrivter, som allereede i den sidste kongelige Anordning om den theologiske Examen ere fastsatte, og overlades til Vedkommendes Jndsigt og Samvittighed paa bedste Maade at opfylde denne Examens Hensigt til Religionens, Videnskabernes og den Danske Kirkes sande Gavn og Bedste. Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst have at rette. Givet etc.

Christiansborg den 3die Aprilis 1789.

(Sjæll. Reg. 1789 Nr. 257. Jfr. Instructionsbogen f. s. A. Nr. 43. Kanc.'s Forestillinger 1789 fol. 130. Om Korroboration: De Os forelagte Instruktioner for de theologiske og juridiske Embedsexaminer have Vi forsynet med vor Underskrift Cristian R. 3. April 1789.)

40.

11. Mai 1792. **Reskript om Nedsættelse af en Kommission, som skal udarbejde en Plan til bedre Indretning af Universitetets Jordegods og Tiender, saavel det til Professorerne henlagte som det Kommunitetet tilhørende m. m.**

Christian den Syvende o. s. v Vor synderlig Gunst tilforn! Da Vi allernaadigst have funden for godt, at der skal udarbejdes en Plan til en bedre Indretning af heele Universitetets Gods og Tiender, saavel det til Professorerne henlagte som det Communitetet tilhørende og Vi derhos have besluttet at overdrage dette Arbejde til den over Universitetet og de lærde Skoler anordnede Commission, hvor i dog, for saavidt denne Punkt betræffer, skal indtræde Du Geheime-Raad og Kammer-Præsident Grev Reventlau, Du Conferentz-Raad og Deputeret i Vort Rentekammer Hansen, Du General-Auditeur Nørregaard, Du Justitz-Raad Bugge og Du Professor Nicolai Christopher Kall, ligesom Secretairen i det siellandske Landvæsens-Contoir under Vort Rentekammer Jeremias Friderich Jens Balslev i denne Commission skal føre Pennen; Saa er hermed Vor allernaadigste Villie og Befaling, at I sammentræde med forberørte Commission over Universitetet og de lærde Skoler for at udarbejde den ommeldte Plan til en bedre Indretning af det saavel Professorerne som Communitetet tillagte Gods og Tiender, hvilken Plan nærmere i sin Tid forelægges Os til Approbation; For desto bedre at kunne opfylde bemeldte Vor allernaadigste Befaling, ville Vi i øvrigt bemyndige denne Commission til at indhente

fra Communitetet og Professorerne nøje Fortegnelser over Indtægt og Udgivt af disse Godser og Tiender, samt deres Administrations Bekostninger i de sidste 10 Aar; Endelig ville Vi og underrette Eder om, at Vi for den Tid, som Planens Udførelse vil medtage, have gvaranteret Professorerne hvad de i Giennemsnit af berørte 10 Aar have aarlig havt i reene Indtægter af dette Gods, hvorimod Vi have tilkjendegivet dem, at vedkommende skulde frastaae denne Administration, som, naar Planen er approberet, skal overdrages til Vort Rentekammer, der besørger samme udført ved det siellandske Landvæsens Contoir imod en af Os nærmere bestemmende Gratification til Contoiret; Og da Vor Landsfaderlige Hensigt med dette Foretagende for Resten blot er at bringe Universitetets og Communitetets Gods i en forbedret Tilstand, uden at betage vedkommende deres lovlige Indkomster, saa have Vi tillige ladet Universitetets Medlemmer og Communitetet forsikkre, at enhver, der nyder aarlig noget af samme, skal være vis paa for sin Person ej at tabe, ligesom og at alle forøgede Indtægter efter Omkostningernes Fradrag skulle alleene anvendes til Beste for Universitetet, til hvilket ogsaa dette Gods, naar Planen er aldeeles udført, igien af Vort Rentekammer overleveres; Dermed skeer Vor Villie; Befalende Eder Gud! Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vor Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhaun den XI[1]) Maji 1792.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian R.

C. v. Brandt. Schow. Colbiørnsen. Rejersen.

Til

Gehejme Raad og Præsident i Rentekamret Hr. Christian Ditlev Friderich, Greve af Reventlov, m. fl. anlangende at sammentræde med den over Universitetet og de lærde Skoler anordnede Kommission for at udarbejde en Plan til en bedre Indretning af hele Universitetets Gods og Tiender saavel det til Professorerne henlagte som det Communitetet tilhørende.

(Orig. i Danske Kancellis Arkiv, forsynet med Kommissionsmedlemmernes egenhændige Paategninger, at det har cirkuleret blandt dem 15de—16de Maj næstefter. Paaskrift: Fremlagt i Kommissionen den 18de Maj 1792. Seglet paatrykt i rødt Voks.)

[1]) Dagtallet er tilføjet med latinske Tal samt med andet Blæk og med en anden Haand. I Universitetets Kopibog er Reskriptet dateret den 12te Maj.

